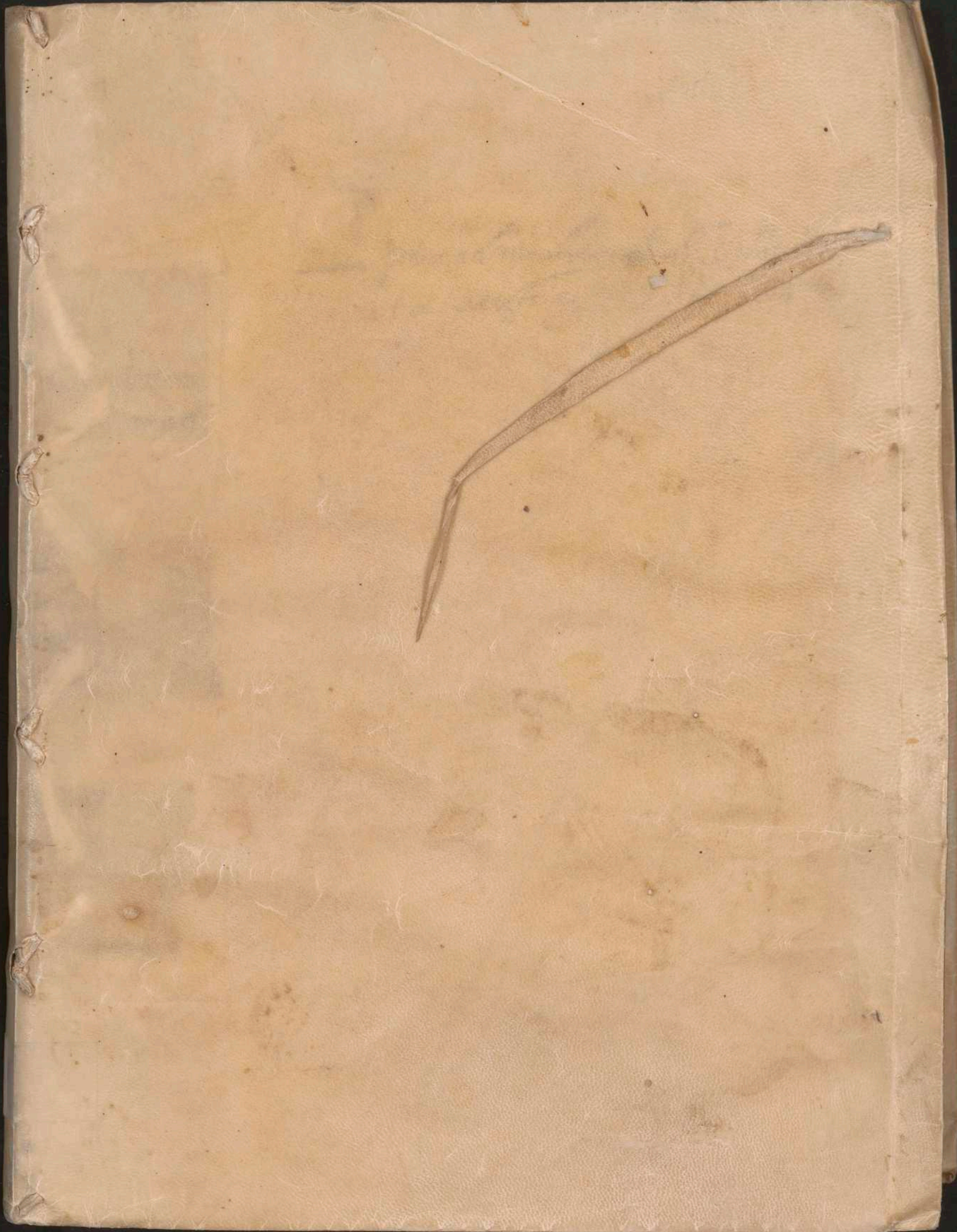

No. 1000. T

No. 4

Cajón 21

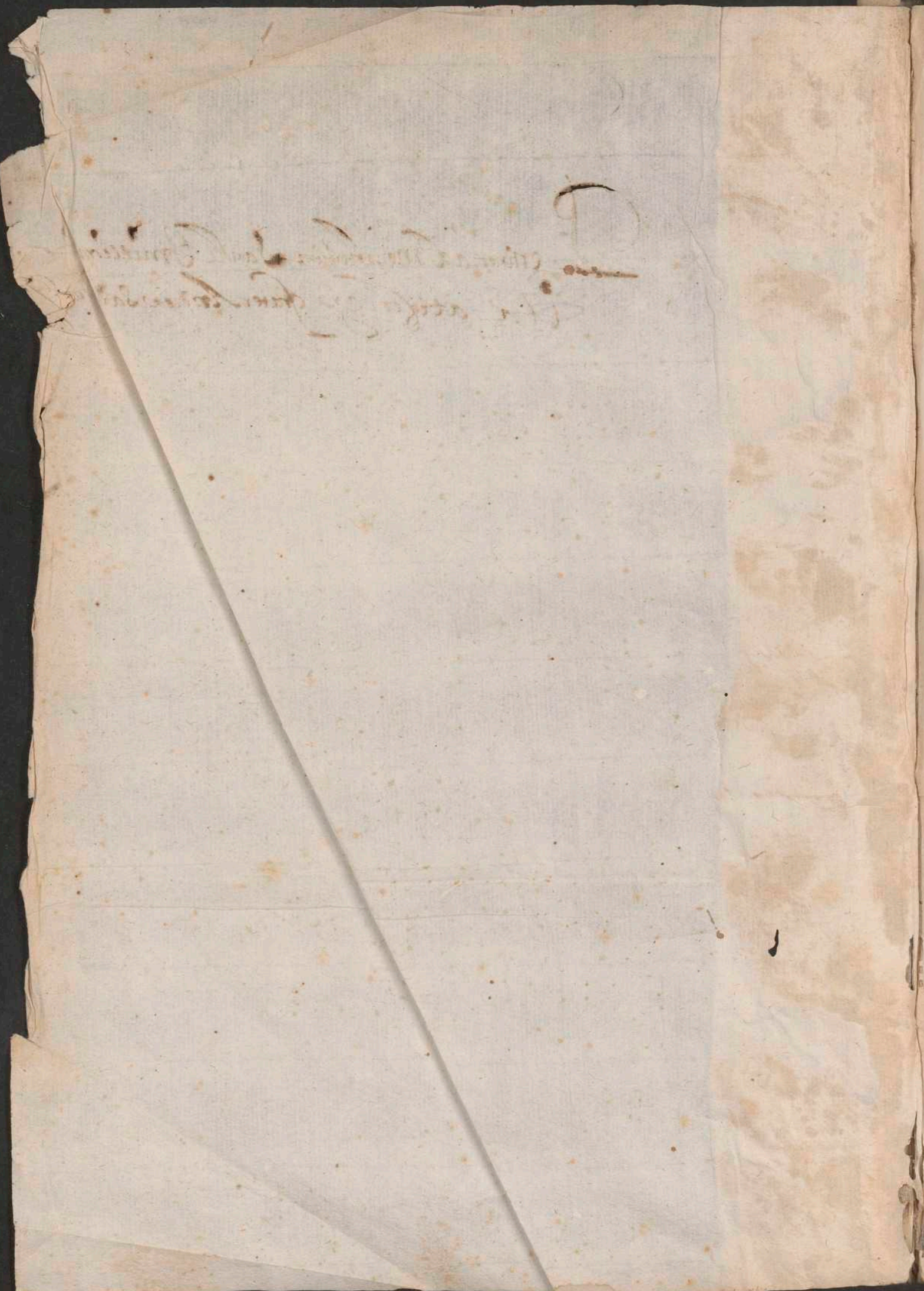
*P*ertinet ad Monasterium Sancti Emilianii
ita attestor ego frater Andreas Salomon

quippo quuo
ord oudiuojui
oubij no anij

ione formati au
Dater nr q ef

ili; tui
e. ut
omiu
pu re

ly idy
j. m. i. j.

Caj. 24 *24 n 11*
FRANCISCI
ONNEZII PANCORVI

NI IVRIS STVDIOSI OBSERVA-
tionum posteriorum capita triginta: quæ septuaginta prio-
rum obseruationum capitibus addita capitum
expleant Centuriam.

AD SPECTATISSIMVM IVXTA ATQVE VTRIVS
que Iurisconsultissimum D. Petrum Portocarrerium Calaguritanum
ac Calciatensem Episcopum.

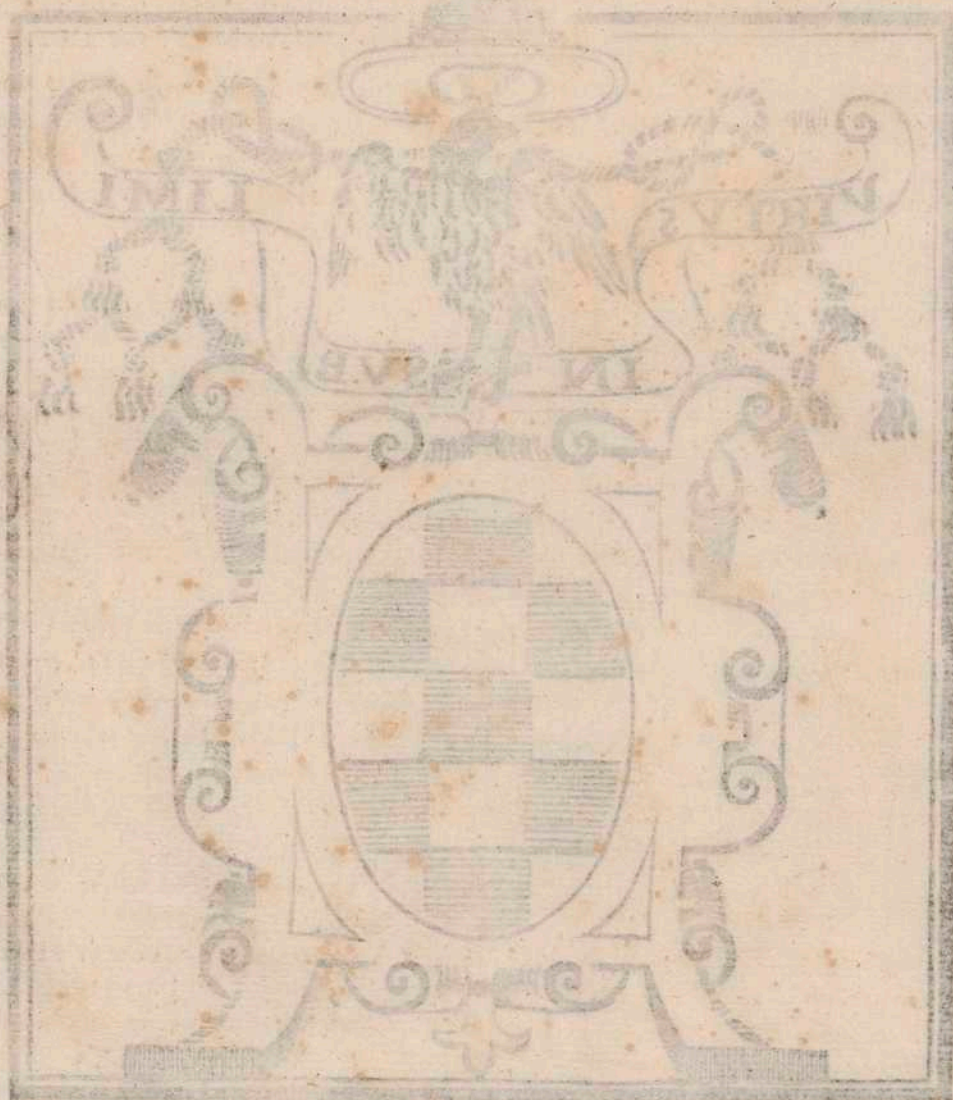

In vrbe Diui Dominici Calciatensis.
Excudebat Mathias Mares Typographus. Anno. 1590. Cum Priuilegio.

FRANCIS
ONNEZII PANICORVI
NIIVRIS STVDIOSI OBSERVA

tionum posteriorum capitula rigida: que septuaginta prio
rum observationum capitulis addita capitulum
expleant Centuriam.

AD SPECTATISSIMUM IUSTA ATOVE VTRIVS
que Iurisdictionis D. Petri Portuensis Capitulum
ac Calistensem Episcopum.

Excudebat Machias Mares Typographus Anno. 1790. Cum Privilegio.
In urbe Divi Dominici Calistensis.

E L R E Y.

PO R quanto por parte de vos el Licenciado Francisco Oñez natural de la villa de Pancoruo, nos ha sido fecha relacion, que por nos se os auia dado licencia con priuilegio particular para imprimir vn libro intitulado Observaciones, al qual despues acauiades añadido cierta cantidad de capitulos y los numeros al pasado, a tento lo qual nos suplicastes os mandassemos dar licencia para lo imprimir, y priuilegio particular, por el tiempo que fuessemos seruido, o como la nuestra merced fuesse. Lo qual visto por los del nuestro Consejo, por quanto en el dicho libro se hizo la diligencia que la prematika por nos fecha dispone, fue acordado, que deuiamos mandar dar esta nuestra cedula para vos en la dicha razon, e yo tuuelo por bien, y por la presente por vos hazer bien y merced, vos damos licencia y facultad, para que por tiempo de seys años primeros siguientes, que corran y se quenten desde el dia de la data desta nuestra cedula en adelante vos, o la persona que vuestro poder viere, podays hazer imprimir y vender los dichos capitulos y numeros añadidos al dicho libro que de suso se haze mencion, y damos licencia y facultad a qualquier impressor destos nuestros Reynos, que vos nombraredes, para que por esta vez le pueda imprimir con que despues de impresso, antes que se vendalo traygays ante los del nuestro Consejo, juntamente con el original que en elle vio, que va rubricado y firmado al fin del de Miguel de Ondarça cauala nuestro escriuano de camara de los que en el nuestro Consejo residen, para que se vea si la dicha impressio está conforme al original, o traygays fee en publica forma, en como por el corrector nombrado por nuestro mandado, se vio y corrigio, y se imprimio conforme a el, y quedado ansi mismo impressas las erratas por el apuntadas, para cada vn libro de los que ansi fueren impressos, y seostasse el precio que viere des de auer por cada volumen, y mandamos, que durante el dicho tiempo persona alguna sin vuestra licencia, no le pueda imprimir, ni vender. Sopena, que el que lo hiziere, pierda, qualesquier libros y moldes que del tuuiere, e incurran en pena de cinquenta mil maravedis, por cada vez que lo contrario hiziere: la qual dicha pena sea la tercia parte para el denunciador, y la otra tercia parte para el juez que lo sentenciar, y la otra tercia parte para la nuestra camara, y mādamos a los del nuestro Consejo Presidente, e oydores de las nuestras audiencias, alcaldes, alguaziles de la nuestra casa y corte y chancillerias, y otros jueces e justicias qualesquier de todas las ciudades, villas, y lugares destos nuestros reynos y señorios, ansi a los que agora son, como a los que seran de aqui adelante, que vos guarden e cumplan, y hagan guardar y cumplir esta nuestra cedula y merced, que ansi vos hazemos, y contra tu tenor y forma os no vayan ni passen, ni consientan yr ni passar por alguna manera, sopena de la nuestra merced, e de diez mil maravedis para la nuestra camara. Dada en Madrid a dos dias del mes de Deziembre, de mil e quinientos e ochenta y nueue años.

Y O E L R E Y.

Por mandado del Rey nuestro señor.
Iuan Vazquez.

APPROBACION

POR mandado del señor Licenciado Iuan Gomez del Consejo y camara del Rey nuestro señor, he visto esta postrera parte de los treynta capitulos de Obseruaciones, que el Licenciado Oñez añadio a los primeros, y se le dio licencia y priuilegio para imprimir: y los numeros que añadio a los primeros, y me parece, que esta segunda parte es tan docta y tan curiosa y elegante como la primera, y que sera de mucho prouecho el imprimirle, y se le deue hazer merced de darle licencia y priuilegio para imprimir esta segunda parte, como se le dio para la primera. En Madrid a diez y seys dias del mes de Nouiembre, de mil y quiniētos y ochēta y nueue.

El Licenciado Alonso
de Arcualo Sedeño.

YO EL REY.

Por mandado del Rey nuestro señor.
Iuan Vazquez.

DOMINO PETRO POR-
TOCARRERIO CALAGVRITANO

ac Calciatensi Episcopo Franciscus Onnezius

Pancoruius Iuristudiosus

Salutem.

*

VBLICAVIMVS NON

ita pridem amplissimè Præsul. obseruationum circa aliquot Iuriconsultorum responsa librum singularem. vnum inquam. quem septuaginta capitibus distinctum Abulensi Episcopo (fueramus enim Salmanticae in horum studiorum militia multorum annorum contubernales) pro nostra in eum obseruantia dicauimus. Nec fueramus auluri in lucem emittere, aded nostro semper, vt par est, ingenio diffidimus, nisi subcommisissarij tam honorifica accessisset censura. quæ me quoque ipsum, si vera velim fateri, obturbauit. sed cum animaduertere, nisi ex fide, quid ipsi de nostris illis lucubrationibus visum fuisset, amplissimo ordini renunciasset (quod iniurium erat suspicari) litem eum suam fecisse, me extra omnem omnino noxam esse, qui, quod ex lege debuerim, augustissimo senatui inspiciendas, probandasque obtulissem: si ex fide, non vsquequaque indignum esse opus, quod prælo traderetur. impetraui tandè à me ipse, id vt facerem. & typographo Iuliobrica, qua in vrbe artem exercebat, in hanc urbem aut domũ potius euocato emendatius vt me correctore prodiret (& erant alioqui operæ ipsæ latinæ linguæ paulò minus rudes, quàm ipsi sumus Sarmaticæ) typis impressum inuulgauit.

Eo in libro in illo, quem cum lectore habui, sermone in extremo testatus sum plures mihi eius generis reliquas esse obseruationes. quas propterea tamen in præsentia non proderem, quod incertus essem, qualem illæ ipsæ, quas prodebam, gustum essent facturæ. malebam enim, si quid accidisset secus, nec renunciatoris elogio respondisset euentus, circa priores illas periclitari, quàm

DOMINO PETRO POR- TOCARRERIO CALAGVRITANO

ac Calciatensi Episcopo Franciscus Onnezius

Pancoruius Iuris studiosus

Salutem.

*

V B L I C A V I M V S N O N

ita pridem amplissimè Præsul obseruationum circa aliquot Iurisconsultorum responsa librum singularem. vnum inquam. quem septuaginta capitibus distinctum Abulensi Episcopo (fueramus enim Salmanticæ in horum studiorum militia multorum annorum contubernales) pro nostra in eum obseruantia dicauius. Nec fueramus ausuri in lucem emittere, aded nostro semper, vt parest, ingenio diffidimus, nisi subcommisarij tam honorifica accessisset censura. quæ me quoque ipsum, si vera velim fateri, obturbauit. sed cum animaduertere, nisi ex fide, quid ipsi de nostris illis lucubrationibus visum fuisset, amplissimo ordini renunciaffet (quod iniurium erat suspicari) litem eum suam fecisse, me extra omnem omnino noxam esse, qui, quod ex lege debuerim, augustissimo senatui inspicendas, probandasque obtulissem: si ex fide, non vsquequaque indignum esse opus, quod prælo traderetur: impetraui tandè à me ipse, id vt facerem. & typographo Iuliobrica, qua in vrbe artem exercebat, in hanc urbem aut domum potius euocato emendatius vt me correctore prodiret (& erant a-

lioc

mus

I

mo

tior

cer

ctu

elo

ISO 12641-2
2024.03

LaserSoft Imaging®

R240328

DOMINO PETRO
vni (vt dicitur) iactui committere vniuersas . faciunt & hoc , qui
mari negotiantur, vt est Neptuni suspecta etiam lenitas ipsa & Hal
cionum dies , in plura vt merces distribuunt nauigia , nec vni to
tum onus imponant auerendum. quò, si qua vis maior ingruerit,
superesse casu aliquid possit , quod traiectum minuat iacturam.
nunc certiores facti maiorem ijs, quàm pro authoris merito à do
ctissimis etiam viris habitum honorem (siue hoc illi studijs ipsis,
siue suæ ipsorum dedere naturæ) triginta, quæ capitum explerent
centuriam , obseruationum adiecimus capita eiusdem prorsus
capturæ. & siue vtræque deformes sunt, siue media vtræque & ita
ta forma (nam supra quod est, superbum sit expectare) planè ger
manarum. dicerem gemellas, nisi sesqui annus, qui à priorum edi
tione plus minus intercessit, diuersos partus fecisset. cura certe, ac
industria, paradoxorumque pro capitum numero & nouitate &
copia , quæ eius erat præstare, qui scholasticas has obseruationes
esset professus (quanquam & hoc essemus ætatis, & aduersa eaque
prope continua inter retractandas eas conflactemur valetudi
ne, nobisque ipsi ea de causa , vt in morbis ferè euenit præsertim
prolixioribus, minus placeremus) prioribus illis non cesserint. ac,
ne correctione quoque cederent, eandem de typographo renoua
uimus diligentiam. excussimus domi.

Has obseruationes humanissime præsul an tibi dicarem , si
negem me aliquandiu substituisse, sciens ac prudens (quod ab a
pertissimo quòque simplicissimoque animo debet esse alienis
simum) fefellerò. substitimus enim, hæsimusque. non vtique dum
digniore quærimus, cui rarissimum fortunatissimumque sit pa
rem inuenire : sed hoc ipsum desiderio officiebat meo veren
tis , ne non tam (qui meus erat animus) munus offerre , quàm
de temeritate mea dicacioribus sermonem dare viderer, qui tan
tillæ rei tantum ambirem patronum. Siue enim generis tui ful
gorem amplissimamque Portocarreriorum familiam , quæ a
lias quoque pari & dignitate & splendore familias sibi habet
implicatas, spectarem : siue exquisitam iuris vtriusque scien
tiam cum humanioribus literis coniunctam : siue singulare iu
di

diciū , constantiam summam , & morum , quibū inuide-
re pluribus facilius sit , quā paucis æmulari , integritatem :
siue heroicam istam corporis dignitatem : siue quanto studio ,
quanta & industria & fide demandata tibi à PHILIPPO
nostro obieris negotia etiam ante , quā in amplissimum au-
gustissimumque senatum allegeris : siue denique , vt reli-
qua præmittam omnia , qualem te & in eo ipso senatu , & in
eo , quem acquisitionis de rebus fidei supremum vocamus ,
in quem quotidie ventitabas , gesseris : multis maior parti-
bus occurebas , quā cui homo Pancoruius non vtique
crasso sub aere (quippe ubi editissimis hinc inde premen-
titibus rupibus in angustum coactus Boreas etiam alibi si-
lente cælo purior spiret , & sese frigidior effundat) crasso
tamen natus ingenio libellum hunc , accuratius quidem il-
lum nec citra sudorem aliquem elaboratum (hoc enim vere pos-
sum affirmare) libellum tamen , nisi deterfa fronte vereri non
deberet dedicare.

S E D quæ me res perplexum antea atque animi pen-
dentem tenuerant , quæ timidum meticulosumque reddiderant ,
natalium splendor iste , egregia mirabilisque eruditio , pru-
dentia rarissima , spectatissima omnibus in rebus integritas ,
innumerato ingenium , ista denique , cui tamen ipse incre-
dibili sis ornamento , Episcopalis dignitas : eæ tandem ipsæ
res nescio quid de Ouidiana illa Achillis hasta referentes ,
quæ quod cuspide vulnus fecerat , sanabat eadem , plane a-
nimarunt , confirmaruntque , ac benè vt sperarem , iusse-
runt. Non enim temere in quenquam vnum tantum virtutum
competere , qui deficeretur humanitate , quæ harum dotium
comes solet esse dignissima . Certè , vt in nonnullis male
moratis , & qui suo sibi vitio animi naturæque bona odioso
fastu corrumpere , humanitatem desideremus , in te tamen ita
semper eluxit , vt cæteris clarissimus eos hac quoque possis
laude prouocare , qui sôlo isto bono censentur . Hac fratre ob-
seruationes nostræ intrepidæ iam & erectiores ad tuum istum por-

tum ventis remisque, ut dicitur, confugiunt, stationem utique (recipiuntur tantum modo) fidissimam, & unde decumanos quoque possint fluctus contemnere.

¶ Pusillum dixerit aliquis munus. ego vero & perpusillum. nam hoc si negem, eadem confidentia & ea, quæ sunt ἀποδείξω, & primas illas propositiones, quarum, quod per se ipsæ fixæ immotæque sint, extrariam probationem nemo sanus requirat, ausim negare. Sed, quo nomine certò scio se tibi commendabit, literarium. adde, quod & precocium ficorum calathus, prunorum ceruleorum cistula, vuarum edulium, quas Græcis τρυφώδης appellari noster quoque Iulius Paulus scribit, paropsis, aliorumque id genus fructuum velut indicatio quædam, quemadmodum & male pressi lactis etiam non multa fiscella, aliæque eius liquoris cupediæ principibus quoque viris citra reprehensionem offeruntur. nec vos xeniola ista, aut vultuosius despicamini, aut deiectione fastiditis supercilio. Quinimo ijs, à quibus ea veniunt, nutu, oculis, cæteroque gestu gratificamini, amantissimis insuper verbis donum augentes. gnari (quod res est) hisce munusculis non auctoritatem minui, sed auctoritatem, observari.

¶ Iam si quid & hoc audaciam nostram minuit, Salmantica, qua in vrbe priores illæ prostiterent, quarum hæ, ut dixi, germanæ sunt sorores, non incertis authoribus allatum ad me est non mediocriter ab eruditis probari. nisi quod (non enim quicquam cælauero etiã in caput estimationemque meam rediturum) eorum nonnullis gratiosum fuisset opus futurum, si ad quorundam ex nostris scriptoribus stilum, eorum videlicet, quibus cum verbis pax est, meum attemperassem. hoc est: si ad vernaculum sermonem accessisset propius, & de vulgi fece affatim sordium traxisset. Quasi verò (cupimus enim objectionis huius causam, nisi non vacat antistes dignissime, pro summa tua eruditione suscipias cognoscendam) circa iurisperitorum elegantissima versanti responsa affectanda mihi fuerit barbaries, & à Iustiniani nouellis constitutionibus phrasibus petenda. aut imputandum mihi sit, si ab ijs in dicendo scriptoribus modice, quantum mea quidem fert opinio, deflexerim, qui à iurisperitis, quorum cotidie monumenta tractarent, tam multis ipsi stadijs recessere. siue enim ornatiùs dicere potuerunt, hoc ipso culpandi sunt, quod cum posset melius, ad illorum vulgi sermo-

nem

nem sese accommodarunt: siue non potuerunt, stultum sit eos in elo-
quendo sequi magistros, qui nullam ipsi vnquam eloquendi facul-
tatem habuere. cum prodesse id mihi potius debeat, quod cum sti-
lum intendere pro mea quantulacunque mediocritate vt cunque
possem, quia tamen diuinabam, non defuturos, qui id arroderent,
familiari fuerim contentus.

Quod si quid ibi à nobis hoc nomine delictum est, & in vitio,
ponendum, quod orationis vitia non amauerim, causam non dico
quin in Græci illis prouerbij, *δὲ πρὸς τὸν ἀντὶν ἀσχετὸν εἰσάγειν λόγον*,
incurrerim reprehensionem. qui & in posterioribus his ad ingeniū
redire, quam peruersa quadam affectatione in deterius orationem
mutare maluerim. illud magis metuebā, ne minima quæque pro
argumento, quod semel arripuissem, persequentī, vt non ambici-
bus modo verbisque, sed ne syllabis quidem ac literis, atque adeo
nec punctis ipsis & apicibus interdum pepercerim, succenseret le-
ctor incuriosus, & scholasticarum harum observationum planè in-
solens. cui, quem prima reddit lectio quanlibet illa translatitiae rap-
tumque decursa, sensus legitimus est, & sacrum, quicquid quomo-
docunque quicunque scriptores chartis illeuere. vt est in nihil in-
quirendo, quemadmodum & in nihil sapiendo, vita iucundissima.
a curioso nihil erat periculi, qui minutis istis tantum abest, vt of-
fendatur, capitur etiam delectaturque. vt qui probe norit harū seu
ignorationē, seu neglectū sapissime factum esse, vt iurisperito-
rum responsis, vt legibus ipsis alienus affingatur sensus: nonnun-
quam etiam, quod multo est grauius ferendum, prorsus contrarius.

Ac si aut alio, quàm ex culto elegante sermone vsi fuissent,
qui digestorum nobis thesaurum reliquere, aut quod ornate caste-
que diceretur, non idem & utiliter & conuenienter dici posset: eo
tra autem, quibus sermonis displicent munditiæ, ad rerum essent
intelligentiam aptiores: prope erat, vt non inuitus in eorum pedi-
bus irem sententiam, qui melioribus literis in hac orchestra extra
quatuordecim gradus locum assignant iussis e popularibus ipsis in-
ter promiscuum vulgus spectare: cum vero tantò propius ab eruē-
dis absint sensibus, qui vim verborum non ignorant, quid causæ
sit, cur ex literæ cuiquam stomachum faciant, non video. nisi si ea
causa est, eas quosdam non vt oportet didicisse, aut postquam didi-

cerunt, retinendam earum abieciſſe curam, & clauo (quod
aiunt) ſuſpendiſſe. ita factum eſt, vt nonnullorum ex no-
ſtris ſcripta Iuſtinianum magis ſapiant, quàm Vlpianum:
nec leuius hac in parte peccarint, quàm ij peccant, qui ſum-
ptuoſiores ædes extructurū de enormiore malunt opere, quàm
de recto & ſuis partibus conſtanti ſumere exemplum. quod
niſi utræque noſtræ obſeruaciones etiam ijs planum feciſſent,
quibus decurrentia quoque flumina recurrunt, arbitrarer me
non oleum ſolum & operam, quæ & ipſa ſuum qualecunque
pretium habent, ſed valetudinem etiam, nam & hæc in-
terim acta eſt, perdiſſe. Sed ſi utrobique euidentiffime o-
ſtenſum eſt, ſexcentis in locis Latini ſermonis egeſtate mul-
tos ex noſtris non lapſos tantum fuiſſe, ſed aliorum etiam
interpretum agmen ſecurum, quò pedes ferrent, traxiſſe ſe-
cum, puto mei mihi inſtituti conſtituiſſe rationem. qui ab ip-
ſo ſtatim initio, cum obſeruaciones ſum ſcribere aggreſſus,
huc in primis ſpectauerim, lectori vt oſtenderem, probarem-
que: primum, ſi quid eſſet Iuriſconſultorum explicandum,
plurimum Latinæ linguæ, qua ipſi tantopere excelluerunt, re-
ferre cognitionem. A qua nullo quidem ipſius merito per
multos tamen videas gratis abhorrere. cum jure quodam ſuo
primas ſibi in hac agenda fabula procul dubio debeat vindicare.
deinde non authorum tantum enumeratione ac recēſione, etiam
quos alios alijs ſtipatos carruca non capiat (qui tamen morbus
pleroſque noſtri ordinis neotericos ſcriptores occupauit) ſed ap-
ta congruenteque contextus expoſitione in decidendis contro-
uerſijs eſſe pugnandum. poſtremo præpoſtere nos agere, qui omiſ-
ſa excutiendi cōtextus cura, quæ ſi non ſola, certè & prima & po-
tiſſima eſſe debuit, hactenus interpretibus tribuamus, vt ſat ha-
beamus quæſtionem præſentem apud eos vtrancunque in partem
inuenire deciſam, nec ultra progrediamur, argumentorum quo-
dammodo gratiam facientes. ſiue ea pigritia eſt pandectas
ipſas conſulendi, ſiue non obſcurus metus, ne quod in reſ-
ponſum paulò abſtruſius incidamus, Papiniani putà, Scæuo-
læ, Africani, aliorumve, vnde niſi alio manum porrigen-
te exire planè non poſſimus. Nec alia de cauſa fieri opinor,
vt multi ex noſtris, interpretum, quæ vocant, ſummaria, ~~rem~~
rem

rem alioqui fallacissimam pro contextu veneretur, quàm quòd iuriconsultorum formidant congressum. terga dare parati, si ad manus cum ijs veniendum sit, & de loci sensu pugnandum.

Et postea, si musis placet, de non neglecto stilo, de pinguiore Minerva venustiori non praelata, de seruata denique recti sermonis ratione causa mihi dicenda est: & infinite, quòd nesciam quibus sim propriè responsurus, apologia scribenda. tanti est verborum proprietatem semel contempsisse. circa quæ tamen vel Quintiliano auctore summus iuriscòsultorum labor est. mihi certè non magis verborum indoctus de verbis, quibus quasi siliqua quadam sensus continetur, quàm de coloribus cæcus, surdus de sonis, de gustu palato captus iudicabit.

Sed desino jam occupationes tuas cum publicas tum etià priuatas suo vtrasque genere te dignissimas ineptiore fortassis epistola diutius morari. simul quòd non nesciam, quàm in delitijs habere possis, si quid tibi vacui tēporis fors obtulerit fortuna: simul ne tua illa humanitate abuti videar licentiosius. si tamen illud Græci cuiusdam philosophi ad Augustum Cæsarem, quod meæ causæ, hoc est, in hac muneris exiguitate visum est appositissimum, prius reuocauero: non iuxta fortunam tuam præsul amplissime: si plus haberem, plus darem.

Dominus Iesus, qui quartanā, qua ineunte autumno maxima totius huius ciuitatis mæstitia cæperas laborare, quæ que domi metuebatur hybernatura, breui ex gemina fecit alteram, ex altera post paulò neutram, & insecuta hyeme rebellantem eadem breuitate, vt in officio esset, coegit, ita te saluū incolumemque restitue-

rit, vt & coli obseruarique annosissimus, & quan-

diute idem princeps noster ad ampliora

non prouexerit (quòd timeri tamen

potest non esse longū futurū)

præesse nobis valeas foeli-

cissime. ex hac vrbe

Calciatēsi. pridie

Pétecostes anno

à Christi na-

tali. 1590.

FRANCISCVS ONNE ZIVS PANCORVINVS

Candido Lectori.

AD septuaginta observationum capita, quæ ante sesqui annū dederamus, paucis his diebus ex eadē, ut dicitur, fidelia triginta accesserunt, quæ capitum explerent centuriam. nā & is numerus gratiosior fore videbatur: & permulta hic quoque inuētum iri bona fide recipimus, quæ acriorū etiam lectorum exerceant acumen, nec aliud interim agere patiantur. Quippe quæ maximis alioqui viris & in huius scientiæ pollicis fastigio superne, tamen auolarint. Quorum partim ita sunt ab alijs tractata, ut multò fuerit satius non attigisse: partim ne tractata quidem. Sed cum non animaduertēt latere aliquid, quod tractatione indigēret, securius transmissa.

Cuius vtriusque rei exemplum (ut vnū interim pro plurimis afferamus) Iulij Pauli responsum ex l. legauī (sic enim iurisperitorū inoleuit appellari responsa) digestis de liberatione legata abunde præstabit. Nā & eius explicationem professi quā id, quod petebant, non præstiterint, nostrorum, qualiacunque ea sunt, lectio indicabit: & quintam eo in responso dictionem tot iam sæculis corrupte legi (quod eorum nemini, ne per nebulam quidē, vnquā in mentem venerat) primi deprehendimus. Deprehendimus autem non aliunde importatis argumentis, aut, cuiusmodi eius esse solent, qui victoriam tantum quoquomodo spectat, tractis potius quā ductis: sed indidem ex eodem ipso contextu tam euidentibus, ut aut alienior sit species Paulo ipsi tribuenda, fatendumque dixisse eum, quod nunquam dixerit, aut nostræ subscribendum observationi.

AC ne vno tantum contenti simus exemplo, eoque hoc loco imitemur, qui in lapidis aut pili iactu non aliter priore quicquam actum esse existimant, quā si sequente saltem ex æquetur, qui declaret priorem illum non fortunæ fuisse, sed virum

rium, quid illo Pauli eiusdem responso ex lege Plautius, digestis de auro & argento legato aut in scholis decantatus, aut in respondendo tritius ac familiaris? & si quis tamen aut glossematiorum, aut ceterorum scriptorum, vel ex parte illud haecenus aut percepit, aut est, ut debuit, interpretatus, non recuso, quominus indistincta causa vanitatis accusetur: aut si cui mollius hoc, quam pro tam libera videbitur asseueratione, quominus imminente sectore bona mea in publicum commissa ad praconis vocem hastae subijciantur.

Sed ego plane ineptus, qui vnum & alterum locum exempli gratia otiosus adducam, cum totus liber huiusmodi sit locis repletus, ne dicam ebulliat, ut abnuere non possim plurima nos tradidisse in speciem audaciora, & quae, si lectoris sententia causae cognitionem antevertat (quod quorundam apud nostros rusticorum populorum magistratus, rustici & ipsi, fecisse quondam memorantur, ut sumpto iam de homine supplicio ad criminis descenderint cognitionem) iuestigio sit damnaturus, qui si se tamen tantisper collegerit, dum loco pronunciet, sibi sit ipse de non festinata censura non vulgariter gratulaturus, nisi forte hominem mihi proponas existimationis suae haecenus profusum, ut iudicium suum emendari malit, quam probari: aut qui pro nihilo ducat tantulae morae impatientem censuram suam prauevertendi studio peruertisse.

Nihil hic excusamus, fecimus hoc circa priores illas accuratius: id ut in communi causa aut utrisque profuturum est, aut poterit neutris, quanquam video conditionem utrobique nostram multo esse duriores, quam eorum sit futura, qui authorum contenti nomenclatura aut nihil addunt de suo, aut si quid aliquando addunt, tam est pusillum, ut in aequo fuerit non addidisse. his enim, ut in partium errent electione, & quam erant amplexuri sententiam, ab ea recedant: a qua erant recessuri, eam amplectantur: hoc ipso paratior venia est, quod causam habent cum pluribus communem, in quos ex parte certe (nam ad summum virilis est) rejicere culpam possunt. mihi diuersam viam ingresso omnia ferè sunt à me ipso praestanda: ut si quid hinc fefellerit, authorem laudare non possim, qui cum culpam ipse aut partiar, aut communicem.

Quod si non magnopere nostra haec ingenij sunt famam factura (nam nec ea propter scribuntur) at certe hominis, ut ne quid amplius dicam, non usquequaque aut incuriosi, aut indiligentis

testabuntur solitudinem . quo vel solo nomine non ingrata prorsus futura esse confido, id si secus, quàm spes est, ceciderit, de nostro corio luserimus. alienas vigilias, quas æquissimum est exudatoris sui ferre nomen, in vtranque iubeo narcm otiosas sterrere, certissima securitate, ne in nostras translatas observationes pro proprijs proscribā . semper enim in ea fui opinione (nec poenitet non mutasse) vt domestico quāuis tenui, dū ne tamen, quoad cauere possē, maculoso instrumēto ædes meas exornari malle, quā comodatijs Babylonicijs in præsentia tumētē post paulo de reddedis ijs vel in turba appellari. Qua ratione & ijs poene nimio sum iniquior, quibus ostentatio pro substantia est ea in censum referentibus, quorū ipsi quidem subeant onera, alius autem *καὶ κτήσιν* habeat, *καὶ χερσίν*. Sed fruantur illi suo iudicio, gaudeant quæ in sinu, quantum volēt, modo nobis permittant pro nostro cēseri pe culiolo, nec abiectum putent, si non ementitis in profiteudo facultatibus haberi volumus locupletiores.

Consueuere scriptores nostri earum præcipuarerum, quas sequenti sunt capite tradituri, in summaria, quæ vocāt, breuiare, præpositis numeris, qui recta inde lectorem, quò se duci postulat, volucrum perducāt, nulla percurrēdi cetera necessitate, nouitio quidem inuento, sed vt in tanta commentariorum mole non vtili magis quàm necessario. aut est ad vnum aliquē authorem otiosius desidendum . Quanquam & hoc interim ea res habet incommodi, quòd eos numeros sectātibus id interdum euenit, quod in Nilo canibus: bibunt, & fugiunt. eos numeros, ea summaria, cum priores illas ederemus observationes, certo tunc consilio omiseramus, quòd breuiiores scilicet nobis, maiore ex parte esse viderentur, quàm vt his indigērent delitijs . nunc, quoniam ab amicis admoniti videmus desiderari, & posterioribus his ita apponemus, vt hac certè in parte quantumuis delicato satisfaciamus lectori: & prioribus illis, cum repetetur prælum (repetetur autem, si quidem superi fauerint, non multò post) eādem apponemus diligentia. nam vt nec his excerptis nec elencho conficiendo hanc operam delegaremus, pro uerbio sumus admoniti Hispano, quod summa cum ratione ad tuam te remittit. hoc nimirum significans: parum facere prudenter, quī earum rerum prouinciam alteri demandet, quārū vt in suis omniū possit obire commodissime. Vale candide lector, & boni consule.

Autho.

AVTHORIS EIVS.

DEM CARMEN.

EXPLENT centuriam capitum terdena priorum,

Quæ modo non alio pectine texta damus.

Multa illic paradoxa dedi: nec poenitet auri,

Si verum est doctis illa placere viris.

Pone parem numerum, plura hic fatearis haberi,

Nec minor authoris postera cura fuit.

ALTERVM AVTHORIS

CARMEN.

NEC plagij metuo crimen: nec culpa reiecta,

Postulo, vt erratis vmbra sit vlla meis.

Si quid aberrarim, proprio tantum ære luctur,

Consortem culpæ nolui habere meæ.

INDEX CAPITVM TRIGINTA, QVÆ

hoc posteriorum obseruationum opere continentur. quem

in calce operis earum rerum sequetur index, quæ præ-

cipue ibi traduntur, ab ipso vterque auctore

digestus.

*

Capite primo lex tertia .§. item si rei publicæ, & .l. cum Titio. & .l. hæreditatum .ff. ad legem Falcidiam, aliaque eiusdem argumenti, hoc est, de æstimatione annui legati in ratione legis Falcidiæ facienda declarantur, nonnullique publici errores deteguntur.

Capite secundo Celsi responsum ex .l. si chorus. §. area .ff. de legatis tertio, & Iulij Pauli ex .l. seruum filij. §. si area .ff. de legatis primo, & Papiniani ex .l. si area .ff. de legatis secundo, explicantur.

Capite tertio Iulij Pauli responsum ex .l. debitor in principio. ff. de legatis secundo, & Papiniani responsum ex .l. verbis. ff. ad legem Falcidiam explicantur.

Capite quarto Caij responsum ex .l. facta. §. Iulianus .ff. ad senatus consultum Trebe. explicatur.

Capite quinto Æmilij Papiniani responsum ex .l. vxori vsum fructum. ff. de vusu. legato. explicatur.

Capite sexto Vlpiani responsum ex .l. ædiles aiunt. §. quæ situm est. ff. de ædili. edi. varie declaratur.

Capite septimo nominatim quidem Iuliani responsum ex .l. tutor qui repertorium. §. pecuniæ. & paragraphis sequentibus. ff. de admini. tuto. multa tamen præterea de pupillaribus vsuris & in eo argumento traduntur, in quibus publice sit erratum, quod lecto ri, si modo animum aduertat, fiet manifestum.

Capite octauo Vlpiani responsum ex .l. cum quidam. §. vltimo. ff. de vusu. & Iulij Pauli ex .l. si legatum. ff. de operi. publi. curiosius examinantur, alia item explicantur iuriconsultorum responsa.

Capite nono Africani responsum ex .l. vir vxori. §. i. ff. ad senatus consultum Velleianum, & Iulij Pauli, quod mox sequitur, cum suis vtrunque responsis explicatur.

Capite decimo Iulij Pauli responsum ex .l. si vnus, in principio. ff. de pactis. & eiusdem responsum ex .l. si duo .ff. de receptis arbi-

arbi. conciliantur.

Capite vndecimo Clementis Terentij responsum ex. l. si quis habens. ff. qui & a quibus manumissi liberi non fiant. & Papiniani item responsum ex. l. in fraudem, quæ mox sequitur, scholiolis additis illustrantur.

Capite duodecimo Iulij Pauli responsum ex. l. Plautius. ff. de auro & argen. lega. ita explicatur, vt appareat glossematarios scriptoresque omnes nunquam illud intellexisse, nec item quæ fuerit in ea specie ratio dubitandi ac decidendi.

Capite decimo tertio Serbidiij Scæuolæ responsum ex. l. qui uxori. ff. de auro & argento lega. explicatur.

Capite decimo quarto Iulij Pauli responsum ex. l. legauit. ff. de libe. lega. post tot sæcula corruptum esse planissimè ostenditur, & glossematarios cæterosque scriptores eius respõsi sensum quiduis potius quàm percepisse.

Capite decimo quinto Vlpiani responsum ex. l. prima. §. item si cum me. & itidem. §. si ego. ff. si pars hære. petat. explicantur, contra atque glossematarij & cæteri existimarint scriptores.

Capite decimo sexto Papiniani responsum ex. l. qui non militabat. ff. de hære. insti. explicatur.

Capite decimo septimo Celsi responsum ex. l. Celsus. §. quod alicuius. ff. de lega. 2. & Vlpiani seu Iuliani responsum ex. l. si Titio & Mæuio. §. Iulianus, eodem titulo explicantur.

Capite decimo octauo Iulij Pauli responsum ex. l. si pupillus. §. si ego. ff. ad legem Falcidiam, & lex, Nefennius Apollinaris. §. seruo. eodem titulo, quod eiusdem responsum est, & Iuliani seu Papiniani responsum ex. l. Iulianus. ff. si quis omissa causa testamenti, explicantur.

Capite decimo nono, cuius est argumentum de alimentis, debeantur ne, quatenus ex redditibus exolui possunt duntaxat, an vèro ijs ad alimenta non sufficientibus debeat & ad corpora ipsa manus porrigi, multa iuriconsultorum, quæ ad id argumentum pertinet, explicantur responsa, & nonnulli publici errores reuincuntur.

Capite vigesimo Vlpiani responsum ex. l. prima in fine. ff. de censibus, corruptum esse ostenditur, & emendatur appositissime. ea que occasione Auli Gellij & Quintiliani nonnulla loca corrupta esse ostenduntur, simul & emendantur. deniquæ & lex secun-

da. ff. eadem titulo de censibus explicatur.

Capite vigesimo primo Vlpiani responsum ex lege prima, paragrapho ultimo. ff. qui satis dare cogantur, explicatur.

Capite vigesimo secundo Vlpiani responsum ex lege, si pendentes, digestis de usufructu cum suo argumento explicatur longe aliter, atque multi putarint.

Capite vigesimo tertio, ea late traditur quaestio, qua quaeritur, ex duobus creditoribus, quibus quis bona infinite, aut quae est habiturus, obligauit, praefertur ne prior in post quaesitis, an verò vterque concurrat, & ibi multa iuriconsultorum in eo argumento, quae hic non sit operae pretium referre, explicantur responsa.

Capite vigesimo quarto quaestio illa, in cautione ab usufructuario earum rerum, quae usu minuuntur, praesentis ne temporis, hoc est incipientis usufructus ratio sit in aestimatione habenda, an verò desinentis, fusiustrahatur, ibique Frederici responsum aliòqui per obscurum declaratur.

Capite vigesimo quinto Iuliani responsum ex lege, eum qui ita .§. qui ita digestis de verbo. obli. contra atque omnes exilima uerint, explicatur ita, ut contumaciae sit reluctari.

Capite vigesimo sexto Vlpiani responsum ex lege quae extrinsecus, paragrapho primo, digestis de verborum obligationibus, & Pomponij ex lege, si quis stipulatus sit, in principio eodem titulo, & Modestini ex lege inter stuprum, paragrapho ultimo, digestis de verborum significatione, & Papiniani ex lege, si stipulatus fuero hanc summam, digestis de verborum obligatio. & Africani ex lege, si seruus legatus, paragrapho, qui quinque, digestis de lega. primo. & in calce Iulij Pauli responsum ex lege, si ita stipulatus fuero si Titius. paragrapho primo digestis de verborum obligationibus explicantur.

Capite vigesimo septimo Scaeuolae responsum ex lege, inter stuprum. paragrapho ultimo, digestis de verborum significatione. Vlpiani etiam responsum ex lege, ex eo vino. digestis de tritico vino & oleo legato declarantur, Callistrati praeterea responsum ex lege, cognitionum. paragrapho, minuitur. & paragrapho consumitur, non indiligenter & declaratur, & emendatur.

Capit.

Capite vigesimo octauo Papiniani responsum ex.l.4. quę incipit,
seruitutes in principio. ff. de seruitu. & Vlpiani itidem responsum
ex.l.2. ff. commu. prædio. tam urbano. quam rusticorum, de claran-
tur.

Capite vigesimo nono Martiani responsum ex.l. pen. ff. de iu-
re codi. Papiniani etiam ex.l. qui graui. eodem titulo, Aburnij itē
Valentis ex.l. cum alimenta. §. i. ff. de alimen. & ciba. lega. Florenti
ni etiam ex.l. legatum est delibatio. §. i. ff. de lega. i. explicantur.

Capite trigesimo, eodemque vltimo, Vlpiani responsum ex.l.
si pendentes. §. vltimo. ff. de vsufruct. & eiusdem ex.l. vetus in fine,
& Pomponij ex lege sequente. & l. 21. titulo. ii. parti. 4. & 22. titulo.
31. partita tertia. & l. 24. titulo. 13. partita. 5. explicantur.

FRANCISCI ONNEZII PAN- CORVINI IVRIS STUDIOSI OB-

ſervationum poſteriorum capit triginta : quæ ſeptuaginta
priorum obſervationum capitibus addita capi-
tum expleant Centuriam.

S V M M A R I V M.

- 1 **A** Nui legati æſtimationē in ratione legis Falcidiæ perperam ab Accurfio & cæteris traditā fuiſſe, quæ erit huius primi capitismateria.
- 2 Annu legati æſtimationē rei publicæ facti, hoc eſt perpetui in ea dē legis Falcidiæ æſtimatione perperā ab Accurfio & cæteris traditū voluit paria eſſe decem annua legari, & legari ſemel triginta. vt proinde tanti ſit annuū legatū æſtimandum, quanti id legatum ſemel triplicatū efficiat.
- 3 In annuo legato certæ quantitatis perpetuo, quod attinet ad cōputationē legis Falcidiæ, nihil reſerre, rei publicæ alij ve corpori, an priuato factū ſit. imo vtroque caſue ad eōdē omnino computationē eſſe ineundā, contra atque Accurfius & cæteri, Budæus etiam ſint opinati. & ibi huius rei ratio, & ratio ad legē tertiā. §. itē ſi rei publicæ. ff. ad legē Falcidiam, cuiusque Germanus traditur intellectus.
- 4 Alter Budæi luculentus vt in viro doctiſſimo error circa interpretationē legis, eos. §. i. C. de vſur. traditur.
- 5 Inter Iulij Pauli poſt Marcellum reſponſum ex. l. ſi hæres. §. itē ſi rei publicæ. ff. ad legē Falcidiam & Vlpiani ſeu Macri ex. l. hæredi

tatum, eod. tit. vt cunque Accurfius quaſi diſſidentes cōponat, nullo eſſe pugnā, ſed caſuum duntaxat diuerſitatē diuerſam rationē habentium, & quæ ea ſit diuerſitatis ratio.

- 6 Accurſij locus in dicto. §. item ſi rei publicæ emendatur, vt pro triginta, quomodo nunc habet, legamus tribus.
- 7 Accurſium & cæteros omnes ſcriptores fatue & inepte quaſiſſe, in ſpecie dicti parag. itē ſi rei publicæ, detrahat ne hæres quadrantē ex primi anni legato, an etiam ex ſequentibus ſingulis annis & ineptius cæteros (nam Accurfius quaſtionē tantūmodo propoſuit) reſpondiſſe.
- 8 Quæ ſit vſura centeſima, vnde & quæ ſint trientes vſuræ cæteræque, quæ ab aſſis partibus nuncupantur, ratio ſumenda eſt, traditur.
- 9 Sex caſus, qui totum huius capitisaugumentum æſtimationiſci licet in annuis legatis, quod ad rationē attinet legis Falcidiæ faciendæ cōprehendunt, ſingillatim diſtincte ac perſpicue traduntur.
- L. ciuitatibus, & l. ſi quid relictū. ff. de lega. 1. & ſimiles quomodo ſint intelligendæ, ibi. caſu quinto.
- L. in lege Falcidia nō habetur, & l. cum Titio. ff. ad legē Falcidiam, quo pacto debeant inter ſe cōponi, ſubiecta ratione, ibi. caſu ſexto.

A Lega

Legatariū in diē ante diē legati cē
dētē, aut legatariū sub cōditione
ante eā existentē, siue proponas
legata fuisse simplicia, siue in an-
nos singulos, imminente lege
Falcidia, legata inuito hāredē
non habituros: etiam si cautionē
præstent de refundēdo eo, quod
amplius cæperint, si dies non ve-
nerit, aut cōditio non extiterit,
ibidem, versiculo, prima est. imo
ne volentē quidē hārede in cæta
rorum legatariorum damnū. quo-
rū intereat, ne interim exhauria-
tur hāreditas. ibidem, versiculo,
secunda est.

L. in lege Falcidia non habetur. §. i.
verbum cautionibus quid si bive-
lit, ibidē, versiculo, quare tertia.

10 Legis, in lege Falcidia non ha-
betur, quam hodie libri omnes
habent disputationem, rectā nō
esse. ac aliter omnino esse dispu-
gendam, quā Accursius & cæte-
ri putauerint.

11 L. si infantis. ff. de usufructu. de-
claratur.

12 Epitome in materia seu argumē-
to estimationis annui legati in ra-
tione legis Falcidiæ traditur per-
spicue.

CAPVT

CAPV T PRIMVM.

QVO LEX TERTIA. §. ITEM SI REI
publicæ, & l. cum Titio, & l. hæreditatum. ff. ad legem Falcidiam, alię
quę eiusdem argumenti, hoc est, de æstimatione annui legati
in ratione legis Falcidię facienda, declarantur.

I

VI. O-
niam;
quanti
sit an-
nuū le-
gatum
in ra-
tione

legis Falcidię æstimandū, hoc
est, hærede legata ad dodran-
tem reuocante, iuxta eius le-
gis caput secundum, cuius sit
mentio in. l. i. §. capite secun-
do. ff. ad legem Falcid. parū, vt
mihi quidē videtur rectē, &
Accursius & cæteri tradidere,
non committam, vt quid mi-
hi ea de re videatur, nō certis
quibusdam post longiusculam
disputationem casibus consti-
tutis, cum lectore cōmunicē.
Adscriptis tamē prius de meo
more Iulij Pauli, Marcelli, &
Æmilij Macri in hoc argumē-
to responsis. Nam & in his ve-
lut in quodā cardine tota fer-
me vertitur disputatio: & iure
ne, an iniuria ita ipse censue-
rim, ex mutuo velut aspectu fa-
ciliusprehenderetur.

Sic autē Iulius Paulus in. l.

3. §. itē si rei publicæ, illo titu-
lo. itē si rei publicæ in annos
singulos legatū sit, cum de le-
ge Falcidia quæritur, Marcel-
lus putat tantū videri legatū,
quantū sufficiat sorti ad vsuras
trientes eius summe, quæ lega-
ta est, colligendas.

Marcellus autē sic. in. l. cū
Titio eod. tit. cum Titio in an-
nos singulos decē legata sunt,
& iudex legis Falcidię ratio-
nē inter hæredes & alios lega-
tarios habet, viuo quidē testa-
tore tanti litē æstimare debet,
quāti venire id legatū potest,
in in certo cōstituto, quādiu vi-
cturus sit Titius. mortuo autē
Titio nō aliud spectari debet,
quā quod hæres ex ea causa de-
buerat.

Æmilius autē Macer in. l.
hæreditatū (sic enim citatur)
eod. titu. post varias pro legata-
riorū ætate hac de re ex Vlpia-
no definitiones sic. eoq; nos
iure vti Vlpianus ait & circa
cōputationē vsusfructus faciē-
dā. Solitum est tamē à prima
ætate vsq; ad annum trigesi-
mum cōputationē annorum

A 2 trigin-

OBSERVATIONVM

triginta fieri. ab annis verò. 30. tot annorū cōputationē iniri, quot ad annū sexagesimū deesse videtur. nūquā ergo ampli⁹, quā 30. annorū cōputatio initur.

Nunc Acurfiana glossemata circa dict. l. 3. §. item si rei publicæ, vnde ad ea, quæ promissimus, gradum sumus facturi, latius exequamur.

in glossa priorē, ibi Titius decē annua rei publicæ reliquit vel in perpetuum, vel simpliciter, quod intelligitur in perpetuum, recte in hoc Accursius.

In eadē glos. ibi, & respōdeo tantū videri legatū. &c. sūma Accursij hæc est: Quod ad ineūdā legis Falcid. cōputationē attinget, paria esse decē annua legari, & legari semel. 30. vt proinde annū legatū perpetuū tantū sit æstimādum, quāti id legatū semel triplicatum efficiat. Nolo Acurfio & ceteris interpretibus imputare, si, quæ eis tētiētes vsuræ, nescierūt, ne eadē opera doctissimis quoq; viris & linguæ Latinæ peritissimis, qui ante Hermolaū Barbariciū id etiā ignorauerūt, eo nomine diē videar dixisse. ipsa tamen Accursij & ceterorū iuris interpretū expositio, tā est absurda, vt demirer quēpiā extitisse, qui eā probaret, cum in æstimādo annuo legato, etiā

ad tēpus, etiā priuatis factō, ac propterea aliquādo desituro laxioris tēporis æstimationē esse faciendā perspicue ac discrete legerēt in d. l. hæreditatum.

Quid autē absurdius, quā in hac legis Falcid. ineūda ratione pluri æstimari legatum annuum temporarium, & aliquādo, vt dixi, desituro, quā quod est futurum perpetuum?

In eadē ibi solutio secus est in priuato, quā in re publicā. Accursius hic amolitur objectionē, quæ sumitur ex d. l. cū Titio. vbi annui legati Titio relicti tāti sit æstimatione, quāti venire id legatū potest. Quod & in hac Iulij Pauli specie dicendū esse videbatur. sic autē eam amouet objectionē, vt dicat: quod ibi dicitur, in priuato locū habere: at in re publicā eā æstimationem esse faciendam, quam hic dicit Iulius Paulus. Quā sentētiam & in d. l. cū Titio, & in d. l. hæreditatū repetit Accursius & vbiq; p̄bant interpretes, nobis tamē omnino nō placet: nō solū q̄ absurda nimirū sit, vt ex qua deducatur, amplioris tēporis fieri æstimationē in ānuo legato etiā ad tēps, etiā priuatis factō, quā in ppetuo rei publicæ relicto: sed & q̄ etiā triētes vsuras nō recte interpretatibus nihil sit, in quo hic
§. item

§. item si rei publicæ, pugnet cum dicta. l. cum Titio. Nec mirum, si horum responsorum neutrum cum altero pugnet, cum vtrumque re ipsa & effectum Marcelli sit. nam ex Marcello hunc paragraphum scrip sit Paulus.

Quare meo periculo dicas casus quidem esse diuersos nō tamen aduersos. Nam in hoc §. traditur species, cum legatū annuum certæ quantitatis rei publicæ relictum est, hoc est, perpetuū. Qua in specie hæc computatio, quam ex Marcello Paulus scribit, ineunda est, hoc est tanti id legatum in ratione legis Falcidie æstimatur, quantum sufficiat sorti ad vlturastrietes eius summæ, quæ legata est, colligendas. Quæ verba, vt post explicabimus, diuturnioris tēporis exigunt æstimationē. At in dicta. l. cū Titio, traditur species, cū annuum legatum certæ quantitatis, non vtiq; perpetuum, sed ad tēpus factum est priuato. Quo casu, si Titius adhuc viuat, tātū legatū æstimatur, quāti venire id legatum potest. ita aut nulla inter hanc & illā specie objectio est: aut si qua esse videatur, diuersitate casuum facile tollitur.

Quinimo in ea specie, quā

ex Marcello tradit Paulus in hoc §. itē si rei publicæ, hoc est, in legato annuo certæ quantitatis perpetuo, quod ad hanc æstimationē faciendā attinet, nihil referre existimo, rei publicæ factū sit, alij ve corpori seu collegio (nā hæc arbitror exæquari) an priuato. vt si ponas legatū annuū certæ quantitatis factum Titio & ei, qui ex domo genereq; eius stirpis maximus quādocunq; extiterit. mouet me, q̄ ratio, quare legatum annuū certæ quantitatis rei publicæ relictum ita æstimetur, quēadmodum ex Marcello, Iulius Paulus scribit, ea omnino est (quātum & mihi quidē videtur, & candido itē lectori visum iri spero) quod verisimile sit testatorē eo casu legati perpetuitati voluisse cōsultum. cui vt cōsultum intelligatur, post Marcellum Paulus eam esse faciendam cōputationē existimauit. Quæ ratio & in annuo legato perpetuo certæ quantitatis nō modo rei publicæ aut alij cuius corporis, sed & priuatis relicto locum habet. qui enim sic legat priuato, quemadmodum ipse exemplum posui, alio ve consimilimodo, legati etiam perpetuitati videtur consuluisse, ac prospexisse. nec obest.

A 3 quod

Ratio
necessa-
ria ad. l.
3. para.
item si
rei pu-
blicæ.
ff. ad le-
gē falci-
diam.

OBSERVATIONVM

quòd hic reipublicæ facta est mentio, non enim hoc aliunde est, quàm quod nō temere huiusmodi annua legata perpetua certæ quantitatis alij relinquuntur, quàm rei publicæ. unde rei publicæ expressio eos, quos dixi, non excludit: cum & in ijs eadem sit ratio. Ideoque, si quando aut alij corpori aut cuius privato homini ad id, quod proposui, exemplum aliud ve consimile fiant, eadem est æstimatio facienda, pari prorsus ratione legati perpetuitati consulendi.

Nec verò hic mihi cum Accursio tantum cæterisque interpretibus dissidium est circa id, quòd dixi: scilicet in eo Iulij Pauli post Marcellum responso nihil esse fauore rei publicæ speciale: sed cum Guilielmo etiam Budæo libro de assè & partibus eius primo, qui & ipse hunc. §. exponendo rei publicæ datum putat, ut ea ineatur computatio.

4. Ac ut ei hanc noxam remittamus, quæ, ut dixi, publica est, Accursij inquam, & cæterorum, in eo planè errauit adhuc luculètius, quòd expressim asserit in ea scilicet Pauli specie, si testator privato homini senos aureos relinquat annuos, nō posse hæredē ultra cē

tū aureos pro eo legato in rationē legis Falcidie deducere. Propterea quod hodie per. l. eos. §. i. C. de usu. ex centū aureis legitima semissis redeat usura. quæ Budæū scripsisse, eaq; ad id legē aduocasse æque de miror. quasi verò nō possit testator huiusmodi legatū privato homini relinquere, ex cuius grauioribus, quàm Iustinianus ibi cōstituerit, usuris exoluatur. nusquā enim imperator tota ea constitutione hoc aut scripsit, aut cauit. Sed creditorum dūtaxat grauioribus usuris occurrit.

Quamquam enim verū sit, ne testatori quidem licere hæredem suum in ampliores usuras exoluendas, quàm ea sint lege præstituta, damnare, ut in l. 3. §. ultimo. ff. de annu. lega. & ibi annotat Accursius. ad hūc quoq; casum eā Iustiniani decisionē iure optimo trahēs: ea tamē lex eos. §. i. ac ne ea quidē. l. 3. §. ultimo, & quod ibi scripsit Accursius, nihil ad nostrā pertinent quæstionē. ibi enim quātas quis possit iure usuras stipulari, ad quātas ve testator hæredē dānare possit, traditur. Hic verò de usuris aut cōsequēdis aut repetēdis nō agitur: sed de annui legati certæ quātitatis perpetui æstimatione

Guilielmi Budæi error.

Budæi alter error.

ne ~~q. ratio~~ ad rationē attinet legis Falcidiæ faciendā. quā ita semel esse faciendā ex Marcello docet Iulius Paulus, ac si tantū fortis esset relictū legatario, ex cuius redditibus id annum legatum possit exolui. Nec enim eas vsuras ab hærede petere potest legatarius, cum nihil de his caueat testator: sed res ita fingitur, vt ea ineatur cōputatio. vt appareat in nostro argumento, hoc est, quod attinet ad legem Falcidiā, nihil referre cum legata reuocantur ad dodrantem, ex quantis vsuris id annuū legatū possit exolui. Nec verum esse, quod Budæus scripsit. Imo verissimum esse ex æquata specie, hoc est, si proponas huiusmodi legatū annuū perpetuum certæ quantitatis priuato homini relictū, & imminere legis Falcidiæ rationem, nō aliam esse æstimationem faciendam, quā eā, quam Marcellus & Paulus in legato rei publicæ facto introduxerunt. Nam, vt non inficior testatorem, vt paulo ante dicebamus, non posse hæredem suū damnare, vt maiores legitimis soluat vsuras: ita nō prohibetur testator etiā priuato homini tantū siue annum perpetuum, siue semel legare, quantū ne sub duodenis qui-

dem assibus, quæ centesima vsura est, fœnore accepto (si tātū liceret hodie fœnerari) posset exolui. Nā Iulij Pauli post Marcellum species locum habet, vbi testator nihil amplius quā dena annua rei publicæ, hoc est, perpetua legauit, nihil de vsuris aut trientibus aut alijs exprimendo. Qua in specie, occurrente casu legata ad dodrantem reuocandi, tātū id legatum annuū Paulo ac Marcello visum est æstimandum, hoc est, tantum ex testatoris patrimonio deducendum, quātum tantam efficiat sortem, ex cuius sortis trientibus vsuris id possit exolui legatū. Sic enim existimauerunt legati perpetuitati consuli.

Vt ne omittam (nec enim dignum est, quod omittatur) nihil in eo. s. itē si rei publicæ dari rei publicæ seu ciuitati, vt supra docuimus: nec ex eo, q. ea ibi ineatur cōputatio, aut vberius aut sterilius fieri rei publicæ legatū, quæ sua dena annua est habitura, nisi quatenus illa lex reciderit Falcidia: sed in hoc dumtaxat eam iniri rationem, vt appareat, quatenus legata debeant recidi, si dodrans allegetur transcensus. Nam ad hæc animum non aduertere, & eam compu-

OBSERVATIONVM

tationem extra sua trahere po-
meria cum tenebras offundit
lector, tum in causa est, vt pa-
rum attenti labatur. mihi quo-
que debet ignosci, si in hac cū
Budæo disceptatione, quod
ita res poscere videretur, fue-
rim longiusculus.

In eadem glossa, ibi. sed
hic quantitas singulis annis,
ibi, vsusfructus. hanc, quæ Ac-
cursio esse videbatur, pugnam
ac obiectionē inter Iulij Pau-
li post Marcellum responsum
ex dict. §. item si rei publicæ,
vbi dicitur, quod attinet ad le-
gem Falcidiam eam ineundā
esse computationem, vt tantū
videatur annuū fuisse legatū,
quantum sufficiat sorti ad vsu-
ras trīentes eius summæ, quæ
legata est, colligendas: & Vl-
piani seu etiam Æmilij Macri
responsum ex l. hæreditatum
hoc titulo, vbi alia in legis Fal-
cidix ratione fit cōputatio in
annuo legato nēpe vsusfruct⁹,
dupliciter amouet Accursius.

Vno modo, vt computatio
Pauli ac Marcelli locum ha-
beat, vbi certæ quantitatis an-
nuum legatum fuit: computa-
tio autem Vlpiani ac Macri in
legato vsusfructus. atque hæc
quidem conciliatio quemad-
modum vtrique contextui in
hoc congruit, quod & apud Iu-

lium Paulum, & Marcellum le-
gatum fuit annuum, seu in sin-
gulos annos & quantitatis cer-
tæ: & apud Vlpianum ac Ma-
crum legatum vsusfructus: ita
diuersitatis rationem non red-
dit. Quæ tamen à nobis pau-
lo post, vbi nostram de hac ob-
iectione sententiā interpo-
nemus, reddetur.

Altero, vt hæredi aut certè
iudici optio tribuatur, vtram
malit sequendi computatio-
nem, qui tamen secundus ela-
bendi modus merito, & alijs
non placet, & futurum etiam
est, vt displiceat magis, postea
quàm, quid ipse sentiā, ex prò-
psero, & quod in glossa legis,
vel aliter, sic dispūge, vt ibi pū-
ctū apponatur, deinde sequa-
tur, potest fieri cōputatio, &c,
nā & hoc quālibet minutulum
visum est admonere, quod in
meo codice nulla in illis ver-
bis, vel aliter, sit hypostigme.

5 Est autem mea sententiā: nul-
lam esse inter vtrumque respō-
sum pugnam, sed casuum dū-
taxat diuersitatem, qui diuer-
sam quoque habeant rationē,
hoc est, Iulii Pauli post Mar-
cellum responsum in sua spe-
cie locum habere, nimirum in
legato annuo perpetuo certæ
quantitatis: Vlpiani autem &
Æmilij Macri in legato an-
nuo

nuo ad tempus incertum & quantitatis incertæ. Quale est legatum vsusfructus tempore non definito. Qua in specie ea stabimus definitione, quæ ibi traditur. diuersitatis autem inter vtrumque casum ratio, quantum ego quidem consequor, ea est: q̄ in Pauli ac Marcelli specie, hoc est, in legato annuo perpetuo certæ quantitatis, credendus est testator legati consuluisse perpetuitati, vnde Marcellus ac Paulus id filium, eā testatoris voluntatē secuti, tantū in ratione legis Falcidiae id esse legatum æstimandum censuerunt, quanti ibi dicitur, hoc est, tantum ex testatoris patrimonio animo ac cogitatione præsumendū præcipiendumque esse, ex cuius trientibus vsuris id possit legatum exolui. Nam hoc pacto arbitrati sunt legati huiusmodi perpetuitati satis consulere testatorem, si tantum patrimonij tātamque sortem ad legatum illud exoluendum heredi relinquat, vt ex eius vsuris trientibus possit exolui, at in legato annuo ad tempus quantitatis incertæ, quale legatum est alimentorum priuato homini factum, aut vsusfructus municipibus seu reipublicæ relictum, ea in ratio-

ne legis Falcidiae initur computatio, quam in dicta. l. hæreditatum, Macer dixit ineundam, hoc est, in legato vsusfructus municipibus seu reipublicæ relicto annorum semper triginta, licet enim vsusfructus legatum cētum annis duret, quod is annus finis vitæ sit longæui hominis, vt dicit Caius in. l. an vsusfructus. ff. de vsufructu, tamen cum aliquando certe sit desitutum, & ante etiam possit capitis diminutione perire, vt & ibi dicitur, & solū agatur de ratione legis Falcidiae eā placuit computationē obseruari, quæ dicitur in dicta. l. hæreditatum: in alimentorū autē legato priuatis facto non semper annorū triginta, sed vt plurimum triginta: pauciorum autem his, prout legatarius proxime trigessimū annum accessit, aut vltra eam ætatem processit. Nam hæc meo iudicio est illius legis, hæreditatum, summa ac epitome.

Summa
seu epitome. l.
hæreditatum.
ff. ad legē
Falcidiam.

Nec vero vlla ex hac computatione existit iniquitas, nec hæredi, nec reipublicæ in legato huiusmodi vsusfructus, nec in legato alimentorum priuatis facto, imò vtrique ius suum saluum manet: hæredi, si amplius eo durent legata, vt

OBSERVATIONVM

eatenus Falcidia recidantur: legatario, vt si minus durauerint, pro portione hæres reddat, quod in ea ratione deduxerat, vt & Accursius ibi annotauit.

In eadē glossa, ibi potest & secundo poni casus. posuit casum vno modo in principio. idq; recte, nisi q; in eo, quod mox subiūxit, non recte, vt supra ostensum est. Hic ponit secūdo modo casum, sed qui Castrensi nullam habeat dubitationem. Mihi hoc præterea nomine non placet, quod videlicet sit contra contextū ipsum, dum simpliciter dicit in annos singulos, nullis præfinitis, quod est dicere legatum fuisse perpetuum, vt ipse quoque Accursius in priore specie seu casus positione annotauit: & rursus, dum dicit, ad trientes vsuras, nec enim quicquā ad hanc secundam casus positionē trientum vsurarum facit mentio. planum enim esse oportet (vt infra latius casu primo dicemus) trium illorum annorum (nam de triennio exemplū tradit Accursius) summā esse colligendā in eo annuo legato ætimādo, argumēto dictæ legis, cū Titio, hoc titulo, dū dicit, mortuo autē Titio nihil aliud spectari debet, quā quod hæ

res ex ea causa debuerat.

6 Quod autē Accursius subiicit, nam & triginta annis singulis recolliguntur triginta ad vsuras trientes, primum mendum quidē inest in hunc modō emendandū, nam & tribus annis singulis: deinde ea expositio nihili est, & a nesciente, quæ sint vsuræ trientes, prolata.

In glossa sorti, idest, cuidam quantitatī. haud male hæc verba exponebat Accursius, si, quæ essent trientes vsuræ, intellexisset. Quāquā ad contextum cum venero, multo ipse exponam planius.

In eadem ibi, nūquid ex legato primi anni detrahatur totū. Querit hic Accursius, nec quæstionem tamen absoluit proposuisse contentus. Vt autē & quæstionē & quæstionis intelligas absolutionem, finge eū, qui in bonis habebat dum taxat quadringēta, legato illo annuo rei publicæ facto, hoc est, perpetuo totidem legasse. Apparet, imminente quippe ratione legis Falcidiæ, hæredē legatum illud ad dodrātem reuocaturū, hoc est, quadrantem saltem, quæ centū sunt, apud hæredē remāsurum. Vt proinde tanto minus, quantum est ille quadrans, legatarius accipiat. Querit ergo Accursius

Accursij
locus ex
l. 3. para
gra. itē
si rei pu
blicæ. ff.
ad legē
Falcidie
macula
tur.

sius centum illa, quæ apud hæredem sunt re mansura, deducat ne statim hæres ex primi anni legato, an etiã ex sequentibus singulis referret enim hæredis ex primi anno legato solida centum detrahere propter mediij temporis interusurium. referret legatarij non ex primo statim anno, sed ex singulis suo tempore deduci. ipse Accursius quæstioni, vt dixi, non respondet. Doctores ferè negant ex primo anno integrum quadrantem esse deducendum. aiuntque ex singulis detrahendum annis.

Hic mihi lectorem postulo, qui tantisper certè se mihi præbeat attentum, dū hic quoque publicum, hoc est Accursij & cæterorum errorem coarguo. Aio igitur, & constanter affirmo, & Accursij quæstionē ineptam esse, & interpretum absolutionem non paulò ineptiorem. Quoniam in Pauli ac Marcelli specie, hoc est, in legato annuo perpetuo certæ quantitatis locum ea quæstio habere nullomodo potest. Cum ita sit sors æstimanda in ea legis Falcidie ratione, vt ex eius trientibus vsuris legatum illud deduci possit. Quæ æstimatio iam nunc facta semel facta intelligitur: hoc est, nul-

lam ex futuris annis patitur mutationem, cum legatum sit perpetuum, nec vnquam desitutum. Ac propterea nullo, vt dixi, modo in ea Pauli ac Marcelli specie ea quæstio locum potest habere, quippe cum semel facta æstimatio perpetua sit, nec ex futuris annis varietur. Accursio porrò & cæteris errorem offudit, quod in alijs speciebus, in quibus legatum annuum poterat desinere, ac propterea nō est perpetuum, & ipse & alij dixere in dicta. I. hæreditatum, quod & nos supra attigimus. in illis enim cōputatio facta ad ineundam legis Falcidie rationem veritatem non mutat: sed prout aut tardius aut maturius desierūt, ita aut amplius apud hæredem manet, aut minus. Vt & infra suo dicemus loco.

In glossa vltima. Accursius, dum ignorat, quæ sint vsuræ trientes, quod tamē ante Hermolaum Barbarum multi in re literaria illustres viri ignorauerūt, hic quoque, sicut & in cæteris lapsus est glossis. nunc ad contextum accedamus.

In contextu, ibi. item si rei publicæ in annos singulos legatum sit. expone tu, hoc est, perpetuo legatum sit & quantitas certa. Nam hoc, quod di-

publi
cus al
ter hoc
est Ac
cursij &
cætero
rum er
ror.

OBSERVATIONVM

co de quantitate certa, indicant verba illa, eius summæ, quæ legata est. rem publicam autem exempli gratia posita dico, & quod legata huiusmodi perpetua non temere fiant priuatis: non quod non idem sit in legato huiusmodi annuo perpetuo aut alij corpori quæ rei publicæ, aut etiam priuatis facta. vt proinde ita æstimetur, quomodo credendum est testatorem æstimari voluisse, vt legati perpetuitati consuleretur. Nam huic perpetuitati consuluisse eum voluisse indicant Marcellus, & Iulius Paulus, dum tanti annum hoc perpetuum quantitatis certæ legatum docent esse æstimandum, quantum ex usuris possit trientibus exolui. Itaque non est, quod in eadem specie aut rem publicam ab alio corpore vel à priuato, aut aliud corpus vel priuatum à republica separemus, quos eadem omnino ratio coniungit. iam idem esse dicere in annos singulos simpliciter, & addere in perpetuum, vt utroque casu perpetuum sit legatum, recte hic Accursius admonuit.

In eodem, bi. quantum sufficiat sorti ad usuras trientes eius summæ, quæ legata est, colligendas. Sub audi facilio-

ris expositionis gratia, & tantum est intelligendum annum legatum, quantum ex ijs trientibus usuris legati illius annui possit fieri solutio. itaque Marcellus ac Iulij Pauli sensus est: tantam sortem videri legatam, vt ex eius sortis trientibus usuris legatum illud annum possit exolui. Ac proinde, vt tardioribus quoque consulamus, vt hoc legatum annum perpetuum certæ quantitatis æstimemus, tantum sortis ex patrimonio testatoris assumemus, vt ex eius usuris trientibus confici possit legati solutio.

8 Quæ autem sint usuræ trientes, non difficulter cognoscemus, si à capite rem orti fuerimus: hoc est, si illud prius proposuerimus, quæ scilicet sit usura centesima, quæ eadem & maxima fuit, & grauissima. Est autem usura centesima, cum ex centum nummis as seu duodenarius anni redeunt. Ad assem enim, hoc est, vncias duodecim sunt hæc referenda, non ad centum. Quo constituto consequens est, vt usuræ semisses sint, cum ex centum nummis sex anno redeunt: trientes, quæ tertia pars assis est, cum quatuor, ac ad eum in reliquis assis partibus modum. ita fit, vt testatoris patrimonio,

Usura centesima, unde centesimæ dig-noscuntur. quæ sit.

nio, cum lex imminet Falcidia, tantum pro eo annuo legato certæ quantitatis perpetuo assumendum sit & animo substituendum, ex cuius usuris erientibus id possit exolui. Quæ ratione, si in specie huius, s. item si rei publicæ, decem fuisse legata proponas, ducenta & quinquaginta ex testatoris sunt patrimonio assumenda, quoniam ex his ducentis & quinquaginta trientes usuræ decem anno redeunt. Quæ ratione, prout aut maioris aut minoris summx huiusmodi certæ quantitatis legatum perpetuum factum fuisse proponas, non erit attento lectori per difficile, quantum sit ex testatoris patrimonio pro eo legato assumendum, certissimum calculum ponere.

Iam Hermolaum Barbarum in castigationibus ad Plinium libro decimo quarto primum omnium non modo iurisperitorum, sed omnium etiam neotericorum in hac usurarum expediendarum computatione errorem detexisse author est Budæus in eo de asse & partibus eius libro. Qui & ipse inuolutius paulo traditum à Barbaro fufius evoluit. Tamen, ut supra latius osten-

di, hic quoque dupliciter lapsus est Budæus: semel, dum existimat aliquid in dicto. s. item si rei publicæ, datum fuisse rei publicæ, hoc est, speciale esse in re publica, quod ibi dicitur, cuius erroris socios omnes habet iuris interpretes. iterum, dum existimat, in ratione legis Falcidiæ, si privato homini aurei feni quot annis à testatore sint relictæ, hæredem non ultra centum aureos pro legato posse deducere, motus lege, eos. s. i. C. de usuris. quæ in hoc argumentum afferri non debuit.

9 Nunc ergo, ut promissum expleamus, in hac legati annuæ estimatione, quod ad legis Falcidiæ rationem pertinet, casus aliquot constitua-
mus, qui totum hoc argumentum sub oculos ponent. in quo explicando valde interpretes errasse, & ostendimus supra, & in insequentibus ostendimus.

Primus casus est: cum legatum annuum & tempus habet certum, & quantitatem certam. Ut puta cum Titio decem annua in annos decem fuerunt legata. Quo casu representatur legatum, hoc est, tantum in hac legis Falcidiæ ratione

OBSERVATIONVM

æstimandum est, quantum eorum omnium annorum coniuncta efficiet summa. Nam in hac specie nulla potest certior computatio inueniri. hoc satis ostendit Accursius in dicto. §. item si rei publicæ, in secunda casus positione. licet eam casus positionem supra reiecerimus. & est præterea huius rei non obscurum argumentum in. l. cum Titio. in fine, hoc titulo, dū ibi dicitur, mortuo autem Titio nihil aliud spectari debet, quàm quod hæres ex ea causa debuerat. Cum hoc tamen, quòd eius temporis interusurium legatum minuet, non enim hoc casu decem singulis annis legata videntur, sed minus decem, quia interuallum temporis & interusurium huius spatij minorem facit eam quantitatem. vt dicit Vlpianus. in. l. circa legem, hoc titulo. quod etiam est expressum in. l. in quantitate. §. in diem. & in. l. in lege Falcidia non habetur, hoc titulo. Ratio autem ad hunc casum sumi potest ex dicta. l. cū Titio, quatenus ibi dicitur, in incerto posito. ideo enim ibi in specie, quæ ibi traditur, æstimatur legatum, quanti venire potest, quia in incerto res posita est. at hic sumus in re certa. vnde

nihil est, quod vltra quæramus: sed legatum, vt si præsens esset eius solutio, æstimatur, interusurio detracto. nec hoc casu distinguo priuato sit legatum, an rei publicæ. Nam & si rei publicæ factum sit, eadem est facienda æstimatio, eadem prorsus ratio.

Secundus casus est: cum annum legatum quantitatem quidem certam habet, tempus autem incertum, nec tamē perpetuum. vt cum legata sunt Titio decem in annos singulos, quoad viuet. quo casu cum non possit fieri ea annorum coaceruatio, quam proximo casu diximus, non representatur legatum, vt ibi, sed tantum in hac legis Falcidiae ratione est æstimandum, quāti potest venire, vt in dicta. l. cum Titio. ad quod etiam facit. l. quærebatur. §. quare, hoc titulo. dum ibi Vlpianus ait. Quare cum nomen minus soluendo est in hereditate, eius, quod exigere potest, pro rata fit distributio: residui venditio facienda est, vt id demum in hereditate computetur, quanti nomen distrahi potest, & rursus in fine, dum dicit, quòd si nihil facere debitor potest, æque in centum quinquaginta accepto liberandus est: de residuo ven-

uenditionem nominis facien-
dam, naratius ait. ad idem di-
cta. l. in quantitate. §. magna,
vbi ita dicit Caius. Sed hoc iu-
re utimur, vt quanti ea spes o-
bligationis vendi possit, in tã-
tum stipulatoris quidem bo-
nis accedere videatur, promif-
foris vero decedere. ac ne hoc
quidem casu distinguo priua-
tum à re publica. nam & in re
publica idem erit dicendum
eadem ratione. vt si ponas de-
cem annua legata rei publicæ,
quoad Titius vixerit: quia in-
certum est, quandiu ille sit vi-
cturus. Nam hanc pro ratione
assignat Marcellus in dicta. l.
cum Titio verbis illis, in in-
certo posito, hoc est, quia in
incerto positum est. Qua etiã
ratione, vt vides, nihil refert,
ad ipsum ne legatarium tem-
pus referatur, quomodo id res-
ponsum loquitur, an ad alium;
puta si Titio legata sunt decẽ
in singulos annos, quoad vixe-
rit Sempronius.

Tertius casus est: cum tem-
pus quidem perpetuum est, ip-
sum tamen & quantitas in cer-
ta sunt, vt in prædicta specie.
I. hæreditatum, qua in specie
ea stabimus definitione: vt sci-
licet, si quidem vsusfructus rei
publicæ seu municipibus reli-
ctus sit, triginta semper anno-

rum in ea legis Falcidiæ ratio-
ne computatio obseruetur, in
alimentorum verò legato pri-
uatis factò non semper anno-
rum triginta: sed vt plurimo-
rum triginta: pauciorum autẽ
his, prout aut legatarius proxi-
me trigesimum annum accef-
sit, aut ultra eam ætatem pro-
cessit, vt supra etiam dixi, ver-
siculo, est autem mea senten-
tia. Atque ea quidem decisio-
ne videri potest Vlpianus na-
turam ipsam ac mortalitatis
conditionem quomodo du-
cem secutus tam scrupulosa
computatione. cui tamen Æ-
milius Macer, quid nihilomi-
nus fieri soleat, subiicit, dua-
bus tantum pro tam multis
computationibus introductis,
quas modo dixi. nempe in vsu
fructu municipibus relicto an-
norum semper triginta: in ali-
mentorum autem legato pri-
uatis factò vna à prima ætate
vsq; ad annũ trigesimũ: altera
ab anno trigesimo. Credo ho-
mines scrupulosiore illa Vlpia-
na cõputatione offensos com-
pendiosiores inuenisse, quã
Macer probauit. vtraque autẽ
computatio, Vlpiani inquam
& Macri Æmilij multum ha-
bet arbitrij. Nec mirum non
enim aliter hæc seu ratio seu
computatio legis Falcidiæ po-
tuit

OBSERVATIONVM

tuit expediri, cum iam nūc futuris annis non expectatis fieri debeat. adde, quod non omnium, quæ à maioribus constituta sunt, ratio reddi potest, ut ait Iulianus in. l. nō omnium. ff. de legibus. aut illud ohsecro expedi: Quare, cum fœmina masculum totos duos annos pubertate antecedit, totidem itidem in ætatis venia impetranda, utriusque tamen eadem sit minoris ætatis clausula, nimirum anni viginti quinque? nunquid à decimo octauo ad vigesimum quintum annum animi iudicio fœminæ relabuntur, aut masculi eo tempore iudicio antevertunt? nempe verissimum est, quod Iulianus scripsit, nō omnium, quæ à maioribus constituta sunt, causas afferri posse.

Quartus casus est: cum legatum annuum non fuit ad tēpud, sed perpetuum, quantitas tamen est certa. ut in specie dicti. §. item si rei publicæ. quo casu tanta ad rationem legis Falcidiae sors intelligitur. legata, ut ex eius usuris trientibus id legatum possit exolui. Propterea quod ita perpetuitati legati consuli videatur. idque siue rei publicæ sit legatum, in quo omnes consentiunt, quod Iurisconsultus rem publicam

expresserit: siue, quod ego verius esse ostendi, non modo alij corpori, sed etiam priuato, eadem omnino ratione. ut in exemplo, quod ipse supra tradidi. nec hoc quarto casu procedere potest Accursij questio, & quod in ea absoluenda interpretes tradidere, ex primo ne anno deducendum sit, an & ex sequentibus etiam annis. Nam hic quoque & Accursius & ceteri longe falsi sunt.

Quintus casus est: cum & tempus fuit perpetuum, & quantitas incerta. ut siingas legatum factum fuisse rei publicæ seu municipibus ad diuisionē inter singulos ciues quantitate nō designata, sed ut cuius municipi seu ciui detur tantum, decem putà. Cuius quidem speciei nullum Iurisconsultorum extare responsum nō modo in hac legis Falcidiae ratione ineunda, sed legatorum quidem materia audacter affirmauerim. Nam quæ in. l. cūtatibus, & in. l. si quid relictum. ff. de legat. 1. & similibus legimus, diuersum habent argumentum. Sunt enim ex leges intelligendæ, quando certa quantitas aliud ve quid certum annuum legatur rei publicæ seu municipibus, mille putà, qui ciuibz ac municipibus

bus inter ipsos diuisui sint, aut in eorum cedant epulum, aut etiam in alimenta ingenuorum aut pauperum aut in puellarum dotem, & similia. cuiusmodi exempla & Plinius secundus Nouocomosis libro septimo epistolarum, epistola ad Caninium ponit. Hic autem noster quintus casus seu species est: quando licet legatum sit perpetuum, vt in dictis legibus, quantitas tamen est incerta, vt quia legatum est, annuum epulum municipibus, quod non potest semper eiusdem esse sumptus, & propter varietatem temporum, & quia municipum numerus & crescere potest, & decrescere. quomodo & in alimentorum illo legato potest exemplum poni. quem casum nullus, vt dixi, attigit Iuriconsultorum. eò fortassis, quia huiusmodi legati relinquere immensa etiam patrimonia possit ex haurire, si rei publicae fiant, argumento capitis illius quanto, de censibus, quae Innocentij Tertij epistola est decretalis, vbi ex parte haec species ponitur. Si quid tamen in quaestione Iuriconsultis noua & nunquam fortassis in consultationem tam late ventura tentare licet (nam & illud disputatur, an Adamus, si hodie

viueret, inuenire posset, quam in uxorem duceret, vt attigit Accursius in. §. 1. de nuptiis in institutionibus, & in. l. nuptiae consistere non possunt. ff. de regulis iuris) nihil commodius inuenio, quam hic quoque computationem dicti. §. item si rei publicae, leui, habita quantitatis primi anni ratione.

Sextus & vltimus casus est in legatis annuis sub conditione. Nam haecenus de legatis annuis in diem actum est. In quibus legatis annuis sub conditione relictis, siue perpetua illa sint, siue ad tempus: siue rei publicae siue priuato, in hac legis Falcidae ratione nulla fit aestimatio, vt cumque Proculus dixerit. Cuius sententiam refellit Iulius Paulus in. l. in lege Falcidia non habetur. §. 1. hoc titulo. sed cautionibus res expeditur, vt ibi dicitur. cauere enim haeredi ceteri debent legatarij, quanto amplius caperint, quam per legem Falcidiam licuerit, tantum conditione existente reddituros iuxta cautionem, de qua in lege prima, paragra. si in annos. hoc titulo. & in lege prima, in principio. ff. si

B cui

cui plus quàm per legem Falcidiam . & ex hoc componitur pugna , quæ videtur esse inter dictam . l. in lege Falcidia nõ habetur . § . i. vbi nulla sit æstimationis , sed cautionibus res expeditur : & inter dictam . l. cū Titio , vbi annum legatum certæ quantitatis , temporis tamen incerti , licet non perpetui , æstimatur in hac ratione legis Falcidiæ , quanti potest venire . quòd dicta . l. cum Titio , in legato annuo in diem locū habet : lex autem illa , in lege Falcidiā nõ habetur . § . i. in annuo legato conditionali . quæ ex quinque numero conciliationibus , quas tradit Accursius in dicta . l. cum Titio , est ordine tertia , quàm Doctores quoque probant . vt cunque Accursius non magnopere videatur probare .

Diuersitatis autem rationē inter eas species , hoc est , inter annum legatum in diem , de quo agit dicta . l. cū Titio , quāquam & illud pro primo tantum anno sit purum , pro sequentibus conditionale , vt in l. si in singulos annos . ff. de ann. lega . & inter legatum simpliciter conditionale , hāc esse existimo : quòd in legatis annuis in diem est aliquid certē

præsens , quòd possit æstimari , & cui sequentium etiam annorum innitatur æstimationis : cum saltem pro primo , vt dictum est anno purum sit . in conditionibus autem legatis annuis simpliciter , nihil est , quòd possit præsens æstimari .

Porro ceteræ quatuor conciliationes , quas in dicta . l. cū Titio tradit Accursius , aut earum aliqua , veræ ne sint , aut esse possint , nec ne , quoniam totum hoc argumentum nostræ iam curæ fecimus , videamus .

Prima est : in . l. cum Titio , æstimationem fieri volente legatario . potuisse alioqui , si id maluisset , legatum habere præstita cautione . vt in dicta . l. in lege . § . i. atque hanc quidē conciliationem ex eo rejicit Accursius , quòd satisfactio in hoc argumento hæredis favore introducta est , non legatarij , vt in . l. i. in principio . ff. si cui plus quàm per legem Falcidiam . mihi ex hac præterea causa non probatur , quòd velit legatarium siue in diem siue sub conditione , cautione præstita habere legatum posse . Quod etiam Viuianus aperte scripsit in lege prima . parag. si in annos , hoc titulo .

Quæ

Quæ sententia nec ab Accurfio in dict. l. cum Titio, nec ab scriptoribus alibi satis fuit virata, cum sit tamen meo iudicio cum primis falsa: itaque cōstanter dicendum est, nec legatarium in diem ante diem cedentem, nec legatarium sub conditione ante eam existentem, siue ea legata simplicia sint, siue in annos singulos, inuito hærede legata habiturum, etiam si cautionem velit præstare de restituendo eo, quod amplius caperit, quam per legem Falcidiam licuerit. nec eò pertinent hæc responsa, sed ad æstimationem horum legatorum imminente ratione legis Falcidiæ animo præsumendam, aut ubi æstimatio fieri non potest, ut in legatis conditionalibus, ad cautionem inducendam, cum aut dies non venit, aut conditio non exitit, volente demum hærede. Quod tam debet esse cuius cui dēs, ut probatione non egeat. legatarium scilicet in diem ante diem, aut legatarium sub conditione ante existentem conditionem agere ad legatum, ut illud hærede inuito consequatur, non posse: & tamen est expressum in l. in quantitate. s. sed & si legata, hoc titulo, ut mirum sit contrarium cuiquā

in mentem venisse.

Secunda est: propterea in dicta l. cum Titio æstimationem fieri, quod is Titius non fuerit satisfaciendo: quasi si fuisset, cautione præstita legatum esset habiturus. quæ conciliatio tum diuinat, tum falsa prorsus est. Sentit enim, quod modo refellebamus: legatarium huiusmodi in diem vel sub conditione satisfaciendo præstita legatum habiturum. quod, ut dixi, nisi hæres velit, verum nō est. imo vero non modo hærede inuito legatarius in diem ante diem venientem, aut legatarius sub conditione ante eam existentem non possunt consequi legata, verum etiam hærede volente in cæterorum legatariorum in commodum quantum ipse existimo. inter est enim eorum legata vim non habere, ne tantum ex hauriatur hæreditas, si ad dodrantem legata reuocentur, hoc est, si ratio legis Falcidiæ immineat.

Quarta est: nam de tertia supra diximus: ideo in l. cum Titio æstimationem fieri, quod ibi hæres cum cæteris legatarijs ad eorum legata recidenda agebat, non autem cum illo in diem legatario de suo ei legato soluendo. at in dicta

OBSERVATIONVM

l. in lege. §. 1. controuersiam duntaxat fuisse inter heredem & legatarium legatum petentem, ac propterea cautionem legatarium præstaturum, si legatum velit habere. quæ & ipsa conciliatio^m illo perstat errore, quem non semel damnauimus: scilicet legatarium in diem aut sub conditione ea legata præsentia habiturum, si cautionem velit præstare de eo refundendo, quod acceperit. si dies non venerit, aut conditio non extiterit, & præterea falsum est etiam ipso dumtaxat legatario agente non etiã collegatarijs dicere eam æstimationem in specie dictæ legis, cum Titio, non esse faciendam.

Quinta est in dicta. l. cum Titio, reuixisse Proculi sententiam, quæ in dicta. l. in lege. §. 1. fuerat sepulta: ac proinde & in legato conditionali eandem esse æstimationem faciendam, quæ & in legato in diem: hoc est, quanti potest venire. Hæc autem conciliatio ipsa se refellit. & ut omittam tantulo intervallo non fuisse ponendum Marcelli responsum in dicta. l. in lege. §. 1. aduersaretur, certe aut ille. §. ibi locari non debuit, aut Marcelli debuit responsum omit-

ti. Adde, quod Proculi species non in legato annuo loquitur, sed in conditionali.

Quare tertia omnino conciliatio amplectenda est, atque hoc sciendum, verba illa dictæ legis in lege, cautionibus ergo res temperabitur, hoc significare, eo casu legatarios, qui solida legata pura sibi petunt exolui, & negant ea recidenda, quod conditio legati collegatario relictæ possit non existere, cautiones heredi præstatorios, quanto amplius ceperint, quam per legem Falcidiam licuerit, refuturos, si quidem conditio extiterit.

Animaduerto autem id Iulij Pauli responsum ex. l. in lege Falcidia non habetur, dupliciter dispungi. vno modo sic, ut Pauli definitio in illis verbis, relictæ sunt, desinat. Hoc scilicet pacto, in lege Falcidia non habetur pro puro, quod in diem relictum est. medijs enim temporis commodum computatur in legatis, quæ sub conditione relictæ sunt. Deinde incipiat. §. Proculus putat. & c. altero modo, ut Iulij Pauli definitio desinat verbo computetur: deinde sequatur. §. in ijs legatis, quæ sub conditione relictæ sunt Proculus putat & c. subindica-

uit

+ desinit in dicta. l. in lege. §. 1. quæ Iulio Paulo c. 2.

Duplex
tradi-
tur dis-
punctio,
circa.l.
in lege
falcidia
non ha-
betur. ff
ad legē
falci. &
vtra sit
uerior.

uit hoc suo modo Accursius,
& quanquam nec hoc interpre-
tes explicent, non dubito, quin
dispunctio, quam hodie habe-
mus, iuxta quā Pauli decisio
desinit in illis verbis, relicta
sunt, falsa sit duplici argumen-
to. vno, quoniam Paulus ibi red-
diterationem suae decisionis,
hoc est, eius, quod dixerat, in
lege Falcidia legatum in diem
non haberi pro puro. est autē
ea ratio, quia medij temporis
commodum computatur, hoc
est, inter usurium medij tēpo-
ris est detrahendum. id est tā-
to minoris aestimatur, quantum
est medij temporis intervusu-
rium. erat autem prorsus absur-
da futura ratio, si pro ratione
eius, quod dixerat de legatis in
diem, subiunxisset, quia medij
temporis commodum computa-
tur in ijs legatis, quae sub cōdi-
tione relicta sunt. altero, quod
in legatis sub cōditione reli-
ctis nullum est interim medij
temporis commodum unde
non absurda modo fuisset ra-
tio, sed etiam falsa. cum, vt di-
xi, in ijs legatis sub cōditione
nullum interim sit commo-
dum.

Super est adhuc mihi ad sex-
tum, quem dixi, casum de lega-
tis sub cōditione simplex scru-
pulus, quem iniecit. l. i. §. si in

annos singulos, hoc titulo, cu-
ius sunt verba: si in annos sin-
gulos legatum sit Titio, quia
multa legata & conditionalia
sunt, cautioni locus est, quae
in edicto proponitur, quanto
amplius caperit, reddi. vbi cū
eadem videatur tradi species,
quae traditur in dicta. l. cum
Titio, locum nihilominus di-
cit esse cautioni. Sed intelli-
go non propterea Paulum, cu-
ius est dicta. l. i. §. si in annos
singulos, contradicere Marcel-
lo. imo vero ex ijs, quae ibi di-
cit Paulus Marcelli responsum
explicatur, fit enim estimatio,
quam Marcellus dicit in di-
cta. l. cum Titio: sed cum hoc
cauere debent haeredi alij lega-
tarij, quāto amplius caperint,
reddi, vt locus ille Pauli glosse
ma quoddam sit huius argumē-
ti seu materiae. Quod non solū
in specie dictae. l. cum Titio,
qui fuit secundus casus, sed &
in primo & tertio casu locum
habet.

II Casus autem, qui traditur
in. l. si infātis. ff. de usufructu.
nimirum de infantis usufructu
legato, cuius nullus est interim
usufructus, sed adueniente de-
mum pubertate incipit, qua
in parte sit collocandus, iure
quis dubitet. nam purum non
est, cum non statim ad eum

l. infan-
tis. ff. de
usufructu
legato.

OBSERVATIONVM

vsufructum agi possit. in diem non est, cum ante pueritiam non consistat, nec dies cedat: sub conditione item nō videtur dici posse relictum, cum nulla sit ad scripta conditio. mihi vt verum est nec legatum esse purum, atque adeo nec in diem, ita legatis sub cōditione annumerauerim. eam que tacite adiectam conditio nē intelligo, si infans ad pueritiam peruenerit, quæ adueniente demum pueritia existat. itaque in hac legis Falcidiae ratione idem in hoc erit legato dicendum, quod in legatis sub conditione dictum est.

12 Sit ergo tandem in hac de æstimando annuo legato, cū de lege Falcidia agitur, materia hæc epitome.

Aut querimus de annuo legato in diem: aut de annuo legato sub conditione.

Si de legato annuo sub cōditione nulla sit æstimatio, vt pote cum nihil sit presens, cui ea innitatur æstimatio, sed cautionibus ea res expeditur. cauere enim hæredi ceteri debent legatarij, quanto amplius cæperunt, quàm per legem Falcidiam licuerit, tantum conditione existente reddituros. ipsi autem legatarij sub condi-

tione, quantumuis satisfationem præstent de refundendo eo, quod acceperint, casu quo conditio non extiterit, nihil hærede inuito habebunt: atque adeo ne eo quidem volente in aliorum legatariorum, quibus pure legatum est, incommodum. Quod autem dixi, legati annui sub conditione nullam in hac legis Falcidiae ratione fieri æstimationem, non eò pertinet, vt in legatis simplicibus sub conditione aliud sit dicendum. non enim aliud, sed idem est dicendum.

Si de legato annuo ad tempus: aut illud est certum & quantitas etiam certa, & tunc omnium annorum summa repræsentatur, hoc est, tanti æstimandum est, quantum efficit omnium annorum summa presens soluta, inter usurio tamen deducto. vt in primo casu. aut tempus est incertum, sed quantitas certa: & tunc tanti æstimabitur, quanti venire potest. vt in secundo casu. aut tempus & quantitas sunt incertae: & statim est decisio Æmiliij Macri in. l. hæreditatum, hoc titulo, vt in tertio casu.

Si de perpetuo: aut quantitas certa, & tunc æstimatio ita est facienda, vt tantū videatur legatum, ex cuius triētibus

usu

vsuris id annum legatum
solui possit, etiam si priuato fa-
ctum sit. nedum si aut alicui
corpori aut etiam rei publice,
vt in quarto casu. ad quem &
quintus debet reduci, qui erat
de legato perpetuo & quanti-
tatis incertæ, vt ibi dixi.

Video me aliquanto fuisse
prolixiorē chartarum nume-
rum æstimantibus, sed cum
cernerem multa esse in hoc ar-
gumento haud me Hercule ex
eius dignitate tractata; multa
iurisperitorum responsa per
peram explicata: ea præterea
esse, quæ suapte natura paulo
sunt ad intelligendum diffici-
liora; huius malui culpæ (si cul-
pa tamen est) rationem redde-
re, quam verborum compen-
dio, quod ipsum obscurum ex
se se solet esse, addere obsuri-
tatem. Non enim dicam tam
multa me in hoc argumento
detexisse cæteris (absit verbo
inuidia) ignorata, vt si lege
mihi agendum esset non fuis-
se prolixum, non dubitarem
fore, vt apud æquissimum
quemque iudicem causam te-
nerem.

S V M M A R I V M.

- 1 **C** Elsi responsi ex. l. si chorus
§. 1. & §. vlti. ff. de lega. 3. ve-
rius intellectus, isque ex Iulij Pau-
li responsio in. l. qui res. §. area.
ff. de solu. petitus, distinctius tra-
ditur.
- 2 Pandectarum consarcinatores Iu-
risconsultorū verba pro titulis
interim mutasse, salua in reliquis
Iurisperitorum sententia.
- 3 Bartoli explicationē in. l. seruū
fili. §. si area. ff. de legat. 1. citca
dict. l. si chorus. §. si area de lega.
3. ff. veram non esse.
- 4 In dicta. l. si chorus. parag. seruus
quoque, affirmatiue omnino legē-
dum esse, peti posse, & nullo mo-
do negatiue, peti non posse.
- 5 Contraria interdum & reiectæ
sententiæ responsa in pandectis
fuisse coacta aut obrepente com-
positoribus somno aut fallente
memoria. nec id tam longo ac tā
vario opere & tam diuturni tēpo-
ris mirum esse.
- 6 Huius capituli argumentum, hoc
est, area vel legata vel promissæ
& ite in ædificata, an scilicet, &
quando debeat cum ædificio
ipso, & quid in seruo legato seu
promisso & interim manumisso,
repetitur.
- 7 Arcanostri, alijs etiam scriptori-
bus inter alias eius vocis accep-
tiones quæ sit.

B 4

Cap.

OBSERVATIONVM

CAPVT. II. QV O

l. si chorus. §. area. & §. vltimo. ff. de lega. 3. & l. seruū filij. §. si areæ. ff. de legat. 1. & l. si areæ. de legatis. 2. ff. explicātur.

ON
leuē
vtique
nec pa
cifica
tu faci
lem vi
deri es

se pugnam inter Celsū in. l. si Chorus. §. area. ff. de lega. 3. ex vna parte : & Iulium Paulū in. l. seruū filij. §. si areæ. ff. de legat. 1. & Papinianum in. l. si areæ. ff. de legat. 3. ex altera, vt ego taceam, ipsorum scripta clamabunt.

Celsus enim ita scribit, area legata si inædificata medio tempore fuerit, ac rursus area facta sit, quanquam tunc peti non poterat, nunc tamen debetur.

Iulius autem Paulus sic, si areæ legata domus imposita sit, debetur legatario, nisi testator mutauerit voluntatem.

Papinianus porro sic, si areæ legata post testamentum factum ædificium impositum est, vtrumque debetur & so

lum & superficies.

Ecce Celsus areæ inædificatione legatum finiri, vt nisi rursus area facta sit, peti non possit, scribit. Paulus autem & Papinianus, etiam dum inædificata manet, peti posse scribunt, nec expectandum, dum rursus area sit facta.

Accursius, vt hanc pugnam componat, omnibus ijs in locis ita intelligit Celsi responsum, vt in dicta. l. si Chorus. §. area. mutata fuerit voluntas testatoris: ac propterea inædificatam aream ante peti non posse, quam rursus area facta sit. ac proinde Celsus, Paulus, ac Papiniano non aduersatur. Qui in voluntate mutata nihil aliud volunt, imo idem. nominatim Iulius Paulus, vt ex eius constat responso. Sed manifeste tamen diuinat Accursius, cum de voluntatis mutatione nihil Celsus exprimat.

Bartolus in dicto. §. si areæ, intelligit apud Celsū aream fuisse ab extraneo inædificatam, non à testatore. Ideoque ibi heredem ad aream interim nō teneri: vt ibi dicit Celsus: teneri tamen etiam interim ad areæ æstimationem. Quam conciliationem licet Iaso ibi non admittat, aut certe

te non admodum probare videatur, idem tamen Iaso. in. l. si ex toto. in principio, eodem titulo magnopere probat.

i Mihi placet Celsum, Paulo, ac Papiniano non contradicere, nec tam supine Celsum respondisse, ut negaret aream, quam dominus legasset, & interim ædificasset, debere, nisi rursus aream factam. nolim tamen me damnari inauditus. Quid ergo (nam hoc scio te protinus subiecturum) ad ea Celsi verba, quanquam tunc peti non poterat, dicendum est? nimirum hoc: non contrarium in ea specie Pauli, ac Papiniani, Celsum respondisse, sed aliam prorsus tradidisse speciem: de aliena scilicet area legata, quam dominus interim ædificauit. qua in specie Celsus eius fuit sententia, ut interim peti non possit, sed expectandum sit, dum rursus area sit facta. Quo modo etiam intelligendus est §. seruus quoque, qui mox apud eundem Celsum sequitur. dum dicit, seruus quoque legatus, si interim manumittatur, & postea seruus factus sit, peti potest. Nepe de seruo alieno legato, qui interim à domino manumissus est, quem seruum rursus factum peti posse Celsus respondit.

Atque hic omnino, quem dixi, fuit Celsi sensus. mentior, nisi haud perinde obscure hoc ipsum ex Iulio Paulo deducitur in. l. qui res. §. aream. ff. de solu. Quo in responso Paulus ipse Celso contradicit, tam in eo, quod de area promissa Celsus dixerat, quam in eo, quod de seruo promisso, tametsi diuersa in utroque ratione. in eo enim, quod Celsus dixit de area, contra dicit ei Paulus, quatenus Celsus putauit aream alienam promissam, cui dominus ædificium postea imposuerat, peti interim non posse, sed expectandum, dum rursus area sit facta: in eo autem, quod Celsus dixit de seruo alieno promisso, quem dominus interim manumisit, contradicit ei Paulus ex eo latere, quo Celsus dixit, seruum rursus factum peti posse. hoc enim falsum esse. Nec iuuari Celsum exemplo areæ promissæ, quæ secundum ipsum quoque Celsum area saltem rursus facta peti possit. diuersitatis rationem eam esse. quod area semper maneat eadem. unde nihil mirum, si saltem area rursus effecta etiam secundum Celsum peti ipsi possit. At seruus rursus factus seruus non idem homo manere, sed alius quo-

OBSERVATIONVM

dam modo homo videatur, ac propterea peti non possit. ita Celsus in hoc argumento areæ alienæ promissæ, quam dominus postea ædificauit, & serui alieni promissi, quem dominus interim manumisit, diuerso errauit modo. in area quidē malignius, hoc est, parcius de ea propositione sentiendo, dū negat aream eam peti posse, ante quam rursus area sit facta, quamquam fateatur aream iam factā peti posse. In seruo benignius ac liberalius, dum argumento areæ, quæ saltem area iam facta etiam Celso peti potest, existimabat idem esse in seruo alieno promisso & interim manumisso dicendū, seruum scilicet rursus factum peti posse. quod confutat Paulus adducta ea inter aream rursus factam aream, & seruum rursus factum seruum, quam supra diximus, differentia.

Nec verò existimes eò non esse, quæ circa Celsi responsum in dicta. l. si chorus. §. area, dixi, verissima, quod Iulius Paulus in dicta. l. qui res §. aream. de solu. non in area aliena legata aut seruo alieno legato loquatur, sed in area ac seruo alieno promissis. Est enim eadem in hoc certe argumento in vtrisque ratio. Sed

pandectarum consarcinatores pro titulis, quibus visum est conuenire, Iurisconsultorū collocauerunt responsa, verbis interim mutatis, salua in reliquis Iurisconsultorum sententia. Vnde in dicta. l. qui res. §. aream, quod is titulus de promissionibus agat, & stipulationibus, de area & seruo agunt promissis: at in dictis responsis, quorum gratia hoc caput instituimus, cum sint sub titulo de legatis collocata, merito de area ac seruis legatis fit mentio.

Ex ante dictis nonnulla nec contemnenda fortassis nec vulgaria possis, quantum mihi quidem videtur, inferre.

Primum: Bartoli explicatio nem, quam fecit in dicto. §. si areæ, quæ supra est à nobis relata, quamque tantopere Iaso in dicta. l. si ex toto commendat, circa dictam. l. si chorus. §. area, veram nō esse, nec ibi eam tradi speciem, sed prorsus contrariam. Ait enim Bartolus dominum ibi aream legasse, extraneum autem interim ædificasse: ipse autem contra aio extraneum legasse, dominum interim ædificasse. idque ex Iulio Paulo in dicta. l. qui res. §. aream, non moroso lectori euidenter demonstraui.

ui. imo vero nec eam Bartoli
speciem per se quoque veram
esse existimo. Quinimo in ea
quoque Bartoli specie interim
area peti posse aio, nec ex-
pectandum, dum rursus fiat
area.

- 4 Secundum: in dicto. §. ser-
uus quoque, qui est apud Cel-
sum, legendum omnino esse,
peti posse, affirmatiue videli-
cet, licet Celsus non recte
ita censuerit, ne se ibi tor-
queat Accursius, dum concili-
at dictum. §. seruus quoque,
cum dicta. l. qui res. §. aream.
de solu. nunc dicens legendū
esse negatiue, scilicet peti nō
posse: nunc reiiciens nos ad
ea, quæ dixit in dicto. §. areā,
vbi tamen hoc non attigit:
nunc diuinans in dicto. §. ser-
uus quoque, viuo testatore ser-
uum rediisse in seruitutem, &
ex noua postea voluntate per-
uenisse ad legatarium. Veritas
enim est Celsum in dicto. §.
area. & in dicto. §. seruus quo-
que, eius fuisse sententiæ, quā
supra diximus, contrariæ Pau-
lum in dicta. l. qui res. §.
aream.

Tertium: nunquam Celsum
Paulo ac Papiniano in eo cō-
tradixisse, quod Paulus & Pa-
pinianus in dicta. l. seruum fi-
lij. §. si areæ, & in dicta. l. si

areæ scripsere.

- 5 Quartum: verissimum esse,
quod alibi docuimus, & in ijs,
quæ post hac etiam commen-
tabimur, trademus, contraria
interdum & reiectæ sententiæ
responsa nonnunquam in pan-
dectas fuisse coacta. Homi-
nes enim fuerunt, qui concin-
narunt. opus tam longum ac
diffusum, quàm vides. imo ve-
ro diffusius, quàm possis ani-
mo concipere, dum ex tam
multis, quæ viri illi Iuricon-
sultissimi posteris tradiderūt,
ea, quæ nunc extant, selegere,
operæ labor diuturnioris. vt
non sit mirandum, si aut obre-
psit alicubi somnus in tot ac
tantis lucubrationibus ijs, qui
digesta composuere, aut eos
fefellit memoria. Vt cunque
Iustinianus in. l. 2. §. contra-
rium. de vet. iure enucle. pro-
lixius promiserit, sed de facto
alieno nec vnus aut hominis
aut argumenti.

- 6 Huius autem argumenti,
quod nunc est in manibus,
meo quidem iudicio (nam cū
hac præcastratione me de-
cet loqui) hæc est absoluta
epitome.

Area à domino legata &
interim ab eodem ædificata
cum ædificio quoque debetur,
vt dicit Paulus in dicto. §.
si areæ.

Contra-
ria inter
dū res-
posita, &
reiecta-
rum opi-
nionū
fuisse in
pande-
ctas coa-
cta.

OBSERVATIONVM

Epito-
me.

si areæ. nec hoc negaret Celsus. & hæc est illorum responforū species. nisi probetur mutata voluntas, vt in dicto. §. si areæ.

Area à non domino legata vel promissa, quam dominus interim ædificauit, peti nihilo minus potest: & æstimatio eius debetur, non expectato, dū rursus fiat area. & hæc est species dictæ. l. qui res. §. aream reiecta Celsi sententia, qui in dicta. l. si chorus. §. area, non ante peti posse dicebat, quàm rursus area esset facta.

Area à domino legata & interim ab extraneo ædificata peti nihilominus potest, non expectato, vt rursus fiat area, & debetur æstimatio. argumēto superiorum, vt cumque Bartolus dixerit.

Seruus alienus legatus aut promissus & interim à domino manumissus, licet postea seruus factus sit, peti non potest. contra atque in area dictū est, quæ etiam secundum Celsum rursus area facta peti potest. differentiæ ratio illa: quod area semper maneateadē: seruus autem, qui manumissus est, & postea factus seruus, alius quodāmodo homo esse videatur.

Ac fortassis in hoc argumē

to tractādo nō exiguo labore lectorē leuauerim alioqui impedito, nec, vt oportebat, explicato. nec me dixeris ad Celsum diuinasse, qui ex Iulio Paulo euidenter ostenderim, ira omnino intelligendam esse Celsi speciem.

7 Est autem area, vt hoc quoque addamus, in hac utique, de qua agimus, significatione, liberum soli spatium, hoc est, vacuum, & cui superficies non est imposita. cuius in ea acceptione crebra est apud Iuriconsultos mentio, apud alios itē. Titius Liuius lib. 4. agens de domo Spuriij Melij, qui Romę regnum affectans à Caio Seruilio Hala magistro militū interfectus est, quod Lucij Quintij dictatoris iussu vocanti nō paruisset, imo in suorū se cateruā reciperet, ita scribit. domū deinde, vt monumēto area esset oppressæ nefariæ spei, dirui ex tēplo iussit. id æqui meliū appellatū est. simile apud nos & ante factū est: & nouissimè Pintia nostra vidit etas magis nefariæ coitionis monumentum. aliàs autem locus est ille orbicularis, quo frumētaterūtur, cuius in ea acceptione & scenola meminit, in. l. á filio. §. testator. ff. de ali mē. & ciba. lega. & Iustinianus in

in. l. vltima in fine. C. de serui
tu. & aqua. per translationem
autem locum in libris literis
vacuum aream vocamus. areæ
etiam in hortis dicuntur, spa-
tiola illa, quibus in extremis
vndique terra aggeritur, quæ
à cætero eas solo distinguat:
quibus hortensia mandantur
semina.

S V M M A R I V M.

- 1 **L**egatum in diē aut sub condi-
tione, cuius viuo testatore
aut dies venerit, aut extiterit cō-
ditio, valere nihilominus, esse ta-
men sine cōmodo receptissima est
authorū sententiā ita cōponen-
tiū Iulii Paulum in. l. debitor in
principio. ff. de lega. 2. cū Papi-
niano in. l. verbis. ff. ad legē Fal-
cidia, qui scripsit non esse irritum
legatam.
- 2 Opinio illa, quæ habet iure vetu-
stiore huiusmodi legatū non val-
uisse, ac ita esse intelligendum Iu-
lij Pauli responsum: valere autem
iure recentiore, ac ita intelligen-
dū esse responsum Papiniani: me-
rito, quatenus putat aliud in hoc
argumento cautum fuisse iure ve-
teri, aliud cauere iure nouo, reij-
citur.
- 3 Opinio itē illa, quæ habet apud
Paulum in dicta. l. debitor, eorū
recitari sententiā, qui negabant
id legatum valere, quæ tamē reij-
ciatur à Papiniano in dicta. l. ver-
bis, merito itidē reijcitur.
- 4 Falsam omnino esse receptissimā

illā, de qua supra dictum est, in-
ter Paulum & Papinianum paci-
ficationē, verissimumque esse, alte-
rius in ea quæstione sententiæ
fuisse Iulium Paulum, alterius
Papinianum, ostenditur.

- 5 Africani responsum ex. l. cum
quis in principio. ff. de solu. & Iu-
lij Pauli in. l. itichum aut Paphi-
lum. §. vsum fructum, eod. titulo,
ex eorum esse numero, quæ licet
secum inuicem pugnent, in pan-
dectastamen sint coacta.

CAPVT. III. Q V O

l. debitor in principio. ff.
de lega. 2. & l. verbis. ff. ad
legem Falcidiam explican-
tur.

VLI-
us Pau-
lus in.
l. debi-
tor. in
princi-
pio. ff.
de le-

gat. 2. ita scribit: quod si viuo
testatore annus superueniat, di-
cendum est inutile effici lega-
tum, quanquam constiterit ab
initio.

Papinianus autem in. l. ver-
bis. ff. ad legem Falcidiam in
eodem. prorsus argumēto sic:
nec si viuo testatore dies ve-
nerit, aut conditio fuerit im-
pleta, fiet irritum, quod semel
com-

OBSERVATIONVM

competit.

Hæc tam diuersa aut inuicem potius aduersa & secum pugnantia responsa, quorum altero dicitur legatum in diem aut sub conditione, cuius dies viuo testatore venerit, aut conditio extiterit, non valere: altero valere nihilominus: dum in concordiam se sperat Accursius reducturum, tribus eam rem aggreditur modis.

1 Primò: vt illa apud Paulum verba, inutile effici legatum, exponantur, idest, sine comodo. Quàm si accipias expositionem, nulla fuerit inter vtriusque responsum pugna. cum vtroque intelligi debeat: legatum, cuius dies aut conditio viuo testatore venerit, aut extiterit, valere nihilominus. & hoc plerique omnes probant. Quàm bene subiiciam post paulo.

2 Secundò: vt Iulius Paulus iuxta ius vetus responderit, quasi eo iure legatum huiusmodi non valuerit: Papinianus iuxta nouum, quasi nouo iure legatum huiusmodi valeat. quæ expositio indicans aliud hac de re iure veteri cautum fuisse, aliud iure recentiore, merito rejicitur.

3 Tertio: vt apud Paulum eorum recitetur sententia, qui

putabant huiusmodi legatum non valere, quam tamen rejiciat Papinianus. quemadmodum & Iustinianus in. §. si quis debitori. de legatis in institutionibus. quâ & ipsam expositionem interpretes rejiciunt.

4 Videamus ergo, an prima illa expositio, quàm esse diximus receptissimâ, villo pacto consistat. Mihi profecto, vt mox euidenter ostendam, nullo modo. existimo autem interpretes, dum religiosum putant, & piacularibus dignum, fateri esse aliquod in digestis responsum, quod alij responso aduersetur, ad eam venisse expositionem: vt vim afferre Paulino maluerint contextui, quàm bonam fidem agnoscere. ostendam autem, quantum uis, ea sit recepta sententia, nullo coherere modo. Nam vt demus eam expositionem vtriusque esse congruentem, siquidem Iulius Paulus in illis verbis, inutile esse legatum, constitisset: certe, cum mox sequatur, quanquam constiterit ab initio, perspicuum est, Iulium Paulum illis verbis, inutile esse legatum, sensisse legatum non valere, nec aliter ea verba, quanquam constiterit ab initio, coherere, nec præterea ea verba, quanquam constiterit

ab initio, cum habere sensum possunt, quem precedentibus interpretes tribuunt, hoc est, quanquam ab initio fuerit utile & cum commodo. quippe cum eo tempore, quo nondum aut dies venerat, aut conditio extiterat, cum commodo esse non posset. ut nullo modo illa verba, inutile esse legatum, eā patiantur expositionem. Itaque, ut rem non perinde obscuram faciam tamen adhuc illustriorem, aut illa verba Pauli, inutile esse legatum, pro eo, quod est, non valere legatum accipienda sunt (quomodo meo sane iudicio sunt accipienda, ut congruat, quod subiicit, quanquam constiterit ab initio, hoc est, quanquam valuerit ab initio) aut si exponas inutile, id est, sine commodo interim, valere tamen, necesse est illis verbis, quanquam constiterit ab initio, significari, ab initio fuisse commodum legatum. quod tamen falsum est omnino. ut non videam, quo pacto hoc possis fugere dilemma.

Quare dico in ea questione legati, cuius dies venerit vivo testatore (idem autem dictum putā de legato, cuius vivo testatore extiterit conditio) aliud visum fuisse Iulio

Paulo, nimirum non valere legatum: Papiniano aliud, scilicet valere. quod & Iustinianus probat in dicto. §. si quis debitori. idque vncialibus, ut dici solet, verbis dum ait, Papinianus scripsit, utile esse legatum, quia semel constitit. quod & verum est. ideo enim & Papiniani meminit, & eius probat sententiam, quod videret Paulum, ac ne eum quidem solum contrariam probavisse. id vero etiam num apertius indicat, dum subiicit, non enim placuit sententia existimantium extinctum esse legatum, quia in eam causam pervenit, à qua incipere non potuit. quibus verbis luce clarius docet ea de re variatum fuisse à Iurisconsultis. imo vero eadem illa Iustiniani verba falsam prorsus esse eam Accursij & ceterorum expositionem, quam supra diximus, ostendunt manifesto, circa verba illa, quam constiterit ab initio. quatenus Iustinianus dicit. quia semel constitit. nec enim ibi alium sensum habere possunt, quam hunc, quia semel valuit. cum precedat, utile legatum. Sic enim ait Iustinianus, Papinianus scripsit utile esse legatum, quia semel constitit.

Qui

OBSERVATIONVM

Quibus & illud addo, ea verba, quanquam constiterit ab initio, & similia, quibus nimium saepe nostri vtuntur iurisconsulti, non aliter accipi solere, quam vt significet, quam ab initio valuerit. sic certe, ne sine exemplis loquamur, & vt pauca pro permultis afferamus, accepit idem Papinianus in l. miles. §. 1. de lega. 2. ff. & in l. cum qui. §. pro parte. ff. ad legem Falcidiam, ita scribens, nec interest, vtrum ab initio quasi inutile fuerit, an ex accideri postea in eum casum peruenerit legatum, vt actio eius denegaretur. quasi inutile enim vocat legatum, quod

iure quidem valuit, sed à cuius petitione legatarium potuit haeres submouere.

5 Vt non male senserit Accursius in dict. l. verbis, in tertia expositione. vt cunque eam Doctores reiecerint. Nam non hic tantum factum fuisse, vt pugnancia aut alioqui reiecta in pandectas sint coacta, & proximo docuimus capite, & alibi non semel ostendimus. quo de genere. l. cum quis in principio. ff. de solu. quæ est Africani, & l. stichum aut Paphilum. §. vsumfructum eodem titulo, merito esse videantur. adeo vterque alteri locus videtur aduersari.

S V M M A.

SVMMARIVM.

Accursius Caij respōsum ex l. ex facto. §. Iulianus. ff. ad Senatusconsult. Trebel. alioquin non perinde difficile triplici appposita expositione obscuravit.

2 Primam Accursij expositionem verissimam esse: vt non debuerit ea quasi contempta & reiecta ad alias transire: aliterq; hunc Caij locum esse. dispungendum, verbis iisdem sensuq; manentibus, quam nostri habeant codices, eiusq; rei quæ sit ratio.

3 Accursij secunda expositio alioquin nō inarguta & ponitur & explicatur, quā tamen author non modo, quod verbis iurisconsulti non conueniat, sed etiam, quod per se vera non sit, omnino reijcit.

4 Accursij tertia expositio & in eā censura.

5 Caij locus, de quo hoc capite tractatur, quo pacto iuxta eius verū intellectum sit dispungendus.

CAPVT. III. QVO explicatur. l. facta. §. Iulianus. ff. ad Senatusconsultū Trebellia.

ERBA
sunt
Caij iu
riscon
sulti, ex
l. facta
§. Iulia

nus. ff. ad Senatusconsultum Trebellia.

Iulianus ait, si hæres institutus Titio rogatus sit restituere, qui substitutus est Mæuio, & institutus suspecta sibi hæreditatem esse dicat, iubendū eum adire, & restituere.

1 Huius loci sensum, cum minus alioqui, quantum mihi quidem videtur, feratur sublimis, quā vt vel firmato vestigio non possit à terra cōtingi, obscurauit Accursius suo glossmate tripliciter exponens. atq; adeo nec hic consistens addit alios aliter exponere, quorū tamen ei non placeat expositio. Ac quomodo alij aliter exponant, nescio. illud scio verum esse. quod dixi, suis expositionibus Accursium rem obscurasse. nos itaq; singulare eius glossema (nam vnum duntaxat est) persequemur.

In glossa ibi, testator instituit primum &c. Hæc expositio, ne te hic nequicquam torqueas, speciem proponit, qua testator aliquem instituit, cui & substituit. institutum autem rogauit hæreditatem restituere vni, puta Titio: substitutum alteri, puta Mæuio.

C Qua

OBSERVATIONVM

Qua in specie, si institutus adire hereditatem recuset, quod suspectam sibi eam esse dicat, cogendum est nihilominus, si Titius fideicommissarius hoc petat, hereditatem adire & eam ipsi restituere.

- 2 Atque hæc quidem expositio meo iudicio & verissima est, & iuriscōsulti verbis appositissima, ut rixam sibi à lasso quærere videatur, qui ea tanquam non congruente cōtēpta ad alias transeat expositiones. & transit tamē Accursius: credo, quod vim putauerit afferri cōtextui, nisi relatiuū, qui, Titium referret, ipse vero tametsi huius rei neminem habeat authorē, aliā esse faciendā disputationē, verbis ipsius sensuque eodē manētibus existimo. hoc nempe modo: ut ante illa verba, qui substitutus est, punctum apponatur, quod in dīcīō sit vocē, Mæuius, nō ab illis regi verbis, sed ab illis, rogatus sit restituere, nec relatiuū, qui, heredem referat, aut Titium, sed pronomen is subaudiatur. sitque ea periodus quasi alterius orationis exordium. hoc sensu: si hæres institutus rogatus sit restituere hereditatem Titio: is autem, qui heredi substitutus est, rogatus sit restituere Mæuius: & institutus suspectam sibi esse hereditatem dicat, ac propterea nolit adire: iubendus est

nihilominus hæres institutus, si Titius hoc petat, eam adire, & Titio restituere. & hæc, quantum mea fert opinio, Cuius Iuliani fuit species, hic sensus, quæ omissa itigme fecit variari. mouebat autem, quantum ego existimo, heredem, ut adire nolle, eratque dubitandi ratio & causa, quod & si ipse hæres institutus nō adiret, supererat nihilominus substitutus, qui poterat adire, & restituere. Sed responsum est cogendum nihilominus esse heredem hereditatem adire: ne alioqui, cum alius esset heredis fideicommissarius, alius substitutus, in manu esset heredis instituti non adeundo fideicommissarium suum hereditate frustrari, quæ velut ex consequenti substituti fideicommissario restitueretur.

- 3 In eadem, ibi, alij sic ponunt. haud me Hercule aut crasse aut inargute, si, quam dixi fieri debere, disputationem, semel contempnas. Secundum hos autem proponitur species, cum Caius, verbi gratia, Mæuium heredem instituit, ei que Titium substituit, cui substituto & institutum heredem restituere hereditatem rogauit. quo casu, si institutus, quod suspectam sibi

sibi hereditatē esse dicat, adire eam recuset, iubendus est nihilominus, Titio substituto eodemque fideicommissario hoc postulante, eam adire, & Titio restituere. Quantum hi volunt, & sentiunt.

Sic autem iuxta hanc speciem exponendas est contextus: si hæres institutus, scilicet Mæuius, cuius mox fit mētio. qui, scilicet Titius, Mæuius, scilicet hæredi, & institutus, scilicet Mæuius. restituere Titio, substituto eidemque fideicommissario. Bone Deus quantū ambagium est ei obeundum, qui a simplici rectaque, & quæ sua sponte sequitur, lectio recedens ad visa & insomnia, quæ animo infederunt, cōtextum detorquet: etiam si (quod hi tamen faciunt) deprauationem non adiungant.

Nec pauciores habet ambages, quod hanc expositionem persequens Accursius subiicit: scilicet, & secundum hanc expositionem habeas substitutus Mæuius, secundum aliam substituto Mæuius. & sunt datui casus. Quæ verba (si modo non sunt deprauata) nescio, an vllum reddant sensum, duntaxat qui sanus sit. Nam & hanc expositionem sequentibus nō est necesse contextum emen-

dare, hoc est, corrumpere. Suspicio autem aut hos aut Accursium sic voluisse contextū emendare, vt participium substituto (nam ita plane sentiūt legendum esse, & deesse relationem qui) ad Titium referatur, qui præcessit, hoc scilicet modo: Iulianus ait, si hæres institutus Titio rogatus sit restituere, Titio, inquam, substituto, hoc est, qui substitutus fuit ipsi Mæuius. & verum quidem est hosce esse casus dādi: sed & hoc æque verum est, etiam si contextus non ad eum corrumpatur modum, si quidem negligas, quam dixi, disputationem, eundem ipsum, quem huius expositionis volunt amatores, sensum existere.

Vt cunque tamen hi velint in sua hac expositione, vereor, ne eorū sententiā vera non sit, non modo, quod Caij & Iuliani verbis, prout debent dispungi, nō cōueniat, aut verius contextū corrūpat, sed etiā, quod per se quoque, quantū ipse existimo, falsa sit. nā, cū in ea specie idē sit & vulgaris substitutus, & institutus fideicommissarius, magis refert fideicommissarij institutū nō adire, quod eo pacto recta ad substitutum veniat hereditas, quā institutū adire, & restituere. licet enim

OBSERVATIONVM

nec tunc quartam ex Trebel-
liano detrahat institutus, quip-
pe qui coactus adierit, vt in .l.
nam quod. §. qui compulsi,
hoc titulo, tamen & compen-
diosius est & honorificentius
à testatore ipso habere, argu-
mento. l. Iulianus, versiculo,
sed si varia. ff. si quis omitta
causa. testa.

- 4 In eadē ibi, vel sic, Mæuiū
institutum. hæc est tertia spe-
cies seu expositio. Nempe, vt
Mæuius quidem fuerit hæres
institutus, & dato ei vulgariter
substituto, puta Sempronio, ro-
gatus sit hæreditatem Titio re-
stituere: tam autem hæredem
Mæuium, quàm Sempronium
ei substitutum recusare hæredi-
tatem adire, quòd suspectam
sibi eam esse dicant. cogendū
nihilominus esse Mæuium in-
stitutum, si Titius hoc petat,
eam adire, & Titio restituere.

Vt autem hæc seu species
seu expositio procedat, dicit
legendum esse, substituto Mæ-
uio in casu auferendi. vt (quā-
tum ego consequor) hic sit or-
do: si Mæuius hæres institutus
rogatus sit hæreditatem Titio
restituere: & tam Sempronius,
qui substitutus est Mæuio, quā
ipse Mæuius institutus recuset
hæreditatē adire, quòd suspec-
tā sibi eam esse dicant, iuben-

dum esse institutū eā adire, si
hoc Titius petat fideicommissa-
rius, & Titio restituere. puto
autem Accursium in hac tertia
expositione, si quidē locus va-
cat mēdo, paulo incogitātius
inconsideratiusq; dixisse, vt ea
constet expositio, duo illa ver-
ba, substituto Mæuio in casu
esse auferendi. nam vt maxi-
me legamus substituto Mæuio,
hoc est, vt maxime contextum
corrumperet, ac violari conuiue-
tibus oculis aut apertis potius
scientes ac prudētes patiamur,
nunquam tamen Accursius ef-
ficiet, vt vtraque ea vox in ca-
su sit auferendi. nec enim Mæ-
uius ipse sibi est substitutus
(quòd ea verba in casu posita
auferendi significarent) quin
imo Mæuio ipse quoque Ac-
cursius alium, Sempronium pu-
ta substituit. necesse est ergo,
vt tunc, hoc est, iuxta eam ex-
positionem vox quidē substi-
tuto in casu sit auferendi, & sub-
audiatur Sempronio aut alio quo-
uis, Mæuio autem vox in casu
sit dandi, qui à participio sub-
stituto regatur.

Habes optime lector glos-
sematariorum confidentiā nul-
la necessitate (si tamen vlla po-
test esse necessitas ista facien-
di) cōtextum corrumptentiū.
& à prima expositione verissi-
ma

ma quidem illa, nisi quod iuxta receptam disputationem verbis non congruebat, recedentium. Nam quod Bartolus dicit duo posteriora exempla facilia esse, nescio quàm facilia, me certe non mediocriter torserunt, dum glossema conor explicare, ac, si verum amamus, duo illa difficilia sunt, primum, vt verissimum, ita facilimum, si contextum commode dispungas.

Iuxta eam autem, quam sequor, expositionem, quæ ijs, qui latine nouerunt, verissima est, sic dispunge hunc. s. vt in verbo restituere comma sit, quod euidentius demonstret, relatiuum, qui, non ad hæredem aut Titium, qui præcessit, esse referendum, sed ad pronomen is vel ille, quod subauditur. & ab illo relatiuo, qui, quasi noua sequatur sententia vsque ad vocem Mæuio, vbi alterum apponatur comma. hoc scilicet modo, Iulianus ait, si hæres institutus Titio rogatus sit restituere: qui substitutus est, Mæuio: & institutus suspecta sibi hæreditatem esse dicat, iubendum eum adire & restituere. vt tamen intelligas & ante vocem, Mæuio, stigmen apponendam, quæ indicet eam vo-

cem non ab illis verbis, substitutus est, regi, sed ab illis, restituere rogatus est. vt nunc totus à nobis contextus est dispuñctus. Quod initio non fecimus ob expositionum diuersitatem, quarum expositionum explicatione necesse fuit preccederet emendatio. Mirum est autem in læui ac terete orationis decursu tot fuisse nodos quæsitos.

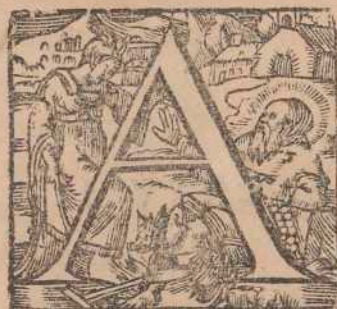
S V M M A R I V M.

- 1 **A**ccursij expositio, vt apud Papinianum in l. vxori vsu fructum. ff. de vsu fructu. legatarius quatenus de mora loquitur, de nominum mora intelligatur, non de hæredis potius mora, auctori non probatur.
- 2 Accursij locus ex eodem responso emendatur, vt pro secundum aliam lectionem reponatur secundum aliam literam.
- 3 Accursij eiusdem glossa eadem quomodo sit dispungenda, vt sensus constet, ostenditur.
- 4 Accursij eiusdem glossa altera corrupta emendatur, vt pro legataria casu dandi legataria legatur casu recto.

OBSERVATIONVM

- 5 Dicti Papinianici responsi verus ac germanus intellectus.
- 6 Iurisperitos numeros nonnunquam, nonnunquam personas mutasse, cum nihil referebat, quod ad ius attinet, cap- tum seruare numerum, aut, a quacapiessent, personam.

CAPVT. V. CIR-
ca. l. vxori vsumfructum.
ff. de vusufru. lega.

E MI-
lius Pa-
pinia-
nus in.
l. vxori
vsum-
fructu.

ff. de vusufru. lega. (ad scribam
autem integram eius responsi
priorem partem) sic scribit.

Vusufructu bonorum legato
foenus quoque sortiũ, quas de-
functus collocauit, post imple-
tam ex senatusconsulto cautio-
nem prestabitur. Igitur vsuras
nominum in hæreditate reli-
ctorũ ante cautionẽ interpõsi-
tã debitas velut sortem in cau-
tionẽ deduci necesse est. non
idẽ seruabitur in nominibus
ab hærede factis. Tunc enim
sortes duntaxat legatario dabũ-
tur: aut (quod propter moram
vsuras quoque reddi placuit)
super his non cauebitur.

Accursius hic circa versicu-
lũ, non idem seruabitur, nullo
æstu, premente nemine desu-
dat tamen totus in glossa ad
verba illa, aut quod. & cũ con-
textus mea quidẽ sententia
sit facilis, nec sensus difficilis,
vix tamẽ spiritũ ducit. glossas
ergo ante omnia exponamus.

1 In glo. 2. ibi, potest dici, vult
Accursius versiculum illum,
non idem seruabitur, ita intel-
ligi posse, vt vnus tantum sit
ei⁹ versiculi casus, vna species.
hæc scilicet, hæredem daturũ
esse vxori testatoris sortem,
item vsuras, quas ex mora de-
bitorum vel stipulatione per-
cepit. & hoc quãdo erat in mo-
ra dandĩ vxori. quæ expositio,
vt scilicet Papiniani cõtextus
de nominum mora intelliga-
tur, ac non potius de hæredis
mora, mihi non probatur.

In eadem, ibi, cui mutua-
uit. cui expone, idest, in cuius
commodum & vtilitatem mu-
tuauit.

2 In eadem, ibi, vel secundũ
aliã lecturã. non recedit ab ea
expositione, sed indicat aliã
apud Papinianũ legi nõ caue-
bit voce actiua, aliã nõ cauebi-
tur voce passiua, & ex vtraq; le-
ctione eundem elici sensum,
scilicet, non cauebit vxor,
vel non cauebitur ab vxore.

Opinior

Accur-
si gloss.
emenda-
tur.

~~ab~~ ~~uere~~. Opinor tamen, & est verissimum, Accursium non scripsisse, secundum aliam lecturam, sed secundum aliam literam, & quod lecturam habeamus, librarij esse culpam lecturam pro literam scribentis. Est enim Accursio in lectionis varietate familiare dicere, secundum unam literam, vel secundum aliam literam pro eo, quod est, secundum unam lectionem vel secundum aliam lectionem. quod & ceteri facere solent interpretes. Cum autem aliam vel ipse Accursius vel ceteri interpretes adducunt expositionem, non secundum aliam literam dicere soliti sunt, sed secundum aliam lecturam. ita fit, ut hic, ubi non noua alia adducitur expositio, sed lectionis ac contextus varietas indicatur, secundum aliam literam, de Accursij ac ceterorum interpretum more legendum sit.

In eadem, ibi, sed secundum hanc. sentiens Accursius vim verbis afferri tam aliena expositione, iuxta quam vox duntaxat nihil operaretur, si etiam usure sint ab herede restituenda, dicit secundo, Papinianum verbis illis, aut quod &c. Corrigere id quod dixerat versiculo tunc enim. & vocem aut sumi pro &, aliaque *α πρὸς διόρισιν*.

3 In eadem ibi, & illud. hic appone punctum. exponit enim verba illa Papiniani, quod reddi placuit: & illa verba, super his. sic ergo lege, & dispunge glossam: & illud, quod placuit heredi stipulanti vluras propter moram debitorum reddi, &c.

In eadem ibi, sed hanc lectio non placet, cui autem placeat?

In eadem ibi, ante moram vel post, scilicet nomen.

In eadem ibi mutauerit, lege mutauerit.

In eadem ibi. dic ergo duos esse casus. recte sentit, licet non in omnibus recte dicat, aut est glossa emendanda.

In eadem, ibi, primus deducit, lege primus dicit.

4 In eadem, ibi, & ideo non cauet legataria. & hic quoque glossa corrupta est, legendumque omnino est, legataria, casu recto, non legataria casu dandi. de cautione enim legataria agit Papinianus, non de heredis cautione. aut si legatarie legis, male exponit Accursius.

In eadem, ibi. & dic aut pro &. nihil opus est ista expositione, quae disiunctiuam accipiat pro coniunctiuam, ut dicam in contextu.

OBSERVATIONVM

In glossa placuit. ibi, scilicet, iam Azo. tacite sentit Azo priorem illam expositionem, quam in glossa ad illa verba, aut quod, reiecit Accursius. Quasi dicat Azo, Papiniani sensum esse: tametsi prius ei videretur sortes duntaxat, non etiam vsuras restituendas, tamen iam ei placuisse, hoc est, iam Papinianum eius esse sententiae, vsuras quoque reddi debere, nunc ad contextum veniamus.

In contextu ibi, duntaxat, hoc est, non etiam vsurae.

- 5 In eodem. ibi, aut quod propter moram. nihil opus est, ut supra attingi, quod Accursius fecit, alternatiuam accipere pro coniunctiua, hoc est, aut pro &. nec hoc aut illud sensum mutat, qui hic est: licet in vsuris sortium, quas testator collocauit, ita distinxerimus, ut quas haeres ante cautionem ab vxore praestitam percepit, sortem augeant, ac proinde de restituendis ijs velut sorte cauere ea teneatur: quas vero post cautionem ab vxore praestitam haeres percepit, sortem non augeant, ac proinde restituere eas vxor non teneatur, ac ex consequenti nec de ijs restituendis cauere: tamen in vsuris sortium, quas haeres collo-

cavit, diuersum est. Has enim sibi lucri facit haeres, nisi post moram ab ipso factam in dandis vxori sortibus. quo casu suae eas facit vxor. Ac idcirco de restituendis ijs cauere non tenetur. est itaque horum verborum sensus: nomina ab haerede facta, hoc est, sortes ipsas ab haerede legatariae ipsi duntaxat dandas: aut si vsurae quoque dandae sunt (ut verum est dandas esse, vbi haeres in mora fuit nomina a se facta legatariae dandi) legatariam de ijs vsuris restituendis cauere non teneri, sed de ipsis sortium nominibus seu sortibus.

In eodem ibi, praestabuntur. si haeres non sit in mora.

In eodem ibi, super his non cauebitur subaudi, si sit in mora. & memineris verba illa, quod propter moram vsuras quoque reddi placuit, per parentheses seu interiectionem esse legenda.

Illud non opus fuerit mone re, cum thema fuerit de vxore legataria, postea generaliter de legatario cauere, ut intelligamus in Papiniani specie nihil referre, vxori ad eum modum legatus sit vsusfructus, an cuius alij. nec hic solum hoc sibi permiscere Iuriconsulti

sultū. nam & (si quid hoc habet simile) Scæuola in. l. qui vxori. ff. de auro & argen. lega. cū ab hæredibus cœpisset, in hærede desinit. quod nihil ibi referat, vnus fuerit, an plures. & alibi etiam (vt priorum obseruationum capite. 61. & 67. ostendimus) à nomine cuiuspiam exorfi Iurisconsulti, in alio quasi in eodem desiuere, quod nihil ibi referret prius nomen retinere. nec absimiliter video fecisse Ciceronem. is enim libro de inuentione secundo ita scribit: pater fami-

lias, cum filium hæredem faceret, vasorum argenteorum centum pondo vxori suæ sic legauit, hæres mens vxori meæ vasorum argenteorum pondo centum, quæ volet, dato. post mortem eius vasa magnifica & pretiosa cælata petit à filio mater. ille se, quæ ipse vellet, debere dicit. ecce cum exemplum in prima persona Cicero posuerit, ad tertiam tamen transiuit. Quod & est à nobis in prioribus illis obseruationibus annotatum capite. 67.

C 5 SVMMA-

OBSERVATIONVM

SVMMARIVM.

1 **T**ransiungi quid sit Vlpiano in. l. ædiles aiunt. §. quæsitum est. ff. de ædili. edi. nec desinere sanā esse mulam iumentūve, quæ non transiunguntur.

2 Verba illa, alterū iugū, apud Vlpianū eo in loco tribus ab Accursio modis explicantur. quorū primus sit ridiculus, secundus æque non placeat.

Locus Accursij ibidem in glossa. 2. emendatur, ut pro eo, quod legimus, & diciungi alterū, id est, transiungi, legamus & diciugum alterum, id est, trāsiungi. ibi.

3 Eiusdē Accursij tertius explicandi modus affirmatiuā pro negatiua exponētis reiicitur. aut glossa truncata ostenditur, & quæ fuerit truncandiratio seu causā, & quo sit modo reponenda. ad quā emendationem recte sensisse Accursium, sanā non esse mulā, quæ neutram partem iugi admittit, si modo iugo non gestationi sit destinata. licet Vlpiani verbis non conueniat.

4 Quartus authoris modus ea verba alterum iugum explicandi, & in quo differat a tertia Accursij expositione.

5 Quintus & ipse authoris modus ea verba explicandi.

6 Accursij glossema in. l. qui clauū §. idē sciendum est. ff. de ædili. edicto. aut corruptum ostenditur, & quomodo sit emendandum: aut alieno loco collocatū, & qui fuerit Accursij sensus.

7 Epitome argumenti totius capituli.

8 Mula & iumentum calcitrofaan sint in causa redhibitionis. & ibi l. ob quæ vitia. §. idem Pomponius & l. bouem. de ædili. edit. explicatur.

CAPVT. VI. QVO
explicatur. l. ædiles aiunt. §. quæsitum est. ff. de ædili. edict.

VÆ-
situm
est, si
mula
talis
sit, ut
trans-
iungi

non possit, an sana sit. & ait Pomponius sanam esse. pleræque deniq; charrucarias tales esse, ut non possint transiungi. idem ait, si eo nata sit ingenio, aut corpore, ut alterum iugum non patiatur, sanam non esse. verba sunt Vlpiani ex. l. ædiles aiunt. §. quæsitum. ff. de ædili. edi.

1 Ac prioris quidem propositionis, qua dicitur, sanam non minus eò esse mulum, quod transiungi non possit, quauis vel dexteram tantum cōparem admittat, vel sinistram tantum, non autem vtrinque, hoc est, tam dexteram quam sinistram,

stram, sensus videtur planus. hoc enim est transiungi, nempe ita alteri iungi, vt & ex hac & ex illa parte, prout vsus postulauerit, iugatur. Nam quod Accursius verbum transiungi ita exponit, idest, ex vtraque parte iugi diuersis tēporibus, nā ille illud de diuersis tēporibus supervacaneē addidit.

Nec enim vno & eodem tempore eadem mula alteram poterat habere mediam, simillimum est, quod in. l. antiqui. ff. si pars hanc petat. scripsit, dū verba, illa eodem tempore, exponit, non eodem impetu. Quod & ibi annotavi, priorū scilicet obseruationum capite 25. versiculo iam tergeminos.

2 Posterioris autem propositionis, hoc est, eius, quæ traditur versiculo, idem ait, difficiliorem esse sensum vel ex eo apparet, quod hunc locum tribus explicat modis Accursius, nec vllō eorum, quantum mihi quidem videtur, rectē.

Primo enim verba illa alterum iugum interpretatur, nisi vnum. hoc, opinor, sentiens, alterum iugum, quā cui assuevit. qui mihi sensus plane est ridiculus. gnauiter enim intelligētem esse oportet mulam, quæ iugum iugo internoscat. cum præsertim indis-

cretæ similitudinis iuga plura fieri possint. Hoc quæ mula internoscat, prope est, vt & ouum internoscat ouo, & ancile ancili. vt nihil apud eam Romanorum fuerit profutura solertia vndecim ancilium faciēdorum, ne quod cælo mentiebantur decidisse, ab hostibus, si quando illud inteteciendū curarent, quod eorum esset, noscī posset, fallente similitudine indiscreta. cuius rei & Titus Linius meminit libro sexto.

Secundo modo Accursius ita intelligit eum versiculum, vt de transiunctione etiam loquatur, quēadmodum. §. quæsitum est. ideo autem in eo. §. quæsitum est, sanam intelligi esse mulam, quæ transiungi non possit, quod id vitij ex accidenti haberet, hoc est adnatum non cognatum. in versiculo autem, idem ait, ideo sanā non intelligi, quod natura id haberet vitij, vt transjungi nō posset. videbaturque hæc expositio ipsius contextus verbis iuuari, dum dicitur, si eo nata sit ingenio aut corpore, nisi Vlpianus post Pomponium argumentum mutasset, nec de transiunctione iam loqueretur. Apparet autem Accursium ea expositione sic verba illa, alterū iugum

OBSERVATIONVM

iugum interpretari, vt significet alteram partem iugi. Atque hæc quidē expositio, quæ distinguit, trāsiūgi ne nō possit natura, an ex accidenti, præter quàm quòd (vt dixi) versiculus ille, idem ait, argumentum mutauit, nec iam de trāsiunctione loquitur, mihi non placet. siue enim natura trāsiūginon possit, siue ex causa, quæ extrinsecus accesserit, si tamē, quod sic extrinsecus accessit, perpetuum est, nihil interest. nec hoc nomine poterit redhiberi. vtracunq; enim ex causa transiungi non possit mula, siue natura scilicet, siue ex accidenti, sana nihilominus intelligenda est. atque ita generaliter ille. §. quæ situm est, debet intelligi. Quo in. §. vt nec hoc omitam, dum in glossa secunda legis, & dic iungi alterum, idest, transiungi, sic est emendandum. & dic iugum alterum, idest, transiungi.

- 3 Tertio modo exponit alterum, idest, neutrum. absurde prorsus affirmatiuum pro negatiuo. Haud absimiliter idē Accursius eiusdem Vlpiani locum ex. l. minor autem magistratus. §. i. ff. de mino. exponit, de quo diximus priorum

obseruationum capite. 55. Quamquam, vt Accursium hac culpa eximamus, verius est Accursianum glossema hac in parte truncum esse ac imminutum. atque ita omnino legendum. alterum non idest neutrum. Nam ea sunt Vlpiani verba, quæ Accursius exponit, alterum iugum non patitur. Scriba cum videret non statim post vocem illam alterum sequi negationem in Vlpiano contextu, nec animaduertens tertio certe verbo subiungi, ex Accursij glossemate, qui scripserat alterum non, negationem sustulit tanquam fallo additam. sentit autem Accursius hac tertiā expositione: mulam, quæ neutram iugi partem admittit, hoc est, quæ se non patitur iugo aptari seu adhiberi, sanam non esse. id quod mihi quoque per se placet. vt de ea tamen mula intelligamus, quæ iugo destinatur ac comparatur. aliud autem in ea esse mula existimo, quæ gestationi ac ephipijs comparatur. argumento. l. plenum §. equitij. ff. de vsu & habi. & legis, sed & si quid in ædificauerit, paragrapho primo. ff. de usufructu. & legis, locum. eodem titulo, ibi, ne cōtrariis quidem ministerijs, aut inu-

Accursianum glossema animaduertitur.

inutilitatis artificium eius corrumpere possit. ad quod etiam est. l. non audiendus est. ff. de ope. liberto. nec tamē hęc tertia Accursij expositio ad Vlpiani placet verba.

4 Ipse autem aio, verba illa alterum iugum non de iugo illo ligneo, quod iumentorum inditur collo, esse intelligēda: sed ita esse exponenda, alterū iugum, hoc est, alteram mulā, seu iumentum. hoc est, de ea mula esse intelligenda, seu iumento, quæ alteri se mulæ iumento ve adiungi non patiuntur, hoc est, cum nullamula seu iumento se sustinent iungi. huiusmodi enim mula seu iumentū sanū nō est. & hoc est, quod Vlpianus dicit. Iugum autem & hanc habere acceptionem ex Cicerone ex Plinio ex alijs item classicis doceremus auctoribus, nisi domesticum haberemus exemplum, Vlpiani inquam ipsius & hoc ipso responso. s. si forte iugum, qui paulo post sequitur. eo autem ingenio nasci potuit. ut comparem in iungendo omnino recuset: eo corpore, ut adiungi compari non possit, quod aliquid habeat natura in collo, quodei sit rei impedimento.

Nec dicas expositionem hanc nostram eandem esse cū

Accursij tertia, à qua supra recessimus, expositione. aliud est enim mulam neutra ex parte comparem admittere, quod ibi dicitur. aliud etiam singularem iugum non admittere, nam & singularia iumenta curum trahere videmus.

5 Proponamus & hoc lecto ri, ut totam hanc rem curiosius & scrupulosius exequamur, discipiat, an & illa verba, ut alterum iugum non patitur, hunc habere possint sensum, alterum iugum, id est, alterum, quàm mularū: hoc est, alteram comparem, quàm mulam & suæ speciei iumentum, ut puta si boui, asino, caballo (ne equo iniuri) simus inferioris motæ iumentis eum alligando) se non patitur adiungi.

Quibus & illud Plinianū ex libro. 25. capite septimo, quoniam ad hoc quodammodo spectat argumentum, addidero de Lysimachia herba. vis eius tanta est, ut iumentis discordantibus iugo imposita asperitatem cohibeat. cuius rei fides ipsum Plinium appellet. illud certe dubium nō est, longe maiore in pretio eam futuram, si idem facere posset in coniugibus.

Illud item, in hominibus quoque consertis inuicem manibus

OBSERVATIONVM

nibus onera mutaturis aut subleuaturis esse, qui nisi dextra tantum aut sinistra tantum ad iuuare onera nequant. esse itē, qui ad id muneris æque vtrunque valeant. hoc est, velut trās iungantur. nec redhiberi seruum scænam. non vtrique magis, quàm dexterum. vt in. l. qui clauum. s. item sciendum ff. de ædili. edi. quod & ipsum facit ad dictam. s. quæsitum est.

Accur.
sianum
glosse.
ma in.
l. qui
clauum
s. item
sciendū
ff. de æ.
dili. edi
expen-
ditur.

6 In dicto quoque. s. item sciendum, hoc certe sumus ad monendi, Accursianum glossema verbo dextrę falsum prorsus esse. quis enim est sensus futurus, si ideo quis est viciosus, quodd dextra vtiatur, vt sinistra. Nam vt scribit Plinius libr. 7. capi. 17. obseruatum est viros dextra parte maiores, quibusdam æquas vtrunque, aliquibus læua manu præcipuas. nec id vnquam in fœminis. Quamquam vero propius est, vt hac quoque nota Accursium liberemus, glossema id alieno loco à librario fuisse assignatū, quod ad verbum scænam debuerit apponi. Tunc enim recte sequitur, qui vtiatur dextra vt sinistra. quanquam & tunc verba videntur inuersa, atque ita reponenda, qui vtiatur sinistra vt dextra. est autem sensus

Accursij in his verbis dicere, qui vtiatur sinistra pro dextra, dextra pro sinistra, peruerso seu commutato vtriusque manus vsu.

7 Ex his ergo, quæ diximus, ita habet: mulam seu iumentū, quæ transiungi non potest, hoc est, quæ altera quidem ex parte seu dextera tantum seu sinistra tantum comparem ad iugum non admittit, dum modo ex earum altera admittat, sanam nihilominus esse. idque siue ita nata sit, siue etiam id extrinsecus acciderit vitij. Quæ vero neutram partem iungi admittit, hoc est, quæ se nō patitur iugo admoueri, sanam non esse, nisi non iugo sed gestationi ac ephippijs comparatur. sicut nec ea sana est, quæ singularis iugum non admittit, hoc est, sola, non alteri adiuncta.

Sūt autē carrucarix mulæ, quarum hic meminit Vlpianus, quæ carrucam trahunt. est autem carruca vehiculi genus Hispanis nostris olim, quod sciam, incogniti, nunc ab externis petiti plus nimio frequentis. has carrucas ijdem voce prope eadem Carrozas appellant, quas romanis ex argēto fieri solitas his verbis Plinius libro. 33. capit. 11. queitur

va

Calci-
trofa iu-
menta
an eo
possint
nomine
redhi-
beri.

8 Et, quando iam dudum circa
ædilitium versamur edictum,
nec eam omitemus quæstio-
nem, quæ non iniuria haberi
possit controuersa: an scilicet
calcitrosa iumenta eo possint
nomine redhiberi, quæ & co-
tidiana est. Nec aliter tamen
decidenda, quam præpositis Vl-
piani verbis ex l. ob quæ vitia.
§. idem Pomponius. ff. de ædi-
li edicto. quæ hæc sunt.

Animi autem vitium ita de-
mum præstabit veditor, si pro-
misit. Si minus, non. & ideo de
errone & fugituo excipitur.
Hoc enim animi vitium est,
non corporis. Vnde quidam iu-
menta pauida & calcitrosam or-
bos non esse annumeranda di-
xerunt. animi enim non corpo-
ris hoc vitium esse.

Ac Baldus sane pro hac par-
te, ut non sit redhibitioni lo-
cus, hunc Vlpiani locum expē-
dit, ut tamen neutram in par-
tem inclinet.

Accursius autem in glossa
ad verbū demum, & in glossa
ad verbum dixerunt, tamen si
in vtraque hæsitabundus putat
contrarium, nimirum locum
esse redhibitioni. Quod & hic

sequitur Fulgosius, ac Cepola,
& idem Cepola in. l. bouem.
hoc titulo. Mouentur autem
Accursius & ceteri in dicto §.
idem Pōponius, & Cepola in
dicta. l. bouem, Pauli maxime
responso ex dicta. l. bouem, v-
bi sub eadem hēsitatione idem
tenet Accursius in secunda ex-
positione. Sunt autem eius le-
gis verba hæc, bouē, qui cornu
petit, vitiosum esse plerique
dicunt. item mulam, quæ pes-
fundat. Existimant enim pes-
fundat, idē esse, quod calcitrat.

Ego porrò in ea quæstione
Baldo magis accedo, nimirū
calcitrosū iumentum eo no-
mine redhiberi non posse ven-
ditore inuito, idq; ex sequen-
tibus.

Primo, ex dicto. §. idem
Pomponius, nec tā in his ver-
bis, vnde quidam dixerunt,
(nā & hæc & in diuersam par-
tem trahi possent, quasi Vlpia-
nus senserit, eos quidem ita di-
xisse, verum tamen non esse)
sed ex eā, quam Vlpianus ibi
& in versiculo, in summa, qui
mox sequitur, tradit, regula: ni-
mirum vitium animi per se non
facere locum redhibitioni.

Deinde, quod verbum pes-
fundat in dicta. l. bouem non
est calcitrat, cū pessundare eo
in loco humum solumq; ferire

ac

OBSERVATIONVM

ac calcare sit, aut verius fello-
rem deicere ac exturbare. vt
priorum obseruationum capi-
te vltimo dixi, hoc ipso verbo
pellundare.

Tertio, quia non propterea
emptor in damno manet, quod
redhibitioni locus non sit. Li-
cet enim redhibitoria agere
non possit hoc nomine, nisi
nominatim venditor id vitij
abesse promiserit, nec absit,
ex empto tamē emptor aduer-
sus eū agere potest ad id, quod
interest, si sciens id vitium re-
ticuerit, vt dicitur in dict. ver-
ficulo, in summa. si autem ig-
norās id vitium vēdidit, adhuc
quanto minoris tenetur, vt &
ibi annotat Fulgosius.

Ex quibus intelligis, quā
nihil sit venditoribus sua calli-
dias profutura, dum iumenta
producturi vīno, quantū pos-
sunt, onerant, quo tantisper de-
linita vitium occultent, mox
vt deserbuerit, ad ingenium re-
ditura. Licet enim emptores
redhibitoria, quod vitium il-
lud animi sit nō corporis, age-
re nō possint, ex empto tamē
ad id, quāti eorum interest, a-
gere possunt, cum vitium ven-
ditores sciētes reticuerint. at
que id, quod de vino diximus,
scripsit & Plinius libro octa-
uo, capite 44. his verbis, mulē

calcitratus inhihetur vini cre-
briore potu, cuius rei & idem
meminit libro. 30. capite vlti-
mo ad calcem his verbis, mu-
las non calcitrare, cum vinum
biberint. Quod si verum est
verbum inhibere post rem cæ-
ptam dici, sentit Plinius dicto
capit. 44. non modo vinicre-
briore potu effici, ne iumen-
tum calcitrosum sit, sed etiam
calcitrosum si sit, id vitium de-
discere. Calcitrosum autem iu-
uencum dixit & Columella li-
bro. 2. cap. 2. nunquam stimulo
laceffat iuuenctum, quod retra-
ctantem calcitrosumque eum
reddit, nonnunquam tamē ad-
moneat flagello. Aulus Gellius
lib. 4. capite. 2. quod totam ca-
put nostri est argumenti, cal-
citronem equum dixit ex Cæ-
cilio Sabino sumptis verbis,
& equus mordax & calcitro vi-
tiosus non morbosus est, sicut
Plautus in Asinaria. ita hæc
morata ianua est, ianitorem
clamat, procul si quem videt
ire ad se calcitronem.

Ex his, quæ diximus, & ex
eo titulo de ædili edicto, sic
profecto colligo in hoc argu-
mento.

Esse, quando nec redhibi-
toria agere aduersus vendito-
rem emptor possit, nec ex em-
pto actione ad id, quod inter-
est,

est, nec quanto minoris. nempe cum vitium morbus ve talia sunt, vt potuerint cōtemnī. vt in. l. i. §. sed sciendum est, versiculo, proinde, hoc titulo.

Esse rursus, quando earum qualibet, ad eum tamen, quem dicam, modū agere potest. vt quādo tale fuit corporis vitium morbus ve, quod vsum ministeriumque non leuiter impediāt, vt in dict. §. proinde. tūc enim & redhibere potest, si hoc malit, & agere actiōe exempto ad id, quod interest, si redhibere nolit, si quidem venditor sciens vitium morbum ve reticuit, & quanto minoris, siue sciuerit vitium morbum ve venditor, siue ignorauerit. Nā eius fauore actiōes hæ sunt ab ædilibus introductæ.

Esse item, quando redhibere quidem non possit, vt si sit animi per se vitium, vt in dict. l. i. §. interdum. & in dict. l. ob quæ vitia. §. idē Pomponius, tunc enim, vt ibi dicitur, redhibere nō potest, nisi promissum sit vitium abesse, nec absit: ex empto tamen agere potest ad id, quod interest, si venditor sciens vitium reticuit, vt ibi dicitur: aut quanto minoris, etiam si ignorauit.

Iam quod in dicto. §. idem Pomponius legimus, & ideo

nominatim de errone & fugitiuo excipitur, & apud eundē Vlpianum in. l. cum autem. §. excipitur. excipitur & ille, qui capitalem fraudem admisit, videamus, quem habeat sensum. Accursius in dicto. §. idem Pomponius, cum videret in. l. i. in principio errone & fugitiuū nō modo non excipi, verū etiā velut nominatim in exemplū adduci, exponit excipitur, id est, separatim in edicto ponitur. coacta profecto expositione. at in dicto. §. excipitur & ille, cum itē videret in edicto eū, qui capitalem fraudem admisit, non modo non excipi, sed etiam velut exemplū adduci, exponit, excipitur, scilicet in edicto ne vendatur, quin talia dicantur. mihi vero propius est, vt vtroque verbum, excipitur, non ad edictum ædilitiū referatur. nec enim ibi, vt dixi fugitiuus, erro, aut qui capitalem fraudem admisit, excipiuntur, sed ad venditiones, quæ mancipiorū fieri solebant, quibus fugitiuus, erro, & qui capitale fraudem admisserat, excipiebantur à venditoribus. ad quod & facit dict. l. i. §. interdum, ibi, si quod sit animi vitium tale, vt à venditore excipi oporteret. & quod in errone, fugitiuo, & qui capitalem

Duo Vlpiani loca explicantur.

D fraud-

OBSERVATIONVM

fraudem admiserat, fieri solebat, idem, & in eo, qui mortis sibi cansciscendæ causa quid fecisset, vt in dicto. §. excipitur paulo post.

S V M M A R I V M.

N Vsq̃uam in pandectis locū inueniri, quo nominatim dicatur centesimas vsuras fuisse legitimas. tamen si id verum sit & ea ætate & ante illam etiam ætatē eas fuisse legitimas: & quæ eius rei authoris iudicio fuerit causā verissima.

2 Tempus maritos lugendi iuriscōsultorū ætate, ex quorum responsis digesta sunt concinnata, decē tantum mensū fuisse: atq; ita eos suis scriptis cōtestatum reliquisse. Quia tamē, cum digesta cōposita ac concinnata fuerunt, iā ad id decē mensū tēpus alijs duo additi fuerant, concinnatores sublato ex iuriscōsultorum libris decē mēsum numero legitimū tēpus substituisse: quod ea verba tempus quoque duodecim mensium comprehendere.

3 Observatio, vt verissima, ita certa aliquo in pretio habenda circa Papiniani respōsum ex. l. si fratres. §. idem respondit, socius. ff. pro socio. quæ ob oculos ponit, Papinianum ibi centesimas vsuras scripsisse: pro quibus, quoniā iā, quo tēpore concinnata sunt digesta, minores seu leuiore erant vsuræ legitimæ, compositores digestorū pro legitimis certas substituisse. & num. 11.

Quod Philippi imperatores in. l. si vt proponis. C. de adifi. priua. de centesimis vsuris respondere, Iustiniani esse lege antiquatum.

4 Vsuras legitimas in re dubias

dici, quas excedere fas nō sit, hoc est, quantas maximas licet cui stipulari, à summo sumpta appellatione, vt quanquam leuiore his essent legitimæ, hoc est, multo melius stipulari eas liceret vt potē innocentiores, nihilominus tamē, vsuræ legitimæ cum dicerentur, quantas grauissimas lege liceret stipulari, esse intelligendas.

Vsuras legitimas, maximas, & grauissimas, & cum vigeant, cētessimæ, centesimas, nihil inter se differre, ibid. & num. 12.

5 Leuiore vsuras cum simpliciter legimus, trientes esse vsuras intelligendas: & vnde id author collegit.

6 Tempore seu ætate Iuriscōsultorum trientes vsuras minimas leuioreque habitas fuisse, nec sub minoribus ea ætate pecuniam solitam fuisse locari.

7 Vsuras menstruas solitas fuisse, hoc est, singulis mensibus solitas fuisse dependi, ne die sequente de vsuris posset debitor appellari, non quod totus mensis non cederet debitori.

8 Vsuras & terrestres & nauticas circūcidit Iustinianus in. l. eos. §. 1. C. de vsu. terrestres, vt quæ ante eū legitimæ fuerāt centesimæ, nec poterāt trāscēdi, posthac mercatoribus essent bestes, reliquis semisses, illustribus, & qui super illustres sunt, exceptis, quibus tantū essent trientes. nauticas, vt quæ etiā maiores cētessimis ante erant legitimæ, posthac nulla personarū differētia essent cētessimæ tantū.

Maritimas vsuras nō improprie dixisse Paulum Iuriscōsultum pro nauticis vsuris, imo eadē acceptione, hoc est, pro eo, quod est marinas & alios vsurpasse. ibidem.

Ana-

Anatocismum nostros Græcam vocē
vitantes iurisperitos circuitio
ne vsurarum vsuras appellasse.
quem auctor docēdi certe gratia
non inepte redusurium appellari
posse alit. ibidem.

9 Iuliani responsum ex. l. tutor qui
repositorum. §. pecuniæ, & sequē-
tibus singillatim cum suis quif-
que paragraphus glossæ matris Iu-
risconsulti ipsius appposito cōtex-
tu explicatur. vnde quā indig-
ne vsurarum pupillariū materiā
Accursius & ceteri glossæ matris,
scriptores etiam omnes tracta-
rint, luce clarius ostenditur.

10 Pupillares vsuræ quæ sint, & di-
cantur, nec propterea dici pupil-
lares, quod non idem sit & in ad-
lescentium vsuris.

11 Centesimas terrestres vsuras in
contractibus ac stipulationibus a
Iustiniani decisione in dict. l. eos
§. 1. C. de vsu. nullo vnquam casu
licuisse, vt cunque & Accursius &
omnes certos quosdam casus con-
stituerint, quibus fateantur, etiā
post eam durare decisionem. qui
omnes casus singillatim examinā-
tur.

Obseruatio non aspernanda ad. l.
qui sine vsuris, versiculo, sed quas
vsuras. ff. de nego. ge. ibidem, ver-
siculo tertius est. & nume. 12. est
autem ea lex Triphonini respon-
sum.

12 L. nō existimo. ff. de admi. tuto.
quæ & ipsa Triphonini est, expo-
nitur ac declaratur.

13 L. cum quæreretur. ff. de admi. tu-
to. quæ Iulij Pauli est, dupliciter
legitur, & vtra lectio sit verior, ex
altero eiusdem Iulij Pauli loco
declaratur.

14 Accursij locus imminutus obser-

uatur in dict. l. tutor qui reperto-
riū, §. si deponi. & simul eius rei
citur sententia de minore tempo-
re ad locandam pupillarem pecu-
niam dando tutori, qui ante erat
tutor, quæ mei detur, qui nunc re-
cens creatur tutor. & ibi vera cō-
ciliatio inter. l. tutor constitutus
cum dicta. l. tutor qui repertoriū.
§. pecuniæ. ff. de admi. tuto.

Locus Accursij vnus & alter in di-
cto. §. si deponi in glossa, negle-
ctum, emendatur ibidem.

15 Adiectione nō additione legen-
dum esse in dicta. l. tutor qui re-
pensoriū, §. idem solent. nec vo-
cem additione eo loco cohærere.

Residua summa quæ sint in eo pa-
ragrapho, nec eas esse, quas tutor
penes se esse confitetur, nec depo-
nit, sed eas, quas ex administratio-
ne tutelæ reddita iā tutelæ ratio-
ne reliquatus est. ibidē semel &
iterum.

16 Distinctio, quantum auctori qui-
dem videtur, cum verissima, tum
etiam absolutissima in huius capi-
tis argumento, quod de pupillari-
bus est vsuris, decem constitutis
casibus, sua eorum cuilibet addi-
ta lege, quæ veritatem & indicet,
& euincat.

17 Arbitrarium aliquod dandum ef-
se tempus tutoribus accuratori-
bus ad pupillarem pecuniam lo-
candam, quo tempore nō noceat
eis eam habuisse otiosam, non fa-
ctā distinctione, vetus ne is sit tu-
tor aut curator, an nuper creatus.

18 Non ex æquo currere vsuras tuto-
ri, qui nūmos pupillares nō locat
seu fœnorat. & pupillo, qui suo

OBSERVATIONVM

tutori non soluit, quod in reme-
ius tutor ex sua impendit pecu-
nia. ac proinde hic rem claudica-
re. cum tutor ad pupillares vsu-
ras ad eum, quem diximus, modum
teneatur, pupillus autem ad trien-
tes tantum vel alias mitiores.
Lex tertia. §. contrarium. ff. de co-
traria & utilitate tutelae de-
claratur ibidem.

CAPVT. VII. QVO
nominatim quidem Iuliani
et possum ex. l. tutor qui reper-
torum. §. pecuniae & sequen-
tibus, multa tamen praeterea
de pupillaribus usuris expli-
cantur.

RADE
mus
hoc ca-
pite su-
peris
fauenti-
bus non
paucis

circallegitimas praesertim vsu-
ras ad explicationem aliquot
Iurisconsultorum responsorum
plurimum conducentia: ostende-
musque eadem opera glossema-
tarios ceterosque scriptores fœ-
licius in hoc argumento po-
tuisse versari.

1 Ac in primis illud utique
propono, quod tamen quo sit
vultu lector accepturus (erit
enim opinor nouum) ambige-
re me cōfiteor, obseruasse me:

in iuriscōsultorū respōsis, qua-
lia ad nos digestorū cōposito-
res transmiserē, nunquā cen-
tesimarū vsurarū ita mentionē
fieri, vt nominatim dicatur
eas fuisse legitimas, cū tamen
cōpertissimū sit & eorū & ve-
tustiorū etiā iuriscōsulcorū
etate eas fuisse legitimas, quod
& cōstat ex. l. eos. §. 1. C. de vsu.
& ex. l. vlti. in princ. C. de v-
su. rei iud. & ex. l. si vt propo-
nis. C. de aedifi. priua. Quin &
Cicero ad Atticū, li. 5. vltima
epistola, ita ait, praesertim cū
Senatuscōsultū factū sit, vt pu-
to postquā tu es profectus, in-
creditorū causa, vt cētesimae
perpetuo fœnore ducerētur. Nec
vero (ne quis prauē intelligat)
hoc dico, nunquā iuriscōsul-
tos nostros vsurarum cētesima-
rū meminisse: nā & de ijs me-
minit Iulius Paulus in. l. cum
quidā. §. vlti. ff. de vsu. sed id
tantū: nusquā in ijs, quae hodie
extāt, iuriscōsultorum respon-
sis, inueniri pro legitimis esse
cōsignatas, & nominatim di-
ctum eas esse legitimas. id au-
tē eos suis in responsis perpe-
tuo tacuisse, qui tā multa de
usuris respōderint, quā multa
& ex titulo de vsuris & ex totis
sparsim digestis apparet, mihi
verisimile nō est, nec verum
arbitror.

Centesi-
marum
vsurarū
nusquā
in pade-
tis ita
fieri me-
tionem,
vt nomi-
natim
dicatur
eas fuis-
se legi-
timas.

Quid

Quid autem causæ sit, quã ob rem in nullo eorum respõ-
 forum id habeatur contestatũ,
 arbitror me deprehendisse. sic
 autem existimo: iuriconsul-
 tos quidẽ alicubi certe id no-
 minatim scripisse, prout par-
 erat eos facere, qui vsurarũ ar-
 gumentum nec vno tantum
 loco, nec trãslatitĩe, sed ex pro-
 fesso tractarent, vsuras scilicet
 centesimas vsuras fuisse legi-
 timas: futurumq; fuisse, vt id
 in eorum aliquo inueniremus
 responso, si integra illibataq;,
 & qualia ab eis scripta sunt, ad
 nos peruenissent: sed cũ Iusti-
 nianĩ ætate & ipsius iussu ea
 fuerint responsa abijs, quibus
 eam curam delegarat, coacta,
 Iustinianus autem vsuris cen-
 tesimis abolitis alias in poste-
 rum legitimas præfinit, ne
 petriẽtes, besiles, semisses pro
 personarum dignitate, vt in di-
 cta. l. eos. §. i. digestorum con-
 cinnatores omisis aut detra-
 ctis potius iuriconsultorum
 verbis, quibus vsura cẽtesima
 vsura esse legitima dicebatur,
 quoniam amplius ea vsura le-
 gitima futura non erat, legiti-
 mã tantũ centesimæ nomine
 sublato aut reliquisse aut sub-
 stituisse, quod ea vox & Iusti-
 niani vsuras complecteretur.
 alioqui præcipientibus de vsu

ris idque tam accurate tamq;
 multis in locis vitio prope mo-
 dum dari poterat, quæ essent
 vsuræ legitimæ, nũquã dixisse
 2 Huic consimile quiddam
 & aliàs memini me obseruaf-
 se: quod & annotavi priorũ
 obseruationum cap. 66. cũ
 enim iuriconsultorũ ætate tẽ-
 pus maritos lugendi decẽ mẽ-
 sibus determinaretur, & ita
 credendi sint iuriscõsulti suis
 libris ac responsis contestatũ
 reliquisse: quod tamen, cum di-
 gesta fuerunt composita, duos
 iam menses imperatores, quos
 ibi dixi, decẽ mensibus addi-
 dissent, ac proinde lugẽdi ma-
 ritos annum tẽpus fecissent,
 concinnatores illi sublato de-
 cem mensium numero pro eo
 legitimum tempus substitue-
 runt, quod ea vox illorũ quoq;
 imperatorũ annum compre-
 henderet. nec vero existimes
 antiquis, hoc est, etiam ante il-
 los imperatores annum luctus
 fuisse vxoribus præfinitũ, pro-
 pterea quod apud Titum Li-
 uium lib. 2. de Valerio Cõlũle
 circa Lucij Iunij Bruti funus
 ita legamus, collegẽ funus quã-
 to tunc potuit apparatu fecit.
 Sed multo maius morti decus
 publica fuit mæstitia, eò ante
 omnia in signis, quia matronę
 annum vt parentem eum luxe

Tẽpus
 maritos
 lugendi
 & tẽpus
 lugendi
 parẽtes
 non idẽ
 fuisse.

OBSERVATIONVM

runt, quod tam acer ultor violatæ pudicitie fuisset. Ibi enim parætes annum lugeri solitos Linius scribit, non maritos. atque adeo & illud de parentibus anno lugendis moris magis fuisse existimo, quam legis. Quod & indicat. l. liberorum in principio & l. parætes ff. de ijs, qui notan. infra. hodie quoque is annus vtrisque lugendis sollemnis est.

3 Coniecturam autem meam etiam num alia ratione, quæ tantum non rem ob oculos ponat, spero me lectori approbatum. Video enim Philippos Imperatores, qui Iustinianum præcessere, in. l. si vt prononis C. de ædifi. priua, ita citare Papiniani responsum siue illud Vlpiani sit ex. l. fratres. §. idem respondit, socius. ff. pro socio, tanquam vel Vlpianus vel Papinianus centesimis vsuris nominatim scripserint. At nos hodie eo in responso nihil tale habemus: sed pro centesimis, quod illi scriptum reliqueret, certis legimus. Vt dubium non sit concinnatores post eam Iustiniani decisionem, qua de vsuris in posterum sanxit, verbum centesimis substulisse, quod iuri nouo non conueniret, & pro eo verbum certis substituisse, quod & veteri congrue-

re iuri poterat & nouo. Vnde & illud paulatim deducitur: quod Philippi in dicta. l. si vt proponis de centesimis respondiderunt, Iustiniani esse lege antiquatum. Illud etiam, centesimas hodie, hoc est, iure codicis vsuras terrestres nisi aut vno aut altero casu atque adeo vno tantum, hoc est, in specie legis secundæ & tertiæ. C. de vsu. rei iudi. locum non habere. Tamen si Accursius & alij in d. l. eos. §. i. plures casus accumularent, vt infra dicemus.

4 Deinde illud etiam obseruauimus, vsuras legitimas in re dubia eas dici vsuras, quas fas excedere non sit, hoc est, quatas maximas iure quis poterat stipulari, a summis sumpta appellatione, non a leuioribus. licet enim leuiiores quoque sint legitimæ, quod lege eas stipulari ac multo quidem innocentius minusque damno se quis possit: tamen legitimas vsuras cum simpliciter dicimus aut legimus, non leuiiores, sed summas ac grauissimas vsuras, quas quidem lege liceat stipulari, intelligimus. Vnde & illud est, quod per eodē promiscue vsuras legitimas, & grauissimas & maximas accipimus. Sic legitimas vsuras legimus apud Papin. in. l. pecuniæ. i. principi.

Vsuræ legitimæque in re dubia dicuntur, & quare.

Vsuras legitimas maximas ac grauissimas easdem fuisse. quod & reperitur infra, verbi scilicet illud patet.

Obseruatio non contentenda circa. l. fratres §. idem respondit Socius. ff. pro socio.

&

& §. i. ff. de vsu. & in l. nihil de nauti. foeno. apud Iulianum in l. tutor qui repertorium. §. pecuniae. ff. de admini. tut. apud Vlpianum in l. Iulianus. §. idē Papinianus. ff. de actio. emptio. grauissimas apud Iulium Paulum in l. Lucius Titius, eodem titulo. & apud Iulianum in d. l. tutor qui repertoriū. §. idem solent. maximas apud eundem Paulum in l. foenerator. ff. de nauti. foeno. apud Triphoninū in l. nō existimo ff. de adm. tuto. & in l. qui sine. ff. de nego. gestis. vt nihil omnino referat, legitimas vsuras dicas, an grauissimas, an maximas, & cum cētesimā regnabant, cētesimas. sic per cōtrarium, sed prope cōsimiliter aetatem legitimam dicimus, statim vt vigesimum quintum annum est egressa, & intra aetatem legitimam esse constitutum, qui viginti quinque annos nōdum impleuit, vt apud Modestinum in l. Aurelio. §. Caius. ff. de libe. lega. ita dicētem, idem Caius Seius intra legitimam aetatem constitutus, hoc est, intra annos viginti quinque. vt & centesima vsura meta fuerit legitimarum vsurarum, nec exclusit vsuras leuiiores. & vigesimus quintus annus expletus initium sit aetate

tis legitimae, nec tamen excludat ab aetate legitima annos vltiores, meta deniq; sit aetatis nondum legitimae.

§ Tertio & illud obseruauī: Quinquā vsurā cētesimā fuerint, vt dixi, & grauissimā, & maximā, vt pote ex quibus annis singulis integeras rediret, nimirū ex centū nummis duo decim: leuiiores deinceps, pro vt assem paulatim infregeris, vt puta deunces, decunces, dodrantes, besles, seu octunces, semisses, quincunces, trientes, quadrantes, sextātes, vncia riae, semunciariae, & his etiā, prout conuenerit, minores, cū tamē simpliciter leuiiores vsuras legimus, trientes esse intelligendas. Hoc me docuit Vlpiani responsum ex. l. si legatum. ff. de ope. publi. coniūcto Iulij Pauli responso ex. l. cum quidā. §. vltimo. ff. de vsu. quorū ad scribēdā verba. Sic autem Vlpianus, si legatū vel fideicōmissum fuerit ad opus relicū, vsurā quā & quādo incipiant deberi, rescripto D. Pij ita cōtinetur: si quidē dies nō sit ab ijs, qui statuas vel imagines ponendas legauerint, praefinitus, à praefide prouinciae tempus statuendū est, & nisi posuerint haeredes, vsuras leuiiores intra sex menses, si minus, semis

Vsurā
leuiiores cum
simpliciter dicuntur,
quā vsu
intel
ligatur.

les vsuras rei publicæ pendēt.

Paulus autem in eodem prorsus argumento sic: si dies non sit ab ijs, qui statuas vel imagines ponendas legauerunt, præfinitus, à præside tempus statuendum est. & nisi posuerint hæredes, vsuras rei publicæ vsque ad tertiam centesimam pendent. Quod enim enim rescripto suo referente Vlpiano Pius Antoninus leuiiores vsuras dixerat, id Paulus tertiam dixit centesimam, quæ trientes sunt vsuræ. Id quod etiam ex Iulio Capitolino possum comprobare, qui in eius Cæsaris vita ita scribit, idem fœnus trientarium, id est, minimis vsuris exercuit, ut patrimonio suo plurimos adiuuaret. ecce, quas leuiiores vsuras Pius Antoninus suo dixerat rescripto, eas trientarias Iulius Capitolinus appellauit, dicens eas minimas vsuras, ac de ijs etiam trientibus vsuris, quæ tertia est centesima, meminit. l. hac edicta li. s. his illud. C. de secū. nupt. & l. vnica. s. exactio. C. de rei vxō. acti.

6 Sed vereor, ne quis existat, qui existimet, ijs quæ ante dicta sunt, non cōuenire, quod modo diximus, scilicet leuiiores vsuras trientarias dici. cum supra dixerimus alias esse triē

tibus vsuris leuiiores, quales quadrantes sunt, & sextantes, vnciaræ, & semūciaræ, & ijs etiam num leuiiores. Quare sic habet, quod Antoninus leuiiores vsuras trientes appellauit, non hoc voluisse sensisse ve, non alias esse fuisse ve leuiiores, sed morem consuetudinēque fœneratorum, qui eo tempore frequentabatur, respexisse. qui cum leuioribus fœnerabant vsuris, trientibus, ut parcissime, fœnerabāt. eæque minimæ leuiioresq; ut ea ætate habebantur. Multumque de iure suo deeedere rigoreque videbatur, qui his contentus vsuris sub grauioribus non credidisset. quod etiam ex Iuliano in dicta. l. tutor qui repertorium s. sed si negauit. ff. de adm. tuto. deduci potest, dum ait, ex cæteris causis secundum morem prouinciæ præstabit vsuras aut quincunces aut triētes, aut si quæ aliæ leuiiores in prouinciā frequentantur, quasi indicans sub leuioribus vsuris, quàm trientes sint, non solere locari pecuniam.

7 Iam vsuras has, quæ quantæ essent, modo ne legitimū modum excederēt, elapsis singulis mēsis debendi solitas fuisse docet Budæus de assē & partibus eius lib. 1. adductis ex Demo-

mosthene & Cicerone locis. ipse vno ero contentus Horatiano. Sic autem scribit Horatius libro sermonū primo, Satyra. 3. qui, nisi, cum tristes misero venēre calendæ, mercedē aut nummos vnde vnde extricat, amaras porrecto iugulo historias captiuus vt audit. Calēdæ enim illæ mēsis sequentis significantur. imo vērō locus ille indicat exacto demum mēse exigi solitas fuisse. Tametsi Ciceronis ad Atticum libro epistolarū verbā aliud videatur subindicare ita scribentis, & tamen nunc sic soluitur. tricesimo quoque die talenta attica triginta tria. & hoc ex tributis, nec id satis efficitur in vsuram menstruā. Sed Cicero tēpus respexit, quo soluere debuit debitor, ne sequente die de vsuris appelletur. nec enim dubium est, quin integer mēsis cēdat debitori.

8 Apud nos ex ijs cōtractibus, quos vulgo redimibiles cēsus appellāt, quod in manu sit debitoris resoluta sorte ad irritū eos deducere, in quibus lege regia ē quatuordecim nūmis vnus anno reddit, ac ad eā summā pro proportionē quādiu fors creditori non redditur, huiusce redditus fit solutio, ferē aut exacto demum anno, aut:

quod in grauioribus præsertim summis fieri assolet, duabus æquis pensionibus. Altera dimidiato à die creditæ pecuniæ exacto anno, quam menstruam ad vsuræ menstruæ exemplū possis appellare: altera integro exacto anno, quā ad idē exemplum annuam possis dicere: nō autem quēadmodū in vsuris illis, singulis mensibus.

Ac ne illud quidem omittā vsurarum grauitatē offensum Iustinianū vsuras & terrestres & nauticas circuncidisse. cum enim olim, hoc est, ante ipsum Iustinianū semper terrestris vsura cētesima fuisset legitima, hoc est, impune potuisset quilibet vsuras cētesimas ilipulari, nec hæc tamē possent trans cēdi, cētesimis damnatis belles negotiatoribus, ceteris semisses tantū permisit: illustribus, & ijs, qui super illustres sunt, exceptis, quibus triētes dūtaxat. vt vel hinc appareat eū vsurarū quæstū semper habitū fuisse sordidiore. nec immerito: nā & ita Cato in ipso statim de re rustica principio scribit. est interdū præstare mercaturis rē querere, nī tā periculosum fiet. & itē fœnerari, si tā honestum fiet. Maiores enim nostri sic habuerint, & ita in legibus posuerunt, furem dupli

OBSERVATIONVM

condemnādum, fœneratorem quadrupli. Quāto peiorem ciuē existimarint fœneratorem, quā furem hinc licet existimari. id quod & Liuius indicat decadis tertiæ libro. i. his verbis. Quintus Claudius tribunus plæbis aduersus senatum vno patrum adiuvante Caio Flaminiō tulerat, ne quis senator, qui ve senatoris pater fuisset, maritimam nauem, quæ plus quā trecetarum amphorarū esset, haberet. id satis habitum ad fructus ex agris vectādos. quæstus omnis indecorus patribus visus est. imo fuit, quando ad populum Romanum ferretur, ne quo modo liceret fœnerare. Sic enim scribit. idē Titus Liuius libro 7. decadis primæ, præter hæc inuenio apud quosdam Lucium Genutium tribunum plæbis tulisse ad populum, ne fœnerare liceret. Cicero quoque lib. de Officijs primo ita scribit, primum improbantur ij quæstus, qui in odio hominū incurrunt, vt portitorum, vt fœneratorum, & idem eodem opere libro 2. capite vltimo. ex quo genere comparationis illud est Catonis senis, a quo cum quæreretur, quid maxime in re familiari expediret? respondit bene pascere. Quid

secundum? satis bene pascere. Quid tertium? bene arare. & cum ille, qui quæsierat, dixisset, quid fœnerari? tum Carō, quid hominem, inquit, occidere?

Nauticas etiā vsuras idē Iustinianus eadem lege eos. §. i. C. de vsu. recidit. cum enim ante vsuræ nauticæ etiā centesimis maiores licerent, ad centesimas eas retraxit, nulla, quod in terrestribus vsuris eadem constitutione fecerat, personarum facta distinctione. Has autem vsuras nauticas maritimas appellauit Iulius Paulus in l. fœnerator. ff. de vsu. & recte tamen. licet enim maritimū id quoque sit, quod iuxta mare est, aut mare accollit, nihilominus maritimum dicitur, quod marinum est. Sic enim & Titus Liuius usurpauit in loco paulo ante a nobis citato maritimam nauem dicendo. sic idem Liuius decadis quartæ libro tertio, & eodem libro, Annibal post quā vectigalia quāta terrestria marimaque essent, & in quas res erogarentur, animaduertit. Plautus quoque in Cistellaria, maritimis moribus mecū experitur. author ad herennium, libro tertio, sed inuentio similiū facilis est, si quis sibi omnes

nes res animatas, & inanima-
tas, mutas & loquentes, feras
& mansuetas, terrestres & cæ-
lestes & maritimas artificio, ca-
su, natura comparatas, vilitas
atq; inusitatas frequenter an-
te oculos poterit ponere. ne
plura nunc loca adducamus.

Porró, quod diximus, vsu-
ras ceteras semper ante lu-
stianum nostris fuisse legiti-
mas, hoc est, transcendere eas non
potuisse, Ciceronem habere vi-
detur contraria sententia libro
epistolarum ad Atticum. 5. e-
pistola ultima sic scribentem:
id clamare omnes, qui aderat,
nihil impudētius Scaptio, qui
centesimis eum anatocismo
contentus non esset. alijs nihil
stultius. mihi autem impudēs
magis, quam stultus videba-
tur. nam aut bono nomine ce-
tesimis contentus erat, aut non
bono nomine quaternas cen-
tesimas sperabat. Sed is locus
nihil in contrarium facit: cum
idē ipse locus indicet eas, quæ
centesimas egrederentur, non
esse legitimas. Atque adeo ne
Plinij quidē posterioris locus
ille ex li. 9. epistolarū epistola
ad Romanū. proinde prima
qua; occasione mitte, apposi-
tis vsuris. quas ego (num pos-
sum parcuis?) centesimas cō-
putabo. Nam nec ibi proba-

tur centesimis maiores vsuras
fuisse legitimas. Sed iocatur
Plinius cum suo Romano, qua-
si gratificaretur ei centesimas
computando ut leuiiores, cum
grauiores nullæ essent legiti-
mæ: sic enim eū locū intelligo:
Anatocismi autem, cuius
meminit Cicero, nostri quo-
que meminere iurisperiti,
non utique eā vocē vsurpan-
tes, quā nescio cur vitauerint
à Cicerone vsurpatam, sed cir-
cuitione vsurarum vsuras ap-
pellantes. Sic Martianus vsu-
rarum vsuras dixit in l. placuit
ff. de vsu. Vlpianus in l. si non
fortem. in principi. ff. de condi.
inde. & in l. 2. §. si indemnitas
ff. de adm. rerum ad ciui. per-
ti. Diocletianus quoque & Ma-
ximianus in l. improbū. C. ex
quib. cau. inf. irroge. & Cōstā-
tinus in l. vitima. C. de vsur.
Hunc autem anatocismū seu
vsurarum vsuras, quod ipse for-
tassis non inepte vno, ut Græ-
ci, verbo redusurium dixerim,
damnauit Iustinianus in l. vlti-
ma. C. de vsu. & in l. 3. in prin-
cipi. C. de vsu. rei iud.

Plinij
posterioris
locus
ex epi-
stolis.

Vsurarū
vsuras
nostros
appel-
lasse Iu-
risconsul-
tos quæ
Græci
ἀνατοκισ-
μῶν.

9 Nūc, quod ex hoc capite su-
perest, pupillares expleat vsu-
rarū argumētū quā varie, quā
inconstanter, quāq; etiam
indigne Accursius & ceteri
tractarint, hoc facilius modo
depre-

Sequi-
tur pu-
pillariū
vsurarū
nō cōte-
nenda
materia

OBSERVATIONVM

deprehenditur, si Iuliani prius verba ex l. tutor qui repertorium. §. pecuniæ, & §. §. sequētibz integra apposuerimus. fiet enim prompta & sub manum collatione, vt nec pigritia Iuliani locum in pandectis ipsis consulendi ea nobis det lector, dum aliò festinat, quæ fuerint fortassis inficiāda: nec ea rursus inficietur, in quibus argumentorum vis, & quod in hisce rebus est potissimum, ratio ipsa cogat assentiri. illud etiam eadem fiet opera, vt de quo hodie constat (quemadmodum in alio dici solet argumento) hodie agatur: & quæ vna potest sessione causa absolui, ne in plures comperendinetur. Quod tunc maxime fieri solet, cum contendendi pertinacia dies vtilēs malitiose eximuntur. sunt autem hæc Iuliani verba.

§. pecuniæ.

Pecuniæ, quam in vsus suos verterunt tutores, legitimas vsuras præstant. sed hoc ita demum, si euidenter doceatur pecuniam in suos vsus vertisse. Cæterum non vtique, qui non fœnerauit, vel non deposuit, in suos vsus vertit. & ita diuus Seuerus decreuit. doceri igitur debet in vsus suos pecuniam vertisse.

Vertisse in vsus suos pecuniam non accipimus eum, qui debitor patris pupilli fuit, deinde ipse sibi non soluit. Hic enim eas vsuras præstabit, quas pater promiserat.

§. Vertisse.

Si tutor pecuniam pupillarem suo nomine fœnerauerit, ita demum cogetur vsuras, quas percepit, præstare, si suscipiat pupillus cæterorum nominum periculum.

Si deponi oporteat pecunias ad prædiorum comparationem, si quidem factum est, vsuræ non current. sin vero factum non est: si quidem nec præceptum est, vt deponatur, pupillares præstabuntur: si præceptum est & neglectum, de modo vsurarum videndum est. & solent prætores comminari, vt si non fiat depositio, vel aliquanto tardius fiat, legitimæ vsuræ præstentur. Si igitur comminatio intercessit, iudex, qui quandoque cognoscet, decretum prætoris sequetur.

§. si tutor.

Idem solent facere prætores etiam circa eos tutores, qui negant haberi ad alendos pupillos posse aliquid, vt, quicquid constiterit penes eos esse, eius grauissima vsura pendatur.

§. idem solent.

datur. & hoc persequi oportere iudicem palam est & cum alia poenae adiectione. residuarum autem summarum pupillares vsuras pendere oportet.

Quæ sint autem pupillares vsuræ videndum est, & oportet hanc esse formam vsurarum, ut eius quidem pecuniæ, quæ in vsus suos conuertit, legitimam vsuram præstet.

Sed & si negauit apud se esse pecuniam, & prætor pronunciauit contra eum, legitimam soluere vsuram debet: vel si moram depositioni fecit, prætor ei irrogabit legitimas. sed & si dum negat aliquam quantitatem penes se esse pupillis ad onera sua expedienda, imposuit necessitatē mutuam pecuniam sub legitimis vsuris accipiendi, tenebitur in legitimas. item si a debitoribus legitimas exegit, ex cæteris causis secundum morem prouinciæ præstabit vsuras, aut quincunces, aut trientes, aut si quæ aliæ leuiores in prouincia frequentantur.

Hactenus Iuliani verbaretulimus, ad quorum explanationem pauca quædam subtexemus, quæ tamen huic argumento peruidendo velut facula quæpiam præ luceant.

Primò, pupillares vsuras eas esse, quas pupillo vel adulto pro conditione sua licet stipulari iuxta Iustiniani distinctionem ex dicta. l. eos. §. i. C. de vsu. nepe, illustris si sit, aut illustri superior, trientes: si negotiator, beses: alioqui semisses, ut tradit Accursius hic §. idem solent. verbo pupillares, & in rubrica. C. de pupil. vsu.

Deinde, pupillares vsuras eas dici, non quas creditori suo pupillus, sed quas pupillo suus debitor pedit, ab accipiente enim vsuras ita dictæ sunt, non a solvente. earum enim, quas pupillus pendit, alia causa est, ut infra dicemus.

Tertio, quanquam in hoc argumento pupillares ferè vsuras legamus, atque ita titulus ille. C. de vsu. pup. prænotetur, non temere puberum seu adultorum: cum tamen pupillares dicimus, etiam puberum seu adultorum, hoc est, quæ puberibus seu adultis præstari debet, eo ipso esse intelligendas. hoc docet & Iulianus hac eadem lege. §. vsuræ, & l. i. C. de vsu. pupil.

Illud præterea, in quo video omnes errasse: nempe legitimas & grauissimas seu maximas

OBSERVATIONVM

mas vsuras easdē omnino esse, non diuersas. hoc est, legitimas a grauissimis seu maximis, aut contra non differre. cum, vt supra etiam admonuimus, legitimarum appellatio a summis vsuris, id est, ab ijs, quantas maximas stipulari fas est, dicta sit. vt in nauticis etiam hodie cētissimæ, in terrestribus besse intelligantur. quoniam hæ summæ sunt vsuræ, quas ei licet stipulari, cui maximas stipulari permissum est. quoniam pupillares vsuræ vt proxime dixi, eæ sunt, quas pro conditione sua pupillus vel adultus consequi potest. nec modo, quod dixi, legitimas & grauissimas seu maximas, ac summas vsuras easdē esse in comparatione pupillarium verum est (& est id tamē indubitatus) sed etiam, vbi simpliciter proferuntur.

Nec nō & illud, fieri interdum posse, vt eadem vsuræ & pupillares sint & legitimæ. vt puta cum pupillares iuxta prædictam Iustiniani distinctionem futuræ sunt besse.

Postremo & illud: centesimas terrestres vsuras in stipulationibus ac contractibus ab ea Iustiniani decisione nunquam licuisse: errasseq; hic etiam & Accursium & omnes,

dum existimant aliquot esse casus, quibus etiam post Iustinianum in contractibus aut stipulationibus vsura centesima licuerit, in quorū singulos, quos tradit Accursius & ceteri in dict. l. eos. §. i. C. de vsu paucis, vt nostra constet obseruatio, inquiramus.

Primus est ex. l. frumenti. C. de vsu. qui casus ipse se dissoluit, idque dupliciter. nam ibi nulla centesimarum vsurarū sit mentio, sed dūtaxat accessionis simpliciter: & vt maxime accessionē ibi cētessarū vsurarū intelligas, ea lex Alexāndri seuerit fuit, qui Iustinianum longissime præcessit.

Secūdus est ex. l. vltima in principio. C. de vsu. rei iudi. vbi dicitur: condemnatum, qui intra quatuor mēses a die condemnationis, quæ in rē transijt iudicatam, non soluit, ad centesimas eius summæ vsuras, quæ in condemnationem venit, quāquam non vsurarum, quæ cucurrerant, teneri. & tamen ea ipsius est Iustiniani decisio, atq; adeo post illam, qua centesimas terrestres vsuras in exilium egit, edita. Sed ne ea quidem nostram infringit obseruationem, qua constāter tuemur, nullo casu post eam Iustiniani decisionem, quam

nē ex. l. eos. §. i. C. de vsu. in cōtractibus ac stipulationibus nullo casu licuisse

Centesi
master-
restres v
suras,
post Iu-
stiniani
decisio-

quā habemus in dict. l. eos. §. i. C. de usu. in stipulationē cōtractus ve cētesimas terrestres vsuras de duci potuisse. quippe cum in dicta. l. vltima nihil in contrarium dicatur, sed mora ac contumacia non soluentis a lege ipsa multetur.

Tertius est in pupillari pecunia, quam in suos vsus tutor verit, mouetur Accursius. l. qui sine vsuris. vericulo, sed quas vsuras. ff. de nego. gest. Quæ & ipsa lex obseruationi nostræ non officit, cum in ea lege nulla centesimarum vsurarum mentio fiat, sed duntaxat maximarū, quas post eā Iustiniani decisionem bestes esse non centesimas supra ostendimus. Quanquam enim tanto ante fuerit Triphoninus, cuius est id respōsum, quo tamē tempore pendectæ compositæ sunt, Iustinianus imperabat, cuius sunt iussu compositæ. vnde merito ibi non centesimas legimus, sed maximas. cum fortassis, vt in casu, quem mox subiungā, factū est, Triphoninus cētesimas scripserit.

Quartus est ex. l. si vt proponis. C. de edi. priua. & ex. l. cū duobus, cuius alias est initium. l. si fratres. §. idē respōdit socius. ff. pro socio. Nam hoc respōsum voluit citare Ac-

cursius, dū citat. l. cū duobus §. i. qui & ipse casus nihil nobis officit, vt in quo nihil de centesimis vsuris hodie legamus, quomodo Papinianus & Vlpianus scripsere, vt supra est a nobis luce clarius cōmōstratum, sed de certis.

Quintus est ex. l. si ea pacti one. C. de usu. quæ & ipsa nihilo plus nobis aduersatur, cū ibi centesimæ vsuræ ne nominentur quidē. quanquam, & si de centesimis intelligas, ea lex non post Iustinianum fuit, sed multo antē Iustinianū, vt pore Alexandri Seueri, quē admodū. l. frumētī, de qua diximus casu primo. Ita fit, vt obseruatio nostra & sibi cōstet, & sit verissima: vsuras scilicet terrestres centesimas ab stipulationibus & cōtractibus semel à Iustiniano in exiliū actas pulsasq; nūquā de patrio solo repetendo cogitasse, dūtaxat vt publico se cōmitterēt. atq; adeo ne extra stipulationes quidē aut cōtractus, nisi vno tātū casu, scilicet d. l. vltimę. C. de usu. rei iudi. quem supra dixi.

Iā ergo scholia nostra ad Iuliani respōsum in paragraphos diuisum, & ad Accursianos in id responsum cōmētarios apponamus vnum quemque eorū paragraphorum cum suis glossis sepa-

OBSERVATIONVM

§. pecu
niæ.

separatim explicando.

Ibi quas in vsus suos verterunt. Subaudi, etiam si id palam fecerint, nõ modo si clā. vt cunque hic Accursius dicat post Azonem, nec obest, quod mox sequitur, ceterum nõ vtique, qui non foenerauit, vel nõ deposuit, in vsus suos conuertit: nec item, quod dicitur in. l. non existimo, hoc titulo. ff. de adm. tuto. Quibus innixi Azo & Accursius de clandestina versione hæc verba intelligebant. Nam in illis verbis, ceterum non vtique &c. hoc tantum declaratur, non dici tutorem in suos vsus vertisse pupilli pecuniam, qui vel eam non foenerauit, vel non deposuit. dictæ autem legis, non existimo, alia species est, alius casus, vt infra quoque dicemus.

Ibi legitimas, hoc est, summas & grauissimas, nempe hodie bestes, nā hæ sunt summæ et grauissimæ legitimæ, vt in di. l. i. §. eos, nõ ceteris, quæ ab stipulationibus ac cōtractibus semel exularunt.

In glossa pecuniæ. ibi, hic debentur vsuræ centesimæ. cōfutauius iam hunc publicū errorem. nunquam enim iam post Iustinianum vsuræ terrestres centesimæ in stipulationes ac cōtractus venire potue-

runt. Quo autem tempore digesta concinnata sunt, iam id Iustinianus cauerat, vt supra etiam annotauimus. itaque ab eo tempore centesimæ vsuræ terrestres legitimæ non sunt.

In glossa verterunt, ibi, scilicet clam. & hoc quoque confutauius in contextu, non separantes clanculariam versionem ab ea, quæ palam fiat: cū id tantum inspiciendum sit, an in suos verterit vsus. Nam illius. l. non existimo, alia est, vt dixi, species: de eò nimirū, qui à contutoribus pupillare pecuniam accepit: cum quo benignius agitur, quàm cum eo, qui à se ipse accepit: imo idem ipsum, quid ego aio, dicit ibi Triphoninus, dum ait, quia hic sibi non consumpsit. quasi dicat, quia eas pecunias in vsus suos non vertit, apertissime ostendens, si in suos eas vsus vertisset, cogendum esse pupillares præstare. Nā quod ibi sequitur, nec clam nec quasi sua pecunia licenter abutitur, idem prorsus euincet. consule codicem, expende verba, & me fateberis non fuisse metitum.

In glossa legitimas, ibi, idest centesimas. iam sæpius admonuimus centesimas terrestres vsuras

Tripho
nini res
ponsum
ex. l. nõ
existi-
mo. ff. d.
admi. tu
tor. de-
claratur

vsuras semel à Iustiniano relegatas rediisse nunquam in stipulationibus certe & contrahentibus. nam quod in. l. qui sine. §. sed quas vsuras. ff. de nego. ge. Triphoninus maximas, ut nunc habemus, dixit, non de centesimis intelligendum est, sed de besibus, quæ iam eo tempore, quo digesta conflata in vnum sunt, legitimæ erant. ut & ante diximus. nec legitimæ à grauissimis ac maximis, aut contra differunt, sed eadē omnino sunt, ut supra etiam diximus, illæ enim appellantur legitimæ, ut itidem supra docuimus, quas transiliri nefas est. tametsi leuiiores quæ sunt, multo sint innocetiores, ut te hac glossa & similibus semel exoluas.

s. vertisse.

In glossa vertisse, ibi, scilicet vsuras centesimas. nescio, quem locum hoc in paragrafo huic glossæ tribuere Accursius voluerit. hoc certe non quadrat. ac ne video quidem, quem ei possis assignare.

In glossa pater. ibi, nisi essent minores pupillaribus. non puto Accursium ad hanc expositionem iure descendisse hoc quidem casu, id est, cum tutor patris pupilli debitor, cui certas vsuras tutor ipse promiserat,

ipse sibi non soluit. Nec enim eo casu loquitur. §. ex ceteris. nec. l. si pupilli. §. ultimo. nec. l. diuortio. §. ultimo. nec. l. qui sine in principio. ff. de nego. ge. quibus fretus Accursius hanc constituit exceptionē. itaq; eo casu contentus debet esse pupillus ijs vsuris, quas tutor patri promiserat. nec vsura fiet maior, contra atque Accursius exultimauerit.

13 In glossa suo nomine. ibi. idem si pupilli, hoc videtur expressum in. l. cū quæreretur. hic allegata, circa quam tamē hoc obiter annotauimus: Quod ibi in re non magni momentuariat lectio, dū alij codices habent, sed verius se putare, alij, sed verius ipse putarim, veram lectionē esse, sed verius se putare. cum Marcelli illic refertur sententia à Iulio Paulo, quam tamen & ipse Paulus sequitur. non autem ea sententia à Paulo tanquam ipsius Pauli referatur. hoc ipse obseruauit ex. l. Caius Seius in fine. ff. de vsu. quæ eiusdem est Pauli cum dicit eadem ferē in tutoribus Matcellus refert. ut & Accursium ibi, qui tamen de varietate non admonuit lectionis, illa cura liberemur, corrigat ne Paulus Marcellum, aut ipse corri-

s. si tutor. Paulini responsi ex. l. cū quæreretur. ff. de admi. tu. vtra sit verior lectio.

E gat

OBSERVATIONVM

§. si de-
poni.

gar Marcellus. Marcellus enim argumentabatur quidem, ac tentabat dici posse nomina in tegra pupillo salua esse: sed tandem verius putauit id, quod sequitur de conditione referenda.

Ibi, oporteat. subaudio, ut quia ea summa corradī, colligi ve potest, vnde ager possit comparari. ut in. l. ita autem in principio, hoc titulo, sentit & hoc Accursius, sed quasi non idem senserit Iulianus, cū idem eum sensisse satis indicet verbum oporteat.

Ibi, legitimæ usuræ præstentur, nimirum non pupillares, sed grauissimæ & maximæ, quemadmodū, & in. §. sequente, hoc est, quātas maximas lege licet stipulari, nepe bestes.

In glossa pupillares, ibi, idest, quas pro cōditione sua posset stipulari. recte hoc Accursius, quod & supra proposuimus.

In eadem ibi. sed hic corrigitur secundum quosdam. lege, sed hoc corrigitur. volebāt autem hi, quod hic dicitur de pupillaribus, corrigi in dicto versiculo, & si moram, & in dicto. §. quæ sint autem: ut proinde hic quoque legitimæ præstentur usuræ, quod falsum est.

In eadem ibi, vel verius dic-

his verbis, nec ertes, Accursius non exponit hunc. §. si deponi, sed versiculum illum, vel si moram: ut quateuus ibi dicitur legitimas, intelligatur, idest, pupillares: & hoc tātum inter hūc. §. & illum versiculum intersit, quod ibi depositionis præcesserat præceptum, in hoc vero. §. si deponi, præceptum non præcesserat. & tamen quod ad ius attinet, nihil referat. nam hic est Accursij sensus. Qui tamen Accursius bis peccat: semel, cum confundit pupillares vsuras & legitimas utrasque easdem esse existimando, cum tamē nō sint, ut millies diximus: iterum, dum nihil putat referre præcesserit ne depositionis præceptum, an non præcesserit. cum re vera referat: & præcepto nō præcedente pupillares duntaxat: præcedente, etiam legitimæ debeantur.

14 In eadem ibi. item quod hic dicit, est verum post sex vel duos menses nouiter creato tutore discesso à veteri, ut infra eadem lege. §. usuræ. & si tutor constitutus. apparet hanc glossam esse imminutam: vult enim Accursius (tametsi eius verba prout hodie leguntur, id non significant) nūc primū creato tutori sex mēsum sparium

Cōcilia
tio. l. si
tutor cō
stitutus.
cum. l.
tutor
qui re.
perto-
rium. §.
vsuræ.
ff. de ad
mi. tut.

spatium dandum, vt in dicta.
l. si tutor. tutori autem, qui an
te cōperat, duorum mensium.
nam ita & in: §. usuræ; & in
dict. l. si tutor, ea responsa con
ciliat. nobis illa eorum respon
sorum temporumq; concilia
tio non admodū arridet, quod
nec verbis cōueniat, nec dis
criminis habeat rationē, quæ
id euincat. Vnde existimo di
ci posse, vtrumq; tempus soli
tum fuisse seruari, & duorum
mensium, de quibus in dicto.
§. usuræ. & sex mensium, de qui
bus in dicta. l. si tutor. nec aut
hunc aut illum numerum fuisse
aut præcisum, aut perpetuum.
ad quod Iuliani in d. §. usuræ,
verba conducunt, dum ait, id
que in iudicio tutelæ seruari
solet, est sub simile, quod legi
mus in l. hæreditarium. ff. ad
legem Falcidiam, vbi Vlpianus
aliam in eius legis argumento
indicat fieri computationem,
aliam Æmilius Macer, vt mi
rum nō sit, si aliud Iulianus tē
pus, aliud Paulus scripserit.
Quin ad hoc exemplū & apud
nos, cum tutores curatores ve
hoc nomine cōdēnātur, quod
pupillarem pecuniā non, vt
debuerunt, collocauerint, non
semper idem tempus detrahi
tur condemnationi, sed inter
dum breuius, interdum lon

gius, pro vt iudicibus ex va
rijs, quæ occurrunt, causarum
figuris, videtur.

In glossa neglectum, ibi, &
dic centesimæ. secundū Hug.
diximus centesimam vsuram
in hanc fabulam non debuisse
introduci.

In eadem ibi, sed secundū
Azonem pupillares. nec Hu
go recte de centesima, nec A
zo hic de pupillaribus, sed le
gitimæ præstantur, quas osten
dimus esse bestes.

In eadem, ibi, vt infra pro
xima lege. corrupta est, & ita
legenda. vt infra proxime hac
lege.

In eadē ibi, ^{infra} est, dicemus in
glossa ibi quando: & hæc quo
que glossa corrupta est, & ita
legenda: & dicemus in glossa
id est quādo. est autem ea glos
sa in. §. Quæ sint autem.

In glossa legitimæ, ibi, id est
centesimæ, enecat hæc cente
simæ repetitio, quam iā oport
uit exoleuisse, adde, quod in
eo etiā errat, quod in specie se
quēte, quæ ponitur in. §. idem
solēt, quasi pro re cōfessa po
nit centesimā vsuram venire,
quia ibi dicitur grauissima v
sura: nā & hic legitimæ & ibi
grauissima eadē sunt vsuræ;
neutrobi tamen centesima.

OBSERVATIONVM

In eadē ibi, sed Azo dicit idēst pupillares. satis supra ostensum est, alias esse pupillares vsuras, alias legitimas seu grauissimas. & legitimas hic & grauissimas in. §. idem solent beſſes intelligi debere, quæ post Iustinia. fuere legitimæ.

In eadem ibi, & in hoc sit idē hic & in sequenti casu. & nos etiā fatemur idē esse vtroque casu. Sed legitimas vtrobiq; deberi dicimus, non tantū pupillares contra Azonem, quæ mouebat, vt vtrumq; casum de pupillaribus intelligeret, ne alioqui cōminatio nihil addat, cum & cītra comminationē pupillares præstentur.

In eadem ibi. Sed cum etiā sine comminatione. obijcit Accursius aduersus id, quod dixerat Azo. & huic obiectioni respondet, dum dicit, nisi forte in hoc.

In eadem ibi, & pro hoc, quod non expectetur duo mēses, nec placet, nec id euincūt verba illa, quanto tardius, &c.

15 Ibi cū alia pœnæ addictione. quis dubiter adiectione legēdum esse, non addictione? quæ ab hoc loco per quā est aliena.

Ibi, residuarū autē summarū. intelligo, idēst, pecuniarū, quas tutor rationibus redditis

reliquatus est ex administratio-
ne. nam hæ dicūtur summæ re-
siduæ, vt cunque dicat Accur-
sius in glossa, vbi dicam.

In glossa. 1. ibi, & hic centesima. imo nec hic debentur centesimæ, vt iam dictum est, sed grauissimæ.

In glossa. 2. ibi. idēst centesima, hoc male, vt modo dixi.

In eadē ibi, quæ legitima quoq; vocatur. hoc peius. iam enim terrestris centesima in stipulationibus ac contractibus legitima non est. vnde melius dixisset Accursius, quæ legitima vocatur.

In glossa & cū alia, ibi, aliās alia, aliās alia secundum antiquos. Sic etiā declinauit Vlpianus in. l. cogi. §. pater. ad Senatuscō. Treb. dū dixit alio officio præesse. quæ de re dixi priorū obseruationū cap. vlti.

In eadē ibi, & alio veni & venit. locus est ex D. Marco cap. 8. sunt autem verba centurionis, cuius eximiam fidem tātopere seruator noster Iesus Christus commendauit.

In glossa summarū, ibi, quas penes se esse cōfitetur, nec tamē deponūt. mihi hæc expositio quālibet sit recepta, neutiquā placet. Sed, vt in contextu quoq; attigi, residuas sumas Iulianus appellat, quas ex admi-
ni-

§. idē so-
lent.

nistracione tutelæ redditæ iā ratione tutor reliquatus est, nā hæ summæ residuæ dicuntur. vt in pecunia publica dicitur. ff. ad legem Iuliam peculatus & de sacrilegijs & residuis. Sic Titus Liuius decadis. 5. libro. 3. quem etiam locum dimidia tum ad aliam rem supra adduximus, Ann bal postquam vectigalia quanta terrestria maritimaq; essent, & in quas res erogarentur, animaduertit, & quid eorum ordinarij rei publicæ vsus consumerent, quantum peculatus auerteret, omnibus residuis pecunijs exactis tributo priuatis remisso satis locupletem rem publicam fore ad vectigal præstadium Romanis pronunciauit in concione, & præstitit promissum.

§. Quæ
lin autē

In glossa. i. ibi, idest, quando debeatur. tacite Accursius Iulianum notat, qui professus sedicturum, quæ essent pupillares vsuræ, non hoc dixerit, sed quando debeantur.

In eadem ibi, & dic pupillares. hoc & ante docuit Accursius, & nos probauimus.

In eadem ibi, itē nota, agreditur Accursius vsurarum distinctionē, quā autē recte eam persequatur, subjecta demonstrabunt.

In eadē ibi, itē nota, quod vsura alia centesima. iam hic in porta catherius, quod aiūt. nulla enim a tēpore Iustiniani, cuius ætate hæc iuriscōsultorum responsa in pandectas sunt coacta, fuit iam terrestris vsura centesima in stipulationibus ac contractibus, etiam cum grauissima in stipulationem & contractum veniebat.

In eadem ibi, prima præstatur duobus casibus. imo vero neutro horum casuum præstatur centesima, sed utroq; legitima, quæ hodie alia est, quā centesima. vt omittam verum non esse, quod negat tutorem, qui in vsus suos pupilli pecuniam vertit, ad legitimam teneri, nisi clam verterit. Quod supra reiecimus.

In eadem ibi. hug. addit tertium. & hic tertius de legitima intelligendus est, non de centesima, quæ iā à Iustiniani decisione in stipulationibus ac contractibus desierat esse legitima.

In eadē ibi, secunda præstatur quinque casibus. imo vero nullo horum præstatur pupillaris, sed omnibus his legitima, quæ alia est à pupillari.

In eadē ibi, primo quando cōuertit in vsus suos palam, vt subiicit, & apparet. & c. ridicu-

OBSERVATIONVM

la prorsus contextus expositio ad probandū, tutorē, qui palā in vsus suos pupillarem vertit pecuniā, ad pupillares tantum vsuras teneri. nō enim vllō modo ea verba, & apparet &c. aut indicant, aut indicare possunt id, quod Accursius ex eis deducit. nec pretereaverū est, quod ipse vult, eo scilicet casu ad pupillares tantum teneri, cū Iulianus dicat ad legitimas, quæ, vt sæpius diximus, aliæ sunt à pupillaribus.

In eadem ibi, secundo quādo negat se habere, &c. recte quidem tradit Accursius speciē d. s. sed & si negavit, non recte tamē, quod dicit de pupillari, cum debeat præstari legitima.

In eadē ibi, tertio secundū Azonē &c. & hic quoque legitimæ præstari debent, non pupillares. Azo autē & Hug. dissimillima quidē ratione, ambo tamē errant. ille pupillares tantū deberi dicens, hic centesimas. cū re vera legitimæ, vt dixi, præstari debeant, non pupillares, nec itē cētesimæ, quæ nullæ iā terrestres in cōtractibus ac stipulationibus fuere ab ea Iustiniani decisione. Nā quod Hug. dicit, cum depositionis præceptum non præcessit, pupillares tantum deberi,

& nos consentimus, cum hoc Iulianus dicat in dict. s. si de poni.

In eadem ibi, item adijcit Azo sextū. ex errore glossematariorū receptissimo, quo existimauere prædictis quinque casibus pupillares præstari debere, cum legitimæ debeant præstari, natum est, vt Azo addat sextū, quo dūtaxat casu ex his sex, qui in glossa traduntur, casibus pupillares præstantur.

In glossa cōuertit, ibi, palām. dū sentit tutorē palām in vsus suos pupillarem pecuniā vertentem ad pupillares tantū vsuras teneri, errat Accursius, vt sæpe diximus: & contra Iulianum ipsum respondet, qui scribit ad legitimas eum teneri. nec est distinguēda clandestina occulta ve versio à manifestā.

In glossa legitimam idest pupillarem. iam nimium sæpe istud consensauimus, quo existimatur eandem esse & legitimam & pupillarem vsuram. cum re vera alia sit legitima, alia pupillaris.

In glossa sed & si. ibi, & dic pupillarem. male prorsus, cum Iulianus dicat legitimam.

In glossa negavit, ibi, nec erat. recte exponit Accursius,

s. sed & si negavit.

non

non enim erat pecunia penes
rutorem. Sed prætoris pronū-
ciatio, à qua non fuit appella-
tum, facit, vt eo etiam casu le-
gitimæ præstentur vsuræ. quā
quam glossematarij, semper
velint pupillares.

In eadem ibi, vel dic, quòd
ibi falsò negabat. male Accur-
sius. nam, quod subiicit de sen-
tesima, iam distaret toties cō-
futare.

In glossa vel si moram, ibi
secundum Azonem præcedē-
te: hoc recte: sed illud male,
quod nunquam glossematarij
dediscunt pupillares.

In eadem ibi & prætor irro-
gavit, id est, comminatus est.
huius, quidē lectionis quā solā
habuit Accursius, admonet
marginalis additio, nimirum
vt præteriti sit temporis: nos
ferè aliter habemus, nēpe irro-
gabit in futuro. Quæ mihi le-
ctio verior est.

In glossa dum, ibi, hic pupil-
rem: & male, sed legitimam.

In glossa negat, ibi extra ius.
Accursius, dum putat totū hoc
de pupillaribus vsuris esse in-
telligendum, exponit, extra ius,
quasi, si in iudicio negasset,
deberetur centesima. tu vero
vtroq; modo neget, dic de-
beri legitimā. quæ, vt dixi, alia
est à pupillari, & etiā à centesi-

ma, quæ quod ad stipulationes
quidem & contractus perti-
net, iam exoleuit.

In glossa debitoribus, ibi, &
hæc pupillaris. perstat in eo,
quem semel imbibit, errore.

Hoc Iuliani respōsum, cuius
de pupillaribus est vsuris ar-
gumētū, aut verius glossemata-
riorū in illud cōmētarios mi-
nutius, vt vides, concidimus,
quā vllus coquus carnes soleat
leporinas, cū est daturus iurulé-
tas. Fecimus & hoc circa mul-
ta præterea alia iuriconsulto-
rū respōsa, & glossematariorū
expositiones. quoties fercula
videbamus apponi maiusculis
concisa frustis, quā vt delica-
tus ea lector posset transmittē-
re. Nec verò nobis præstruēdi
artē arrogamus eius, vt si quis
alius, maxime rudes: sed vsus
tamen & paulò intentior cura
hoc quoq; possūt, vt tardior a-
lioqui manus minus videatur
illiberalis, nec insulsum pror-
sus aut in suaue, si quid ea in-
ciderit, habeatur.

16 Super est, vt breui distinctio
ne, quæ tamē præcipuū huius
capitis argumentum comple-
ctatur, rem totā absoluamus.

Tutor, qui ad prædiorū cōpa-
rationē pecunias debuit depo-
nere, vt quæ ea colligi sūma po-
tuit, vnde posset sūd cōparari,

Epito-
me.

OBSERVATIONVM

si quidem hoc non fecit, pupillares tantum vsuras præstabit. nisi iudex deponi præcepisset. Eo enim casu, si negligat pecunias deponere, præstabit legitimas, vt hac lege. §. si deponi. Nec hic expectandi sunt meo quidem iudicio duo aut sex menses, vt cunque dicat Accursius. leges enim, quæ id interuallum tribuunt, cum locandæ sunt pecuniæ seu fœnori dandæ, locum habent. nã eo casu non statim fortassis reperiatur, cui sint locandæ. quæ ratio in depositione cessat, vt quæ eo spatio non egeat.

Tutor, qui à contutore palam & bona fide pupilli pecuniam in suos vertit vsus, vsuras præstabit conuentas, & quales pupillo à suis debitoribus præstabantur. vt in. l. non existimo. hoc titulo. non autem simpliciter legitimas. nisi aut hæ essent conuentæ, aut eiusmodi vsuræ pupillo à suis pendebantur debitoribus.

Tutor, qui pupilli pecuniã in suos vsus vertit, siue clam ac tacitus hoc faciat, siue etiã palam nec dissimulans, atque adeo etiam hoc ipsum dictitans ad legitimas tenetur vsuras, vt hac lege. §. pecuniæ. & in dicta. l. non existimo, dum

dicat, quia hic sibi non consumpsit. vt tamen non continuo intelligatur in suos vsus pecuniam vertisse, qui eam vel non fœnerauit, vel nõ deposuit. vt dicitur in dicto. §. pecuniæ.

Tutor, qui licet pupilli pecuniam in suos vsus non vertit, negauit tamen aliquid ad alendos pupillos aut alia pupillorum onera expedienda penes se habere, cum haberet tamẽ, eius pecuniæ, quam penes eum esse constiterit, legitimas pendet vsuras. vt hac eadem lege. §. idem solent. & §. sed & si negauit, versiculo, sed & si dum negat.

Tutor, qui vere negat pupilli pecuniam penes se esse, nihilominus, si prætor contrarium pronuuciauit, nec ab ea est prouocatum sententia, seu pronũciatione, legitimas præstabit vsuras, vt in dicto. §. sed & si negauit.

Tutor, qui, quod ipse falso negaret pupilli pecuniam penes se esse, necessitatem imposuit pupillo sub legitimis vsuris pecuniam accipiedi, ad legitimas tenetur, vt in dicto versiculo, sed & si dum negat.

Tutor, qui a debitoribus pupilli legitimas exegit vsuras, legi-

legitimas quoque pupillo præstabit, vt in versiculo, item si à debitoribus.

Tutor, qui patris pupilli debitor sibi ipse non soluit, nec ad legitimas, nec ad pupillares vsuras simpliciter tenetur, sed ad conuentas, vt in. §. versisse.

Tutor residuæ pecuniæ, hoc est, eius pecuniæ, quam reddita iam ratione tutelæ ex administratione reliquatus est pupillares tantum vsuras præstabit, vt in dicto. §. idem solent. in fine.

Extra hos casus nec legitimas tutor præstabit, hoc est, beses, atque adeo nec semisses, sed his leuiiores, puta quincunces, aut trientes, aut si quæ aliæ leuiiores in prouincia frequentantur, vt hac eadem lege, versiculo ex cæteris causis, quam sic intellige, vt excludat semisses, vt dixi, cum incipiat à quincuncibus.

17 Est tamen aliquod tempus tutori aut curatori condonandum ac remittendum, quo non noceat eis vacuam sterilem seu otiosam habuisse pecuniam. puta duorum mensium, vt hac lege. §. vsuræ, vel quatuor, de quibus in. l. constitutus. hoc titulo. Nec distinguo, quod ad hæc tempora

alia ve pro temporum ac negotiorum qualitate condonanda ac remittenda attinet, tutorem veterem aut curatorem à nupero & paulo ante constituto. Existimo tamē, quod non multo ante dixi, ea responsa in locatione duntaxat pecuniarum, hoc est, cum fœnori dantur, locum habere: non in pecuniarum depositione, quippe quæ id temporis spatium non exigat.

18 Quibus & illud addo: quamquam cum tutore & curatore ita agendum sit, quemamodum supra est à nobis dictum: contra tamen, si quid tutor vel curator de suo pro pupillo aut adolescente impenderit, pupillum vel adolescentem pecuniam eam tutori vel curatorum trientibus tantum vsuris vel ijs, quæ in regione frequentantur, vel ijs, sub quibus ipsi mutuati sunt, si necesse habuerint pecuniam mutuari, esse exoluturos, non cum legitimis, vt in. l. 3. §. contrarium ff. de contra. & vti. rati. tutelæ. vt eunque Accursius ibi verbo trientibus dictum paragraphum ad distinctionem reducat Iustiniani in dict. l. eos §. 1. C. de vsu. Quod falsum esse existimo, cum generaliter is paragraphus debeat intelli-

L. 3. §. contra-ritum. ff. de contraria & utilitacione tutelæ declaratur.

E § gi,

OBSERVATIONVM

gi, non in spectā pupillī con-
ditione. Nec enim in ea specie
dicti. s. contrarium, pupillus
stipulatur, aut ad vsuras agit.
sed tutor agit cōtra pupillum,
ex cuius latere non hic tantum
claudicatur, opinor antē eius
legis seu paragraphi disiuncti-
uas subsidiarias esse: hoc est, in
re dubia cum trientibus: vel si
leuiiores in regione frequētan-
tur, cum leuioribus: vel si non
appareat de regionis consuetu-
dine, cum ijs, sub quibus ipsi
mutuati sunt: ad quod & trahi
potest dicta. l. tutor qui reper-
torio. s. sed & si negauit. quē
locum expendi versiculo, ter-
tio & illud obseruari, supra
hoc capite, & est simile quod
de voce aut dixi in. l. i. ff. de so-
lu. hoc est capite 58. priorū ob-
seruationum, versiculo, quid
ergo.

Reliquum est, vt lectorem
moneam: quā de legitimis vs-
suris hoc capite tradidimus, ea
nos hoc consilio tradidisse, vt
multis iurisperitorum respō-
sis suis constaret intellectus.
Quibus explicandis & glosse-
matarij & ceteri interpretes
aberrarunt quā longissime.

Non autem quod eas vsuras
alias ve, quantulacunque ex
sint, probemus, quas sciamus &
diuino iure, & humano hodie
esse damnatas. Quanquam &
sic quoque in hoc præterea v-
tui nobis esse possunt, vt si quā-
do aut lucri non quæriti aut ac-
cepti damni in rationibus red-
dendis aut aliās ratio habenda
sit (incidit autem passim ea
disceptatio) vice tibi sint cō-
mentarioli, quem relegens fa-
cilius te possis expedire.

Nolo autem mireri, si per
multos hoc capite publicos re-
uicimus errores, per multaque
præterea sciti cognituque nō
indigna in theatrum produxi-
mus hoc in argumento. In quo
non satis video, quid ab ijs spe-
randum fuerit, qui legitimas
vsuras, cum volunt, faciunt pu-
pillares. pupillares item, cum li-
bet, legitimas: legitimas præ-
terea terrestres etiam à Iusti-
niani decisione centesimas? tā
nunquam hic sibi cōstant. Nō
enim dicam non aliter totam
hanc rem eos confudisse, quā
in mortario solent, qui varias
herbas contundunt.

S.V.M.

S V M M A R I V M.

- V**lpianus in. l. cum quidam. §. vltimo. ff. de vsu. & Iulius Paulus in. l. si legatum. ff. de ope. publi. in referendo Antonini Pij vno eodemque rescripto quam variauerint, quamque Iulij Pauli imminutum legatur responsum.
- 2 Vlpiani verba eo in loco examinatur: ostenditurque, prout hodie legimus, non coherere verba illa, si minus. Simul & vera Vlpiani lectio quæ sit, lectori proponitur. imo verius demonstratur. haud utique crassa obseruatione.
- 3 Statuam & imaginem non inuicem conuerti: & principum imagines solitas fuisse gestari, duplici, vt credi potest, de causa: aut ne gestans ab alio violaretur, aut, vt impuni ac licentius quidlibet auderet. ideoque eam gestationem fuisse prohibitam.
- 4 L. statuæ. ff. de vsufru. quæ Martiani est, declaratur, ostenditurque contra Accursium ac Viuium statuæ imaginumque consistere vsu fructum, etiam si nullam emereantur stipem, nullum inde pecuniarium redeat commodum.

Numismatum legari posse vsu fructum, etiam si nullum inde sit pecuniarium commodum redditurum. & l. numismatum. ff. de vsu fru. quæ est Pomponij, declaratur ibidem.

- 5 Duo Vlpiani loca, alter ex. l. quintus Mutius. §. si autem aurum. ff. de auro & argent. lega. alter ex. l. Iulianus. §. si tibi. ff. ad exhiben. declarantur.

Indictum. §. si aurum curiosius inquiritur, & vox item adiectitia ostenditur. ibidem.

Accursij glossema in dicto. §. si autem aurum in multis peccare. ibidem.

Lapidum etiam inscriptorum, ne dum aut statuarum, aut imaginum, aut numismatum, tametsi ex ijs lapidibus nullum redeat pecuniarium commodum, consistere posse vsu fructum, ibidem.

- 6 Pomponij responsum ex. l. infantis. ff. de vsufru. declaratur.

- 7 Martiani responsum ex. l. statuæ. §. i. ff. de vsu fructu, declaratur.

Cap.

C A P V T. VIII. Q V O
 Vlpiani responsum ex. l. cū
 quidam. §. vltimo. ff. de
 vsu. & Iulij Pauli ex. l. si le-
 gatum. ff. de ope. publi. alia
 item iurisconsultorum ex-
 plicantur responsa.

OLVI
 superi-
 us ca-
 put suo
 pupil-
 larium
 vsura-
 rum ar-

gumento satis oneratum am-
 plius onerare, lectoris veritus
 fastidium. quem, dum ad pro-
 positi argumenti festinat exi-
 tum, quicquid extrinsecus ac-
 cedit, solet offendere. eoque
 factum est, vt Vlpiani ac Iulij
 Pauli duobus responsis, quæ,
 dum illi seruimus argumēto,
 leuiter illic perstrinxeramus,
 propriū assignaremus caput.
 quorum verba haud grauabor
 adscribere. cum præsertim nū-
 quam ipse recusarim, quominus
 eorum, quæ scriberem, le-
 ctori rationē redderem quā-
 possem expeditissimam. nul-
 lam autē video expeditiorē,
 quā cum hinc inde dati ac-
 ceptique tabulæ simplicius &
 ad manum proferuntur. pror-

sus vt hasce rationes vel me-
 diocris ratiocinator, modo aut
 nimia absit securitas, aut dis-
 soluta non accedat negligentia,
 commodum possit expedire.
 nedum is, qui sectiones vnas
 atque alteras ac ijs etiam infra
 etiores & scrupulosiores in nu-
 merando minutias persequi
 didicerit.

Sic ergo Vlpianus, in. l. cum
 quidam. §. vltimo. ff. de vsu. si
 legatum vel fideicommissum
 fuerit ad opus relictum, vsuræ
 quæ & quando incipiant de-
 beri, rescripto diui Pij ita con-
 tinetur. Si quidem dies non
 sit ab ijs, qui itatuas, vel imagi-
 nes ponendas legauerint, præ-
 finitus, à præside prouinciæ
 tempus statuendum est. & nisi
 posuerint hæredes, vsuras le-
 uiores intra sex menses, si mi-
 nus, semisses vsuras rei publi-
 cæ pendunt.

Iulius autem Paulus in. l. si
 legatum. ff. de oper. publi. in
 eodem omnino argumento
 sic. Si dies non sit ab ijs, qui
 statuas vel imagines ponen-
 das legauerint, præfinitus, à
 præside prouinciæ tempus
 statuendum est, & nisi posue-
 rint hæredes, vsuras rei publi-
 cæ vsque ad tertiam centesi-
 mæ

mæpendent.

1 Ac primum quidem rogo, mecum consideres, cum vterque nominatim se dicat p*i*j rescriptum citare, quàm apud Paulum truncatum atque imminutum sit, in versiculo, & nisi posuerint. apud quem latus illud, si posuerint hæredes, illud quoque de leuioribus vsuris prorsus omi*ss*a sunt. at cum verisimile non sit, ab ipso Paulo fuisse truncatum, cuius ætate ita Pius Antoninus rescrip*si*t, restat, vt vel pandectarum cõpositoribus, vel certe librarijs ea sit culpa imputanda.

2 Deinde volo mihi lector pro suo candore respondeat, ecquando ad verba illa rescripti, quæ apud Vlpianum sunt in dicto. s. vltimo, restiterit, & nisi posuerint hæredes, vsuras leuiiores intra sex menses: si minus, vsuras semisses reipublicæ pendent? Quia autem potuit sine cura eum locum trãsmittere? quid enim aliud est hoc loco, si minus, quàm dicere, si posuerint? Quis autem vnquam sic est locutus, aut cuius aures ita ferant loquentem, si hæredes intra sex menses statuas vel imagines non posuerunt, vsuras pendant trientes: si minus (pro eo, quod est, si

posuerint) pendant semisses? quod perinde est, ac si dicas. nisi hoc feceris vapulabis, si minus (pro eo quod est, si feceris) præmium feres, aut nõ vapulabis. at sic vides Vlpianum aut Antoninum Pium locutum, si ea lectio vera est, quam omnes habent codices.

Nolim idem ipse lector, cuius gratiam vel magno cupiam emereri, nobis succenseat, corruptam lectionem in dicantibus ac veram mox restituentibus. Sic autem intelligo: quemadmodum sæpe in negationum concursu hæsitãs librarius verã lectionem (quod est à nobis alibi nempe priorum obseruationum ca. 21. 42. & latius. 45. annotatum accuratius) deprauauit: ita hoc in loco eadem & securitate & indigentia in plurium conditionum fecisse concursu, & eadẽ opera negatiuam conditionalem in alienum locum inuexisse, affirmatiuam suo pepulisse loco. Ita denique esse legendum, vt prior periodus affirmatiua sit, & post vocem leuiiores alterum (si) addatur. Hoc sane modo: & si posuerint hæredes, vsuras leuiiores, si intra sex menses: si minus, vsuras semisses reipublicæ pendent. vt rescrip

Corrupte apud Vlpianum locus ostenditur, & emendatur.

OBSERVATIONVM

cripti verba sic exponas: si intra sex menses: ab eo scilicet die, quem præses præfiniuit, & ibi, si minus, id est, si autem non intra eos sex menses posuerint, tunc semisses. librarius porro cum ita inueniret, ut ab Antonino rescriptum est, hoc est, quemadmodum hic locus à nobis est restitutus, arbitratus est posterius (si) vacare, prius autem (si) corrupte legi, ac propterea posterius quidē (si) substulit, prius autē (si) ex affirmatiuo fecit negatiuum, hoc est, pro si nisi.

Quodd si negatiuum illud nisi mordicuste neas, nec orationis consistit series, nec voces illæ, si minus, aliquid habent, ut sic dixerim, positium seu affirmatiuum, quò se referant (ut necesse erat præcedere, quò voces illæ quadrarent) & verbis præterea contemptis sensus magis, quem verba nō reddunt, inspiciendus esset, tãtoque circuitu res explicanda, ut voces illæ, si minus, cohæreant, ut merito nemo sit laturus patienter eorum, qui contextu orationis, ut par est, ducuntur, hoc scilicet modo. & si posuerint hæredes, intra tempus scilicet à præside statutū, viuras pendent leuiiores: si mi-

nus, id est, si non intra eos sex menses posuerint, pendent semisses, necesse enim omnino est, aliquid affirmatiuum, seu positium præcedat, ut verba illa, si minus, cohæreant, quale est, quod dixi. adeo & violentum est & dispendiosum veterem pro veratuveri velle lectionem.

3 Tertio, ut ne hoc quidem omittamus, statux & imagines, quarum in ijs fit mentio responsis, effigies sunt seu hominum seu aliarum etiam rerum. Sed ita, ut hac acceptance quicquid est statua, imago sit, non autem recurat. Non enim quicquid imago est, statua continuo est. nam imago & picturam & figuram, fulturā & sculpturam, & si quid est simile, comprehendit: statua, quatenus statua est, ad picturam certe referri non potest. Si enim statux colores inducantur, iam hoc extrinsecus accedit. hoc visum est declarare, ne se noster torqueat Accursius, in l. statux. ff. de usufr. circa ea verba, statux vel imagines, exponenda. ubicunque autem coniunctas, statuas, vel imagines legimus, ut ibi, & in dictis Vlpiani Paulique responsis, semper imago ut diuersum quid ab statua accipienda est, sine

siue ea imago picta sit, siue ficta, siue sculpta, ut sunt vultus ex cera are alia ve qua piam expressi materia. quomodo principum à quibusdam præferebantur, gestabanturque imagines. credo, ne aut ipsi ab alijs violarentur, dum hic honor principibus defertur: aut ut ipsi licentius alijs essent iniuri. Quod fuisse postea prohibitum docet Callistratus in. l. capitali. §. ad statuas. ff. de poenis, & Scauola in. l. Senatus consulto. ff. de iniu.

4 Præterea, quod Accursius & Viuianus in dicta. l. statuae, volunt non aliter statuarum imaginumque consistere vsum fructum, quam si tales sint, quibus vsusfructuarius stipem emereat, ut de leone scribunt Florentino, mihi luculentus est error. afo enim earum vsum fructum nihilominus consistere, etiam si nullum inde pecuniarium commodum vsusfructuario sit redditurum. Satisque esse, ut earum consistat vsus fructus, si parietem locumve aliquem possint, quandoque vsusfructuariolibuerit, exornare. imo vero idem existimo, si pascendi tantum sint animus & oculi, aut introeuntibus transeuntibus ve spectan-

da. & ita legem illam esse intelligendam. ut cunque ipsi dicant, admonuit autem me Florentinus ille leo Salmanticensis lapidei tauri (si tamen ea tauri est effigies) in ipso pote, quem Tormis subterlabitur, constituti, quem scholastici tyrones, si quid ex patria cupiat resciscere, consulere, indeque oraculum petere à veteranis iubentur.

Ac, ut nostram de statuis & imaginibus tueamur sententiam, qua defendimus non eò minus earum consistere vsum fructum, quod nihil ex eis sit pecuniarij compendij redditurum, quod in statuis & imaginibus diximus, idem & in numismatis videmus, eorum quoque vsum fructum posse legari. Sic enim Pomponius in. l. numismatum. ff. de vsu fructu. numismatum aureorum vel argenteorum veterum, quibus pro gemmis uti solent, vsus fructus legari potest. Quem ibi locum haud recte mea quidē sententia ijdem Accursius & Viuianus intellexere: dum nō aliā eorum consistere vsum fructum opinantur, quam si annulis inclusa collo gestentur. Illis haud dubie verbis innixi, quibus pro gemmis uti so

L. numismatum. ff. de vsu fructu. declaratur.

OBSERVATIONVM

solent, quæ tamen verba id nō euincunt. Ostendit quidem Pomponius, quem ea numismata vsum soleant præstare, nec tamen eorum alium negat esse vsum. Quare ipse, etiam si gemis aut aliàs inclusa eiusmodi vetera numismata non gestentur, sed in oculis aut alibi adseruentur promēda, cum vsufructuario libebit, aut res ita postulauerit, consistere nihilominus eorum vsumfructū contendo. Satisque esse, si eū, quem Pōponius scribit, vsum, quem ve nos diximus, possint præstare, vt de statuis ac imaginibus diximus, esseque præterea aliquē curiositatis vsum fructum & animi oculorumque pascium, qui ex ipsa numismatum existat vetustate, vt nō temere de veteribus Pomponius addiderit. plurimū enim hisce in rebus vetustati deferatur. sic Fabius libro. 10. capite primo, ennum sicut sacros vetustate lucos adoremus, in quibus grandia & antiqua robor iam non tantam habent speciem, quātam religionem. Plinius lib. 33. capit. penultimo. Subitoque hæc ars exoleuit, vt sola iam vetustate censeatur. loquitur autem de argento celandō.

5 Nec de alijs numismatis VI

piani locū accipere debemus ex. l. Quintus Mutius. §. si autem aurum. ff. de auro & argen. lega. & eiusdem Vlpiani alterum ex. l. Iulianus. §. si tibi ff. ad exhiben. non autem de quibuscunque numis, hoc est, non de eius ætatis nummis, qui in cotidiana erant functione. Horum enim vsumfructū ita constitui posse, vt pecunia detur vsufructuario, eaq; eius fiat, & is caueat tantam pecuniam hæredi vsufructu finito restitutum, vtilitatis causa, quemadmodum & in rebus, quæ vsu consumuntur, senatus censuit, vt in. §. constituitur. de vsufructu. in institutionibus. vt recte & scrupulosius inspicientibus vetera numismata ea dicantur, quæ alterius sunt ætatis ac sæculi, & curiosius aliquid præ se ferant, non ignūmi, quorum adhuc durat cursus legitimus, nec maius aliquid præ se ferunt, quàm ceteri solent nummi.

Iam, id, quod diximus verum esse, numismataque hæc vetera esse accipienda, & quorum nō est hodie publica permutatio, euidenter docet Vlpianus in dicta. l. Quintus mutius. §. si autem. cuius, ne more nostro decedamus, verba hæc sunt.

Duo Vlpiani loca declarantur.

Si

Si autem aurum vel argentum legatum est, id pater familiās videtur testamento legasse, quod eius aliqua forma est expressum, veluti quæ Philippilunt, item numismata & alia, nam ita certe omnes codices habent.

In hūc ergo paragraphum, quando in nostrum incurrit argumentum, & in Accursij etiam glossema curiosius paulo inquiramus.

Ac primum in ipsum Vlpiani contextum, quem arbitror non properanti lectori me approbaturum, non illum quidem aut mancum aut mutilum esse, sed vitiosum tamen. hoc est, vocem item adiectitiam esse & Vlpiani verbis temere interiectam, atque ita esse legendum, veluti quæ Philippi sunt numismata & alia. Nam & alioqui relatiuum, quæ, non habet, quod se referat. siue ea, quæ præcesserunt, spectes, siue ea, quæ sequuntur. Nisi quis tam absurde subaudiat aut stolidè, quæ scilicet aurum & argentum, & si vocem illam item pro legitima agnoscas, eadem opera fatearis necesse est Philippi non fuisse numismata. Cum tamen contrarium scri-

bat Horatius libro secundo epistolarum de Cherilo agens poeta. Gratus Alexandro magno fuit ille Cherilus: incultis qui versibus & male natis retulit acceptos regale numisma Philippos. quo ex loco credi potest Vlpianus exemplum traxisse. Philippus porro, cuius ea sunt numismata, quorum & Vlpianus meminit, Alexandri magni pater fuit. is enim Philippus forma sua expressum numisma percussit, cui Philippi nomen indidit, vnde & illud deducitur, vocem Philippi apud Vlpianum casum esse gignendi, singulari numero. Fuit autem Cherilus Græcus poeta, qui Alexandri magni gesta scripsit, adeo in eo genere malus, ac infelix, ut referente Porphirione ad Horatium in arte poetica, septem admodum versus ex toto illo poemate laudarentur, cum tamen pro quouis versu Philippum ab Alexandro referret, ut indicat Horatius.

Deinde hac in contextum censura lectori proposita glossema super est tam multis peccatis, ut vix credas sub tam paucis verbis tantum errorum delitescere. Sic autem

F scri-

Vlpiani
locus ex
l. Quin-
tus Mu-
tius. §.
si autē.
ff. de au-
ro & ar-
gen. le-
ga. ani-
maduer-
titur.

OBSERVATIONVM

scribit Accursius verba illa, quod eius (apponam enim integra) scilicet testatoris existens. quod dicit expressum est, idest, impressum, & quod dicit Philippi, dicit nomen Imperatoris. & sic in sequente numismate erat imago Cæsaris, vt in Euangelio. Haftenus Accursius.

Primus error est, quod vocem eius ad testatorem refert, dicens, quod eius scilicet existens. Cum re vera ad aurum vel argentum debeat referri, nec aliud sit dicere, quod eius scilicet auri vel argenti, quam, quod ex eo auro, vel argento. ac ne ex longinquis ista regionibus petamus, nonne eodem modo, eo, qui præcessit, paragrapho ita scribit idem Vlpianus, dum dicit, quod eius item factum est? Nec Vlpianus solus. est enim ea loquendi formula, vel apud claros scriptores non infrequens: Titus Liuius decadis tertiæ, libro quarto. castris ponendis incompósitos ac dispersos nactus eos & plerosque inermes, quod equitum fuit, circumuenit. pro eo quod est, equites, qui fuerunt, aut omnes equites, qui fuerunt.

Idem Liuius decadis quartæ libro octauo. consul armis hostium in vno concrementis tumulto, cæteram prædam conferre omnes iussit. Et aut vendidit, quod eius in publicum redigendum erat, aut cum cura, vt quam æquissima esset, per milites diuisit. & eadem decade libro nono. Senatusconsultum factum est, vt ex pecunia, quæ in triumpho translata esset, stipendium collatum à populo in publicum, quod eius solutum antea non esset, solueretur. Plautus in Cassina. Sed nimium lepide dissimulant fore, futurum huius quod est.

Secundus, quod Philippum hoc loco Imperatorem fuisse Romanum putat, historiam prorsus ignarus. cum, quo tempore Vlpianus scripsit, nullus præcessisset Romanorum Imperator, qui Philippus diceretur. Sed necessario Philippus Macedo intelligendus sit magni, vt dixi, Alexandri pater. Fit autem huius nummi, quem Philippus percussit, apud eundem Ti-

ti-
tum

tum Liviū frequēs mētio, aurei duntaxat. Sic decadis quartæ libro. 4. & Philippi nūmi aurei quatuordecim millia, quingenti quatuordecim. & libro 7. eiūdem decadis, nummos aureos Philippeos cētum quadraginta millia. & libro nono, Philipporum aureorum nummorum sedecim millia. Apud Plautum item nominatim in Bachidibus, scæna, cuius est initium, Arridæ duo fratres, ex quâ Plauti scæna, & hoc deduces, cum simpliciter Philippi dicebantur, aureos intelligi: ac puto aureos tātum eos fuisse, certè qui in numismata venēre.

Tertius, quod expressum interpretatur, id est, impressum. imprimitur quidem forma auro argento cæterisque in hoc genere similibus rebus, sed tamen argentum vel aurum aliqua forma expressum rectissime dixit Vlpianus, cui aliquā forma impressa est. Nō tamen continuo, prout Vlpiani verba decurrunt, expressum recte interpretaberis impressum. locus autem, quem ex Evangelio citat Accursius apud diuū est Lucam cap. 20. nam illud minutulum est, quod apud Accursium, dum dicit, quod dicit expressum, deest copula. Sic enim legendum est, & quod di-

cit expressum.

Illud circa dictum. §. si autem aurum sit extremum: pro nostra obseruatione facere, tū quod Vlpianus ibi nec agit, atque adeo nec agere vult de numis, quæ id temporis in commercio erant & mutua functione, sed de illis prorsus veteribus, quæ iam numismata erant ob vetustatem in delitijs ac pretio habita, tum quod dicit & alia nempe veluti Philippi quæ sunt numismata.

Porrò quod instatuis, imaginibus, & numismatis dictū est, idem mea sententia & in lapidibus est dicendum, quorum inscriptio vetustatem nobis representat, eadem ratione. cuius generis multos curiosorum virorum eruit diligentia: & in loco ad rerum cognitionem referre plurimum nemo iure negauerit. & est hæc ipsa antiquitatis cognitio non exiguus vsusfructus. Præterquam quod huiusmodi lapides opportune locati domum etiā interdum possunt exornare. Huiusmodi lapidem & ipse in municipio meo Pancoruo in structuram fani, quod diuæ virginis matri sacrum est, non ad modum longe ab ipso municipio receptum video, Romanorum ea ætate imperium testan-

OBSERVATIONVM

tem. cuius sic habet inscriptio:
Caij filii intentius patrimonium
querito. nulla in hoc extremo
verbo diphthongo. erat & paulò
inferius lapis alter his inscrip-
tus verbis. l. Valerio Capitonis
F officio paterno. cætera fabro
rū injuria non tēporis fecerat
ne legerentur. quanquam du-
biū non est monumenti in ijs,
quæ desiderantur, deesse dica-
tionem.

Est ille quidem ea duritie,
vt plurimorum sæculorum in-
iuriam, que tam multorū ad-
huc pertulit, ferre possit, mo-
do vis absit. Tamen si structorū
eius templi culpa factum sit,
vt diffunderetur, vt continen-
tes tamen duæ sint partes, in
quas sectus est, cuius si priua-
ti hominis esset, vsum fructum
legari posse non dubito.

Nec mireris harum rerum
consistere vsum fructum, cum
videas etiam infantis, cuius
nullæ sunt operæ, vt in. l. cæte-
rum. ff. de rei vendi. legari v-
sum fructum posse, vt in. l. si in-
fantis. ff. de vusu fructu. quæ Pom-
ponij est, cuius sunt verba: si
infantis vsum fructus tantum-
modo legatus sit, etiam si nul-
lus interim sit vsum fructus, cum
tamen infantis ætatem exce-
serit, esse incipit. quo in loco

vt lubens accedo Accursio di-
centi vocem (tantūmodo) iu-
ris consulti esse, non testatoris: declara-
ita vltius progressus dico eā
vocem dupliciter accipi pos-
se. vno modo, vt excludat pue-
ritiam, cuius aliquæ certe sunt
operæ. vt in dicta. l. cæterum.
vt intelligas, licet infantis nul-
lus interim sit vsum fructus, pue-
rī tamen statim vsum fructum
cōsistere. & est hoc vtique per
se verum. altero, & hic magis
congruit contextui, vt exclu-
dat proprietatem. vt intelligas
infantis legatum fuisse vsum
fructum, non etiam proprietatem.
Nam legari posse infan-
tem seruū planissimum erat.

Quod autem dicit infan-
tis, sic accipe, vt testator lega-
uerit vsum fructū. Damæ qui
eo tempore erat infans. Ne au-
tem intelligas testatorem ita
dixisse, lego Titio vsum fructū
Damæ infantis, alioqui ambi-
guum videri posset, & facti ad-
mittere quæstionem, vtrum
vox infantis demonstratio sit,
hoc sensu, lego vsum fructum
Damæ, qui adhuc est infans
(quomodo in re dubia existi-
mo huiusmodi legatum intel-
ligendum esse, vt res potius
valeat, quàm pereat, vt in. l.
quoties. ff. de rebus dub.) an
de vsum fructu ætatis infantia,
senses.

L. infan-
tis. ff. de
vusu fru-
declara-
tur.

senferit. quo casu legatum
vt ad eam ætatem retractum,
cuius nullus est vsusfructus, nō
valeret. vt ex dicta. l. si infan-
tis potest deduci.

Ac ne illud quidem tacitū
prætermittam, vsumfructum
in specie dictæ legis, si infan-
tis, non ante incipere valere,
quàm adueniat pueritia. Hoc
enim aperte indicant verba il-
la, etiam si nullus interim sit
vsusfructus, & illa, esse inci-
pit. vnde deduco, interim in
ratione legis Falcidiæ, hoc est,
hærede legata ad dodrantem
reuocante, id legatum non ali-
ter venire, quàm legatum sub
conditione. hoc est, nullam
eius interim fieri æstimatio-
nem: sed cautionibus rem ex-
pediri: hoc est, cauere hæredi
cæteros debere legatarios, ad-
ueniente eius infantis pueri-
tia, id est, adueniente casu, quo
legatum possit æstimari, quā-
tò amplius cæperint, quàm
per legem Falcidiam licuerit,
restituendos. Ac proinde id le-
gatum tacitam habet condi-
tionem, si ad pueritiam per-
uenerit. quod facit ad id,
quod de legato sub conditio-
ne, annuo tamen, dixi harum
observationum cap. i. versicu-
lo, sextus & vltimus casus est.

7 Nec vero, quod supra dixi-
mus, tibi videatur mirum, scilicet
statuarum, imaginū, lapidi-
dum, ac numismatū, etiam ex
quibus nullum redeat pecunia-
riū cōmodū, vsumfructū cōsi-
stere, cū in d. l. statuarum, de qua
supra egimus. §. i. ita legamus:
licet prædiā quædā talia sint,
vt magis in ea impendamus,
quàm de illis accipiamus, ta-
mē vsusfructus eorū relinqui
potest. Quæ. §. ita intelligo, vt
etiā si prædiū nunquā reddat,
quantū accepit, imo vero, & si
perpetuo tribus tantis minus
reddat, quā obseueris, ac cre-
dideris (cuius modi ager est il-
le Plautinus ex Trinūmo) nihi-
lominus cōsistat vsusfructus.

Porro, quod ibi dicit Accur-
sius, eum. §. intelligendum es-
se, quando aliquid aliquando
percipi possit, non negamus,
(hoc enim & ipse iurisconsul-
tos dicit) sed si Accursius vo-
luit (id autē voluisse, ex legi-
bus, quas citat, apparet) nō ali-
ter huiusmodi prædiorū vsum
fructū cōsistere, quā si aliqua
inde redeat vtilitas, quæ impē-
sam superet, verū nō puto: cū
satis sit, vt vsusfructus cōsistat,
prædiā ea esse, ex quib⁹ aliquis
possit redire vsusfruct⁹, etiā si
re ipsa & actu nullus redeat.
Sicut & prædiorū feraciū con-

OBSERVATIONVM

sistit vsusfructus, etiam si nūquam obserantur. Vnde, quod dicit, vt magis in ea impendamus, quā d' illis accipiamus, non hoc significat, necessario esse serēda prædia, vt vsusfructus consistat, sed prædiorum qualitatem & aptitudinem demonstrat, hoc est, licet talia sint, quæ, si serātur, minus sint redditura, quā in ea sit impensum.

SVMMARIVM.

- 1 **I**n ea quæstione, an scilicet plures rei debendi videantur inuicem fideiubere, tres ab Accursio recitari glossematariorum sententias. vnā Ioannis negantis, alterā Martini aientis, tertiam Azonis distinguētis, qui ad Martinum propius accedit.
- 2 Accursius quasi defensor Ioannis sententiam, cum alioqui Azonianam probet, quatuor modis Africani responsum ex l. vir vxori. §. vltimo. ff. ad Senatuscon. Vel leia. quod Ioannis aduersari videtur sententiæ, conatur effugere. qui singillatim enumerantur, & distin-

cte ac perspicue alioqui non ita intellectu faciles traduntur: & in epitomen coguntur.

- 3 Accursij locus in glossa, sit accepta, in eo Africani responso animaduertitur, ne quis erret, nouam existimans ibi in prædicta quæstione tradi opinionem, & simul emendatur.
- 4 Accursij eiusdem locus eadē glossa vna esse voce imminutus ostenditur: & duas ibi quæstiones, quæ proprie ad Africani responsum pertineant, tradi. omiſsa tantisper illa de duobus reis inuicem fideiubentibus quæstione.

Locus alter Accursij eadem glossa ex commentarijs Fulgosij & ex ipsius Accursij sequētibus verbis immutatus ostenditur. ibidem.

- 5 Accursij locus in glossa vltima, dū legimus, dicit Ioannes, & rñ, duos reos debēdī nō videri inuicē fideiubere. non rñ, hoc est, respondeo. Sed rñ, hoc est tamen esse legēdū. & quæ fuerit librario errādi causa.

Accursij locus in eadem glossa vltima verbis illis, & tunc alter in solidum videtur fideiussisse, obseruatur, vt in quo ea verba vacent. ibidem.

Cap.

CAPVT. IX. QVO

Africani respōsum ex. l. vir
vuxori. §. i. ff. ad Senatuscō.
Velleia. & Iulij Pauli, quod
mox sequitur, cū suis glos-
sis explicantur.

AVD
alienū
à no-
stris ex
istima-
uimus
obser-
uatio -

nibus ad Africani responsum
ex. l. vir vuxori. §. i. ff. ad Sena-
tuscon. Velleia. & Iulij Pauli,
quod mox sequitur, Accursia-
nosque in vtrunque commen-
tarios scholia nescio quæ ad-
dere, vt post hac aut nulla, aut
minima certe lectoris offen-
sione & Africani Paulique cō-
textus & Accursij cæterorum
que glossematarij expōsi-
tiones, quæ & ipsæ lectorem
poterant morari aliō præs-
ertim spectantem, intelligātur.
vt tamen ea quæstione, quæ
non ipsos solum, sed cæteros
etiam interpretes tandiu tor-
quet, an scilicet duo plures ve
rei debendi videantur inuicē
fide iubere, quod non exigui
sit temporis & operæ otiosio-

ris, abstinemus. quam tamen
Accursius hic doctissime qui-
dem ille, sed vt eadem opera
Africanum obscurarit, suis in-
seruit commentarijs. sic autē
Africanus.

Mulier & Titius, cum in rē
communem mutuarētur, eius-
dem pecuniæ rei facti sunt.
non omnino mulierem pro
parte socij videri intercessisse
dicebam. Nam si ob eam cau-
sam mutuatifuerint, ex qua, si
creditor pecuniam non dedis-
set, maius damnum mulier pas-
sura fuerit, veluti quod com-
munis insula fulta non esset,
vel quod fundus communis
in publicum committeretur,
potius esse, vt Senatusconsul-
to locus non sit. At si in ali-
quam emptionem mutua pe-
cunia sit accepta, tunc pro par-
te intercessionem factam vi-
deri: & ideo creditorem par-
tem duntaxat pecuniæ à mu-
liere petere posse. quod si to-
tum petierit, exceptione pro
parte summouebitur. Subijcit
mox Paulus.

Idem est, si pro debitore
meo Titius & mulier duo rei
intercesserint.

Quamquam tamen ab ea,
quam diximus, quæstione, an

OBSERVATIONVM

scilicet plures rei debendi videantur inuicem fideiubere calamum, vt diximus, simus abstanturi, satis superque tum hic, tum alibi commentarijs onerata, tantum tamen ex ea nihilominus delibabimus, quantum ad glossematam expositionem visum est conuenire.

1 Illud ergo propono: in ea quaestione, an scilicet plures rei debendi videantur inuicem fideiubere, tres ab Accursio recitari glossematariorum sententias. vnā Ioannis negantis: alteram Martini aientis: tertiā Azonis distinguētis, an ad vnum solida peruenit pecunia, vt tunc alter pro eo in solidū videatur intercessisse seu fideiussisse: an vero pro parte, vt pro qua parte ad eum non peruenit, pro ea videatur pro altero fideiussisse. Quæ tamē Azonis sententia ad Martini propius accedit sententiam. cum vtrunque distinctionis membrum eō tendat, vt pro qua parte ad ipsum pecunia non peruenit, pro ea parte fideiubere videatur. Quæ fuit Martini opinio simpliciter dicentis, plures reos debendi videri inuicem fideiubere.

2 Deinde & illud propono:

quanquam Accursius Azonis & sequatur, & probet sententiam, vt ex ijs apparet, quæ in vltima scribit glossa, tamē velut gratificaturum Ioanni in glossa ad verbum, sit accepta, quasi eius probet sententiam, totum in hoc esse, quomodo Africani contextum, quo dicitur pro parte intercessionem factam videri, ac proinde Ioannis videtur damnari sententia, effugiat. id autem quatuor facit modis, qui Ioannis ferē fuerunt.

Primò, in Africani specie ideo mulierem videri pro Titio intercessisse, quod color quæsitus sit obligandæ mulieris, vt scilicet, cum intercedere duntaxat vellet, propterea quod summa integra ad Titium esset peruentura, non etiam rea esse, rea nihilominus esset, non intercederet. Quo casu coloris scilicet quæsitū nō negat Ioannes ex duobus reis debendi eum, ad quem nihil peruenit, videri pro altero fideiubere. porrò cum videret Ioannes etiam num huic obstare expositioni verba illa Africani pro parte, ita ea exponit, vt quod Africanus dicit pro parte, intelligendum sit, id est, pro toto: post quā tota ad Titium peruenit pecunia. atque hæc qui-

quidem expositio, ut de diuinatione remittamus, tam manifestam vim verbis affert, ut iure optimo ad aliam transierit.

Secundo ergo modo ideo hic ait mulierem pro Titio videri intercessisse, quia mulier pro dimidia tantum volebat intercedere, quæ ad Titium erat peruentura: creditor autem noluit eam habere nisi ream. differtque hæc secunda expositio ab ea, quam modo dixi, (quantum mihi quidem videtur) quod ibi nihil cum creditore actum est nominatim, sed ex eo, quod solida pecunia ad Titium erat peruentura, color præsumitur, ac intelligitur quæsitus. Hic vero artificio creditoris est actum, ut rea esset, non intercederet. Fatetur itaque Ioannes ex duobus reis debendi alterum pro altero videri fideiubere, quando, cum vellet intercedere, non reus esse, creditor noluit eum intercessorem, sed reum. Quæ etiam expositio iisdem de causis mihi non probatur.

Tertio itaque modo ideo hic dicit mulierem pro Titio videri intercessisse, quod essent socij. Quo casu ipse quoque Ioannes fatetur, ex duo-

bus reis debendi vnum pro altero videri fideiubere. & videbatur ea expositio Africani ipsius verbis iuuari, dum ait, pro parte socij, nisi ea ipsa verba in societate incidente non solum in conuenta locum habere possent, atque adeo hic haberent.

Quarto in Africani specie actum nominatim fuisse, ut mulier pro Titio intercederet. actum autem intelligo inter ipsam mulierem & Titium. quæ expositio à themate quæstionis illius, an scilicet duo rei videantur inuicem fideiubere, aliena est. Nam si nominatim inter mulierem & Titium actum est, ut ipsa intercederet, non autem rea esset, non esset quæstioni locus, nec esset dubitandum, quin respectu Titij intercessisse videatur.

Ex quibus habes: etiam secundum Ioannis sententiam, qui negabat plures reos debendi videri inuicem fideiubere, quatuor certe casibus intercessionem nihilominus factam videri. cum color præsumitur seu intelligitur quæsitus, puta cum solida pecunia ad correum erat peruentura. cum color vere est quæsitus, puta cum arti-

OBSERVATIONVM

24
 scio creditoris actū est, reus
 ut esset, qui dantaxat volebat
 intercedere. cum erant socij.
 cum denique inter eos actum
 est, ut alter intercederet. qui
 tamen casus, ut paulo ante di-
 xi, in eam quæstionem non
 incurrit. Tunc enim respectu
 eorum inter ipsos plana res
 est, videri cum intercessisse,
 cui ita conuenit eum reo, ut
 intercessor esset non reus.

Obiter autem habes expli-
 catam glossam verbo, sit acce-
 pta, vsq; ad versiculum & hæc
 omnia, ut non obstant opinio-
 ni Ioannis, quam statim dices.
 illud autem, quod dicit Ac-
 cursi^s statim, intellige in prin-
 cipio glossæ ultimæ. nempe
 plures reos debendi non vide-
 ri inuicem fide iubere. reliquū
 autem huius glossæ penulti-
 mæ exequemur suo loco. nūc
 ergo ad glossas redeamus scho-
 lia ad contextum (nam ita hic
 visum est commodius) ad cal-
 cem referuantes, venia tamen
 petita, si, qui meus est mox,
 etiam minutiora fuerimus
 persecuti.

In glossa prima, ibi, scilicet
 in solidum, recte Accursius,
 nec aliàs quæstio procederet,
 quinimo verissimum esse exi-
 stimo, quoties in hoc aut huic

simili argumento plures reos
 legimus, nisi nominatim aliud
 scribatur, in solidum esse intel-
 ligendos esse obligatos. sicut
 res communis ea & est & dici
 debet, quæ pro indiuiso com-
 munis est, non quæ fuit, & di-
 uisione desijt esse communis,
 qua de re admonuimus prio-
 rum obseruationum capite de-
 cimo octauo.

In glossa maius damnum,
 ibi, quàm esset pecunia, verba
 parum propria, sensus rectus.
 hoc enim vult Accursius sig-
 nificare, maius mulieri futurū
 fuisse damnum pecunia non
 accepta, quàm fuerit in eam
 pecuniam intercessisse.

In glossa mutua, ibi, hoc a-
 cto, ut socij sint. hic est tertius
 modus Africani verba expo-
 nendi, ne opinioni Ioannis in
 ea de duobus aut pluribus reis
 debendi quæstione aduerse-
 tur, qui in glossa sequente tra-
 ditur, quam supra explicui-
 mus.

3 In glossa sit accepta, quæ est
 penultima, ibi, color quæsitus.
 totam hanc glossam vsque ad
 versiculum, & hæc omnia, abū-
 de supra exposuimus, vnum
 tamen addiderim, in quo po-
 test lector offendere non ad-
 mo-

Accursij
locus a-
nimad-
uertitur

monitus: dum in glossa legimus vel aliter, non esse nouā Ioannis Accursijve expositionem, nam alioqui quinque essent in ea glossa expositiones, cum quatuor tamen duntaxat tradantur, vt supra docuimus. Atque adeo nec legendum esse, vel aliter, sed sic, vel alia. nā cum præcedat, vt repetant actione pro socio, rectum est, vt sequatur, vel alia, scilicet actione. id quod etiam ex glossa vltima apparet statim post principium, dum dicit, repetit actione negotiorum gestorum, quæ oritur ex solutione, non mandati vel alia. hoc cū sit verissimum, non video, cur nolis emendare. certe, vt non emendes, eodem sensu est accipiendum, pro vel alia scilicet actione, vt verba illa, vel aliter, finis sint orationis, non initium sequentis.

4

Accur-
sij glos-
sa immi-
nuta.

In eadem ibi, item quid si hoc plus? imminute fuit hæc glossa à librario ex scripta: de est enim vox casu. hoc modo, item quid si hoc casu plus? &c. vt intelligas hoc casu, scilicet, qui traditur versiculo, at si in aliquam. hoc euidenter indicat Accursij verba in quaestione, quæ hanc sequitur, dum legimus, item quid in superiori,

nimirum casu. Accursius autē in hac quaestione, & in ea, quæ mox subiicit, omissa illa de pluribus reis debendi quaestione, an videantur inuicem fide iubere, duas proprie ad hoc Africani responsum pertinentes proponit quaestiones.

Prior est, an quod Africanus in versiculo, at si aliquam, dicit, pro parte intercessionē factam videri, debeat intelligi, nisi sua mulieris pars dimidia rei emptæ pluris sit, quàm tota pecunia, quæ ad vtrumq; peruēnit. Videtur autem Accursius ex Africani verbis, versiculo, nam si ob eam causam &c, id quaerendi occasionem sumpsisse. Nam si Velleiano non iuuatur mulier, cum maius fuerat damnum passura ea pecunia mutuo non accepta, quàm fuerit in eā intercessisse, vt dicitur in versiculo, nā si ob eam, consequens videbatur, cum malus est lucrum mulieri in emptione suæ partis, quàm sit damnum intercessisse, non iuuari eam Velleiano. contrarium tamē nihil ad hoc citans respondet Accursius, ea ratione, quod color præsumatur quaesitus. nam ita legendū est, non præsumitur. Accursiū sequitur & Castrensis. qui videns

OBSERVATIONVM

dens in contrarium facere Iuliani responsum ex. l. si mulier contra in principio hoc titulo, dum ibi dicitur, neq; enim eam periclitari profuit, ne eā pecuniam perdat, cum iam eā habeat, dicit id responsum locum habere, cū mulier immediate (sic enim loquitur) ex sua intercessione hoc cōsequitur, ne sit in damno. At Accursij quæstionem locum habere, cum mulier media sua negotiatione, quæ ipsi damno esse non debet, hoc consequitur. Fulgosius autē ex dict. l. si mulier cōtra, probat contrarium: nempe eam non iuuari Velleiano. Quod & nobis placet. mouet me ad hoc ipsum hoc Africani respōsum, versiculo, nā si ob eā causā. Vbi nō ex sua statim intercessione cōsecuta est mulier, ne mai⁹ dānū pateretur, sed ex sua negotiatione, & tamē Senatuscōsulto locus nō est, vt ibi dicitur. ita ergo & in quæstione Accursij dicamus, eam Velleiano non iuuari.

Posterior, quæ ponitur versiculo, item quid in superiori. quæ etiam proprie ad hoc respōsum pertinet, est de specie, quæ traditur in versiculo, nam si ob eam causam: scilicet, an quod ibi dicitur, Senatuscōsulto locū nō esse, nec ei subue-

niri, locum habeat, cū est color quæsitus. puta, cū mulier ideo se obligauit, vt rea, quod nō reciperetur, vt fideiussor. & respōdet Accursius eo casu aliud esse, quā in cōtextu dicatur. nēpe iuuari eā Velleiano. videtur autē, quantum ex Fulgosij cōmentarijs colligo, ea ætate glossa hæc auctior fuisse, & vbi nos legimus, respondeo ei subueniri, eo tēpore legi, veritate cōperta. & est etiā ad hoc non nihil argumēti, quod mox sequitur, sed in dubio nō præsumitur. porro Fulgosius & in hac quoque quæstione contrariū, atq; Accursius dixerit, existimat: nēpe ei hoc casu non subueniri. ex iisdē omnino ferē rationibus, quas superiore adduxit quæstione: quia nec periclitatur: nec fit pauperior: nec noceat color quæsitus, cū fraus legi nō fiat. quippe cum, quātū ad hoc Senatuscōsultū atinet, nihil referat intercedat, an se ream mulier constituat. licet in Macedoniano secus sit, vt in. l. sed Iulianus cum. l. quæ præcessit. ff. ad Macedo. idē etiā contra Accursiū probat Castrensis: quod & placet.

In eadē ibi, sed in dubio nō præsumitur color. Sēsus Accursij est, in specie versiculi, nā si ob eam causam, non præsumi

colorem quæsitum, quia ob re-
ficiendum, & quia magna fuit
mulieris utilitas intercessisse.
at in versiculo, at si in aliquâ
(nam ibi est posita hæc glos-
sa) intercessisse ad acquiren-
dum: & ideo eo ipso, quod to-
ta pecunia ad Titum peruenit,
qui fuit primus exponendi mo-
dus ex quatuor, quos glossa tra-
dit, præsumi colorem quæsi-
tum.

5 In glosa vltima in princi-
pio, ibi, dicit Ioannes, & rñ
duos reos debendi non videri
inuicem fideiubere. consueue-
re nostri his duabus literis, rñ,
transuersa virgula, vel apice su-
per positis respondendi ver-
bum in compendium redige-
re. consueuere item hanc vo-
cẽm tamen his duabus literis
,tñ, eadem trãsuerfa virgula a-
pice ve superpositis notare.
Nunc ergo, cum in hac glossa
legis, & rñ duos reos &c. non
rñ, id est respondeo legendum
est, sed, & tñ, hoc est, & tamen
duos reos. Dicit enim Africa-
nus pro parte intercessionem
factam videri, dicit Ioannes,
& tamẽ duos reos debendi nõ
videri. r. autẽm literam pro
t. litera facillimum fuit surre-
pere. annotauimus hoc alibi
nimirum capite primo prio-

rum obseruationum.

In eadem ibi vel alia. verba
hæc euidenter indicant emen-
dationem nostram ad verba
glossæ præcedentis, dum ibi
legitur vel aliter, vt scilicet le-
gi debeat. vel alia.

In eadem, ibi, pro eis pri-
mum est. ex quatuor argumen-
tis, quæ breuiter enumerat, cõ-
tentus Accursius dixisse, quo-
modo quartum in rem præsen-
tem faciat (quod nostri indu-
cere vocāt) de cæteris tacuit.

In eadem ibi, sed respon-
deo, ibi est alterna fideiussio,
vbi expressim agitur. adde, est
autem alterna fideiussio prout
hic sumitur, mutua fideiussio,
& vbi vterque pro altero fide-
iubet. & sic expressim agitur
ibi. vnde ille paragrãphus nõ
potest trahi ad quæstionẽ, an
duo rei debendi videantur in-
uicem fideiubere, cum ea quæ-
stio in re dubia procedat. &
hoc vult hæc glossa, quæ meo
iudicio rectius loquitur, quã
ibi. vbi alternam fideiussionẽ
intelligit etiam tacitam. cum
imperator ibi de alterna seu
mutua fideiussione expressim
facta loquatur.

In eadem ibi, & tunc alter
in solidum videtur fideiussif-
se.

Accur-
si locus
corrup-
tus resti-
tuitur,
corrup-
tionis
causa in-
dicata.

OBSERVATIONVM

se. hæc verba, quæ suo hic loco collocantur, paulò post frustra, nec suo loco in meo certe codice repetuntur, vt necessario ibi sint delenda.

In eadem ibi, sed quid si vnus. Accursius, quòd videret Africanum de duobus agere muliere & Titio, & rem dixisse communem, intelligit, ex æquo fuisse communem. Ac proinde vnus cuiusque eorum fuisse pro dimidia. ideoque mouet hanc questionem, an scilicet idem sit, & si res non sit ex æquo communis, vt quia alter eorum maiorem habet partem. Ac respondet ille quidem recte, scilicet idē esse. sed hoc satis docuerat Africanus ipse, qui non temere simpliciter dixit ex parte, sed vt ostenderet, non referre, ex æquali, an ex inequali parte res esset communis.

In .l. idem est, quæ est Pauli, ibi, idem est. quomodo idem cum in Africani specie pro dimidia tantum Titius teneatur at in Pauli specie in solidum, quippe in qua mulier intotum subducatur. vt in .l. Titius. ff. de fideiussor. Hoc incommodi videns Accursius hoc agit, vt ostēdat, quomodo dici pos-

sit esse idem in casu Africani quod est in casu Pauli. quod declarat duobus modis. altero, vt sit quidem idem, quia sicut in Africani specie mulier subducitur pro dimidia, ita in Pauli specie subducitur intotum. Ac proinde sit idem quatenus mulier subducitur, sed nō per omnia idem, cum in Africani specie pro dimidia tantum subducatur, in specie autem Pauli in totum: & hoc agit Accursius in prima & tertia glossa vsque ad versiculum, vel dic. Altero, quem ponit indicto versiculo, vel dic. vt per omnia sit idem. quia vtroque casu mulier, quæ intercessit, subducitur, sed ibi in partem intercessit, hic in totum. vtroque autem modo intelligas, parui refert. id enim tantum agitur, ne falsum videatur, quod dicit Paulus, idem scilicet esse in ea, quam ipse ponit specie, quod est in specie Africani. & hoc modo meo quidem iudicio sunt Accursianæ glossæ circa dictam .l. idem est. intelligendæ.

Vides me his Africani Paulique responsis, Accursianis, item glossæ matris explicandis iam dudum immorantem. Nam

Nam id mecum ab ipso statui initio non tam obuia facilliaque nostris his obseruationibus conſectari, quàm quaſtione ſui futura erant impedimento; ea, vt quicque in ſulceptum incideret argumentum, pro mea amouere viriliter nec aliud hic rem totam obſcurauit, quàm quòd Accuſius noſter vna & eadem opera & Africani contextum exponere, & Ioannis gratiam (quod niſi cum ipſius Africani Paulique inuidia iniuriaque fieri non poterat) eblandiri anniuſus eſt. Qui, ſi quaſtionem illam de duobus reis debendi, an ſcilicet inuicem vterque pro altero fideiubere cenſeatur, ſeparatim tractauiffet, nec Africani Paulique verba ad Ioannis detorſiffet ſententiã, noſter proſecto labor irritus ſuperuacaneuſque fuiſſet. Nunc non de nihilo nobis fuiſſe ſulceptum, lector fortaliſis non negabit. duntaxat, quem minutia iſta non ſint offenſura.

S V M M A R I V M.

- 1 Iuſtinianum multo fuiſſe locupletiore reum debendi ſeu promittendi, quàm expleuiſſe promiſſa, dum negat in pãdectis quicquam inueniri contrarium.
- 2 Iulium Paulum lib. 3. ad ediſtum, hoc eſt, in. l. ſi vnus, in principio. ff. de pactis vnus fuiſſe ſententiã, eius, ſcilicet, cuius Neratius Atti licinus Proculus & labeo. alterius autem lib. 13. ad ediſtum. hoc eſt, in. l. ſi duo. ff. de recep. arbi. Vnde illic conſtanter illam probaſſe ſententiam, hic timentem ac dubitãrem.
- Voce in aliã in diſta. l. ſi duo. ff. de recep. arbi. quomodo ſit accipienda. contra atque Accuſius & ceteri putauerint. ibidem.
- Non iſs ſolum reſponſis Paulum diuerſã in eadem quaſtione fuiſſe ſententiã. ſed alibi etiam. idque alijs etiam accidiſſe Iuriſcõſultis. ibidem.
- 3 Nullam eſſe iuriſconſultorum culpam, ſi qua eorum reſponſa in pandectis inuicem reperiuntur contraria, ſed totam compoſitorum eſſe, qui non debuerint diſſidentia ſecũ reſponſa in pandectas cogere.
- 4 Repetitur obſeruatione circa legem, Offidius. ff. de leg. 3. de qua priorum obſeruationum capi. penultimo diximus. eaque ex diſta. l. ſi duo. ff. de recep. arb. cõprobat.

Cap.

OBSERVATIONVM

CAPVT. X. Q V O
 l. si duo. ff. de rece. arbi. &
 l. si vnus in principio. ff. de
 pactis conciliantur.

Ccur-
 sius in
 glossa
 vltima
 capitis
 superio-
 ris sta-
 tim in principio citat Iulij
 Pauli responsum ex. l. si duo.
 ff. de receptis arbi. in eā, quā
 ibi disputat, quæstionem: an
 scilicet duo vel plures rei de-
 bendi videantur inuicem fi-
 deiubere. citat autem pro o-
 pinione Ioannis negantis, di-
 citur enim in dicta. l. si duo,
 ex duobus reis debendi alte-
 ro compromittente & condē-
 nato, ita demum alteri noce-
 re condemnationem, si socij
 sint. id me commonefecit, vt
 hoc capite, quid de eo respon-
 so sentirem, quid item de. l. si
 vnus in principio. ff. de pacti-
 lectorem non cælarem. Est au-
 tem vtrunque alteri respōsum,
 si Bartolo credimus, adeo cō-
 trarium, vt nullum magis con-
 trarium in mundo sit. mundū
 autem intelligit ius ciuile. fiet
 id manifestius vtriusque respō

si verbis adscriptis, & ego ea-
 dem opera meum morem te-
 nuero. verba autem legis, si v-
 nus, hæc sunt.

Si vnus ex argentarijs so-
 cijs cum debitore pactus sit,
 an etiam alteri noceat excep-
 tio? Neratius, Attilicinus, &
 Proculus aiunt, nec si in rem
 pactus sit, alteri nocere. tantū
 enim constitutum est, vt soli-
 dum alter petere possit. idem
 labeo ait, nam nec nouare aliū
 posse, quanuis ei recte solua-
 tur. Sic enim & his, qui in no-
 stra potestate sunt, recte solui
 potest, quod crediderunt, licet
 nouare nō possint. quod est ve-
 rum. idemque in duobus reis
 spondendi dicendum est. ver-
 ba autē legis, si duo, hæc sunt.

Si duo rei sunt aut creden-
 di aut debendi, & vnus com-
 promiserit, isque vetitus sit pe-
 tere, aut ne ab eo petatur, vidē-
 dum est, an si alius petat, vel
 ab alio petatur, poena commit-
 tatur. idem in duobus argenta-
 rijs, quorum nomina simul e-
 rant. & fortasse poterimus ita
 fideiussoribus coniungere, si
 socij sint. aliās nec à te petitur,
 nec ego peto, nec meo nomi-
 ne petitur, licet à te petat-
 ur.

Est

1 Est alibi à nobis demon-
stratum, ac ne vno quidem lo-
co, Iustinianum imperatorem
locupletiprem multò fuisse
reum promittēdi, quàm exple-
uisse promissa, dum negat in
his quinquaginta pandectarū
libris, qui ex iuriscōsultorum
immortalitate prope dignissi-
mis responsis, excepti sunt, in-
uentum iri, quod dissideat:
tam multis occurrētibus, quæ
hominem arguant manife-
stius, quàm vt integra fronte
possit negari. nisi nostri, dum
se se existimant arceri templo
ac sacris posse, sicubi ea in re-
fidem fefellisse Iustinianum
fateantur, cum in huiusmodi
incidunt loca, ita de concilia-
tione agant, vt nec suis peper-
cerint, & aliorum cruciaue-
rint ingenia, nec cogitant alie-
ni facti expromissorem non
statim esse in ius vocandum, si
quando eos, qui rem tantam
suo periculo susceperunt, tam
vario ac multiplici, tam lōgo
ac diffuso opere, tam diuturni
denique temporis, aut lassa-
tos corripuit somnus, aut fe-
fellit memoria. eius generis,
vt si qua alia loca, hæc duo vi-
dentur esse responsa. Quibus
conciliandis mirum est, quàm
multa utrobique & glossema-
tarij & cæteri sint interpretes

commenti. Estque ea res im-
peditior, quòd (vt & hoc adda-
mus) vnus & eiusdem est iu-
rilconsulti vtrumque respon-
sum, Pauli scilicet.

2 Nos vero ijs omissis, quæ
ipsi tradidere, partim manife-
stò falsis, partim non obscure
diuinatorijs, videamus nū ve-
rius dici & possit & debeat Iu-
lium Paulum, cum libro. 3. ad
edictum ea scripsit, quæ legi-
mu sub dicta. l. si vnus, eius
fuisse sententiæ, cuius Nera-
tius, Attilicinus, Proculus, la-
beoque, quos ipse aduocat, fue-
re: cum vero eodem opere li-
bro. 13. ea scripsit, quæ legimus
sub dicta. l. si duo, non illū qui-
dem constanter, sed timidius
culum ac dubitantem tentan-
temque alterius fuisse senten-
tiæ. fortassis & causæ, de qua
consulebatur, inseruientem.
Vnde in dicta. l. si vnus, eam
sententiam veram esse constā-
ter asseuerat. at in dicta. l. si
duo, affirmare libere contrariā
sententiā ausus non est. vt nō
temere dixerit, & fortassis po-
terimus ita fideiussoribus con-
iungere, si locij sint. ex quo &
illud apparet, nullo modo de-
buisse, quod Paulus in dicto
libro decimo tertio, scri-
ptum reliquerat in pandectas

OBSERVATIONVM

ab ijs excerpti, qui, quod scripserat dicto libro. 3. iam excerptississent.

Inuenimus adhuc obseruationem nostram altera obseruationi uncula. hæc est, vocem aliàs mihi non eum habere sensum, quem Accursius & alij putauerunt, nimirum aliàs, idest, si socij non sint. sed hunc, aliàs, idest, nisi fideiussoribus eos coniungamus, & exequemur. quam & si cum Accursio & cæteris eam vocem exponas, nihil nostræ deperit obseruationi, cum totum id, quod dicitur in dicta. l. si duo, sub ea quam diximus, dubitatione sit accipiendum.

Nec vero mirum est, si Paulus dicto libro. 13. addubitans præsertim ab eo videatur recessisse, quod libro eiusdem operis tertio comprobatur. primum enim, non tam ab eo recessit, quam indicauit, contrarium posse tentari. Deinde, ut palam ac libere recessisset, contrarium prorsus affirmando, nec semel hoc ipse fecit, nec ex iuriconsultis solus. idem enim videas eundem fecisse Paulum in. l. Callimacho. §. 1. de lega. 3. vbi vnus prius fuit sententiæ, quam postea mutauit. fecerunt hoc & alij iuriconsulti. ostendit hoc. l. diui

fratres. ff. de iure pa. vbi, quam sententiam Vlpianus & Proculus secuti fuerat, quamq; adeo Volusius Mærianus probarat, ut nõ aliàs arbitraretur, se fuisse responsurum, eam idem Vlpianus & Mærianus reiecere. sic Papinianus in. l. si veditor. §. ultimo. ff. de seruis expor. à sententia recessit, quæ ei aliquando placuerat. Sic Vlpianus in. l. si non sortem, in principio. ff. de condi. inde. se ipsum, cum alterius antea fuisset sententiæ, ob Seueri rescriptum ingenue correxit. Fecit hoc idem Vlpianus, ut bonam fidem agnosceret. in. l. si remunerandi. §. Maurus. ff. manda. Papinianus in. l. Titius rogatus. ff. ad Senatusconsultum Trebel. & idem ~~Paulus~~ Atilius Paulus in. l. ~~Paulus~~ Largianus. ff. de mino. nisi quod, hoc est dissimile, quod in his, quæ adduxi, exemplis, relictis prioribus sententijs ad posteriores ut meliores transire, at in his duobus, de quibus agimus, responsis, contra factum est, ut à priore reiecta sententia ad eam, quæ reiecta non erat, Paulus transierit. Quò magis nostræ faueo obseruationi, ut scilicet lib. 13. ad edictum, hoc est, in dicta. l. si duo, proposuisse magis & tentasse, quid dici posset, quam

quàm posse id dici affirmasse, intelligatur.

Est autem nulla iuriconsultorum culpa, si qua eorum responsa inuicem contraria in pandectas sunt coacta, sed eorum, qui digesta Iustiniani iussu composuerunt, aut securitas aut obliuio, qui dum aut parum animum aduerterunt, aut parum meminerunt, huius se culpæ damnarunt. alioquin nullo modo conueniebat, ab ijs, qui sub titulo de pactis ea locassent, quæ illic legimus sub dicta. l. si vnus, ea sub titulo de receptis arbitris apponi, quæ illis, quæ dixi, apposis apponi nullo modo debuerunt. nec hic tantum in eam reprehensionem incurrerunt, sed, vt supra etiã attingimus, multis præterea locis.

Illud sat scio non defuturos, qui ista bipenni nihil non posse diffecari cauillètur: nec esse difficile hac semel patefacta fenestra dissidentia secum loca componere, ad manum futura conciliatione in eos culpam reijciendo, qui digesta coneinna runt. qui tamen, quibuscumque hoc agant verbis, nihil egerint. aliud est enim, quæ inuicem sibi contraria esse videantur, nec sint tamẽ, ostensa diuersitate casuum, qui simillimi videbantur, conciliare: quod & frequen-

tissime occurrit, nec cuiusuis est ingenij. aliud, quæ ita secum pugnant, vt alterum alteri prorsus sit contrarium, in concordiam vel se reducere: quod nulla potest industria consequi. nõ magis, quàm vt quis cum ratione insaniat. cum eorum, quæ ad eum modum sunt contraria, vnum duntaxat stare necesse sit, alterum corrumpi, & euanescere. adde, quod nec id, quod diximus, temere est audendum, nec quoties nodus occurrit paulò implicatione. sed vbi aut ex locorum collatione id colligi potest: aut vbi verbis, vbi sensu premimur: aut vbi, quodquod te veritas, nihil potest inueniri, nisi quod aut diuinet prorsus, aut falsum plane sit, aut verbis vim afferat.

Iam quod Iulius Paulus in dicta. l. si duo, dicit, & fortasse poterimus ita fideiussoribus coniungere, pro exequare dixit. ac comparare, & illis similes eos facere. paulò aliter atque hoc verbum sumatur titulo de coniungendis cum emancipato liberis eius. Quo sensu ipso simplici vsus est Vlpianus in. l. 2. §. 1. ff. de bono. pos. secum. tab. Paulus in. l. qui libertinus. §. 1. ff. de ope. liber. & Vlpianus in l. 1. §. si quis filium. ff. si tabulæ testa. nullæ extabunt.

OBSERVATIONVM

Reperi-
tur ob-
seruati-
uncula,
quā cir-
ca. l. Of-
fidius.
ff. de le-
ga. 3. au-
thor in
priori-
bus scri-
psit.

Porro idem Pauli locus ex dicta. l. si duo, planissime nec vno tantum loco obseruationem meam ad. l. Offidius. ff. legat. 3. de qua dixi priorum obseruationum capite penultimo, affirmat circa expositionē verborum illorum, ab eo non peti. Diximus enim ibidem ea verba non id significare, quod Accursius existimabat, scilicet ipsum Antiochum nō petere, sed Valerianam ab eo non petere. quod verissimum esse ex dicta. l. si duo, nec vno tantum, vt dixi, loco compro-

batur. plurimis præterea iurif-consultorum locis, sic & Titus Liuius libro octauo, & ne forte casu erraretur, petatum ab consulibus, vt extra ordinem Coruini ea prouincia esset, hoc est, patres petierunt à consulibus, non autem ipsi consules petiere. idem eodem libro stupentes tribunos & suam iā vicem magis anxios, quā eius, cui auxilium à se petebatur, hoc est, alij à tribunis petebant, vt auxilio essent Fabio. non ipsi tribuni auxilium petebant.

S V M.

S V M M A R I V M.

- 1 **Q**uæ sit ratio ad clausulam legis, si quis habens. ff. qui & à quibus manu. libe. non fiant. hoc est, quare eo casu sequenti loco scriptus solus ad libertatē perueniat.
- 2 Verbum punctare, pro eo, quod est, punctum apponere, Accursio familiare esse, & Accursianum sapere sæculum. nec quicquam æque ad orationis facere intelligentiā, atque commoda, & qualis esse debet, dispunctio.
- 3 Laurentium Vallensem hypostigmen seu punctum nō suo loco posita in luculentum errorem induxisse, & ibi Maronis ambiguus in dispunctione locus.
- 4 Amphibologiā, quæ ex pñcto hic aut illic apposito existit, Fabius amphibologiam per collocationē appellat, nempe, vbi dubium est, quid quò referatur, aut debeat referri.
- 5 Amphibologiæ speciem esse nonnunquam in verbis, quæ diuersos habent intellectus. ac de eo esse ge-

nere Iaboleni responsum ex. l. qui concubinam. §. qui quatuor. de leg. 3. & ibi eius loci explicatio.

- 6 Amphibologiæ item speciem esse cum verbo integro alius existit sensus, alius diuiso. & ex eo esse genere Plautinum locum in Captiui duo.
- 7 Amphibologiam item naturalem inesse ablatiuo, & eius rei exemplum ex. l. cum Titio. ff. ad legem Falcidiam.
- 8 Terentij Clemētis responsum ex l. si quis habens. & Papiniani ex. l. in fraudem, quæ mox sequitur. ff. qui & à quibus manu. libe. non fiant, explicatur, & mox tres casus subiiciuntur, quibus eorum respō forum comprehenditur argumentum.
- 9 Accursij locus indicta. l. si quis habens, corruptus emendatur negatione sublata.

OBSERVATIONVM

CAPVT. XI. CIR-
ca. l. si quis habens. & . l.
in fraudē. ff. qui & a quib.
manu. libe. non fiant.

IMPLI-
cius ali-
quid
hoc ca-
pite, si
placet,
adijcia-
mus. ni

mirum scholiola in duo iuris-
consultorum continentia res-
ponfa sub titulo, qui & à qui-
bus manumissi liberi nō fiāt:
Terentij alterum, qui & Teren-
tius Clemēs aliquoties preno-
tatur: & alterum Æmilij Papi-
niani. quibus & aliqua alia in-
tercurrent, quæ argumentum
illud, si cui videbitur insipi-
dius, ex parte condiant.

Sic autem Terentius Cle-
mens: si quis habens credito-
res plures manumiserit: nō om-
nium libertas impeditur: sed,
qui primi erunt, liberi erūt, do-
nec creditoribus suum solua-
tur. quæ ratione Iulianus solet
dicere: vt vel duobus manumif-
fis vnus libertas defraudetur,
non vtriusque, sed alterutrus
impediri libertatem, & plerū-
que postea scripti. nisi quādo
maioris pretij sit is, qui ante

nomīnatus sit, nec sufficiat po-
steriorē retrahi in seruitutem,
priorem autem sufficiat. Nam
hoc casu sequenti loco scriptū
solum ad libertatem peruen-
turum.

Papinianus sic: in fraudem
creditorum testamento data
libertates prioribus creditori-
bus propter residuos alios cre-
ditores irritæ sunt.

In. l. si quis. ibi, plures manu-
miserit. non est necesse subau-
diri, seruos, id enim satis indi-
cat verbum manumiserit. &
intellige plures, siue illi duo
sint, siue plures duobus. nihil
enim refert in duobus, an in
pluribus speciem proponas.
quod & ex Iuliani dicto fit
euidētius.

Ibi. sed qui primi erūt, libe-
ri erunt. faciūt ad hoc in argu-
mento cōsimili. l. si is, qui sol-
uendo. & . l. qui soluendo. ff. de
hære. insti.

Ibi. & plerunque postea
scripti. plerunque dicit prop-
ter exceptionem, quam mox
subiungit.

Ibi, nam hoc casu sequenti
loco scriptum solum ad liber-
tatem peruēturum. est autem
mihi eius rei ea ratio: ne, si di-
camus hunc nō futurū liberū,
vtriusq; libertas impediatur.

Hu-

huiusquidem quia postea scripti: prioris autem, quia non sufficit posteriorem retrahi in seruitutem. unde & illud sequitur posteriorem nihil officere priori. cum omnino siue hic posterior sit liber, siue non, prior non sit liber futurus.

- 2 In glossa. i. ibi, puncta imperandi modus est à verbo pūcto Accursiani plane sæculi, pro eo, quod punctum appone, seu dispunge. Vult autem Accursius vocem plures, quæ mox in contextu sequitur, non adijci ad vocem creditores, sed ad vocem seruos. quod & in ipso admonuimus contextu, & contextus ipse euidenter indicat. Recte autem monet Accursius de punctis suo loco apponendis. nihil enim æque ad orationis facit intelligentiam, atque comoda & opportuna disunctio, & punctorum collocatio. Sicut nihil æquius eam & turbat & peruertit, atque alieno loco punctum appositum. Atque adeo peruersa hæc seu commutata punctorum appositio Roberto cuidam multò cessit peius quam ipse cessuram putabat. à cuius factio proverbium ortum est hexametro versu contestatum: ob solum punctum caruit Robertus Asello. Nemi

pe, qui pro eius coenobij foribus, cui Asello nomen erat, carmen ita prius dispunctum, porta patens esto, nulli claudaris honesto, ita peruertit, ut quod punctum antevoci, esto, aut appositum erat, aut apponi debuerat, voci apposuerit nulli. inhospitali prorsus sententia. quam tamen inultam non tulerit præfectura iussus abire. eo autem verbo punctare multis præterea locis usus est Accursius, ut in. l. interdum. ff. de usufructu. accre. & in. l. vltima. in principio. ff. de libera. lega. & in. l. quod meo. §. i. ff. de acquirenda possessio.

- 3 Quantum autem habeat momentum hic aut illic punctum appositum, vel ex ijs, quæ diximus circa. l. parentibus. C. de inofficio. testamen. hoc est, priorum obseruationum capite. 22. abunde apparet. quin & virum alioqui oculatissimum, & quod mirere magis, in sua arena versantem non suo loco hypostigme apposita hætenus fefellit, ut Horatianum illud ex arte poetica: Laudator temporis acti se puero censor castigatque minorum, ita exposuerit. Ac si participio

G 4 acti

Quantū
faciat
comoda
dispun-
ctio, pū-
ctumq;
hic aut
illic ap-
positū.

OBSERVATIONVM

acti punctum sit appositum, & deinde sequatur, se puero censor castigatoreque minorū: errore, vt in tanto viro, luculento: cum omnino verbis illis, se puero; eruditorum omnium confessione sit apponenda hypothesis, vt deinde sequatur censor castigatoreque minorū. Quo de genere & illud est Vergilianū ex ecloga prima, Non insueta grauestentabunt pabula foetas nec mala vicini pecoris contagia laedent. Quibus in versibus de puncto hic aut illic apponendo variat, opinor, inter doctos. dum quidam voci (foetas) apponunt, vt pro ouibus ea vox ponatur: quidam voci, pabula, vt proinde vox (foetas) carmē sequens respiciat, & vtrasque, hoc est, & praegnantēs oues, & eas, quae pepererunt, comprehenderit poeta. nam id significare vocem, foetas. Tametsi aliquando & ea vox (foeta) pro praegnatē inueniatur. certe apud Columellam libro septimo, capite nono, non aliter accipi potest, ita scribentem: agit autē de sue annicula non improbe concipit, sed iniri debet mense Februario, quatuor quoque mensibus foeta quinto parere. Quomodo & ea voce idem elegantissimus author alibi

usus est.

4 Quoties autem Accursius de puncto admonet, hoc agit, vt amphibologiam remoueat. cuius, vt Fabius libro. 7. capite. 10. scribit, innumerabiles sunt species. Hanc tamen, de qua agimus, per collocationē vocat, his verbis: per collocationem, vbi dubium est, quid quò referri oporteat. Ac frequentissime, cum quidem, quod medium est, vtrinque possit trahi. Simile quiddam annotauimus harum posteriorum observationum capit. 4. circa. l. facta. §. Iulianus. ff. ad senatuscon. Trebel.

5 Est & alia amphibologiae species, quam idem quoque Fabius ibi tradit, dicens, verba quoque quaedam diuersos intellectus habent, vt cernonec alio de genere, meo quidē iudicio, illud est laboleni ex l. qui concubinam. §. qui quatuor. ff. de lega. 3. de testatore, qui, cum haberet quatuor pocula oleagina, ita legauit: pocula oleagina paria duo. cum dubitaretur, bina ne paria, an duo tantum pocula aequalia (nam hoc opinor voluit labolenus) videretur legasse. Eam enim amphibologiam induxit vox, paria, quae à pari velut

laboleni
nirespō
sum ex.
l. qui cō
cubinā.
§. qui
quatuor
ff. de le-
ga. 3.

sub

substantiuo accepta duo paria poculorū, hoc est, omnia equalia tuor pocula comprehendebat: adiectiue autem sumpta duo tantum, quæ essent æqualia, & hoc respondit Iabolenus ex eo, quod testator ita dixerat, paria duo, contrarium respondit, si paria bina testator dixisset, quod eo casu substantiue vocē eam (paria) accepisse esset interpretandus.

- 6 Aliam & ipse tradit, cum scilicet alia integro verbo significatio est, alia diuiso. ut in genua. notum enim est aliud significare ingenua, si vna tantum sit dictio: aliud in genua duas dictiones. quo de genere mihi quidem locus ille Plautinus videtur, ex Captiui duo. vbi Ergasilus paralitus, postquam Ægio dixerat, quid iubeat? dicit ignem ingentem fieri. Subdit Ægio, ignem ingentem subiicit Ergasilus, ita dico, magnus ut sit. Nam cum ingentem integro verbo magnum significet, quo sensu Ergasilus iusserat ignem ingentem fieri, Ægio vocem eam diuisit, hoc sensu, ignem iubes in gentem fieri? id interpretatione corrigit statim Ergasilus. ita dico, magnus ut sit. ut mihi quidem videtur. cuius-

modi iocī Plauto sunt familiarēs.

7 Nec illam omittam amphibologiæ speciem, de qua ita scribit, sed ablatiuo ipsi, ut in primo diximus, inest naturalis amphibologia: cælo decurrit aperto. Vtrum per apertum cælum, an cum cælum esset apertum. quam ideo non omisi, quod sæpe apud nostros iurisconsultos eadem occurrat amphibologia. Succurrit nūc locus ex l. cum Titio. ff. ad legem Falcidiam. de qua dixi harum posteriorum observationū capite primo. Dum ibi dicitur, in incerto posito. dubites enim, an simpliciter dictum sit, in incerto eam rem esse positam, an causam reddat. hoc est, an sit sensus, quia in incerto positum est, ut nos ibi exposuimus.

Adde, quod nobis pernecessarium est ista nosse: sic enim eo loco de ambiguo, seu amphibologia Quintilianus loquitur. quæ ambiguitas plurimis modis accidit. vnde ferè lites præcipue ex testamentis, cum de libertate aut etiam de hæreditate contendunt hi, quibus idem nomen est, aut, quid sit legatum, queritur. quod de ea scribit amphibologiæ spe-

OBSERVATIONVM

cie, quam secundo loco dixi.
hoc est, cum verbum aliquod
diuerfos habet intellectus.

In glossa soluitur ibi, id est,
adhuc solui possit. sic supra.
ff. de aqua pluuiæ arcenda. l. 1.
in principio. Sensus autem, si-
ue cum Accursio exponas, si-
ue nihil exponas, idem est. hic
scilicet: qui primi sunt manu-
missi, liberos futuros, dum ex
reliquis suum possint credito-
res consequi.

8 In glossa sed alterutrius, ibi,
& videtur abundare. Non abũ
dat vox alterutrius. recteque
ac necessario, & in libro Pylei
& in nostris & habebatur, & ha-
betur. Accursius haud dubie
existimauit voce vtriusque &
voce alterutrius idem signifi-
cari. Quod non ita est, cum
vox vterque duos copulet, vox
alteruter duos disjungat. Est
ergo sensus: vnde Iulianus in-
fert: ad hoc, vt alterius ex duo-
bus, qui manumissi sunt, liber-
tas impediatur, non esse neces-
se vtriusque libertatem impe-
diri, hoc est, huius & illius (quod
videbatur, quasi æque voluis-
set manumittere vnum atque
alterum) sed alterutrius dunta-
xat. hoc est, huius aut illius.
quanquam euenire potest, vt

vtriusque, hoc est, huius & il-
lius libertas impediatur. Tres
itaque meae sane sententia sunt
in hoc argumento casus con-
stituendi.

Primus est, cum posteriore
tantum retracto in seruitutē
consultur creditoribus. Tunc
enim prior liber erit, vt dici-
tur in principio.

Secundus, quando poste-
riorem tantum in seruitutem
retrahi non sufficit, vt credito-
ribus consulatur: sufficit autē
priorem tantum retrahi, quod
is maioris sit pretij, & pretium
illud satis sit creditoribus di-
mittendis, vt dicitur in versi-
culo, nisi quando. tunc enim
posterior erit liber.

Tertius, cum ne priore quā
dem, quā maioris erat pretij,
in seruitutem retracto consu-
litur creditoribus. quo casu v-
triusque libertas impediatur,
qui casus ex cæteris colligitur,
magis quam exprimitur.

9 In glossa scripti, ibi, scilicet
serui non impediri liberta-
tem dicimus. mille in locis Ac-
cursiana sunt glossæmata de-
prauata. quod sæpius à nobis,
quoties scilicet occasio tulit,
com-

Accursi
anuse-
menda-
tur lo-
cus

commostratum est, nec hoc lo-
co minus. meo enim periculo
delenda est negatio, atque ita
legendum, scilicet serui impe-
diri libertatem dicimus. plæ-
runq; enim postea scripti im-
peditur libertas, licet nonnun-
quam & prius scripti impedia-
tur, vt in versiculo, nisi quan-
do. quod nisi negationem de-
pseris, nec oratio cohæret, &
sensus existit prorsus cōtrari⁹.

In glossa vna legis, in frau-
dem. ibi si quis cum haberet,
subaudio, vbi libertates ratae
manent, licet hæreditas soluē-
do non sit.

In eadem ibi. solutio distin-
gue. hæc non placet, vt quæ ad
hoc responsum diuinet. dum
autē infra citat. l. Papinianus,
hodie ea lex incipit Paulus. cu-
ius varietatis & Accursius ibi
nos admonuit.

In eadē ibi, vel hic omnes
pposuit fraudare. hæc vtriusq;
respōsi verbis accomodatior.
videbatur autē cōtrariū, priori-
bus scilicet creditorib⁹ dimis-
sis propter residuo testamen-
to datas libertas nō impediti,
irritas ve fieri. Quasi non con-
currat respectu omnium con-
siliū & euentus, quæ manu-
missionem impediunt. Sed re-
spondeo satis esse, si concurrat
respectu residuorū, quorū inter

est, licet non concurrat respec-
tu dimissorum.

In eadē ibi, vel hic in fidei-
cōmissaria libertate, ibi in di-
recta. diuinat.

In contextu. l. si plures. ibi.
nō vtriusq; hoc est, huius & il-
lius, vt dixi in glossa.

In eodem ibi. sed alteru-
trius, hoc est, huius aut illius,
vt etiam dixi in glossa. nam
ad has expositiones alioqui
non necessarias nos cogit Ac-
cursius.

In eodem ibi, & plærunque
postea scripti. factum respicit.
nam id sæpius euenit.

In eodem, ibi, qui ante no-
minatus sit. subaudi, & id prio-
ris pretium satis est creditori-
bus. dimittendis. alioqui, hoc
est, ne si huius quidē pretium
dimittendis creditoribus satis
est, vtriusque impediatur liber-
tas, vt etiā dixi in glossa.

In contextu legis, in frau-
dem ibi, creditorum. subaudi
priorum iuxta primam & ter-
tiam glossamatarij exposi-
tionem, omnium iuxta secūdā.

In eodem, ibi, datæ liber-
tates. siue directo siue per fi-
deicommissum iuxta primam
& secundam Accursij exposi-
tionem: per fideicom-
missum, iuxta
tertiam.

Sum-

OBSERVATIONVM

SVMMARIVM.

1 **M**ulier casu recto in. l. Plautius. ff. de auro & argento legato, nec vlllo modo mulieri, esse legendum.

2 Vocē (Plautius) in multis iuriscōsultorum responsis verbum non habere in contextu, sed subauditur, puta ait, veldicit. cuius rei alioqui per facilis ignotatio Accursii neorū plerūq; fecit errare.

3 Verba illa apud Plautum, apud Alphenum & similia, vbi in pandectis reperiuntur, quomodo sint accipienda.

4 Duos Alphenos fuisse Iuriscōsultos, alterum Seruii discipulum, qui & Varus dictus est, alterum recentiorem Papiniani discipulum. & prioris illius esse, quæ hodie sub Alpheni nomine legimus responsa, qui & tutor fuerit & cōsul.

5 Iaboleni argumentum, quod in clausula dict. l. Plautius, ponitur, ex eorum esse genere, quæ cōcursu valent, separata debilia sunt. quæ oratoribus frequentatio dicitur.

De eo argumentorum genere Ovidianum illud carmen esse intelligendum, sed quæ non profunt singula, multa iuuant. ibidem.

Versiculus illum ex earum propositionum numero esse, quæ ancipites sunt, & utrōque versu versatiles, quas brocardicas appellamus, & earum contumacissima, vt nō ma-

gis in regulam possit cogi, quàm ex arena funis necti, sed arbitrio iudicantis tota meam rem esse expendendam. ibidem.

6 Duplices esse probationes: necessarias alteras, & quæ signum habent indubitatum, propriamque rei notam, quæ nunquam aliter fit: alteras probabiles, consentaneas, seu verisimiles, ibi quæ quomodo Græce dicantur. locumque Baldi corruptum ex. l. 3. C. de probat. ibi emendari.

7 Salua ratione recti sermonis, quid sibi velit in. l. Plautius. ff. de auro & argen. lega. & cū sint tam ena verba cantatissima, nec Accursium, nec cæteros intellexisse. ac proinde nec eius responsi sensum. dum sic accipiūt, vt rectus sermo excludat figuratum, & publicum eorum esse errorem. nec rectum sermonem eo in loco opponi figurato, sed distorto, hoc est, solæcismo.

8 In quo vertatur huius responsi status, vt cunque Accursius & omnes scripserint. & quæ sit authoris circa id responsum sententia. eiusq; responsi verus intellectus.

9 Iaboleni respōsum ex. l. heres meus §. i. ff. de leg. 3. declaratur.

10 Huius responsi species, ac summa etiam seu epitome iuxta eius verū intellectum traditur.

Cap.

CAPVT. XII. Q. V O
lex Plautius. ff. de auro &
argen. lega. explicatur.

VLII

nunc
Pauli
respon
sum,
quod
palsim
omni-

bus in ore est ex. l. Plautius. ff.
de auro & argen. excutiamus.

Illud autem audacter præ-
fabor: si quis vnquam scripto-
rum veram eius responsi spe-
ciem, si quis dubitationis cau-
sam, si quis decidendi, si quis
quid sit id, in quo ratio recti
sermonis eo in respōso offen-
datur, aut sensit vnquam, aut
(quod est longe minus) fuit
odoratus, nullam me causam
dicere, quin communi me ca-
rere sensu, nec quicquam ha-
berem nasi, populo differar, &
Myforum, quod aiunt, habear
extremus. at quoties hoc res-
ponsum in scriptis, quoties in
scholis citatur, vel ob illud, de
salua ratione recti sermonis?
quæ verba, sicut & cætera, quæ
ad eius legis explicationem
pertinent, tam scio eorum ne-
minem intellexisse, quàm aut

me natum esse, aut esse mori-
turum. hæc autem præfati vel
ob hoc, vt lector attentior ac-
cedat, responsum ipsum ad
scribemus.

Plautius mulieri ita lega-
uit, quisquis mihi hæres erit,
Titia vestem meam, mundū
ornamentaue muliebria dam-
nas esto dare. Calsius ait, si nō
appareat, quid senserit, omnē
vestem secundum verba testa-
menti legatam videri. Paulus.
idem Iabolenus scribit. quia
verissimile est (inquit) testa-
tricem tantum ornamentorū
vniuersitati derogasse, quibus
significationem muliebrium
accomodasset. Accedere eō,
quod illa demonstruo mulie-
bria, neque vesti neque mun-
do applicari salua ratione re-
cti sermonis potest.

Vt autem ea, quæ sumus an-
notaturi fiant dilucidiora, quo-
niam statim in limine variat
lectio, & quidam codices ita
habent, quemadmodum à no-
bis scriptum est, mulieri scili-
cet, in casu dandi, quidam ve-
ro mulier casu recto, quod &
Accursius annotauit, vtra sit
germana lectio, constituamus.

i Ac mihi quidem certo cer-
tius

OBSERVATIONVM

tius est eam lectionem, quæ mulier habet casu nominandi, verissimam esse, vt in voce Plautius punctum sit, in quo quiescat quodammodo oratio, subaudiaturque, vt postea planius edocebo, verbum scribit, deinde proponatur species ipsa, quam ex Plautio Pauli tradit. in cuius calce suum apponit nomen subiecturus Iaboleni sententiam, idem cū Plautio sentientis ac probantis. hoc autem multis nominibus comprobatur. Nam primū de fœmina testante speciem fuisse propositam, nō de masculino, ex eo apparet, quod infra legimus testatricem. deinde, si proponas masculum, hoc est, Plautiū fuisse testatorem, nullo modo congruit contextus. Quoniam si masculus ita legasset mulieri, lego vestem meam mundum ornamentaque muliebria, non erat necesse Paulo dicere, quod ex Iaboleni accessionis loco dicit, demonstrationem, muliebria, neque vesti, neque mundo applicari posse salua ratione recti sermonis. perspicuum enim erat testatorem, quī ita legasset, de veste sua nō de muliebri intellexisse. Præterea alienum est à masculis mundum ornamentaque muliebria

legare. adde, quod & si masculus fuisset testator, cuius mulieris mundum ornamentaque muliebria legaret, fuerat dicturus. Quod tamen factum non est.

2 Nec vero obest vox Plautius, quæ ita est accipienda, quemadmodum à nobis dictū est, vt scilicet ex Plautio iuriconsulto eam speciem Paulus proponat. Est enim mea quidem sententia animaduertendum: Plautium iuriconsultū fuisse Iulio Paulo cæterisque ætatis eius iuriconsultis vetustiores, qui in ius ciuile Romanorum libros ediderit, ad quos & ipse Iulius Paulus decem & octo libros conscripserit, & alij etiam iuriconsulti suos commentarios. ex ijs autem Plautianis libris aliquoties Iulius Paulus suis ipsius Plautij verbis speciem proponit. vt hoc ipso responso, de quo agimus, & in. l. Plautius. ff. de conditio. & demonstra. & in. l. hæredi. §. Plautius. eodem titulo. & in. l. Plautius. ff. ad legem Falcidiam. & in. l. si proprietarius. §. vltimo. ff. de dam. infe. Mirum est autem, quantum huius rei ignoratione & Accursius & omnes aut aberrant, aut variant. hic enim in priore expositione testatorem

rem

rem eum faciunt, cum in secunda recte sentiant, at in l. Plautius, de condit. & demonstra. contra atque hic fecerunt, cum recte sentiāt in priore expositione, in secunda Plautium heredem faciunt. in l. autē Plautius, ad legem Falcidiam testatorem, siue in tertia persona legamus legauerat, & legauit, siue etiam in prima legauerā, & legauit. Nam, vt hoc Accursius faciat comodius, nulla causa cōtextum corrumpit, ex tertia persona, quæ constans lectio est, primam faciēdo, hoc est, legaueram & legauit. cum re vera omnibus his quatuor locis Plautius sit intelligendus iuriconsultus: &, quæ statim sequuntur, ipsius esse Plautij verisimum sit, & in voce Plautius punctum apponendū esse; subaudiendumque verbum scribit, ait, vel simile, vt deinde incipiat radi species. Quomodo ipsum verbum ait ab eodē est Paulo expressum in l. Plautius ait. ff. de procu. Quin & illud mirum est: Accursium, qui in dicta. l. si proprietarius. §. ultimo. recte subaudierat verbum respondet, in ceteris locis tam aut varias se, aut errasse. consuevit autē Iulius Paulus apposita ex Plautio facti specie suum nomen

adscribere. fecit hoc hac ipsa lege. fecit & in dicta. l. Plautius de conditio. & demonstratio. fecit & in dicta. l. Plautius ad legem Falcidiam. citatur etiam Plautius ab Vlpiano in l. ergo. §. i. ff. de serui. rusti. pradi. his verbis, Neratius ex Plautio ait, hoc est, ex ijs, quæ Plautius scripsit.

3 Quod autem dixi, non modo Iulium Paulum, sed alios etiam iuriconsultos ad Plautiana scripta annotasse, commentariosque scripsisse, argumento est vel maxime perspicuo, quod scribit Vlpianus in l. i. §. ultimo. ff. de vlufructu accrescendo. Omnes enim auctores apud Plautium de hoc consenserunt. hoc est, in ijs scriptis, quæ ad Plautianos libros scripserunt. Quomodo & illud est accipiēdum, quod scribit Iulius Paulus in l. si id quod. §. si ex decem. ff. de donatio. inter vir. & vxor. quinq; petenda esse apud Plautium placuit, hoc est, ijs authoribus, qui ad Plautium, hoc est, ad Plautianos commentarios scripserunt. consimiliter & illud eiusdem Pauli in l. actione. §. item scriptum est. ff. pro socio, quod Seruius apud Alphenum ita notat. & illud item, quod

OBSERVATIONVM

quod scribit Marcellus in. l. si quis duos homines. ff. de solu. nam apud Alphenum Seruius ait. & illud item Vlpiani in. l. frugem. ff. de verbo. significa. quæ Seruius apud Alphenum in frumento contineri putat. id etiam evidentius fit ex. l. nam & Seruius. ff. de nego. gestis. his verbis: nam & Seruius respondit, ut est relatum apud Alphenum. nisi his, quibus apud Alphenum dicitur, locis ita maius accipere, Seruius apud Alphenum, hoc est, prout refertur ab Alpheno. Quem admodum dicimus, Trogius apud Iulium: Titus Livius apud Iulium Florum: Origenes apud Hieronymum. Quod & in superioribus locis dici potest.

4 Alphenum autem illum Seruii Sulpitii accipe discipulum, cuius fit mentio in. l. 2. §. Seruius autem Sulpitius. ff. de origi. in. cuius Alpheni per multa extant in pandectis responsa, interdum, idque frequentius sub simplici Alpheni nomine, interdum & Vari cognomine addito, & fuit tamen alter Alphenus iuris & ipse consultus Papiniani discipulus, nameius ut Papiniani auditoris in Alexandro Severo meminit Lampridius, nullo addito cognomi

Alphenus duos fuisse iuris consultos: nec posterioris quicquam extare.

ne. Sed cuius extant responsa, qui quæ in pandectis citatur, ille est Seruii Sulpitii discipulus, non Alphenus posterior, cuius nihil extat. Habuit autem Alphenus ille Varus plurimum authoritatis: fuit etiam consul, quod Pomponius quoque in dicto. §. Seruius, scripsit. Porphyrio in commentariis ad Horatium in arte poetica author est, tutorem eum fuisse, & abiecta futina, quam in municipio suo exercuerat, Romam venisse, magistroque usum Seruii Sulpitii ad tantum peruenisse, ut consulatum gereret, & publico funere efferretur. Exitimo autem Pomponium authoritati Alpheni hoc dedisse, eam ut rem subiceret, per

Vera ergo, ut ad nostram legem reuertamur, lectione constituta, quæ mulier habere debet calu recto, non casu dandi mulieri: & iuxta quam voci Plautius stigme apponenda est, subaudiendaque vox ait, aut similis, ut quod deinde sequitur, Plautii sit species & verba, quibus in extremis de more suo Paulus suum nomen adscribat, restat, ut ad reliqua huius responsi pergamus.

In cōtextu ibi, vestem meam mun

mundum ornamentaque muliebria. consimilia posuit verba Titus Liuius quartæ decadis libr. 2. ad calcem de vxore Nabidis tyranni agens. ea nunc singulas illustres, nunc simul plures genere inter se iūctas domum accersendo, blandiendoque ac minando, non aurum modo ijs, sed postremo vestem quoque mundumque omnem muliebrem ademit. cuius loci & infra nonnullus erit vsus.

Ibi, secundum verba testamenti: subaudio, sua scilicet sponte decurrentia. vt cunque Rogerius intelligat rigide accepta. vt in glossa dicā latius.

Ibi, Paulus, hoc verbum, vt supra attigi, claudit facti speciem & Plantiana verba.

Ibi, tantum ornamentorū vniuersitati derogasse, hoc est, in ornamentorum duntaxat legato fuisse parciolem, vt ea solum ornamenta legata voluerit, quæ erant muliebria: de cætera præterea veste nihil detraxerit.

5 Ibi, accedere eō. caute labolenus (nam ex laboleno hac adducuntur) argumentū hoc, quod subiicit, nihil per se in proposita specie euincens pro accessione posuit & additamento: non vt argumentum,

quod quæstionem ipsam per se absolueret. est itaque hoc argumentum ex eorum genere, quæ concursu valent, separata debilia sunt, de quibus Marcus Fabius lib. 4. cap. 2. ita scribit: at enim quædam argumenta turba valent, diducta leuiora fiūt, & eodem libro cap. 5. Quid? quod interim, quæ per se leuia sunt, turba valent. hæc ab authore ad Herennium libro quarto frequentatio dicitur, his verbis. eiusdem generis est illa frequentatio, quæ plurimum cōiecturalibus causis opitulatur. cū suspensiones, quæ separatim dictæ minutæ & infirmæ erant, vnum in locum coactæ rem videntur perspicuam facere, non suspitiosam.

Ac de his omnino argumentis est Ouidianus ille versiculus intelligendus, sed, quæ non prosunt singula multa iuuant. Est autem ex libro. 2. de remedio amoris. integrum carmen sic habet: forsā & hæc aliquis (nam sunt quoque) parua putabit: sed, quæ non prosunt singula, multa iuuant. atque eius quidem versiculi multis in locis meminit Accursius, quæ persequi omnia non admodū ad rem pertineat. certe eum citat in. l. 3. §. eiusdem. ff. de testi.

H sti.

Propositio illa anceps, quæ nō prosunt singula, multa iuuant, Quomodo sit intelligenda.

OBSERVATIONVM

sti. vbi elegans eade re princi-
 pis inseritur rescriptum. eun-
 dem etiam versiculum citat
 in. l. si stipulatus. ff. de usu. & in
 l. instrumenta. C. de probat.
 Quod autem dicit multa, sic
 accipe, vt idem sit dicere, mul-
 ta, quod vniuersa. hoc est, vt
 crassius agamus, omnia ea iun-
 cta. & est vtique ea propositio
 ex earum propositionum nu-
 mero, quas ancipites & vtròq;
 versus versatiles brocardicas
 barbara voce appellamus. imo
 vero earum omnium cõtuma-
 cissima & maxime refractaria.
 Ceteræ enim non illæ quidẽ
 citra sudorem, in ordinem ta-
 men vt cūque certe cogi pos-
 sunt: hæc adeo in ordinem co-
 gi non potest, regulaque ac de-
 finitio quædam ex ea consti-
 tuti, quam sequaris: vt, quod fie-
 ri nullo pacto potest, ex arena
 citius restim efficias. nostri, cū
 in eam incidunt, dum suo quis-
 que seruit argumento, vario
 eam modo exponunt: nullo
 (quod bona eorum venia di-
 xerim) exacte ac absolute. nec
 vero vlla est eorum culpa id
 non obtinere, tẽtasse profecto
 culpa est. cum nihil aliud sit
 eam propositionem in regulã
 firmam velle trahere, quã id
 tentare, quod per rerum natu-
 ram fieri non potest. itaque ni-

hil hic constitui potest perpe-
 tuum: sed pro argumentis ac
 coniecturis temporarium. hoc
 scilicet modo: quæ non pro-
 sunt singula, profunt interdum
 vniuersa. id autem (interdum)
 non potest semel definiri, cum
 pro qualitate causæ alibi pau-
 ciora sufficiant, alibi ne plura
 quidẽ: nempe pro vi ac pote-
 state argumentorum, vnde &
 illud sequitur: quando non suf-
 ficiant vel vniuersa, bono vi-
 ro, hoc est, iudici permittend-
 dum, qui pro re præsentī, pro
 ea, quam dixi, vi ac potestate
 argumentorum arbitretur.

6 Nec ab hoc, de quo agimus,
 remotum est, quod scribit Bal-
 dus in. l. 3. C. de probat. Quo
 in loco duplices facit probatio-
 nes: necessarias alteras, quas di-
 cit Aristotelem appellare reti-
 neria: alteras probabiles, quas
 dicit eundem appellare perico-
 tes, quæ voces retineria, inquã
 & pericotes fuitiles sunt & ni-
 hili. vnde tu apud Baldum & e-
 miria lege & pericotos, hoc
 est, vt Aristoteles scripsit κτε-
 μερικα & περι εικότων est autem
 κτέμεριον signum certum & ve-
 rum, quod Cicero in partitio-
 nibus proprias rerum notas ap-
 pellat, idest, quod nunquam
 aliter fit, certumque declarat,
 vt fumus ignẽ τὰ εἰκότα autem
 con-

consentanea. quæ Cicero eodem libro appellat verisimilia, quod plerunque ita sint. de his Fabius libro quinto capite nono: vbi, quæ Cicero consentanea dixit, ipse appellat *optima*, & non necessaria. adeo autem, quæ ex Baldo adduximus, ijs affinia sunt, quæ de probationibus cōiecturalibus à nobis sunt dicta, vt plerisq; eodem Quintiliano authore signa hæc pars sit argumentorum, tamen si ipse subtilius ea separet, ac distinguat.

Ex dictis præterea deducitur, quemadmodum vniuersa interdum profunt pro argumentorum vi ac potestate, quæ singula non prodesse: ita interdum ne vniuersa quidem, quæ adhibemus, prodesse, quorum singula non profunt: quando scilicet vel vniuersa leuiora sunt, quàm vt iudicantis expleant religionem.

Illud item: quæ non nocent singula, nocere interdum vniuersa: rursusque, quæ non nocent singula, non nocere interdum vel vniuersa. tota enim hæc res, vt aut profint, aut noceant singula aut vniuersa: aut nec profint, nec noceant: à vi ac potestate argumentorū (quibus proxima sunt signa) pro causarum ac negotiorum, de

quibus agitur, qualitate, vt diximus, pendet. Quorum rerum exempla ius nostrum multa suppeditat.

7 In eodē contextu, ibi. Salua ratione recti sermonis. Quid hoc responso in his verbis decantatius? & tamen verissimū est nec Accursium, nec vllum alium iuris interpretem, quod initio etiam huius capitis testis sumus, aut hæc verba recte exposuisse ac intellexisse: aut huius præterea respōsi sensum percepisse. sic enim omnes interpretantur, vt rectus sermo hoc in loco excludat figuratū. Quæ ratione non magis recte locutus est Scauola in. l. Qui vxori, hoc titulo, qui, cum præcessissent annuli & vestes, subiecit quasi propria. quanquam quid vnus Scauolæ vnū adduco locū, qui & eiusdē & aliorū possim innumerabilia: imo vero quibus locis & Cicero & ceteri classici authores passim scātēt? Quorum in ea parte sermo nē rectū nō esse dicere insania sit. Quare ipse cōstāter aio errare eos omnes, dū hæc verba ita interpretātur: errare itidē in huius respōsi explicatione. Deniq; rectū sermonē hic nō opponi figurato (prout omnes, volunt) sed distorto, hoc est solæcismo: labolenumque

OBSERVATIONVM

hoc velle demonstrationē (muliebria) salua ratione recti sermonis, hoc est, nisi solæcismo admissio, ad vestem aut mundum referri non posse. nemo enim nisi solæcissans dixerit, vestem muliebria, aut mundū muliebria, quasi dicat Iabolenus: si testatrix ita dixisset, lego Titie vestimenta mea, stragula, ornamenta que muliebria, hæsitari iure poterat, an demonstratio illa (muliebria) vestimentorū vniuersitati derogaret, quia ea demonstratio (muliebria) etiā vestimentis applicari poterat salua ratione recti sermonis, & solæcismo non admissio. nunc, cum testatrix ita dixerit, vestē meā, mūdum, ornamenta que muliebria, vox muliebria salua ratione recti sermonis, hoc est, nisi solæcismo, vt dixi, admissio, nec ad vestem per se, nec ad mundum per se potest referri, alioqui quis vnquam non dico oratorē, sed vel historicū, vel etiā poetam, quibus metri necessitas permittit esse licentiosis, ad triū viros deduxit, quod generi fæminino ac masculino neutrum adiecerit? aut cur in testatore damnetur, quod oratoribus quoque familiare est? quod ijs & cæteris claris scriptoribus, quod iuris

consultis & elegans & frequentissimū? atque de hac quidem obseruatione gratiam mihi haberi postulo, tantum abest, vt metuam, ne eam candidus lector reiiciat. mirum est autē, quantum ea tollat incōmodorum, in quæ Accursius & interpretes omnes, dum hæc verba perperam intelligunt, se coniecerunt.

Nunc iam, si placet, glossas persequamur, quas ob ea, quæ iam in contextu sumus periculi, citius absoluemus.

In glossa. i. ibi, Plautius scilicet testator, & sic infra mutat casum, cum dicit testatricem. hanc lectionem, quæ habet mulieri casu dandi, reieci- mus supra, cum contextum explicaremus. Idq; non vna tantum de causa, nō tamen, quod non alicubi factum sit, vt a fæmina exorsus iuris cōsultus in specie proponēda postea transeat ad masculū, vt dixi harum obseruationum capite quinto. Quanquam, vt exorsus a masculino transeat ad fæminā, quod tamē hi volunt, qui Plautium faciunt testatorem, nec ipsi opinor inuenient, nec nos meminimus.

In eadem. ibi, vel dic Plautius, scilicet dixit. hæc vera, vt latius docuimus in contextu,

In

In glossa secundum verba. *ibi*, rigide accepta secundum Rogerium: cuius etiam expositio repetitur in glossa ad vocem, tantum. quæ tamen expositio merito rejicitur & a Bartolo: hoc quoque nomine Rogerij falsa est expositio, quod iuxta eam verba sensui præferretur, cum contra esse debeat: ut scilicet verba sensui ministrent. unde tu dic, quod in contextu etiam attigis, secundum verba testamenti proprie & sua velut sponte decurrentia, cuius rei rationem, quæ mihi quidem videatur, spero & non inerudito lectori in contextu de industria omissam usque ad dictam glossam suspendemus.

In glossa Iabolenus. *ibi*. videtur adscribi principium legis Paulo. tu dic, ut in contextu dixi, Plautij esse totam facti speciem, & huius responsi verba usque ad vocem Paulus, quæ Plautianam claudit speciem. Iabolenum deinde eius rei rationem eam, quia verisimile est &c. addidisse, cuius rationis ratio omissa à Iaboleno totam hanc rem, ut mihi quidem videtur, obscurauit.

In glossa tantum *ibi*. id est tantum modo. timuit opinor Accursius, ne quis suspicaretur

tur vocem hanc (tantum) nomen esse, & tantum ornamentorum hoc significare, tam multa ornamenta. ideo exponit tantum, id est, tantum modo. sed sine causa timuit, cum hac in parte contextus valde sit perspicuus.

In eadem, *ibi*, secundum Rogerium hic de rigore. hæc Rogerij expositionem reieciimus in glossa secundum verba, pollicem nos hic rem eam copiosius executuros. Faciemusque id mox, si modo prius admonuerimus, quod in glossa sequitur, dum dicit, vel secundum verba, nouam non esse expositionem, sed eandem.

In eadem *ibi*. vel dic, quod non nocet hæc derogatio primis legatis, quæ expressa sunt. nec hæc placet expositio. Quia enim magis expressa est vestis, quam ornamenta: nihilo profecto. nam & vestis per relationem ad vestem testatricis certa est, nec aliò ornamenta certa sunt, quàm per relationem ad ornamenta muliebria. Ita fit, ut vestis & ornamenta æque aut sint certa aut incerta.

Bartolus huius responsi decisionem duabus tribuit rebus: nempe adiectiuo illi muliebria,

H 3 Quod

OBSERVATIONVM

quodd habeat vocem illam ornamēta propiorem sibi, quā habeant vestis & mundus, quæ vox per omnia conueniat voci ornamenta. nam hoc vult licet præcisius. & quod in hoc, ne censeatur derogatum legato vestis, fauor vertatur. quæ & ipsa expositio nihilo magis nobis arridet. tantoq; minus hoc de fauore, quod Plautius secundum verba testamenti, nō fauore aliquo motus ita responderit.

8 Ante autem, quā meam sententiam interponam, illud constituto: totam hanc rem, si quid mihi nasci est, in eo verti, quomodo verum sit, vt dum mulier sic legat, lego titiæ vestem meam mundum ornāmēta quæ muliebria, omnis vestis testatrix, hoc est, omnis eius vestis licet non muliebris legata videatur, nec ei legato vestis vox illa (muliebria) quicquam derogat.

Iaboleni porro causa in cōtextu expressa, quia verissimile est testatricem tantum ornamentorum vniuersitati derogasse, quibus significationem muliebrium accomodasset, in firma plane videtur, & alteram post se causam postulare. Sequitur enim, vt quæramus, qua

re sit verisimile testatricem ornamentorum duntaxat vniuersitati derogasse, non etiam vestis legato. idque (quod etiam ipsum auget dubitationem) secundum verba testamenti, nam hoc est, quod quærimus, quod exigimus, cur in eo legato secundum verba testamenti legato vestis nō derogat demonstratio (muliebria. nam quod Iabolenus postea dicit, accedere eò, vt in contextu dixi, & dicā rursum in glossa penultima, causa seu ratio non est, quæ re euincat, sed accessio. semper ergo illud restat, vt quæramus, quæ sit huius discriminationis ratio: quando quidem, quæ glossematarij, quæ Bartolus & alij scripsere, nec salis habent quicquam, nec iuris.

Quare, vt meam iam sententiam interponam, salua cruditorum cēsurā, mihi quidem videntur Cassius Iabolenus & Paulus pronomini (meā) hoc tribuisse, eique pronomini in nixos ita respondisse. quanquā enim, si ita simpliciter testatrix dixisset, lego Titia vestem mundum ornamenta quæ muliebria, non alia vestis Titia deberetur, quā quæ testatrix fuisset muliebris, additum tamen id pronomē meam

meam effecit, vt omnis testatrix vestis, non tantum muliebris ei debeat: nec demonstratio illa (muliebria) quicquā ei vestis legato deroget, quod ab ipsa testatrice separatam legē accepit. quasi si ea mulier de sua tantum muliebri veste cogitasset, seu sensisset, nō fuisset adiectura pronomen, sed ita legatura, vestem mundum ornamentaque muliebria, vt aliud sit, si testatrix dicat, lego vestē meam mundum ornamentaque muliebria: aliud, si dicat, lego vestem mundum ornamentaque q; muliebria, vt verum sit priore illo modo legādi secundum verba testamenti omnem vestē, quā eius mulieris, hoc est, testatrix fuerit, id est, etiā nō muliebrē legatam videri, nec ei quicquā demonstrationem illam (muliebria) derogare. posteriore autem legādi modo muliebrē duntaxat vestē, vt pote in quo de muliebri tantum veste sensisset testatrix intelligatur. & vtrunq; secundum verba testamenti ad quod & locus ille Titii Liuij, quem supra adduximus, plurimum quoque conducit, in quo vox illa (muliebrē) vesti quoque, quā simpliciter fuit expressa, derogat, vt non generaliter de omni

earum fœminarum veste, sed de muliebri duntaxat intelligatur.

9 Nec omitto Bartolum contra huius respōsi decisionem, quā Calsij ac Iaboleni potius est, quā Plautij (nam hic ex Plautio sola facti species proponitur, decisio ex Calsio & Iaboleni, quos sequitur Paulus) adducere alterum Iaboleni respōsum ex l. hæres meus. §. 1. ff. de lega. 3. cuius sunt verba: duas statuas marmoreas cuiusdam nominatim, item omne marmor erat legatum, nullam statuam marmoream præter duas Calsellius putabat deberi. Offilius & Trebatius cōtra. Labeo Calsellij sententiā probat. quod verū puto, quia duas statuas legando potest videri non putasse in marmore statuas legare. Quæ tamen Iaboleni species, quid ad huius capituli decisionem impugnandā faciat, plane non video. ex illo enim Iaboleni respōso hoc tantū deducitur: species quædam in legādo vni nominatim expressæ faciunt, vt in legato generis eidē facto earū specierū nulla præterea veniat, sed apud hæredem remaneant, vt in eo statuarum exemplo. Reddit Iabolenus rationem, quia eas duas statuas legādo potest

Iaboleni
respōsum
ex l. hæres
meus. §.
1. ff. de
lega. 3.
declara-
tur.

OBSERVATIONVM

videri non putasse in marmore statuas legare, quæ & ipsa Iaboleni ratio nihilo ad eam decisionem firmior videtur, quàm ea est prima facie, quam ad huius responsi speciem idē reddit Iabolenus. Nam hoc ipsum ego quæro, quare id possit videri non putasse. quod & Iabolenus omisit, nec interpretes declarant. Quare, vt & hic quoque me interponam, hanc ibi esse rationem existimo, quodd, nisi sic intelligamus, frustra ei legasset species, cui & genus legauit, cum etiam non expressas ex legato tamen generis esset habiturus. iure ergo hæc interpretatio sumitur, vt nulla præterea earū specierū in eo generis legato veniat, ne supervacaneæ videatur testator duas statuas marmoreas legasse, cum legatum generis omnes esset comprehensurum. & ex hoc colligitur ea testatoris voluntas, quam Iabolenus dicit, quantum mihi quidem videtur.

Ex quo & illud infero: paragraphum illum de legato generis eidē facto esse omnino intelligendum: non (quomodo Viuianus ibi putauit posse intelligi) hoc est, etiā ubi species vni, genus alteri legata es-

sent. eo enim casu cessat ratio à nobis adducta. nec eo casu supervacanea esset duarum statuarum expressio, cum in legato generis etiam statux veniant, nisi quæ alteri sunt legata. & quod dicit. s. i. de legato generis eidem facto intelligendus sit, clarius adhuc ostendit Pomponius in. l. i. versiculo item si dos, hoc titulo de auro & argē. lega. vbi eadem traditur speci s. i. de legat. l. i. de legat.

Quinimo, licet nec hoc doctores explicent, existimo in ea Iaboleni ac Pomponij specie nihil referre, species prius legentur vni, deinde eidem generis: an contra omne marmor prius, postea eidē duæ statux. ex prædicta ratione.

In glossa accedere eò. ibi, quasi dicat, contingunt prædicta, ridiculum est dicere accedere Iabolenum his verbis huius responsi rationem reddidisse. cum nihil minus sit, atque adeo nec verba patiantur. quæ sunt vtique eam decisionem probantis ac confirmantis, vt res & probabilior sit, & minus habere dubitationis videatur. Quæ tamen eius decisionis confirmatio ratio idonea non sit, vt supra diximus. nec aliter hic Iabolenus dixit, accedere eò, quàm Marcellus

hoc

hoc eodem titulo, vt interim omittam. nisi quod ille ea est vsus figura, quam oratores occupationem appellant. cum videlicet dicimus, nos prætereire, aut non scire, aut nolle dicere, quod tunc maxime dicimus, vt tradit author ad Herennium lib. 4.

In glossa vltima, ibi, secundum verum sensum verborum, sed secundum sententiam secus. repetit, quod dixit in glossa tantum. sed, vt tibi ostendi, nihil ex faciunt expositiones, cum, vt supra etiam dixi, labolenus in hac accessione, quæ tamen nihil in nostra specie euincit, hoc voluerit, accedere eò, quod demonstratio illa (muliebria) voci ornamenta recte applicatur: at vesti aut mûdo per se eam demonstrationem salua ratione recti sermonis, hoc est, nisi vt solacismus committatur, applicari non posse.

Vides optime lector, quam in multis in huius responsi enarratione & hic & vbique ab omnibus sit & glossematarijs & cæteris scriptoribus peccatû. Nam & ea verba, salua ratione recti sermonis, nunquam hactenus fuisse intellecta: & ipsius responsi sensum, dubitandi etiam ac decidendi ratione

nihilo magis, satis opinor ostendimus, & quod labolenus accessione loco adduxerat, non tanquam per se euincens, perperam quasi pro ratione huius decisionis labolenus adduxerit, eos dixisse demonstrauimus.

¹⁰ Proposito ergo: vestis appellationem latiore esse, vt quæ lanea omnia lineaq; serica vel bombycina & cætera comprehendat, quæ enumerantur in l. vestis, §. i. hoc titulo: muliebrem præterea vestem eam esse, quæ mulieris causa parata est, vt eadem lege. §. muliebria: super est, vt ex hoc responso ita colligas: si mulier leget cuiuspiam vestem mundum ornamentaque muliebria, non aliam vestem videri legatam, quam quæ esset muliebris, hoc est, quæ ipsius testatricis causa fuerat parata. sin ita leget, vestem meam mundum ornamentaque muliebria, omnem vestem, quæ testatricis fuerit, hoc est, etiam non muliebrem, legatam videri: nec ei legato, quod additione pronominis separatam legem à testatrice accepit, demonstrationem illam (muliebria) quicquid derogare.

Summa
huius
responsi.

OBSERVATIONVM SUMMARIVM.

1 **V**era species Scauolæ responsi ex. l. qui vxori in principio. ff. de auro & argē. lega. & quæ fuerit in ea specie dubitationis causa, quæ decisionis cum totius responsi expositione.

2 Enunciatiua verba nostris ea esse, authoris iudicio, quæ obiter & tãquam ab aliud agente sunt prolata: & quæ sublata negotio præsentis, hoc est, de quo agitur, non efficiunt.

3 Authoris sententia in conciliandis. l. Titia. §. Caius. ff. de legat. 2. & l. qui vxori. ff. de auro & argen. lega. aut verius in ijs ita interpretandis, vt non modo sibi inuicem non aduersentur, verum etiam congruant potius.

4 Legatarius, qui aliàs non probatur esse creditor, cui vt creditori legatur, an præferatur cæteris simplicibus legatarijs.

Commemorationem donationis, de qua donatione non aliter apparet, in testamēto factam non solum vim habere legati, vt in. l. si donatio. C. de dona. sed prærogatiuam etiam solutionis respectu cæterorum simplicium legatariorum. ibidem.

5 Vlpiani responsum ex. l. Quintus Mutius. §. cui legatum est. ff. de auro & argen. leg. reiectis Accursij & cæterorum scriptorū expositionibus explicatur, dispositione, quæ circumfertur, emendata.

6 Scaphia ridicule interpretatum fuisse Accursium. in. l. qui vxori. §. penultimo. ff. de auro, & argen. leg. 2.

7 In Papiniani responsum ex. l. diuortio. §. si vir in fundo. ff. solu. matri. circa lapidicinas, quarū ibi fit mentio, animaduersio.

Cap.

CAPVT. XIII. QVO
l. qui vxori. ff. de auro & ar-
gen. lega. explicatur.

Cæ-
uolere
possum,
cuius
& capi
te prio
re me-
mini -

mus hoc ipso titulo sub. l. qui
vxori. in principio. ff. de auro
& argen. lega. discutiamus, vel
ob hoc, vt Bartoli sententiã,
quam ex hoc cõprobat respon-
so in. l. cum quis decedens. s.
codicillis. ff. de leg. 3. examine-
mus, dicentis, ex pluribus lega-
tarijs eum, cui vt creditori le-
gatum sit, cum tamẽ creditor
non esset, nullam habere respe-
ctu cæterorum legatariorum
prærogatiuã, vt ei ante eos sol-
uatur, sed ex æquo eũ pro por-
tione legatorum cum cæteris
legatarijs concursurum. Verba
autem Scauolæ hæc sunt.

Qui vxori sic legauerat, bo-
norum suorum decimã & mã-
cipia & species argenti, quas
expresserat, eidem annulos &
vestem reddi ab hæredibus
petiit, quasi propria vxoris
fuiſſent. Quæsitum est, si vxo-
ris non fuerint, an præstari ex

causa legati deberent. respon-
di, legandi animo dedisse ea
videri, nisi contrarium ab hæ-
rede probetur.

Ac de ea quidem Bartoli
quæstione post rempestiuius.
nunc ipsum Scauolæ respon-
sum vt à Scauola minime pro-
fecto obscurum explicemus.

I Cuius species meo sane iu-
dicio cum dubitationis ac de-
finitionis seu decisionis cau-
sa hæc est. Titius, cum Seixæ
vxori iam bonorum suorum
decimam mancipia & certas
quasdam argenti species legas-
set, ita subiecit: item volo hæ-
redes mei eidem vxori meæ
annulos & vestem reddant, vxor
eos annulos & vestem petebat,
vt pote ei legata. negabant hæ-
redes ei deberi. ac negabant
hoc argumento, quòd illa non
essent ipsius vxoris, ac proin-
de legatum, quo reddi iubebã-
tur, locum non haberet. Nec
aliter voluisse testatorẽ legare,
quã si vxoris fuiſſent, qui, sicut
legauerat bonorũ suorũ deci-
mã, sicut itẽ mãcipia & certas
quasdam argenti species, sic & ve-
stem & annulos fuiſſe legaturũ.
quæ cum distinxerit, de que
ijs separatim ita cauerit, quasi
vxoris essent, hoc ab e a nõ pro-
bato nihil eam annuorum ac
ve-

OBSERVATIONVM

vestis esse habituram. contrarium respondit Scæuola, nempe & hæc vxorem in re dubia esse habituram, quasi legandi animo ei videatur maritus dedisse. Hac ergo proposita facti specie contextum paulatim exponamus.

Ibi, qui vxori sic legauerat. hæc res erat dubitandi causa, quasi, si maritus legare quoque annulos & vestem voluisset, non ea vxori reddi iussurus fuerit, sed vt cætera legaturus, vt dixi in proponenda facti specie.

Ibi, quas expresserat. verba sunt Scæuolæ factum ipsum exponentis, nempe testatorem non omne argentum, sed certas quasdam ex argento species vxori legasse. nam alioqui, & si argētum omne legasset, idem esset dicendum.

Ibi annulos & vestem, nō dixit hic, quæ expresserat. omnes ergo annulos & omnem vestem legauerat. sed & si expressisset, quos annulos, quam vestem legaret, idem esset dicendum.

Ibi, quasi propria vxoris fuissent. hæc verba mea quidem sententia testatoris non sunt, sed Scæuolæ. ac ne necesse quidē est, testatoris vt sint.

satis enim ostēdit verbum reddi, ea quasi propria vxoris fuissent, ei legasse. vt in. l. verbū reddendi. ff. de verborum significatio. Eo enim ipso, quod iubet reddi, indicat, quasi propria vxoris fuerint, ea se reddi iubere. vt in dicta. l. verbum reddendi. atque hunc quidem locum ad aliud expendi capite priore, hoc est, supra proximo, vt in quo generi masculino, & fœminino neutrum plurale sit adiectum, dum illa verba ex. l. Plautius hoc titulo, salua ratione recti sermonis, explico. nec in iudicium tamen de non seruata ratione recti sermonis Scæuola trahitur. Si illud est rationem recti sermonis non seruare, eleganter loqui, vt ibi diximus.

Ibi, si vxoris nō fuerint. hoc mouebat hæredes, ne ea darēt vxori: quasi testator non aliās ea vxorē habere voluerit, quā si eius fuissent: & quasi, si legare ea animus fuisset, legaturus ea fuerit, non reddi iussurus, vt in speciei dixi propositione.

Ibi legandi animo, sciens enim & prudens (qualis in dubio in hac specie proponitur) vxoris ea non esse, ita legauit. quo casu legasse ei videtur, nisi

nisi hæredes testatoris creden-
tem eum ea vxoris esse ita le-
gasse probent.

Ibi. dedisse ea videri. quia
cum sciens ac prudens ea red-
di vxori iusserit, nihil aliud
possumus interpretari, quam
legare ea voluisse. nã si errans,
hoc est, credens se ea ab vxore
accepisse, cum tamen non ac-
cepisset, id iussisset, legatum
non valeret, cum errans non
consentiat, & hoc est, quod se-
quitur, nisi contrarium ab hæ-
rede probetur, nepe credidisse
se testatorem vxorem ea attu-
lisse.

In glossa priore. ibi. hoc si-
gnificat & dare vt hic. Sentit
Accursius maritum ita dixisse.
Iubeo vxori meæ reddi annu-
los & vestem, quæ eius sunt pro-
pria, quod nec verum est, nec
hic probatur. nec quod postea
sequitur, dedisse ea videri,
quicquam obstat, quominus
verbum reddi suam hic propriam
habeat significationem. Testa-
tor enim iussit ille quidem red-
di quasi aliena, hoc est, ipsius
vxoris: sed cum non appareat
ea vxoris fuisse, legandi animo
dedisse interpretamur. atque
ita meo iudicio hæc sunt de-
claranda.

In glossa posteriore, ibi vi-
detur enim emisse, vt supra de

usu fructu. l. Stichus. quomodo
do emisse, cum proponatur ea
ab vxore non accepisse? tum ea
sententia dic, rationem esse,
quia cum testator sciens ac
prudens reddi iubet vxori, quæ
ab ea non accepit, legasse, hoc
est, dedisse ei (nam & legatum
quædam est donatio vt. ff. de le-
ga. 2. l. legatum) videtur. Si au-
tem errans, hoc est, credens se
ab vxore ea accepisse ei reddi
iussisset (cuius rei probatio
heredem onerat) legatum non
valeret. atque ex hoc cognos-
ces etiam num clarius ea ver-
ba, quasi propria vxoris fuis-
sent, aut proponentis aut iuris
consulti fuisse, non testatoris.
nã si testator dixisset, quia ab
ea accepi, falsa scilicet causa,
in vtrunque euentum valitu-
rum esset legatum. cum falsa
causa legatum non vitiet. vt. ff.
de condi. & demon. l. falsa de-
monstratio. in principio.

In eadem ibi. sed contra su-
pra de leg. 2. l. Titia. §. Caius,
subaudi, vbi contrarium dici
videtur: nimirum, cum mari-
tus ita dixisset, sciant hæredes
mei nullam pecuniam meam
esse penes vxorem meam, sed
nec aliud quicquam. ideo que
eam hoc nomine inquietari
nolo: quæ viuo eo in prætorium
eius sunt translata, ita de mum
ad eam

OBSERVATIONVM

ad eam pertinere, si probet & de his quoque testatorem sensisse.

- 2 In eadē ibi. solutio hic præceptiua, ibi enunciativa fuerunt verba. Hęc mihi solutio prorsus displicet. idque non simplici de causa, nā primum nego verba illius paragraphi, sciant hæredes mei &c. esse enunciativa. Sunt enim ea, quæ nostri enunciativa vocāt, meo utique iudicio (quod & dixi priorum observationum capite. 22. versiculo, illud minus expeditum) ea demum, quæ obiter & tanquam ab aliud agente proferuntur: & quæ sublata negotio præsentī, id est, de quo agitur, non efficiunt. at verba prædicta nō sunt huiusmodi, imo, ut vulgo loquimur, dispositiva, nec propter aliud, imo propter hoc ipsum emissa. Deinde, ut donemus verba illa, sciant hæredes mei, enunciativa esse (quod tamen verum non est) mox sequuntur ea, quæ nemo neget esse præceptiva ac dispositiva, scilicet, ideoque eā hoc nomine inquietari nolo, ut cunque Bartolus verbis hoc tribuat enunciativis.

In eadē ibi. vel solutio ut ibi. Scilicet ibi non fuisse certam quantitatem vel speciem expressam in legando: hic autem

secus, cum dictū sit, annulos & vestem. quam solutionem Bartolus & alij ferē reijciunt, & merito, ut cunque eam tutari conetur Castrensis. Nā certū est, quæ in vxoris sunt prætorium translata, certa esse, licet in legato nō aliter fuerint expressa.

- 3 His ergo reiectis solutionibus meo iudicio dicendū est, horum duorum responsorum adeo utrunque alteri nō aduersari, ut congruant potius. hoc est, ut breuiter dicam, utrobique verbis itari testatoris: nisi is, cuius interest, ne verbis stetur, aliud probet testatorem sensisse, aut voluisse. Ideoque in dicto. §. Cai⁹, in eo testatoris legato ea, quæ viuo testatore in prætorium vxoris vsus causa translata fuissent, non venire, quod de ijs tantum inquietari vetita sit, quæ penes ipsam essent. Nō autem erant penes ipsam, quæ temporarij vsus gratia apud eam erant. Nam, ut dicit Vlpianus in. l. penes te ff. de verbo. signi. penes te amplius est, quàm apud te. nam apud te est, quod qualiter cunque a te tenetur. penes te est, quod quodam modo a te possidetur. vxor ergo, quæ negat de ijs se inquietari debere, quæ vsus causa viuo marito in eius fuerant

Enun-
tiatiua
verba
nostris
que sint

fuerant prætorium trāslata, de his quoque maritū probet sensisse. alioqui verbis ipsis excluditur. Ideo autem in hoc Scæuolæ respōso & legato, de quo Scæuola agit, annuli & vestes veniunt, quod testator ea reddi vxori voluit, ac proinde & legare. verbum enim reddendi a testatore sciente prudente (nam talis præsumitur) prolatum, cum nō inueniat, quod reddat, quippe nō acceptum, inuenit, quod det. hoc est interpretamur, vt dare, hoc est, legare videatur. nec enim aliud potest interpretari. heres ergo, qui negat ea vxorē habituram, & cuius interest, ne verbis stetur, probet aliud sensisse testatorem, puta errantem hoc iussisse, dum ab vxore ea se credit accepisse, non legaturum nisi ita putasset. alioqui & ipse verbis excluditur.

Nunc ad Bartoli, quam supra proposuimus, quæstionem veniamus. quam nego hoc respōso probari. Nulla enim hic de legatariorum concursu mētio, vnde colligi queat, legatum alicui factum vt creditori, cum creditor tamen non esset, eadem cum cæteris legatarijs pertica esse dimetiēdum, cum hic vnā tantum propona-

tur legataria. atque adeo nec de legatorū prærogatiua, quod cui præferretur, hic ambigebatur. sed illud in quæstionem veniebat, an legatum annulorum & vestis, quæ testator vxori reddi iussisset, valeret, postquam apparuit ea nō fuisse vxoris. hærede dicente non valere, vxore contra. duntaxat enim hic dicitur: quæ maritus vxori iussit reddi, ac proinde Legataria, significare visus est, esse vxoris propria, quanquam vxoris propria non sint, ex legato tamen habituram. sed quod in ijs, quæ vxori iussit reddi, ac proinde obiter fateri intelligitur esse vxoris propria, nō præferatur, hoc est, legatum illud, si casus incidat, quo de prærogatiua agi necesse sit, non esse melioris cōditionis, quam cætera simplicia legata, nec hic dicitur, nec, si a Bartolo licet dissentire, verū puto. nihil enim prohibet eum, cui res legata est quasi aut eius propria aut ei debita, habere eam tanquam legatam, postquam aut suam esse aut sibi debitam nō probat, & præferri simplici collegatario, si casus, vt dixi, incidat, quo de prærogatiua agi oporteat, imo vero hæc videtur fuisse apertissima nec dubia mēs testatoris, qui quod ad

OBSERVATIONVM

ad ipsius attinet incommodū potuit patrimonio suo, quam voluit, legem dicere, modo ne legibus improbatam, eum sibi constituendo creditorem, qui nullus erat, vbi hoc in nullius necem aut damnum excogitauit. Nam ex duobus legatarijs simplicibus nemo vnquam dubitauit eum præferri debere, quem testator voluit præferri. & tamen certum est vtrunque iure legati habiturum. & legatarij defuncti præferuntur legatarijs hæredis, quasi illi creditores potius sint, quam legatarij vt in. l. i. C. de bon. autho. iudi. possi. ex quo & illud deduco: in huius specie respōsi, in qua, cum vxori alia legata fecisset, sciens ac prudens, hoc est, certus se nihil debere (nam talis, vt dixi, præsumitur) eidem annulos & vestē reddi iussit, si casus incidat, quo de legatorum agi opoteat prærogatiua, hoc annulorum & vestis legatum esse præferendum. videtur enim huic legatario prærogatiuam dedisse, qui sciens se non debere, non vt cætera legauit, sed quasi deberet. illud item deduco: in specie. l. si donatio. C. de donatio. vbi probatur commemorationem donationis in testamento factam, si aliter de ea

donatione non appareat, vim habere testamenti, intelligendum præterea esse, vt tamen ille legatarius cæteris simplicibus legatarijs præferatur, si ad prærogatiuam legatariorum veniendum sit. atque circa hoc responsum hæc mihi dicenda vilia sunt.

§ Ante tamen, quàm ab hoc titulo recedamus, videor mihi Accursij ac cæterorum anxietatem ac sollicitudinem circa Vlpiani responsum ex. l. quintus Mutius. §. cui legatum est, ff. de auro & argento legato, leuare posse, publicum eadem opera errorem coarguendo. Verba Vlpiani, quæ negotium Accursio & cæteris exhibuerunt, hæc sunt: sed si qua distributio eius rei facta est, tunc interest, quomodo sit legatum. sed melius est, vt totum eum. §. quomodo omnes codices scriptum habent, adscribamus.

Cui legatum est aurum omne, quod suum esset, cum moreretur, eius omne aurum fiet, quod tunc pater familias, cum moreretur, vendicare potuit suum esse, sed si qua distributio eius rei facta est, tunc interest, quomodo sit legatum.

Accursius circa ea verba, sed

L. Quintus Mutius. §. cui legatum est. ff. de auro & argē. lega. ex amma- tur & dis- pun- gitur.

sed si qua distributio eius rei facta est, interpretes item, qui Accursium sequuntur, dum haerent, dupliciter ea exponunt.

Primo enim modo ita exponit, si qua distributio eius rei, id est, auri facta sit in alios legatarios de eodem auro. Quasi dicat Accursius: quod Vlpianus ait, cui legatum est aurum omne, quod patris familias erat, cum moreretur, eius omne aurum futurum, quod pater familias tunc, cum moreretur, potuit vendicare: ita demum verum esse, nisi testator postea ultimo loco aurum illud adimendi animo in alios distribuisset legatarios. quae expositio friuola prorsus est, nec micam habet salis. ut omittam: quod Accursius dicit, si pater familias postea adimendi animo aliter aurum distribuierit, voluntatem eius seruari debere, indubitissimum esse.

Secundo autem modo ita exponit, si qua distributio, id est, alienatio inter viuos de eodem auro &c. quasi dicat. quod dictum est, cui legatum est aurum omne, quod patris familias esset, cum moreretur, eius omne aurum futurum, quod tunc, cum moreretur, vendicare potuit, suum esse, ita demum verum esse, nisi ipse pater familias postea inter viuos aurum illud alienasset, ac distribuisset. quo casu

distinguendum dicit, ut ipse subiicit. quae expositio quomodo locum habere possit, non video. imo vero lynceum esse oportet, qui videat. nam si Vlpianus de eo auro loquitur, ut certe loquitur, quod pater familias tunc, cum moreretur, suum esse potuit vendicare, quo pacto fieri potuit, ut illud inter viuos alienaret nullo certe. ut mihi quidem videatur Accursius, dum nimium emungit, sanguinem elicuisse, eam introducendo expositionem, quae per rerum naturam locum habere non posset, ut mirer interpretum neminem animum ad haec aduertisse.

Ego nego eorum verborum, sed si qua distributio eius &c. eum esse sensum, quem Accursius, quem ceteri sibi finxere: nego ad ea, circa quae ipsi desudant, verba, opus esse vlla extranea inbauditione. aio quidem Vlpianum ipsum sua verba exposuisse. Quomodo inquires? hoc inquam modo, ut intelligas paragraphum illum, cui legatum est, non ibi de sinere, ubi nostro codicum desinit dispositio, scilicet in verbis illis, interest quomodo sit legatum: nec quod sequitur, si factum aurum legatum est, maiusculis literis inchoandum, quae indicet aliam tradi facti speciem, sed huius ipsius s. de quo

OBSERVATIONVM

quo agimus, partē esse, in qua dictæ distributionis traduntur exempla. quæ mea observatio adeo est, ut spero, candido lectori non displicitura, ut gratiam quoque animadversionis eius sit habiturus. post hac ergo intelliges hunc. §. cui legatū est, & eius argumentū dura re vsque ad §. si autē aurum: & in versiculo, si factū aurum legatū est, distributionis, quam Vlpianus dixerat, exempla proponi, nō mutari argumentum.

Ac ne illud quidem circa hunc. §. prætermittā, videat lector quam male eius verba cohæreāt, dū sic legimus, cui legatū est aurum omne, quod suum esset, cum moreretur. cuius suum? verba postulant, ut intelligamus legatarij, hoc est, ut referat pronomē cui: sensus autē postulat, ut suū testatoris seu patris familias intelligatur. nec aliter verba cohærēt, quā, si (satis profecto dure) subaudiatur, a testatore, hoc modo, cui legatū est a testatore. tūc enim pronomē suū habet in oratione, quid referat.

6 Iubebo hoc responsum valere, atque adeo totū titulum, si ynum tantum addidero per ridiculum ex. §. penultimū, cuius sunt verba: argento legato non puto ventris causa habita

scaphia contineri: quia argenti numero non habentur. scaphium Accursius genus cinguli interpretatur, cum vas sit in hac parte excrementorum ventris exceptoriū. vide obsecro, quid cingulo cū scaphio. Accursius non opinor putavit ex argento scaphia fieri, quod hic significauit Vlpianus. illa vero & ex auro. sic enim Martialis, ventris onus misero, nec te pudet, excipis auro: vase bibis vitreo, carius cago cacas. cingulum denique corrigiam dicit subleuandi vētris causa. faciam opinor intelligēs, qua in magnis adipibus & propenso sesquipede venter prominens seu proiectus cohibetur. qualibus non nullos vsos fuisse & legimus & audimus, quibus ea res impedimento erat, ne liberis possent, qualē debebant, operam dare. Ac quibusdā quidē ij adipēs innoxie detrahuntur, quemadmodum de Lucio Apronio scribit Plinius libro 12. capite 37. Quin & Lucij Apronij consularis viri filio deductos adipēs leuatūque corpus. quibusdā, opinor & pluribus, qui ad hoc descēderunt, perniciose ea res celsit.

Non est autē mirandū, si ab auro & argento ægrius diuellimur, quorū gratia incognita fulcan-

fulcantur maria & nouus (nam ita vocant maximam terrarū partem, quæ nostrorum aut parentum, aut certe auorum ætate post tot ab orbe condito annorum millia cæpta est detegi) mundus euisceratur. nunquam ne hic quidem, quantus quantus iam est, humanam expleturus auaritiā: etiam si ea succrescant metalla, & in refectorium locum vicaria succedāt. Cuiusmodi marmoreas lapidicinas Papinianus noster in. l. diuortio. §. si vir in fundo. ff. solu. matrimo. in Gallia & Asia sua ætate fuisse scribit. Plinius autem historiæ naturalis, libro 36. capite. 15. in sola Italia, his verbis: & inter plurima alia Italiæ miracula ipsa marmora in lapidicinis crescere author est Papyrius Fabianus naturæ

rerum peritissimus. exemptores quoque affirmant compleri sponte illa montium vlcera. ut ^{milium} quidem videatur, aut Papinianum domestico Italiæ exemplo prætermisso Galliam Asiamque in eam rem aduocasse: aut Plinium eo in opere naturalium historiarum Galliæ & Asiæ in eo argumento adeo non meminisse, ut soli Italiæ eam dotem tribuerit. nisi dicas, quæ ætate Papiniani in Gallia & Asia erant marmoreæ lapidicinæ, eas postquam illa Plinius scripsit, extitisse, fuisseque inuentas. quæ vero in Italia Plinij erant ætate, eas assidua exemptione aut alias ante Papinianum defecisse, ut renasci amplius non possent.

Locus
Papinia
ni & itē
Plinij
obseruā
tur.

I 2

Sum-

OBSERVATIONVM

SVMMARIVM.

- 1 **I**N. l. legau. ff. de libe. lega. quæ Iulij Pauli respōsum est, quintam dictionem, reclamantibus omnibus codicibus, nec quouam, aut glossematariorum, aut cæterorum interpretum animaduertente, corrupte legi.
- 2 Debet, omnino dissyllabū actiua vocis ac significationis, nō, debetur, passiuæ, legendum esse. quibusque id argumentis author obseruauerit.
- 3 Quid scribam deceperit, ut pro, debet, dissyllabo, debetur, trissyllabum, scriberet.
- 4 Vera huius responsi species, ut cunque Accursius & omnes intellexerint.
- 5 Accursij locus non suo loco collocatus.
- 6 Accursij locus obscurior in glossa vltima eius responsi explicatur.
- 7 Quartus casus in dicti responsi specie additur ad Iulium Paulū, & Accursium.

CAPVT. XIII. QVO
explicatur Iulij Pauli respō
sum ex. l. legau.
ff. de libera.
lega.

I, quam aut priores illis nostris obseruationibus aut his etiam posterioribus obseruationem aut *παράδειγμα*, aut periculo etiam petitam in medium produximus (produximus autem utrobique eius generis non paucas) hæc certe vna erit, qua Iulij Pauli respōsum ex. l. legau. ff. de libe. lega. tot iam sæculis corrupte circumferri plane ac perspicue commonstrabimus: & ipsum præterea responsum perperam fuisse ab scriptoribus explicatum. vtrunque autem tam dilucide fiet, ut quanquā ingenij res sit futura, non corporis, manibus tamen, quod aiunt, tantum non possit attritari, nec negare possit lector admonitus. Video me magnifice promittere, faciam tamē, ut pro promissis opera respondeat.

Ad scribam autem integrū caput, quanuis longum tibi fiat, ut ea ratione cum citius, tū etiam

etiā certius nostras circa id responsum obseruationes, quod est alioqui celeberrimum, possis in vtranuis partem diiudicare.

Legavi Titio, quod mihi debetur, vel adiecta certa quantitate siue specie, vel non adiecta: aut ex contrario, æque cū distinctione. veluti Titio, quod ei debeo. vel ita Titio cētum, quæ ei debeo. Quæro, an per omnia requirendum putes, an debitum sit? & plenius rogo, quæ ad hæc spectant, attingas, cotidiana enim sunt. Respondi, si is, cui Titius debebat, debitum ei remittere voluerit, nihil interest, hæredem suum iusserit, vt eum liberaret, an prohibeat eum exigere. vtroque enim modo liberandus est debitor, & vtroque casu competit vltro ad liberandum debitorem actio. Quod si etiam centum aureorum vel fundi debiti mentionem fecit: si quidem debitor fuisse probetur, liberandus est. quod si nihil debeat, potest dici, quasi falsa demonstratione adiecta, etiam peti, quod comprehensum est, posse. Sed potest hoc dici, si ita legauerit, cētum aureos, quos mihi Titius debet, vel Stichum, quem debet, hæres meus damnas esto non pe-

tere: Quod si sic dixerit, hæres meus centum aureos, quos mihi Titius debet, dānas esto ei dare, etiam illud tentari poterit, vt petere possit, quali falsa demonstratione adiecta. Quod mihi nequaquam placet, cum dandi verbum ad debitum se referre testator existimauerit. Contra autem, si debitor creditori leget, nullam vtilitatem video, si sine quantitate legauerit. Sed & si id demonstrat, quod debere se confitetur, nulla vtilitas est, nisi in ijs speciebus, in quibus emolumentum debiti ampliatur. Quod si centum aureos, quos se debere dixit, legauerit: si quidem debet, inutile est legatū. quod si nō fuit debitor, placuit vtile esse legatum. certa enim nummorum quantitas similis est Sticho legato cum demonstratione falsa. idque & diuus Pius rescriptis, certa pecunia dotis acceptæ nomine legata.

I In contextu ibi, quod mihi debetur. quanquam eruditil- *sectoris*
~~hæres~~ censuram semper & fecerim plurimi, & suspexerim, nec aliud sim factururus perpetuò: nunquam tamen in religionem verti, si quando locus incidit, qui mihi videretur deprauatus, eius rei libere admonere: appositis vtrique argumē-

OBSERVATIONVM

ris, quæ animaduersionem nostram aut probabilē facerent, aut etiam necessariam. & sane, ubi lectio variat, aut est alioqui controuersa, minoris necesse est videatur confidentiæ id audere. in lectione autē cōstante, & quæ nullum corruptionis exhalet odorem, id tentare periculosa quidem alex opus est, & aliorum sibi censuram accersentis, ferre censurā. sed tātō plus gratiæ apud eos certe, quibus totam eam rem depositis licet affectibus æstimare, habituram. huiusmodi, si quis vnquam locus est (esse autem præterea ex nostris observationibus cognosces) hic certe, vt initio dixi, vnus est. quippe ubi mendum subsit occultius, quàm vt nasutissimis etiam viris vnquā suboluerit. id si planum fecerimus ac peruium, ne sit ingratum, hoc tātum postulamus. sin minus, ne nobis impune male dicatur, nulla regerendi conuicia relicta licentia, non recusamus.

Pauli locusexl.
legau.
ff. de libe. leg.
doce-
turcor-
ruptus.

2 Aio agitur, & quàm possum contentissima voce defendo hoc in responso quintum eius verbum corruptum esse: nec debetur (quomodo omnes ad vnum habēt codices) patien-

di scilicet voce, & quomodo quem omnes tamen pro in- regro habuerint.
Accursius & omnes legunt, esse legendum, sed agendi, hoc est, debet, vt scilicet principiū huius respōsi de debito intelligamus, quod creditor legat debitori: & finem de eo debito, quod debitor legat creditori. non autem aut principium de eo debito, quod creditori ab alio debetur, quàm à legatario eodemque debitore, aut finem de alio debito, quàm quod debitor legat creditori.

Quibus autem argumentis in hanc venerim obseruationem, nisi audire non vacat, paucis accipe.

Primum, certū est eum, qui consulebat, duas Iulio Paulo proposuisse quæstiones. vnam circa legatum debiti factum à creditore debitori: alteram circa legatum debiti factum à debitore creditori. hoc autē esse certum ex eo euidenter apparet, quòd ad eas duas quæstiones nec ad vllam præterea Iulius Paulus respondet. nec est credendus Paulus nō ad interrogata respōdisse, de quibus enixius a consultore fuerat rogatus, quòd essent cotidiana. nullo autē modo possumus dicere ad interrogata eū respōdisse, si de alio debito, quàm de eo, quod dixi, intelligamus: cum

cum tam versiculo, ex contrario, qui mox sequitur, quàm toto contextu, quantus quantus est, (est autem pro aliorum fere responsorum proportionem satis prolixus) de eo tantum debito responderit, quod legatarius debebat creditori, nusquam de eo, quod creditori ab alio, quàm à legatario debebatur. imminute autem Iulius Paulus fecisset, si rogatus generaliter de eo debito, quod creditori à quocunque, hoc est, siue à legatario, siue ab alio testatori deberetur, de eo tantum respondisset, quod creditori, seu testatori à legatario debebatur, omisso eo debito, quod creditori seu testatori, ab alio, quàm à legatario debebatur.

Deinde, hoc idem altero probatur argumento: certum enim est, versiculum, aut ex contrario, in quo secunda proponitur quaestio, in eodem per contrarium argumento, in quo prior fuit proposita quaestio, esse intelligendum. at in eo versiculo de debito tantum proponitur, quod debitor legat creditori, non de alio debito, quod ipsi debebatur debitori, ergo & principium responsi de eo tantum debito intelligendum est, quod testatori debebat le-

gatarius, non de eo, quod alius quàm legatarius debebat testatori. alioqui verba illa, aut ex contrario, nullo modo convenirent. nec erat tã stupide Paulus facturus, ut de eo rogatus debito, quod generaliter, hoc est, à quocunque testatori debebatur, ne dũ à legatario, de eo duntaxat responderet, quod testatori à legatario debebatur, non à quibusvis. cum praesertim, ut ante calcem etiã dicam, legatum à testatore factũ de eo, quod ei debetur, aliã legem habeat ab ea diuersam, quã habet legatũ debiti factũ ipsi legatario. Quod sic ubi toto hoc responso vel obiter de alio debito Paulus respondit, quàm de eo, quod testatori debebat legatari⁹, aut quod testator debebat creditori, quominus vel decussatim admittit, attondeat ut non recuso. ut necesse omnino fatendum sit, debet, voce actiua hoc loco legendum esse, nullo autem modo, debetur, voce passiva.

3 Scribam porrò huius praesertim disciplinae rudem (quoties autem eiusmodi librariorum lapsus velut manu praeuimus attrectandos?) quid deceperit videor mihi deprehendisse. Notum est nihil esse scribis in

Quid
in eo
Pauli lo
co scri-
bam de
ceperit

notarum compendio magis familiare, quam verborum passivæ vocis tertias personas ita scribere, ut extremas illas duas literas u scilicet & r apiculus t literæ, quæ præcedit, impossibilis designet tantulus, ut non oculatum lectorem aut alioqui securum aut aliud agentem facillimum fuerit fallere. atque id scribarum brevitatis causa compendium ante typos inuentum, & eo tempore, ut ex libris apparet manu scriptis, frequentissimum in typos quoque videmus irrepisse, ut hoc ipso contextu, quæ explicamus, hoc ipso verbo in meo certe, in alijs ite per multis codicibus. illud etiam notum est: literarum ductus pro cuiusque manu, ætate interdum, aut valetudine, pro calamo, pro atramento variari, ut & probatur in authentico de instru. caute & fide, in principio. ita factum est, ut, cum librarius verbum debet t litera paulo fortassis subrectiore scriptum offenderet, ei quæ apiculi illius, quo u & r literæ in compendium veniunt, speciem præberet, ex actiuo, debet, passiuum fecerit, debetur. cum omnino debet dissyllabum, hoc est, actiuum legendum sit, non trissyllabum, hoc est, passiuum. ut & supra (nisi fallor) apertissime ostendimus, & infra etiam ostendemus.

Proximum fuerit, quod ea res per multum ad huius responsi & intelligentiam & expositionem sit conductura, veram eius speciem, ut cunque glossæ matarij dixerint, tradere. ea autem, mihi crede, hæc est.

4 Cum testator iubet debitorem suum Titium hæres liberet, siue quantitatis is Titius debitor sit, siue etiã speciei, sit distinctio. aut quantitatem speciem ve debitas non expressit, aut expressit. si non expressit: simpliciter dicendum est, siue hæredem suum iusserit, ut eum liberaret, siue prohibuerit ab eo exigere, competere debitori aduersus hæredem ex testamento actionem, ut eum liberet: ut dicitur in versiculo, respondi, si is cui. &c. Si vero quantitatem speciem ve expressit, distinguendum est: aut enim verum est Titium legatarium debitorem fuisse testatoris eius summæ vel speciei: & tunc itidem, quemadmodum & in superiore casu, liberandus est. & hoc dicitur in versiculo, quod si etiam &c. aut nihil testatori Titius legatarius debebat: & hic refert, quibus verbis testator in legando usus sit. nam si quidem dixit, damno hæredem

Species
dicti
Paulini
responsi
ad veri
germa-
ni quæ
contextus
fide pro-
ponitur.

dem meum, ne a Titio debito-
re meo petat centum, vel talē
fundum, quæ mihi debet, va-
let legatum, quasi falsa demon-
stratione adiecta, quæ legatū
non vitiat, & hoc dicitur in
versiculo, quod si nihil debeat
&c. Si autem dixit, damno hæ-
redem meum, vt det Titio cē-
tum, vel talem fundum, quæ
mihi debet, tunc, licet videre-
tur idem esse dicendum, quod
proximo casu dictum est, scili-
cet valere legatum, tamen pro-
pter verbum dandi, quod ar-
guit testatorem ad id, quod ei
vere debebatur, se retulisse,
nec aliās voluisse legare, quā
si ipsi deberentur, contrarium
dicendum est, scilicet legatū
Titium petere non posse, post
quā is nihil testatori debe-
bat. & hoc dicitur in dicto ver-
siculo, quod si nihil debeat, vs-
que ad versiculum seu paragra-
phum, contra autem.

Atque hætenus de priore
proposita quæstione, quando
scilicet creditor, aut qui se cre-
ditorem dixit, Titio debitori,
aut quem suum esse debitore
dixit, legauit Iulius Paulus
egit tam scrupulose, cura que
adeo intenta, vt proponentis
desiderio cumularissime satis-
fecerit, & nunquam tamen to-
to hoc responso de creditore

egit legante Titio, quod ei, ge-
neraliter, hoc est, & ab eo & à
quocunque alio deberetur. &
erit quisquam tam peruicax,
qui castigationem nostram cir-
ca verbum debetur impugnet,
veteremque tueri velit lectio-
nem non opinor.

In eo autem versiculo seu
§. contra autem &c, haud mi-
nus accurate idem Iulius Pau-
lus secundæ respondet quæstio-
ni: quæ quærebatur, quid in ca-
su contrario dicendum esset,
hoc est, cum debitor legat cre-
ditori. cuius seu versiculi seu
paraphrasi hæc est summa: vt
siue quātitate vel specie nō ex-
pressa debitor legauerit credi-
tori, inutile sit legatum: siue
etiam quantitate, vel specie
expressa. Nisi quatenus, cum
quantitatem expressit, debiti
ampliatur emolumentum. in
eo enim emolumento valebit.
quod si dixerit, lego Titio cen-
tum, quæ ei debeo: si quidem
verum est eum debere, inutile
est legatum. Si autem verum
non est eum debere, legatum
valet.

His velut fundamentis ia-
ctis, quod reliquum est huius
responsi, scrupulosius exequa-
mur.

Ibi, ad liberandum, passiuè

I 5 acci

OBSERVATIONVM

accipe, id est, vt debitor liberetur. aut si actiue, eodem tamen sensu, vt scilicet hæres debitorem liberet.

Ibi, sed poterit hoc dici, exponit, ac limitat id, quod dixit, versiculo, quod si nihil debeat.

Ibi, sine quantitate, hoc est, quantitate nõ expressa. vt quia ita dixit, lego Titio, quam pecuniam ipsi debeo.

Ibi, sed & si demonstret, hoc est, sed & si quantitatem, vel speciem exprimat, quæ se debere dicit, nihil refert, nisi in ijs speciebus, in quibus emolumentum debiti ampliatur.

Ibi, cum dandi verbum ad debitum se referre testator existimauerit. id est, cum eo ipso, quod dandi verbo testator vsus est, dicendo centum aureos, quos Titio ^{malu} debeo, heres meus ei dare damnas esto, ad debitum se censeatur retulisse, nec aliàs legare voluisse, quàm si ipsi deberentur. Nam hic est horum verborum sensus. quanquam hæc expositio eam debuit præcedere, quàm proxime posui circa ea verba, sed & si demonstret.

In eodem ibi, nisi in ijs spe-

ciebus, in quibûs emolumentum debiti ampliatur. Accursius hæc verba de commodo interpretatur representationis, vt puta, si debitor in calendas tertias leget creditori ante eundem diem venientem. Nam hoc inter usurium facit, vt propter id huiusmodi legatum valeat. Ego, quanquam quod Accursius dicit, verum sit, latius tamẽ hæc verba intelligi posse dico, in quibus emolumentum debiti ampliatur, hoc est, in quibus maius est legatum, quàm debitum: puta, præter Accursij exemplum, quia, cum deberet nona ginta, centum legauit. nã, quatenus debitum ampliatur, hoc est, in illis decem valet legatum, & vtrunque expositionem Accursij inquam, & meam verba contextus admittunt. & vtraque vera est, sed nostra generalior.

Ibi certa pecunia dotis acceptæ nomine legata. sensus est, diuum Pium, cum ita ex factis accidisset, vt quidam vxori centum, quæ dotis nomine se dixit accepisse, nec accepisset tamen, legasset, valere legatum rescripisse, nec falsam nocere demonstrationem.

Nunc ad glossas veniamus. Nam erunt & illic nonnulla & anno-

annotanda & explicanda, quæ me non pœniteat obseruasse.

In glossa debetur, ibi, vel ab eo, vel ab alio. ostendi veram lectionē esse (debet) voce dissyllaba. quare, cum Accursius receptam ille quidem, sed quā ostendimus esse corruptam, sequatur lectionem, nec vsquam Paulus de eo, quod testatori ab alio, quā à legatario debebatur, verbum dixerit, imo illud debitum aliam, vt supra dixi, & infra repetam, legē habeat, nobis, qui veram lectionē reiecta publica sequimur, ea expositio ex illa parte, qua dicit, vel ab alio, falsa est: nec veræ lectioni, atque adeo nec Pauli congruit sensui.

In glossa. 2. recte Accursius.

In gloss. 3. & hic quoq; recte.

In glossa. 5. ibi, si is scilicet creditor. & hoc quidem recte, sed otiose, cum mox sequatur, cui Titius debebat.

In glossa poterit dici, ibi. hoc verum, &c. in hac priore expositione, quatenus Accursius dicit, versiculum, quod si etiam, locum habere, quando ita dixit testator, lego Titio decē, quæ mihi debet, recte profecto dicit. Quatenus vero dicit, versiculū, sed poterit hoc dici, loqui, quando testator dixit, volo cum liberare in decē,

vel ab eo nō peti, falsa prorsus est Accursij expositio. imo is versiculus expositio est & restrictio versiculi, quod si etiā, vt in specie proponēda dixi. hoc scilicet modo: cum lego Titio centū vel fundū, quæ mihi debet, cū tamē nihil mihi debeat, valere quidē legatū ea in specie: & in ea etiā, scilicet si dixerim, damnas esto hæres meus à Titio centū, quæ mihi debet, non petere. Si autē dixerim, damnas esto ei dare centum, quæ mihi debet, secus est, scilicet non valere legatū, quoniam apponēdo verbū dandi ad debitū me videor retulisse. unde, cum nihil mihi Titius debeat, nihil videor legasse.

In eadem, ibi, vel dic secundū Rogeriū. hoc recte, quatenus vult nō referre sic dixerim, lego Titio decē, quæ mihi debet: an sic, hæres meus ne petat à Titio decē, quæ mihi debet. id enim & Paulus dicit. Sed quatenus dicit hoc corrigi statim proximo respōso, id verò falsum est. cū agnoscēdo & cōfiteōdo verū esse, quod dixerat, subiiciat Paul⁹, sed hoc poterit dici, vbi declarat, quomodo proxima præcedens expositio sit intelligēda, vt supra dixi. tam in contextu, quā in glossematibus.

OBSERVATIONVM

In glossa dici. ibi, in libro Ioannis est hic dici, & lege interrogatiue, & responde, non Azo. Apparet Azonem eiusdē fuisse cum Rogerio sentētix. vt scilicet, quod dictum fuit in versiculo, quod si nihil, corrigatur statim. Qua in re dic, vt modo & ante diximus. nec hic est interrogatiue legēdum, vt respondeatur negatiue, sed vt ab aiente & asserente dictum legēdum est. alioqui sensus existeret ei plane contrarius, quē Iulius Paulus voluit. hoc autem legendum est, non hic, vt Ioannis habebat codex.

In glossa, nequaquam placet. ibi, ergo multo magis &c. ex propositione falsa non magnū facit, si colligit mendose. dum enim verū putat, quod de correctione dixerat, infert, ergo multo magis in casu versiculi, quod si nihil, nihil posse peti. Quod, quid aliud est, quā iurilconsultum corrigere?

In glossa contra autē. recte.

In glossa emolumentum, ibi, representationis. nō improbo Accursianam expositionē, pos sunt tamen hæc verba de ampliat debito intelligi, vt diximus in contextu, & vtrunque expositionem Pauli verba admittunt, ac amplectuntur.

5 In eadem ibi. & nota: quod hic dicit, lego quod debeo. certe vbi hæc glossa locata est, vera non est. Locata enim est in versiculo, sed & si id demonstraret. Quod autem Accursius dicit, ponitur in versiculo, contra autem.

In eadem ibi, & si nihil debeatur. tu meo periculo expunge copulatiuam, & quæ falsò in glossam irrepsit, & sensui officit.

In glossa certa. Accursius hic, quantum mihi subolet, timuit, ne quis intelligeret, certam quantitatem legatam simile esse Sticho, vt velut corpus quoddam certum legatum sit. ideo, vt existimo, dicit, nō ita amare esse intelligendum: sed satis esse, si ea quantitas certa sit in genere & quantitate.

In glossa vltima. ibi, & nota plene, si lego tibi decē, quæ tibi debeo, &c. Accursius hic orditur distinctionem à fine respōsi. hoc est, à versiculo contra autem, quando scilicet debitor legat creditori.

6 In eadem ibi, & hoc in prima persona, nunc de tertia & secunda, &c. verba hæc videri possunt obscuriora, atque adeo nō obuia sunt, nec expositu facilia, nisi acrius animum intendas. Mihi porro sensus Accursij

Accursij male locatū glossēma.

Accur-
sij ob
scurior
locus de
claratur

sij hic est: & hoc in prima per-
sona, id est, hoc intelligendum
est, vbi verbū debendū ponitur
in prima persona, vt in exem-
plo, quod dixit, lego tibi, quod
debeo, ac proinde, cū debitor
legat suo creditori.

In eadem ibi, nūc de tertia,
& secūda, &c. hoc est, nunc di-
camus, quādo verbū debēdi po-
nitur in tertia, aut secunda per-
sona, vt cū dico, lego tibi, quæ
mihi Titius debet: vel lego Ti-
tio, quod tū mihi debes. & nūc
intelliges hanc glossam, quæ
poterat nō immerito obscurior
videri, ac proinde, cū creditor
legat debitori. & hos duos ca-
sus prosequitur Accursius sub-
diturus paulō post tertiū, quē
dicit ceteros prætēmississe glo-
sematarios, Paulū tradidisse,
qui etiam casus est, cum credi-
tor legat debitori.

In eadem ibi, & est ratio
differentiæ inter primum &
duos vltimos &c, quare scili-
cet, cum debitor legat credito-
ri (nam hic fuit primus casus
glossæ) dicendo lego Caio cre-
ditori meo, quod ei debeo, fiat
distinctio, quam dixit: in duo-
bus autem alijs casibus, quos
tradidit, hoc est, quando ego
creditor lego tibi, quæ mihi Ti-
tius debet, vel quando lego Ti-
tio, quæ tu mihi debes, alia

fiat distinctio.

in eadem ibi, est & alius ca-
sus, &c. hic est tertius casus,
quo creditor legare potest de-
bitori. Nēpe cum lego Titio,
quod mihi debet, vel (quod
idē est) lego tibi, quod mihi
debes, quem casum Accursius
dicit esse difficiliorem. in hoc
autem differt hic casus ab illis
duobus: quod in neutro illorū
legatur debitori, sed alij. Nam
ita est profecto, siue dixerim,
lego tibi, quod mihi Titius de-
bet, siue lego Titio, quod tū mi-
hi debes. hoc autem tertio ca-
su vnus & idē est debitor & le-
gatus, siue dicam lego tibi,
quod mihi debes: siue lego Ti-
tio, quod mihi debet. propte-
rea autē hic casus visus est Ac-
cursio difficilior, quod verba il-
la Pauli nec ipse Accursius nec
ceteri intellexerunt.

in eadē ibi, quod falsum est,
vt infra ipse Paulus postea di-
cit, vt hac lege. s. quod si etiā,
&c. ridiculū pfecto est existi-
mare Paulum in his versiculis,
quos citat Accursius, correxis-
se, quod dixerat versiculo, res-
pōdi si is. nō enim, vt supra e-
tiā dixi, id corrigit. sed vnus-
quisq; eorū paragraphorū, seu
versiculorū suocasu locū habet,
vt supra itidē nec vno tantū lo-
co ostensum est. Sed cū latine
(quod

OBSERVATIONVM

(quod eorum pace dixerim) haud admodum exacte callerent, in hæc se absurda coniecerunt. Itaque, vtcunque dicat Accursius, falsum non est, sed verissimum, cum lego tibi decem, quæ mihi debes, si non debentur decem, nihilominus esse in legato. & quod dicit, falsum est, respicit id, quod proxime dixerat, si non debentur, decem sunt in legato, obiter enim hæc dicit Accursius.

In eadem ibi, sed quare aliud hic dicitur, id est hoc tertio casu, cum dictum est, lego tibi decem, quæ mihi debes? ex falsa propositione, quam & ipse Accursius & cæteri reiecta vera pro vera amplexantur, orta est, vt vides, hæc quæstio. Vnde mirum non est, si ad falsam propositionem, & cætera falsa sequantur. sensus autem Accursij in hac quæstione hic est: quare cum ita dico, lego tibi decem, quæ mihi Titius debet, aut lego Titio decem, quæ tu mihi debes, si debeantur, vtroque casu hæres ad faciendum, id est, ad cedendum duntaxat actionem tenetur, non etiam ad dandum. Cum autem dixi, lego tibi decem, quæ mihi debes, si debeantur, hæres tenetur ad liberandum? & respon-

det, quia dicendo, lego tibi decem, quæ mihi debes, videor legare liberationem.

Triam me hoc responso explicando arbitror præstitisse, quorum indigebat maximè. Nam primo locum in ipso statim limine, quiduis potius quàm de mædo suspectum de prauate legi, debetque omnino esse legendum, non passiuavocedebetur, quomodo omnes indifferenter legunt, & quomodo omnes indifferenter habent codices, argumentis probabilibus, imo vero necessariis ostendimus. deinde ipsius Pauli toto hoc contextu sensum, quem glossematarij cæteriq; interpretes, dum verba non intelligunt, peruerterant, ab ea vindicauimus iniuriam. Postremo in ipsas glossas partim manifesto falsas, partim etiam abstrusiores ea annotauimus, quæ & quid verum esset, ostenderent, & lumen inferrent obscuris. Ex quibus & illud consequemur opinor: nō temere esse, quod eandem toties de non contemnenda vocum significatione tundimus incudem. referreque plurimū, si quid sit interpretandum, hæc ne instructas accedas, an verborum securus inter verbaver

sa-

seris. fortunæ denique esse nō iudicij, si aliam secutus rationem in sensum incidas, alicubi alioqui vestigia positurus.

Hoc etiam addemus, esse & quartum in hoc argumento casum, quē Accursius quoq; qui ceteris glossematarijs vnū imputat omisum, omiserit & iple. quōd propterea mihi magis mirum est, quōd in glossa prima, dum legit debetur, & exponit à te vel ab alio, de hoc videbatur casu cogitasse. nisi quōd suspicor ipsum ibi de alio scilicet, quem testator nominatim designasset, intellexisse, non de eo, quod generaliter à quocunque debebatur testatori.

Est ergo quartus casus, cum lego Titio, quod mihi debetur, non expresso, à quo quibusve mihi debeatur. quo casu sic arbitror dicendum esse. aut nihil mihi debetur, & aperta res est, nihil legatum videri. nec enim locū habere potest, quod dicitur in casu versiculi, quōd si nihil, vel etiam in versiculo, quōd si etiā. qui locum habet, vbi certa quantitas vel species fuit adiecta. aut aliquid mihi ab aliquo debetur: & tunc existimo hæredem ad aliquid dā-

dum legatario non teneri, sed actionibus tantum cessis liberari, vt dictum est in glossa circa id legatum, lego tibi, quod mihi Titius debet, & circa illud, lego Titio, quod tu mihi debes.

Atque ex hoc quoque mea comprobatur castigatio, vt debet legamus, non debetur. Nā si dixisset testator, lego Titio, quod mihi debetur, ac proinde generaliter, scilicet à quocunque, locum habere nō posset, quod sequitur de adiecta aut non adiecta quātitate, vel specie.

Odimus eum, qui vel amicis in familiari cotidianoque colloquio ac confabulatione aut additam imputat literam aut omisam: nec iniuria ijs non fauemus, qui tam sunt vitrei, vt ad huiusce modi nānias amicitias renuncient. nūquam enim amantiū inter ipsos verba tam sunt aut amare, aut stricte interpretanda, vt dolo & oblique dicta censeantur, sed in simpliciore ac innocentiore partem accipiēda. at in scriptis diuersa res est. vt enim dolus malus absit, vt nihil ex animo libris, aut affingatur, aut refingatur, vt non aliud senserit librarius, quā quod excipit, quantum aut
in

OBSERVATIONVM

in hanc aut in illam partem habeat momenti vnius aut alterius literæ siue adiectio siue omisio, cū aliās saepe, tū hoc ipso responso fecimus dilucidum, nulla cum scriptore ipso concertatione, tota cū scriba, ac ne cum scriba quidem de dolo malo agimus, sed de securitate ac negligentia. quæ tamen & glossematarios & ceteros interpretes non torserit, solum, sed & detorserit, quos

si nostræ obscuratiōis rogasset argumenta, operam perdidissem. negarent se habere. cōsultius itaque visum est, quod eram factururus, si negassent, excussis domesticis angulis id præuertentē ab ipso iuris consulti responso obseruationis nostræ causas numerare. & alioqui (quod vulgo dicitur) nullus est scindendis lignis aptior cuneus, quàm qui ex eadem sumitur materia.

SVMMARIVM.

1 **S** Cholia ad Vlpiani responsum ex l. i. §. itē si cum me. ff. si pars hære. peta. ex quibus constabit perperam ab omnibus fuisse intellectum.

2 Species in dicto §. si cum me. ut cunque glossematarij & ceteri dixerint.

3 Paragraphū, Si ego. eiusdem legis pro diuiso esse intelligendum, non pro indiuiso: ut cunq; Accursius & omnes dixerint.

4 Scribæ minutula duo apud Accursium errata, imo & tertium obseruantur.

5 Bartoli epitomen seu summam in dictum §. item si cum me, corrupte circumferri, dum sic habet, qui partem possidet pro indiuiso &c. & ibi quam sit periculosum summis ac epitomis fidere.

6 Vera species dicti §. si ego, cum authoris ad eam scholijs.

CAPVT XV. CIRCA

Vlpiani responsum ex. l. i.

§. item si cum me. & §. si

ego. ff. si pars hæredi. peta.

ERBA

sunt Vlpiani

ex. l. i.

§. item

si cum

me. ff.

si pars

hære. peta. quibus explicandis magna ex parte noster labor hoc capite desudabit.

Item si cum me ex parte dimidia hæredem dicerē, trientem hæreditatis possideam, deinde residuum sextantem, velim persequi, qualiter agam videamus. & Labeo scribit, utique partem dimidiam me petere debere a singulis. Sic fieri, ut a singulis sextantē cōsequar, & bellēm habeā. quod verum puto. sed & ipse tenebor ad restitutionem sextantis ex triente, quem possidebam. & ideo iudicis officio inuicē compensatio erit admittenda eius, quod possideo, si forte cohæredes sint, a quibus hæreditatem peto.

Huius respōsi, nisi me memoria destituit, mentionem feci, cum explicarem Iulij Pauli

responsum. ex. l. plures. ff. de damno infe. a glossematarijs a cæteris item omnibus dissentiens interpretibus, nimirum priorum obseruationum capite 28. cuius rei adeo me nunquam poenituit, ut in hoc quoque Vlpiani responso explicando non verear cōtra omnium & glossematariorum & scriptorum sententiam meam interponere. breuiter utique: ut tamen hunc ordinē seruem, qui rem præstabit faciliore. Scholia in primis ad contextū addam, quæ eius sensum attento explicent lectori. speciē deinde iuxta meam subiūgam expositionem. mox, quid ex ijs, quæ dixerim, cōsequatur, enumerabo. post autem ad exponendas glossas accessero.

In contextu ibi, dicerē, subaudi & essem.

Ibi possideam, subaudi, pro indiuiso, contra atque Accursius & omnes intellexerint.

Ibi. velim persequi. subaudi, ut proinde habeam meam integram dimidiam.

Ibi, a singulis, subaudi, eorum, qui reliquos duos trientes ex æquo possidebant. hoc est, eorum quilibet vnū trientem. idque pro indiuiso contra Accursium & cæteros omnes. & siue omnes hæredes si-

OBSERVATIONVM

mus, siue vnus tantū sit cohæres, siue neuter. it idem aduersus omnes.

Ibi tenebor. ijs scilicet, a quibus eorum, quos possidebant, trientum singulos habui sextantes. siue ij, vt dixi, ambo cohæredes mei sint, siue vnus tantum, siue neuter.

Ibi. ex triente, quem possidebam. vel hæc verba indicāt, & me, qui sextantem sum persecutus, & eos, a quibus sum persecutus, pro indiuiso possidere. alioqui nec persecutio mihi sextantis ad eum, quem Labeo dixit, modū competere, nec ex meo triente præcise haberem restituendum.

Ibi & ideo. quasi dicat: licet, quod Labeo dixit, verum sit, siue ij, aduersus quos sextantem, qui mihi deerat, sum persecutus, siue eorum alter, siue neuter sint cohæredes mei, hoc tamen refert, quod si sint cohæredes, & exceptionem opponant compensationis, iudicis erit officio admittenda. dicet enim mihi vnus quisque eorū (aut etiā alter, si vnus eorum sit cohæres, pro qua parte erit hæres) tu itidem habes quatuor vncias, in quibus nostrum singuli nostram partem habe-

mus, aut quas tu certe habere non potes: fiat ergo compensatio, vt vitetur circuitus, & receptis a nobis singulis vncijs singulos habeamus quadrantes. quæ etiam res nostram comprobatur de indiuiso sententiā: nec enim alioqui locum haberet compensatio.

Ibi si forte cohæredes sint. hoc, vt modo significauimus, ideo dicit, quia si non sint hæredes, sed alijs eorum quilibet possideat trientem, non potest habere locum compensatio. non enim possunt illi didicere, se in meo hæredis triente partem habere. vt appareat hunc paragraphum perperam ab omnibus fuisse intellectū, nec vna tantum in re.

Est ergo huius responsi species, vt ad secundum eorum, quæ proposuimus, veniamus, huiusmodi.

Titius, cum esset ex dimidia hæreditatis parte hæres institutus, nec amplius, quam eius hæreditatis trientem possideret, pro indiuiso tamen, reliquos autem duos trientes, ex quibus as conficitur, alij duo, trientem scilicet singuli, itidem pro indiuiso posside-

Traditur species legis primæ. §. i. tē si cū me. ff. si pars hære. petita.

rent, siue ij duo cohæredes Ti-
tij essent, siue alter duntaxat, si-
ue etiam neuter (nam quod at-
tinet ad Labeonis decissionē
nihil refert) Labeonem de mo-
do sextantem persequēdī, qui
sibi ad explendam dimidiam
illam, ex qua fuit institutus, de-
erat, consuluit. respondit La-
beo non in solidum eum age-
re debere aduersus alterum eo-
rum, aut etiam aduersus vtrum-
que, sed aduersus eorum quem
libet ad dimidiam eius, qui si-
bi deerat, sextantis. Quo facto
verū quidem esse Titium bes-
sem habiturū, hoc est, duas vn-
cias amplius, quā sit dimi-
dia, ex qua fuit institutus. sed
huic incommodo subuenit Vl-
pianus dicens Titium teneri
ad restituendū ijs singulas vn-
cias, vt proinde illis singuli
maneāt quadrātes. hoc tamēn
referre, sint illi cohæredes, an
non sint, quod si sint cohære-
des, aut vnus eorū, pro qua par-
te fuerit cohæres, excludi po-
terit Labeonis consilium op-
posita cōpensatione eo modo,
quo dixi in cōtextu. & hic est
germanus huius paragraphi
sensus a glossematarijs & cæte-
ris, quod eorū pace dixerim,
ignoratus.

Ex prædictis (nam hoc est
tertium eorum, quæ proposui-

mus) multa deducuntur, quæ
subijciam.

Primū, falsum prorsus esse
hos trientes fuisse pro diuiso
possessos, cum re vera non pro
diuiso possessi fuerint, sed pro
indiuiso.

Deinde, Labeonis senten-
tiam nō mutari, quod illi duo
aut cohæredes fuerint ambo,
aut vnus tantum: aut etiam v-
terque extraneus. vnde non te-
mere toto hoc loco nulla fit
mentio, fuerint ne illi cohære-
des, an extranei. imo vero yer-
bis illis, si forte cohæredes, a-
pertissime mea comprobatur
sententia: quatenus in compē-
sando duntaxat Vlpianus dicit
referre, cohæredes sint, an ex-
tranei.

Tertio, huius. §. compensa-
tionem nō ex æquo ijs, de qui-
bus Labeo & Vlpianus agunt,
cōpetere. extraneis enim nul-
lo modo cōpetit: si vero fue-
rint cohæredes, aut ei, qui eo-
rū fuerit cohæres, competit.

Præterea compensationem
eo, quo diximus, modo hoc
responsum intelligendo pla-
nissime procedere.

Nunc ad glossas exploden-
das magis quā exponendas,
quanquam exponendas quo-
que (nam id erat nobis quarto
loco subijciendū) accedamus.

OBSERVATIONVM

In glossa. i. ibi. dic casum. huiusmodi speciem siue casum Viuianus & omnes probant. nec me tamen publicus error mea dimouet sententia. nego enim, vt & supra dixi, in La beonis cōsilio referre, sint ne illi cohæredes, an non sint: aut, sit ne vnus cohæres, alter extraneus. duntaxat enim refert, quod attinet ad compensationem, quam subiicit Vlpianus, quæ, cohæredes si fuerint, aut ei, qui eorum fuerit cohæres, competit: extranei si sint, aut ei, qui eorum fuerit extraneus, non competit

In eadem ibi, & ne hic circuitus fiat, dic compensationē fieri. Quatenus Accursius hoc de compensatione generaliter intelligit, nec distinguit cohæredem ab extraneo, prorsus errat, & cum eo omnes scriptores. cum sit omnino facienda distinctio, quā & supra nō semel, & modo dixi.

In glossa triētem. ibi idest hereditarias res p diuiso, quæ faciunt trientem Ioannes. & Ioannes & Accursius & cæteri omnes errant lōgissime, dum putāt hos triētes possideri pro diuiso. vt errorem tamē tueā, tur, contextum, dū exponunt, corrumpunt. itaque hæc Ioannis, quam & Accursius & doc.

tores probant, expositio falsa est omnino. horum enim trium singuli trientem possidebant pro indiuiso. nec alioqui locum haberet compensatio, etiam si illi duo aut eorum alter essent cohæredes.

In glossa possiderem. ibi, & alium cohæres meus, & alium extraneus quidā & omnes pro diuiso, omnes intelligit, idest, vterque, hoc est: illi ambo & ego. est tamen falsum, quod dicit pro diuiso. vt iā sæpius diximus. nec est necessarium, vt vnus tantum fuerit cohæres, alter extraneus. nam, vt etiā hoc sæpe diximus, quod ad Labeonis sententiam & cōsiliū attinet, nihil refert, ambo mei fuerint cohæredes, an vnus tantum, an neuter. licet, quod attinet ad compensationem, referat, vt itidem diximus.

In glossa persequi. ibi, & eorum vnus est mihi cohæres. dixi modo non esse necessarium intelligere eorum alterū fuisse mihi cohæredem. siue enim nullus eorum meus sit cohæres, siue ābo, siue alter, Labeonis procedit cōsiliū. nisi quod compensationem ex Vlpiano admittēdā solus cohæres potest opponere, vt toties dixi.

In eadem ibi. sed nunquid pro indiuiso possideo? respon

pōdeo, non. & male, vtcunque Accursius & omnes dicāt. pro indiuiso enim omnes tres possidemus, nō pro diuiso. vt iam diximus.

In eadem ibi. tunc enim nihil a cohærede meo peterē. vt supra eadē lege. §. si ego. Ille paragraphus haud dubie Accursium & omnes mouit, vt hunc paragraphū, item si cum me, perperā intelligerēt. cum enim viderēt Pegasi ibi pbari sententiā existimātis, nō aduersus cohæredē me debere persequi meā hæreditatis partem, sed duntaxat aduersus extraneum: hic autē viderent aduersus vtrūque, de quo noster paragraphus loquitur, debere me persequi, qui mihi deerat, sextantem, nec rationē discriminis inter vtrūque paragraphum inuenirent: rem totam prorsus peruertēre.

At ego existimo illius quoque. §. si ego, haud probe a glossematarijs ceterisque interpretibus tradi interpretatōnem, dum existimant eum. §. intelligendum esse, cum pro indiuiso cohæres meus & extraneus possident. cuius contrarium ego aio: nempe intel-

ligendum esse, quando possident pro diuiso. id quod probatur, dum dicitur, cum non plus haberet parte sua: & rursus, dū de extraneo dicit, eūq; restitutorū quicquid possidet. nā si pro indiuiso possiderent, non haberet partem suā, etiā si haberet tātā partem, ex quanta fuit institutus, cū in ea quoque parte ego ^{quoque} meā partem habeā, & necessario aduersus vtrūque agere debeam, vt in. §. itē si cum me. Sed cū possideant pro diuiso diuisione iam facta cū extraneo, qui sc̄ pro hærede gerebat, praua-luit Pegasi sententiā dicentis nō aduersus cohæredē meum, qui pro sua tantum parte hæreditatem habet, sed contra extraneū meā hæreditatis partem me persequi debere. quippe cum cohæres meus re legitime acta suā tātū habeat partē.

Quin ad totum illum. §. si ego, scholia, ex quibus ea res fiat dilucidior, nō grauabor apponere, atque eius præterea paragraphi speciem, cum primum hunc. §. item si cum me, absoluerō.

In eadem ibi. nunquid ergo pro diuiso? respondeo ita. & pessime quidem, vt millies iam dixi.

OBSERVATIONVM

In glossa a singulis. ibi. scilicet sui trientis. hoc est, a quolibet eorum sui trientis dimidiam.

4 In eadem ibi, ut supra eodē. l. i. §. i. lege, ut supra eadē lege. i. §. i.

In glossa sic fieri. ibi. quia nō cōdemnatur. lege numero plurali, nō condemnatur. & itidem, dum dicit possidet, lege numero plurali possident.

In glossa ipse, idest, scilicet ego. egregia vero expositio, citra quam totus periclitabatur contextus.

In glossa tenebor. ibi. scilicet cohæredi meo, a quo sextantem petij. prout Accursius intelligit hunc. §. hoc est, pro diuiso, non pro indiuiso, nulla potest esse compensatio etiam a cohærede.

In glossa compensabo. ibi. respondeo fit vtrique parte volente. &c. ad absurdi positionem quid sequatur nisi absurdum? hunc cum hunc. §. item si cum me, Accursius & omnes intelligant pro diuiso, cum sit intelligendus pro indiuiso, laborat hic in explicando, quo pacto hic locum habeat compensatio, & merito laborat, sed frustra. nullo enim modo locū habere potest compensatio in hac specie, si eam pro diuiso

intelligas: optime autē, si pro indiuiso, si illi sint cohæredes aut eorum alter, pro qua parte est cohæres. nam respectu eorū, si sint extranei, aut eorum alter extraneus, compensatio locum non habet. quod & supra dixi, & contextus ipse planē euincit. itaque neutra earū duarum expositionum, quas hic affert Accursius, placet. tantum moneo, dum in secunda legimus, vel dic, quia id, quod hinc inde debetur, est indiuisibile, non indiuisibile legendum esse, sed inuisibile, meo quidem iudicio. quæ etiā vox melius cōgrueret, si Accursius & ceteri hunc. §. pro indiuiso intellexissent, prout debet intelligi.

Habes, nisi fallor, hunc. §. item si cum me, verissime explicatum. quæ ex explicatione quā in multis Accursius & omnes errauerint, & nos deduximus, & lector candidus nec ineruditus facile animaduertet. nunc tantum addam, summam seu epitomen Bartoli ad hunc. §. item si cum me, corrupte vbiq; circumferri: dū in ea legimus, qui partem possidet pro indiuiso &c. legendum quæ esse, pro diuiso, non quod verum sit hunc. §. pro diuiso esse intelligendū (id enim iam con-

Summa
Bartoli
ad dic-
tum. §.
item si
cū me,
corrup-
te legi.

con-

Summam
alteram
Bartoli
in l. is
qui vñ
ff. de iu
recodi.
corrup-
te legi.

confutauimus) sed quod Bartolus hunc. §. pro diuiso intelligit, non pro indiuiso, sicut & glossematarij & omnes. Porro quod in hac summa seu epitome vides, vt sit corrupta, idem & multis alijs reperies. Succurrit nunc altera eiusdem Bartoli in l. is qui vñ. ff. de iure codi. in qua sic legimus: relicta ab eo, quem quis solum sibi successurum putat, si in parte succedit, pro parte debetur, si in dimidia nihil. Cū sic habere debeat: relicta ab eo, quē quis solum sibi successurū putat, si in parte succedit, pro parte debentur, si sint diuidua: si indiuidua in nihil. nam & illa verba desunt, si sint diuidua, & illa deprauata sunt, si in dimidia. quanquam ne ab his quidem summis seu epitomis de prauatis tantum est periculi (& est tamen manifestum) quā a falsis. falsas autem appello, quæ contextum ipsum falsū, hoc est, non vere nec ex fide breuiant. cuiusmodi multo esse plurimas, vel nostræ quales quales obseruationes abunde docent. id quod visum est ad mouere, ne quis his nimium fidat, nisi contextu consulto, quem multi faciliora secuti prætermittunt eas sum-

mas velut pro contextu habentes.

Nunc quoniam supra promisi scholia me ad. §. si ego huius Vlpianici responsi appositurum, eius præerea. §. speciem, ante quā de promisso appeller, promissum explebo, appositis eius verbis, quæ hæc sunt.

Scholia
ad dictū
§. si ego

Siego ex parte me dicam heredem, cohæres autē meus possideat hereditatem cum extraneo, cum non plus haberet cohæres parte sua: vtrum à solo extraneo, an vero & à cohærede debeam petere hereditatem, quæritur. & Pegasus fertur existimasse à solo extraneo me petere debere, cumque restitutum, quicquid possidet, & fortassis hoc officio iudicis debet fieri. cæterum ratio facit, vt à duobus petam hereditatem: hoc est, ab extraneo & à cohærede meo. & ille quoque dirigat actionem aduersus extraneum possessorem. sed Pegasi sententia verior est.

Est autem huius. §. si ego, species, quam & mens & verba probant iurisperiti, huiusmodi.

K 4

Titius

OBSERVATIONVM

Titius & Seius instituti sunt hæredes, nec curo ex æquis partibus, an ex inæqualibus. hanc hereditatem prædictus Seius & extraneus quidam possidebant, quæ eam inter se diuiserunt, ut nō amplius apud Seium remaneret, quàm ex qua parte fuerat institutus. reliquum apud extraneum remansit. Quo facto Titius, cū vellet partem suā eius hereditatis petere, de modo agendi Pegasum consuluit, videbatur enim cum utroque agendum ei esse: cum Seio scilicet, & cū extraneo: quod & penes Seium, qui cum nullam ipse fecerat diuisionē, pars quoque sua tanquam pro indiuiso esset, non solum apud extraneum. contrarium tamen placuit Pegaso. cuius sententiam, quāquam prima facie alio ratio vocaret, veriores dicit Vlpianus. nempe cum solo extraneo agendum Titio esse, & ab eo, quicquid ille possidet, Titium consequitur, nō autem cum Seio, qui solā dñi taxat partem, ex qua fuerat institutus, pro diuiso, re cum extraneo illo, qui se pro hærede gerebat, legitime acta, possideret. nunc contextum & glossas exponamus.

In contextu ibi, ex parte. non dicit ex quanta, nec enim

hic quicquam refert.

Ibi, cohæres autē meus possideat hereditatem cum extraneo. idest, cohæres meus & extraneus possideant hereditatem. intelligo autem pro diuiso: ut indicat, quod infra dicit, cum non plus haberet cohæres parte sua. & rursus, quod dicit, cumque restitutum quicquid possidet. & alioqui, si pro indiuiso intelligas eos possidere, contra vtrunque eorum deberem ego meam hereditatis partem persequi. ut in. §. item si cum me. nulla, si id ita esset, inter vtranque speciem seu casum differentia.

Ibi, cum non plus haberet cohæres parte sua. apparet ergo, quod dixi, cohæredem suā tantum habere partem, hoc est pro diuiso. diuiserant enim inter se hereditatem, & cohæres meus eam tantum habebat partem, ex quanta fuit institutus, dimidiam puta, tertiā aut quartam, aut aliam quamuis. apud extraneum autem ea pars remansit, quæ me contingebat. hoc est, ex quanta fueram ipse institutus, quam aduersus eum sum persequutus. non autem aduersus cohæredem meum, post quā pro diuiso & suam tantum partem, hoc est, ex quanta fuit institutus, habet. licet videre.

deretur contrarium, aduersus
vtrumque scilicet me agere
debere, quippe diuisione me-
cum non facta. sed præualuit
Pegasi sententia, cum solo ex
traneo agendum mihi esse, nō
etiam cum coherede meo, qui
suam dūtaxat partem, hoc est,
ex quantā fuerat institutus, pro
diuiso re cū extraneo, qui hæ-
res putabatur, legitime acta, hæ-
beret.

Ibi, cæterum ratio facit. vō
cem cæterum pro alioqui à no-
stris vsurpari solere docui in
prioribus obseruationibus ca-
pite vltimo, hoc ipso verbo.
Quæ & hic acceptio optime
congruit. hoc sensu: ita quidē
Pegasus fertur existimasse, alio
qui ratio facit. &c. Est autē ra-
tio, quæ in contrarium facie-
bat, ea scilicet, quam supra di-
xi, quod & in eo, quod possi-
det coheres meus, ipse quoq;
qui cum diuisio non est fa-
cta, meam videar habere par-
tem. Sed pro Pegaso est ea, quā
supra etiam adduximus: scili-
cet, quod & pro diuiso posside-
ret, & rem cum eo legitime
egisset, qui hæres putabatur, &
quod penes extraneum erat,
cuius persecutione meæ parti
integre possit consuli.

In glossa possideat ibi, pro
indiuiso. imo vero pro diui-

so, vt supra dixi.

In glossa parte sua, ibi. tunc
enim, &c. videns Accursius,
quā durum sit hunc. §. pro in
diuiso intelligere, nec tamē
sibi persuadens intelligi posse
pro diuiso, nititur circa ea ver-
ba, cum non plus haberet cohe-
res parte sua, rhetoricari, dice-
reque, quomodo fieri possit,
vt coheres meus possidens par-
tem suam pro indiuiso non
possideat meam partem. Sed
mea sententia nec in tempore
rhetoricatur, nec vere. Nam si
pro indiuiso coheres meus
possideret, cur nō & ipse à me
esset conueniendus, non solū
extraneus? vt in dicto. §. item
si cum me, & in. §. quinimō. &
§. pro inde hac eadem lege.
qui sic sunt intelligendi. adde,
quod si etiam nūm pro indi-
uiso intelligas, licet coheres
meus non possideat, quod est
meum, non ideo tamen impe-
dior, aduersus eum meam par-
tem persequi.

In glossa, cæterum ratio. cū
ratio legis velut animam in-
dat legi, non videtur ferendū,
vt ratione post habita id seque-
mur, quod est rationi contra-
rium. ea propter, vt mihi qui-
dem videtur Accursius id ab-
surdū curat amoliendum du-

OBSERVATIONVM

plici expositione. Qua omiffa
tudic ex ijs, quæ fupra dixi-
mus: rationem quidem prima
figura in contrarium vocare,
non modo fi intelligas vtrum
que pro indiuiſo poſſidere
(quomodo omnes licet perpe-
ram intelligunt) tunc enim ea
ratio eſt indubitatio: ſed etiã
cũ pro diuiſo, quomodo ego
contendo eſſe intelligendum.
cum non videatur poſſe nega-
ri, in ea ipſa parte, quam cohæ-
res meus poſſidet, me quoq;,
cum inter nos non fit facta di-
uiſio, & partem habere. ſed
huic rationi reſpondetur ex a-
lia ratione, quam & ſupra com-
memorauimus: ſcilicet, quia
cohæres meus diuiſione legiti-
me cum extraneo facta, qui
hæres putabatur, pro ſua tantũ
parte, hoc eſt, pro quanta fuit
inſtitutus, poſſidet pro diuiſo,
nec in ea iam ego quicquam
habeo, & penes extraneũ eſt,

cuius perſecutione meæ par-
ti hæreditariæ integre poſſit
conſuli.

Communicauimus cum
lectore bona fide, quid ipſi de
his duobus paragraphis ſentire
mus: & tamen ita communica-
uimus, vt exiſtimemus germa-
num noſ eorum ſenſum cete-
ris ignoratum omnibus ape-
ruiſſe. ſperamus & ipſum quo-
que noſtram probaturum eſſe
ſententiam. ſi modo non in
transcurſu, aut quomodo ij
faciunt, qui in hoc dunta-
xat in pedes ſe excipiunt, vt
ſtatim in equum ſe recipiant,
aut qui oculis iſta, vt ſic dixe-
rim, deuorant, animum adie-
cerint. ſed, quod & ipſi feci-
mus, & res expoſtulat, ſedenta-
rius ac per otium propoſito
codice ſingulorum eorum pa-
ragraphorum verbis expenſis
ac examinatis, hoc ſæpius tra-
ctarit argumentum.

SVMMMA

SVMMARIVM.

- Q**VAE fuerit dubitandi ratio in. l. qui non militabat, quod Papiniani responsum est. ff. de hære. institu.
- 2 Abiudicationibus in eo responso legendum esse, non abiudicationibus.
 - 3 Abiudicasse apud Pomponium in. l. 2. §. initium. ff. de origi. iu. non recte legi contra Budæum, verissimamque esse veterem lectionem, quæ ab dixisse habet, & qui bus id argumentis euincatur.
 - 4 Philippus Beroaldus in commentarijs ad Apuleium in Asino aureo, iure ne reprehenderit Accursiū, & an recte ipse de vindictiarū senserit significatione.
 - 5 Verba illa, eiusdem Papinianici responsi, interpositis propter actiones cautionibus, latius esse accipienda, quam Accursius fecerit & doctores.
 - 6 Verba illa, salua Falcidia, eiusdem responsi quo pacto sint dispungenda, & verborum sequentium quis sit sensus, nec eius responsi clausulam Accursium aut ceteros percepisse.
 - 7 Deratiocinatione, quam in hoc responso exponendo tradit Accursius, nunquam Papinianum cogitasse, quique sit ea in re Papiniani sensus.
 - 8 Vocem, ergo, alieno loco apud Accursium in glossa vltima a librario appositam fuisse, & ubi debuerit apponi.
 - 9 Summa huius responsi ponitur.
 - 10 Lex huius Regni. 35. libro. 3. recopilationis (quam vocant) examinatur.
 - 11 Maritus quomodo dicatur creditor respectu dotis.
 - 12 Si dos in pecunia numerata promissa, partium postea consensu in rebus æstimatis solvatur, an iure regio vectigal debeatur.
 - 13 Eadem lex Regni in posteriore parte fusiùs declaratur, & numeris sequentibus.
 - 14 Diuisio vicem venditionis, seu emptionis, an vero permutacionis habeat: & numqua sit differentia.

Cap.

OBSERVATIONVM

CAPVT. XVI. Q V O

Papiniani explicatur respō
sum ex. l. qui nō militabat,
ff. de hære. institu.

I non
cum Pa
pinia
no ipso,
cum Pa
piniani
certe

conciſa

brevitate ſæpe expoſtulauimus. quæ non lectorem modo languidiorem, & qui vel in vado hæreat, moretur, ſed acriorem etiam, & qui aquarum ſe credere verticibus non vereatur, ſiſtat interdum. Quod ipſum & in hoc eum feciſſe reſponſo, cuius explicandi gratia hoc caput ſcripſimus, probatu ros nos eſſe opinamur: aliumque ex parte certe eius eſſe ſenſum, quàm & Accuſius & cæteri exiſtimarint interpretes. verba autem Papiniani ex. l. qui non militabat. ff. de hæredi. institu. in quibus hoc caput vertetur, hæc ſunt.

Qui non militabat, bonorum maternorum, quæ in Pannonia habebat, libertum inſtituit: paternorum, quæ habebat in Syria, Titium. iure ſemiſſes

ambos habere conſtitit. Sed arbitrum diuidendæ hæreditatis ſupremam voluntatem (factis adiudicationibus & interpoſitis propter actiones cautionibus) ſequi. ſalua Falcidia ſcilicet, vt quod vice mutua præſtatur, doli cautione, quadrantem retinendo, compenſetur.

Explicemus nūc, vti ſolemus, contextum cum glosſematis.

Ibi, ambos, ſcilicet inſtitutos.

Ibi, iure, ſubaudit Comēſis inſtitutionis. inepte medius fidius. cū ſit horum verborum ſenſus hic. inter omnes iure ſummaq; cū ratione conſtitit, ac cōuenit, in huiusmodi inſtitutione vtrunq; noſtrum in vtriſq; bonis Pannonicis, ſcilicet & Syriacis ſemiſſem habiturum. nēpe libertū nō in Pannonicis ſolū, ſed & in Syriacis: Titium non in Syriacis ſolum, ſed & in Pannonicis. Vt proinde vna tantū ſit hæreditas. Atque hoc vtriq; in contrariū mouebat, vt ſcilicet nō obſtāte ea teſtatoris voluntate ſeu diuiſione, ex æquo eſſet hæreditas diuidēda, nec libertus ſolus ferret Pannonica, nec Titius ſolus Syriaca.

Ibi. ſed arbitrum, &c. & horū verborum hic eſt ſenſus: quam verum ſit inter iuriſconſultos conſtare, conuenireque,
vtrun-

utrumque in utrisque bonis semissem ex æquo, iure ipso & stricta ratione habiturum, quoniam tamen testator libertum ex Pannonicis instituendo, Titium ex Syriacis, liberto voluit cedere Pannonica, Syriaca Titio, iudicem eam debere sequi voluntatem. atque ex consequenti Pannonica integra liberto, Titio integra Syriaca adiudicaturum. ut nec de Pannonicis quicquam Titius ferat, nec de Syriacis libertus: tametsi altera prægrauent, & alteris sint pretiosiora. Nec male, imo vero appositissime hoc Vlpiani responsum ad id facit, quod supra proximo capite diximus circa. §. si ego, legis primæ. ff. si pars hære. petat. ut & ego ibi diuisionem inter cohæredem meum & extraneum sequi debeam, postquam aduersus extraneum est, cuius persecutio ne parti meæ consulatur.

2 Ibi, factis adiudicationibus, adiudicabit enim, ut dixi, liberto in solidum Pannonica, Titio in solidum Syriaca. nec me præterit alia hoc in loco abiudicationibus legi. Sed mea sententia melius multo huic loco conuenit vox adiudicationibus, quæ in his diuisionibus iudicij familiae heredis cundæ & communi diuidundo,

vel maxime propria est, ut ex illis titulis, & multis præterea iuriconsultorum patet responsis. Quamquam, qui abiudicationibus legunt, hoc opinor sentiunt: abiudicari à Titio, quam partem iure mero in Pannonicis erat habiturus: abiudicari à liberto, quam partem iure erat habiturus in Syriacis.

3 Atque ita sane sentio. tametsi & ipsum quoque abiudicandi verbum, iuris sit verbum à Cicerone Lilius alijs item scriptoribus usurpatum. usque adeo, ut ubi nos apud Pomponium in l. 2. §. initium. ff. de origi. iur. abdixisse legimus, Budæus ibidem abiudicasse censeat reponendum. sic autem is locus habet:

Initium fecisse secessionis dicitur Virginius quidam, qui cum animaduertisset Appium Claudium contra ius, quod ipse ex veteri iure in duo decim tabularum transtulerat, vindicias filiae suae ab se abdixisse, & secundum eum, qui ab eo suppositus in seruitutem petierat, dixisse, &c.

Budæus, ut dixi, pro abdixisse, abiudicasse putat legendum. Cuius sententiam ut hac quidem in parte non admodum pro-

OBSERVATIONVM

Budæie
menda-
tio ad
Pompo-
nij lo-
cum ex
l. 2. §. i.
aitium.
ff. de o-
rigi. iu-
ris. reij-
citur, re-
cepta le-
ctione
proba-
ta.

problem, non simplici moueor
argumento. Nam & nihil pro-
pe modum habent consimile
abdixisse & abiudicasse, vt ex
literarum vicinia vnum alte-
rius locum occuparit: & dare
vindicias, decernere vindi-
cias, dicere vindicias legimus
vel apud ipsum Titum Liui-
um libro tertio fusissime iux-
ta atque elegantissime hanc
historiam scribentem, vnde
haud dubie Pōponius mutua-
tus est: abiudicare vindicias
nec apud ipsum Titum Liuiū,
puto nec apud alios legimus;
ac ne legere quidē possumus.
Abiudicatur enim res, de qua
est controuersia, cum iudicio
ab hoc aufertur, & illi adiudi-
catur. vt proinde verbum ab-
iudicandi corpus ipsum, quo
de agitur, respiciat. vindiciæ
non abiudicantur, quæ nō res
sunt, de qua est controuersia,
sed ius ipsum, quo vel in liber-
tatem, vel in seruitutem res ip-
sa vindicatur. vt vindicijs qui-
dem res abiudicari possit, vin-
diciæ ipse non abiudicentur.
itaque dat, decernit, dicit vin-
dicias iudex, nec vindicias ta-
men abiudicat, sed rem.

Quare mihi recepta lectio,
quæ abdixisse habet, verissi-
ma est, hoc sensu: Appium

Claudium decemvirum vin-
dicias à patre Virginæ (nam
id erat puellæ nomen) abdi-
xisse, hoc est, negasse. dixisse
autem secundum Marcum
Claudium, quem ipse Appius
in id supposuerat. Nec aut te-
mere, aut ineleganter verbo
abdixisse vsus est Pomponius,
sed, vt opponeret verbo dixisse,
abdixit enim Appius Vir-
ginæ vindicias ab eius patre,
& secundum suppositum vin-
dicias dixit. id autem verbum
ex augurali videtur disciplina
didicisse, apud augures enim
aues addixisse dicuntur, cum
raturum faciunt auspicium. cum
verò contra, abdixisse. quo ver-
bo Cicero de diuinatione li-
bro primo vsus est,

4 Ex his autem, quæ diximus,
facile sit intelligere, an Philip-
pus Beroaldus vir & ipse do-
ctissimus iure Accursium re-
prehenderit vindicias hoc lo-
co exponentem. sic autem Be-
roaldus scribit in commenta-
rijs ad Apuleium in Asino au-
reo, libro nono. Vindiciæ ap-
pellantur res eæ, de quibus est
cōtrouersia. Seruius Sulpitius
vindicias dici ait ab eo, quod
vindicanter res ex controuer-
sia. de vindicijs, quas Brutus &
decem viri decreuerunt secun-
dum

An iure
Philip-
pus Be-
roaldus
Accursi-
um de
voce
vindi-
ciarum
notaue-
rit.

dum libertatem, Liuius in ter-
tio & iuriconsulti volumine
primo digestorum commemi-
nerunt. vbi Accursius indocte
perperamque exponit vindi-
cias dici sententias a Vindicio
seruo. quæ sunt meræ nugæ. tu
expone vindicias pro rebus,
de quibus est cōtrouersia. quæ
quandiu sunt in controuersia
& sub iudice, debent esse in
cōditione libertatis honestio-
re. exempli causa. contro-
uersia est de libero homine,
quem quispiam asserit in serui-
tutem. ex lege vindiciarū de-
bet hic esse in libertate tantis-
per, donec sententia iudicum
pronuntiatum fuerit, liber sit,
an seruus. lis vindiciarum est,
vt Asconij verbis vtar, cū liti-
gatur de ea re, cuius apud præ-
torem incertū est, quis debeat
esse possessor. & ideo, qui eam
tenet, dat prædem litis vindi-
ciarum aduersario suo, quò il-
li satisfaciat, nihil se deterius
in possessione futurum, de qua
iurgiū esset. hactenus Beroal-
dus. qui, si vera sunt, quæ scrip-
simus, & ipse lapsus est, dū vin-
dicias rem ipsam controuer-
sam esse putat. nec paulò me-
lius seuit Accursius, dum vin-
dicias ad ius ipsum refert, non
ad corpus ipsum, quod vindi-
catur.

Ad has vindicias existimo
pertinere titulum ex libro sep-
timo codicis de assertionem tol-
lenda. cuius & in. l. 1. in princi-
pio & in. l. 2. illo titulo, quæ Iu-
stiniani sunt, fit mentio. apud
Quintilianum etiā libro quin-
to capite 2. & libro vndecimo
capite primo.

Ergo & in hoc Papiniani
responso adiudicationibus le-
gendum est. & apud Pompo-
nium in dicta. l. 2. §. initium,
abdixisse, non, quomodo Bu-
dæus voluit, abiudicasse: aut,
quomodo alij legunt, abdicas-
se. quos ideo existimo id ver-
bū substituisse, quòd propius
accederet ad vocē abdixisse,
quam repudiabāt: credo, dum
nec significationem eius ver-
bi assequuntur, nec putant lati-
num. sed iam ad reliqua tran-
seamus.

Ibi interpositis propter ac-
tiones cautionibus. propter ac-
tiones intellige latius, scilicet
creditorum & legatariorum,
si qui fuerint. vt sit eorū, quæ
sequuntur, sensus hic. Quan-
quam dixerimus ob eam de-
functi voluntatem illam a iu-
dice hæreditatis diuidendæ fie-
ri debere adiudicationē, quia
tamen iure ipso vterque in v-
trisque bonis suum intelligitur
habe-

OBSERVATIONVM

habere semissem, ac proinde vterque eorum potest pro sua dimidia a creditoribus & legatarijs cōueniri, iudex curabit, vt vterque alteri caueat, pro sua hereditaria dimidia creditoribus se ac legatarijs exoluturum. ne autem intelligas tam aut parce, aut maligne, imo vero tam contra ipsius Papiniani verba cautiones has de restituendo eo, quod alteruter eorum, plusquam ei per legem licuerit Falcidiam, acceperit, esse accipiendas. tametsi Accursius quatuor vltimis glossis aliud velit.

- 6 Ibi. salua Falcidia, hic meo sane iudicio punctum est apponendum, vt in eo, quod sequitur, duo Papinianus pro solita dicat breuitate: alterum illis verbis, vt quod vice mutua præstatur, doli ratione compensetur: alterum illis, quadratam retinendo. & priorum illorum hic sit sensus: quod alter in alteris bonis iure erat habiturus, inuicem compensari, vt ea testatoris seruetur voluntas. cum alioqui vterque ex alteris bonis suam debeat habere dimidiam. quod si alter contendat se in alteris bonis suam esse habiturum dimidiam, doli repellitur exceptione. posterorum autem hic: si casus inci-

dat, quo necesse sit legata ad doctantem reuocari, vtrumque institutum quadratam esse habiturum. hoc est, eorum quæ libet sexcuncem. vt sic verbū illud scilicet, & quæ sequuntur, Papiniani sint explicantis id, quod dixerat, alterum ex alteris bonis nihil habiturum, & itidem explicantis eam adiudicationem neutri eorū, quod ad legem Falcidiam attinet, effecturam. vnde hoc consequitur, nec Accursium nec ceteros huius responsi clausulam, finem inquam, intellexisse. his autem verbis, salua Falcidia, vtitur & idem Papinianus in l. cohæredi. §. cum filio. ff. de vulg. & pupi. substi.

Ibi, vice mutua præstatur. præstat enim vnus alteri, aut præstare intelligitur id, quod in alteris erat bonis habiturus, nisi eam testatoris voluntatem fuisset secuturi. Non autem possunt hæc verba de eo tantū intelligi, quod alteri eorum legatum est amplius, quam per legem Falcidiam ei capere licuerit. Quia mea expositio comprobari apertissime videtur ex l. ex facto. §. vnde scio. hoc ipso titulo. de hære. instit. ac nescio, an quem locum Vlpianus ibi ex Papiniano refert, hoc sit Papiniani responsum,

sum, quod interpretamur. & quod dicit, vice mutua, eadem verba in consimili argumēto ponit idem Papinianus in. l. si pater familias. ff. familiæ herciscundæ. & in. l. cohæredī. §. qui discretas. ff. de vulga. & pupi. substi. & in. l. postquam in principio. ff. vt lega. seu fidei. co. nomi. caue. & in. l. cum pater. §. libertis. & §. porro, & in. l. cum filius. §. 1. ff. de leg. 2.

Ibi, quadrantem retinendo. nullo ergo modo Accursiana hic conuenit expositio de cautione ea, si eorum videlicet alteri plus sit legatū, quā per legem Falcidiam ei capere licuerit. vt & in glossa dicam, nā proinde verba hæc, quadrantē retinēdo, non cōuenirēt, quippe cum vnus tantū quadrans sit deducendus (& tamen si Accursij probes expositionē, ita necesse est intelligas) sed ambo vnum quadrantem, hoc est singuli sexcuncem.

Sic ergo huius respōsi clausulam dispungito. scilicet, vt, quod vice mutua præstat, do li ratione, quadrantē retinendo, compensetur, vt & voces illæ, do li ratione, à verbo illo, compensetur, regantur: & verba illa, quadrantem retinendove lut per parenthesim, seu inter-

iectionem posita sint, hoc sensu, & quadrans præterea retinebitur, si casus incidat legatorū recidendorum.

In glossa. 1. ibi, secus in milite. sensum respicit hæc glossa, magis quā verba, quibus apponitur. est autē sensus: quod hic dicitur singulos eorum, qui sunt instituti, suū in vtrisque bonis habere sēmissē, ac proinde vnā tantū esse hæreditatē, ex eo est, quod paganus erat, qui testatus est. nā si miles fuisset, quasi duæ intelligerentur hæreditates, ac propterea aliud iuris esset, vt in legibus, quas Accursius citat.

In glossa maternorum. ibi. & non est vis. recte.

In glossa, sed arbitrum. ibi. & repetē constitit. mihi magis placet, vt velut ecliptica sit oratio, & subaudiatur vox debere, aut quæpiam similis.

In glossa propter actiones. ibi, legatorum, seu prælegatorum nomine competentes. vult Accursius cautiones, quatum in contextu sit mentio, eas esse, quæ vni aduersus alterum competunt, vt reddat, quod amplius acceperit, quā per legem Falcidiam ei capere licuerit. eandēque sententiam in reliquis tribus

OBSERVATIONVM

bus glossis repetit, unde scrupulosior illa ratiocinatio nata est, quam in glossa vltima superuacane, vt mihi quidem videtur, tradidit. ego vero, vt in cōtextu dixi, verba illa, propter actiones, latius contendo esse intelligenda. vt de actionibus scilicet creditorum & legatariorum intelligantur. quæ fuit secunda expositio glossæ, verbo, salua Falcidia.

In glossa salua Falcidia. ibi. sed ad quid fit cautio? sentiens Accursius non coherere eam, quam reiecimus, expositionē, scilicet, vt ea verba, ppter cautiones, intelligantur de cautione, quam vnus alteri præstaturus est de restituendo eo, quod amplius caperit, quam per legē licuerit Falcidiā, (obstāt enim verba compensationis & retentionis) contextū nititur eludere, dicens, verum quidē esse, non esse his cautionibus locū, quando legata ipsis facta fuerūt pura. atq; ita hoc respōsum esse intelligendum. tunc enim nulla opus est cautio: se autem loqui, quādo de Falcidia non constat, imo an sit locum habitura, dubitatur, vt quia erant legata sub conditione, vel in diem, nec aut conditio extiterat, aut dies venerat. quo casu cautiones hinc inde

interponi debere. nec displicet per se, quod ipse ait, eo casu mutua cautione opus esse, sed nego de ea cautione loqui Papinianum.

In eadem ibi, vel dic. hæc recte. vt latius supra dictum est.

7 In glossa vltima in principio. reiecimus hanc expositionē, & iure opinor reiecimus. Quod si Accursius & ceteri scriptores Papiniani breuitatem, simul & in quibusdā propriam ac peculiarem phrasim obseruassent, nunquam ad hanc tam anxiam tamque scrupulosam descēdisset ratiocinationē. de qua sat scio nunquā Papinianum cogitasse. cuius hæc est sensus: quatenus vnus alteri præstat, hoc est, quam partem mero ac stricto iure alter in alteris bonis, nisi ea accessisset testatoris voluntas, erat habiturus (nam hanc vterq; alteri dicitur præstare) inuicē cōpensari: & doli exceptione, si coheres cōtrariū postulet, repulsum iri. dolo enim facit, qui contra testatoris voluntatē de alteris bonis habere partē contendit. & quod dicit, quadrantē retinendo, perinde est, ac si dixisset, & quadrantem præterea vterque retinebit: hoc est, si le-

si legata rem ad dodrantem reuocent, quadrantem ipsi retinebunt, hoc est, eorum quilibet sexcuncem.

In adem ibi. & pone centū viginti deberi. scilicet ex causa legati. nam si ut æs alienū, cum illa centum viginti prius sint deducenda, non esset tanta Falcidia in eo Accursij exemplo. quod & Baldus & ipso etiā num dilucidius Comensis annotauit, nulla magnopere necessitate, cum & exemplum & computatio Accursij id eundem ter demonstrent.

8 Ibi eadem ibi, ergo cētum viginti. vox ergo hoc loco nō conuenit, quadratura statim, dū dicit ex illis. ibi enim quadrat, ex illis ergo &c. ut mihi ea coniunctio librarij vitio locum permutauerit. mirum est autē, ut ad Accursianum calculū redeamus, librarium toties non in leni tantū eliuo, sed & in plano offendētem tam multas easque tam varias numerorum notas constantī gradu trāsijisse. dicas videri eum posse non ignorasse, quod agebat. habeamus ergo ei gratiam, qui Accursianum glossema in hoc numerorum compendio fideliter exscripserit, nec in locolubrico fuerit lapsus.

Est autem Accursianæ ra-

tiocinationis, numeris integrè adscriptis, ne quando hac in parte possit errari, summa hæc: vtraque bona, hoc est, hæreditatem totam valere quadringenta. materna scilicet, quæ habiturus est libertus, trecenta: paterna, quæ Titius, centum. legata autem esse summæ centū & viginti. ac proinde, cum eorum quilibet sit hæres ex semise, quemlibet eorum legatarijs exoluturum sexaginta. Quaratione liberto reliqua sunt ducenta & quadraginta: Titio quadraginta.

Quod si Titius queratur ad eum modum exolutis legatis sibi non remanere Falcidiam semisis toti hæreditatis (quæ sunt quinquaginta) ac propterea libertum, penes quæ remanent ducenta & quadraginta, centum scilicet viginti ex ipsius liberti persona, totidem centum viginti ex persona Titij, ex illis centum & viginti, quæ habet ex persona Titij teneri sibi refundere triginta, ut proinde salua sint ipsi quinquaginta, hoc est, quarta pars sui semisis, libertū ita eū repulsurū, ut similiter dicat Titio, tu habes quadraginta. 20. ex persona tua, totidē. 20. ex mea. cōpēsētur ergo illa. 20. quæ habes ex persona mea. Quib' cōpēsatis dē

OBSERVATIONVM

tantum tibi debeo. cum hac ratione quinquaginta tibi integra sint reliqua, quæ est tui semissis pars quarta.

In eadem glossa. ibi, sic ergo fit cōpensatio generis ad genus. idest portionis in genere sumptæ ad aliā portionem in genere sumptam, vt exponit Baldus. nec nos negamus fieri cōpensationem, cū id expressim aiat Papinianus. sed non putamus eā cōpensationē esse intelligendā, quā dicit Accursius. sed quam nos diximus: nimirum eius, quod vterque in alteris bonis iure erat habiturus, nisi ob præsumtam testatoris voluntatem ad adiudicationes, de quibus dicitur in contextu, esset deuentū.

9 In summa ex hoc responso habes: huiusmodi institutionē nocere quidē eorum alteri, ei videlicet, qui ex vilioribus fuit bonis institutus, nam his debet esse contentus, & ab alteris se habere pro excluso, tamen si ius aliō vocaret. creditoribus autem aut legatarijs sibi debita aut legata petentibus non nocere. quippe qui & possint, & debeant eorū quemlibet pro suo semisse cōuenire: nec itidē in Falcidia detrahenda quicquam propterea mutari, quòd vnus maiorē ferat bo-

norum partē: sed si eò ventum sit, vt legata debeant recidi, vtrunque ex æquo quadrantem sui semissis esse detracturum.

10 Porro, quēadmodū Accursius hic huius responsi calcem ita est interpretatus, vt, quæ præcesserūt, propositiones latius alioqui patētes angustioribus finibus coarctaret, quā aut Papinianus voluerit, aut contextus ipse pateretur: sic cōtra video nostrorum quosdam circa legē quandā huius regni fecisse, quæ est. 35. titulo. 18. libro. 3. recopilationis (nam sic liber ille prænotatur) latius eam interpretando, quā saluis & sensu & verbis debuerint. erunt autē, quæ hac de re dicemus, additamenti vice, quod huic accedet capiti non promissum. verba autem eius legis hæc sunt.

Ordenamns y mandamos que no se pague alcavala de las cosas, q̄ se dieren en casamiento, quier sean bienes, muebles o rayzes.

Y de los bienes de los defuntos, que se parten entre herederos. aūque interuengā dine ros, y otras cosas entre los tales herederos para se ygualar.

Atque huius quidē legis duæ sunt species. altera: qua negatur ex rebus in dotem datis, siue

L. 35. titulo. 18. libro 3. recopilationis examinatur.

siue ex mobiles sint, quibus & hic se mouentes annumeramus, siue soli, vectigal fisco deberi: altera, qua itidē negatur ex bonis deberi defuncti, quæ familiæ heriscūdē iudicio inter cohæredes diuidūtur, licet pretiū aliæ ve res vltro citroque intercedat ad hæredum exæquationem.

Ac priorē quidē speciē, tametsi posterioris grā hāc sumptimus opellam, prius exequamur, quibusdā tamen propositis, quæ sequētib⁹ prælucebūt.

Primum (hoc autē & ad secundam speciē cōmune erit) iure nostro Castellanorum ex duobus tantum contractibus, venditionis scilicet ac permutationis vectigal principi deberi. ceteros omnes cōtractus, vltimas etiā voluntates ea præstatione liberos esse. ac ne de his quidē duobus contractibus aut indistincte aut omnibus. sunt enim casus, quibus ne ex rebus quidē venditis vectigal debetur: sunt & alij, quibus multa psonarū genera quibusdā in rebus immunia sunt, quæ titulus ille suppeditabit.

Deindē maritum respectu dotis vel creditorem dici vel emptorem. Sic enim Iulianus in. l. ex promissione. ff. de acti. & obli. ex promissione do

tis nō videtur lucratua causa esse, sed quodam modo creditor aut emptor intelligitur, qui dotem petit. & idem Iulianus apud Pomponium in. l. Iulianus. ff. manda. Martianus in. l. sicut. §. sed si permiserit. ff. quib. mod. pig. vel hypo. solui. quod si in dotem dederit, vendidisse in hoc quoque casu recte videtur propter onera matrimonij.

Ac est hoc utique verum, quod ad ius attinet. Alioqui dotata vxor libertatem emit, maritus imperium vendit. sic enim Demænetus apud Plautum in Asinaria. argētum accepi dote, imperium vēdidi. cui & Iuuenalis concinīt satyra sexta ita scribens. veniunt a dote sagittæ: libertas emittur.

Tertio, dotē varie promitti. interdum enim pecunia doti datur. interdum res simpliciter, puta hic aut ille fundus alia ve res quæpiam nulla pretij facta mentione. interdum res quidē, nec simpliciter tamen, sed pretij adiecta mentione, quod æstimationem tantum faciat non etiam emptionem. cuius modi exempla præceptor meus practicarū quæstionū cap. 28. explicatius tradit. interdū, pretij quidē mētionē adiecta, sed quod ~~estimationē~~ faciat:

OBSERVATIONVM

faciat, siue iam nunc pretium definitum sit, siue etiā postea definiendum, quāti Titius putā fuerit arbitratus. nā his ferme modis dotes constituuntur.

His sic propositis arbitror perspicuum esse legem hanc, quæ res in dotem datas à præstatione eximit vectigalis, primo casu, hoc est, cum pecunia numerata doti datur, locum non habere. quippe cum pecunia alijs rebus non æstimetur, sed aliæ res pecunia. vt in. l. si fideiussorem. ff. de fideiussor. & in. l. propemodū. ff. de verbo. signifi.

Ac ne secundo quidem, hoc est, cum res simpliciter doti datur nulla pretij commemoratione, non quod eo casu vllum debeat vectigal (nullū enim eo casu nostris legibus debetur) sed quod negem eam specie contractum intelligi venditionis, vt in qua nulla fiat pretij commemoratio, sine quo venditio non est, vt in §. pretium. de emptio. & vendi. in institutionibus. & in. l. 2. ff. de contra. emptio.

Nec est contrarium, quod supra diximus, scilicet maritū respectu dotis emptorem dici, illud enim huc pertinet, ne scilicet intelligatur ex causa lu-

cratiua dotem habere, cui tam constat caro, non vt re vera cōtractus sit venditionis, aut emptionis, quippe nullo intercedere pretio. sic enim meo iudicio hoc est intelligendum.

Atque adeo ne tertio quidem casu, cum scilicet res doti datur nec sine pretij mentione, quod æstimationem tamē faciat non etiam emptionem. eadem prorsus ratione.

Vt recte intuentibus ultimo tantum casu locū habeat hæc lex. nempe, cum res datur doti vel iam nunc æstimata ea æstimatione, quæ faciat emptionē (qualis in re dubia præsumitur) vel postea eiusmodi æstimatione æstimanda, putā quāti Titius arbitrabitur. ex hoc enim contractu vectigal omnino deberetur ex ea lege, quæ ex rebus venditis vectigal statuit deberi, nisi is casus hac fuisset lege exceptus.

Ex quo & illud tentari poterat: si quis promittat doti mille in pecunia numerata, quæ postea vtriusq;, promittentis scilicet ac mariti cōsensu in bonis mobilibus, se mouentibus aut soli sint exoluta, vectigal deberi, quasi in ea specie res ille nō doti datæ sint simpliciter, sed pro dote & dotis vice, nisi duæ nos res in contrarium vocarent.

Maritū
respd.
ctu do-
tis emp-
torē di-
ci quo
modo
sit acci-
piendū.

carent, altera, quod ex promissione sola vestigal non debetur, sed ex traditione. altera, quod verba ipsa huius legis actum dandi respiciunt, non promittendi, dum dicit, que se dierem en casamiēto. Quod & ipsum benignius est.

Nunc ad posteriorem veniamus speciem, cuius maxime gratia hanc instituiamus disputatiunculam.

Quam etiam ut commodius intelligas, aliquot hic quoque proponemus, quæ dicendis lucem afferant.

Primum, quod in superiore quoque specie proposuimus, iure nostro regio venditionis ac permutationis contractus duntaxat, ac ne eos quidē semper, vestigalis præstationi esse obnoxios.

Alterum, in hoc familiæ heriscundæ iudicio, in cæteris etiam diuisionis iudicijs singulos siue hæredū, siue sociorū, diuisione facta partem ex sua habere persona, hoc est, à semet ipsis & iure suo, partem à cohærede seu socio. ut in. l. si familiæ. C. fami. hercis.

14 Tertium, quod quis ex persona cohæredis sociiue, habet, id vel emptionis iure dici eū

habere ut in. l. 1. C. communis vtri. iudi. cuius sunt verba, diuisionem prædiorum vicem emptionis obtinere placuit. vel (quia permutatio vicina est emptioni. ut in. l. 2. ff. de rerum permut.) iure permutationis. nā ita maluit dicere Papinianus in. l. cū pater. §. hæreditatē. 2. ff. de leg. 2. & in. l. si filia. §. si pater. ff. fami. her. qui & ipse paragra-phus Papiniani est, quem Ulpianus refert. itaque siue dicas cohæredes sociosve cohæredū sociorūve partes iure emptionis habere, siue dixeris iure permutationis, vtrumq; rectè dixeris, nec, quod ad hoc attinet, ut quam partem ex persona sua non habet, diuisione facta à cohærede sociove habeat, quicquam interest. verissimū enim est omnes cohæredes ac socios in hisce diuisionibus vice mutua aliorum partes sua vel emisse parte, vel permutasse. ne quis quod ad hoc attinet, vllum existimet iuris subesse mysterium, aut Antoninum Imperatorem, cuius est dicta. l. 1. C. commu. vtri. iudi. cum Papiniano in dict. §. hæreditatē, & in dict. §. si pater, faciat pugnantem. sicut, ne exempla longinquius accersamus, non pugnant secum iurisconsulti, qui maritum respectu dotis

Quod quis ex persona socii cohæredis vel habet, nihil referredicas, iure cū emptionis habere, an iure permutationis.

OBSERVATIONVM

quòd ad hoc attinet, vt non ex lucratiua causa rem habuisse videatur, creditorem interdum, interdum emptorē appellāt, nulla differentia, vt circa priorē rem speciem huius legis haud multò ante diximus. Denique siue dixeris sub ea diuisione latere occultariue emptionē, siue dixeris latere occultariue permutationem, ne tantillum quidem refert ad id, de quo agimus. nam ita hoc argumentum interpretandum arbitramur, nec male facit. l. sciendum. §. de inde. ff. de ædili. edi. dum ait, sed si quis permutterit, dicendum est, vtrunq; emptoris & venditoris loco haberi.

Ac multò Hercle minus in ea huius legis specie, quam explicamus, refert, in qua & ex contractu venditionis & ex contractu permutationis debetur vectigal. argumento. l. quòd si dubitet. ff. de acquir. hærede. nec incommode etiā facit. l. necessario. §. si ita. ff. de peti. & commo. rei vendi. & tradi.

Quartum, quòd in hoc familiarē herciscundæ, alijs item diuisorijs iudicijs dicitur, mutua vice videri cohæredes sociosue emisſe, aut permutterasse,

non eò pertinere, vt contractus intelligatur gestus aut emptionis, aut permutationis, cū nihil in ea diuisione minus agatur, quippe vbi nullum re vera intercedat pretium, nulla, qua hoc agatur, permutatio. vt in consimili argumento in priorē huius legis regię specie explicanda tradidimus. sed cū in re communi quilibet cohæredum sociorūve partem habeat, diuisione facta, quòd ad portiones cohæredum sociorumue attinet, quasi emptio quædam aut permutatio, quæ sub diuisione illa latet, ac occultatur, videtur intercessisse. Non tamen propterea contractus emptionis, aut permutationis iudicabitur. cum nullū hic pretiū, nulla, qua hoc agatur, intelligi possit permutatio. licet ex ea, vt dixi, diuisione & illud obiter sequatur, vt vnus aliorum partes vice mutua quasi emisſe videatur, aut cum ijs suam permutterasse. Quæ omnia volo mecum attentus lector consideret. vnde & illud sequitur, si qua lege cautum esset (quemadmodū nostris est cautum legibus) ex venditionis, aut permutationis contractu vectigal deberi, nec alia lege esset exceptū (vt est tamē ea, quæ interpretamur lege

lege exceptum) ne de bonis defuncti, quæ in familiæ hereditundæ iudicio inter hæredes diuiduntur, vectigal deberetur, nihilo magis ex ea diuisione deberi.

Quibus constitutis consequens est, vt hæc lex, quæ bona excipit defuncti, quæ inter hæredes diuiduntur, in eo non possit intelligi casu, quem modo diximus, hoc est, de emptione, aut permutatione, quæ mutua vice in huiusmodi intelligitur diuisione. cum eo casu, etiam si hæc lex nunquam fuisset edita, vectigal ex ea lege, quæ emptionis ac permutationis contractus præstationi subijcit vectigalis, non deberetur.

Ex quo dicimus hæc legem necessario esse intelligendam, cum vel aliæ res, vel pecunia numerata à cohærede pro ex æquatione partium refunduntur. Sit exemplum. vni cohæredum res obtigit cētum digna: alteri res digna duntaxat quinquaginta. apertum est, eū, cui res obtigit centum digna, debere cohæredi refundere viginti quinque, vt proinde partes exequetur. Horum autem viginti quinque, quibus iam apertius cohæredis partem

aut emit, aut permutat, deberetur vtique vectigal, ex ea lege, quæ contractus venditionis ac permutationis huic vectigalis præstationi subiugat, nisi hac lege hic esset casus exceptus. vt non temere in hac lege ea sint addita verba, aunque interuengan dineros y otras cosas entre los tales herederos para se ygualar. Nam hoc eum casum reddebat dubitabilem, non autem, quòd casu, quem supra diximus, hæc lex aut intelligi possit, aut debeat.

Vnde, si res, quæ commodè diuidi non potest, vni obtingat cohæredum, ac proinde alijs debeat cohæredibus pro sua cuique parte pecuniam aliamue rem refundere iuxta speciem, quæ traditur in. §. ea dē. de offi. iudi. in institutionibus (qui tamen paragraphus in communi diuidundo iudicio loquitur) vectigal non debetur. quoniam hic de ex æquatione agitur partium cohæredum. aliud autem iuris esse existimo in communi diuidundo iudicio in ea dicti. §. specie. hoc est, cum res, quæ commodè diuidi non potest, vni sociorum adiudicatur, seu obuenit, isque socio certam pecuniam

OBSERVATIONVM

nam aliamve rem refundit ad partium exæquationem. eius enim, quod sic refundit, vectigal debebitur. tanti enim socius suam partem vendidisse videtur, aut permutasse. nec hæc lex communi diuidundo iudicium, sed familiæ tantum herciscundæ facit privilegiarium.

Imò verò amplius existimo, non modo hoc, quod in communi diuidundo iudicio dixi, verum esse, ubi res commodè diuidi non potest, ac propterea vni adiudicatur, qui pecuniam aliamve rem socio refundit, qui est casus secundus illius paragraphi: sed etiam in priore illius. §. casu. hoc est, cū & si res commodè diuidi possit, vt fundus regionibus, vnius tamen sociorum pars prægruat, ac proinde pro sua debet parte socio certam pecuniam refundere. huius enim pecuniæ vectigal debebitur, quia tantum socius suam partem vendit. nec, vt dixi, hoc communi diuidundo iudicium hac in parte est privilegiarium. Quod ipsum satis indicat hæc lex, quæ nominatim in familiæ herciscundæ iudicio loquitur. Tamen si Montalius noster in. l. 2. titulo. 4. libro. 3. fori vtrunque in hac quæstione iudicium cō-

confundat familiæ herciscundæ & communi diuidundo, parum, vt mihi quidem videtur, recte.

Inde etiam est, quod si inter cohæredes missis iam sortibus, quo tempore iam eorum quisque, quæ sua sit pars, quæ aliorum, certus est, vnus eorum alij vendat suam partem, aut cū eo permutet, cum hoc ad exæquationem partium nō fiat, vectigal debebitur.

Inde etiam est, quod si, etiā nondum missis sortibus conueniat inter cohæredes, vt cui talis res obtigerit, vendere, aut permutare eam cum cohærede teneatur, & ea venditio aut permutatio sequatur, vectigal itidem eadem ratione debebitur.

Ad quam rationem & aliæ huiusmodi quæstiones meo sunt iudicio referendæ.

Ita verum sit, quod huius legis regię inītio diximus, latius eius finem à multis intelligi, quā debuit. contra atque Accursius & cæteri interpretes fecerint circa. l. qui non militabat. ff. de hæredi. institu. vnde huc paulatim sumus delapsi.

Illud

Illud verò bellum est, quoniam de familiæ herciscundæ & communi diuidendo iudicio egimus, quod subiiciam, ne charta vacet. nempe Ioan nem Andree ad speculatorem titulo de iudicijs. §. sequitur videre, additione prima, ita scribere : dominus meus in legibus dicebat ibi compositores istarum trium actionum fuisse Theutonicos, qui sæpe ponunt u. pro e. nos enim dicimus familiæ herciscundæ, communi diuidendo, finium regendorum. Hoc si iocose dominus ille dicebat,

lepide : sin ita existimans parum docte. Cum & plurimis ante eos iurisperitos, ex quorum responsis illi tituli excerpti sunt, sæculis (nam hos ille vocat compositores) ita veteres loquerentur. nec his tantum vocibus, nam & ferundum & agundum & capiundum legimus, imo & extra gerundia surruptum pro surreptum aliquoties apud Plautum reperias. & alijs item vocibus.

Sum.

OBSE RVATIONVM

SVMMA RIVM.

- 1 **P** Vgnam inter Celsi responsum ex. l. Celsus. §. quod alicuius. ff. de lega. 2. vbi dicitur portionem cohæredis, a quo erat fideicommissum relictum, defunctam eius repudiatione ad cohæredem sine onere transire: & inter l. si Titio & Mauro. §. Iulianus, eodē titulo, vbi contrarium dicitur, scilicet cum onere transire, cōponi quatuor modis.
- 2 Primus conciliandi modus, nec verbis congruens, nec alioqui verus, traditur.
- 3 Secundus cōciliandi modus, qui nec ipse verbis congruit, nec itidem sit verus, tametsi frequenter receptus, traditur.
- 4 Tertius conciliandi modus verus quidem per se, non tamen Celsi cōgruens responso, ac propterea auctori displicens, traditur.
- 5 Quartus conciliandi modus, qui vt veritatem non prorsus attigit, ita proxime accessit, & traditur, & explicatur.
- 6 Authoris inter ea duo responsa verissima conciliatio.
- 7 Iustinianum non semper fidem præstitisse, cum nihil supervacuum, nihil contrarium in pandectis repertum iri promittit.
- 8 Illorum apud Celsum prædicto in loco verborum, quod iure antiquo capit, quis sit sensus.
- 9 Vnus scrupulus, qui in eo Celsi responso virgere poterat, eximitur.
- 10 Alter item scrupulus, qui in eo dem poterat virgere argumento, eximitur.
- 11 Celsum ac Iulianū multò fuisse Vlpiano cæterisque eius ætatis iurisconsultis vetustiores: tresque fuisse Celsos iurisconsultos, vt tertius fortasse nepos fuerit, cuius tamen nihil habemus. & vtrius sint, quæ habemus responsa patris Celsi, an Celsi filij.

Adolescens Celsus à Iulio Paulo in. l. si seruum. §. sequitur. ff. de verbo. obliga. non ab ætate appellatur, sed vt distinguatur à Celso patre. ibidem.

CAPVT. XVII. QVO

Celſi reſponſum ex. l. Celſus. §. quod alicuius. ff. de legat. 2. & Vlpiani, ſeu Iuliani reſponſum ex. l. ſi Titio & Mauius. §. Iulianus, eodẽ titulo explicantur.

ELSI
sunt iur-
ris con-
sulti ex
l. Cel-
sus. §.
quod
alicuius

ff. de legatis. 2. verba hæc.

Quod alicuius hæredis fidei nominatim quis committit, potest videri ita demum dari voluisse, si ille extisset hæres. vnde si filio hæredi pars eius, a quo nominatim legatũ est, accrescit, non præstabit legatum, quod iure antiquo capit.

Verba autem Vlpiani ex Saluio Iuliano in. l. si Titio, & Mauius. §. Iulianus, eodem titulo, hæc sunt.

Iulianus quidem ait, si alter ex legitimis hæredibus repudiasset portionem, cum esset ab eo fideicommissum relictum, cohæredem eius cogen-

dum non esse fideicommissũ præstare. portionem enim eius ad cohæredem sine onere pertinere. sed post rescriptum Seueri, quo fideicommissa ab instituto relicta a substituto debentur, & hic quasi substitutus cum suo onere consequetur accrescentem portionem.

i Quis non videat, quantus Accursij cæterorumque glossæ matariorum, interpretum etiã cæterorum tum his in locis, tum etiam alibi sit labor his duobus locis componendis: quorum illo expressim dicitur, onus hæredi nominatim iniunctũ, si quo casu ille hæres non existat, ad hæredem non transire: cum in. §. Iulianus, cõtrarium prorsus dici videatur. Quatuor ergo modis res hæc a glossæ matarijs transigitur.

2 Primo, vt, quod dicitur in dicto. §. quod alicuius, locum habeat in hærede pro non scripto, hoc est, in eo, qui tempore testamenti & institutionis esse iam in superis desierat. iuxta legem vnam. §. in primo. C. de cadu. tollen. quo casu verũ sit onus ei nominatim iniunctum a cohærede non deberi. Quod autem dicitur in. §. Iulianus, versiculo sed post rescriptum,

OBSERVATIONVM

criptum, locum habeat in caduco, vel in eo, qui est in causa caduci. hoc est, quando vel hæres viuebat quidem tempore, quo testator decessit, sed mortuus est prius, quam testator moreretur: vel viuebat quidem, quo tempore testator decessit, sed portio eius aliquo casu putà repudiatione defecit. tunc enim ab huiuscemodi hærede onus nominatim in iunctū a cohærede nihilominus dberi. Quoniā autē ad id, quod dicūt, scilicet dictum. §. quod alicuius, loqui in hærede pro nō scripto, videntur obstare verba illa, si ille extitisset hæres, quæ proprie hoc significant, si hæreditatem adiisset, ea ita exponunt, dum suo seruiunt argumento, vt significant, si viueret, & in rerum esset natura tempore testamenti. quā expositionē. non consistere mille iuris cōsultorum loca arguunt, in quibus ea verba ad additionem vel agnitionem hæreditatis referuntur. hoc est, in quibus ijs verbis, si hæres extitisset, & similibus id significatur, si hæreditatem adierit vel agnouerit, nam hoc est hæredem existere, non scribi tantum in testamēto. nunquam autem ita accipiuntur, vt significant, si hæres tempo-

re testamenti viueret. nec ea tantum causa non placet hæc cōciliatio, sed etiam, quod verum non sit onus nominatim ab hærede relictum, qui non erat in rerum natura tempore testamēti, a cohærede non deberi. debetur enim nihilominus, vt in dict. l. vna. §. his ita. verbo, quoquomodo, & ibi annotat Accursius. C. de cadu. tollen, Accursius inquam in secunda expositione, quam & probat Bartolus in dicto. §. quod alicuius. tamen si in ea quæstione, an scilicet onus nominatim ab hærede relictum, qui tempore testamenti viueret desiderat, debeat a cohærede, & pro ea Accursij ac Bartoli expositione & contra eam non contemnenda castra consistent.

3 Secundo modo Accursius: sine quod videret eorum verborum, si ille hæres extitisset, pro eo, quod est, si viueret tempore testamēti, expositionem duriusculam esse, nec cohære: siue etiam, quod in dicto §. his ita, scripisset, etiā a pro non scripto hærede relictum censi a cohærede repetitum: ita hæc duo conciliat responsa, vt in §. quod alicuius, nominatim, hoc est, proprio hæredis nomine expressio fuerit ei

onus

onus iniunctum, ac propterea ad cohæredem non transire, vt ibi dicitur. at in dicto. §. Iulianus, versiculo, sed post rescriptum, nomen duntaxat appellatiuum hæredis fuerit expressum. ac propterea onus ad cohæredem transire, censerique ab eo repetitum. Quæ mihi quidem conciliatio, quanlibet sit illa frequentius recepta totidem displicet nominibus. nam primum certum est, versiculū illum, sed post rescriptum, contra Iuliani sententiam ab Vlpiano fuisse adductum. Iulianum item eandem tradere speciem, quam Celsus tradidit in dicto. §. quod alicuius. cū ergo is paragraphus, quod alicuius, in eo hærede loquatur, a quo nominatim est onus relictum proprio nomine expresso, consequens est, vt & paragraphus Iulianus, dū dicit ab eo, nominatim proprio nomine expresso intelligatur. & itidem versiculi, sed post rescriptum, verba illa, a substituto, nominatim proprio nomine expresso accipi debeant, falsum ergo est in dicto versiculo, sed post rescriptum, nomen appellatiuum seu cōmune fuisse expressum, nō etiam proprium. deinde, quibus hæc placet sententia, aperte volunt onus hæ-

redi nominatim proprio expresso nomine iniunctum ad cohæredem non transire etiam post illud Seueri rescriptum. Quod & ipsum falsum est, & contra id, quod ex dicto sumitur rescripto. vt ex ante dictis apparet.

- 4 Tertio modo ita ex Rogerio conciliat, vt. §. ille, quod alicuius, intelligatur de onere vni hæredum iniuncto, quod non potest ab altero seu alio hærede impleri, quo casu verum sit ad cohæredem id onus non transire. versiculus autem ille, sed post rescriptum, intelligatur de onere, quod potest & per alium impleri. quo casu verum sit, onus vni hæredum iniunctum a cohærede repetitum censerique. Quæ conciliatio vel ipsi displicet Accursio. non quod per se falsum sit onus ab hærede iniunctum, quod non potest per alium impleri, ad cohæredem non transire (est enim verissimum, vt in l. vna §. ne autē. C. de cadu. tollen) sed quod in dicto. §. quod alicuius, id oneris fuerit iniunctum, quod potest & per alium impleri. quale est onus datio- nis. nam de eo expressim loquitur ille paragraphus, quod alicuius. & tamen ibi negatur a cohærede repetitum censerique.

Quarto

OBSERVATIONVM

5 Quarto ergo loco ex Azone Accursius pugnam hanc quasi diremptorio interposito baculo ita componit, ut, quod dicitur in dict. §. quod alicuius, locum habeat iuxta ius antiquum, quo iure verum fuisse onus ab vno heredum relictum à cohærede non intelligi repetitum, siue nominatim, hoc est, proprio eius nomine expresso, siue etiam communi tantum ac appellatiuo sit relictum (nā ita profectò Accursius vult, quatenus ceteris reiectis conciliationibus hanc amplectitur): quod verò dicitur in dicto. §. Iulianus (subaudi tu in versiculo, sed post rescriptum, nam in principio eius. §. idem dicitur, quod in. §. quod alicuius) locum habeat iure recentiore, dicti scilicet rescripti, quo iure iam onus etiam nominatim ab vno heredum relictum eius proprio nomine expresso, nedum dumtaxat communi, à cohærede quoque relictum censeri, siue ille hæres fuerit, ut sic dixerim, caducus, siue in causa caduci. Quæ sane conciliatio & Castrensi placeat, & quantum mihi quidem videtur, ut veritatem non prorsus attingit, ita proxime accedit.

6 Ego verò, ut cunque harum

quatuor conciliationum secunda receptior habeatur, ut eunque quarta propius veritatem accedat, nego earum ullam, si scrupulosius rem scrutemur, veram esse. ac de tribus quidem primis arbitror me satis id satis ostendisse locis. Quartam autem ex hoc non probo, quod duo constituat in ea, de qua agimus, questione iura diuersa, aut contraria potius. antiquum alterum, quo onus nominatim ab vno heredum relictum à cohærede repetitum non intelligatur: alterum recentius, quo onus ab vno heredum etiam nominatim relictum à cohærede censeatur repetitum. & ut dicam, quod sentio, ante id rescriptum nulla fuit lege cautum, censeretur ne in ea specie onus à cohærede repetitum. Iurisperiti tantum de ea re disputabant: quorum Celsus ac Iulianus in ea fuere sententia, ut negarent onus ab vno heredum nominatim relictum defecta eius portione ad cohæredem transire. quam opinionem post Severi rescriptum non consistere Vlpianus illis verbis, sed post rescriptum, docet. & hic est horum verborum sensus verissimus. ut nulla lex antiqua corrigatur, quippe quæ non fuit, sed ex eo rescripto iam

Autho-
ris cōci-
liatio
circa. l.
Celsus
§. quod
alicuius
& circa.
l. si Ti-
tio &
Mæuius
§. Iulia-
nus de
lega. 1.

eorum iuriconsultorum sententiam veram non esse ostendatur.

Nec vero existimes id rescriptum recta, vt dicitur, fronte cum ea Celsi ac Iuliani pugnare sententia. nec enim illud rescriptum in specie Celsi aut Iuliani loquitur, hoc est, in onere ab vno heredum relicto nominatim, an debeat ab coherede. sed in onere nominatim ab instituto relicto, vt nihilominus adueniente substitutionis casu a substituto debeat. sed eo rescripto ductus Vlpianus & voluntatis coniectura, qua & is, qui rescripsit, motus est, docet iam Celsi Iulianique sententiam consistere non posse. esse quinimo idem in onere nominatim ab vno heredum relicto seruandum, si eius portio ad coheredem veniat, quod eo rescripto circa onus nominatim ab instituto relicto, an debeat ab substituto, rescriptum est. ac proinde in re dubia a coherede repetitum intelligi.

7 Ex his & illud perspicuum est, nostros interpretes, dum nimium freti Iustiniani promissis, qui nihil supervacuum, nihil contrarium in his pandectis iuventum iri, nullo tamē

prædato liberalius promissit, quàm præstitit, id agunt, ne vsquam fefellisse dicatur, non raro misere torqueri. quod hic quoque factum esse nemo iure negauerit. Quis enim non videat nullo modo id Celsi responsum, quod est in dicto. §. quod alicuius, ab ijs debuisse in pandectas recipi, qui illud Vlpiani responsum ex dicto. §. Iulianus, aut iisdem pandectis inseruissent, aut essent inserturi? nisi forte quispiam tam improbe contumax sit, vt ei nil intra oleam, nihil extra sit in nuceduri. Quod non hic tantum fecisse digestorum consarcinatores alibi nec vno tantum loco commostrauimus. Quin quod ad hæc duo responsa pertinet, ne Azonis quidem & Accursij conciliatio aliter procedit.

Aio ergo & in dicto. §. quod alicuius, verbum nominatim proprio expresso nomine intelligendum, & in dicto. §. Iulianus, dum dicit, ab eo, nominatim quoque, hoc est, proprio nomine expresso intelligendum esse. sicut & in versiculo, sed post rescriptum, verba illa, ab instituto. & dum ibi dicitur, & hic quasi substitutus ita, accipien-

fisse nisi
nil in pā
dectis
inuentū
iricōtra
riū, quā
præstitit
se.

Iustitia
nū mul
to libe
ralius
promi-

OBSERVATIONVM

piendum esse, ut perinde co-
heres in Celsi Iulianique spe-
cie teneatur, ac si esset substitu-
tus: & substitutus coheresque
in hoc argumento exaquetur.

- 8 Iam illorum verborum ex
dicto. §. quod alicuius, quod iu-
re antiquo capit, quis sit sen-
sus, non perinde est in procli-
ui. cum mihi certissimum sit
his verbis Celsum suae senten-
tiae rationem causamque red-
dere: quasi dicat, non praesta-
bit legatum, quia iure antiquo
illud capit. Quorum verborum
mihi is est sensus: iure antiquo
capit, hoc est, non iure ei nunc
quæsito, cum portio deficit, ac
proinde non ex persona hære-
dis: sed iure vetustiore, hoc est
iam tunc quæsito, cum cohe-
res fuit institutus. unde cum non
capiat ab hærede, ad onus ei
nominatim iniunctum portio
nec eius deficiente non teneri.
Nam hæc erat Celsi Iuliani-
que sententia, quam Seueriani res-
cripti argumento rejicit Vlpia-
nus: nec aliud existimo Barto-
lum in eorum verborum exposi-
tione voluisse.

Videri poteram me ipse par-
tibus in his duobus responsis
explicandis ac pro mea medio-
critate exponendis fuisse de-
functus, etiam si nihil præte-

rea addidissem, nisi vnus & al-
ter mihi restaret scrupulus. nō
ille quidem de ea, de qua toto
hoc egimus capite, questione,
sed qui ex dicto versiculo, sed
post rescriptum iuncta. l. non
iustam. C. ad senatusconsultum
Trebel. existat.

- 9 Vnus est, qui congruat, ut Vl-
pianus id rescriptum, quo di-
citur nominatim ab instituto
relictum & a substituto repeti-
tum intelligi, Seuerō tribuat,
cū Diocletianus & Maximia-
nus in dicta. l. non iustam, tri-
buat Antonino? auge scit dubi-
tatio, quod Diocletianus &
Maximianus de Seuerō non
possunt videri intellexisse, qui
delatum sibi à senatu Antoni-
ni nomen constantissime recu-
sarit. ut in eius Seueri vita, hoc
est, Alexandri Seueri (nam hic
debet Seuerus intelligi, nō sep-
timius Seuerus, tamen si hic sep-
timius propior fuerit Antoni-
ni tempora) Ælius Lampridius
scribit. Crescit autem etiam
num dubitatio, quod Antoni-
nus multo ante Alexandrum
Seuerum fuerit: Alexander e-
tiam Seuerus multo ante Dio-
cletianum & Maximianum. ut
aut Vlpianus Antoninum cita-
re debuerit, non Seuerum: aut
Diocletianus & Maximianus
Seuerum, non Antoninum.

Quem

Verbail
la ex di-
cto. §.
quod ali-
cuius,
quod iu-
re anti-
quo ca-
pit, quid
sibi ve-
lint.

Quem tamen scrupulum sic arbitror eximendum: vt & Antoninus ante, & post Seuerus, suo vterque tempore idem rescripserint eadem de re. hoc, cum sit alioqui necessário agnoscendum, ex eodem tamen comprobo Vlpiano, dum in. l. licet imperator. ff. de legatis. i. sic scribit, licet imperator non iterum cum patre rescripserit. agens de eodem prorsus rescripto. Imperatorem enim Alexandrum Seuerum intelligit, sub quo Vlpianus ipse, imo vero pluraque iurisperitorum eorum manus, quorum hodie aliquid extat, foelicissime floruit. Sic enim idem Lamprius ad calcem eius vitæ post multa, quæ tota ea de Vlpiano nostro honorificentissime scripsit, subiicit. & vt scias, qui viri in consilio eius fuerint, Fabius Sabinus Sabini insignis filius Cato sui temporis, Domitius Vlpianus iurisperitissimus, Ælius Gordianus Gordiani imperatoris pater & ipse re vera vir insignis, Iulius Paulus iurisperitissimus, Pomponius legum peritissimus, Alphenus, Africanus, Florentinus, Martianus, Callistratus, Hermogenes, Venuleius, Triphoninus, Metianus, Cellus, Proculus, Modesti-

nus. Hi omnes iurisperitissimi discipuli fuere splendidissimi Papiniani & Alexandri imperatoris familiares, & socij, vt scribit Ælius. hætenus Lamprius.

- 10 Alter scrupulus est, cum nec Alexander Seuerus, nec Diocletianus & Maximianus patres habuerint imperatores, atque adeo, cum Diocletianus & Maximianus fratres non fuerint, denique nec per tempora fieri potuerit, vt aut Seuerus, aut Diocletianus & Maximianus patrem habere potuerint Antoninum, quomodo & Vlpianus in dicta. l. licet imperator, Antoninum (nam hunc diximus esse ibi accipiendum) patrem appellat Seueri, & Diocletianus & Maximianus eundem Antoninum parentem nostrum? Quem tamen & ipse lapillum ita arbitror eximendum, vt & apud Vlpianum patris nomen, & apud Diocletianum & Maximianum nomen parentis non naturæ sint nomina, sed authoritatis ac honoris. cuius gratia imperatores etiam, qui post multa temporum intervalia imperarunt, eos, in quorum dignitate imperiūq; successerunt,

OBSERVATIONVM

patres parētes ve apellabant. vt ex his quoque locis apparet. Antoninum præsertim. quod nomen quàm fuerit apud Romanos gratiosum, ex historijs facile cognosces. quādo quidem alijs pro summo honore imperatoribus deferretur: alij, vt noster Seuerus, vltro delatum quasi tanto nomini impares obstinatissime recusarunt, Heliogabali statuis ac monumentis publicis, mox vt occisus est, erasum. sic enim scribit Lampridius in Heliogabali vita, nomen eius idest Antonini erasum est senatu iubente, remansit que Varij Heliogabali. quem vltimum Antoninorum fuisse haud multò ante finem scribit. ex hoc vel me tacente cognosces verba illa apud Vlpianum, licet imperator noster cum patre rescripserit, non ita esse intelligenda, vt vnum tantum numerum fuerit rescriptum, aut eiusdem temporis.

- ii Et quoniam capimus Paulò esse curiosiores, & de Celso ac Iuliano toties supra meminimus, nonnulla hic addeamus, quæ a nostro non aborrebunt argumento.

Primum, eos jurisconsultos

multò fuisse Vlpiano exterisque eius ætatis iuriscōsultis antiquiores, quippe cū sub Adriano floruerint. nam ita in eius vita Spartianus scribit. cum iudicaret, in cōsilio habuit non amicos suos aut comites solum, sed iuris consultos & præcipue Iulium Celsum, Iulianū, Neratium Priscum, aliosque, quos tamen senatus probasset. vnde etiam intelliges non esse Celso ac Iuliano imputandum, si in ea quæstione, de qua nondum aut Antoninus aut Seuerus rescripserāt, aut de ei simili, contrarium responderunt, atque respōsum est post eā Antonini Seueri quæ rescripta, non in ea prorsus quæstione, sed simili. vt supra dictum est. non enim ad horum imperatorum tempora ij iurisconsulti peruenierunt.

Deinde, quorum quidē in pandectis fiat mentio, duos fuisse Celso. patrem & filium. cuius vtriusque meminīt Pōponius in. l. 2. in fine. ff. de origi. ju. his verbis: Pegaso Celsus pater (successit scilicet) patri Celso Celsus filius, & Priscus Neratius, qui vtrique consules fuerunt. patris porrò meminīt Neratius in lege. & Aristoni. digestis mandatī, patrem

De Celsis iurisconsultis nonnulla, non indigna scitu.

patrem etiam refert Celsus filius in dicta. l. Celsus in principio. ff. de lega. 2. & in. l. dedi tibi pecuniam. §. si quis. ff. de condi. causa data, causa non secuta. vt tamen vtrobiq; de patre magis suo audiuisse, quam in scriptis eius id legisse possit, ac debeat intelligi. quamquam non nego patrem Celsum commentarios scripsisse. quod & ex dicta. l. & Aristonni apparet. appellatus est autē Iulius Celsus, vt ex Spartiani loco constat, quem proxime citauimus. cum ex pandectarum lectione id prænominis eum habuisse nemo iure queat affirmare:

Præterea, ambigi non iniuria posse, quæ hodie in pandectis habemus responsa Celsi titulo prænotata, vtrius fuerint, patris an filij, an partim eorum fuerint patris, partim filij. & vter eorum, vbi Celsus simpliciter citatur, in re dubia debeat intelligi. ac mihi quidē Celsus filius in re obscura videtur intelligendus. & ad eum non ad Celsum patrem esse referenda responsa omnia, quæ simplici Celsi titulo prænotantur. hoc argumento, quod in aliquibus responsis, quæ simplici Celsi titulo prænotantur,

de patre ipse mentionem faciat, vt in dicta. l. Celsus in principio. & in dicta. l. dedi tibi pecuniam. §. si quis. tamen si & ipse Celsus filius interdū non simpliciter Celsus, sed Celsus filius citetur. vt à Pomponio in. l. sed Celsus. in principio. ff. de contrahen. empti. & in. l. Celsus in principio. ff. de rescin. vendi. & in. l. si rem ff. de eucti. & in. l. ergo. §. i. ff. de acqui. rerum domi. & ab Vlpiano in. l. si vt certo. §. si duobus. ff. commo. nec illud item omisserim à Iulio Paulo in. l. si seruū. §. sequitur. ff. de verbo. obli. Celsum adolescentem citari. Quo in loco mirū est, quid nostrorum quibusdā in mentem venerit, vt, quia ibi Paulus Celsum adolescentem citat, colligant, non deberi iuuenis rei iei sententiam. quasi verò Iulius Paulus ibi ab ætate adolescentem appellet, ac non potius, vt eum à Celso patre distinguat.

Qua & ipsa distinctionis ratione, quantum ego quidem arbitror, & ab alijs Iuuentius Celsus dicebatur, à iuuentute ducta voce. sic certe se ipse appellat in. l. Plotina. ff. de iure codi. & in. l. Domitius Labeo. ff. de testa. & in. l. quidam. ff.

OBSERVATIONVM

de lega. 2. quomodo eū etiam Iulianus appellat in .l. si ita scriptū sit in principio. ff. de libe. & posthum. & Vlpianus in .l. ut iuris iurādī. ff. de ope. liberto. licet enim in nonnullis ex his, quæ modo citauimus, locis per b secundam literam eam videamus vocē scriptam Iubentius, in alijs tamen per u consonantem scriptam videmus, Iuuētius, quomodo verū est esse scribendam ex dicta ratione. Inuentium eum simpliciter tacito Celsi nomine appellauit Vlpianus. in .l. plenū in principio. ff. de vsu & habi. nā de hoc Iuuetio intelligo, nō de Caio Iuuentio multo vetustiore, cuius meminit Pōponius in .l. 2. §. post hos. ff. de ori. iu.

Fuit autem consul, ut ex eo Pomponij loco, quem citauimus, hoc est, ex .l. 2. in fine de origi. Iu. apparet. Quod magis mihi persuadeo Publiū Iuuentium Celsum fuisse appellatū. cum videā Publij Iuuetij Celsi ut consulis Vlpianum meminisse. in .l. item veniunt. §. præter. ff. de peti. hare. in eo senatus consulto, quod de rebus ab Adriano imperatore propositis factū est. congruente omnino tēporum ratione, ut nulla possit superesse dubitatio.

Video tamen & aliū fuisse

se Celsum iuris & ipsum consultum prædictorum fortasse nepotem ac filium. cuius tamen nihil extet. hoc perspicuum est ex eo Lampridij loco, quem supra aduocauimus. vbi in ijs, qui in consilio Alexandri Seueri imperatoris fuerunt, Celsū nominat, qui nec pater ille Celsus, de quo supra diximus, esse potuit, nec Celsus eius filius. sed alius, nepos fortasse & filius illorum, ut dixi. id quod ex hoc etiam comprobatur, quod Pomponius elegantissimo eruditissimo que illo respōso ex .l. 2. ff. de origi. juris, quo jurisconsultos late recenset, nullius, ut videre est, iuris consulti meminit, qui eius ætate viueret, Ciceronē secutus libro de claris oratoribus, qui dicitur Brutus, & Fabium Quintilianum institutionum oratoriarum libr. 10. capite. 5. qui in authorum enumeratione hoc tantum testati sui temporis authores scriptores que dignissimos alioqui nominari tacitos præterierunt. potuit alioqui Pomponius, qui sub Alexandro Seuero floruit, magnum addere jurisconsultorū numerū, ut Vindiū Verum, Saluium Valentem, Volusium Matianum, Vlpīū Marcellū,

&

& Iabolenum, quibus est vsus iuris peritis Antoninus Pius, vt in eius vita Iulius Capitolinus scribit. potuit & Scauolā, quo praeceptore vsus est Marcus Antoninus Pij successor, vt in eius vita idem scribit Capitolinus. potuit denique chorum illorum iurisconsultorū, quem ex Lampridio in Alexandri Seueri vita supra adduximus. Papinianum praesertim, cuius & ipse Pomponius & totus ille iurisconsultorum chorus fuerat discipulus;

S V M M A R I V M.

NEC Accursium nec ceteros scriptores in responso Iulij Pauli verba illa, ex diuersis partibus ex. l. si pupillus. §. si ego. ff. ad legem Falci. recte pro inaequalibus accepisse. cum proprie non inaequales partes ijs verbis significentur, sed separatim, seu non coniunctim relictæ.

Ex significatione vocis, diuersus, Plautinus locus, qui alias corruptus vnius literæ adiectione circumfertur, emendatur ex Truculento.

- 3 Locus Vlpiani ex. l. si plures. ff. de vulgar. & pupilla. animaduertitur.
- 4 Duo esse, quæ Pauli responsum ex dicta. l. si pupillus. §. si ego. ff. ad legem Falcidiam reddant obscurius, & quæ illa sint, distinctius explicatur.
- 5 Scholia ad dictum Pauli responsum & eius glossæmata.
- 6 Accursij locum in glossa, eius, in eo responso corrupte legi, dum dicitur, secundum prædicta duo: & pro, secundum, scilicet esse legendum, addita erroris causa.
- 7 Accursij eiusdem locus eodem in responso in glossa, ex contratio, duobus in locus emendatur.
- 8 Accursij locus ex. l. si a seruo meo ff. ad legem Falcidiam corruptus emendatur.
- 9 L. Nescennius. §. seruo. ff. ad legem Falci. fusiis explicatur.
- 10 Verba illa rationem habere, etiā cum de dāno eius, de quo agimus, tractatur, a nostris sumi.
- 11 Animaduersio in Iuliani responsum ex. l. Iulianus. ff. si quis omiffa causa testamenti, circa verba illa, in casu, vt latius accipi debeāt, quam in casu, qui ibi traditur.
- 12 Accursij locus in eodem Iuliani responso emendatur.

OBSERVATIONVM

C A P V T. XVIII. C I R-
ca. l. si pupillus. §. si ego. ff.
ad legem Falcidiam, & cir-
ca. l. Nefennius Apollina-
ris. §. seruo. eodem titulo,
cum. l. Iulianus. ff. si quis
omissa causa testa.

OCVS
est Pau-
li ex. l.
si pupil-
lus. §. si
ego. ff.
ad legē
Falci-

diam, dignus, cui lucis aliquid
afferamus. Nam nec Accursius
eo exponendo recte per om-
nia versatus est, & qui Accur-
sium sunt secuti, haud multo
ea in re anteuertunt. sic au-
tem Paulus scribit.

Si ego & seruus meus hære-
des instituti sumus ex diuersis
partibus, nec à seruo erogatus
est dodrans: ijs, quibus à me le-
gatum est, contra Falcidiam
proderit, quod de portione
serui ad me peruenerit supra
Falcidiam eius portionis. ex
contrario, si seruo meo seruus,
& decem mihi legata fuerint,
serui Falcidia ex decem mihi
legatis non retinetur. exem-

plo eodem legis Falcidiae. nā
quartam retineo ex portione
serui, quanuis ex mea portio-
ne nihil exhaustum sit.

i Vt ergo verum esse com-
mostrem, quod dixi, nec Ac-
cursium nec ceteros scripto-
res circa hoc Iulij Pauli respon-
sum recte fuisse versatos: quin-
imo, quod cum eorum bona
venia dictum sit, contextus
verba non intellexisse: illud
propono, quod est eorum in-
ter ipsos in huius responsi ex-
plicatione commune: verba il-
la, ex diuersis partibus, omnes
eos ad vnum pro disparibus &
inæqualibus interpretari. vt
sit sensus, me & seruum meū
ex disparibus partibus à Ti-
tio putā hæredes fuisse institu-
tos, quo constituto & illud se-
quitur, otiose hic iurisconsul-
tum verba illa, ex diuersis par-
tibus, prout ipsi intelligunt,
hoc est, disparibus, seu inequa-
libus addidisse. cum idem sit
iuris futurum, etiā si ex æqua-
libus partibus ego & seruus
meus fuisset instituti.

Mihi autem verborum sig-
nificationem, vnde legitimus
est sensus deprehēdendus, intue-
ti, simul etiam, ne superuaca-
neò verba illa, ex diuersis par-
tibus

Diuer-
sas par-
tes Pau-
lo in. l.
si pupil-
lus. §. si
ego. ff.
ad legē
Falc. nō
inequa-
les aut
disparēs
intelli-
gi, sed
disiun-
ctas ac
separa-
tas.

tibus, posita fuisse videantur, longē aliud hoc responso significari, quā omnes crediderint, videtur. Quod si dixeris, quid ergo aliud ea verba, aut sibi volunt, aut velle possunt? respondebo, quod verissimum est, longē aliud ea verba de sermonis significare proprietate. & vt planius agam, quemadmodum in huius. §. specie Accursio & cæteris assentior nihil referre, ex æqualibus an ex inæqualibus partibus ego & seruus meus fuerimus instituti: ita verbis illis, ex diuersis partibus, non disparēs, seu in æquales partes significari contendo, sed separatas & disiectas. Per multumque interesse, ex diuersis partibus aliqui instituti sint, an ex disparibus, seu inæqualibus. & vt rem faciam euidentiore, possunt duo (quod autem in duobus dico, idem & in pluribus intelligo) ex diuersis partibus, hoc est, separatim hæredes institui, etiā si ex æqualibus partibus instituantur, putā vnus separatim ex semisse, alter item separatim ex semisse. possunt & ex æqualibus, aut inæqualibus partibus institui, & tamen non institui ex diuersis, putā si coniunctim sint instituti.

Atque eorum, quæ diximus, summa huc spectat: me & seruum meum in huius. §. specie ex diuersis partibus, hoc est, disiunctim & separatim fuisse institutos. non autē coniunctim. hoc autem, quod ex diuersis fuisset partibus instituti, me mouebat, vt dicerem, illud, quod ex portione serui ad me peruenisset, portionem meam non augere, & perinde de mea portione esse statuendum, atque si nihil ex portione serui ad me peruenisset, ac propterea legatarijs contra Falcidiam non prodesse. cuius tamen contrarium respondit Paulus. ratio autem ex ijs, quæ infra dicemus, petenda est.

Et re vera hic est huius. §. sensus verissimus, & ipsi cōtextui conuenientissimus. nec est præterea verisimile otiose ea verba, ex disparibus partibus, iurisconsultum adiecisse. cum præsertim, vt ex contextu patet, non testatoris referat verba, sed velut docendo pro magisterio respondisse videatur. at si verba illa, ex diuersis partibus, pro disparibus seu inæqualibus exponas, necesse est otiosa sint, ac sine vllō iu-

OBSERVATIONVM

ris effectū, cum secundum omnes, vt supra dixi, idem sit iuris futurū me & seruo meo ex æqualibus, partibus institutis.

Quoniam autem satis non fuerit nos ista nulla adhibita probatione affirmasse, restat, vt, quod de significatione vocis diuersis diximus, exemplis verum esse comprobemus, longè scilicet ab inæquali seu dispari differre. cuius rei innumera quidem exempla suppeditant, nos ex innumeris pauca desumemus. Titus Liuius libro nono ita scribit. milites decem pastorum habitu mitrit, pecoraque diuersos alium alibi haud procul Romanis pascere iubet præsidij. diuersos dixit, quod separatim vnus ab alio pecora palceret, & non omnes eadem pecora. & libro 10. cōsules inter se prouincias partiti sunt. Scipioni Hetruria, Fuluius Samnites obuenerunt. diuersique ad suum quisque bellum proficiscuntur. diuersi dixit vnus vna via, alter alia. & eodem rursus libro, diuersi consules ad vastandos agros vrbes que oppugnandas discedunt. tacitus de moribus Germanorum, colunt diuersi ac discreti, vt campus, vt ne-

mus placuit. sic diuersa loca dixit idem noster Paulus in. l. cum in diuersis. ff. de religi. & sumpti. fune. Non quod vnus locus altero sit maior, sed quod alius. tametsi, vt supra quoque indicaui, nihil prohibeat esse quidpiam diuersum, & esse maius. vt in eo, quod modo ex eodem Paulo adduximus, responso. necesse enim est plus loci occupet reliquum cadauer, quàm solum caput, sed hoc non est ex eius vocis significatione.

Denique, quoniam reperias quosdam tam improbe morosos, vt non aliter sibi fidem fieri de quæstione patiantur, quàm si lex ostendatur, quæ nominatim de ea re caueat, de qua agitur (quam nostrorum prouerbium legem appellat de cothurno: nam ita forte accidit vt de cothurnis consulenti ducto à similibus argumento non satisfaceret iurisconsultus legem adhuc, quæ nominatim de cothurnis loqueretur, flagitanti); nos huic quoque consultori morem geramus, eo adducto loco, in quo eadem verba, diuersis partibus, eo, quem dixi, sensu legantur.

is est eiusdem Titi Liuij libro 40. ita scribentis, consules ambo in Ligures exercitus induxerunt diuersis partibus. nimirum vnum vna parte, seu itinere. alterum altera parte seu itinere. vt manifestissimum sit, qui proprie hac voce vsi sunt, eos ita vsos fuisse, vt nō æquali eam opponerent, sed vni seu coniunctæ. vt verissimum sit plurimum interesse ex disparibus, seu inæqualibus partibus quipiam instituantur, an ex diuersis. cum possint ex diuersis partibus institui, etiam qui ex æqualibus instituantur, puta si separatim duo instituti sint, ex semisse singuli. possint etiam ex inæqualibus institui partibus, qui coniunctim instituantur, vt si ita testator dixerit, Mæuium ex besse, ex triente Sempronium hæredes instituo.

Plauti- 2
nus ex-
Truculē
to locus
emenda-
tur.

Atque hæc quidem vox diuersus, de qua agimus, Plautinum mihi locum ex Truculento in memoriam redegit, qui & ipse meam obseruationem confirmat. apud quē, vt meus quidem habet codex, alij etiā, quos viderim, sic legimus, omnium primum diuersa est. etenim sic istud volo, ne inter vos significetis. ego eroparies. sunt autem verba Calliclis se-

nis vnam ex duabus ancillis ex quibus compressæ filia factum exquirebat; iubentis ab altera recederet, ne sibi mutuò, quid essent hero respōsuræ, nutu significarent. quod cum ea fecisset, subiicit senex, etenim sic istud volo. quem locum & vnius literæ adiectione deprauatum & incommodum fuisse dispunctum mihi verissimum est. Nam primum pro, est, tertiæ personæ modi indicatiui, es, legendum omnino est, vt sit imperatiui modi secunda persona. nec aliud sit dicere, diuersa es, quàm diuertere, & secede à conserua. deinde ea verba, etenim sic istud volo, non vno duntaxat puncto esse claudenda, quasi vnus tantum sit ambitus, vna ve periodus, seu complexio. sed eorum verborum singulis hypostigmen apponendam, & velut singulis immorandum. hoc pacto: etenim, sic, istud volo. sermone de medio sumpto, & ancillæ, quæ imperata fecisset, gratificantis. estque præterea totus ille locus nutu gestuque adiuuandus. cui simillimū locum eodem & nutu & gestu, adiuuandum adduco ex eodē Plauto in Aulularia in persona Euclionis cum Staphila anu. abscede hinc, etiam nūc, etiā, ohe,

OBSERVATIONVM

ohe, illic adesto. qui nisi ad eū
dem modum & dispungatur,
& adiuuetur, frigeat sane.

Vlpia-
nū non
fatispro-
prie di-
uersas
partes
in. l. si
plures.
ff. de vul-
ga. & pu-
pil. v. fur-
passe.

3 Nec dissimulabo tamen, vt
ad institutum redeam, succur-
rere mihi Vlpiani locum ex. l.
si plures. ff. de vulga. & pupil-
la. in quo ea verba, ex diuersis
partibus, pro disparibus & inæ-
qualibus accipiuntur. Qui ta-
men locus non debet esse tan-
ti, vt quia improprie & con-
tra veram eius vocis significa-
tionem Vlpianus vsurpauit,
idem fecisse Iulium Paulum
dicamus. cum præsertim,
nisi apud Iulium Paulum
proprie eam vocem sumas,
hoc est, pro differentibus par-
tibus, otiose prorsus ea verba,
ex diuersis partibus, sint appo-
sita. vt supra ostendimus. au-
sim præterea quoduis pignus
ponere neminem cultiorum
authorum voces eas diuersas
partes pro inæqualibus acce-
pisse, nec aliter, quā quomodo
ipsi diximus, esse accipiendas.

4 Sequitur iam, vt siue ex di-
uersis partibus, cum Accursio
& omnibus intelligas, videlicet,
ex disparibus seu inæqualibus:
siue (quod verborum proprie-
tas, & ne quid sit in contextu
otiosū, magis exigit) ex alijs,
ac separatis & differentibus,
quæ sint, quæ hunc. §. faciant

paulò obscuriorem, & in cau-
sa fuerint, vt de corrupto con-
textu cum Accursio agi pos-
sit, videamus. Ea autem, quan-
tum opinor, duo sunt. alterū,
quo pacto sit explicandus ver-
sculus ille, ex contrario, vt ve-
rum sit contrarium ibi poni,
atque in principio paragraphi
sit positum. alterum, quomo-
do ea verba, exemplo eodem
Falcidie, sint exponenda. nam
hæc sunt, mea sententia, in qui-
bus tota huius paragraphi ver-
satur difficultas.

Id opinor videns Accur-
sius nec animaduertens tamē
satis dicit verba illa, seruo
meo, in casu esse auferēdi pro
eo, quod est, à seruo meo, &
datium, mihi, bis in contextu
positum pro à me casu auferē-
di esse accipiendum. ridicule
profecto duplici de causa. alte-
ra, dum existimat verba illa,
seruo meo, in alio esse casu,
quā sit vox mihi. cum ora-
tionis series deponat, vt vtra-
que vox eodem sit casu. sic
enim decurrit, si seruo meo
seruus & decem mihi legata
fuerint, vt non magis in casu
sit dandi vox mihi, quā illæ
sunt seruo meo. Altera, quod
& si illa verba, seruo meo, &
pronomen illud, mihi, pro à
seruo meo & à me possint in-
ter-

terdum accipi : vt cum dicimus, hoc mihi primo omnium deprehensum est ; hoc statim fuit seruo meo animaduersum, quale est illud ex Horatio, prima dicte mihi summa dicenda camæna: id tamen hic nullo fieri potest modo. nam vbi dandi casus cum verbo passiuæ vocis ac significationis ponitur pro casu auferendi, agentem casus ille demonstrat, nec aliud sit dicere, tonitru mihi auditur, quàm à me, hoc est, ego audio tonitru: cuius rei innumera & apud nostros & apud alios sunt exempla. Quo sensu si hic accipias, necesse est & me & seruum meum facias legatarios. at hoc ne Accursius quidem diceret. cum enim dicimus, lego à te, vel lego à Titio, peculiari ac frequentissima iurisconsultorum formula, de qua diximus priorum obseruationum capite ultimo, hoc significatur, tres esse personas: me, qui legem: legatarium: & te vel Titium, qui legatum sitis præstaturi. sic, cum dicimus voce ac significatione passiuæ, a seruo decem mihi, à me decem seruo meo legata sunt, nō hoc significatur, aut seruum meum mihi, aut me decem seruo meo legasse. sed totidem, quot diximus,

personæ sunt intelligende, testator, legatarius, & ego aut seruus meus, qui legata debemus præstare.

Planè ergo accipienda sunt verba illa, seruo meo & mihi. vt etiam vox, seruo, in casu sit dandi, vt & ille sit legatarius serui & ego illorum decem. & nihilominus verum est contrarium in hoc versiculo tradi, atque in principio sit paragraphi traditum: hoc modo. in principio ponitur casus, quo id, quod ex portione serui ad me peruēnit, portionem meā auget, & legatarijs proficit: in hoc autem versiculo ponitur casus, quo id, quod ad me ex legato seruo meo facto peruēnit, portionem meam non auget, nec prodest legatarijs ad impediendam Falcidiam: sicut enim, cum quid pro simili adducitur, non est necesse per omnia sit simile; sed in eo satis est simile sit, quo de agitur, vt in prioribus diximus annotationibus capite. 49. hoc vel ex oratoribus demonstrando: sic in eo, quod pro contrario adducitur, dicendum est, non per omnia necesse esse esse contrarium, sed satis esse, si in eo contrarium sit, de quo agitur. recte ergo noster Paulus ex cōtrario dixit, cum in prio

Nec simile nec contrarium amarlius esse accipiendū: sed satis esse, vt in eo, de quo agitur, aut simile sit aut contrarium.

OBSERVATIONVM

re specie id, quod ad me peruenit, proficiat legatarijs ad impediendam Falcidiam, in posteriore non proficiat.

Nunc, qui sit eorum verborum sensus, exemplo eodem Falcidiæ, videamus. sic autem intelligo exemplo eodem Falcidiæ, hoc est eadem ratione, qua fit, vt in priore huius paragraphi specie contra Falcidiā profit legatarijs, quod ad me ex persona serui mei peruenit, supra Falcidiā eius portionis. fuit autem ratio, quia ibi non ex persona serui, hoc est, tāquam ad dominum eius ad me peruenit, eodem enim modo erat ad me legis ministerio peruenturum, etiam si is liber & extraneus esset. at hic, hoc est, in posteriore huius. §. specie propterea, quod ad me peruenit, scilicet seruus seruo meo à me legatus legatarijs nō prodest, quod quartā ex persona serui retineo, hoc est, tāquā eius dñs. sic enim intelligo.

Iam ergo de more nostro, quo omnia sint procliuiora, cōtextum, si placet, exponamus.

Ibi, instituti sumus. subaudi, à Titio putā. vel ob hoc, ne dū ista conamur explicare, nos implicemus.

Ibi, ex diuersis partib⁹, idest, disparibus & inæqualibus se-

cundū Accursium & omnes. quod si agnoscas, otiose à Paulo hoc dictū est, cū omniū confessione idē sit iuris, si ex equalibus, mea autē sententia ex diuersis partibus, idest, ex differentibus. vt sit sensus, me & seruū meū separatim ac disiunctim fuisse institutos, siue æqualiter vnū ex dimidia, alterū itidē ex altera dimidia. siue in equaliter, putā me ex beffe, illū ex triēte. & hoc, scilicet fuisse nos disiunctim & separatim institutos dubitationē inuehebat. quasi eo casu, quod ex eius portione ad me peruenisset, nō esset meā partē aucturum ad Falcidiā impediendam. cuius tamē cōtrariū Paulus respondit. ita & verborū seruatur proprietas: nec otiose hæc verba, ex diuersis partibus sunt posita: &, quæ fuerit dubitationis causa, intelligitur.

Ibi erogatus est dodrās. subaudio, & hereditas eius fuit mihi acquisita.

Ibi eius portione. Accursius ita exponit, vt pronome eius seruū referat, nō portionē, & est illud quidē ppius, & tamē utroque modo intelligas, eodem res recidit.

Ibi, ex cōtrario, cōtrariū autē in hoc est, quod in principio paragraphi id, quod ad me ex
portio

portione serui peruēnit, legatarijs cōtra Falcidiam prodest: hic vero non prodest, vt ex supra dixi.

Ibi. seruo meo, qui legatarius est serui à me legati, hoc est, quē ego ei erā prēstaturus.

Ibi. & decem mihi. qui legatarius sum horum decem, quā ille erat mihi prēstaturus.

Ibi. ex decem mihi legatis non retinetur. hoc est, si concurramus ego ad decem mihi à seruo meo legata, & ceteri serui mei legatarij ad sua quāque legata, non possunt illi opponere seu dicere, in decem illis, quā ego sum habiturus, seruum, qui seruo meo à me legatus fuit, me imputare debere, vt tanto minoris illud decem legatum aestimetur, quanti seruus est ille, qui seruo meo à me legatus est, & sic seruus ille, qui seruo meo à me fuerat legatus: & ad me peruēnit, non prodest legatarijs. ac in hunc modum hæc verba expono.

Ibi. exemplo eodem Falcidiae. quasi dicat, eadem ratio. me & consequenter prioribus, vt alias dicit Papinianus in. l. in ratione. §. si filio. hoc titulo. nam cur in parte priore huius paragraphi, id, quod ad me ex portione serui peruēnit, prodest legatarijs cōtra Falcidiam,

ea ratio est, quia illud non ex persona serui ad me peruēnit, hoc est, tanquam ad dominū & tanquā à seruo, sed iuris ministerio. idē enim erat futurū, etiam si alius extraneus ac liber fuisset institutus. at cū hic ex persona serui, cui à me seruus legatus est, seruus ille peruēniat tanquam à seruo & tanquam ad dominum, cōsequēs est, vt id legatum non debeat legatarijs prodesse ad legatum meum decem vel in totum impediendum, vel ex parte minuendum. ad quod & facit. l. quod autem, hoc titulo.

Ibi. quanuis de mea portione nihil exhaustū sit. ampliat, quod dixerat. vt verum sit, nō modo si mea portio ita sit exhausta, vt quadrans mihi non supersit (qui casus facilior videbatur) sed etiam vbi de mea nihil est exhaustum portione. ex ratione ante dicta.

In glossa diuersis. ibi. id est, inæqualibus. ostēdimus supra semel atq; iterum hanc expositionem vocis proprietati non congruere. ostendimus, si eā accipias expositionem, superuacaneò atque otiose ea verba adiecta fuisse, cum idem sit iuris futurum, etiā si partes fuissent æquales. ostēdimus ea accepta expositione, quā vocis postu-

OBSERVATIONVM

postulat proprietas, nihil esse futurum otiosum. ostendimus hoc modo rem esse dubitabiliore. Quibus expensis non videretur, cur nostra displicere possit expositio, nisi quod illa tot sæculis anteuertit.

In glo. 2. & 3. recte Accursius.

6 In glossa eius. ibi serui secundum prædicta duo. diximus in contextu procliuus esse, ut pronomen eius seruum referat. vtrunque tamen eodē tendere, siue seruum referat, siue portionem. nunc hoc addamus, verba hæc, secundum prædicta duo, corrupte legi, & pro secundum legendum esse scilicet. cum enim nota hæc, *f m*, qua nota vox secundū in scribēdo breuiatur, tam sit illi nota scz, qua itidē vox, scilicet, breuiatur, finitima, oscitans libarius pro hac nota scz, hoc est, scilicet, notā illā *f m*, hoc est, secundū apposuit, ita pro eo, quod scribēdū fuit, scilicet prædicta duo, scriptū fuit, secundum prædicta duo. quanquam alibi etiā in huiusmodi notis eum peccasse in prioribus ostendimus observationibus.

In glossa, ex cōtrario, in principio. poterat videri Accursius non absurde speciem tradere, nisi ex illatione, quam paulò post facit, dic ergo si ser

uo idest à seruo meo, &c. aperte deprehenderetur, ita hunc versiculum, ex cōtrario, Accursium intelligere, ac si verba illa, seruo meo, & verbum mihi, quod bis est in contextu, pro à seruo meo & à me sint posita. iuxta quam expositionem nec seruus meus erit legatarius serui, qui à me ei relictus & legatus est, nec ego ero legatarius illorum decē, quæ à seruo meo mihi legata ac relictæ sint. quod supra confutauimus ex familiari iurisconsultorum nostrorum formula.

7 In eadem ibi & hoc loquente simili modo in Falcidia, quando à me nihil esset legatum, & sic argumentum de nihilo ad parum. hæc Accursius. primum, dum legis, loquente, corrige, loquendo. deinde, dū dicit simili modo in Falcidia, lege simili modo ut in Falcidia. postremo, quod dicit, quādo à me nihil esset legatum, ob hoc dicit, quia in contextu sequitur, quanuis de mea portione nihil exhaustum sit. quasi vero paria sint dicere, nihil esse legatum, & nihil esse exhaustum. sed Accursius, dum sibi persuadet eam, quā ipse tradit, speciem, verā esse, omnia eò detorquet. & quod dicit. & sic argumenrū de nihilo ad parum,

Accursius lo. cusemē datur.

Accursius lo. cus non simplici ter emē datur.

rum, quasi in hoc vertatur huius. s. intellectus, vult non referre, parum sit a me legatum, an nihil. accidit hic Accursio, alibi etiam non raro, quod ijs solet, qui via semel declinarunt, ut quod precesserint longius, eodem damnosius deerrent, quamdiu ad rectam non reuertuntur. Quare tu hæc verba, exemplo eodem Falcidie, sic expone, ut supra dixi, & dicam rursus glossa vltima.

In eadem ibi, alij ponunt. & recte ponunt, ut cunque hanc speciei positionem tanquam, pro non veratradat Accursius.

In eadem ibi. nam licet sibi de traham. &c. melius fortasse sensit Accursius, quam se explicarit. hoc ideo dixerim, quod cum iam ad me illud de portione serui peruenerit, nihil est cum ipso agendum, sed cum legatarijs illius, qui volebant impedire, ne haberem illa decem, quæ mihi ab eo fuerant legata, aut ne haberem integra: sed in ijs, seruum qui a me fuerat legatus, me imputare debere dicebant.

In eadem ibi. & secundum hoc, seruo meo, est datiuus casus. mirum, si cum seruo meo & mihi sub eodem verbo & verborum constructu, eodem preterea sensu sint apposita, non sint in casu diuerso.

In eadem ibi. sed secundum

primam. & modo & supra hoc coarguimus in eodem utraque esse casu docentes: nec si datiuus casus ponantur pro ablatiuus, id significari, quod volebat Accursius.

In eadem ibi. sed huic positioni repugnat secundum, H, supra eodem si a seruo meo. at ego non video qua in re lex illa huic posteriori positioni repugnet: nam sicut ibi legatum mihi a seruo meo hære de instituto, si eam ego hereditatem acquiram, in Falcidiam non computatur, ac proinde cætera legata non recidit, sic & hic seruus, qui ex persona serui ad me peruenerit, legatum non recidit, nec Falcidiam impedit. legatum tamen decem a seruo meo mihi legatum in Falcidia imputatur, & cætera recidit legata. quod diuersum est. & hoc est, quod hic dicitur, unde nihil hic est contrarium.

In glossa decem & in glossa ex decem, quæ exponunt mihi, id est, a me, satis sit id antea confutasse.

In glossa vltima. ibi expone ut prius, imo vero, ut ea sunt verba a nobis exposita.

In eadem ibi. & dic non retinebitur exemplo Falcidie superioris. quanquam hoc verum sit, quod Accursius dicit, ar-

N gu-

OBSERVATIONVM

gutius tamen ea verba, exemplo eodem falcidię, sunt intelligenda, vt scilicet non solum hoc dicāt, sed rationem etiam reddāt. vnde nostri codices sic ea habent dispuncta, vt inter duo puncta ponantur, sit que vnum verbo retinebitur, alterum verbo falcidię, vt intelligamus ea esse verba, quę rationem reddāt. quod adhuc apertius ostendit pronomē eodē. est autē ratio ea supra in contextu satis a nobis explicata.

Iam, quod dicit Paulus, serui Falcidia ex decē mihi legatis non retinetur. expone in eum, quē supra dixi, sensum: hoc est, non possunt facere legatarij, vt tanto minus ex legato meo decem habeam, quanti est seruus, qui seruo meo a me fuerat legatus.

8 Non omitam & illud alio. qui perpusillum: in dicta. l. si a seruo meo, cuius supra mentionem feci, mendum inesse in glossa prima in meo certe codice: sed tam euident, vt satis fuerit admonuisse mēdum subesse. nihilominus tamen, quale sit admonebimus, sic autem ea habet glossa, seruus sit nullius, cum ita dispungenda sit, vt verbo sit apponatur punctum, & pro nullius scribatur

nullum.

9 Age, cum domino & seruo, de quibus iā dudum agimus, agamus rursus circa eiusdem Pauli responsum ex. l. Nescinius Apollinaris. §. seruo; quę statim sequitur versiculo, sed & si dominus. cuius sunt verba.

Sed & si dominus omiſſa hæreditatis aditione seruum si bi substitutū adire iussit, prius erogantur, quę ab ipso domino data sunt: tunc eorum, quę a seruo relicta sunt, si Falcidia patitur.

Iulianus autē referente Papiniano in. l. Iulianus. §. seruo si quis omiſſa causa testamenti, sic scribit.

Sed si varia legata supra drantem data sunt, eorū prius rationem habendam, quę a filia relicta sunt.

Ecce, Paulus cum dominus seruo substituitur, & dominus hæreditatem adire omittit, eorum prius legatorū rationem habendam putat, quę a domino sunt relicta: Iulianus in eadem specie, hoc est, cum patri filia substituitur, & pater hæreditatem omittit, eaque iussu patris hæreditatē adit, eorum prius legatorum rationem habendam scribit, quę a filia substituta sunt relicta, quā eorum

Pauli responsū ex. l. Nescinius Apollinaris. §. seruo ff. ad legem Falcid. & Papiniani seu Iuliani ex l. Iulianus ff. si quis omiſſa causa testamenti. explicatur.

eorum, quæ à patrè.

Difficilem hanc esse objectionem Castrensis quoque hic scribit. Accursius quatuor modis dissidium conatur componere. tribus hic: quarto in dicta. l. Iulianus, quò etiam hic nos reijcit.

Primo, vt dictum Pauli simpliciter & absolute verum sit, scilicet semper eorum prius, quæ à domino, vel à patre relicta sunt, rationem habendam. nec in dicta. l. Iulianus asseri contrarium, sed Iuliani recitari sententiam, quæ tamen vera non sit. atque hæc quidem conciliatio quàm sit nihili, còtextus ille demonstrat, cum ita ibi Iuliani referatur sententia, vt eã etiã sequatur Papinianus.

Secundo, vt aliud sit, quando patri filia substituitur, quo casu eorum prius habeatur ratio, quæ à filia relicta sunt, vt in dicta. l. Iulianus: aliud quando domino seruus, quo casu prius eorum, quæ à dño. vt in hoc. §. seruo, quæ conciliatio verba potius captat, quàm vllã iuris habet rationem. cū utrūque respòsum in substituta persona, quæ subiecta est instituto, loquatur. nec vlla hac in parte sit inter vtrunq; differentia.

Tertio modo (& est tamen paulò ad intelligendum diffi-

cilior ob Accursij peculiarem breuitatem) vt relicta quidem a dño instituto, cui seruus est substitutus, domino hæreditatem omittente, prius debeant exoluī, quam quæ à seruo: si tamen ponas in substitutione & à domino & à seruo legata fuisse relicta, prius ea esse exoluēda, quæ à seruo relicta sunt, quàm quæ à domino. quam conciliationem per se veram esse fatetur Bartolus, ait tamen esse contra mentem dictæ legis Iulianus. mihi videtur & contra verba: quibus ille casus, scilicet cum & à patre & à filia familias in substitutione legata relicta sunt, non potest còprehendi.

Quarto, qui traditur in d. l. Iulianus, versiculo, sed si varia, quò nos hic reijcit Accursius. nempe, vt, quantum ad hoc attinet, vt ex eis detrahatur Falcidia, eorum prius habeatur ratio, quæ à substituta filia, aut seruo sunt relicta. & hoc est, quod dicitur in versiculo, sed si varia. Quòd vero attinet ad solutionem, seu præstationem faciendam, eorum prius, quæ à patre & dño institutis. atque hæc quidem verissima est conciliatio & vtrique respòso appositissima. Nam cum ibi dicatur, si varia legata

OBSERVATIONVM

supra dodrantem data sunt, apparet Iulianum ac Papinianū ibi de Falcidia agere. Hic autē agi de erogatione ac præstatione, seu exolutione legatorum, euident est, cum Paulus dicat, erogantur. Verba autem illa, quæ claudūt paragraphū, si Falcidia patitur, & ad proximum, id est, ad ea, quæ à seruo relicta sunt, referuntur, & idem ipsum significant, quod Iulianus voluit. est enim totius huius. §. sensus: prius legata à domino instituta, quam à seruo ei substituta relicta, esse præstanda: & tunc demum, cū hæc fuerint exoluta, illa esse exoluenta, quæ à seruo sunt relicta, ac ne id quidem simpliciter, sed ita demum, si Falcidia patitur. hoc est, si Falcidia non imminet, quæ si imminet, ad Falcidiam reuocabuntur. apparet autem Iuliani ac Papiniani responsum de filia familias omnino intelligi debere, & in utroq; responso idē omnino dici.

Itaque ut semel finia, utriusque responsi hanc dico esse summam, hanc epitomen.

Legata à patre familias aut domino instituta relicta, quibus filius familias, aut seruus sunt substituti, patre, aut domino hæreditatē omittentibus,

pri^o sunt deducenda, quàm ea, quæ à filio familias aut seruo substitutis sunt relicta: & tunc demū, quæ à filio familias, seu seruo. nisi Falcidia impediatur ea, quæ à filio familias, aut seruo substitutis relicta sunt, exolui. deniq; huc utrunq; spectat responsum: ut semper eorū, quæ à patre & dño instituta, qui ad ire hæreditatē omiserūt, sunt relicta, melior sit conditio: ut & prius præstentur & integrius, nec ad Falcidiā reuocentur, nisi his relectis, quæ à filio familias aut seruo substitutis relicta sūt.

Ratio autē huius rei in præptue est, nepe quam Iulianus & Papinianus tradunt: quia non caret dolo pater aut dominus, qui honore proprio institutionis omisso, dum lucro inhiet, vitandę scilicet legatorum à se relictorum exolutionis, alienam, hoc est, filij familias aut serui maluit institutionem.

10 Poterat videri vnū restare, an scilicet verba illa, rationē habendā, quæ sunt in dicta. l. Iulianus, hunc habere sensum possint. videtur enim ita demū dici rationē alicuius haberi, cū de ei^o honore, fauore, aut cōmodo agitur, non cū de eius aut odio, aut damno. sic certe video a Cicerone Liuius & alijs item claris scriptoribus

ea verba vsurpari, vt non aliter accipiantur, quàm in honorẽ commodumve eius, cuius habetur ratio. Sic Cicero libro decimo sexto familiarium epistolarum, de Iulio Cæsare. ad petitionem consulatus venturum. neque se iam velle absente se rationem haberi sui. & in eodem argumento de eodem Cæsare Tranquillus in eius Cæsaris vita, capite vigesimo octauo. & ne absentis ratio comitijs haberetur. Lilius libro. 39. pars tribunorum plæbis negare rationem eius habendam esse, quod duos simul magistratus vnus præsertim curules neque capere posset, neque gerere. idem Lilius libro. 27. Si aliorum præterquam ipsius ratio haberetur, comitijs se moram non facere. nihilominus tamen nostri iurisperiti, vt vides, latius ea verba accipiunt, hoc est, etiã cum non de eius honore commodo ue, sed de odio agitur, aut damno.

Iam quod glossa quærit, an de relictis à domino, qui institutionem omisit, detrahatur Falcidia, & asserit detrahi: idẽ in subsidium tamen Dinus & Albericus voluere in dicta. l. Iulianus. Castrensis hic. idque

recte. relictis enim legatis, quæ à seruo substituto legata sunt: si & hoc Falcidia postulet, resecantur & quæ à domino instituto legata sunt. nec tamen ob hoc necesse est verba illa, si patitur Falcidia, ad omnia referre, cum ad proximum duntaxat sint referenda, vt supra diximus. est enim eorum verborum sensus: si patitur Falcidia, & quatenus patitur. quatenus autem non patitur, ad legata à domino relictæ redeundum est.

II Haud perinde magnum est, quod subiiciam, sed nec ad huiusmodi minutias soleo conuenire. Quatenus in dicta. l. Iulianus dicitur, quoniam filia patri substituitur in casu, non hoc significare, in casu scilicet proposito: quod ibi Accursius voluit: sed proprium esse cuiusvis substitutionis, vt substitutus in casum substituatur, hoc est, casu, quo institutio locum non habeat. Ac nescio, an in voce casu apex sit omisus, ac in casum casu accusandi scribendum.

12 Illud item adiecero, glossam ibi, eodem verbo, deprauate legi, dum legimus, quasi substituta fuit. legendumque om-

Accursianam
glossam
in l. Iu-
lianus.
ff. si quis
omissa
causa te-
stamen-
ti, corru-
ptelegi,
& quo-
modo le-
gi debe-
at.

nino esse, quia sic substituta
fuit. quod & ea, quæ in glossa
sequitur, ut si pater nollet &c,
ostendunt manifeste. ita libra-
rius non contentus ex duabus
dictionibus vnam confluxisse,
vtranque corrumpit, priorem
tertia litera fraudando, poste-
riorem vltima.

SUMMARIUM.

I Alimenta alicui simplici
terre relicta, quatenus
ex redditibus exolui possint,
censeri relicta, nec ijs non suf-
ficientibus ad corpora ipsa ma-
num esse porrigendam, & ad-
hunc modum leges, quæ alimen-
ta pro modo patrimonij iubent
præstari, esse intelligendas, Ia-
cobi ab Are. Bartoli & aliorum
esse sententiam cum primis re-
ceptam, quam posteriores du-
pliciter repperarint. cum scili-
cet, vel titulo debentur onero-
so, vel ei debentur, qui bono-
rum est futurus dominus. qui-
bus casibus redditibus non suffi-
cientibus & ad corpora ipsa
manum posse porrigi.

2 Certa constitutaque semel ali-
menta nunquam a lege iuberi
ministrari, eiusque rei causa.

3 Vbicunque lege simpliciter
debentur alimenta, pro modo
facultatum esse præstanda. cū
verò testamento, prius inspi-
ciendum esse, quæ alimenta de-
functus solitus fuerat præsta-
re, mox quid cæteris relique-
rit, si neutrum appareat, tunc
ut in relictis a lege pro modo

facultatum. & quid in contra-
dictibus.

4 Hoc alimentorum argumentū
sex septemve casibus consti-
tutis apertissime, nec, ut spe-
ro, inutiliter explicatur. quos
casus sigillatim traditos epi-
tome postea, quæ ad calcem ad-
ijcietur, tibi velut vno fasce
ministrabit.

5 Vbicunque a lege alimenta de-
bentur, verba illa, ex redditibus,
ex accessionibus, & si
quæ sunt similia, non hoc velle,
ut ijs non sufficientibus ad ali-
menta non porrigatur manus
ad ipsa corpora (porrigetur enim)
sed vel ut in ampliore pa-
trimonio, vel ordinem indicā-
do, ut non aliter ad corpora ve-
niatur, quam redditibus aut ac-
cessionibus non sufficientibus,
esse intelligenda.

6 Authoris in ea quæstione, cū
scilicet alimenta simpliciter
aut infinite debentur, an in re-
dubia, seu obscura redditibus
tantum tenus debeantur, an
verò ijs non sufficientibus &
corpora ipsa vendenda sint, sen-
tentiā fuissimè ponitur: & ijs,
quæ in contrarium scriptores
moueant, sit satis.

7 Comensis in l. qui bonis. ff. de
cessi. bono. circa l. maritus. §.
1. ad legem Falcidiam, quæ Sca-
uolæ est, error geminus. Castrè
sit rem alius paulo post.

8 Dicta l. maritus, curiosius ac
fusiuse explicatur, scholijs quo-
quæ tã ad id responsum, quam
ad Accursiana glossæ appo-
sitis.

9 Vlpiani responsum ex l. qui bo-
nis. ff. de cessi. bono. curiosius
nec vere minus declaratur.

10 Accursianum glossema in dicta. l. qui bonis, non suo loco ab scriba collocatum ostenditur.

11 Summa dictæ. l. qui bonis. ff. de celsi. bono. ponitur. semel & iterum.

12 Totius huius argumenti epitome septem constitutis casibus velut in numero ponitur.

CAPVT. XIX. CIR-
ca alimenta, debeantur ne, quatenus ex redditibus exolui possunt duntaxat: an vero ijs ad alimenta non sufficientibus debeat & ad corpora ipsa manus porrigi.

bus tantum tenus alimenta debeantur, nec ad res ipsas, seu corpora sit manus porrigenda: an vero redditibus ad ea alimenta non sufficientibus, aut quatenus non suffecerint, cor-

pora quoque ipsa sint vendenda, speciosius plausibilisque, quam verius ac distinctius fuisse traditam, multoque aliter totum hoc argumentum fuisse tractandum, spero me superis fauentibus planius edoctrum. ex quo & illud sequetur, quod multis præterea locis ostendimus, nostros interpretes, & dum prælegunt, & dum ius respondent consulti, dum denique commentarios scribunt, complures tradidisse propositiones, quarum si ab stirpe rationem exquiras, nec satis habeas, ut veræ sint, posteriorum quoque scriptorum sigillum meruisse, confitendum tibi sit, vero procul eos aberrasse.

1 **Atque** in ea, quæ in manibus est, quæstione Iacobus ab Are, & post eum Bartolus in l. imperator. ff. ad Trebellia. constanter asseuerant: alimenta alicui simpliciter relicta, quatenus ex redditibus redigi possunt, videri relicta: nec in eorum præstationem redditibus non sufficientibus bona ipsa vendi debere. iuraque ac leges, quæ alimenta iubent pro patrimonij modo ac facultatibus præstari, qualis est lex, ius alimentorum, digestis, ubi pupi. edu. debe.

debe. ita esse intelligenda ac interpretanda, vt non pro patrimonij valore præstentur, sed pro redditibus. quibus ad alimenta non sufficientibus non cogatur is, a quo ea sunt relicta alimenta, ipsa bona distrahere. Quod & ipsum asserit idē Bartolus in. l. pen. in principio. ff. de alimen. & ciba. lega. nec dubium est, quin ea sit receptior sentētia, quam tamen dupliciter video temperari. cum videlicet alimenta titulo debentur oneroso, vt tradit Alexander in. l. maritum in fine ff. solu. matri. & Philippus Decius. in. l. diuus. ff. de regu. iu. & item, cum ei debēt alimenta præstari, qui est futurus dominus eorum bonorum, vnde alimenta præstantur. vt tradit Angelus Perusinus in dicta. l. imperator, dicens hoc probari in l. i. §. mulier. ff. de ventre in possessionem mittendo. vbi & ita intelligit. vt proinde duobus his casibus nō sufficiētibz redditibus etiam res debeant vendi: extra hos casus verum sit, quanquam redditus non sufficiant, rebus ipsis abstineri debere.

Hęc sunt breuiter, quæ Bartolus, quæ itē posteriores frequentius tradidere, vt plausibilis fortassis excepta: ita, quantum

mihi quidē pro mea mediocritate aut tenuitate potius videtur, in transcurso magis quam ab hoc agentibus tractata. vt nō magnopere mirādū sit, si nec nostram quæstionem recte nec argumentum ipsum plenē tradiderunt.

Vt commodius autem nostra procedat disceptatio, nonnulla sunt nobis proponenda, quæ postea, cum res postulauerit, velut ex deposito repetamus.

Primum alimenta varie & diuersis ex causis deberi. putā lege, testamento alia ve qua vltima voluntate, contractu seu promissione.

Lege, vt liberis ac parentibus. vt titulo. C. de alen. libe. ac paren. & in. l. si quis a liberis in principio. ff. de libe. agno. si modo in ea facultate sunt, vt alimenta præstare possint, vt in. l. 2. C. illo titulo de alen. libe. ac paren. nec aliās se filius aut parēs possunt exhibere. vt in dicta. l. si quis a liberis. §. sed si filius. Quorum vtrunque tradit. l. i. §. præterea. ff. de tute. & rati. distra. vt etiam patronus, vt eadem lege. si quis a liberis. §. solent. si modo non habēt, vnde se exhibeant, vt ibi dicitur. & libertis super est, hoc est, in ea sunt facultate

cultate, vt alimenta præstare possint, & patronis deest, vt ea de lege. §. penultimo. Quamquam hoc est in patronis ac libertis diuersum a parētibus & liberis, quod non quemadmodum parentes & liberi mutua sibi debent alimenta, ita & patroni ac liberti. libertus enim ita debet alimenta patrono, vt, velit nolit, cogatur ea præstare, si & patronus eget, & ipse libertus est in facultatibus: at patronus liberto non cogitur alimenta præstare, etiam si patrono superfit, liberto desit, sed non præstando amissione impositorum libertatis causa, & hæreditatis liberti punitur. vt in lege alimenta. in principio. ff. de libe. agno. vt cunque Accursius ibi in posteriore expositione velit contrarium. vt itidē vir vxori. vt in l. si constante. §. si autem. ff. solu. matri.

Testamento, codicillis, alia ve qua vltima voluntate, vt toto illo titulo. ff. de ali. & ciba. lega.

Contractu seu promissione, putā cum vnus obligatur alteri, aut etiam cuidam tertio alimenta præstare.

Deinde, alimenta interdū certa deberi siue per se, vt cū legantur, aut promittuntur cē-

tum semel præstanda, vel certū quid annuum: siue per relationem, vt cum legantur redditus huius, aut illius fundi, aut totius etiam patrimonij. interdum omnino incerta, vt cum debetur alimenta simpliciter, siue lege, siue testamento aut alia vltima voluntate, ve lex cōtractu.

2 Illud tamen obseruaui: certa alimenta siue per se, siue per relationem nunquam (quod equidem meminerim) à lege iuberi præstari. vt ex hoc quoque illam obiter reiiciamus sententiam, quæ in specie legis, si instituta. §. de in officio. lo. ff. de inoffi. testamen. quæ tam esse volebat. quam & reiicimus in prioribus obseruationibus capite. 26. Nec obscura, vt mihi quidem videtur, ratione, cum ad alimenta ventum est, nihil certi lex constituit, sed quod pro facultatibus, pro ætate, pro valetudine, pro locis debeant variari. vnde cum non possit lex semel in vniuersum alimenta constituere, quæ tam multa essent variatura, iudicis commisit arbitrio, qui in re præsentī, rebus illis, & si quæ præterea aliæ sunt, consideratis, alimēta decerneret. Quod in testatoribus ac contrahentibus secus est, qui cum nihil in

Lege
nulquā
certacō
stituta-
que ali-
menta
ministra-
ri iube-
ri.

101
vniuersum aut statuāt, aut pos-
sint statuere, quod alios obli-
get, sed de suo eorum quisque
caueat, & certa potuerunt ali-
menta relinquere & incerta.

Tertio, vbi certū quidpiam
in alimenta est expressum, id
esse seruandū, quod expressum
est, nullo cōiecturis loco, quas
casus certus excludit vt in .l.
continuis. §. cū ita. ff. de ver-
bo, obli. cum hoc tamen, quod
si ei, qui capere nō potest, am-
pliora sint alimenta relicta,
quā quorum sit capax, quod
amplius fuerit, non feret. argu-
mento. l. cum quis decedens.
§. titia. ff. de lega. 3. & l. quī te-
stamentum. in fine. ff. de pro-
ba. & cum hoc etiam, quod si
parens vltra vires facultatum
alimenta statuerit, nec eius rei
tutor prætorem admoneat, pe-
tatque, vt alimenta minuat,
quod amplius est, in reddēdis
rationibus non reputabit, sed
de suo præstiterit. vt in .l. 2.
in fine. ff. vbi pupil. educa. de-
be. quemadmodum itidem, v-
bi prætorem ampliora decernit a-
limenta, quā pro pupilli fa-
cultatibus, quod amplius est,
non reputabit tutor pupillo,
nisi eius rei prætorem admo-
nuit. vt eadem lege versiculo,
hoc amplius.

3 Præterea, vbi cūque alimē-

ta simpliciter lege debentur,
pro modo facultatum esse præ-
standa. vt in .l. 3. & .l. 4. C. de a-
len. libe. & paren. & in .l. si quis
alibetis. §. sed si filius. & §. si
quis ex his. ff. de libe. agno. &
in .l. jus alimentorum in prin-
cipio. ff. vbi pupil. educa. debe. &
in .l. 2. eodē titulo. & in .l. non
solum. §. de bonis. ff. de Car-
bo. edi. si autem, ex testamen-
to vel alia vltima voluntate, an-
te omnia inspiciendum est,
quæ defunctus alimenta soli-
tus fuerat præstare, mox quid
ceteris eius ordinis reliquerit,
vt ijs casibus tantum videatur
reliquisse. si neutrum appareat,
tunc pro facultatum modo, vt
in .l. pen. in principio. ff. de ali-
men. & ciba. lega. nec dubito,
quin vbi ex contractu deben-
tur, his similia debeant in cog-
nitionem venire, cum alimen-
ta simpliciter relicta arbitrio
sint iudicis, vt mox dicemus,
præstanda.

Quinto, vbi cūque pro mo-
do facultatum alimenta sunt
præstanda, (quod in alimētis,
quæ lege debentur, est, vt mo-
do dicebam, perpetuum, & in
relictis testamento aut alia vl-
tima voluntate subsidarium,
hoc est, cum non apparet, quæ
defunctus alimenta præstare
sole-

Alimen-
ta vbi
simplici-
ter lege
deben-
tur, pro
modo
faculta-
tum ef-
se præ-
standa,
aliud
autem
dicens
vbi testa-
mento
aut con-
tractu
deben-
tur.

solebat alimentario, aut quæ cæteris eius conditionis reliquerit. (vt modo etiam dicebam) in consequentiam venire, vt quanta sint futura, iudicis arbitrio ad facultates tamē restricto permittatur. vt in. l. ius alimentorum in principio ff. vbi pup. edu. debe. quæ loquitur in alimentis pupillis decernendis. qua etiam de re memini me dixisse priorum observationum capite. 26. versiculo, quanta autem. idque vt scilicet ea verba, pro modo facultatum, iuxta facultates, iuxta patrimonij vires, & similia arbitrium iudicis exigant, non in hoc tantum argumento, sed in alijs etiam est obseruare. vt in. l. at si quis. s. hæc actio. ff. de religi. & sumpti. sine.

4 His hunc in modum propositis, cum queritur, an alimenta relictibus tantum tenus præstāda sint, an verò ijs ad alimenta non sufficientibus, etiam ad corpora ipsa manus sit porrigenda, minuendumque ex eis, quantum satis sit integris alimentis præstandis, aliquot casus constituo, qui simul & materiam aperiant, nec eam patiātur in promiscuo laborare.

Primus casus est, cum semel certa quantitas, quod ve pro quantitate haberi possit, debe

tur ad alimenta. putà, cum centum aut reditus illius fundi, illorum ve fundorū, semel legata vel pmissa sunt in alimēta. qui casus nihil habet dubitationis. cum testator contrahentes ve eam præciderint, certum quid semel legando ac promittendo. ac proinde alimētarius illa centum integra, hoc est, illam certam quantitatem ac reditus illos habebit. iuxta ea, quæ supra proposuimus versiculo. tertio. & c.

Secundus casus est, vbi nō semel certa quantitas, aut certa quæpiam res, que ad quantitatem redigatur, ad alimenta debetur, vt proximo casu diximus, sed certa quæpiam res vna plures ve relinquitur ad alimenta, vt in specie. l. cum ij. s. si vnum. & s. sed & si pluribus ff. de transacti. id quod dupliciter fieri video. vno modo, cum ea res vni legatur, vt inde alium alat, vt ponit speciem eadem lex, cum ij. s. sed si certa. altero modo, cum ea res alimētario ipsi legatur, vt inde alatur. vt in. l. libertis libertabusque. in prin. ff. de ali. & ciba. lega. priore casu videntur alimenta relictā, quatenus ex ea ijs ve rebus fructus redierint. vt pro eo habeatur, lego Titio fundū, vt ex eo alat Sēpronius,

aut

Alimenta vbi simpliciter legantur, pro modo facultatum esse præstāda. aliud autē dicēdū, vbi testamentum aut contra. ctu debetur.

OBSE RVATIONVM

aut in alimenta Sempronij, ac si dixisset lego Titio fundum, cum onere alendi Sempronium, quatenus redditus eius fundi suffecerint. Ex quo sequitur, nec alimentariū omnes eos redditus habiturum, si ampliores sint, quam pro ipsius alimentis: nec eum, à quo relicta sunt, onerati vltra eos redditus, licet ij ad alimenta non sufficiant, aliquid aliud alimentario præstare. posteriore autē casu non alimenta legata, sed proprietas alimentario videtur relicta, vt in dicta. l. liber- tis. Vnde sequitur, quod ibi quoque dicitur, si ampliores fuerint redditus quàm pro ali- mentis, ad ipsum spectare lega- tarium, nō ad hæredem, à quo res illa legata est. cum res po- tius ipsa, quàm alimenta, vt dī xi, videatur esse legata.

Tertius casus est, vbi legan- tur, seu debentur redditus ad ali- menta, siue vnus, siue pluriū fundorum, aut totius etiam pa- trimonij. qui casus, quantum mihi quidem videtur, tam pro- ximus ac vicinus est superiori, vt idem & hic dicendum sit. cum hoc casu, vt ibi de rebus dixi, redditus potius & quasi quoddam corpus, seu species quædam, quàm alimenta lega-

ta censeantur. Vnde sequitur, plures pauciores, prout ex re re- bus ve redierint, habiturum le- gatarium. nullos scilicet, si nō nascantur: pauciores, si pauci redierint: ampliores, si plures. eadem ratione, quam proxi- mo diximus casu. vt quasi spe- cies quædam hoc debeat lega- tum considerari. Exemplo e- tiam pecuniæ, cum non vt pe- cunia in genere, sed vt species & velut corpus legatur. vt in. l. talis scriptura. §. penul. & in. l. plane vbi. §. sed si non corpus. ff. de legatis. i. sicut enim ibi pecunia, quam in arca habeo, pro corpore est, relatione ad aream facta, sic & hic redditus talis aut talis fundi aut fundo- rum, aut totius etiam patrimo- nij pro corpore haberi debet, relatione ad id, quod ex ijs fundis patrimonio ve percipie- tur, facta. nisi quodd hic iustius dubitari poterat, an si amplio- res sint redditus quàm pro ali- mentis, penes legatarium de- beant remanere, an ad hæredē pertineant. Sed & hic quoque ad legatarium pertinebunt, nō ad hæredem, eadem prorsus ra- tione, quàm & ante supra, & su- periore casu diximus. & ad hunc tertium casum pertinet. l. liberto. in principio. ff. de an- nu. lega. vt perinde sit legare quin-

quingagesimā talis redditus, ac si dictum sit redditus talis fundi aut fundorum.

Quartus casus est, cum legatarius fundi oneratur ad annuam præstationem: quo casu redditibus non sufficientibus ad eam præstationem, legatarius non tenebitur, nec cogetur fundum vendere, vt id annum præstet. vt in. l. maritū. §. 1. ff. ad legem Falcidiam. quod ibi magnopere commēdat Paulus Castrensis. & si plures redit⁹ fructusve redierint, quā pro alimentis, penes legatarium fundi remanebunt, nec eos feret annuæ præstationis legatarius. vt ibi dicitur.

Quintus casus est, cum legatur, debeturve alimenta ex redditibus talis, aut talis fundi, aut fundorum &c. vt in specie. l. Lucius. & l. sticho. §. 1. ff. de aliment. & ciba. legā. qui casus plus habet dubitationis. incurrit enim duplex inspectio. scilicet verba illa, ex redditibus, adiecta ne censeantur causa demonstrationis seu designationis, vnde alimenta leuiore incommodo possint præstari: an verò determinationis, seu, vt nostri loquuntur, taxationis: vt & inde scilicet præstentur ali-

menta, & non ampliores redditus in alimenta præstentur, quā quatenus ex eo fundo fundisve redierint. vt in non absimili specie traditur in. l. quidam testamento. ff. de legā. 1. cuius sunt verba, respondi vero similius esse patrem familias demonstrare potius hæreditibus voluisse, vnde aureos quadringentos sine in commodo rei familiaris contrahere possent, quā conditionē fideicommissio iniecit, quod initio pure datum esset, & ideo quadringenti Pamphilæ debentur. Nam si demonstrationis, hoc est, vt ego interpretor, consilij causa censentur adiecta, fructibus aut non natis, aut natis malignè, & qui non sufficiant ad alimenta, ad corpora ipsa manus erunt porrigendæ, donec integra exoluatur alimenta. vt ex ijs, quæ dicam casu sexto constabit: si causa determinationis seu præfinitionis, hoc est, vt ea verba, ex redditibus, intelligentur, dūtaxat quatenus redierint, & nō amplius: nullis redeuntibus, aut aliquibus, sed qui non sufficiant, alimentario aut non nascuntur, aut malignè nascuntur: amplioribus autem redeuntibus, quā pro alimentis, quod amplius fuerit, ad hæredem spectat

OBSERVATIONVM

spectabit. Quòd si dubitetur
vtrius sint rei gratia apposita,
demonstrationis an præfinitionis, ad Bartoli distinctionē
in l. inter stipulantem. §. sacrā
ff. de verborum obli. quam tra-
dit circa dictā l. qui testamē-
to, recurrendum est, vt mihi
quidem videtur. vt si quidem
dictum sit, alimenta ex rediti-
bus (quod est huius quinti ca-
sus thema) determinationis
seu præfinitionis causa dictum
videatur, nec amplius ferat ali-
mentarius, quā fuerit in re-
ditibus. si vero dictum sit ali-
menta, & separatim in alia pe-
riodo sequatur, quæ ex rediti-
bus talis, aut talis fundi soluan-
tur seu præstentur, demonstra-
tionis ac consilij causa dictum
videatur, non alimenta restrin-
gendi. ac proinde redditibus
non sufficientibus, aut quate-
nus non sufficerint, ad corpo-
ra etiam ipsa veniendum sit.

5 Vnum tamen & ipse credi-
derim, & esse verissimum exi-
stimo: quæ modo in hac quin-
ta specie, seu casu diximus, sci-
licet, cum debentur alimenta
ex redditibus, in re dubia restri-
ctionis determinationisq; cau-
sa ea verba censerī apposita, in
relictis à testatore in hūc mo-
dum alimentis, aut in eum
modū alioqui promissis locū

habere. Vbi cūque tamen le-
ge alimenta debentur, vt à pa-
rentibus liberis, & à liberis
mutua vice parentibus, à liber-
tis patrono, vxori à marito, si-
cubi lex dicat ea alimenta ex
reditibus esse præstanda, vt vi-
detur dici in l. ius alimentorū
in principio. ff. vbi pupi. edu-
ca. debe. & in l. imperator. ff.
ad Trebellianum (in quorum
altera fit mentio de redditu, in
altera de accessionibus) aut si-
cubi aliàs lex huiuscemodiver-
bis ea in specie vtatur, verba
illa, ex redditibus, ex accessioni-
bus, & his similia nō restrictio-
nis determinationisq; seu præ-
finitionis causa poni, vt scili-
cet ijs redditibus seu accessioni-
bus non sufficientibus non sit
ad corpora ipsa manus exten-
denda, sed demonstrationis ac
consilij, quasi leges ac iuriscō-
sulti indicēt, demonstrantq;,
vnde leuiore incommodo ali-
menta possint præstari, nō au-
tē velint redditibus, seu accel-
sionibus non sufficiētibus cor-
pora non esse attingenda.

Cuius rei ratio, quæ assen-
sum extorqueat, hæc est. quòd,
cum lege debeantur, ac proin-
de necesse sit ea præstari, quā-
do is, qui debet, est in facultati-
bus, & is, cui debentur, eget,
con-

Verba
illa ex
rediti-
bus, ex
accessio-
nibus,
& ijs si-
milis in
alimēto
rū argu-
mēto à
lege ap-
posita,
quā ha-
beant
signifi-
cationē

consequens est, vt nullo modo ea verba, aut similia causa determinationis, seu præfinitionis censerî possint posita. nec enim illa alimentorum præstandorum necessitas redditibus terminatur, si alimentis pares non sunt: sed hætenus, velit nolit, obligatus, ea debet præstare alimenta, vt pro modo patrimonij genti succurratur. absurdum alioquin esset, & ab omni ratione alienissimum, vt nullis redeuntibus fructibus, aut parcius maligniusque redeuntibus fame moreretur alendus, & hianti ore, quod de Chameleonte scriptores tradidere, reditus expectet. ad cuius animantis naturam videtur & Alexander imperator alluisse in l. 2. C. de alimen. pupi. præstan.

Vt omnino horum verborum & his similium, cum lege alimenta debentur, hic sit sensus accipiendus. verbaque illa dictæ legis, ius alimentorum, & dictæ legis, imperator, vt aut, vt in amplo patrimonio, cuius reditus sufficiant alimentis, sint intelligenda: aut ordinem hunc demonstrent, vt prius ex redditibus alimentorum succurratur necessitati, quam res ipse ea de causa minuantur. huc accedit, quod ex leges, aut iuris-

consultorum potius responsa in minoribus ac filijs familias loquuntur, quibus prospectum voluere. Ideoque eum ordinem tradidere. alioqui in maiore sui iuris, soluat ex redditibus alimenta, an redditibus in alios usus insumptis corpora ipsa vendat obligatus lege ad ea præstanda, dummodo ea præter, non admodum leges curant aut iurisconsulti. atque ad hunc omnino modum hæc sunt intelligenda quod etiam, ex parte saltem, casu sequente repetemus.

Sextus casus est atque idem vltimus, cum alimenta infinite debentur. hoc est cum vellege, vel testamento, aut qua alia vltima voluntate, vel contractu simpliciter debentur alimenta. in qua quaestione quæ fuerit scriptorum sententia, in initio huius capituli proposuimus. nimirum vt hic quoque nude (quod dicitur) repetamus, pro redditibus tantum deberi, nec ijs non sufficientibus quicquid de bonis ipsis alimentorum causa esse minuendum, nisi cum ex contractu debentur oneroso, aut cum ei debent præstari, qui est ipsorum bonorum futurus dominus.

OBSERVATIONVM

Nos vero, quod tam numerosa scholæ pace dictum sit, ita planè constituiamus.

- 6 Cum alimenta infinite, seu simpliciter debentur, siue lege, siue vltima voluntate, siue contractu: in re obscura redivisus ad alimenta non sufficientibus, aut quatenus non suffecerint, ad ipsa etiam corpora manus esse porrigendam: tantumque de ijs esse minuendum, quantum desit ad alimenta. nisi quod id, quod diximus, subsidiario demum ad corpora veniendum esse: cum ex rebus minorum eorumve, qui sui iuris non sunt, quibus hac in parte lex voluit prospectum, præstanda sunt alimenta, locum habet. nam si ex rebus maiorum, & qui sui iuris sint, præstanda erunt, nihil refert legis, unde is, à quo sunt præstanda, ea præster. hoc est, præstet ne ex redivisus, an vero ijs redivisus in alios usus versis corpora ipsa vendat, dum præstet tamen, quod superiore quoque casu monuimus.

Est autem huius propositionis ea ratio verissima, quam proximo casu reddidimus, scilicet, quia cum simpliciter, seu infinite alimenta debentur,

non patrimonij redivisus sed alimentorum determinatur præstatione. nec se prius, qui ea debet alimenta, obligatione liberat, quam præstet integra. essetque, ut ibi. quoque dixi, in alimentis certe, quæ lege debentur, per absurdum, si ita ex rerum ipsarum redivisus alimentarius pederet, ut aut nullis natis fructibus aut sterilius natis quam pro alimentis, fame periclitaretur, nec ad corpora ipsa, quæ interdum eius sunt, esset veniendum. quod & legis & testatoris ac contrahentium voluntati imprimis est consonum, & eo quoque iuvatur argumento, quod infinita, ut vulgo quoque dicimus, universali æquipollet. ut in. l. Iulianus. ff. de lega. 3. & in. l. legata supellectile, quam alibi ad hoc expendimus. ff. de supellectile.

Ex qua propositione satis apparet otiosam esse in alimentis simpliciter debitis distinctionem illam, præstentur ne ei alimenta, qui earum est rerum dominus futurus, an ei, qui non sit: & debeantur ne ex titulo oneroso, an ex lucratiuo. nam & si alimentarius non sit earum rerum futurus dominus, nec ei titulo debeantur oneroso sed lucratiuo, puta ex pro-

Autho-
ris sentē
tia in
huiusca
pitis
thema-
te: hoc
est, an
ad cor-
pora ip-
sa manū
sit porri-
genda
pro ali-
mentis,
si redi-
tus non
suffici-
unt, aut
quate-
nus nō
suffici-
unt.

promissione, quæ ex mera facta sit liberalitate, integra debentur alimenta. hoc est, non reditibus tantum tenus, ut tamen semper memineris, hæc alimenta, ut est à nobis supra propositum, ad patrimonij facultates semper esse restringenda.

In re autem obscura ideo in ea propositione addidimus, quia si aliò nos vocet coniectura, quæ prægrauet, illa erit standum. quid enim, si testator, qui bona sua restitutioni subiecit, ut ne alimentorum quidem causa possint alienari, ab hærede suo alimenta Titio relinquat? nonne aperitissime interpretandus est id voluisse, ut quatenus ex redditibus præstari possent alimenta, hæc tamen duntaxat præstaret, nec ijs non sufficientibus bona ipsa præstandorum alimentorum causa venundaretur?

Restare nunc nobis video, ut ad eas leges, eave responsa, quæ pro se Iacobus ab Are. & Bartolus, alij etiam scriptores adducunt, singillatim respondeamus.

Ac primo non obstat dicta l. imperator. ff. ad senatusconsultum Trebe. dum dicit, sed paternæ reuerentiæ congruum

est, ut egenti forte patri officio iudicis ex accessionibus hæreditarijs emolumentum præstetur. loquitur enim Iulius Paulus ibi (nam eius est ea clausula Adriani rescriptum interpretatione sua mollientis ac temperantis) ut in amplo patrimonio, cuius redditus pares sint alimentis: vel ordinem ostendendo, ut non aliàs ad bona ipsa alimentorum causa distrahenda descendatur, quam redditibus non sufficientibus, ut supra etiam diximus. vox autem forte (addamus enim & hoc, ne quis in vado hæreat) non est dubitantis, an quod ibi dicit, verum sit. sed perinde valet, ac si dixisset, casu, hoc sensu, ut si pater casu eguerit.

Nec item obstat dicta l. ius alimentorum. nam & ibi quoque (quod contextus satis indicat) ut in amplo patrimonio Vlpianus loquitur. cuius redditus ampliores sint, quam pro alimentis, non negaturus, quod nos dicimus, si minores essent, quam pro alimentis. sicut nec Iulius Paulus in casu d. l. imperator fuisse negaturus. Quin & hoc ipsum aperte probatur in l. i. §. mulier. ff. de ventre in possessionem mittendo. ubi non sufficientibus redditibus bona ipsa

Vlpiani
respon-
sum ex.
l. ius ali-
mento-
rum. ff. v-
bi pupi-
edu. de-
beat, de
claratur

OBSERVATIONVM

iubentur diminui alimentorum præstandorum causa, ordine quoque ad eam venditionem faciendam, ut quæ ventri prospiceret, designato.

Ac ne illud quidem obstiterit, quod nos quoque supra proposuimus, cum quantitas alimentorum expressa non est, (nam sic est omnino hoc intelligendum) pro facultatibus & patrimonij modo ea esse præstanda, imo vero pro mē facit, cum verba illa & similia non redditus significant, sed bona ipsa & patrimonium, unde etiam redditus percipiuntur. Quod alioqui ex vocum significatione perspicuum redditur etiānum indubitatus ex dicto .§. mulier.

L. maritus. §. i. ff. ad legem Falcidii, explicatur.

Iam quod Comensis in l. qui bonis .ff. de celsi . bono. ait, ubi res relinquitur ad alimenta, ex redditibus ea debere præstari, non rem ipsam vendendam, ut ea præstentur, motus. l. maritus. quæ est penultima. §. i. ff. ad legem Falcidii. ipsi quoque verum esse confitemur, ubi ea res alij legatur, quam alimentario. nam si alimentario ipsi ea res legetur, proprietas videtur legata. unde eam, prout ei placuerit, aut alimentis reseruabit, aut si hoc maluerit, vendet. ut diximus

casu secundo, errat tamen in hoc Comensis, quod existimat, in dicta .l. maritus. §. i. rem, hoc est, sortes ipsas, quarum ibi fit mētio, relictas fuisse ad alimenta. eo enim casu idem esset seruandum, quod & modo & in dicto secundo casu dixi. non enim ibi sortes ipsæ fuerunt legatæ ad alimenta, sed sortium vsuræ, ut ex cōtextu ipso apparet, qui, nam est alioqui præcisior, sic habet.

Filiæ, quam mater rogauerat, si impubes decessisset, restituere hæreditatē Titio, patruus legitimus hæres extitit. in ratione legis Falcidiæ ponēda desiderat deduci sortes, ex quarum vsuris alimenta impubes defuncta ex persona testatricis suæ pluribus debita præstitit. quæsitum est, an si eas deduxerit, cauere debeat defunctorum alimentariorum portiones pro modo sortium se restitutum? respondi cauere debere.

Vides ergo ex ipso contextu non sortes ipsas ad alimenta, sed vsuræ sortium fuisse legatas. & sic idem est eo casu seruandum, quod diximus casu tertio, ut quasi quoddā corpus intelligatur legatum, potius quàm alimenta. unde, ut ibi quoque diximus, siue am-

ampliores fuerint vsuræ, quæ pro alimentis, eas integras ferent legatarij: siue minores, his debent esse contenti, nec sortes ipsæ sunt distrahendæ, vt quod in alimēta deest, suppleatur. aut certe, si, quod verba sonant, intelligis alimēta ex vsuris fuisse legata, simul debes intelligere nō simpliciter hoc factum fuisse, sed ita, vt integra ad alimentarios peruenirent, vt dicam in expositione.

In hoc præterea & ipse Comensis fallus est circa dictam legem, quod verba illa, pro modo sortium, pro redditibus intelligit. perabsurde prorsus, cum sortes res ipsæ sint, vnde redditus percipiuntur, non ipsi redditus. vt supra diximus. imo verò nec illa verba, pro modo sortium, ad alimenta referuntur, vt scilicet pro modo sortium alimenta habeant legatarij, cum sit alioqui per se verum. sed eorum verborum alius est sensus, quem mox subiungam, si prius eius. s. speciem proposuero, quæ talis est.

Patrum ab intestato hæredem eius filia, quam mater rogauerat Titio hæreditatem restituere, cum eam Titio hære-

ditatem restitueret, desiderasse sortes ipsas, quarum vsuras, aut ex quarum vsuris alimenta pluribus testatrix reliquerat, ex ea deducere, ac penes se retinere, vt de ipsius patru manu eas caperent. consensisse hæredem. petiisse tamen, vt quādo patruus penes se sortes retineret, cauere alimentariorum portiones, pro vt singuli morerentur, (nam morte finiuntur alimenta) Titio hæredi restitutum. pro quo Scæuola respondit. scilicet cauere patrum debere.

Est ergo eorum verborum, defunctorum alimentariorum portiones pro modo sortium se restitutum, sensus hic: sortes ipsas, quatenus alimentariorum quisque earum vsuras in alimenta percipiebat, pro vt eorum quisque decederet, restitutum. proponendum autem est (quod & vox pluribus & ea verba pro modo sortium indicant) sortes illas & diuersas & inæquales fuisse, nec inuicem ad vsurarum solutionem contribui. finge ergo, vt in apertiore praxim speciem hanc deducamus, Caio siue soli, siue etiam cū alijs ducentorum aureorum vsuras ex certis quibusdam

OBSERVATIONVM

sortibus fuisse legatas. Seio itidem siue soli siue etiam cum alijs trecentorum Sempronio similiter siue soli siue etiam cum alijs quingentorum: mox ut eorum quisque decesserit, tenetur patruus ille Titio fidei commissario sortes illas, quatenus eas pariebant usuras, quæ ei, qui sic decessit, ad alimenta fuerant relictæ, restituere.

In Castrensis
expositionem
censura.

Porro, quod Castrensis ibi eò nos cogit, ut necessario intelligendum sit pupillam cum consensu tutoris ad alimenta se obligasse, propterea quod alioqui id onus ad fideicommissarium fuisset transiturum, mera est diuinatio, atque adeo nec ferenda, ne dicam contra ea esse verba, ex persona testatrix suæ, quæ aperte indicant, non ex persona pupillæ. verum est tamen iure id onus ad fideicommissarium fuisse transiturum. cur autem hic non transierit, ea causa est, quod de sideranti patruo, ut sortes illæ penes ipsum remanerent, ut alimentarij de ipsius manu usuras acciperent, fideicommissarius, quippe cum eius, quando viuerent alimentarij, non admodum referebat, acquieuit, ac consensit. ut ex verbo illo desiderat, & ex verbis illis,

si eas deduxerit, colligitur. quæ satis ut in Scæuolæ responsis indicant, nisi Titius fideicommissarius consensisset, ut patruus ille sortes interim retineret, ad Titium id onus fuisse transiturum. ac proinde patruum illum inuito Titio sortes non fuisse retenturum.

Sic ergo mea sententia exponere contextum, ut verus Scæuolæ conitet intellectus.

Ibi, ex quarum usuris. apparet ergo ex his verbis, adiunctis illis, defunctorum alimentariorum portiones pro modo sortium, aut ita esse legata alimenta ex usuris, ut ad alimentarios integræ sortium usuræ pertinerent, aut usuras potius alimentorum, quam alimenta fuisse legata. alioqui, hoc est, si simpliciter legata fuissent alimenta ex usuris illarum sortium, in re obscura alio non adiecto, pro ut hic adiectum fuit, non integras usuras ferrent legatarij, si ampliores essent quam pro alimentis, sicut nec eis supplerentur, si minores. ut diximus casu quinto.

Ibi pluribus, hoc dixit, ut pcederet, quod infra dicitur, pro

pro modo sortium.

Ibi defunctorum alimentorum portiones. ex hoc apparet, vt modo dixi in prima contextus expositione, si non vsuras ad alimenta, sed alimenta ex vsuris intelligas fuisse relicta, non simpliciter fuisse relicta, sed ita vt integræ ad alimentarios vsuræ peruenirent, etiã si ampliores essent, quàm pro alimentis. adde, quod hic non fuit hæsitatum, an non sufficerebunt vsuris ad alimenta ipsæ deberent sortes diminui, quatenus ad supplendas eas esset necesse, sed duntaxat de cautione.

In glossa vltima, ibi, vt si sint tres, hoc male exponit Accursius. vult enim sortes omnes contribui, & æquales fuisse alimentorum vsuras, quod nõ ita esse & nos supra diximus, & contextus significat verbis illis, pro modo sortium.

In eadem ibi viro tertia. apparet pro viro aut vna esse legendum aut tertio.

Habes hoc Scauola respõsum, quantum existimo, multò tractatum accuratius, addo etiã verius, & ad contextum ipsum propius, quàm aut Accursius fecerit, aut cæteri.

is autẽ fuit Serbidius Scauola, qui præ verborum compendio lectorem possit interdum a lectione sui deterrere. certe in multis non patitur aut securum aut dormitantem. nec id solus facit Scauola, idem interdum & alij, sæpissime Papi nianus, sæpe etiam & Paulus & Africanus. quoniam vltimarum voluntatum argumẽtum, quæ in secundum digestorum sunt tomum coactæ, suapte quadã natura iurisperitorum responsa facit obscuriora.

9 Introducitur & in huius nostræ quæstionis materiam Vlpiani responsum ex .l. qui bonis. ff. de celsi. bono. in hoc mirum, vt legatis simpliciter alimentis, pro redditibus tantum ea censeantur legata: nec ijs non sufficientibus ad venditionem bonorum manus sit porrigenda. Qua in quæstione quæ nostra esset sententia, supra satis ostendimus. ac nescio, an in hanc fabulam id Vlpiani responsum debuerit introduci. quanquam quàm introducatur apposite, actor viderit, quem huius rei appellat cura. Quoniam tamen semel in theatrum prodijt, nec mihi Accursius aut cæteri de huius responsi intellectu satisfaciunt, non

Vlpiani
respon-
sum ex.
.l. qui
bonis.
ff. de cel-
si. bo-
no. ex-
plica-
tur, &
noue &
latissi-
me.

OBSERVATIONVM

alienum putaui ea de re paucula quædam addere, quæ suo lector æstimet arbitrato.

Ac primum illud quæso dispiciat: cum paulò ante hoc est lege quarta eius tituli, cum tamen hæc sexta sit ordine, ut vna tantum sit inreriecta, Vlpianus ita scripserit: is, qui bonis cessit, si quid postea acquisierit, in quantum facere potest, conuenitur, hoc est, deducto ne egeat, nec modicū esse possit dici, quod relictum ad vitā citra egestatem tuendam sufficiat, quā cōueniat, ut hæc. l. qui bonis, de qua agimus, ita exordiat, qui bonis cessit, si modicum aliquid post bona sua vendita acquisiuit, iterum eius bona nō vaneunt. ut mea sententia Vlpianus hic non sit intelligendus mīnuere, quod in dicta lege quarta dixerat, sed augere potius. hoc nimirū sensu: non modo eum, qui cessit bonis, in quantum facere potest, esse conueniendum, tantumque ei relinquendum, ex quanto se possit citra egestatē tueri, ac tolerare: sed si quid etiā præterea modicū acquisierit, non esse ei statim auferendum, nec eius modici, quod præterea acquisiuit, rationem interrim habendam. alioqui frivolo

lum esset, cum dixerit, in quantum facere possit conueniendum, dicere, si modicum aliquid acquisierit, non esse eius bona vendenda.

Deinde, quod subiicit, unde ergo modum hunc æstimabimus, utrum ex quantitate eius, quod acquisitum est, an vero ex qualitate? & putē ex quantitate æstimandum id esse eius, quod quæsiit. quam hæc verba habeāt significationem ignorasse interpretes effecit, ut paulò post luce clarius ostendam, ut in huius Vlpianici responsi interpretatione tum hic tum alibi aberrarint quā longissime.

10 Interim tantum admoneo Accursij glossema, quod in meo certe libro ad verba illa ex qualitate appositum est, nō ibi, sed ad verba illa ex quantitate, quæ secūdo loco in cōtextu sunt posita, versiculo, & putē ex quantitate, fuisse apponendum. facit hos ludos non hic tantum oscitans librarius, præsertim ubi eadem vox in contextu repetitur, ut glossema aliquoties non suo loco collocet, quod & alibi monstrauimus. hoc autem ita esse vel ex hoc oportet apparere,

Accursij glossema ex penditur.

rere, quòd alioqui non recte exponeret Accursius, vtrum sit pretiosum, quod acquirit, an non. vt omittam perabsurdum prorsus esse, si sub prædicamento, quod vocant, qualitatis quantitatem Accursius collocaret. Fortassis & hoc ipsum glossema ad verbum ex qualitate positum scriptores omnes in errorem induxit circa huius responsi interpretationem, quem mox, vt promisi, sum reuicturus. quòd si ipse Accursius id glossema ad verbum ex qualitate apposuit, nec librarius in culpa est, in eadem Accursius ipse cum cæteris culpa hæret, quod tamen ego non existimo.

Hoc ergo sic constituto ad id reuertamur, quod diximus, scilicet quid ea verba significarent ignorasse interpretes in causa fuisse, vt Vlpiani sensum adeo non perceperint, vt in contrarium planè detorserint. Sic autem ex his verbis colligunt: in exactione ab eo facienda, qui bonis celsit, ac propterea, in quantum facere potest, conuenitur, deducto ne egeat: ac similiter in exactione ab ijs omnibus fa-

cienda, qui quatenus facere possint, deducto ne egeant, conueniuntur: facere possint an non, ex quantitate reddituum rerum ipsarum æstimandum esse, non ex rerum ipsarum valore ac pretio. & ex consequenti, si is, qui, quatenus facere potest, conuenitur, turrim arcemve magni alioqui pretij, redditus autem non perinde pretio respondentis acquisierit, non esse cogendum eam vendere, vt creditoribus satisfaciatur, sed ex redditibus esse æstimandū, quantum penes eum sit remansurum: quantum ad dimittendos creditores peruerturum.

Nobis id Vlpiani responsum tantopere ab scriptoribus ad id, quod diximus, commendatum sursum deorsum nec in transcurso versantibus (non enim ingenij mei tarditatem dissimulabo) diu nihil occurrat, quod mihi harum deliciarum faceret fidē. nā quomodo verum esse mihi persuaderē (quod tamē & hic & plurimis prætere locis scriptores sibi persuasere) magnū alioqui & sumptuosū edificiū aliāve rem huiusmodi, ex qua fructus exigui nec perinde rei valori ac pretio respondentes redeant, his

OBSERVATIONVM

verbis, ex qualitate significari? tādē verò, vt accidere solet, si quid intentiore mediteris studio, asino delapsus deprehendi errare me quàm longissime, qui verba illa, ex qualitate, ad latini sermonis puritatē, hoc est, ad Vlpiani germanum sensum reuocarem: facturumque me esse consultius, si latina via relicta barbara ingredierer. dictum ac factum: pro tinus, & qui scriptorum esset sensus, & quid ipsis imposuerit, inueni.

Hoc autem tale est, & Italis & nobis etiam Hispanis vox illa qualitatis in hoc argumento hoc significat, quod interpretes volunt: sic virum egregium & multis nominibus suspiciendum, virum qualitatis, aut magnæ, seu multæ qualitatis vulgo appellamus: sic domum, ædes, arcem, aliam ve re confimilem, quæ sumptuosius sint ædificata, aliave qualitate censeatur, qualitatis simpliciter, aut multæ, seu magnæ qualitatis appellamus, etiam si re ditus multo sit inferior, quàm pro rei valore.

Nunc ergo, cum Vlpianus dicat modum, de quo in contextu fit mentio, non ex qualitate, sed ex quantitate esse estimandum, scriptores omnes

nostri verba illa, ex qualitate, ita intellexerunt, vt vulgus intelligit, ac loquitur, non vt & Vlpianus intellexit, & ipsi, si vocis eius veram significationem hoc loco percepissent, debuerunt intelligere. Certe, vt alia interim loca omittamus, vnus ille eiusdem Vlpiani in l. i. ff. de euiet. errantes potuit in viam reducere. vbi & qualitatis & quantitatis sit mentio, & tamen sub voce qualitatis nō res huiusmodi, qualem hic volunt doctores, significatur, cum dicitur, æstimabitur loci qualitas: sed hoc pars fundi euietæ sit ferax an sterilis, bona an deterior, & similia. Quod in eo argumento nemo vnquam scriptorum negauit. ac ne potuit quidem. nam & Cicero in Academicis ita scribit: qualitates igitur appellat, quas ποιότητες Græci vocant. & est vnum ex decem Aristotelicis prædicamentis. cui propriū assignauit caput Quintilianus libro septimo, capite quinto. vbi & quantitatis meminit, quam & modi esse ait, & numeri, nimirum quam vulgo continuam dicimus & discretam.

Nec solum verbum qualitatis perperam intellexerunt, vt ostensum est, & fuit ijs, necesse,

se, qui eum errorem imbibissent, sed verbum etiam quantitatis, ad reditus eam coarctando. quo nihil minus voluit Vlpianus, atque adeo nec ipsa vox simpliciter prolata significat.

Ipsa ergo, cum videam Vlpiano ceterisque omnibus, qui latine locuti sunt, vocem qualitatis non magis suapte natura Ephesiae Dianae, dum stabat, templo, quam casis ac tugurijs conuenire, contrariam prorsus, atque nostri constituerint, constituo propositionem: hanc scilicet.

In exactiōe ab eo faciēda, qui cessit bonis, aliove, qui in quantum facere potest, conuenitur: hoc est, cum tantum ei bonorum debet relinquere, vnde se citra egestatem possit tueri: non bonorum ipsorum reditus, sed proprietas est estimanda, vt eo deducto, quod satis ei est futurum, ne egeat, reliquum ferant creditores. ideoque bona ipsa, si ne cesse sit, vendi debet, vt quod superfluum fuerit, cedat creditoribus. & hoc est, quod Vlpianus scripsit, non quod interpretes tam multis in locis tam falso & dixerunt, & responderunt. cuius culpa, si quidem verum

est, id glossema, quod supra dixi, non suo loco librarij culpa fuisse collocatum, Accursius expers est. si librarius in culpa non est, Accursius in eadem cum ceteris est scriptoribus.

Vides quantillo ab scriptoribus dissentiam, qui ex diametro, quod aiunt, asseram contrarium. sic ergo expone contextum.

Ibi vtrum ex quantitate. hoc est, iuxta eius, quod quasi tum est, valorem & pretium.

Ibi, an ex qualitate, hoc est, sit ne bonum, an deterius, secundum an sterile, & similia. puta multorum iugerum an paucorum.

Ibi & putem ex quantitate. hoc est, vt supra dixi, ex valore ac pretio rei ipsius, quam quasi sit, non ex quantitate reddituum.

Vt mihi huius Vlpianici responsi hic sit sensus: qui bonis cessit, tanto ei relicto, vnde se possit citra egestatem tueri, si quid praeterea modicum acquisiuit, non continuo esse a creditoribus ad venditionem vocandum, vt ipsis satisfiat. nam & in multis alijs modicum non curant iura. si autem non est modicum, quod quasi

OBSERVATIONVM

uit, sed amplius (id quod ex valore ac pretio eius , quod sic quæsiuit, estimandum est) iure à creditoribus vendere cōpelleretur , vt ipsis fiat satis.

Vulgus fortassis, vnde ipsi tam luculētum errorē desumpserunt, nostri itē scriptores à mea & sententia & explicatione appellabunt: ipse ad viros eruditos ab ipsis scriptoribus & vulgo tantò certius pro uocabo tribunal.

12. Iam ergò, ne quis moris nostri nos obritos existimet, quæstionis eius , cuius gratia hoc caput aggressi sumus, epitomen apponamus. sic enim, vbi res postulat, facere consueuimus.

In ea ergo quæstione , hoc est, alimenta debeātur ne, quatenus ex redditibus exolui possunt duntaxat: an vero ijs ad alimenta nō sufficientibus, aut interdum etiam sufficientibus, ad corpora ipsa possit veniri, velit nolit is, à quo alimenta relicta sunt, sic habe.

Aut certa semel quantitas, putà cētū, aliudve quid, quod per relationem pro quantitate habeatur, putà redditus talis fundi, fundorumve, aut totius etiam patrimonij debentur ad alimenta: & tunc redditibus debet alimentarius esse conten-

tus. nec ijs nō sufficientibus debet ad corpora distrahenda veniri. vsq; adeo, vt si ampliores fuerint redditus, quā pro alimentis, is, à quo relicta sunt alimenta, sit habiturus superfluum, non ipse legatarius.

Aut certa quæpiam res vna pluresve ad alimenta: & hic fiet distinctio, relinquatur ne res illa ipsi alimentario, an alij, qui ei præstet alimenta. si alimentario, res potius ipsa, quā alimenta vidētur legata: vnde eius cōmodo aut incommodo fructus aut redibunt, aut nō redibūt. si alij, pro redditibus duntaxat debentur, perinde ac si res ea relicta esset cum onere præstadi alimentā illi legatario, quatenus redditus suffecerint, & nō ultra. vsq; adeo, vt pluribus fructibus redeūtibus, quā pro alimentis, eos is habeat, à quo res relicta est, nō legatari⁹

Aut nō legatur certa res ad alimentā, vt proximo casu, sed legatari⁹ certæ rei oneratur ad alimentorū præstationē. & hoc etiā casu idē dicēdū est, nimirū redditibus tenustantū & nō ultra legatarium huius rei seu fundi teneri. ac , si ampliores redeāt fructus, quā pro alimentis, penes ipsum manere debere, nec eos laturū alimentarium, vt in. l. maritum. §. i. ff. ad

Summa
seu epitome.

ad legem Falcidiam.

Aut redditus ad alimenta siue vnus, siue plurium fundorum, aut totius etiam patrimonij: & itidē ex redditibus tantū feret legatarius alimentorum. vt nec ijs non sufficientibus amplius habeat, & si casu ampliores fuerint, nihilo plus habeat quā pro alimentis. vt in. l. liberto. in principio. ff. de annu. lega. nec enim aliud est legare quinquagesimam redditus talis fundi, aut fundorum ad alimenta, quā legare redditus talis fundi, aut fundorum.

Aut alimenta ex redditibus: & his redditibus debet esse cōtentus, quasi determinationis seu præfinitionis causa ea sint verba adiecta, hoc est, vt sola præstentur alimenta, quatenus redditus suppetierint, & nō ultra: si ampliores fuerint, non sit habiturus.

Aut alimenta, quæ præstentur ex redditibus: & tunc alimentum integra debentur. quanlibet, aut fructus non nascantur, aut non, qui sufficiant ad alimenta. quasi hoc casu causa demonstrationis ea verba sint addita, non determinationis aut præfinitionis.

Aut alimenta simpliciter

seu infinite: & hoc casu, vt cū que interpretes dixerint, dico eum, à quo relicta sunt alimenta, etiam si aut pauciores sint redditus, quā pro alimentis, aut nulli etiam fructus nascantur, ad integra alimenta præstanda teneri. ideoque superuacuum esse quærere, an fructibus non natis aut maligne natis eo casu integra debeantur alimenta. cum generis debitum sit, nec ad redditus vllò pacto retractum. idque siue titulo oneroso debeantur, siue etiam lucratiuo: siue alimentarius sit futurus dominus illorū bonorum, siue non, nisi quod cum lege debentur, non aliter ad corpora ipsa debet manus porrigi, quā quatenus redditus non sufficiunt, si ea alimenta aut minor debeat, aut filius familias, aut minori, aut filio familias ex eorum sint bonis præstanda.

Porrò quod in hac epitome & alias sparsim toto hoc capite tradidimus, in re obscura, vbi aliud aliunde nō constat, quod & supra etiam indicauimus, accipiendum est. nā si aliud constet, eo standum est. finge enim alimenta ab eo, qui tantum habet bona restitutioni obnoxia, & quæ etiam alimentorum causa minuere alie.

OBSE RVATIONVM

alienareque non possit, fuisse
relicta. certe non cogetur ea
vendere ad alimenta supplen-
da. sic video ab vsufructuario
relinqui posse alimenta, vt
in. l. haftenus. ff. de vsu
fructu. iuxta priorem Accur-
sij expositionem, vt verba
illa, vel alimenta ab eo re-
licta, intelligantur, ab eo sci-
licet vsufructuario. non ab
eo scilicet fundo, quomodo
Accursius ibi in secunda di-
cit expositione. Alimenta
enim ex fundo quidem re-
linquuntur, à fundo non re-
linquuntur, sed ab hærede
aliove, qui ea debeat præsta-
re. nec tamen vsufructua-
rius ille cogetur ultra fru-
ctus alimenta præstare, ne

amplius oneretur, quàm ho-
noretur vt in. l. ab eo cum
similibus. C. de fideicom-
mi. & sic intelligo. l. illam
haftenus. quod & videtur
expressum in. l. Stichus. §.
Titia. ff. de alimen. & ci-
ba. lega. vbi dicitur etiam
vsufructuarij hæredem lega-
tum annum, quod à fru-
ctuario testatrix reliquerat
Pamphilæ & Sticho, præ-
stare debere, si probetur ma-
nifestè testatrix id voluisse,
sed & tunc ita demum, si
id, quod ex vsufructu

recipitur, ei rei
præstandæ suf-
ficiat.

Summa

SVMMARIVM.

- 1 **V**Lpiani locum ex l. 1. ff. de censi. in fine, dum legimus, est & in Sicilia Selinus & Traianopolis, non simpliciter esse corruptum, & quo pacto doctis, ut spero, omnibus applausuris, sit castigandus.
- 2 Selinuntem, cuius in eo responso fit mentio, Romanorum coloniam non fuisse, nec id ibi dixisse Vlpianum, ut cunque Accursius dicat.
- 3 Auli Gellij ex tragoedia Quinti Ennij libro. 19. capit. 10. locus & corruptus ostenditur, & emendatur.
- 4 Eiusdem Quinti Ennij versus ex iatyris ab eodem Gellio citati libro. 18. capite. 2. non explicati explicantur.
- 5 Quintiliani locus ex pariete palmato, hoc est, declamatione prima, pro cæco contra nouercam emendatur.
- 6 Quintiliani eiusdem ex cæco mamine, hoc est, ex declamatione. 2. emendatur.
- 7 Quintiliani eiusdem ex milite Mariano, hoc est, ex declamatione. 3. locus emendatur.
- 8 Quintiliani eiusdem ex mathematico, quæ quarta est declamatio, locus emendatur.

- 9 Quintiliani eiusdem ex eadem quarta declamatione locus alter emendatur.
- 10 Quintiliani eiusdem ex agro redempto, quæ quinta est declamatio, locus emendatur.
- 11 Quintiliani eiusdem ex eadem declamatione locus alter emendatur.
- 12 Quintiliani eiusdem ex eadem declamatione locus tertius emendatur.
- 13 Quintiliani eiusdem ex gladiatore, quæ nona est declamatio, locum emendatum fuisse in prioribus observationibus.
- 14 Quintiliani eiusdem ex sepulchro incantato, quæ decima est declamatio, locus emendatur.
- 15 Quintiliani eiusdem ex apibus pauperis, quæ decima tertia est declamatio, locus emendatur.
- 16 Quintiliani eiusdem ex eadem declamatione locus alter emendatur.
- 17 Rebuffi emendatio circa legem vltiniam. C. de tempo. in integ. restit. & circa Clemen tinam vnam, de restit. in integrum, improbatur.
- 18 Gelasij caput ex cap. de Benedicto. 32. q. 1. corruptum ostenditur, & emendatur.
- 19 Lex secunda. ff. de censibus explicatur.

OBSERVATIONVM

CAPV T. XX. CIR-
ca legem primam. ff. de cé-
sib. & circa quadam alio-
rum authorum loca: item
circa. l. 2. ff. eodem título
decensibus.

GE in
Vlpia-
ni duo
respon-
sa, pri-
mū in-
quam

& secundum ex título de cen-
sibus, interpositis tamen non
nullis alijs animi gratia ad
eruditionem spectantibus,
aliquid a nnotemus. tametsi
& in primo illo respōso & in
tribus eius tituli vltimis, quæ
Celsum præferunt authorem,
vrbes tantum oppidaque, ac
colonix, quæ iuris sunt Italici
enumerentur, nihil præterea,
quòd ad ius attinet, tradatur.

Eius ergo primi responsi
in extremo hæc sunt verba:
quantum certe in omnibus
codicibus nullo variationis
vestigio legimus: est & in Si-
cilia Selinus & Traianopolis.

I Quid hac clausula breuius?
& in ea tamen quanlibet bre-
ui ac circūcisa inuenias, quod
eruditos quoque possit tor-
quere. & sanè hunc locū cor-
rupte legi, primus (quòd equi

dem sciam) noster admonuit
Nebrissenfis in Iuris Ciuilibs
Lexico, verbo Traianopolis.
negans, in Sicilia, esse Traia-
nopolim: & ita locum hunc
dicens esse reponendum, vt
verba illa, in Sicilia, sic inter-
pungantur, vt Selinus sit in Si-
cilia, Traianopolis vero My-
sia maioris oppidum, aut in
Piceno Italiæ. ipse quoque
(quod eruditorū viroꝝ fiat
gratia) in non paucis errans.

Quare, vt Nebrissenfi no-
stro facile accedo, locum hūc
deprauatum vitiosumque cir-
cunferri omnibus in codici-
bus, nec in Sicilia esse Traia-
nopolim, cuius animaduertio-
nis gratia ei viro habenda sit
non vulgaris: ita quòd ad eius
loci attinet emendationem,
quòdque item vocem Sicilia
pro legitima agnoscit, ab ipso
prorsus dissentio. aioque; erudi-
tis, quantū auguror, omnibus
applausuris, nō in hoc tātum
hunc locū esse vitiatū, quòd
in Sicilia Traianopolis cōsti-
tuitur, sed in hoc etiam, quòd
non contentus librarius Sici-
liam insulam pro continente
posuisse, ex vna duntaxat vr-
be duas fecerit.

Dico ergo, ne lectorem diu-
tius morer, primum pro Sici-
lia Cilicia legendum esse:
dein-

Vlpiani
locū ex
l. i. vlti
mis ver
bis .ff.
de cēsi.
non tim
pliciter
esse cor
ruptū,
& quo
sit pacto
restituē
dus.

deinde, quod sequitur, Seli-
nus & Traianopolis, aut dem-
pta copula, & esse legendum,
Selinus Traianopolis: aut,
(quod est plenius ac mihi pro-
babilius, & eundem tamen ha-
bet sensum) Selinus, quæ &
Traianópolis. vt, quemadmo-
dum supra attigi, vna tantum
vrbs oppidumve intelligatur.
nec alia sit Traianopolis, quā
Selinus, aut Selinus, quā Trai-
anopolis. atque ita omnino
exscribendum librario fuisse.
Est & in Cilicia Selinus Traia-
nopolis, aut eodē pleniore ta-
men, vt dixi, sensu: est & in Ci-
licia Selinus, quæ & Traiano-
polis.

Nec verò tā sum insanus,
vt non intelligam non esse
defuturos, qui paucissimis qui-
dem verbis nostram nos sen-
tentiam fateantur proposuis-
se, præstationem tamen se di-
cant expectare. at ego non re-
cuso manifestæ vanitatis ac-
cusari, nisi meam obseruatio-
nem non multò pluribus non
contumaci lectori approba-
uero, ex Dione Græco histori-
co oculata propemodum ad-
ducta probatione. Is enim in
Traiani Cæsaris vita vltimis
verbis (apponam autem ea ex
versione Georgij Merulæ) ita
scribit, mox intercute aqua re-

pletus apud Selinuntē Cili-
liæ urbem, quæ deinde Traia-
nopolis cognominata est, de-
fertur, ibique statim extinctus
est, cum imperasset annos vn-
de viginti, menses sex, & dies
quindecim, qui sane locus lu-
ce clarius nostram castigatio-
nem, aut castigationes potius
ita confirmat, vt ne refracta-
rio quidē ac calcitranti lectori
locū relinquat reluctandi. nō
enim id tantū pbat Cilicia scili-
cet, nō Sicilia legi deberi, quæ
fuit prior nostra obseruatio
ac emendatio, sed id etiam
Selinus Traianopolis, aut Seli-
nus, quæ & Traianopolis, esse
legendum, quæ nostra fuit po-
sterior obseruatio & emenda-
tio, vt vna tantum sit vrbs
non duæ: eaque in Cilicia.

Vides rem factam euiden-
tiorē, quā vt pluribus e-
geat argumentis: & erat tamē
huius nostræ castigationis nō
contemnendum argumentū,
quod nullam toto hoc respon-
so urbem, nullum oppidum,
nullam coloniā memorat
Vlpianus, quæ non vbi sita ef-
fent, protinus subjecerit. tum
demonstrationis gratia, tum,
vt si quæ eiusdem nominis ca-
su inuenirentur, ea distingue-
rentur adiectione. at si ita a c-
ci

OBSERVATIONVM

accipias Traianopolim, vt alia sit à Selinunte, vbi ea esset, non declarauit, contra atque in alijs fecerit omnibus.

Nunc, quoniam huius loci duo vulnera, quæ dum sibi parum à librario cauet, acceperat luculenta, nullo ferro adhibito (quale Nebriffensis nec ipsa alioqui vera postulabat emendatio) sed blanda ac molliore manu lintheis tantum impositis (quomodo solent exorcistæ) ita curauimus, vt sanaremus, reliquum est, vt quæ res librario imposuerit coniecturis edoceâ, sic enim mihi moris est, cû in eiusmodi incido loca, vt restitutione non contentus, quid librarium deceperit, coniecturis assequi coner, quibus sæpissime ipsius castigationis veritas firmatur.

Ac quantum ad priorem pertinet emendationem, quæ fuit, vt pro Siciliâ reponatur Cilicia, haud est magnopere mirandum, si circa eas voces librarius errauerit vnam pro altera substituendo vt pote totidem vtramque literarum: atque adeo, si vtriusque primam excipias, earundem: soni præterea inuicem sibi alluden-

ris. vt taceam interim, quibus dâ c literam pro s sonare. vt alio prælegente procliuē fuerit librario Sicilia scribere pro Cilicia. labi solet & aliâs in loco, qui minus sit lubricus.

Quod verò attinet ad posteriorem, qua dixi, Selinus, Traianopolis, aut eodem sensu, Selinus quæ & Traianopolis, esse legendum, vt hoc potius modo, Selinus, quæ & Traianopolis legi debeat, me ea mouet coniectura, quod librarius, dū aut forte in eo relatiuo quæ diphthongū non habuit, aut nō curauit, cōiunctiōnē esse putauit non relatiuū, ac propterea consultò, quod altera copula nēpe, &, statim sequeretur, (nam ita ferè accidit, vt deprauationem sequatur deprauatio) totam eam vocem subtulit, &, copula relicta, quæ necessario ex vno oppido duo fecerit.

2 Iam, quod Accursius Selinuntem coloniam esse Romanorum scribit, à semetipso hoc scribit, authore nullo. nec ea verba. est &, &c. quicquam pro eo faciūt. quæ id tantum volunt, esse & Selinuntem iuris Italici, non autem Selinuntem esse coloniam, tamen si colonia proximi mei

me præcefferit: vel hoc argu-
mēto, quod colonias nomina-
tim tradit. Synopes autem co-
loniæ, cuius hic meminit Vl-
pianus, meminerat Plinius li-
bro sexto capite. 2. his verbis,
& aliud inde Armine, nūc est
colonia Sinope. Apamena: e-
tiam coloniæ, cuius & hic Vl-
pianus meminit, meminerat
etiā idē Plinius libro quin-
to capite ultimo, ceterū intus
a Bythinia colonia Apamena.
Fecit animum huius casti-
gationis successus, quam spe-
ro eruditorum omnium assen-
sum eblandituram, vt in ali-
quot præterea scriptorum alio-
rum loca, quæ corrupta esse a-
nimaduertē, nec cernerem
emendata, sepositis. interim,
quæ reliquæ sunt, obseruationi-
bus, nostras & ipsi castigatiun-
culas subijceremus. quod & il-
la quoque loca deprauata cir-
cunferri certò sciremus, nec
vellemus vna tametsi, vt vidi
sti, non incuriosa quidē obse-
uatione, vna tamen caput hoc
velut tumescens prodiret ie-
iunius, ad nostrum continuo
redituri forum, postea quàm
in alieno delitigauerimus.
Quod si quis erit, cui alienæ
messis cura parum pudens vi-
deatur, is secum cogitet, pri-
mum nulla, quam sciamus, le-

ge iuris studiosis, qui modò e-
ruditionis sint paulò aman-
tiores, de his rebus censendi
suffragium ademptū, deinde,
aliud esse in alienam messem
falcem immittere, aliud post
eam factā ac exportatam, cum
liberum cuique est in aliena
prædia pecus immittere, cadu-
cas deciduasque, spicas & pro
relictis a domino habitas in-
ter stramenta quærere, ex qui-
bus tamen nihil conficiatur
panis sordidior, præterea, per-
mittendum mihi fuisse tantis-
per certe feriari, vt acrius ad
id, quod huius operis restat, re-
direm. postremo, si res succes-
serit, castigationū nomen habi-
turas, sin minus cōsultationis.
adde, quod si multi alieni scri-
ptores de plurimis digestorū
nostrorū locis nec citra inge-
nij debitam laudē iudicauere,
cur non & nobis de aliorū au-
thorum locis liceat ferre iudi-
ci, causam nō video: aut certe
lectorī proponere iudicanda.

3 - Aulus ergo Gellius li. 19. c. 10.
vt nūc quidē legimus, Quinti
Ennii venustissimos vers^{os} ex ei^{us}
Iphigenia in hūc modū refert.
Otio qui nescit vtī, plus nego-
tij habet.
Quācū est negotiū in negotio.
Nam cui, quod agat constitu-
tum est, nullo negotio

Auli
Gelij lo-
cus ex li-
bro. 19.
capite
10. emē-
datur.
circa E-
nianos
ex Iphi-
gonia
versus.

P Id

OBSERVATIONVM

Id agit, studet ibi, mentem atque animum delectat suum.

Otioso initio animus nescit quid velit.

Hoc idem est, nec domi nunc nos nec militia sumus.

Imus huc, hinc illuc, cum illuc ventum est, ire illinc lubet.

Incerte errat animus. præter propter vitam viuitur.

Omnes certe, quos vidi, codices adhuc habent modum,

& est tamen in vno horum ver suum mendum mea sententia

luculentum, & quod indignum sit in tam egregios & experi-

mento comprobatos versus ir repisse. id autem mendum ver-

su est quinto, dum legimus, otioso initio animus nescit,

quid velit. in quo non dubito ex duabus vocibus vnā fuisse

conflatam. ea est vox, initio, nullius hic sensus. cum non o-

tioso initio legendum sit, sed omnino, otioso in otio. Sic e-

nim & concinnus sensus existit, & antithetorum (nisi contra posita maior) constat ratio.

opponit enim Ennius eo versu otiosum otium negotioso

negotio, de quo dixerat secundo versu. ita vnus literæ de-

prauatio fecit, ut duæ dictio-

nes in vnâ cogerentur, coactæ sensu nullo in pulcherrimos

versus vitium inueherent.

versus vitium inueherent.

Apparet autem Ennium eiusdem verbi multiplicata re-

petitione nonnunquam ad anigma usque fuisse delectatum.

Quemadmodum & in satyris fecit eodem Gellio referente

lib. 18. cap. 2. quem locum non utique emendandi causa, expli-

candi tamen subieci.

Nam qui lepide postulat alterum frustrari,

Quem frustratur, frustra eum dicit frustra esse.

Nam qui se se frustrari quem frustra sentit,

Qui frustratur, is frustra est, si non, ille est frustra.

Quorum versuum mea sententia hic est sensus: quem sub

iungam, nempe duorum priorum (separabimus enim, ut res

fiat dilucidior) hic: qui hoc agit, ut lepide alterum frustrare

tur, & re vera frustratur, utique fit compos, quia alter sibi non

cauit, nec frustratione præsen sit, frustra hoc est nulla causa &

sine ratione dixerit eum, quem frustratur, frustra fuisse, cum in

uenerit, quem sit frustratus. hoc est enim, quod dicit, frustra eum

dicit frustra esse, nepe frustratum quidem ac deceptum illum

alterum fuisse, non posse tamen

Eiusdem Ennii versus, prout a Gellio referuntur interpretatio.

tamen frustrantem dicere illū frustra fuisse, quando, vt dixi, inuenerit, quem frustraretur, & in quem tragulam iniiceret. duorum autem posteriorū hic: eum, qui sentit se se frustra quem, idest, aliquem velle frustrari, propterea quod illi alteri frustratio suboluit, frustra esse: hoc est operam ipsum luisse. at si aduersarius insidias nō sensit, ipse idem aduersarius frustra est, cum scilicet frustratus maneat ac deceptus. itaque qui decipitur, quanuis quod ad ipsum pertinet, frustra fuerit, quippe qui dolum frustrationemque non præsenserit, vt dicitur duobus posterioribus versibus, respectu tamen frustrantis & decipientis frustra non fuit, vt contra quem dolus successerit frustrantis. Summa est: qui parat alterum frustrari, & re vera frustratur, quia eum huius frustrationis inuenit securū, sine causa ac ratione dicit, eum, quem parabat frustrari, frustra fuisse, quando quidem reperit, cui necesteret frustratio nem. Si verò is, cui frustratio necestebatur, frustrationem præsensit, eoque sibi cauet, facit, vt qui frustrari parabat, frustra fuerit, & operam luserit. at si non præsensit, iam frustra est, qui tam fuerit securus ac stupi-

pidus, vt deciperetur.

Sic autem ordina, & exponere. nam is subaudi, qui postulat, hoc est, vult & conatur alterum frustrari, quem re vera frustratur, hoc est, frustratio succedit, frustra, idest, immerito & sine vlla causa ac ratione dicit, eum, cui frustrationem intendit, ac machinatus est, fuisse frustra. non enim, quod ad frustrantem attinet, frustra fuit, cum ei, quem frustrari parabat, nexuerit frustrationem. si verò is, qui frustrationem alteri parabat, frustra se velle eum frustrari, sentit, quod ei fucus suboluerit, iam idem ipse, qui frustrari alterum parabat, frustra est, quippe cui frustratio non successerit. quod si ille alter frustrationem non præsensit, vere ille frustra est, qui securitate sua frustrationi locum dederit.

Ac ne solus quidē Ennius hac multiplicata eiusdem vocis repetitione delectatus est. Nam & Plautū inuenio idem fecisse. in Captiui duo, in persona Aegronis.

Qui cauet ne decipiatur, vix cauet, quom etiam cauet. Etiam cum cauisse ratus est, saepe is cautor captus est.

OBSERVATIONVM

Quinti-
liani lo-
cus ex
pariete
palma-
to, quæ
prima
est decla-
matio, 5
emenda-
tur.

Sed Ennianas iam & tragœ-
dias & satyras omittamus: & ad
ea, quæ ex Quintiliani promi-
simus declamationibus, venia-
mus.

Is ergo in pariete palmato,
declamatione scilicet prima
pro cæco contra nouercam,
quâ tum hodie codices habet,
sic ait: dono illud, dum à suo
limine egreditur, dum illos,
quos à patre accepit seruulos,
fallit, ecce cubiculum senis in-
uenit aliquando, ecce paries il-
le deficit, & percussoris manus
subito destituit, cessere fores
sine strepitu. Quid postea agit?
&c. Profecto locus hic corrup-
tus est, & vna aut altera nega-
tio desiderata Quintiliani sen-
sum pervertit. quæ sic sunt meo
quidem iudicio reponendæ,
vt ante verbum deficit vna po-
natur, altera ante verbum per-
cussoris. hoc modo, ecce pa-
ries ille non deficit, nec percus-
soris manus destituit. aut ve-
rius eodem, quem volumus,
manente sensu, ne duas deside-
remus negationes, pro ecce,
quod est secundo loco, nec es-
se reponendum. hoc scili-
cet pacto: ecce cubiculum se-
nis inuenit aliquando, nec pa-
ries ille deficit, & percussoris

manus subito destituit. Nam
si affirmatiue legas, nihil tunc
Fabius nouercæ donaret. cum
tamen se dicat omnia hæc do-
nare: vt cæcus seruulos fefelle-
rit, vt cubiculum senis tan-
dem inuenerit, vt paries non
defecerit, nec percussoris de-
stituerit manus, vt fores sine
strepitu cesserint. vt etiam his
omnibus ex abundanti dona-
tis ac concessis probet cæcum
paricidium non admisisse. vi-
des opinor obseruationem pla-
nè constare, ac, nisi sic legas,
Quintiliani non constare le-
ctionem.

6 Declamatione autem se-
cunda, quæ cæcus in limine
inscribitur, pro cæco itidem
contra nouercam, sic legimus:
inuentus est (quod innocen-
tiæ sufficit) non à scelere re-
diens, stans in limine cubicu-
li sui animo, quo discurrebāt
videntes. & hunc quoque lo-
cum suspicor esse corruptum,
ac ita restituendum, animo
quò discurrebatur, videns. vt
vox quò aduerbium sit loci.
Cæcus enim, qui oculis non
poterat, animo, quo dis-
currebatur, videbat. conijcio
autem librarium ita reperisse,
animo

Quinti-
liani lo-
cus ex
cæco in
limine;
quæius
est de-
clama-
tio secū-
da, emē-
datur.

animo, quò discurrebat videntes numero plurali, qui vitium illud esse existimans, ex discurrebatur verbo impersonali, vt congrueret recto illi plurali fecit discurrebant, ne rectus ille verbo careret. ita ex vno vitio geminum fecit. fortassis & verbum illud excurrebatur in vltima syllaba per compendium erat scriptum, hoc videlicet modo discurrebat apice addito, vt hanc observationum capite decimo quarto errore publico factum fuisse ostendimus. Cacus itaque, qui oculis corporeis, quò discurretur, videre rei non poterat, animo videbat, illud minus, quò eadè declamatione ante calcem ita legimus, iā non erat illud penetrabile, cū sit legendū penetrabile.

7 Declamatione vero tertia, quæ miles Marianus inscribitur, sic legimus. si nunc placet tibi miles. Quid ego Virginiā narrem corrupte profecto, vnius additione literæ, alterius ademptione. Quod vt euidentius fiat, integrum apponam locum. referam Lucretiā, quæ condito in viscera sua ferro poenam à se necessitatis exegit: & vt quàm primum pudicus animus à polluto corpore se pararetur, se ipsa percussit, quia corruptorem non potuit occide-

re. si nunc placet tibi miles: quid ego Virginiā narrem? &c. profecto nō, Si nunc placet tibi miles, legendū est, sed sic. i nūc, place tibi miles, vt apostrophe sit. Quintiliani ad militem, cuius causam agebat, & velut eius factum minuētis nec tati facientis, quòd tribunum, qui ei vim afferre conabatur, conseruandæ pudicitiae causa occiderit, quando quidem scemina Lucretia, quòd corruptorem suum non potuerit, etiam necessitatis (nam inuita corrupta à Tarquinio fuit) à se ipsa poenam exegerit condito in viscera sua ferro. quasi dicat: non est miles, quòd glories tribunum, qui tibi vim parabat afferre, à te fuisse casum, cum scemina, quæ corruptorē non potuit, se ipsam interemerit, ne, etiam si pudicus esset animus, impudico corpore viveret. illud exiguum, quod paulo post legimus interrogatiue, en quem tribunum faceres cū pretextati militabant? cū nulla hic futura sit interrogatio, sed ea vox indignantis sit nec sine ironia.

8 Ex declamatione quarta, quæ mathematicus prænatur, locus est, qui sic habet: non inuenio, quid possit esse certius, quàm dicere, quid futurum

P 3

Quinti
liani lo
cus ex
mathe
matico
quæ or
dine
quarta
est decla
matio,
emēda
tur.

Quinti
liani lo
cus ex
milite
Mariano,
quæ
est ordi
ne ter
tia, emē
datur.

OBSE RVATIONVM

rū sit fieri, patet deinde, quod dixerit. Quis neget locū hunc esse vitiatum & cum hoc perperam dispunctum? sic autem est restituendus. non inuenio, quid possit esse certius, quā dicere, quid futurum sit, fieri pater deinde quod dixerit. vt & apostrophe sit ad patrem. nam verbum patet nullum hic locum habet. nisi forte librarius, qui corrupte legebat præcedentia, verbum illud patet inuexit, vt sequētia vt cunque cohererent. tunc enim & vocem illam pater auferemus.

Quinti
liani lo-
cus ex
eadem
declama-
tione
emenda-
tur.

9 Ex eadem declamatione, quod legimus, tu non mereris scire credo ego utique me nolle scire. nihil hic deprauatum, nisi quatenus duæ voces in vnam sunt coactæ. Sic ergo lego tu non mereris, hoc est, putas scire. credo. ego utique me nolle scire. ita enim & legēdus est locus & interpungendus.

Quinti
liani lo-
cus ex
egro re-
dempro
que quā
rit et de
clama-
tio, emē
datur.

10 Ex agro redēpto, quæ quinta est declamatio, locū habes in hunc modum: cunctas facultates in pretia collegi, rus, seruulos penates, & omnia utiliora properanti festinatione patris addixi, mihi locus hic deprauatus est, nec facile fortassis offendas, qua in parte. at ego constanter affirmo, non & omnia utiliora esse legēdum, sed omnia viliora. vt vox pre-

tio aut subaudiatur, aut certe desideretur. nam primum, quicougruit, vt cū facultates cunctas in pretia collegerit, subdat, & omnia utiliora. certe qui cunctas in pretia facultates collegit, & utilia & inutilia omnia collegit. Deinde utiliora omnia pro eo, quod est, utilissima quæque Quintilianus certe nunquam dixisset. vt omnino vox utiliora vitiosa sit. est ergo sensus: cūctas facultates, rus, seruulos, penates, vendidisse. atque hæc omnia vilius. quasi dicat, cum omnia se vendidisse, tum ne iusto quidem pretio. ferè autem sit, vt vilius ab eo emamus, quem scimus necesse habere vendere, nec posse diutius venditionem sustinere. sic ergo lege dempta etiam copula, & quæ præcedit vocem omnia, cunctas facultates in pretia collegi, rus, seruulos, penates. omnia viliora properantis festinatione patris addixi. vt etiam participium illud in casu sit gignendi. hoc est ea festinatione, qua solent parētes properare, cum libertas agitur filiorum. viliora pretio dixit & Africanus noīter in. l. vir uxori. ff. ad senatuscōsultū Velleia. quod dixi de copula, vt absit, est quidē significāti°, & tamē nō admodū refert.

In eadem declamatione aliquan-

Exeadē
declama
tione lo
cus al
ter emē
datur.

quantò post. Quid etiam in
ter liberos ac parentes tam cō
mune, tam publicum, quàm vt
alicuiusfamē proximus quis
que depellat. & hic locus im
minutus est. de est enim nega
tio. atque ita omnino legendū
est, quid etiam non inter libe
ros ac parentes. quod & vox
etiam, & quod item sequitur,
tam commune tamque publi
cum, & vox illa alicuius, indi
cāt. & quæ postea etiam sequū
tur, voluit nos ille, &c. omnia
enim ea latius patent, quàm vt
ad solos liberos ac parentes re
ferantur.

- 12 In eadem declamatione sic
legimus. tu vero senectus acci
pe, quicquid datur, accipe,
quod offertur, dum hoc saltē
feritari libet, ante quàm in pa
tietiam tam seua decrescat im
manitas. interim multa pos
sunt afferre casus sperare licet
repete sperare pater, aut vt alij
codices habent, repetere spe
rare pater. Non dubito hunc
quoque locum valde esse cor
ruptum. quem sic restituo: tu
vero senectus accipe, quicquid
datur, accipe, quod offertur, dū
hoc saltem feritati libet, ante
quàm in pœnitentiam tam se
ua decrescat immanitas. inte
rim multa possunt afferre ca
sus. sperare licet, repetere, spera

pater. fortassis euadat. vt pro
patientiam legas pœnitentiam.
nec aliàs conuenit verbum de
crescat. pro repete sperare seu
repetere spera, repetere, spera, vt
vtrumque verbum sit imperan
di, seu cōsulendi. imo vērō ex
illa lectionis varietate admo
neor, vt ante verbum sperare
desit verbum repetere. sic deni
que sit legendum. tu verò sene
ctus accipe, quicquid datur, ac
cipe, quod offertur. dum hoc
saltem feritati libet, ante quàm
in pœnitentiam tam seua de
crescat immanitas. interim
multa possunt afferre casus. re
petere, sperare licet, repetere, spe
ra pater. Sic enim congruit il
la verba, repetere spera. sed libra
rius horum verborum gemina
tione captus totum locum cō
taminauit.

- 13 In declamatione nona, quæ
gladiator inscribitur, sic legi
mus: decuerat quidem, simulta
tes, quas maximi omniū mor
taliū esse voluere sapientes,
in his desinere, in quibus nas
cerentur. cū legendū sit, quas
maxime omniū mortales ef
se voluere sapientes, vt prioribus
etiā ostendi observationibus.

In declamatione decima, quæ
inscribitur sepulchrū incanta
tum, sic legimus. Quid im
preceres celeratissimo patri

Quinti
liani lo
cus ex
gladia
tore,
quæ nō
est decla
matio,
emenda
tur.

Exeadē
declama
tione
locus
tertius
emenda
tur.

OBSERVATIONVM

Quinti
liani lo-
cus ex
sepul-
chro in
cātato,
quæ de-
cima est
decla-
matio,
emēda-
tur.

Quinti
liani lo
cus ex
apibus
paupe-
ris, quæ
decima
tertia
est decla-
matio,
emenda-
tur.

ymbram probare voluit, cum
omnino prohibere legendū
esse, non probare, nemo, qui
declamationis argumentum
non contempserit, possit ne-
gare.

15 In declamatione decima
tertia, quæ inscribitur apes
pauperis, sic legimus. non e-
nim video, quid aliud patro-
cinio tuo hæc conferat denū-
ciatio, supervacua, si non li-
cuit tibi facere, quod queror:
iniusta, si licuit. Iusta autem
ultio sine ista, aut ne ista qui-
dem valeret. alij autem codi-
ces sic habent hoc ultimum.
iusta si licuit: iusta autem vl-
tro sine ista, aut ne ista quidē
valeat. ego vero, quod spero
doctos omnes esse probatu-
ros, sic lego. non enim video,
quid aliud patrocinio tuo
hæc conferat denunciatio: su-
peruacua, si licuit tibi facere,
quod queror: iniusta, si non li-
cuit. iusta autem ultio sine
ista, aut ne eum ista quidem
valeret. vt ante verbum illud
licuit, quod est priore loco
deleatur negatio, & ante ver-
bum licuit, quod est postero-
re loco, apponatur: & post illa
verba, aut ne, addatur præposi-
tio cum, in eum, quem dixi,
modum.

16 In eadem non multo ante

calcem. iam nec alia parte
opus esset, ita hæc verba sunt
scripta, ac si ibi quiesceret ora-
tio, cum re vera pendeat. fe-
cit hoc locus deprauatus. tu
ijsdem probaturis sic legito.
Iam ne alia parte opus cesset
gemina frons ceris imponi-
tur. &c. vt c illud, quod est in
voce nec, inde ademptum ap-
ponatur ante verbum esset.
iam ne alia parte opus cesset.
vt dixi.

Non ignoro, quanto se pe-
riculo exponat, quàm multo-
rum censuræ, qui nullo fretus
exemplari deprauatorum lo-
corum ausit promittere resti-
tutionem. sed nec omnium
authorum exemplaria nec ab
omnibus habentur. & est ali-
quid dādum ingenio, quod
tunc se maxime exerit, cum
minime habet, quid sequa-
tur. addē, quòd non animo no-
stri duntaxat motum secuti
sumus, sed quàm proxime ad
id, quod scriptū offendimus,
eum accomodauimus. quod
ipsæ comprobabunt castiga-
tiones. habet sanè ille decla-
mationum liber multa præ-
terea corrupta loca, quorum
aliqua alibi forsan reddemus.
interim vt ab homine alijs
studijs occupato paucula hæc
boni consule.

Ex eadē
decla-
matio-
ne loc9
alter e-
menda-
t9.

Ans.

17 Ante tamen, quàm ab hoc deprauatorum locorum digredior argumento, quod ex facto paucis his diebus agitatū est, proponam. clericus, qui ante vigelsimum quintum annum curatorem non habēs, contraxerat, intra proximum ab eo elapso anno quadriennium restituī se in integrū aduersus eū contractum postulauit. nec restitutionis tamen intra id quadriennium causam finiuit, nec iudicis alioqui, nec aduersariæ (nam femina erat, quī eū contactum gesserat) vilo impedimento. ea dicto quadriennio elapso contractum petit executioni mandari. opponit clericus de latione, deque in integrum restitutione intra quadriennium petita. replicat illa de non finita iuxta legem vltimam. C. de tempo. in integrum restitutionis. ille, vt id excludat, dicit eam legem in verbis illis ad interponendam contestationem finiendamq; litem corrupte haberi: & pro finiendam ineundam esse legendum. Ita enim dicere Rebuffum in tractatu de restitutionibus, articulo secūdo, glossa prima. ac verum est Rebuffum hoc eo in loco scripsisse ex antiqui cuiusdam libri (vt ipse ait) autoritate. qua ratio-

ne vltra quoque progressus & in Clementina vna de in integrum restitutione pro finiiri legendum esse dicit. cuius castigationem hoc adiutorio argumento: quod frustra dixisse videatur Iustinianus ad interponendam contestationem. Quid enim necesse fuit hæc verba ad interponendam contestationem apponere, si ea suffectura non erat, sed restitutionis deberet causa intra quadriennium perorari? satis enim erat dicere, ad finiendā litem. nisi hoc fecit Iustinianus tonsoris imperiti exemplo, qui abrasurus cutem summōs pilos præcidit. Altero etiam argumento quod ea lex vltima hoc tantum agere videatur, quando annus vtilis ad restitutionem petendam currere incipiat, non quando finiatur.

Nihilominus tamen ea Rebuffi emendatio veri est similior, quàm verior. imo vero, vt clarius ac disertius agamus, veram eam esse nego. primo ex ipso titulo ducto argumento: quo non dicitur de temporibus in integrū restitutionis petendæ (quomodo vulgo ab omnibus perperam citatur) sed de temporibus in integrum restitutionis. ac proinde

Rebuffi
emenda
tio cir
ca legē
vltimā.
C. de tē
po. in in
tegrum
restit. &
circa
Clemē.
vnicam
de in in
tegrum
restitu
tionē dis
cutitur,
& in op
ugnatur.

OBSERVATIONVM

de restitutionis in integrum
vita, quandiu scilicet ea du-
ret. Secundo, quod illo eodem
titulo in .l. ea quæ, in principio
& .s. i. & .z. itidem de tempori-
bus dicitur, quæ ad perfequen-
das finiendasq; in integrum re-
stitutionis causas datur. Ter-
tio, quod & in .l. petende, eo-
dem titulo, quemadmodum &
in ipso titulo metas restitutio-
nis legimus, & intra spatium,
& cætera, quæ ibi sequuntur,
quæ his causis terminum appo-
nunt, quem moueri nõ liceat.

Denique, quod dicebamus
Rebuffi castigationem adiu-
uando non fuisse, cur ea verba,
ad interponendam contesta-
tionem, apponerentur, si hoc
satis non erat futurum, sed lis
erat finienda: eadem ratione
dicere possumus nõ fuisse, cur
ea verba ineundamque litem
apponerentur, cum satisfuerit
dixisse, ad interponendã con-
testationem. cum litis cõtesta-
tione satis causa ineatur, ac in-
cipiatur. vt ea Rebuffi castiga-
tio nullo modo locum habeat.
ac multò etiam minus circa
eam Clementis decretalem e-
pistolã. & vt demus (quod ta-
men nemo est daturus) docto-
res nostros omnes, quĩ id tem-
pus restitutioni de finiendã præ-
finierunt, in codices incidisse

deprauatos: hoc est, vt demus
Rebuffi castigationẽ verã esse,
& in ea .l. vlti. ineundã legẽdũ
esse nõ finiendã, certe circa eã
Clementis decretalẽ epistolã di-
cere nõ possum⁹, iniri scilicet
legẽdũ esse, pro eo, quod habe-
m⁹, finiri. cũ ea decretali epi-
stola quæstio illa expfesso deci-
datur, quã scriptores à Guiliel-
mo seu speculatore relatĩ titu-
de in integ. rest. s. intra quod,
statim in prin. tradiderũt, quo-
rũ est decisionẽ Clemẽs secut⁹.

Et quãquã hæc ita se habeãt,
audiẽdũ tamẽ esse clericũ illũ
elapso quadriennio de in inte-
grũ restitutione, quĩ intra qua-
drienniũ in iudiciũ deduxisset,
respõdi. id vt verũ esse cõprobe-
mus, duo sunt proponenda.

Alterũ: si qua de re ius desit
põtificiũ, etiã in eo foro ius re-
giũ, si quod sit, esse seruandũ,
nõ ius ciuile Romanorum, vt
post Gundisaluũ à Villadiego
(sic est oppido nomẽ) in cap.
cõstitut⁹. d. in integ. restitutio.
tradit Ioãnes Lupi in introdu-
ctione ad rubricã de dona. in-
ter vi. & vxo. alterũ iure nostro
Hispanorũ satis esse eã in inte-
grũ restitutionẽ intra quadri-
enniũ in iudiciũ dducere, nec exi-
gi, vt intra id tẽpus ea causa fi-
niatur. hoc enim mihi vult. l. vi
tima tit. vlti. parti. 6. dũ dicit.

E esto

L. vlti-
nia titu-
lo. vlti-
mo. par-
ti. 6. ex-
pendi-
tur.

Et esto puer de demadar &c. qui
bus verbis aperte ostendit satis
esse intra quadriennium restitutio-
nem petere, nec intra id tempus ne-
cesse esse causam finire. id siue
rū est (est autē verissimū) po-
terit clericus coram suo iudice re-
stitutionis in integrum causam
intra quadriennium coeptam etiam
eodem quadriennio elapso persequi.
estque iuxta ea, quae diximus, in
ea causa ius regium seruandum,
quo quadriennium illud petiti-
oni praefinitur restitutionis, non
ius civile Romanorum, quo prae-
stituitur definitioni. Quod au-
tem in ea, quam proposuimus, qua-
estione nihil iure pontificio, hoc
est, dicta Clementis epistola sit
immutatum, ex eo apparet, quod
ibi singularis tantum tradatur ca-
sus, nimirum cum ecclesia aduersus
lapsum temporis, in quo se lesam
affirmat, petit restitutionem, non
autem generaliter de nostra ca-
ueatur quaestione, nec extra il-
lum casum ius Romanorum ci-
uile immutetur.

18 Et quando a castigationibus
capimus, totumque hoc caput ha-
ctenus certe castigationes de-
prauatorum locorum occupauerunt,
quid ipse de castigationibus
in genere sentiat, non dubitabo
proponere, nimirum triplices eas
esse: vnas, quae adeo ijs non con-
gruunt, quae castigantur, ut, & si le-

ctor tacitus dissimulet, se tamen
ipsae dissoluant. necesse enim
est castigatio affine aliquid ijs
habeat, quae castigantur, alioquin
temeritatis potius quam castiga-
tionis feret nomen: alteras, quae
quod aliquid habeant ijs affine,
quae castigantur, nec tam firmista-
m res agatur argumentis eblan-
diuntur magis consensum, quam
extorquet: tertias, quae non con-
tentae lectoris assensum eblandi-
ri, extorquet etiam, nec iam lecto-
ri liberum reliquit esse, ut sic di-
xerim, calcitrare. Quo de ge-
nere nobis ea esse videtur emen-
datio, quam circa Gelasij respon-
sum ex c. de Benedicto, 32. cau-
sa. q. 1. subiiciam. cuius hodie ver-
ba sic certe habent. illam vero si
quidem maritus suus sine dolo a-
liquo forte accipere voluerit,
tua ordinatione sub cautela re-
cipiat, nullum ei duntaxat de ca-
etero simile committenti periculum
illaturus. Quae locum quis in bo-
nis literis & authorum lectione,
vel mediocriter versatus non
deprehendat mendo, non, vacare,
atque ita legendum esse, ut antea pa-
ticipium committenti, non, aduerbiū
apponatur: hoc nepe modo:
nullum ei duntaxat de caetero simi-
le non committenti periculum il-
laturus, est enim Gelasij sen-
sus, cauere maritum debere,
ne ob adulterium, vel ob hoc
ipsum

Gelasij
Papae
respon-
sum ex
c. de Be-
nedito
32. q. 1.
corrup-
te legi,
& quo-
modo
emenda-
dum.

Castiga-
tiones
locorum
corrup-
torum tri-
plices
proponi-
untur.

OBSERVATIONVM

ipsum, quod vxorem recipit, remissum, vllum ei aliquando periculū inferat. nec vero sensus tantum hoc postulat, etiam verbis premimur, vt aliud dicere non possis. nimirum voce illa duntaxat. ea enim vox & his similes ijs, quæ præcesserunt, limites quosdam ac restrictionem apponūt. Sic Gellius lib. 13. capit. 20. de Gallis agens calciamenti genere, neque in ea significatione id apud quenquam alium scriptū lego, grauioris duntaxat auctoritatis scriptorem. quod enim dixerat apud neminem alium quàm apud Ciceronem in secunda Antoniarum eam vocē legisse, ne quis proletarium aliquem auctorem forte proferret, qui ea voce vsus fuisset, moderatur se, ac restringit, de ijs se scriptoribus dicens agere, qui grauioris sint auctoritatis. sic Papinianus voce modo, quæ eiusdem est hac in parte acceptionis vsus est in. l. diem functo. ff. de officio præsidis diem functo legato Caesaris salarium comitibus residui temporis, quod legatis præstitutū est, debetur, modo si non postea comites cum alijs eodem tempore fuerint. & idem Papinianus in. l. quæ pater. ff. fami. hercis. quæ pater inter fi-

lios non diuisit, post datas actiones vice diuisionis ad singulos pro hæreditaria portione pertinent, modo si cætera, quæ non diuisit, in vnum generaliter non contulit, vel res datas non sequuntur. Quo in vtroque Papiniani loco non aliud est modo si non, quàm duntaxat si non, vt proinde generalitas præcedens restringatur.

Cum his tamen, quæ diximus, librarij error, qui aduerbium, non, sustulit, etiam Archidiacono, qui in id caput scripsit, vetustior est. cum & ipsi Archidiacono ea vox defuerit, ideoque circa ea verba exponenda laboret. frustra profecto. Nec enim aliter Gellius scripsit, quàm nos diximus. errandi librario ea causa fuit, quæ multis præterea locis. nimirum negationum concursus. quod frequenter admo- nuimus. cum enim videret vocem nullum negatiuam, putauit super esse aduerbium non. stupide prorsus, cum vox nullum à participio regatur illaturus, aduerbium autem participio illi committenti sit anteponendum. nec aliud sit dicere, nullum ei duntaxat de cætero simile non committenti periculum illaturus, quàm dicere

re nullum ei periculum illaturus, duntaxat si non simile commiserit. nec his verbis Gelasius aut hortatur maritum, vt periculum inferat vxori, si iterum adulterium committat, aut de hortatur: tantum agit de cautione, quam est maritus, si vxorem, quæ adulterium commisit, forte recipiat, præstaturus. tametsi præceptor meus in tractatu de matrimo. 2. parte. cap. 7. aliter Gelasij verba exponat. Hinc Saliceti deprehendes errorem, qui in. l. quoniam Alexandrum: C. de adulte. ex eo Gelasij responso voluit: maritum, qui vxori adulterium tenuit, commissum, & committendum videri remisisse. hoc est & factum condonasse, & infectum, vt vulgo dicitur. nec multò est minor error Ioannis Lupi nostri in. §. nono, ca. per vestras de dona. inter virum & vxor. dicentis tentari posse, non vxoris adulterio ius marito datum censi etiam id adulterium, quod remisit, vindicandi. vtrūq; enim tam est falsum, vt nihil supra. Quanquam illud ex Ioane Lupi nostro quaesierim, ni grauetur ipse respondere, vt vera sit ea opinio, quæ ipse tentari posse ait; cuius ea sit effectus: aut enim secundum probatur adulterium, &

nullus est effectus prius illud persequi maritum, quod condonauerat. aut non probatur, & ex priore illo remisso agere non potest.

Veniamus iam ad legem secundam dicto titulo de censibus. nam & de hac huius capituli initio proposuimus nos esse dicturos. sunt autem eius verba.

Vitia priorum censuum editis nouis professionibus euanescent.

Hunc locum ita explicat Accursius: id est priores census vitiat per hoc, quod possessio per alluionem est ablata censuali: quia ille, cui possessio accreuit, id onus recipit. vt in. l. 1. & 2. C. de alluui. & est illud vti que verum: cum, cui alluione aliquid accrenit, illud edere ac profiteri debere, vt ibi dicitur. nego tamen hoc responsum esse admittere expositionem. nec enim Vlpianus hic de possessione per alluionem ablata, alluionis vt vitij loquitur. sed de censuum vitij. vnde de alluione verbum nullum. video autem, quid Accursium & ceteros scriptores ad hanc impulerit explanationem:

L. 2. ff. de censibus explicatur

hi:

Saliceti
error in
l. quoniam
Alexandrum
C. ad legem
Iuliam de
adulterio:

OBSERVATIONVM

nimirum, quod in dicta lege secunda alluionis legerent vitia. quasi vero verbum illud vitia nihil possit aliud, quàm quòd per alluionem ablatum est, significare.

Ego verò huius respōsi sensum alium eumque latiore, quàm ipsi existiment, esse existimo: nec de alluionis esse vitijs intelligendum, sed quod verba ipsa indicant, de censu vitijs, hoc est, de vitijs, quæ ex professione, seu editione patrimonij extiterunt. quæ non vno modo sed multis fieri posse video.

Primo, cum quis errore aut maius patrimonium edidit, quàm deberet, aut etiam minus. nam vtrunque potest contingere. vt si eius procurator rem emerat, aut rem vendiderat ipso ignorante. & eam rem, quam procurator iam emerat, non edidit, aut eam edidit, quam eius iam vendiderat procurator. Quod & alijs modis potest in exempla deduci.

Secundò, quod est audacius, cum non errore, vt proximo casu, sed sciens quis ac prudens, aut amplius professus est patrimonium, quàm deberet, aut minus. amplius autem patri-

monium sciens ac prudens potuit edere, vt vel ditior haberetur, vel in quatuordecim primis ordinibus in orchestra sederet, vbi nemo, qui quadringenta sestertia in bonis non haberet, poterat sedere. & quibus ordinibus & Quintilianus libro tertio capite. 7. meminit, dicens, qui artē ludicram exerceat, in quatuordecim primis ordinibus ne sedeto. ad quod & respexisse videtur Plautus in Captiui duo in prologi persona, ita dicens. Iam hoc tenetis? optumū est. negat Hercle ille vltimus. accedito. si non vbi sedeas, locus est, vbi ambules, quando hiltrionem cogis mendicariet. ego me tua causa (ne erres) non rupturus sum. vos, qui potestis ope vestra censeriet, accipite reliquom. alieno vti nihil moror. minus autem patrimonium edere potuit sciens ac prudens, vt tributū fraudaret. Nam & his casibus, cum affirmatio nostra veritatem non mutet, vt. ff. de castensi peculio. l. si forte, vitia prioris professionis noua professione emendantur. licet qui sciens ac prudens patrimonij professioni res subtraxerit, possit aliàs extra ordinem arbitrio iudicis multari, nam committi in publicum eas res, cum iure

iure cautum non inueniam,
verum esse non puto. vt cunq;
Accursius in. l. forma. §. pen.
hoc titulo aliud velit.

Tertio modo, cum is, qui pa-
trimonium quidem integrum
detulit, in æstimatione veler-
rore, vel sciens ac prudens fe-
fellit, vel maiorem, vel mino-
rem renunciando. re enim cõ-
perta standum est veritate. vt
proximo casu diximus. Quan-
quam possit arbitrio iudicis
multari, qui sciens ac prudens
minoris rem æstimauit, vt fis-
cum publicumque defrauda-
ret, vt in proximo quoque ca-
su dixi. Quò minus faueo Ac-
cursio in. l. forma in principio
hoc titulo, verba illa, omniaq;
ipse, qui defert, æstimet, expo-
nentem, id est, consideret, vt
recte hæc dicat. puto enim v-
num quemque suas res, quas
edebat, bona solitum fide æsti-
mare, & sic eo loci verbum æsti-
met esse accipiendum, nō pro
eo, quod est consideret.

Ex ijs autē, quæ dicta sunt,
existimo nec illud consistere,
quod Accursius in dicta. l. for-
ma. §. penultimo, vincula cen-
sualia ita interpretatur, vt res
improfectæ committantur. cū
leges, quas in eam rem citat,

nempe. l. 3. C. de vecti. & com-
mi. & l. commissæ. ff. de publi.
& vecti. id non probent, quip-
pe quæ de mercibus & alijs re-
bus, quæ transferuntur, loquan-
tur, non de rebus in edendo nē-
su suppressis. Quanquam hoc
opinor videns Accursius secū-
do modo verba illa, vincula
censualia, exponit hoc modo,
vt alterum tantum de suo co-
gatur inferre, qui inquilinum
colonumve, quæ est illius para-
graphi species, aliāve rem edi-
tionis subtraxerit. argumento
legis, si quis posthac. C. d. bon.
proscrip. voluit autem citare
non eam. l. si quis posthac, quæ
nihil ad rem facit, sed legem,
si quis intra. eodem titulo, quæ
nec ipsa hoc euincit, cum lo-
quatur, vbi rationalis Cæsaris,
cui secunda, de qua ibi, inqui-
sitio mandata est, inuenit offi-
cium, quod bona proscrip-
torum vniuersa debuit describe-
re, non vt oportuit fecisse. quo
casu, si rationalis inueniat offi-
cium fraudulenter aliquid sup-
pressisse, alterum tantum de
suo patrimonio coget fisco ex-
oluere. quæ res ad nostram spe-
ciem non admodum pertinet.
Quāquam re vera nescio quid
inter sit inter priorem Accur-
sij expositionem & postero-
rem, scilicet committatur nē
res

Autho-
ris ob-
serua-
tio.

res improfessa, an alterum tantum fisco exoluat, qui eā professus non est: nec enim opinor voluit & rem improfessam & alterum tantum committi, cum lex, quam adducit de officio, altero tanto contenta sit.

Quare, vt ea ætate formæ censualis, hoc est, ad quam edi debebat census, erat haud dubie notissima, ita, quæ ea fuerit, quæ censualia vincula, me non inuenire confiteor, nisi quod censualia vincula multam fuisse opinor census non ex fide editi.

SVMMARIVM.

1 Fideiussorem, qui aliquem iudicio sisti fideiussit, eo non statim ad id tantum, quod interest, teneri, non etiā quanti iudex æstimauerit, Accursij est sententia sic intelligentis, legem secundam. §. vltimo ff. qui satisda. cogant.

2 Fideiussorem iudicio sisti non teneri se obligare ad certam quantitatem casu, quo hominem non sistant, Ricardi est sen-

tentia ita intelligentis dicta l. 2. §. vltimo.

3 Fideiussorem iudicio sisti hominem non statim ad id tantum, quod re vera actori reus debebat, teneri, non autem in quantitate ab actore petita, nisi, vt dictum est, quatenus eam probauerit, Bartoli receptior est sententia ita intelligentis dictam. l. 2. §. vltimo.

4 Verba ea, quanti ea res erit, quanti erit, simpliciter interpretata non hoc significare, quantum rei est pretium, de qua agitur, sed hoc, quanti inter est.

5 Fideiussorem, qui iudicio sisti promissit, in id teneri, nisi sistant, quanti actoris interest hominem fuisse statum.

6 Accursij sententiam dicentis fideiussorem iudicio sisti hominem non statim ad id tantum, quod interest, teneri, non etiam, quanti iudex æstimauerit, veram esse.

7 Verba contextus, nisi pro certa quantitate accesserit, exponuntur.

8 Distinctio in hoc argumento nec inutilis, & vt opinor, absoluta ponitur.

Cap.

CAPVT. XXI. QVO
explicatur Vlpiani respon-
sum ex. l. 2. §. vltimo. ff. qui
satisda. cogan.

NCI-
dit, ca-
pite de
cimo,
nono,
cum ali-
mento
rum an

nuorum argumentum fusius
tractaremus, an scilicet rediti-
bus tantum tenus deberentur,
nec ad ipsa corpora manusef-
fer porrigenda, incidit, inquā,
obiter Vlpiani locus ex. l. qui
bonis. ff. de cessi. bono. circa
verba illa, vtrum ex quantitate
eius, quod quæsitum est, an ve-
ro ex qualitate, quem scripto-
res perperam intellexisse satis
opinor euicimus. Ex eo nunc
loco admoneor, vt consimile
prope (quod ad verba attinet)
ex eodem Vlpiano in lege se-
cunda. §. vltimo. ff. qui satisda-
re cogan. male ab scriptori-
bus, quantum meafert opinio,
explicatum commodius, nisi
fallor, afferam explicandum.
& quemadmodum in dicta. l.
qui bonis, quæritur, vtrum ex
quantitate, an ex qualitate res

illa sit æstimanda, sic in hac. l.
2. §. vltimo quæritur, veritatē,
an quantitatem spectemus. sic
autem Vlpianus.

In fideiussorem, qui aliquē
iudicio sisti promiserit, tan-
ti, quanti ea res erit, actionem
dat prætor. quod vtrum verita-
tem contineat, an verò quanti-
tatem, videamus, & melius est,
vt in veram quantitatem fide-
iussor teneatur, nisi pro certa
quantitate accesserit.

Hunc locum aliter Accur-
sius explicat, Ricardus Malum-
brinus aliter, aliter Bartolus,
cui posteriores ferè assipulan-
tur.

1 Accursius ita, vt Vlpianus
voluerit fideiussorem, qui ali-
quem iudicio sisti promisit,
eo nō statō ad id quidē, quod
interest, teneri: non tamen ad
id, quanti iudex æstimauerit.

2 Ricardus autem sic, vt Vl-
pianus voluerit huiusmodi iu-
dicio sisti fideiussorem non te-
neri ad certam se quantitatē
obligare casu, quo hominem
non stiterit. Quæ sententia
est utiq; per se vera, nec ab ea
ob aliud recedit Bartolus, quā
quod si eam accipiamus, quæ-
suto, qua Accursius hic querit,
an, qui vult esse iudicio sisti

Q fideiu-

OBSERVATIONVM

fideiussor, teneatur poenam promittere casu, quo non stiterit, & dicit non teneri, superuacua esset, quia si non tenetur poenam promittere, nec ad certam summam tenebitur se obligare. sed hoc non fuit tanti, ut propterea eam Bartolus refutaret. mihi tamen ea Ricardi sententia alioqui per se, ut dixi, vera alio nomine non placet, nempe, quod Vlpiani verbis non conueniat, quæ non de fideiussore intercessuro accipi possunt, sed de eo omnino accipienda sunt, qui iam intercesserat, quique ea de iudicio sistendi fideiussione conueniretur, quod non stitisset.

3 Bartolus porrò sic, ut Vlpiani sensus sit: huiusmodi iudicio sisti fideiussorem in id, quod re vera reus actori debebat, teneri: non tamen in id, quantum ab actore reus petierat, nisi quatenus actor id sibi deberi probauerit. cuius expositionem posteriores ferè, ut dixi, secuti sunt. Quod si Bartolus & ceteri, qui eius expositionem sequuntur, volunt huiusmodi fideiussorem non in amplius teneri, quam ut actori, quantum ei debebatur, exoluat, profectò eorum sententia, ut audacter dicam, falsa est, ut

infra subiiciam.

Ante ramentum, quàm, quid ipse de huius loci sententiam explanatione, in medium proferam, duo mihi sunt prædicenda, quorum alterum non huic loco tantum explicando, sed alijs quot etiam alijs, ad quæ glossæ matarij ceterique interpretes (ut sunt varia & tantum non contraria) restitère, conducet: alterum huic proprie loco.

4 Prius est: verba illa, quanti ea res erit, & illa, quanti eam rem esse apparet, idem significare, nimirum veram rei æstimationem. sic enim Vlpianus ait in l. inter hæc verba. ff. de verbo. significa. inter hæc verba, quanti ea res erit, vel quanti eam rem esse apparet, nihil interest. in utraque enim clausula placet veram rei æstimationem fieri. & Iulius Paulus eo. titu. l. hæc verba. Hæc verba, quanti eam rem apparet esse, non ad id, quod interest, sed ad rei æstimationem referuntur. ad quod & facit Vlpiani locus ex l. in lege Falcidia hoc esse seruandum. s. corpora. ff. ad legem Falcidiam. corpora, si qua sunt in bonis defuncti, secundum rei veritatem æstimanda sunt, hoc est, secundum.

Verba illa, quanti ea res erit, quanti eam rem esse apparet, quid nostris sibi velint.

cūndum præsens pretium. sic in specie legis, prætor ait. §. hæc autem actio. ff. vi bono. rapto. vbi ita legimus, hæc autem actio in factum est, & datur in duplum, quanti ea res erit, quod ad pretium verum rei refertur. Quæ leges meo quidem iudicio in re dubia intelligendæ sunt, tunc enim ijs verbis vera rei æstimatio accipiendæ est, & intelligenda, at si aliud postulet argumentum & præsens rei tractatus, non iam præcise vera rei æstimatio his verbis accipiendæ est, sed pro illo argumento & eius rei tractatu, de qua agitur, interdum id, quod interest, intelligendum est: interdum minus etiam quàm interest: interdum plus etiam quàm interest. quod ex iurisperitorum lectione eruditus potest lector obseruare, & nos exemplis faciemus perspicuum.

Id, quod interest, ijs verbis accipitur in specie. l. qui restituere. ff. de rei vendica. ibi, non pluris quàm res est, id est quanti aduersarij interfit, condemnandus est. & in specie. l. quartæ. §. in eum. ff. de damno infe. quanti ea res est, cuius damni infecti nomine

cautum non erit, iudicium dabo. quod non ad quantitatem refertur, sed ad id, quod interest, & ad utilitatem venit, non ad poenam. & in specie. l. si duo. §. ultimo. ff. vti possidetis. quanti res est accipimus, quanti vnus cuiusque interest possessionem retinere. Nam in eo, quod mox sequitur, Seruij autem sententia est existimantis tanti possessionem æstimandam, quanti res ipsa sit, pro argumento appareret, ea verba significare, quâti rei ipsius pretium est.

Minus quàm quod interest est ijs verbis accipitur in specie legis primæ. ff. si quis ius dicenti non obtemperauerit, hoc iudicium non ad id, quod interest, sed quanti ea res est, concluditur. Hoc iuxta eius responsi receptum intellectum. quam fortassis verius est, vt ibi ea verba significant, plus etiam quàm interfit. vt & aduerbium, non, pro non solum accipiatur, quod multis in locis accidit, & alibi est a nobis annotatum, & pro argumento & præsentis rei tractatu verba illa, sed quâti ea res

Q 2 est,

OBSERVATIONVM

est, non id tantum, quod inter
est, sed poenam etiam conti-
neant.

Plusquam interest ijs ver-
bis accipitur, vt in hoc ipso. §.
in fideiussorem, de quo agi-
mus. & in l. sciendum. ff. de
ædili. edi. & in dicta. l. i. in fi-
ne. ff. si quis ius dicenti nō ob-
temperauerit, intelligendo eā,
vt modo dixi, non quemadmo-
dum frequentius intelligitur.

5 Posterius est in nostro argu-
mento, hoc est, cum quaeritur,
iudicio sisti fideiussor homine
nō statō ad quid teneatur, vbi
aliud actum non est, ad id dun-
taxat teneri, quanti actoris in-
terfuit eum hominem fuisse
statum, vt est satis expressum
in l. vltima. §. vltimo. ff. de eo
per quem factum erit. Nam
quominus ibi ad id, quod in-
terest, teneatur, id in causa est,
quod in minus se obligauit.
quod nisi fecisset, ad id, quod
interest, teneretur. vt ibi satis
perspicue significatur. ad idē
est, l. vltima. si quis in ius voca-
tus non ierit.

6 His ergo in hunc modum
propositis dico. Accursium
optimē quidem hunc. §. ex-
posuisse, quippe in quo non
id dubitabatur, vtrum huius

modi iudicio sisti fideiussor
ad quantitatem debitam tene-
retur, an ad quantitatem peti-
tam licet non debitam, quod
Bartolus & ceteri crebrius vo-
luere (planum enim erat ad
quantitatem non debitam li-
cet petitam non teneri ex ijs,
quæ proposuimus) sed id re ve-
ra dubitabatur, an ad id solum,
quod interest, teneretur, an ve-
rō etiam ad id, quanti iudex
actorve æstimauerint. & re-
spondet Vlpianus in id dunta-
xat, quanti interest, teneri,
non in id, quanti iudex actor-
ve æstimauerint. vnde quod di-
citur, vtrum veritatem conti-
neat, expone, id est, quanti re-
vera actoris interest: & quod
dicit, an quantitatem, expone,
id est, quanti iudex actorve
æstimauerint: & quod dicit,
sed melius est, vt in veram quā-
tatem, expone, id est, in id,
quod verē actoris interest.

Quod autem illa verba, v-
trum veritatem contineat, vti-
litatem, hoc est, id, quod inter-
est, significant, aperte docet
idem Vlpianus in l. vltima. §.
n. ff. ne quis eum, qui in ius vo-
catus est, vi eximat. dum dicit:
quo non id continetur, quod
in veritate est, sed quanti ea
res est ab actore æstimata, de
qua

qua controuersia est. quem locum ita debes accipere, ut, non, pro non solum accipiat, quem admodum & circa legem primam. ff. si quis ius dicenti non obtemperauerit; eam vocem esse accipiendam diximus. & sit sensus: quo non id solum continetur, quod verè actoris interest, sed id etiam, quanti ea res sit ab actore aestimata, de qua controuersia est.

Quod si dixeris illo. s. i. dicta. l. vltima. ff. ne quis eum qui in ius vocatus est, vi eximat, meam illam propositionem labefactari, qua dixi verba illa, quanti ea res erit, id significare, quanti intererit, cum ibi non id tantum significant, sed id etiam, quanti res fuerit ab actore aestimata, facile respondebo me de ijs verbis simpliciter appositis locutum fuisse: at in dicto. s. i. non simpliciter dicitur, quanti ea res erit, sed quanti ea res erit ab actore aestimata: quod si adhuc urgeas, cur ergo & in hoc. s. in fideiussorem, non etiam quantitatem spectabimus, hoc est, quanti actor iudexve aestimauerint? respondeo, quod ibi, hoc est, in dicto. s. i. seuerius agatur, nepe cum eo, qui vi eximit in iudicium vocatum, cuius admil-

sum seuerius vindicatur: at in hoc. s. in fideiussorem, modum traxat intercessit non sistetis, quæ mitius punitur.

Imò vero, ut ad Accursianam huius. s. in fideiussorem, redeat expositionem, quæ vera est, si cui tamen non placeat, potest & aliter hic paragraphus exponi, eodem verborum illorum, quanti ea res erit, sensum manente, ut sit sensus: huiusmodi fideiussorem in id, quod interest teneri, non in quantitatem, hoc est, non in solam quantitatem, quæ actori debebatur. quæ expositio, in priore membro nihil ab Accursiana differt, differt in secundo.

Super est, ut exponamus illa verba, nisi pro certa quantitate accesserit, quæ & ipsa Accursij probant expositionem: ut sit eorum verborum ac totius etiam. s. sensus hic, non in id, quanti iudex actorve aestimauerit, huiusmodi teneri fideiussorem, sed in id tantum, quanti interest. ac ne in id quidem, quod interest, si certam quantitatem fideiussor premisit. tunc enim ne ad id quidem, quod interest, tenebitur, sed ad illam certam quantitatem. siue ea minor sit, ut in

OBSERVATIONVM

dicta lege vltima. s. vltimo. ff. de eo per quem factum erit, & hic & in. l. vltima. ff. si quis in ius vocatus non ierit, siue maior. nam & hanc præstabit. licet enim fideiussor non possit in duriores causam obligari, quàm sit principalis obligatio, vt in. l. Græce. s. illud. ff. de fideiussor. hoc tamen casu, vt scriptores hic autumant, nominatim lalo, quia ob propriam moram obligatur, potest. cū possit se ad maiorem obligare poenam, quàm sit id, quod interest, vt est glossa in. l. sicut. ff. de fideiussor.

Illud admonendum existimaui, verba illa, nisi pro certa quantitate fideiussor, non respicere verba illa, an verò quantitatem, quæ iam absoluerat Iulianus, dum dixerat, sed melius est &c, sed id, quod dixerat, in id, quod interest, teneri, limitare ac coarctare casu, quo aliter sibi actor prospexit, vt quia fecit certam sibi summam promitti, si non stiterit.

Sit ergo in hoc argumento brevis quidem illa, sed fortassis non inutilis & cum hoc absoluta distinctio.

8 Fideiussor iudicio sisti intercessurus non cogitur certam quampiam summam promit-

tere casu, quo non stiterit. ac eadem opera reus, qui tenetur dare fideiussorem iudicio sisti, non tenetur dare fideiussorem, qui certam promittat quantitatem casu, quo non stiterit. vt vult Ricardus. & est verissimum.

Fideiussor iudicio sisti accessurus, seu intercessurus non tenetur certam poenam promittere, casu, quo non stiterit. & eadem opera reus, qui tenetur dare fideiussorem iudicio sisti, non tenetur dare fideiussorem, qui se ad certam poenam obliget. vt vult Accursius in sua glossæ quæstione. nec distinguo his casibus, summa sit leuior, an grauior.

Fideiussor iudicio sisti accessurus non satisfacit, si in id tantum se velit obligare, quantum est debitum, de quo agitur: sed est cogendus in id, quod actoris interest, se obligare. & reus, qui non exhibet talem fideiussorem, cum tenetur dare fideiussorem iudicio sisti, non auditur.

Fideiussor accessurus iudicio sisti dummodo in id se obliget, quod actoris interest reus sisti, explet partes suas, nec cogitur in id, quanti iudex actor ve æstimauerint, se obligare.

Fideiussor iudicio sisti, qui iam

Epitome non aspernanda, ad quid & quatenus iudicio sisti fideiussor, qui aut intercessit, aut est intercessurus teneatur.

iam accessit, eo ipso quod aliquem iudicio fisci promissit, non facit satis fideiussioni, si velit debitum auctori exolvere, sed necesse habet id totum, quanti re vera auctoris inter est, exolvere, nisi ad certam summam obligauerit. Quod casu siue maior sit summa, siue etiam minor, hac debet esse contentus, qui eam summam agnoscendo ab eo, quod interelle poterat, recessit. ad quantitatem vero, quam iudex auctore aestimauerit, non tenetur.

SUMMARIVM.

Fructus pendentes tempore cedentis ususfructus pleno iure ususfructuarius ferre debere, hoc est, ut suos faciat, nec finito usufructu restituere eos heredi teneatur, ac proinde nec de his restituendis cauere. & hoc dici in l. si pendentes. ff. de usufr. quae Vlpiani est.

Eius responsi & dubitandi ratio & decidendi, verus denique intellectus. ibidem.

- 2 Rationem seu causam, quae eadem sit cum dicto, seu expositione, rationem, seu causam non esse, & ab oratoribus infirmam causam dici, nimirum, in qua, cum videatur pro ratione afferri, idem dicitur, quod in expositione dictum est.

Tacitum syllogismum intelligi in dicta. l. si pendentes. ne alioqui

infirmam sit causa. hoc est, ne alioqui pro causa ipsam adducatur, quod est dictum in expositione. ibidem.

- 3 Vlpianum alicubi in id vitium incidisse, ut eadem esset ratio cum dicto. nominatim in l. i. §. praeterea. ff. de separa.

- 4 Fructus paulo post colligendos, seu percipiendos pro collectis ac perceptis non haberi contra Accursium in l. diuortio. §. interdum ff. solu. matri. & omnes ibi & alibi, & eius responsi verus intellectus.

- 5 Fructus quantunvis maturos & paulo post colligendos nunquam, aut pro perceptis aut collectis haberi.

- 6 Papiniani responsum ex l. in lege Falcidia placuit. ff. ad legem Falcid. explicatur.

Martiani responsum ex l. in ratione legis Falcidiae mortis. ff. ad legem Falcidiam expenditur. ibidem.

- 7 Dictus §. interdum ex dicta. l. diuortio. §. interdum. curiosius adhuc expenditur.

- 8 Impensas a testatore querendis fructibus factas, qui pendente tempore cedentis ususfructus, an usufructuarius testatoris heredi restituere teneatur.

- 9 Fructus tempore desinentis ususfructus in re fructuaria pendentes spectent ne ad fructuarij heredem, an vero ad proprietarium.

- 10 Impensas gratia querendorum fructuum in re fructuaria a fructuario factas, qui fructus pendebant tempore desinentis ususfructus, an proprietarius ei eiusve heredi refundere teneatur.

OBSERVATIONVM

11 Pendentes fructus proprie qui sint, & qui stantes. & esse aliquos, qui proprie nec pendeant, nec stent, licet ijs annumerentur, quòd ad ius attinet.

12 Scholia ad dictum Vlpiani responsum ex. l. si pendentes. ff. de usufructu, apponuntur.

C A P V T. XXII. Q V O
Vlpiani responsum ex. l. si pendentes. ff. de usufructu. cū suo argumento explicatur.

VLPIANI sunt verba ex. l. si pendentes. ff. de usu-

fructu. si pendentes fructus iam maturos reliquerit testator, fructuarius eos feret, si die legati cedente adhuc pendentes deprehenderit. nam stantes fructus ad usufructuariū pertinent.

Dux sunt circa huius responsi argumentum cotidiane prope quaestiones, quas à nostris interpretibus tractatas retractare nunquam sustinuis-

sem, si relator istantum ministerio functurus essem, non de mea mediocritate aliquid additurus.

Prior est: fructus pendentes tempore, quo usufructus legatum cedit (cedit autem à die aditæ hereditatis, tunc enim usufructus constituitur, cum peti potest. ut in. l. i. §. dies. ff. quando dies lega cedat.) pertineant ne ad heredem testatoris, an verò ad ipsum usufructuariū. quæ est propria huius responsi species.

Ex diuerso altera: fructus pendentes tempore, quo usufructus finitur, pertineant ne ad usufructuariū eiusue heredem, an verò ad proprietarium. quæ est species superiori contraria. cum ibi de fructibus quærat, qui pendunt tempore inchoati usufructus, hic verò de fructibus, qui pendunt tempore usufructus desinentis.

Ac circa priorem illam quaestionem duo mihi quidem includi videtur. vnum est, postquam hoc responso dilucide dicitur, fructus tempore cedentis usufructus pendentes fructuariū ferre debere, an ita eos ferat, ut suos pleno iure faciat, nec usufructu finito restituere

tueri eos cogatur : ac proinde nec de ijs eo tempore restituendis cauere. alterum, an si constiterit eos planè ad usufructuarium pertinere, impensas saltem ijs fructibus quærendis factas testatoris hæredi, hoc est, proprietario teneatur restituere.

Quòd ad primum attinet, dico usufructuarium: ita eos fructus esse laturum, ut eos usufructu finito restituere non teneatur, ac propterea nec de ijs eo tempore restituendis cauere. ut & verbum feret, quod est in contextu, cum effectu ac perpetuitate accipiatur, ut in. l. i. s. hæc verba. ff. quod quisque iuris. & verbum pertinet, quod latissime alioqui patet, ut in. l. verbum illud pertinere. ff. de verbo. significa. proprietatem ac dominium comprehendat.

Idque adeo hoc ipso responso meo probatur iudicio, ut nunc fortassis incipias hoc responsum intelligere. hæres enim testatoris nō negabat simpliciter fructus rei fructuariæ ad usufructuarium pertinere, si quidem tempore cedentis usufructus penderent, imo verum esse fatebatur, sed in immaturis fructibus. maturos au-

tem negabat ad usufructuarium pertinere, quasi postquā testator eos iam maturos reliquerat, & ipse hæres eos descuerat, ac perceperat, pro perceptis haberi deberet, nec usufructuarium eos habiturum. quod Vlpianus improbat dicens, fructus etiam tempore cedentis usufructus maturos usufructuarium ferre debere. & hoc est, quod Vlpianus voluit in illa ratione, nam stantes fructus ad fructuarium pertinent, cum enim in propositione, seu expositione dixerit fructus pendentes tempore usufructus cedentis etiam maturos ad usufructuarium pertinere, seu usufructuarium eos esse laturum; eius propositionis causam reddit, scilicet, quia fructus stantes ad usufructuarium pertinent. hoc est dicere, ideo fructus etiam maturos tempore cedentis usufructus ad usufructuarium pertinere, & eius fieri, quia fructus stantes simpliciter & infinite ad usufructuarium pertinent. nam si simpliciter & infinite fructus eo tempore pendentes ad usufructuarium pertinent, apparet etiam maturos pertinere. cum & hi sub infinitam cadant, quæ æquipollet vniuersali. sic enim affirmo hoc Vlpiani

Causa dubitationis in. l. si pendentes. ff. de usufructu.

OBSERVATIONVM

ni responsum esse intelligendum.

Causa infirma oratori- bus dici- tur, quā nostri eandem cum dicto ap- pellant.

Imò verò nisi sic intelligas, videatur necesse est Vlpianus pro causa eius, quod proposuerat, expositionem, seu propositionem ipsam adduxisse. quod est vitiosissimum. hoc est, ita dixisse, fructus pendentes tempore usufructus cedentis feret usufructuarius, quia fructus pendentes pertinent ad usufructuarium, cuiusmodi causam, seu rationem nostri eandem esse cum dicto solent dicere. est autem causa infirma, & ab oratoribus ipsis damnata. Sic enim author ad Herennium scribit, libro. 2. item infirma ratio est, quæ videtur pro ratione afferri, sed idem dicit, quod in expositione dictum est. hoc modo, magno malo est omnibus auaritia, idcirco quia homines magnis & multis incommodis conficiantur propter immensam pecuniæ cupiditatem. nam hic alijs verbis idem per rationem dicitur, quod dictum est per expositionem. Hactenus author ille ad Herennium. qua de re est & nobis Vlpiani responsum ex lege qui interrogatus. ff. de peri. hære. nunc, hoc est, eam ratio-

nem & hoc responsum ad eum, quem dixi, modum declarando firmam propositionis causam reddet, hoc modo. fructus etiam maturos tempore usufructus cedentis pendentes feret usufructuarius, si eos eo tempore pendentes deprehenderit, quia simpliciter & absolute verum est fructus eo tempore pendentes ad usufructuarium pertinere. latente utique syllogismo: hoc patet: fructus pendentes tempore usufructus cedentis ad usufructuarium simpliciter pertinent. fructus maturi, de quibus agimus, erant eo tempore pendentes. ergo etiam hi ad usufructuarium pertinebunt.

Nec me tamen fugit, Vlpianum alicubi in id vitium, quod ipse suo responso in dicta lege, qui interrogatus damnassee videtur, incidisse, ut pro causa propositionem, seu expositionem ipsam afferret. nempe in. l. i. §. præterea. ff. de separationibus sic scribentem. præterea sciendum est, postea quam bona hereditaria bonis hæredum mista sunt, non posse impetrari separationem. confusis enim bonis & mistis separatio impe-

impetrari non poterit. Quo in loco nonne Vlpianus id ipsum per rationem dicit, quod dixerat per expositionem?

Atque hanc meam propositionem, qua aio fructus hos fructuarium sibi laturum esse, video velle Baldum in. l. diuortio. in principio. ff. solut. matrimo. dicentem, usufructuarium, cuius usufructus etiam vno tantum die durauerit (id autem fieri non poterat nisi maturis iam fructibus) eo die perceptos restituere non teneri. qua de re duntaxat citat Scæuolę responsum ex. l. defuncta. ff. de usufru. quæ mihi quidem nihil ad rem pertinet: nisi si verba illa sua die ad hoc expendit. quæ cum diem significet solutionis faciendæ, credibile non est eam legem Baldum voluisse citare, sed hanc. l. si pendentes, vbi eius dictum, ac mea probatur propositio.

Quam ipsam propositionem, hoc est, hoc Vlpiani responsum intelligo, siue proponas fructuarium alicuius fundi aut rei, aliquorumve fundorum aut rerum, siue etiam omnium bonorum fructuarium. vnde nec Vlpianus ad certa se bona alligauit. & est eadem vtrobique ratio.

Ex prædictis & illud deduco, si vel animam agente testatore fructus iam maturi, antequam quàm moriatur, colligantur, percipianturve, hos nullo modo ad usufructuariū huius aut illius fundi pertinere, argumento etiam huius responsi, dum dicit pendentes & stantes tempore mortis testatoris.

Atque ex consequenti illud quoque; si pponas ab usufructuario omnium bonorum, eos fructus iam maturos animam agente testatore viuotamen adhuc collectos seu perceptos, qui tamen statim mortuus est, ad usufructuarium pertinere, non vtique vt fructus, sed vt res ipsas: vt & restituere eos teneatur sicut & cæteras res, quarum ei usufructus est relictus, & cautionem de ijs tempore finiti usufructus restituendis præstare, atque ita hoc argumentum esse intelligendum.

- 4 Ex eo autem, quod diximus, apertissime deduco fructus paulò post aut iam nunc colligendos, seu percipiendos pro collectis ac perceptis non haberi. contra atque Accursius in lege diuortio. §. interdum. digestis soluto matrimonio, quem

Fructus
statim
seu paulò post
colligendos pro
perceptis ac
collectis non
haberi. contra atque
vult ferre
tores.

OBSERVATIONVM

quem interpretes & ibi & alibi sequuntur, responderit: cuius propositionis sanitatem ipsi, si possunt, præstet. nos enim eam in casu esse redhibitionis existimamus: nec mutare, quod iam sæcula transferunt, cum nouus lector semper intra tempus edicti sese inueniat, nec ea possit præscriptione submo- ueri. sed prius, quam id ostendimus, Papiniani verba ex dicto: §. interdum reddamus, quæ hæc sunt.

Interdum marito de fructibus à muliere cauetur. & nihil retinebit, si fructibus stantibus fundum mulier recipiet. interdum retinebit totum maritus, & nihil restituet. id est, si plus non erit, quam pro portione eum retinere oportet. interdum verò reddet, si plus percepit, quam eum retinere oportet.

Quærit ergo Accursius, an, quod ibi dicitur, marito, qui fructibus pendentibus fundum dotalem soluto matrimonio restituit, caueri à muliere debere de restituenda fructuum parte, quæ ad eum spectabit, locum habeat, etiam cum fructus fundi dotalis, quem restituit, sunt maturi. nam Papinia-

nus de fructibus simpliciter & infinite agit. & negat Accursius eo casu inuito marito cautionem obtrudendam: & ait eo casu non aliter maritum cogendum esse fundum dotalem restituere, quam si prius partem fructuum, quæ ipsum contingit, recipiat.

Ex quo axioma Bartolus & alij, ut dixi, collegunt fructus statim, seu paulo post colligendos pro collectis haberi. at quibus argumentis? primo ad hoc citat legem primam & secundam. C. de secun. nupti. quasi ibi probetur modici temporis rationem non haberi, seu modicum tempus non referre. quæ leges longinquius petite omitti profecto poterat, adeo nihil in Accursij questione euincunt. Secundo ad hoc citat in argumentum, legem, si is à quo. ff. ut in poss. lega. quæ propius quidem facit in illis verbis, hodie constat de fidei-commisso, hodie agatur. quasi dicat Accursius, cum statim, aut breui possit constare, quæ cui portio fructuum cedat diuisionem faciendo, non esse mulieris cautionem admittendam. ac ne hoc quidem Ulpiani responsum quicquam ob-

obstat. quippe quod in fidei-
cōmisso, hoc est, in rei ipsius
restitutione loquatur, quam he-
res negabat fideicommissariū
habere posse. vnde nihil mirū,
si oblata præsenti cognitione,
qua potest ante de fideicom-
misso, scilicet, an debeat cō-
stare, quā de satisfatione,
non ante fiat restitutio. ratio
enim est in promptu: quia fi-
deicommissum restitutum ab
herede ipsi fideicommissario
fideicommissarius ipse heredi
esset testatoris restitutus, &
dolo facit, qui petit, quod est
restitutus. vt in. l. dolo facit.
ff. de doli excepti. & in. l. in cō-
demnatione. §. ultimo. ff. de
regu. iur. nos autem in ea quæ
stione de fructibus statim agi-
mus, qui non debent impedi-
re rei ipsius restitutionem mu-
liere cautionem offerente. vn-
de & eo casu, hoc est, cum fru-
ctus fundi dotalis sunt maturi
tempore, quo matrimonium
soluitur, locum habet dictus.
§. interdum. vt restitui nihilo-
minus statim debeat mulieri
cautionem de restitutione
fructuum, qui maritum conti-
gerint, offerenti. quemadmo-
dum & si fructus eo tempore
penderent immaturi. & Papi-
nianus simpliciter & infinite
de fructibus agit eo tempo-

re stantibus, quibus verbi
etiam maturi fructus, nedum
immaturi continentur.

5 Ipse ergo, vt ad illam de fru-
ctibus paulo post colligendis
redeam propositionem, vnde
diuerteram, propositionem
constituo non a superiore tan-
tum diuersam, quam Accur-
sius, quam Bartolus, quam cæ-
teri tradidere, sed cum ipsa e-
tiam pugnantem: hanc nimi-
rum: fructus quantūuis matu-
ri & paulo post colligendi, seu
percipiendi nūquā pro percep-
tis, aut collectis habentur. nec
id citra iuris argumenta, quæ
propius rem intuenti assensum
extorqueant.

Ac primo huius rei præstat
argumentum non in efficax di-
ctum Vlpiani responsum ex. l.
si pendentes. ff. de vsufru. vbi
fructus iam maturi non haberi-
tur pro collectis ac perceptis,
quod volebat hæres, ne fructua-
rium sequerentur, sed vsufru-
ctuario cedunt, vt supra osten-
sum est.

Secundò eiusdem rei simi-
le præstat argumentum alterū
eiusdem Vlpiani responsum
nempe ex. l. Iulianus. §. si fru-
ctibus. ff. de actionibus emp.
vbi fructus pendentes tempo-

OBSERVATIONVM

re venditionis etiam iam maturi emptorem sequuntur, nec habentur pro collectis, aut perceptis, ut sic maneant apud venditorem, nisi aliud conuenit. putò autem, ut & hoc obiter circa. §. illum addamus, tacitā sufficere conuentionem. Quid enim si fundum, cum vacuum est fructibus decem dignum, fructibus iam maturis totidē vendam, cum fructus ipsi per se rei pretium, aut exæquent, aut certè pœne exæquent, nonne tacite actum videtur, ut fructus penes me venditorem maneant? & putò videri. moueor Triphonini respòso ex. l. cum in fundo. §. vxor. ff. de iure dotium. ibi, dixi referre, quanti fundus venisset, cum tota sua specie.

tantum recidantur. cuius speciei & dubitationem & decisionem hanc esse aio, quòd cum fructus iā essent eo mortis tempore maturi, ac mox ab hærede collecti, hæredis magis esse, quàm hæreditatis videbantur, ac propterea legatarijs non prodesse. hoc enim intendebat hæres, & hæc erat causa dubitandi. contrarium tamē respondit Papinianus ex eo, quod mortis tempore pendebant, & fundum faciebant maioris pretij. vides, quomodo fructus iam maturi tempore mortis testatoris & ab ipsius hærede collecti ac percepti non habentur pro perceptis ab ipso hærede, alioqui legatarijs non proficerent. & hæc est vera illius. §. species.

L. in. l.
Falcidia
placuit
ff. ad legem
Falcidiam.

6 Tertio eiusdem rei aliud adduco argumentum ex Papiniani scilicet responso ex. l. in lege Falcidia placuit. ff. ad legē Falcidiam. ubi in ratione legis Falcidiæ fructus iam maturi tempore mortis testatoris, & postea ab hærede percepti augent hæreditatem, quasi eo tempore fundus fuerit pretiosior, ac proinde fructus illi proficiunt legatarijs, ut eorum legata, aut non recidantur, aut nō

Ex qua ratione & illud sequitur, fructuum maturitatē eo in responso, sicut & in dicta. l. si pendentes. & in dicto. §. si fructibus causam fuisse dubitandi, augerent ne hæreditatem, an non augerent. unde constanter affirmo Castrensem ibi longe errasse, dum existimat in ea Papiniani specie difficiliorem esse casum, cum fructus erant immaturi, an

an hereditatem auferent. cum re vera ille casus fructuum immaturorum facillimus sit, nec dubium sit, quin fructus immaturi hereditatem ea in specie augeant. totamque dubitationem in fructuum consistere maturitate, quasi postquam mortis tempore maturi erant, & ab herede collecti, seu percepti, heredis essent, non hereditatem auferent. cuius tamen contrarium respondit Papinianus ex ea, quam dixi, ratione.

Quod ergo ibi dicitur, fructus postea percepti, qui maturi mortis tempore fuerint, sic accipe: hoc, scilicet eo tempore fuisse maturos & ab herede perceptos, mouebat heredem, ut diceret heredis eos esse non hereditatis. nam si immaturi penderent, dubium non erat, quin hereditatem auferent.

Satos autem post mortem testatoris heredis esse non hereditatis docet lex, in ratione legis Falcidiae mortis. in principio eodem titulo ad legem Falcidiam. quae alioqui videbatur contraria. quam sic intelligunt Accursius & alij in dicta. l. in lege Falcidia placuit. & in ea ipsa lege, in ratione. quod & probat exempla, quae

ibi Matianus tradit. Qui mihi (addam enim & hoc) videtur eo in loco, cum aliud verbum apponere destinasset, eius rei oblitum aliud apposuisse, quod non conueniebat. Quid enim est mortis seruorum ceterorumque animalium perire heredi: imo vero viuunt heredi, cui in hoc officunt, quod ampliora praestat legata. sed cum dicere in animo haberet, periculo sunt heredis, subiecit pereunt heredi. sensum magis secutus, quam verba. quod alibi quoque à iurisconsultis factum fuisse alias admonuimus.

Quarto eiusdem rei non minus efficax est argumentum, quod, ut supra etiam attigi, dictus paragraphus, interdum, simpliciter loquitur ac infinite non distinguens fructus maturos ab immaturis. de vtrisque ergo intelligatur, ut etiam si fructus tempore soluti matrimonij sint maturi, fundum dotalem nihilominus sequantur cautione praestita. ff. de publici. l. de pretio. nec ad fructus immaturos est coarctandus, contra atque Accursius & ceteri existimarint.

7 Imo vero & circa dictum. §. interdum nescio, an in reliquis

Metiani
locus ex
l. in ra-
tione.
ff. ad le-
gem Fal-
cidiam ob-
seruatur

OBSE RVATIONVM

L. diuor
tio. §. in
rerum
ff. solu.
mat. ex
plicatur

quis interpretes omnibus satis
faciant, mihi certe non admo-
dum. Duos enim meo iudi-
cio paragraphus ille ponit ca-
sus. vnum, cum tempore soluti
matrimonij fructus pendent,
& hic expeditur ea, de qua di-
ctum est, satisfatione, siue ma-
turi sint, siue immaturi. nec est
impedienda fundi dotalis re-
stitutio ob eam partem fru-
ctuum, quam est maritus habi-
turus, modò si mulier satisfac-
tionem offerat. cum satisfac-
tione ipsa satis sit marito pro-
spectum. alterum, dum agitur
non de fructibus eo tempore
pendentibus, sed de fructibus
iam eo tempore à marito per-
ceptis, eo scilicet anno, quo
matrimonium soluitur. qui ca-
sus duo habet velut membra.
vnum, quando maritus tantam
duntaxat fructuum portionem
percepit, quantam est habitu-
rus: quo casu nihil est de fructi-
bus scilicet, quod restituat, al-
terum, cum amplius percepit,
quàm habere debuit: & eo ca-
su, quod amplius percepit, re-
stituit. nec hic habet locum, ac
ne potest quidem habere reté-
tio. nec fuit necesse Bartolo,
Castrensi & ceteris, cum mari-
tus non ampliores fructus per-
cepit, quàm debuit, & erat ha-
biturus, ponere matrimoniū

totum annum durasse. nam &
si totum annum non duraue-
rit, fieri potuit, vt non amplius
perceperit, quàm fuerat habi-
turus. Imò vero contra contex-
tum ipsum loquuntur, qui di-
serte ac perspicue indicat to-
tum annum non fuisse elap-
sum, dum dicit pro portione.
Quæ verba de portione anni,
quo solutum est matrimoniū,
intelligenda sunt, non de fru-
ctuum portione. nam & sic su-
pra hac eadem. l. §. si fundum,
pro portione anni dixit, & in
principio huius responsi, pro
modo temporis, quod idem
est.

8 Illud autem circa priorem
ex duabus quæstionibus, quas
huius capitis initio proposui-
mus, quàmque hastenus su-
mus persecuti, super est expli-
candum: postquàm docuimus
fructus etiam maturos nedum
immaturos tempore vsusfru-
ctus cedentis pendentes vsu-
fructuarium ita sibi ferre, vt re-
stituere eos vsufructu finito nō
teneatur, ac proinde nec de ijs
restituendis satisfacere, an saltē
impensas ijs quærendis à testa-
tore factas restituat eius hære-
di. quam quæstionem audio Flo-
rianum tradere, & hic in hac.
l. si pendentes. & in. l. si fur.
hoc eodem titulo, negareque
cum

eum restituere debere. cui & nos assentimus. cum præsertim fructus, nisi aliud nominatim actum sit, nunquam nisi vno tantum casu intelligantur deductis impensis. ut contra omnes ostendimus priorum observationum capite quadagesimo secundo, licet in factis ab hærede testatoris aliud sit authore eodem.

9 Posterior quæstio ex duabus, quas huius capituli initio tractandas proposueramus, prior illi diuersa aut contraria potius, ea est, fructus tempore usufructus desinentis stantes aut pendentes spectent ne ad usufructuarium ipsum eiusve hæredes, an vero ad proprietarium? qua in quæstione breui dicendum est, fructus eos ad proprietarium spectare non ad usufructuarium eiusve hæredem. quod apertissime probatur in. lege si fur, digestis de usufructu. ibi, quoniam fructus non sunt fructuarij, nisi ab eo percipiantur. & in lege si usufructuarius messem. digestis quibus modis usufructus. amitta. nec mirum. hoc enim & ratio suadet contrariorum. ut sicut fructus pendentes aut stantes tempore cedentis usufructus fructuarium sequuntur. ut in prior illa di-

ximus quæstione, sic contrapendentes vel stantes tempore, quo usus fructus finitur, sequuntur proprietarium. huc accedit, quod utrobique de ijs fructibus vna cum ipsa re iudicamus. qui casus, quod ad hoc certe attinet, ut ad quem res vadit, vadant & fructus, vna quædam res iudicatur non diuersa, ut in lege vltima, paragrapho, fructus, digest. quæ in fraudem creditorum. id quod ex his, quæ priore illa quæstione dicta sunt, verissimum erit, etiam si quo tempore usufructus desinit, fructus sint maturi, nec quicquam aliud restabat, quam ut colligerentur perciperentur que, nedum si immaturi.

10 Sed quemadmodum circa priorem huius capituli quæstionem paulò ante tractatum est, an testatoris hæredi usufructuarius refundere impensas debeat gratia querendorum fructuum factas, qui pendente tempore usufructus incipientis: sic & circa hanc posteriorem tractari oportet, an proprietarius usufructuario eiusve hæredi refundere impensas teneatur, quas usufructuarius circa querendos fructus fecit, qui pendet tempore usufructus

R desin-

OBSERVATIONVM

desinentis.

Mouit hanc quæstionē Baldus in .l. si pater, vltimis prope verbis. C. de vsufructu. qui eius est sententiæ, vt vsufructuario eius ve hæredi impensas gratia quærendorum fructuum factas reddere propriariusteneatur. motus primo ex .l. domos hereditarias. ff. de legatis primo. quod Papiniani responsum in prioribus nostris observationibus capite 42. ostendimus, nisi fallor, a nemine eorum, qui in ius aut ciuile aut canonicum scripserunt, fuisse intellectum. quæ tamen lex ad Baldi quæstionem nihil faciat, vt in qua de sumptibus in rem ipsam factis, non de factis gratia quærendorum fructuum agatur. qua ratione & secundum Baldi argumentum scilicet de .l. qui exceptionem. §. si pars. ff. de condi. indebi. excluditur, quæ proprie in eodem argumento loquitur, quo dicta .l. domos. vt in dicta lege domos dixi, versiculo videndum ergo est in fine. confúgit tertio Baldus ad legē fundus qui. ff. familiæ herciscundæ. & ad .legem primam. C. de fructi. & litium expensis, & ad legē fructus. ff. soluto matrimonio. nimirum, quodd ibi dicatur fructus eos

intelligi debere, qui deducta impensâ supersunt. quam & ipsam propositionem haud recte a doctoribus fuisse intellectam eodem capite quadragesimo secundo ostendi, versiculo, secundum huius capituli argumentum, contraria regula constituta. quod & ipsum attigeram earundem priorum observationum capite quadragesimo primo, versiculo, primū quis sit eorum sensus. nec aliud suadent, lex Iulianus, paragrapho, si fructibus, digestis de actioni. empti. & alia quæ supra adduximus.

Ego vero, tamen si Baldum & alij sequantur, quos referre nullius sit, operæ, existimo propositionem eam ex earum esse numero, quas interpretes in faciem gratiosiores tradiderunt. quibus nihilo ante explorato, non tentato vado, posteriores se crediderint, priorum scriptorum authoritatem pro veritate secuti. quæ regulatæ verum prodiderint saporem. aioque nullos in ea specie sumptus gratia quærendorum fructuum ab vsufructuario in re fructuaria factos propriariū refundere, ac restituere debere. primo ex ea ratione, quod

quod in ea specie de fructibus
vnā cum ipsa re censendum
est. vt iam non tāquam de dua-
bus rebus sed tanquam de vna
iudicetur. vt in lege vltima. §.
si fructus. ff. de separa. deinde
mouet ad hoc ratio contrario-
rum, de qua regula memini
me dixisse priorum observa-
tionum capite. 41. versiculo
nec illa contrariorum regula.
vt sicut vsus fructuarius non
reddit proprietario sumptus a
testatore factos gratia quæ-
rendorum fructuum, qui pen-
dent tempore vsusfructus in-
incipientis, quemadmodum
supra est a nobis constitutum:
sic nec proprietorius red-
dat vsusfructuario eius ve hæ-
redi sumptus ab vsusfructuario
gratia quærendorū fructuum
in re fructuaria factos, qui pen-
dent tempore desinentis vsus
fructus. tertio quia ea de re vi-
detur casus in. l. si quis domū.
§. pen. ff. loca. quē & ipse Bal-
dus citauit. cuius verba sunt:
idem quærit, si sumptus fecit
in fundum quasi quinquennio
fruiturus, an recipiat. & ait nō
recepturum, cum enim ibi di-
catur, eum, qui a fructuario
rem conduxit fructuariā vt
a fructuario, non esse receptu-
rum ab ipsius fructuarij hære-
de sumptus quærendorum fru-

ctuum gratia factos, si interim
vsusfructuarius decedat (sub
audi tu, nam sic intelligo, aut a
lio modo vsusfructus desinat)
quia hoc euenire posse prospici-
cere debuit, satis apparet nec
ab ipso proprietario receptu-
rum, eum quo nihil contraxit,
quādo nec ab ipso fructuario,
quicum cōtraxit, eius ve hære-
de, recipiat.

Addam adhuc & vnum in
hoc argum ento, ne quis sum-
mas summaria ve scriptorum
secutus decipiatur, quando &
viri quoque docti decepti sūt.
summam Bartoli in lege gene-
rali. §. Lucius. ff. de vsu & vsu-
fruct. lega. quæ sic habet, ad
expensas factas pro fructibus
colligendis fructuarius tene-
tur pro rata, corrupte meo iu-
dicio legi. atque ita esse emen-
dādā, vt pro fructuario legas
confructuarius. nam hæc est
illius. §. species. tamet si ad no-
stram non faciat, quæ de ex-
pensis gratia quærendorum
fructuum factis agit, non de
colligendorum.

II Iam pendentes fructus qui
sint, qui stantes, quoniam de
vtrisque hic fit mentio, nusquā
melius occurret tractandum.
Ioannes Andreæ ad specu. tit.

OBSERVATIONVM

de fructibus & interesse. §. primo. ita utrosque distinguit: ut stantibus eos annumeret, qui corio pelleve aut siliqua continentur, pendentibus poma. ac puto eum rectius sensisse, quam se explicuisse: ut & stantibus eos, qui spica quoque continentur, annumerare voluerit: & pendentibus arborum quosvis fructus, etiam si poma non sint. sic pendentem vindemiā legimus in. l. qui pendentem. ff. de actio. empti. quanquam enim proprie vitis arbor non sit. auctore Collumela libro tertio capite primo, ita scribente. nam ex surculo vel arbor procedit, ut olea: vel frutex, ut palma campestris: vel tertium quiddam, quod nec arborem nec fruticem proprie dixeris, ut est vitis, apud veteres tamen inter arbores connumerabatur attestante Plinio libro. 14. capite. 2. his verbis: vitis iure apud priscos magnitudine quoque inter arbores connumerabatur. unde & Vlpianus in. l. 1. §. arboris. ff. de arbo. cæden. ita ait, arboris appellatione etiam vites continentur. & in. l. vitem. ff. arborum furtim cæsarum, vitem arboris appellatione contineri plerique veterum existimauerunt.

Nec tamen adhuc stantiū pendentiumque appellatione omnes proprie fructus continentur, quos solum terraque fert. licet enim vel cucumis & cucurbita pendere dicantur, ut apud Plinium libro. 19. capit. 5. melopepones tamen nec pendent nec stant, sed humi rotundantur, ut idem ibi scribit.

Ut cunque tamen hæc ita se habeant, duo existimo esse verissima. alterum, ubicunque de fructibus agitur, omnis generis fructus contineri, hoc est, & pendentes & stantes, & qui nec pendeant, nec stent, cuiusmodi esse diximus melopepones: in summa quoscunque terra producit, in re certe dubia & argumento non reclamante. alterum, nostros iurisconsultos pendentes & stantes fructus confudisse, ut sub pendentibus etiam stantes, sub stantibus etiam pendentes comprehenderent, sub utrisque aut eorum alteris, quoscunque humus tulerit. sic vides hic, quos prius dixerat Vlpianus pendentes, mox stantes dixisse. sic Papinianus in. l. diuortio. §. interdum. ff. solu. matrimonio, stantes fructus appellat, cum

eum prius de vindemia egisset, quam diximus esse pendentem. id etiam aperte probat Iulianus in. l. si fur. ff. de usufructu, his verbis, si fur decerpserit vel desecuerit fructus maturos pendentes. dum enim dicit decerpserit, ad fructus pendentes nimirum arborum & similium se retulit, dū autem dixit desecuerit, ad stantes. vnde nō minus de vtrisque intelligenda est. l. fructus pendentes. ff. de rei vendi. & l. si seruus communis. §. locauit. ff. de furtis, & alia similes, quod dependentibus tantum loquantur.

12 Adijciamus nunc scholiola quædam, quibus breuiter hoc responsum possit explicari.

Ibi. si pendentes. sub quibus & stantes intellige, & quoscunque alios terra producit.

Ibi iam maturos. hoc mouebat hæredem, vt diceret, se nō negare immaturos ad usufructuarium pertinere: in maturis tamen secus esse. quasi postquam testator maturos eos reliquerat, & ipse hæres eos desecuerat seu perceperat, pro per-

ceptis haberi deberent, nec usufructuarium esse secuturos. quod tamen negat Vlpianus. ex quo & obiter illud deduco hoc responsum de usufructuario fundi pluriū ve fundorum particulare esse intelligendum. nam si proponas omnium bonorum usufructuarium, quocunque tempore eos percepisset hæres testatoris, hoc est, etiam ante cedentem diem usufructus, ferret usufructuarius, ferret tamen eos non sibi, vt eos, qui pendet tempore cedentis usufructus, hoc est, non vt fructus, sed vt rem ipsam, ac proinde de restituendis ijs usufructu finito cauere tenetur, ac eos restituere, & ita intelligo.

Ibi feret. vt nec de ijs usufructu finito restituendis cauere nec restituere teneatur. nisi fuit cū bonorum omnium usufructuarius, & hæres testatoris ante diem legati cedentem fructus percepit. hos enim non sibi feret, sed restitutus finito usufructu, vt modo diximus.

Ibi. nam stantes. vides hic, quos supra dixerat pendentes, stantes appellasse. latet autem hic syllogismus, vt supra attigi, hoc modo:

R 3 fructus

OBSERVATIONVM

fructus pendentes tempore vsusfructus desinentis simpliciter ad fructuarium pertinent. fructus etiam maturi tempore cedentis vsusfructus erant eo temporis pendentes. ergo etiam hi ad vsusfructuariū pertinebunt. porro nisi sic intelligas, infirma causa sit, quā adducit Vlpianus, & eadem cum ipso dicto seu expositione, vt supra etiā dixi. stantes autem legendum omnino est, non extantes. stantes enim aut pendentes opponuntur, aut pro pendentes etiam ponuntur. extantes autem consumptis opponuntur. cuius rei alibi me existimo meminisse.

In glossa, si pendentes ibi. vt poma. latius accipe, vt supra dixi.

In glossa extantes. primum stantes lege, vt dixi. deinde, dū dicit, vel pro eodem ponit secundum quosdam, & recte. vt latius supra diximus.

SVMMARIVM.

- 1 Vlpiani seu Marcelli responsū ex. l. idemque. §. i. ff. qui poti. in pig. habe. explicatur. scholijs appositis.

Iurisconsultos interdum, quādo nihil referebat personā, a qua caperāt, seruasse, personas mutasse. ibidem ante finem.

- 2 Ex duobus creditoribus, quibus quis bona simpliciter, seu quę est habiturus, successiue obligauit, neutrum alteri, hoc est ne priorē quidem in post quę sitis præferri, verius esse.

- 3 Ex duobus creditoribus, quibus quis bona simpliciter, seu quę est habiturus, successiue obligauit, priorem posteriori in post quę sitis præferri receptionem esse sentētiā, sed cuius argumentis sigillatim satisfiat.

Papiniani responsū ex. l. qui generaliter. ff. qui poti. in pig. habe. explicatur ibidem, versiculo, secundo idem Accursius.

- 4 Africani responsū ex. l. qui balneum. §. vltimo. ff. qui poti. in pig. habe. explicatur.

- 5 Martiani responsū ex. l. si fundus. §. si duo. ff. de pigno. declaratur.

- 6 Dicitur. §. si duo. iterum declaratur.

- 7 Dicitur Africani responsū ex. l. qui balneū. §. vltimo. ff. qui poti. in pign. habe. rursus nō in eleganter explicatur.

Scauolæ

Scæuolæ responsum ex .l. vltima
in principio. ff. qui poti. in pi
gno. habe. late explicatur.

Scæuolæ laconifinus & propria
quædam breuitas annotatur
ibidem, versiculo, volo & ip
se.

Accursij locus ex .l. Stichus. in
principio. ff. de condi. inde.
emendatur. ibidem.

Authoris declaratio circa .l. vlti
mam. in principio. ff. qui po
ti. in pigno. habe. ibidem, ver
siculo, quid ergo.

Scæuolæ responsum ex dicta .l.
qui balneum. in principio de
claratur ibidem in fine.

9 Epitome quæstionis, quæ hoc ca
pite ex professo tractata est, po
nitur.

10 Accursij glossæ in .l. si quis
ff. de iure fisci. non vno loco
corruptum emendatur.

11 Accursij glossa prima ex .l. vlti
ma. ff. qui poti. in pigno. habe.
dilucide explicatur.

CAPVT. XXIII. Q V O
explicatur Vlpiani seu Mar
celli responsum ex .l. idem
que. §. primo. ff. qui poti.
in pigno. habe. alia item e
ius tituli iurisconsultorum
responfa eiusdem argumen
ti.

mentorum vtrunque vi ac po
testate & difficilis & contro
uersa: ex duobus creditoribus,
quibus quis deinceps, hoc est,
vt vulgo loquimur, successiue
bona obligauit, quæ habet, quæ
que est habiturus, vter alteri in
bonis postea quæ sitis præfera
tur. nec vero refert in hunc mo
dum quæstionem concipias,
an vero sic: ex duobus credito
ribus, quibus quis deinceps bo
na sua obligat, vter alteri in
bonis postea quæ sitis præfera
tur. nam cum sub hac bonorū
infinita obligatione etiam fu
tura veniant, vt in .l. vltima. §.
primo. C. quæ res pigno. obli.
poss. non refert, hoc an illo mo
do quæstionem proponas.

Quoniam autem in ea quæ
stione non postremas partes
Vlpiani seu Marcelli respon
sum ex. lege. idem que est. §.
primo. ff. qui poti. in pigno
re. habeā. sibi vendicabit, ab
eius explicatione, scholijs de
more nostro additis, auspica
mur.

R 4 bimur.

V A
stio est
& vlt
ipso sa
ne quæ
fre
quens,
& argu

Vlpiani
seu Mar
celli re
sponsum
ex .l. i
demq;
§. i. ff.
qui po
ti. in pi
gno. ha
be. ex
plica
tur.

OBSERVATIONVM

bimur. cuius hæc sunt verba:

Sit tibi, quæ habiturus sum, obligauerim, & Titio specialiter fundum, si in dominium meum peruenerit, mox dominium eius acquisiero: putat Marcellus concurrere utrumque creditorem in pignore, non enim multum facit, quod de suo nummos debitor dederit: quippe cum res ex nummis pignoris emptæ non sit pignoris ob hoc solū, quod pecunia pignoris emptæ erat.

Ibi & Titio, ac proinde eo ordine, qui ponitur in contextu, hoc est, tibi prius, mox Titio, non autem utrique simul, nam id diuinare sit.

Ibi mox, id est postea.

Ibi acquisiero, nummis subaudi meis, & intelligo, siue quos habebam tempore, quo tibi bona, quæ habebam, quæque essem habiturus, obligauim (tamen si ea species videri poterat dubitatio) siue quos post eam obligationem alicunde sum mutuatus, atque hoc te mouebat, ut diceret te in pignore fundi, cuius dominium postea ipse quæsiui, Titio præferri debere, quod videlicet nummis, quos vel habebam tempore, quo bona tibi obligauim, vel post alicunde mutuo sumptueram, aut quæsieram, ac pro-

inde in eam obligationem inciderant, fundum illū comparassem.

Ibi in pignore, scilicet fundi.

Ibi, non enim multum facit &c. Existimo verba hæc ipsius esse Marcelli, quæ Vlpianus refert, nam ipsi dem vltus est idem Marcellus, in l. si minor, ff. de seruis exportandis, hoc autem versiculo Vlpianus ac Marcellus tuum diluunt argumentum putantis ideo te Titio in eius fundi pignore præferendum, quod meis, qui tibi erant obligati, nummis fundum acquisissem, diluunt autem hoc modo: non multum pro te seu ad rem facit, quod nummi, quibus ipse fundum acquisiui, tibi erant obligati, ideo autem non facit, quia res nummis meis tibi pignoris emptæ non propterea est tibi pignoris.

Ibi, quod de suo debitor nummos dederit, ostendimus alibi etiam his posterioribus observationibus capite quinto & prioribus capit. 67. versiculo, qui sane locus, iuriscōsultos alii quando personam, a qua cepissent, mutasse, quoties non admodum referebat, fecit hic idem seu Vlpianus seu Marcellus, qui cum a me, hoc est, a prima cepisset persona, dū dixit, si ti-

bi

Iuriscō
sultos
personā
inter-
dum, a
qua cepissent,
mutasse.

bi obligauerim, ad tertiā transijt, sic dicens, quod de suo debitor nūmos dederit. pro eo, quod, nisi personam mutasset, dicendum erat, quod de meo ipse nūmos dederim.

Ibi nō sit pignoratā, admonet marginalis annotatiō alicubi pro, non, haberi nūc. quālectionem contextus ipse planē refellit.

Propositiō quæ ex dicta l. idem que. §. i. qui poti. in pig. hab. colli gatur.

2 **H**abes ergo ex hoc. §. planē, & prout contextus decurrit, explicato: ex duobus creditoribus, quibus quis deinceps, hoc est, successiue bona, quæ habet, quæque est habiturus, aut (quod, vt supra quoque dixi, idem est) bona simpliciter obligauit, neutrum alteri, hoc est, ne priorem quidem posteriori præferri in bonis postea quæsitis, sed vtrunque concurrere. quod & probat Accursius hic in secunda expositione & in l. vltima hoc titulo, dū nos reijcit ad ea, quæ dixit in l. si is qui. ff. de iure fisci. vbi idem asserit. & Odo fre. Baldus & Fulgosius hic dicens se in iudicando hāc esse secuturum sententiam. Iaco. Butri. & Petrus in l. licet. C. eodem. quam sententiam veram esse ex sequentibus comprobatur.

Primo ex hoc ipso Vlpiani Paulique responso, cuius con-

textus, vt supra dixi, satis hoc indicat. tametsi & Fulgosius, qui hanc sententiam sequitur, in l. qui balneum. §. i. hoc titulo perperam intelligat hic vtri que insimul bona obligata.

Secundo, & est Accursij ratio in dicto. §. vltimo. quia tunc res incipit obligari, cum res peruenit in obligantis dominium, argumento dictæ l. qui balneum. §. i. credo, dum ibi dicitur, pignus non conualescere secundo, quia ei fuerat res obligata sub conditione, si desisset esse obligata primo. at in nostra quæstione, cum res peruenit in obligantis dominium, vterque creditor æqualē habet causam, nempe debitoris bona obligata, nō est ergo, cur prior posteriori præferatur.

Tertio, & est ratio Fulgosij in dicto. §. vltimo, quæ tamen haud multū abludat ab Accursij, quam modo dixi, ratione, aut verius sit eadem: quia per generalem hypothecam bonorum vel futurorū bonorum vtrique creditori factam debitor intelligitur obligare bona, si eius erūt, ac proinde sub conditione. vnde acquisitionis tempus debet spectari non conuentionis, at acquisitionis

R 5 tem.

OBSERVATIONVM

tempore vterque habet æquale ius, neuter ergo præferatur. & facit. l. grege. §. si sub conditione. ff. de pigno. ibi. dicendum est ante conditionem non recte agi, cū nihil interim debeat ur.

Quarto pro hac sententia adduco regulam, quam tradit Vlpianus in .l. general ter. ff. de fideiussor. Venuleius in .l. si reus. ff. de duo reis. vbi aliqua differentia est obligationum, potest constitui alteram per alteram perimi, cum vero duæ eiusdem sunt potestatis, non potest reperiri, cur altera potius, quàm altera consumatur. at hic nulla est obligationum differentia, non ergo potest reperiri, cur altera, potius quàm altera consumatur.

Quinto adduco alteram regulam, quæ sumitur ex Africani responso ex .l. si ita quis stipuletur. ff. de verbo. obli. ibi, vtra prius conditio extiterit, stipulatio committetur: nimirum ex duabus causis ad idem concurrentibus eam, quæ celerior est, effectum consumere, quam post Baldum in .l. i. C. de seruis fugi. tradunt & doctores in dicta. l. si ita quis. vbi ergo neutra est celerior, vtraque ex æquo effectum consumat. cum non sit causa, qua-

re sibi inuicem obstant. vt obiter vitemus Iuliani Paulique responsum ex .l. qui soluendo & .l. sequēte. ff. de hære. insti.

Sexto etiam optime facit. l. potior. §. si colonus. hoc titulo, quam adducit Fulgosius in dicto. §. vltimo. ibi. quia non ex conuentione priori obligatur, sed ex eo, quod inducta res est, quod posterius factum est.

3 Contraria tamen sententia: nimirum ex duobus pluribusve creditoribus, (nam quod in duobus dicitur, idem in pluribus intelligendum esse superuacaneum sit ad mouere) quibus quis deinceps simpliciter ac infinite bona obligauit, aut quæ habet quæque est habiturus, in postea quæ sitis priorem posteriori præferri, receptior haud dubie est, ac si numero pugnandum est, non argumentorum robore, superior. nam & eam probat Bartolus in .l. licet. C. qui potio. in pigno. habet. & in dicto. §. i. & in .l. vltima hoc titulo, & in dicta .l. si is qui. ff. de iure fisci. & specu. titulo. de obliga. & solu. §. i. & ibi Ioannes Andreæ. & esse receptiorem testatur Castrensis in .l. in operis. ff. loca. & Antonius Negusantius. in tractatu de pi-

Contra
ria sen-
tentia
late dis-
cutitur

de pigno. quinta parte mem-
bro secundo. ne scriptoribus
referendis lectorem lassemus.
cuius sententiæ argumenta,
quæ nō pauca adducuntur, sin-
gillatim, quantum commemi-
ni subiiciam, addita statim eo-
rum cuique sua refutatione, ne
ijs separatim refellendis proli-
xiores habeamur.

Primo Accursius in dicta l.
si is qui. ff. de iure fisci dis-
putando adducit pro hac parte
Ulpiani responsum ex dicta l.
si is qui. cuius sunt verba, si is,
qui mihi obligauerat, quæ ha-
bet habiturus ve esset, cū fisco
contraxerit, sciendum est in
re postea acquisita fiscum po-
tiores esse debere Papinia-
num respondisse. adducit au-
tem per locū, quem vocamus
ab speciali. quasi post quā
est speciale in fisco, vt poste-
rior præferatur, in alio secus
sit dicendum, quod argumen-
tum planē est infirmum. vt &
Accursius ipse ostendit. est e-
nim priuilegium fisci alterius
ve priuilegij, vt in themate
quæstionis etiā posterior præ-
feratur, non tamen ex hoc se-
quitur cæterorum non priuile-
giariorum priorem præfere-
ndum, quinimo concurrent. vt
proinde fisci sit priuilegium,

vt totum occupet, cum in cæ-
teris concursus admittatur.

Secundo idem Accursius
ibi adducit pro ea sententia Pa-
piniani respōsum ex l. qui ge-
neraliter hoc titulo de ijs, qui
poti. in pigno. habet. cuius ver-
ba non sine causa subiiciam,
sed quod sim aliquid hic priua-
tim annotaturus. qui genera-
liter bona debitoris pignori
accepit, eo potior est, cui po-
stea prædium ex his bonis pi-
gnori datur: quanuis ex cæte-
ris pecuniam suam redigere
possit. Quod si ea conuentio
prioris fuit, vt ita demum cæ-
tera bona pignori haberentur,
si pecunia de ijs, quæ generali-
ter accepit, seruari non potuis-
set, deficiente secunda conuen-
tione secundus creditor in pi-
gnore postea dato nō tam po-
tior, quā solus inuenietur.

Duas hoc Papiniani respō-
sum tradit propositiones. vnā
in principio: alteram versicu-
culo, quod si ea conuētio. nec
dubium, quin Accursius pro
ea recepta sententia priorem
eius responsi speciem addu-
ctam voluerit. ibi enim dici-
tur priorē posteriori præferri.
Quanquā non est, cur pro ea
sententia afferri debuērit, quæ
a quæstione, de quā agi-
mus,

OBSERVATIONVM

m^o est separatissima, nos enim de bonis agim^o post obligationem utrique creditori factam acquisitis : at ea Papiniani prior species de bonis, quæ debitor habebat, cum priori creditori bona obligauit, ut apparet ex verbis illis, prædium ex his bonis, ut ipse etiam Accursius hoc argumentum dissoluit in d.l. si is qui. & in dicta. l. idemque. §. ultimo.

Magis mirum est (nec video tamen, qui attingat) cum Accursius ijs in locis priorem eius Papinianici responsi partem adductam voluerit, quæ factum sit, ut in eo ipso responso, hoc est, in dicta. l. qui generaliter, posteriorem partem adducat in ultima glossa, ad verbum solus, quæ posterior pars nihil profecto habet, quod aut pro sententia crebriore, aut contra eam possit adduci. cum enim ibi ita conuentio facta sit cum priore creditore, ut bona debitoris generaliter ei essent obligata exceptis quibusdam, quæ non aliter pignori haberentur, quam si ex generaliter obligatis suam non posset seruare pecuniam, debitor deinde alteri creditori ea bona, quæ sic in cōuentione cum priore creditore facta exceperat, obliga-

uerit, & ex illis bonis generaliter priori obligatis, suam ipse possit seruare pecuniam, consequens est, ut nunquam bona illa excepta ei fuerint obligata, ac propterea nullo tempore res fuit duobus obligata, sed vni tantum hoc est, posteriori. cum quaestio nostra sit de duobus creditoribus, quibus aut bona simpliciter, aut quæ habiturus est, debitor deinceps obligauit, uter eorum in bonis postea quaesitis præferatur, & non an præferatur, posterior, sed an præferatur prior, an vero concurrant. cū in ea Papiniani secunda specie nihil priori sit obligatum, ut cui ex bonis generaliter obligatis sua sit salua pecunia, ac proinde vnus tantum sit in bonis illis exceptis creditor, nempe cui bona excepta fuerunt obligata. & hoc est, quod dicit, non tam potior, quam solus inuenietur.

4 Tertio idem Accursius pro ea sententia adducit Africani responsum ex lege qui balneū §. ultimo eodem titulo, qui potius in pigno. habe. cuius verba in principio certe, ne totum transcribamus responsum, hæc sunt. Titia prædium alienum Titio pignori dedit. post Mar-
uio

uio. deinde domina eius pignoris facta marito suo in dotem æstimatum dedit. si Titio soluta sit pecunia, non ideo magis Mauij pignus conualescere placebat. Vides ergo prima certè facie, si is, qui vni dat pignori alienum prædium, deinde alteri, postea eius prædij dominus efficiatur, conualescere pignus priori in solidum, & in nihilo posteriori, ac proinde priorem posteriori præferri. & hoc modo hunc. §. ultimo, & dictam. l. qui balneum. §. i. proponuisse, seu concepisse. imò verius ipse errat Bartolus, dum in hoc argumento in sua persistat sententia, quasi pro confesso assumens dictam. l. idem que. §. ultimo, omnino intelligendam esse, quando res duobus simul, hoc est, eodem prorsus tempore obligata fuit, cum hic, hoc est, in dicta. l. qui balneum. §. ultimo. separatim sic obligata.

Superest ergo, vt Accursiana respondeamus obiectioni, quare scilicet in dicta. l. idem que. §. ultimo, prior & posterior creditores in postea quasi

tis concurrant, & in dicta. l. qui balneum. §. i. prior præferatur.

Ac primo quidem Accursius diuinatione, cuius est interdum, cum se videt argumentis premi, paulò amantior, nodum hunc dissoluit. vtrobiq; quidem bona simpliciter, aut, quæ debitor esset habiturus, deinceps vtrique creditorum fuisse obligata: ideo tamen in dicta. l. qui balneum. §. ultimo non concurrere vtrunq; quòd ibi, cum res fuit obligata secundo, fuit obligata casu, quo priori desineret esse obligata, hoc expresso. quia in specie verum est priorem præferri, nec admitti posse concursum. Secundo pari diuinatione ita nodum dissoluit, vt in dicta. l. qui balneum. §. ultimo, secundus creditor scierit rem alienam & alteri obligatam. quam & alia de causa hanc dissolutionem improbat Bartolus. nempe, quòd tunc pignus non consisteret, ac propterea nullo tempore posset conualescere, cum tamen contextus planè indicet, posse aliquo casu conualescere, vt neutra Accursij conciliatio lectoris animum expleat.

Ego hunc nodum & verius, nisi

OBSERVATIONVM

nisi fallor, & facilius explico: nimirum in dicta .l. qui balneum. §. vltimo non dici priorem creditorem posteriori iure in prædio illo post quæsito aut prælatum fuisse aut esse præferendum: sed ex facto ita accidit, vt post traditum marito æstimatum prædium debitor Titio priori creditori pecuniâ exolueret. qua exoluta putabat Mæuius secundus creditor sibi ad integrum debitum pignus conualuisse, vt pote Titio priore creditore iâ de medio, vt dicitur, deducto, nedum pro quantitate ipsi Mæuii debita. quod negat Africanus dicens non ideo magis Mæuii pignus conualescere. quibus verbis satis indicat, pro quantitate quidem ipsi debita concurrisse cum Titio. Mæuius itaq; in solidam quantitatem sibi debitam prædium teneri volebat, vt pote Titio iâ dimisso. hoc negat Africanus: pro quantitate autem ipsi Mæuii debita nihil aut negat aut immutat. vnde id responsum non modo nostræ non aduersatur sententiæ, verum etiam eam confirmat.

5 Ex quo & aliud deduco annotatu non indignum: licet res pignori data duobus successiue, vt nostri loquuntur, insoli-

dum sit vtrique pro quantitate vtrique debita obligata, & ideo vterque possit insolidum agere, vt in .l. si fundus. §. si duo. ff. de pigno (quanquam si concurrant in agendo, prior præferatur, nam ita est ille. §. si duo intelligendus, vt & obiter indicat Bartolus in dicta .l. qui Balneum. §. vltimo) vbi tamen res aliena duobus pignori datur successiue, cuius dominium postea debitor nanciscitur, cum in ea re vterque concurrat, non posse eos insolidum agere, quasi vtrique eorum in solidum sit obligata. atque in hunc modum dictum. §. si duo. esse declarandum. quod arbitror verissimum. vt sic ille paragraphus, si duo, in re loquatur duobus pignori successiue data, cuius pignus statim constitit. quod non est in re aliena ad eum modum pignori data, tamen si postea debitor eius rei dominus efficiatur,

6 Cuius tamen paragraphi argumentum, vt & hoc obiter addamus, illud existimo, quod ibi dicitur: si duo pariter de hypotheca paciscantur, hoc est, eodem momento, pro quantitate debiti vnicuique eorum esse obligatam, non pro partibus dimidijs, & in bonis post quæsitis a debitore, qui bona simpliciter

Martiani respo-
sum ex
l. si fun-
dus. §. si
duo. ff.
de pig-
no. ex-
plica-
tur.

Dictus
§. si duo
rursus
declara-
tur.

citer

citer, aut quæ est habiturus, duobus creditoribus successiue obligauit, locum habere, vt proinde in illis bonis post quæ sitis non vterque creditorum pro dimidia, sed vterque pro quantitate cuique eorum debita rem illam res ve illas post quæ sitas habeat obligatas. argumento, vt dixi, dicti. §. si duo. cum eo tempore, quo bona illa quæ runtur, pariter & eodem momento iuxta nostram, quam tuemur, sententiam vtrique obligentur.

Quin vt ad dictā. l. qui balneum. §. vltimo, reuertamur, si quis contumacius asseueret priorem ibi aut fuisse iure prælatum, aut esse præferendum, quod tamen, vt dixi, verum non est, sed si quis contendat ita esse, adhuc nostræ sententiæ, quæ habet, ex duobus creditoribus, quibus quis deinceps seu successiue bona simpliciter, seu quæ est habiturus obligat, neutrum alteri, hoc est, ne priorem quidem in post quæ sitis præferri, paragraphus ille non obstabit, id autem erit, quod subiiciam, vt lectorē exigat paulo attentio rem. dico itaque dictam. l. idēque. §. vltimo, quæ ostendimus eam probari sententiam, locum habere, vbi quis bona, quæ esset habiturus, obli-

gat, aut, quod idem est, bona simpliciter. quo casu verum est in postea quæ sitis vtrumque creditorem concurrere. ea ratione, quia bona post quærenda in ea specie sub conditione intelliguntur obligata, si eorum dominium debitor nanciscatur. at in dicta. l. qui balneum, §. vltimo, non fuerunt obligata aut bona simpliciter, aut quæ debitor esset habiturus, sed certum quoddam prædium Titio, mox Mæuio. quo casu prior debet præferri, non vterque concurrere. hac inter eas species discriminis ratione: quod in dicta. l. idēque. §. vltimo, res, vt dixi, sub conditione intelligitur obligata, si quando eius dominium debitor nanciscatur. at in specie dictæ. l. qui balneum. §. vltimo, cum certum quoddam prædium certa ve prædia aliena obligantur Titio, mox Mæuio, nihil sub conditione obligatur, sed, quantum in ipso est debitore, pure prædium obligatur vni, mox alteri. vnde nihil mirum, si prior secundo præfertur. in specie enim dictæ. l. idēque. §. vltimo non est, cui ea bonorum post quærendorum innitatur obligatio, at in specie dictæ. l. qui balneum. §. vltimo, est aliquid præsens, cui dicit possit obli.

OBSERVATIONVM

obligatio inniti ad quod opti-
me conducunt, quæ diximus
harum posteriorum capite se-
cundo numero nono, versicu-
lo, diuersitatis autem rationē.
& rursus numero ultimo, versi-
culo, si de legato annuo. cum
diuersitatis reddimus causam,
quare in ratione legis Falcidie
legatum annuum sub cōditio-
ne non æstimetur, æstimetur
autem annuū legatum in diē,
tametsi & illud pro sequenti-
bus annis sit conditionale.
Quæ non arbitror contem-
nenda.

8 Quartò idem Accursius, ta-
met si eius ordinem non ser-
uauerim, pro recepta illa sen-
tentia Scauolæ adducit respō-
sum ex. l. vltima. hoc titulo. ff.
qui potius in pigno. habe. cu-
ius sunt verba in principio.

Scauolæ
respon-
sum ex.
l. vlti-
ma. in
prin. ff.
qui po-
ti. pig.
habe. la-
re expli-
catur

Titius Seia ob summam,
quæ ex tutela ei condemnatus
erat, obligauit pignori omnia
bona sua, quæ habebat, quæq;
habiturus esset, postea mutua-
tus à fisco pecuniam pignori
ei res suas omnes obligauit &
intulit Seia partem debiti, &
reliquam summam nouatio-
ne facta eidem promisit:
in qua obligatione similiter,
ut supra, de pignore conue-

nit. Quisum est, an Seia præ-
ferenda sit fisco & in illis re-
bus, quas Titius tempore prio-
ris obligationis habuit: item
in his rebus, quas post priorem
obligationem acquisiuit, do-
nec vniuersum debitum suū
consequatur. respondi nihil
proponi, cur non sit præferen-
da.

Et est vtique clius hic adeo
non superatu facilis, vt nisi vo-
lēs nolēs cessim ire habeas, ni-
hil sit tibi de primo conatu re-
mittendū. est enim res cū Ser-
bidio Scauola quæstionem
sæpe, aut quæstiones potius vi-
no verbo absolvente, ac velut
indignante, si in somniculo-
sum incidat lectorem, aut qui
in gymnasio vel laquearia tan-
tum spectet intentius, vel de
horologio tacitus queratur tar-
dius sonante.

Videtur itaque ibi probari
apertissime: ex duobus credi-
toribus, quibus quis ordine bo-
na, quæ est habitus, aut, quod
idem est, bona simpliciter seu
infinite obligauit, priorem in
postea quæsitis posteriori præ-
ferri: ac prouide veram esse re-
ceptam, non autem, quam nos
defendimus, sententiam. vnde
non temere nec colore nullo
Bartolus in dicta. l. si is qui.
idem

idem & Baldus in dicta. l. idē-
que. §. vltimo. in commenta-
rijs recētioribus. idem Baldus
in dicta. l. vltima. & in. l. hac
edictali. §. omnibus sub. §. his
illud. C. de secun. nupti. Pau-
lus in. l. in operis. ff. loca. ca-
sum esse de ea quæstione in di-
cto Sceuolæ responso dixerūt.
nec aliud dixit Bart. in. l. licet.
C. qui poti. in pigno. habe. &
Speculator titulo de obligati.
& soluti. ne tibi prolixiore fīā
scriptorum relatione mole-
stior. Dicitur enim ibi Seiam
priorem creditricem, cui debi-
tor bona, quæ esset habiturus,
obligauit, præferri fisco secun-
do creditori etiam in bonis
post vtriusque quæsitis obliga-
tionem, nec in illis Seiam &
fiscum concurrere.

Accursius eā obijcem duo-
bus amolitur modis, ne eius
sententiæ, quam & nos sequi-
mur, refragetur.

Priore modo & in dicta. l.
vltima & in dicta. l. si is qui, di-
cit, ideo in dicta. l. vltima prio-
rem in bonis post vtriusque o-
bigationem quæsitis, præfer-
ri, quia interuenit priuilegium
tutelæ. quasi dicat, ubi alter est
priuilegiarius, eum præferri.
quæ conciliatio mire videba-

tur Sceuolæ verbis conuenire,
si alter tantum, non etiam vter-
que esset priuilegiarius. nunc
eum & mulier & fiscus sint pri-
uilegiarij, eò videtur causa de-
duci, ac si neuter esset priui-
legiarius.

Posteriore modo id fortas-
se sentiens Accursius, quod mo-
do dixi, in dicta. l. vltima di-
cit, ibi non dici Seiam præfe-
rendam in vniuersis bonis Ti-
tij, hoc est, etiam in quæsitis
post vtriusque obligationem,
sed in ijs duntaxat, quæ ante
obligationem fisco factam Ti-
tius quæsiuit. vt intelligamus,
duas Sceuolæ propositas fuis-
se quæstiones. Alteram: an in
ea specie Seia esse fisco præfe-
renda etiam in illis rebus, quas
Titius tempore habuit obliga-
tionis. Alteram: an in illis re-
bus, quas post priorem obliga-
tionem Titius quæsiuit, fisco
quoque Seia sit præferenda.
Sceuolam autem priorem illā
duntaxat absoluisse, nimirum
Seiam fisco in bonis illis præ-
ferendam, quæ Titius habuit
tempore obligationis. de po-
steriore autem, hoc est, de il-
lis bonis, quæ post priorem
obligationem Titius quæsiuit,
nihil respondisse. Ac proinde
hic non probari in themate
§ quæ

OBSERVATIONVM

quæstionis, de qua agimus, priorem creditore in post quæsitis præferri.

Hanc utriusque responsi conciliationem post Buttricarium in dicta lege vltima sequitur ibidem Fulgosius. tanquam Scæuola pro re confessâ habens in post quæsitis non esse Seiam præferendam, sed vtrumque Seiam & fiscum concurrere, nihil de ea quæstione responderit.

Volo & ipse tâtis per certe, dum re hanc exactius pertracto, Scæuolæ propria quadam in respondendo breuitate conciliationem hanc iuuare, adducto, qui nunc succurrit, Scæuolæ eiusdem altero loco. ex. l. Stichus. in principio. ff. de conditio. inde. his verbis: quæsitum est, an pecuniam, quam hæredibus dedit, ut indebitam datâ repetere, & qua actione possit: respondi, si eâ pecuniam dedit, quæ nec ex operis suis, neque ex re eius, cui bona fide seruiebat, quæsitâ sit, posse repeti. ecce cum duo sit rogatus Scæuola, an scilicet ea pecunia posset repeti, & calu, quo repeti posset, qua actione repeti deberet, ad illud tantum prius de repetitione videtur respondisse nihil de secundo, hoc est, de actione. Qui Scæuolæ laconismus in causa fuit, ut Accursius

ibi in Scæuolam iocaretur, quia si aut morte præuentus secunda illi quæstioni respondere non potuerit, aut quo tempore ei sunt illæ propositæ quæstiones, de posteriore nihil inaudierit. Sic enim scribit ibi Accursius in glossa vltima. super actione præuentus, vel ut surdus non respondet. apparet autem Accursiano glossemati vocem morte deesse, atque ita legendum, super actione morte præuentus, &c.

Nihilominus tamen constanter affirmo eam Accursij conciliationem, quâ & Iacobus Buttricius, & Fulgosius probant, quæ habet, in nostræ quæstionis themate nihil de bonis post obligationem fisco factâ quæsitis respondisse, falsam prorsus esse, nec vlllo pacto sustinendam. ut quæ contextum ipsum violet: & verbis illis, respondi nihil proponi, cur non sit præferenda, vtranque aio quæstionem fuisse comprehensam. hoc est, Scæuolâ hoc respondisse. & in illis rebus, quas Titius tempore prioris habuit obligationis, & in illis etiâ, quas post obligationem fisco factâ Titius quæsiuit, Seiam esse præferendam. nec conueniebat præterea, ut verba illa, ad priorē quæstionē, quæ remotior erat, referrentur, ad posteriorio-

Accursij glossa ex l. Stichus. in principio. ff. de conditio. inde. annotatur.

posteriorem autē, quæ his ver-
bis propior ac cōiunctior erat,
nō referrētur. nā is scrupulus,
qui Fulgosiū urgebat, quod iux-
ta eā conciliationē nihil esset
dubitationis, scilicet in bonis,
quæ Titius habuit tēpore obli-
gationis Seia factæ fisco eam
esse præferēdā, minimum mē-
mouisset, habet enim & prior
illa quæstio suā dubitationem,
hanc utiq; ut mihi quidē vide-
tur, quod eū nouatio interces-
sisset, cuius nō sine causa in cō-
textu fit mētio, videbatur fisco
præferēdus, ut qui habito respe-
ctu ad nouationē prior & pri-
uilegiarius inueniretur. cuius
tamen contrariū Sceuola respo-
dit, nouatio enim volūtaria, ut
circa d. l. vlti. cōtra Oldradū tra-
dit Bart. in. l. si is qui. ff. de iure
fisci, non tollit priuilegium tu-
telæ precedentis, nisi hoc no-
minatim actum sit.

Quod autē supra dicebam
alicubi Sceuolam de duabus
quæstionibus interrogatū vni
tantū videri respondisse, ut in
d. l. si Stichus in principio. ff.
de condi. inde. haud multū pre-
mit. nam & ibi Sceuola pro
suo laconismo vtrique respon-
disse censendus est quæstioni,
hoc est, non solum pecuniam
eam repeti posse, sed & condi-
tione indebiti repetendam.

quod & titulus ipse, sub quo
id responsum situm est, in re
obscura demonstrat.

Quid ergo, dixeris fortasse
tu, nec sine ratione dixeris, tu,
qui Accursij, qui Butricarij;
qui Fulgosi probas sententiā,
in nostra, scilicet specie neu-
trum creditorem in post quæ-
sitis præferri, hoc est, ne prio-
rem quidem, sed vtrunque cō-
currere, respondes dictæ legi
vltimæ in principio. ff. qui po-
ti. in pignore habe. de quā iam
dudum agimus? nempe hoc:
Seiam ibi, siue maiorem eam
proponas, siue minorem (non
enim in hoc quicquam ibi re-
fert) propter tacitam hypothe-
cam, quam in bonis tutoris &
curatoris inducit. l. pro officio
C. de admini. tuto. & similes,
(nam Titium eius fuisse tuto-
rem satis indicat contextus)
præferri etiam fisco. cum sem-
per prior inueniatur. scribit
hoc & Dinus in capite, qui
prior de regu. iur. libro. 6. post
medium, tacitam præceden-
tem hypothecam præferri ex-
pressæ posteriori etiā fisci per
l. vnā. C. de re alie. geren. non in-
terdici rerū suarū alienationē.
Secundum quæ & alia dub
ex dicta. l. vltima in principio.
ff. qui poti. in pigno habe. do-
duco.

OBSERVATIONVM

Præius est, in tacita hypothe-
ca venire etiam bona futura.
quod licet non ex dicta. l. vlti-
ma, asserit Baldus in. l. hac edi-
ctali. §. his illud, paulò ante fi-
nem. C. de secun. nupti. & in
l. 3. C. de priui. fisci. quam opi-
nionem vel ex dicta. l. vltima,
existimo verissimam. ut cun-
que Ioannes dixerit in lege vl-
tima. C. quæ res pigno. obli-
gati. in glossa vltima.

Posterius est, in bonis futu-
ris, hoc est, etiam post vtriusq;
obligationem quæ sitis tacita
hypotheccam vnus præferri al-
terius posteriori. Ex quo ele-
gans sumitur declaratio ad eã,
quam tuemur, sententiam: ut
quod dicimus, ex duobus cre-
ditoribus, quibus quis de in-
ceps bona simpliciter, aut quæ
est habiturus, obligauit, neu-
trum alteri præferri, sed vtrum-
que concurrere, ita demum lo-
cum habeat, nisi prior tacitam
habeat hypotheccam. tunc enim
ille præfertur, etiam si poste-
rior quoque tacitam habeat hy-
potheccam, qualis est fiscus. Qua-
si in tacita hypothecca lex ipsa
præuenerit, & velut iam nunc
bona ea affecerit. Quæ si quis
contempserit, suo fruatur iudi-
cio, ipsi certe verissima puta-
mus.

Quinto, pro recepta senten-
tia Caltrensis in. l. in operis. ff.
loca. hanc adducit rationem,
quod licet eodem tēpore bo-
na futura incipiāt vtrique obli-
gari, secundum tamen ordinē
intellectus prius intelligantur
obligata priori, cuius genera-
lis (adde tu, vel infinita) præces-
sit hypothecca. cui rationi res-
pondeo negando secundum or-
dinem intellectus prius intelli-
gi priori obligata. nam si res
futura videtur sub conditione
obligata, si quando fuerit obli-
gantis, ante quā sit eius, non
est, quod intelligatur priori o-
bligata. Si ergo, quo tēpore eā
debitor acquisiuit, duos habet
pares creditores, cur non vter-
que concurrat?

Sexto, pro earecepta sentē-
tia Iacobus ab Arenis in sua dis-
putatione, Bart. in. l. licet. C.
qui poti. in pigno. habeat. aliam
adducit rationē, nimirū hanc:
in pignoribus cōuentionē esse,
quæ acquirat ius in pignore,
non ipsius rei acquisitionē, ut
in. l. 1. ff. de pig. acti. ideoque
conventionis esse tempus in-
spiciendū, non acquisitionis, ac
propterea priorē creditorē in
post quæ sitis esse præferendū,
cui rationi itidē, ut superiori re-
sponsum est, respondeo, ne-
gando tempus conventionis

ac non potius acquisitionis esse spectandum, ex ijs, quæ proxime & in tertio pro nostra sententia argumēto diximus.

Septimo pro ea recepta sententia adducitur. l. hac edictali. §. omnibus. C. de secundum nuptias. quasi ibi probetur in hypotheca tacita ipsa statim conventionione induci ordinem praelationis, & conventionem esse inspicendam, non dominij acquisitionem, multo ergo fortius idem esse in expressa dicendum. & est Iacobi ab Arenis in illa disputatione argumentum. quod sequitur & Baldus in dicto. §. omnibus. & in. l. idemque. §. ultimo. commentarijs posterioribus. ff. qui potius in pigno. habe. & in. l. ultima eodem titulo. & utrobique etiam Bartolus. probatur enim ibi bona matris, quæ ad secundas nuptias transiit, tam quæ eo habet tempore, quam quæ est habitura, filiis prioris matrimonij esse obligata pro ijs rebus, quæ ab eorum patre ad eam peruenerunt, adeo ut in vendicandis ijs rebus, quisquis cum ea, quæ ad secundas transiit nuptias, contraxerit, posterior habeatur. sed nec hoc argumentum nostræ obstat sententiæ: qui in expressa loqui-

mur obligatione. Nam in tacita fatemur priorē esse in postquæsitis præferendum, ut diximus paulo ante, versiculo, posterius est.

Octauo pro illa receptiore sententia adducitur. l. licet. C. qui potius in pigno. habe. per locum ab speciali. nam si speciale est, ut in eo prædico, quod mea pecunia ad hoc data comparatum est, cum pacto, ut statim ac esset comparatum, esset mihi obligatū, potior sim prioribus creditoribus, ergo alias priores præferentur. debile prorsus argumentum, nec enim ex eo sequitur necessarium alias priorem præferri, cum possint concurrere. itaque argumentum illud, quod pro recepta sententia ex illa. l. licet, afferebat Iaco. ab Are. & etiā Barto. in. l. si is qui. de iure fisci. scilicet, quod si in bonis post quæsitis is demum secundus creditor præfertur, cuius pecunia emptæ sunt, & eidem specialiter obligata, ubi non sunt eis specialiter obligata præfertur prior non secundus, debile, ut dixi, est, cum non magis euincat priorem præferri, quam utrumque concurrere.

Nono pro illa crebriore sententia adducitur lex in rebus. C. de iure dotium.

OBSERVATIONVM

per locum itidem ab speciali. nam si est speciale in muliere, vt pro rebus in dotem datis præferatur mariti creditoribus anterioribus, contrarium erit in cæteris à muliere, hoc est primus præferetur. nam ita & Bartolus ibi & alij alibi eam legem expendunt. fragili profecto, vt etiam proxime dixi, argumento. Non enim ex hoc, quòd sit in muliere speciale, vt pro rebus doti datis præferatur mariti prioribus creditoribus, sequitur, si de cæteris agamus creditoribus priorem primumve præferri, cum possint concurrere.

Decimo in eam etiam sententiam adducitur. l. 2. C. qui poti. in pigno. habe. vbi dicitur, cum de pignore vtraque pars contendit, præualere iure, qui potior est tempore. quod est eiusdem Iacobi ab Arenis argumentum, vt etiam constat ex Ioanne Andreæ ad speculatorem titulo de obligationibus. §. 1. quod non multò firmitus est argumentum. fatemur enim priorem tempore potiorum esse iure, negamus tamen in specie nostra alterum esse priorem, cum vtrique eodem tempore incipiat res obligari. nec alio modo exclu-

ditur. l. 1. C. eodem titulo, vbi dicitur priorem tempore potiorum esse iure. & regula capitis, qui prior de regulis iuris, libro. 6. vbi idem dicitur.

Vndecimo potest & pro ea sententia adduci ea propositio, quam in aliam rem adducit Baldus in. l. qui balneum in principio. ff. qui poti. in pigno. habe. quæ fuit Iacobi Butricarij in. l. quisquis. C. de rescin. venditio. citante Petro à Ferrara in forma libelli pro actione hypothecaria. §. sub eadem obligatione, versiculo, ratio est. scilicet, quòd quælibet obligatio necessaria ex causa de præterito sortitur ius prælationis contra obligationem interim interuenientem, & quòd atinet ad illud ius prælationis, trahitur retro. quod & probatur in dicta. l. qui balneum in principio. sed nec ea obstat propositio. dico enim illud procedere in bonis quæ sitis ante obligationem illam in medio interuenientem, vt ibi constat versiculo, quoniam tamen iam tunc in ea causa eros esse cepisset &c. quod non est in specie nostræ questionis. quippe in qua bona futura non potuerint esse tempore obligatio-

tionis in ea causa. & sic est omnino intelligenda lex illa, qui balneum in principio. & ea Butricarij ac Baldi propositio.

Vt ex iam dictis meo quidem iudicio ea constet sententia, quam crebriore scriptorum reiecta sequimur: nempe ex duobus creditoribus, quibus quis bona, seu simpliciter ac infinite, seu quæ est habitus, successiue, hoc est, diuersis temporibus obligauit, neutrum alteri, hoc est, ne priorem quidem posteriori in post quæsitis præferri, sed vtrunque concurrere. Qua in quæstione expedienda multa iurisconsultorum responsa ita declarauimus, vt fortassis candidus lector gratiam sit habiturus.

9 Addemus tamen etiam nū de more nostro, quò melius possit velut in numerato haberi, nostræ quæstionis epitomen.

Ex duobus creditoribus, quibus quis bona simpliciter, seu infinite, quæue est habiturus, diuersis temporibus obligauit, neuter alteri, hoc est, ne prior quidē posteriori in post

quæsitis præferatur: sed vterque concurrat.

Ex duobus creditoribus, qui in post quæsitis concurrunt, ita eos concurrere intelligendum est, vt non pro dimidijs concurrant, sed pro quantitate eorum cuique debita. vt si Titio debeantur viginti, Catio decem, Titius pro besse, Catio pro triente concurrant.

Ex duobus creditoribus, quibus quis bona simpliciter, seu infinite, quæue est habiturus, diuersis temporibus obligauit, si casu ita sint ea bona obligata, si priori desinerent esse obligata, prior in post quæsitis præferetur.

Ex duobus creditoribus, quibus alicuius bona tacite sunt lege ipsa obligata, etiam in post quæsitis prior præferatur, quasi lex, quæ potentius solet operari, pignus præuenierit, & velut iam tunc affecerit.

Ex duobus creditoribus, quibus quis certum quoddam prædium prædiæue aliena successiue, hoc est, diuersis temporibus obligauit, debitore postea dominium nanciscente priorem debere præferri, non vtrunque concurrere.

OBSERVATIONVM

10 Superest nunc, vel ob hoc, ne hæc charta vacet, vt circa Accursij glossam vltimam in l. si is qui. ff. de iure fisci, cuius supra mentio facta est, hoc annotemus, nempe duobus in locis esse corruptam. semel, cum in illa quæstione, ite quid si duobus, legimus, & hoc in eo scilicet. cum legendum sit, & hic, in eo scilicet. & rursum, dum paulò post legimus, & in ante quæstis dicit, delenda enim est copula & vt intelligamus Accursium ibi respondere ad legem, qui generaliter, quæ in contrarium solet adduci. Quin & vltimum eius verbum occupat, modo subiunctiuo legendum est, occupet. Atque adeo, nisi eam glossam duobus illis locis ad eum, quem dixi, modum castigas, Accursij sensus non consistet. ne hæc tanquam minutula contempnas.

11 Ac ne illud quidem prætermittam, quod fortassis lectorem etiam non stupidum iure possit morari, circa Scæuolæ responsum ex lege vltima. ff. qui potio. in pignore. habe. cuius itidem supra otiosius meminimus: nempe quod Accursius ibi in glossa prima

Titium tutoris hæredem facit, non tutorem, hoc ideo, eum fecisse, quia si Titius esset tutor, & Seia minor, dubium non esset, quin etiam in post quæstis Seia esset fisco præferenda, vt cui bona Titij tacite essent lege obligata. Accursius autem negat ex duobus creditoribus quibus quis bona simpliciter, aut quæ est habiturus, successiue obligauit, priorem in post quæstis præferri, sed vtrunque ait concurrere. porò cum videret Accursius dictam legem vltimam in contrarium vrgere, dum Scæuola respondit, nihil proponi cur non sit Seia præferenda, ad hoc descendit, vt diceret Scæuolam ad quæstionem tantum de quæstis ante obligationem respondisse, non ad quæstionem de post quæstis. at id corrumpere contextum est, non exponere. Quare ipse, cui Accursij placet sententia, scilicet ex duobus creditoribus, quibus quis bona simpliciter, aut quæ est habiturus, successiue obligauit, neutrum præferri, sed ambos concurrere, aio dictam legem vltimam non obitare. non enim ibi loquitur de duobus creditoribus,

bus, quibus quis bona simpliciter, quæve est habiturus, successiue obligauit (nam eo casu verum est, neutrum præferri, sed vtrunque concurrere) sed loquitur in hypotheca tacita legis. vt proinde dicta lex vltima prædictam declararet propositionem. hoc modò licet ex duobus creditoribus, quibus quis bona simpliciter, quæve est habiturus, successiue obligauit, neuter, hoc est, ne prior quidem in post quæsitis præferatur, sed ambo concurrant, si tamen prior tacitam habeat hypothecam, ille etiam in post quæsitis præferetur, etiam si posterior tacitam

quoque habeat hypothecam, qualis est fiscus, non autem concurrent. vt & supra diximus in eius legis explicatione, versiculo, quid ergo. & versiculo, posterius est. vbi diximus Titium tutorem esse, Seia autem nihil referre minor fuerit, an maior. vt ibi quoque dixi. ac ita fit, vt Accursianæ sententiæ, quam & nos probamus, nihil obster ea lex vltima.

* *

*

§ 5 Sum-

OBSERVATIONVM

SVMMARIVM.

1 **D**uplices efferes mobiles: alteras, quæ vfu cōsumuntur, quarum est vfu in abusu: alteras, quæ vfu minuūtur.

2 Verbum abutor & nostris iuriscōsultis & ceteris scriptoribus dupliciter accipi. interdum, vt in malum sonet, interdum vt omnimodam significet absumptionem.

3 Pecuniæ licet proprie non consistat vfu fructus, numismatum tamen proprie consistere.

4 Earum rerum, quæ sunt in abusu, vfu fructuarius cautionem de restituendis ijs, quales nūc sunt tempore incipientis vfu fructus, tenetur præstare, pecuniæ item vfu fructuarius de tanta pecunia restituenda.

Si casu post eam cautionem, aut crescat, aut decreseat pecuniæ æstimatione, vfu fructuario, aut crescere, aut decrescere. ibidem.

Si casu tam breui desinat vfu fructus, post eam cautionem præstitā, vt ex res, cave pecunia nō dum sint absumptæ, æstimatione nihilominus proprietario restituendam, quæ in cautionem venit.

5 Earum rerum, quæ vfu minuūtur, vfu fructuarius vtrius temporis debeat cautionem præstare, eius ne, quo vfu fructus incipit, an vero eius, quo desinit, late tractatur Frederici à Senis subiecto respōso, quod alioqui per obscurum declaratur.

Verba illa, modus donationis declaratur, quid sibi velint apud Papinianum in l. donationes in cōcubinam. §. species. ff. de dona.

vt cunque Accursius exposuerit, ibidem.

6 Vfu fructuarius earum rerum, quæ vfu minuuntur, dūtaxat teneri cauere de ijs restituendis, quales tunc erunt, cum vfu fructus desinet, modò dolus malus absit, quæ fuit abbatis Siculi opinio, & numero. 8. latius traditur idque verum esse ostenditur.

7 Vfu fructuarius earum rerum, quæ vfu minuuntur, nihil ab eo differre, cui earum rerum, quæ vfu consumuntur, relictus est vfu fructus, quod ad cautionem attinet, plurimum esse sententiam, quam tamen author non sequatur.

8 Abbatis Siculi, quā diximus, sententia nouis argumentis vera esse ostenditur.

Vlpiani responsum ex l. si vfu fructus mihi. §. si vestis. ff. vfu fructu. quemadmodum. caue. declaratur ibidem versiculo primo, &c.

Vlpiani responsum ex l. sed & si quid. §. & si vestimentorum. ff. de vfu fructu. explicatur, ibidem.

Quæ sit ratio, quare vfu fructuarius ceterarum vestium locare eas non possit, possit autem vestis scēnicæ vfu fructuarius eam locare, etiam si id testator facere non solet, ponitur ibidem in fine vno verbo.

9 In dictum Vlpiani responsum ex d. §. & si vestimentorum censura.

10 In §. constituitur de vfu fructu institutionibus non vulgaris cēsuræ, quæ in iudiciū Tribonianus, Theophilus, & Dorotheus componendarum constitutionum commissarij vocantur.

Accursij locus in eo. §. in glossa vltima emendatur negatione denota.

CAPVT. XXIII. QVO
ea explicatur quæstio, in
cautione ab usufructuario
rerum, quæ usu minuuntur,
præstada, præsentis ne tem-
poris, hoc est, incipientis
usufructus ratio sit in æsti-
matione habenda, an verò
desinentis.

OSTV
labat
prioris
capitis
argu-
men-
tum, vt
elegantior illa nec in frequen-

tior de
duobus creditoribus, quibus
quis diuersis temporibus bo-
na infinite, quæue esset habi-
turus, obligauit, vter eorum in
post quæ sitis præferretur, quæ-
stio fusiùs ac liberalius tracta-
retur quam nos rem fecisse se-
dulo opinamur, haud contem-
nendis de nostro quali quali
peculiolo in medium produ-
ctis animaduersionibus. quas
in eius quæstionis rem fuisse
versas, vel iniquior lector nò
modo nostrarum obseruatio-
num studiosus, nisi fallor, ag-
noscer.

Sequetur hoc capite quæ-

stio nec controuersa minus,
nec minus utilis: nempe earū
rerum usufructuarius, quæ usu
minuuntur, teneatur ne de ijs
proprietaryo restituendis ca-
uere, quales nunc sunt tempo-
re, scilicet incipientis usufru-
ctus: an vero, quales tunc erūt,
tempore scilicet usufructus
desinentis & restitutionis fa-
ciendæ. dabimus operam, ne
simus prolixiores. nec tamen
promittimus breuitatem, vbi
res ipsa nos toga reprehende-
rit, ibi desituri. Quod in docē
tamen plurimum addit per-
spicuitatis, aliquot erunt pro-
ponenda, quæ tractatum red-
dent faciliorem.

i Primum, duplices esse in
hoc argumento res mobiles,
quibus & se mouētes anume-
ramus. vnas, quæ usu cōsumun-
tur, quas easdem, vt intra quo-
que apparebit, usu tolli, & in
abusu esse dicimus. cuiusmodi
sunt vinum, triticum, oleum,
mel, & breuiter esculenta em-
nia & poculenta, & alia eius
generis: alteras, quæ non vti-
que usu ipso consumuntur, tol-
luntur ve, aut sunt in abusu, mi-
nuuntur tamen. cuiusmodi cæ-
teræ sunt res mobiles ac se mo-
uentes, mancipia putā, iumen-
ta, lecti, supellex, vtræque autē
ea rubrica contineri. ff. de usu
fru

OBSERVATIONVM

fru. earum rerum, quæ usu con-
sumuntur vel minuuntur. ne-
quis existimet idem vtrisque
verbis significari. easdem au-
tem esse, quæ usu consumun-
tur, & quæ usu tolluntur, quæ
que sunt in abusu (quod supra
diximus) ex eo apparet, quòd
quas res ea rubrica dixit usu cõ-
sumi, easdem. l. i. eodem titulo
dicit usu tolli, & easdem esse
in abusu. l. hoc senatus consul-
tum. §. primo & sequente.

Abu-
torver
bum du
plici-
tera-
pud iu-
riscōsul
tos acci-
pi.

2 Deinde verbū abutor duas
habere apud nostros iuriscon-
sultos alios etiam scriptores ac-
ceptiones. alterā, qua in malū
sonat, vt proinde abuti sit re
male, ac nō perinde, vt oportet,
vti. sic sumitur Vlpiano in
l. sed & si quid in ædificaue-
rit. §. i. ff. de vsu fru. mācipio-
rum quoque vsufructu legato
nō debet abuti, sed secundum
conditionem eorum vti. Sic
Paulo in l. si pendentes. §. i. ff.
eorū titulo, & istud solum ob-
seruandum, ne vel abutatur vsu
fructu, vel contumeliose & in-
iuriose vtatur. tamen si Accur-
sius ibi in altera, nempe in ea,
quam mox dicam, significatio-
ne accipiat, credo, dum existi-
mat, si abutatur ibi pro male v-
tatur, acciperetur, super vaca-
nea esse, quæ de contumelia &

iniuria sequuntur. sed non ita est. potest enim usufructuarius interdū re abuti, hoc est, male uti, etiam si non contumeliose aut iniuriose re fructuaria utatur. ut in eo, quem ex Vlpiano adduximus, loco alteram, qua omnimoda significatur consumptio. quomodo a nostris mutuatus Cicero in topicis ad Trebatium dixit. non debet ea mulier, cui vir bonorum suorum usufructum legauit, cellis vinarijs & olearijs plenīs relictis putare id ad se pertinere. vsus enim non abusus legatus est: Plautus in Asinaria in persona Cleretæ lenæ Argirippo roganti, ubi quæ dedi ante? respōdit, abusa. nā si ea addurarent mihi, mulier mitteretur ad te. nūquam quicquam poscerem. & in Bachidibus in persona Chrysalī serui, sed quid futurū est, quom hæc senex rescīuerit, quom se excucurrisse illuc frustra sciuerit. nos quæ aurum abusos? sic Vlpianus in dicta lege hoc senatus cōsultum paragrapho primo, ut supra dixi, si pecuniæ sit usufructus legatus vel aliarū rerum, quæ sunt in abusu. & rursus. paragrapho vltimo, quæ in usufructu pecuniæ diximus vel cæterarum rerum, quæ sunt in abusu, in abusu dixit, hoc

hoc est, quarum est vsus in consumptione. sic idem Vlpianus in lege sed & si possessori. §. item si iurauero. ff. de iure iuran. sed & si rerum, in quibus propter abusum constitui non potest, &c. propter abusum dixit, id est, propterea, quia absumuntur. Nec aliter sumitur in l. vbi adhuc. C. de iure dotium. sed fructibus earum ad sustentationem tam sui quam mariti filiorum, si quos habet, abutatur. hoc est eos absumat.

Tertio, cuiusque rei vsusfructuarius de utroque cauere debere: & vsurum se boni viri arbitratu: & cum vsusfructus ad eum pertinere desinet, restitutorum, quod ex re fructuaria extabit. ut in l. i. in principio. ff. vsusfructua. quem admo. caue.

3 Præterea, quanquam omnium rerum, quæ in patrimonio cuiusque sunt, legari ac constitui vsusfructus possit, siue ex soli sint, siue mobiles ac se mouentes, ut in l. 3. ff. de vsusfruct. & in l. 1. ff. de vsusfruct. earum rerum, quæ vsu consu. vel minu. proprie tamen neque naturali neque civili ratione earum rerum, quæ

vsu ipso consumuntur, & sunt in abusu, vsusfructum consistere. ut in §. constituitur. de vsusfructu. in institutionibus. hac nimirum ratione, quod cum vsusfructus sit ius alienis rebus vtendi fruendi salua rerum substantia, ut in l. i. ff. de vsufru. non potest earum rerum, quarum est vsus in assumptione ipsa, vsusfructus consistere. sicut nec pecuniæ, quæ hac certe in parte ijs rebus, quarum est vsus in assumptione, annumeratur. quippe cum pecunia propter assiduam permutationem quodammodo extinguatur, ut in dicto paragrapho constituitur. & in l. 2. ff. de vsusfructu. earum rerum, quæ vsu consu. vel minu. ut tamen, quod de pecunia diximus, sobriè intelligamus de pecunia, quæ permutatur. nam numismatum, quorum etiam vsusfructum constitui posse diximus his posterioribus capite octauo, non dubito, quin proprie vsusfructus consistat, quippe quæ non permutentur, sed eadem ipsa corpora tempore desinentis vsusfructus veniant restituenda.

Ultimo, ex iam dictis perspicuum esse: quod supra dictum est, vsusfructuarius cauere

OBSERVATIONVM

uere debere restitutum se, quod ex re fructuaria extabit tempore desinentis vsusfructus, nec in ijs rebus, quæ in abusu consistunt, hoc est, quæ vsu ipso consumuntur, tolluntur, nec in pecunia, quæ, vt dixi, hisce rebus adnumeratur, locum habere. cauebit tamen utiliter vsusfructuarius de restituendo eo, quanti res illæ æstimabuntur, & quod ad pecuniam attinet, de tanta pecunia restituenda, vt in dicto. §. constituitur.

His propositis, vt iam ad nostram reuertamur questionem, cum quaeritur, in cautione ab vsusfructuario rerum mobilium aut se mouentium præstanda, vtrius temporis æstimationis ratio sit habenda: eius ne, quo vsusfructus incipit, an verò eius, quo desinit, distinguendæ sunt res, quæ vsu ipso consumuntur, tolluntur, & sunt in abusu, quibus, vt diximus, proxima est pecunia numerata, ab ijs rebus, quæ vsu minuuntur.

4 Porro in ijs, quæ sunt in abusu, quibus & pecuniam exequamur, res est in expedito:

præsentis scilicet temporis, hoc est, incipientis vsusfructus æstimationem faciendam. vt quanti nunc sunt, tantum tempore desinentis vsusfructus restituatur. cum enim earum rerum vsus in ipsa sit absorptione, stultum sit dubitare, an eius temporis haberi debeat ratio in hac cautione, cum iam earum nihil probabiliter extabit. Qua ex propositione duo ipse deduco: alterum est, si pecuniæ interim, hoc est, post præstitam cautionem & ante desinentem vsusfructum æstimatio crescat, aut decrescat, vsusfructuario, aut crescere aut decrescere, vt nec si creuerit, amplius possit petere proprietarius, quam est in cautionem deductum: nec si decreuerit, faciat satis vsusfructuarius, eam pecuniam restituendo, quæ non æquet æstimationem in cautione deductam. Alterum est, si casu tam breui desinat vsusfructus, vt ex res nondum sint absorptæ, cave pecunia permutata, nihilominus æstimationem eam proprietario restituendam, quæ in cautionem venit, vt nec inuito ac nolente proprietario possit vsusfructuarius res ipsas restituere, nec pecu-

pecuniam (si quid interim in æstimatione decreuerit) sed ad eam omnino æstimationem teneatur, quæ in cautionem venit: nec rursus proprietarius ab inuito vsu fructuario res ipsas extantes, eamve pecuniam (si casu eius creuerit æstimatione) habere, sed vtrinque cautione sit standum. nam quod dicitur in lege, si tibi vi vini. ff. de vsufruct. earum rerum, quæ vsu consu, vel minuuntur: qualis sit cautio petenda consilium est: cautione autem præstita verum est, quod diximus.

In ijs autem rebus, quæ vsu minuuntur, quarum præcipue gratia hoc caput addidimus, res est haud paulò dubitatio. quibusdam præsentis temporis æstimationem in ea cautione præstanda inspiciendam esse dicentibus: quibusdam contra, eam duntaxat æstimationem, quæ erit tempore finiti vsufructus.

Eam quæstionem iam olim mouit Fredericus a Senis responso. 46. cuius est initiū, iure cautum est, ad Ioannem a Plagiario eius temporis iuriconsultum nec cuiusvis, ut apparet, nominis eam referens, in qua tamen & Fredericus &

ab eo consultus Ioannes a Plagiario ita se gesserūt, ut non facile, quid senserint, perspicias. quantum tamen conlequor, in ea est Fredericus sententia, ut idem sit & in ijs rebus dicendum, quæ vsu minuuntur, quod dictum est in ijs, quæ vsu consumuntur. ac proinde præsentis temporis rationem habendam. nec facere satis fructuarium cautionem de restituendis ijs rebus, quales fuerint, cum vsufructus desinet, præstando. Quod autem ita sentiat Fredericus, ex hoc colligo, quod post propositum thema quæstionis ita inquit, forte ad prædicta facit. ff. de vsu fructu. l. vetus. cum lege sequente ad finem tituli. sed ibi loquitur, quando restitutio fieri potest ex fructibus. hæc tamen Fredericus. quidum respondet ad dictam. l. vetus. cum lege sequente, in ea se ostendit esse optimone, quæ dixi. nam in. l. vetus, & sequente dicitur gregis armenti ve fructuariū in locum inutilium capitum debere alia submittere. sed ille leges (inquit Fredericus) locum habent, quando restitutio (tu autem lege substitutio) fieri potest ex fructibus. quasi dicitur Fredericus, in specie nostra secus esse, nempe, ut non teneat-

OBSERVATIONVM

teneatur alias res tales summittere, ac substituere, aut prioris temporis pretium supplere.

At verò Ioannes à Plagiario, cum quo, vt dixi, eam quæ stionem Fredericus contulerat, his verbis respondit: si legatur fructus in speciebus, quæ usu non consumuntur (nam ea negatio deest in libris impressis) videtur secundum doctores legari proprietas, & ideo ad nullam cautionem præstandam tenetur, quasi sit proprietarius. arg. de auro & argen. lega. l. species. & argum. de donati. l. donationes in concubina. §. species. & ibi per dominum Dinum.

Huic Ioannis à Plagiario responsioni duo obijcit Fredericus: alterum, propterea eius responsionem veram non videri, quòd etiam ubi relinquatur vsusfructus earum rerum, quæ usu consumuntur, videtur quodam modo legata proprietas, & tamen earum rerum vsusfructuarius cautionem præstat de restituenda earum æstimatione. sic ergo & in vsufructuario earum rerum, quæ usu minuuntur, dicendum est, quãdo & in his secundum Ioannē à Plagiario legata videtur proprietas. alterum, quòd si teneas opinionem Ioannis à

Plagiario, scilicet legato vsufructu earum rerum, quæ usu minuuntur, proprietatem videri legatam, nihil referret, legarentur ne ex res, an earum rerum vsusfructus, quod absurdū sit dicere.

His obiectionibus pressus Ioannes ita rursus respondet: quod dicitur, legatarium earū rerum, quæ usu consumuntur, ad præstandam cautionem teneri de tanta pecunia restituenda, tunc demum verum esse, quando constat testatorem voluisse vsufructum constituere, ac ita procedere. l. si tibi vini. ff. de vsufr. earum rerum, quæ usu consu. quo casu hoc est, quando constat testatorem vsufructum voluisse constituere, idem & in earum rerum vsufructu, quæ usu minuuntur, dicendum esse, vt scilicet cautio de tanta pecunia restituenda præstetur. at in re dubia, hoc est, quando non constat testatorem vsufructum constituere voluisse, nihil referre, legentur ne res ex, an earum vsufructus, utroque enim casu legata videri proprietatem, ac proinde nullam cautionem esse præstandam. hic enim, mihi crede, est totius eius responsi verissimus sensus. tametsi Abbas Siculus in cap. cum cōstet, de

de pigno. neget certum ex eo
respōso quicquam colligi pos-
se. & nescio, an haecenus quis-
quam id responsum satis per-
ceperit. nec mirum, adeo, nisi
acrius animum intendas, per-
plexum est, & impeditum.

Quis autem Ioanni a Pla-
gario viro aliqui doctissi-
mo accedat putanti legato usu
fructu earum rerum, quæ usu
minuuntur, proprietatem vide-
ri legatā? nam. l. species. ff. de
auro & argen. lega. casum tra-
dit a nostra quæstione alienis-
simum. ibi enim species sim-
pliciter legata est. nec quod
deinde testator adiecit, quia
earum rerum tibi ususfructus
sufficiet, impedit, quominus
eo specie i simplici legato pro-
prietas legata videatur. nec itē
quicquam obstat Accursij glos-
sa in. l. si mulier. C. de iure do-
tium. quam & ipsam Ioannes a
Plagiario citat. quippe cum &
ea in casu loquatur nimium a
casu nostro diuerso. nēpe cum
legatur res ad usum. quo etiā
casu in re dubia proprietates cē-
setur legata. utroque enim ca-
su, hoc est, & in casu dictæ. l.
species. & in casu Accursiano
res ipsæ in re dubia censentur

relietæ, ut pleno habeantur do-
minio, non per usumfructum,
ut in consimili specie, & quæ
propius ad argumentum facit
nostræ quæstionis, dicit Mode-
stinus in lege quarta, digestis
de alimē. & ciba. lega. sicut &
in casu legis, donationes in cō-
cubinam. §. species, digestis
de dona. cautione, qua vir ca-
uet se restitutorū, quod extra
dotem pro vsibus vxoris tra-
ditum est, non modus dona-
tionis declaratur, nec ab usu
proprietates separatur. Quo lo-
co vocem illā, modus, parum
Accursius intellexit, dum sub-
audit, talis, ex quo facile possit
fieri reuocatio. cum modus ibi
moderatio sit & velut mensu-
ra ac restrictio. ut sit eorum
verborū sensus: illis verbis, pro
vsibus puellæ, non restringi do-
nationem, ut non videatur
proprietates a matre donata, sed
tantum ususfructus.

Papiniā
ni ver-
ba ex
l. dona-
tiones
in con-
cubinam.
§. spe-
cies, de-
claran-
tur;

Quis præterea eidem ac-
cedat Ioanni putanti, lega-
to usufructu siue earum re-
rum, quæ usu consumuntur,
siue earum, quæ usu minuun-
tur, nisi alias constet testa-
torem usufructum legare
voluisse, proprietatem lega-
tam

OBSERVATIONVM

legatam videri, non vsumfructum.

In summa in hac quaestione, quam mouit Fredericus, & perplexe Ioannes a Plagiario decidit, Ioannis eius hac est sententia: legato vsusfructus siue earum rerum, quæ vsu consumuntur, siue earum, quæ vsu minuuntur, proprietatem legatam videri non solum vsumfructum: nisi aliunde constet testatorem vsumfructum duntaxat legare voluisse, non etiã proprietatem. Ac proinde nullam eos legatarios de restituendis ijs rebus in re dubia teneri præstare cautionem. Si autem aliunde constet vsumfructum duntaxat testatorem legare voluisse, nõ etiã proprietatẽ, cautionẽ vtrunq; legatarium præstaturũ de restituendis ijs rebus, quales nunc sunt tempore incipientis vsusfructus.

- 6 Hanc ipsam quaestionem latius exequitur Abbas Siculus in dicto capite, cum constet, pœne iniquus Gregorio nono eius decretalis epistolæ auctori, quasi maligne ac imminute nostrum casum omiserit. cum iustius potuerit iurisconsultis succensere, qui tam multis de vsufructu titulis rem hanc

non tractarint dilucidius.

Est autem Abbatis sententia: vsumfructuarum earum rerum, quæ vsu minuuntur. duntaxat teneri cauere de ijs restituendis, quales tunc erunt, cum vsusfructus desinet. idq; ex sequentibus argumentis.

Primo dicit ea de re esse casum in. l. i. ff. de vsufructu. quem admodum caue. quasi, cum ibi dicatur vsumfructuarium cauere debere de vtendo fruendo & restituendo eo, quod iude extabit tempore, quo vsusfructus desinet, & paulò post dicatur eam stipulationem interponendam esse siue res sit mobilis, siue soli, satis consequatur, ex æquari res immobiles, & res, quæ vsu non consumuntur, sed minuuntur, ac proinde satis sit cautionem præstare de ijs rebus restituendis, quales tunc erunt, cum desinet vsusfructus.

Secundò adducit pro se, quòd in. l. i. ff. de vsufru. earum rerum, quæ vsu consumuntur, vel minuuntur. vt diuersæ ponuntur ex res, quæ vsu consumuntur, & ex, quæ vsu minuuntur. qua de re ipsum

ipsum titulum potuit citare. quasi, post quam ponuntur ut ut diuersæ, aliud in illis sit dicendum, quod ad hanc cautionem pertinet, aliud in his. ac proinde in illis, quæ usu consumuntur, cautio sit præstanda de tanta pecunia refundenda, quâti nunc sunt: in his autem, quæ usu minuuntur, solum de restituendo eo, quod inde tempore desinentis ususfructus ex tabit.

Tertio illud etiam pro se adducit: quod leges seu responsa, quæ æstimationem iubet præstari, qualis est. l. si tibi vini. ff. de usufru. earum rerû, quæ usu consu. vel minu. in rebus, quæ usu consumuntur, loquuntur, nec debent ad eas extendi, quæ usu minuuntur, magno alioqui ipsius ususfructuarij incommodo, si tales deberet restituere, quales accepisset. quod argumentum iuuat ipse altero argumento, scilicet, quod sic videmus in rebus, quæ usu minuuntur, commodatis, damnum minutionis ad dominum spectare non ad commodatarium. ut in lege, eum qui. ff. commodatis. q. l. v.

7 Diuersam tamen sententiam, nempe res, quæ usu minuuntur, nihil in hac cautione ab ijs differre, quæ usu con-

sumuntur, ideoque & in his, quæ usu minuuntur, cautionem esse præstadam de restituendis ijs, quales nunc sunt tempore incipientis ususfructus, non quales tunc erunt, cum desinet, video placere Speculatori titulo de diuersis cautionibus eo in loco, vbi agit de actione, qua agitur aduersus fructuariû earum rerum, quæ usu minuuntur, vestium puta & bouum: quæ & placet Fulgoso in. l. i. ff. de usufru. earum rerum, quæ usu consu. vel minuuntur. & in. l. si ususfructus mihi. §. si vestis. ff. de usufructu. quemadmodum caue. Ioanni Fabri & expressius Angelo, Aretino in. §. constituitur. de usufructu. in institutionibus. Baldo in. l. hac editali. §. his illud. C. de secund. nup. denique ea de re est Accursij glossa in dicto. §. si vestis. de qua & infra latius agemus. citat autem Accursius pro se legem tertiam, & quartam. ff. de usufru. earum rerû, quæ usu consu. vel minu. quæ nihil ad eam rem faciunt. suspicor eum voluisse citare legem secundam, & quintam in principio eodem titulo.

Quæ & ipsa sententia in dicto. §. constituitur, probari videtur, cuius hæc sunt verba: cō

OBSERVATIONVM

stituitur autem usufructus non tantum in fundo & adibus, verum etiam in seruis & in iumentis & ceteris rebus. exceptis ijs, quæ ipso usu consumuntur. Nam hæ res neque naturali ratione, neque civili recipiant usufructum. quo in numero sunt vinum, oleum, frumentum, vestimenta, quibus proxima est pecunia numerata, namque in ipso usu assidua permutatione quodammodo extinguitur, & paulò post: ceteræ quoque res ita traduntur legatario, ut eius fiant, sed æstimatis his satis datur, ut si moriatur, aut capite minuatur, tanta pecunia restituantur, quanti hæ fuerint æstimatæ. Ergo senatus non fecit quidem earum rerum usufructum (nec enim poterat) sed per cautionem quasi usufructum constituit. ecce in dicto. §. constituitur postquam Iustinianus in numero earum rerum, quæ usu consumuntur, posuit vestimenta, subiungit, sed utilitatis causa senatus censuit posse etiam earum rerum usufructum constitui, ut tamen eo nomine hæredi utiliter caueatur. & statim, ceteræ quoque res &c.

8 Mihi tamen Abbatis Sicut.

li placet opinio, nec tam ipsius argumentis, quæ nescio an satis ab inuitis rem extorqueant, quàm sequentibus.

Primo ex illo Vlpiani responso ex l. si usufructus mihi. §. si vestis. ff. usufructu. quemadmodum caue. cuius sunt verba: si vestis usufructus legatus sit, scripsit Pomponius, quanquàm hæres stipulatus sit finito usufructu vestem reddi, attamen non obligari promissorem, si eam sine dolo malo attritam reddiderit. Quid autem expressius nihil profecto: cum ibi dicatur, dum dolus malus absit, liberari usufructuariū vestem attritam reddendo. cum tamen vestis de earum sit numero rerum, quæ usu minuantur, nam quòd Accursius ibi de veste scænica eum paragraphum intelligit, mihi non vno nomine friuolum est. primum enim paragraphus ille de veste simpliciter loquitur, non de scænica veste, cuius nulla est eo in responso mentio. unde non est cur ad vestem scænicam restringatur Vlpianicum responsum, quod simpliciter & infinite de veste loquitur. deinde à vero est alieni si mihi vestis scænica usufructuaria

Vlpiani
respon-
sum. ex
l. si usufructus
mihi. §.
si vestis
ff. de v.
usufruct.
quæ ad-
mo. ca-
ue. ex-
plicatur

Vlpiani
respon-
sum. ex
l. sed &
si quid.
§. & si ve-
stimen-
torum.
ff. de v-
usufru.
explica-
tur.

rium à cæteræ vestis usufructuario, quòd ad hanc cautionem pertinet, differre. vt scilicet cæteræ vestis usufructuarius eam reddere teneatur ad eam æstimationem, quæ nunc est tempore incipientis usufructus: scænicæ autem vestis usufructuarius, qualis tunc est, cum usufructus desinet. Nec eam differentiam tradit Vlpianus in. l. sed & si quid. §. & si vestimentorum. ff. de usufru. quâ pro se citat Accursius cuius. §. hæc sunt verba, vt quidem hodie legimus. & si vestimentorum usufructus legatus sit, nō sicut quantitatis usufructus legatur dicendum est ita vti eū debere ne abutatur, nec tamen locaturum, quia vir bonus ita non vteretur. proinde & si scænicæ vestis usufructus legitur, vel annuli aurei, vel alterius apparatus, alibi quàm in scæna non vtetur. sed an & locare possit videndum est. & puto locaturum. & licet testator commodare non locare fuerit solitus, tamen ipsum fructuarium locaturum tam scænicā, quam funebrem vestem. Qui paragraphus, vt dixi, eam differentiam inter scænicam & cæteras vestes non tradit. nec hoc ibi agit Vlpianus, sed duntaxat damnat vtendi peruersitatem

& velut contraria ministeria, vt scilicet nec cæterarum vestium usufructuarius ita eis abutatur, ac si quantitatis sit ei legatus usufructus, nec usufructuarius vestis scænicæ alibi ea, quàm in scæna, vtatur. hoc tantum discrimine constituto: quòd cæterarum vestium usufructuarius locare eas nō poterit: scænicæ autem vestis usufructuarius locare eam possit, etiam si testator id facere non soleret. credo ne alioqui eius vestis nullus sit usufructus.

9 Ante tamen, quàm à dicto. §. & si vestimentorum recedā, cæteraque mea argumēta pro Abbatis Siculi sententia exequar, duo circa illum. §. annotauerim. Vnum est eum paragraphum hodie certe non vno loco corruptum circumferri. nam quod legimus, vel annuli aurei, deprauata proculdubio lectio est. quem enim apparatus in scæna præstare poterat aureus annulus? aut quid habet annulus etiam aureus cum veste commune? vt non temere pro eo, quod hodie habemus, vel annuli aurei, aliās legatur, velut aulæi. aulæa enim eum usum in scæna præstare solita fuisse, vel ex illo Ciceronis loco in oratione pro Marco Cæ-

Due circa d. §. & si vestimentorum animaduersiones.

OBSERVATIONVM

lio liquet, mimi ergo est etiā exitus nō fabulæ. in quo cū clausula nō inuenitur, fugit aliquis e manibus, deinde scabella cōcrepāt, aulaū tollitur. quod & indicat Horat. lib. i. epistolarū episto. ad Numiciū, chlamides Lucullus, vt aiūt, si posset cētū scænæ præbere rogat⁹, qui possum tot, ait: tamen & quærā, & quot habebo, mittā, post paulò scribit sibi millia quinque esse domi, chlamydū partē vel tolleret omnes. quanquam ibi de chlamydibus Horatius agit, nè de aulaeis, quæ diuersa sunt.

Rursus, quod ita legimus, quemadmodum a nobis supra paragsaphus, ille scriptus est, hoc est, quomodo hodie ~~citatur~~ fertur, ex librarij dormitantis in scitia natū esse, qui oblitus negationis, nō, quæ est in paragraphi princi. aduerbiū cū, quod erat post vocem sicut, sustulit: mox vt minus inepta lectio videretur, p̄ eo, quod recte legabatur, vt abutatur, scripsit, ne abutatur. quæ causa fuit, vt eū cōtextū sic habeam⁹ dispūctū, ac si verbis illis dicendū est, ad facti speciem, quæ præcessit, Vlpianici respōsi initiū ponatur. cū tamen totus ille cōtextus vñico decurrat spiritu, & in hūc modū & legi debeat & dispungi. & si vestimētorū vsusfruct⁹

legatus sit, nō sicut cūquātīcatīs vsusfructus legatur, dicendū est, ita eum vti debere, vt abutatur. quid, quod etiam Accursi⁹ ipse mutila offensus lectione dicit posse intelligi, vt verba illa dicendum est &c. super ne pendeāt, nec inde incipiat Vlpianus respondere: posse etiam intelligi, vt ibi Vlpianus ad speciem facti, quæ ponitur in. §. & si vestimentorum, incipiat respondere. nā hic est Accursij sensus, ne te hic diutius torqueat. alterum est: argumento meo, quod pro abbatis siculi sententia attuli, nihil officere siue vulgatam, hoc est, corruptam tuearis lectionem, siue quam veram esse & ipse dixi, & series demonstrat orationis.

Secundo ea abbatis sententia & ex hoc cōprobatur, quod cum vsusfructus, sit ius vtendi fruendi salua rerū substantia, & his rebus, quæ vsu minuantur, possit vsusfructuarius vti salua rerum substantia, libere his rebus sine dolo tamen malo vti potest, nulla alia præstita cautione, quā ea, quā supra diximus, & quam tradit. l. prima in principio. ff. vsusfructu. quemadmodum caueat, vsurum scilicet se boni veri arbitratu: & cum vsusfructus ad eum pertinere desierit, resti-

restituturū, quod ex re fructua-
ria extabit.

Tertio quia si volumus etiā
num scrupulosius agere, inter
has res, quæ usu minuuntur, &
bona soli aut vix aut nulla po-
tius in hac parte est differētia.
nam & bona soli velut deterū-
tur, & veterascunt. vt si ponas
ædium vsumfructū legatum,
quas necesse est tempore ipso
veterascere. aut si ponas non
nouellæ vineæ, sed paulo vetu-
stioris legatum vsumfructum.
& tamen nemo in hisce rebus
soli ampliorem debere vsum-
fructuariū cautionem præ-
stare dixerit, quam ea sit, quā
modo diximus. tantumque ca-
uendum est, vt dolus malus ab-
sit, nec ædibus male vtatur v-
sumfructuarius, aut etiā vi-
neæ seu fundo sequentis anni
fructus corrūpendo iuxta spe-
ciem, quā tradit Africanus in
l. & hæc distinctio. s. vltimo.
ff. loca. seu aliās. satis enim
est, quod ita vtendo ædium ac
fundi salua manet substantia;
quod & ipsum in his rebus,
quæ usu minuuntur, verum est
substantiam earū saluam ma-
nere, tametsi deterantur, ac
veterascant.

Quarto pro eadem senten-
tia adduco Caij responsum in
l. si tibi vini. ff. de vsumfructu ea-

rum rerum, quæ usu consumū-
tur, vel minuūtur, nominatim
in fine. nā cum dixisset ab usu
fructuario vini olei & frumen-
ti cautionem esse desideran-
dam, quando cunque is mor-
tuus aut capite minutus sit,
eiusdem qualitatis restitutu-
rum, aut æstimatis ijs certa
pecuniæ nomine cauendum
esse, id que esse commodius,
subiicit, idem scilicet de cæte-
ris quoque rebus, quæ usu con-
sumuntur, intelligemus. qui-
bus verbis apertissime Caius
ab ea cautione vsumfructuariū
rerum, quæ usu ipso minuun-
tur, liberauit.

Quinto non ineleganter
facit dictus paragraphus, & si
vestimentorum. lege, sed & si
quid. ff. de vsumfruct. quatenus
ibi dicitur, scænicę quidem ve-
stis vsumfructuariū locare
eam posse, etiam vbi testator
nō locare, sed commodare so-
litus erat: cæterarum autem ve-
stium vsumfructuariū loca-
re eas non posse. planissime in-
dicans vti quidem eum vesti-
bus posse, non præstita de ijs
quales erant, cum vsumfructus
cepit restituendis, cautio-
ne nam si æstimatæ fuissent,
aut deberent æstimari, & loca-
re eas posset, quippe qui æsti-
matione ipsa defungeretur.

OBSERVATIONVM

10

Paragra-
graphus
consti-
tuitur.
de vsu-
fructu.
in insti-
tutioni-
bus ex-
pendi-
tur, Tri-
bonia-
no Theo-
philo
& Doro-
teo in
iudiciū
voca-
tis.

Nec verò præter vnum
vllus mihi in hac quæstione
restat scrupulus, ac ne is qui-
dem generalis, hoc est, cir-
ca mobiles, quæ vsu minuun-
tur, sed circa vestes duntaxat.
quem & ipsum scrupulum ego
met a me mihi inieci, dū pro
Accursij & aliorum, a quibus
tamen discessimus, sententia
expendi paragraphum consti-
tuitur, de vsufructu in institu-
tionibus. quo in. §. vestimen-
ta ijs rebus videmus annume-
rari, quæ vsu ipso consumun-
tur, ac tolluntur, hoc est, quarū
est vsus in abusu, non ijs, quæ
vsu minuuntur. cum nos supra
contrariū dixerimus, imo ve-
ro cum interpretes nostri tam
ij, qui pro vsufructuario stant
earum rerum, quam qui con-
tra, hoc velut pro confesso po-
nant vestes scilicet ijs esse re-
bus annumerandas, quæ vsu mi-
nuuntur, non ijs, quæ vsu consu-
muntur, vt ex Speculatore, Fre-
derico, Fulgofio in. l. si vsus
fructus mihi. §. si vestis, Ange-
lo in dicto. §. constituitur, &
alijs patet. augetur autem, vt
supra quoque dixi, cum illum
§. pro Accursio expendi, scru-
pulus ex versiculo, ceteræ quo-
que res. &c.

Ac circa primum quidem,

quatenus ibi vestimenta ijs re-
bus annumerantur, quæ vsu ip-
so consumuntur, ac tolluntur,
& quarū est vsus in abusu, no-
lo lector expectet, vt in libra-
rium culpā reijciam, quasi de
suo eam vocem addiderit;
cum videam idem verbum ve-
stimenta apud Theophilum
quoque Græcum, quantum ex
versione apparet. ac ne vno
quidem in loco in eo. §. habe-
ri. maius est & audacius multò
in trium viros illos Tribonia-
num, Theophilum, ac Doro-
theum, quibus Iustinianus ip-
se institutiones componen-
das mandauit, culpā reijcere.
nec temere tamen, aut infir-
mis argumentis. nam primo
constanter affirmo nec iurifi-
consultis nostris, nec ceteris
iclaris authoribus vllas alias res
dici esse in abusu, quàm eas,
quarum est vsus in absumptio-
ne ipsa, hoc est, quibus vt uta-
mur, necesse est eas absumma-
mus. cuiusmodi esculēta sunt
omnia & poculenta, cera, se-
pum, & id genus alia. idem au-
tem esse dicere, res esse in abu-
su, & vsu consumi, tolli ve a-
pud nostros iurifconsultos su-
pra docuimus. id si verum
nest, vestes certè in abusu non
sunt. nec enim earum est vsus
in absumptione, sed in gesta-

tio

trione, hoc est, non est necesse statim eas omnimodo absumere, ut ijs utamur, sed gestare: veste enim utimur, cum in eum usum, in quem apta est, gestamus: veste autem abutimur, non cum ipsam omnimodo absumimus, sed cum ea aliter, quam debemus, utimur. Deinde negari non potest triumviros illos commissarios dictum §. constituitur. ex. l. 2. & 3. & l. 5. §. 1. ff. de usufruct. earum rerum, quæ usu consu. vel minu. transtulisse, ac poene ad verbum, at ijs in iuriconsultorum locis eo in Senatusconsulto, cuius & ibi, & in dicto. §. constituitur, fit mentio, vestimenta ne per somnium quidem memorantur. idque iure optimo, cum, ut diximus, eorum non sit usus in abusu, nam quod interpretes nostri, ut dixi, hoc pro confesso tradunt, nolo Triboniano & ceteris eius socijs noceat, ne eorum eleuet authoritatem. cum præsertim & citra hanc satis ijs, quæ diximus, premantur. nec verò triumviri illi indignentur, nobis ve succenseant, qui ista obseruauerimus, cum illis nos iustius succensere possimus, qui ad Senatusconsultum, ad iuriconsultorum responsa, ac contra ea, vocem il-

lam adiecerint. & quam rem rebus, quæ usu minuuntur annuatim oportuit, ijs annuatim merarint, quæ usu consumuntur, tollunturve, & quarum est usus in abusu.

Circa secundum autem de versiculo cæteræ quoque res, quo versiculo videtur dici, eandem cautionem præstare debere earum rerum, quæ usu minuuntur, usufructuarium, quam præstare debeat earum usufructuarius, quæ usu consumuntur, minor labor est. quippe cum versiculus ille, dum dicitur, cæteræ quoque res &c. ad eas duntaxat res referatur, quæ usu ipso consumuntur. cui rei argumento est evidentissimo ea, quæ sequitur, illatio, ergo senatus, &c. ut intelligas cæteras quoque res scilicet à pecunia, de qua modo dixerat.

Adderem & illud in eo. §. glossam Accursij ultimam corrumpe legi, dum ita legimus, & dominium non mutatur, cum sit legendum sublata negatione, nisi tam esset pusillum & deprehensibile.

ii Nunc, si placet, quæ latius supra diximus epitome appositæ contrahamus.

Epitome.

T 5 Dupli.

OBSERVATIONVM

duplices sunt res mobiles in hoc argumento præstandæ ab usufructuario cautionis. vnas, quæ vfu consumuntur, tollunturve, aut sunt in abusu (nam idem his tribus significatur) quibus & pecunia annumeratur: alteras, quæ vfu minuuntur (salua rerum substantia, non autem semel absumuntur).

Earum rerum usufructuarius, quæ sunt in abusu, cautionem tenetur præstare, aut aliarum rerum eiusdem qualitatis, cum usufructus desinet, restituendarum, aut (quod est commodius) de tanta pecunia restituenda, quanti nunc, tempore scilicet incipientis usufructus ex res fuerint æstimatæ. nam ita docet Caius in. l. si tibi vini. ff. de vfu. earum rerum, quæ vfu consu. vel minu. tametsi Ioannes à Plagiario apud Fredericum Senensem responso. 46. in singulari fuerit sententia; earum scilicet rerum usufructuarium, quasi proprietas ei legata videatur, ad nullam teneri cautionem, nisi aliunde constet testatorem usufructum constituere voluisse. præstita tamen iam cautione non erit illi alternationi locus, sed ea vtrique erit standum, siue res eiusdem qualita-

tatis se cauerit restitutum, siue tantam pecuniam se restitutum esse cauerit, quanti nunc tempore incipientis usufructus fuerint æstimatæ. nam ita est hoc argumentum intelligendum.

Pecuniæ numeratæ licet proprie non consistat usufructus, quemadmodum nec earum rerum, quæ sunt in abusu, de quibus modo diximus, usufructuarius tamen eius cauebit de tanta pecunia restituenda, cum usufructus desinet.

Earum rerum usufructuarius, quæ vfu minuuntur, ad nullam aliam cautionem tenetur, quam ad vulgarem illam de vtendo fruendo arbitrio boni viri, & de ijs rebus, quales tunc erunt, cum usufructus desinet, restituendis. cum hoc, quod si culpa sua attriuerit, aut deteriores reddiderit, id damni proprietario resarciat. ut cunque plures interpretes etiâ harum rerum, quæ vfu minuuntur, usufructuarium cautionem dicant præstare debere de restituendis ijs, quales sunt tempore usufructus incipientis.

Vestes, seu vestimenta ex earum rerum sunt numero, quæ vfu

vsu minuuntur, atque his omnino a iurisconsultis attribuitur, nec aliud senatusconsulto, quod hisce de rebus & de hoc est argumento factum, cautum est. ut cunque Tribonianus Theophilus & Dorotheus componendarum institutionum commissarii nulla profecto recta ratione ijs rebus vestimenta attribuerint, quæ vsu consumuntur, & sunt in abusu. ut proinde vestimentorum vsusfructuarius cauere debeat de eiusdem qualitatis vestibus restituendis, aut de tanta pecunia, quanti nunc sunt, cum incipit vsusfructus. Quæ de re velut in iudicium ab anthore vocantur.

In testatore vsusfructum relinquente toto hoc tractatu exemplum posuimus. idem tamen dicendum est, si ex voluntario contractu vsusfructus constituitur. vt. C. de vsufru. l. vsu fructu constituto.

SUMMARIVM.

A Ccursum & omnes prope modum haud recte intellexisse Iuliani responsum ex. l. eum qui ita. §. qui ita. ff. de verbo. obli. dum volunt stipulatorem ibi expressim decem annua fuisse stipulatum.

Eum qui ita stipulatur, decem, quoad vitam, dare spondes? de-

cem annua censeri fuisse stipulatum ex stipulationis ipsius modo & vocum significatione, etiam si non adiecerit annua. ibidem.

2 In laboleni responso ex. l. legatum in principio. ff. de annu. lega. nihil datum esse ultimæ voluntati, sed ex ipso legandi modo & vocum significatione fieri, ut quinquaginta annua legata videatur.

3 Idem omnino dicendum esse circa Scauolæ responsum ex. l. Titia §. ultimo eo de iustitio.

4 Quæstionem illam, quam in d. §. quita, mouent Bartolus & ceteri, an stipulatus decem, quoad viuat, sibi dari, videatur annua ea stipulatus, eo in Iuliani responso decidi, ut non fuerit eis necesse eam mouere, ac nec recte quid eam decidisse.

5 In eo Iuliani responso decem præsentia, hoc est, semel decem fuisse eum stipulatorem stipulatum, non annua decem falso Comensem & Iasonem existimasse.

6 Ponitur summa seu epitome eorum, quæ hactenus hoc capite dicta sunt.

7 Paria esse in hoc argumento dicere, decem, quoad vitam, dare spondes? & decem, quoad moriar, dare spondes?

8 Exponitur Iuliani contextus.

9 Vlpiani responsum ex. l. cum ij. §. si integra. ff. de trā. explicatur, dubitandi respondendi queratione assignata. & ibi pecuniæ fructu, seu viuris legato an ipsa pecunia debeat esse penes eum, a quo est legata, an vero penes legatarium.

OBSERVATIONVM

CAPVT. XXV. CIRCA

Juliani responsum ex .l.
cum qui ita .s. qui ita .ff.
de verbo. obliga.

ETVS
mea
quere-
la est,
si vo-
cū se-
mel si
gnifi-

catio contemnat̃, passim iu-
risconsultorum responsis ex-
plicandis peccari. id quod plu-
rimis nos locis luce clarius cō-
monstrasse candidus, nisi falli-
mur, lector non inficiabitur.
ostendemus, quantum spero,
idem factum esse in explica-
tione Iuliani responsi ex. l. eū
qui ita. s. qui ita. ff. de verbo.
oblīga. cuius hæc sunt verba.

Qui ita stipulatur, decem,
quoad viuiam, dare spondes?
confestim decem dari recte
petit. sed hæres eius exceptio-
ne pacti summouendus est. nā
stipulatorem id egisse, ne hæ-
res eius peteret, palam est.

Hic mihi cum Accursio,
Bartolo & cæteris prope omni

bus scriptoribus vna erit pug-
na: cum Bartolo item & cæte-
ris etiam prope omnibus alte-
ra. tertia cum Iasone post Co-
mensē. quarum eruditum le-
ctorem spectatorem non re-
cuso.

Primum inter Accursium
& omnes (si Comensē &
Iasonem aut certe paucos alios
excipias) manifestum est con-
uenire, hoc Iuliani responsum
de stipulatione annua decem
verbi gratia denariorum esse
intelligendum. quod & nos nō
solum ingenue fatemur, sed ve-
rissimum etiam esse constan-
ter affirmamus. sed hoc diuersi,
quod ipsi intelligunt stipulato-
rem ita dixisse, decem annua,
quod viuiam, dare spondes? ac
ita vocem annua in contextu
esse sub audiendam: ac nisi ita
ab stipulatore dictum esset, se-
mel tantum decem ex ea stipu-
latione debitum iri: nos autem
(quod ipsorum bona venia di-
ctum esto) cōtra existimamus.
nempe sic stipulatē, decem,
quoad viuiam, dare spondes?
etiam si in ea stipulatione an-
nua non adiecerit, annua tamē
decem videri stipulatum. idq;
ex natura vocis, quoad, quæ da-
tionis illius in singulos, quos
stipulator vixerit, annos est re-
petitiua in ea quidem stipula-
tio-

Iuliani
respon-
sum ex.
l. eū qui
ita. s.
qui ita.
ff. de ver-
bo. obli-
ga. expli-
catur.

tione. & quanquam & stipulationis modus & vocis id arguat significatio, fit tamē hoc etiam num dilucidius. certum enim est hoc Iuliani responsum re ipsa & effectū à Iustiano, aut Triboniano potius transcriptum fuisse in. §. at si ita. de verborum obligationibus in institutionibus. porro Tribonianus ibi, quod hic Iulianus dixerat, decem, quoad viam, dare spondes ita dixit decem aureos annuos, quoad viam dare spondes consentiente etiam ex Theophilo versione, qui in hunc item modum Iuliani transcripit respōsum. ut nihil referat, latine sic stipuler, decem, quoad viam, dare spondes an sic decem annua, quoad viam, dare spondes & vtraque stipulatione decem annua videor stipulatus, non vna tātum decē. ac proinde necesse non fuerit Accursio & ceteris annua in ea stipulatione subaudire, quę vocis ipsius includit proprietas, ac ex consequenti non recte existimarint, nisi in ea stipulatione adiectum esset annua, semel tantum decem deberi.

2 Fit hoc etiam manifestius. ex Iaboleni simili prope responso in. l. legatum in principi.

ff. de annu. lega. cuius sunt verba: legatum ita est, Titie, donec nubat, quinquaginta damnas esto hæres meus dare, neque adscriptum est in annos singulos, labeo, & Trebatius præsens legatum deberi putat. sed rectius dicitur id legatum in annos singulos deberi. nam quod scriptores circa id respōsum frequentius probant, ut hoc faciat fauor vltimæ voluntatis, propterea nō placet, quod ut diximus, vocis hoc habet significatio non in vltimis tantum voluntatibus, sed in contractibus etiam ac stipulationibus. nec enim continuo verum est, quicquid à pluribus receptū est. vnde fit, ut de illius Iabolenici responsi expositione melius ibi senserit Accursius non distinguens vltimas voluntates à contractibus, imò vero idem esse in vtrisque sentiens.

3 Nec aliter intelligo Serbidi Sexuolę respōsum ex. l. Titie §. vltimo. ff. eo. titul. de annu. lega. cuius sunt verba: lucio Titio auri pondo tria, quoad viuet, quę viua præstabam, dari volo, ut annua tria auri pondo lucio Titio, quoad viuet, censeatur legata. idque ex significatione vocis quoad, quę repetitione legati in singulos, quos lega-

Iaboleni respōsum ex l. legatum in principi. ff. de annu. lega. explicatur

Sexuolę respōsum ex l. Titie §. vlti. eo. tit. explicatur.

OBSERVATIONVM

legatarius viuet, annos, inducit, non vltimæ voluntatis fauore.

4 Deinde, quæ secunda pugna erit, sed velut præcedentis reliquæ, & in hoc mihi cum Bartolo ac cæteris pugna est: quòd, quasi Iuliani responso ea non sit quæstio decisa ac declarata, ita quarunt, quid in ea stipulatione sic concepta, decem, quoad viuam, dare spondes? veniat. annua ne decem, an præsentia tantum decem, hoc est, semel decem? ac tandem conueniunt, vt alimentorum causa à cæteris causis distinguatur: ac proinde, si stipulator sit pauper, aut pro alimentis ita stipuletur, decem, quoad viuam, dare spondes? annua decem videatur stipulatus. alioqui decem tantum præsentia, hoc est, semel decem. nobis contra videtur, siue stipulatio fiat à paupere, vel pro alimentis, siue etiam à diuite, nec pro alimentis, in stipulatione sic concepta annua venire, ex vocis ipsius significatione & stipulandi modo, vt ex ijs, quæ diximus, constat. nec erat, quòd Bartolus hæc quæstionem moueret, & posteri sequerentur, quam Iulianus ipse, vt cunque ipsi dicant, deciderit.

5 Postremo (nam hæc erat

tertia, quam cõstitueram, pugna) nec Comensis mihi, nec Iasonis Comensem secuti placeat ad dictum. §. qui ita, explicatio, intelligentium, ea stipulatione, decem, quoad viuam, dare spondes decem duntaxat præsentia, hoc est, semel decem, non decem annua venire. quod verum non esse ex stipulandi modo & ex vocis illius significatione iam supra probauimus. & præterea contra ipsum Iuliani responsum locutos eos apparet, quatenus exceptione pacti stipulatoris hæredem summoueri posse dicitur, & id stipulatorem egisse, ne hæres eius peteret. quibus verbis aperte significatur stipulatorem annua decem quoad viueret fuisse stipulatum, non decem tantum præsentia, hoc est, semel decem. tum autem, si ijs verbis, decem, quoad viuam, dare spondes? nihil aliud significaretur, quàm decem præsentia, hoc est, semel decem præstare spondes? quorum ea verba, quoad viuam, fuissent appposita: certe necesse est illa stipulatione decem, quoad viuam, dare spondes, amplius significari ac comprehendendi, quàm illa simplici, decem dare spondes? Id autem nihil aliud potest esse, quàm annuū.

vertum itaque est in eo Iuliani responso stipulatorem decem sibi, quoad viuet, stipulando decem annua fuisse stipulatū, nō decem præsentia tantum, hoc est, semel decem. quin, si me permittis tennius adhuc agere, si quis ita stipulans decem, quoad viuā, dare spondes? hoc agat, vt decem tantū sibi promittantur, non annua decem, verba illa, quoad viuam, dilationis causa apposita fuisse dicendum esset, non obligationis finiendæ. quod si est. non iam decem repræsentari, hoc est, decem præsentia statim peti posse dicendum esset, sed stipulatoris mortem expectandam, & stipulatoris heredem ea decem, quæ stipulator non exegisset, petere posse, nec exceptione posse submoueri, imò stipulatorem ipsum, si peteret, exceptione posse submoueri. vsque adeo autem hoc verum esset, vt nec illa decē per annos possent distribui, cum incertum sit, quandiu sit victurus stipulator, sed mors sit stipulatoris expectanda.

Quare, vt in epitomen ea conferā, que diximus, sic omnino mea quidem habē sententia.

Qui stipulatur decē sibi,

quoad viuet, dari, hoc ipso ex stipulationis modo & vocū illarum, quoad viuam, significatione annua decem censetur stipulatus, etiam si annua non adiecerit. idque siue pauper sit stipulator, vel pro alimentis nominatim stipuletur, siue etiam diues, nec stipuletur pro alimentis. nec refert, quis sic stipuletur, decem, quoad viuā dare spondes? an decem annua dare spondes? imo vtraque stipulatione annua decem censetur fuisse stipulatus.

Nec refert hac quidem in parte inter contractus stipulationes ve, & testamenta, quasi in testamentis fauore vltimæ voluntatis indistincte in ea sic concepta stipulatione annua veniant, in stipulationibus ac contractibus, ita demum, si stipulator pauper sit, aut nominatim stipulatus sit pro alimentis. cum imò non in testamentis solum, sed in contractibus etiam ac stipulationibus sic concepta stipulatione annua veniant. nulla personarum distinctione.

Illud etiam sequitur Bartoli quæstionem superuacaneam fuisse, quippe à Iuliano ipso traditam ac decisam, nec ab ipso Bartolo & posterioribus, vt ex dictis liquet, recte abso-

OBSERVATIONVM

Idem.

Nec vlllo pacto Comensis ac Iasonis sententiam consistere Iuliani responsum ita intelligentium, vt decem tantum presentia, hoc est, semel decem, non annua decem fuerit quis stipulatus.

7 Quibus & illud addā: quantum mihi quidē videtur, quod ad hoc pertinet, vt decem annua ea, quam diximus, stipulatione videatur quis stipulatus, nihil referre, sic fuerit quis stipulatus, decem, quoad viuiam, dare spondes? an decem, quoad moriar, dare spondes? ad quod Gellianum illud conducit ex libro. 7. capite. 21. quoad viuet, cum dicitur, item quoad morietur, videntur quidem duæ res dici contrariæ, sed idē atque vnum tempus vtraque verba demonstrant. itaque siue quis ita stipuletur, decem, quoad viuiam, dare spondes? siue ita, decem, quoad moriar, dare spondes? annua decem videtur stipulatus. itaque & ex priore illa stipulatione, decem, quoad viuiam, dare spondes? stipulator pro decem annuis agere potest, quoad viuet: pro eo vero tempore, quod fuerit à morte testatoris, licet hæres eius recte agat, exceptione tamen pacti submouebitur: &

ex posteriore illa stipulatione, decem, quoad moriar, dare spondes? stipulator pro decem annuis agere potest, quoad viuet, pro eo vero tempore, quod à morte stipulatoris fuerit elapsum, licet hæres eius recte agat, exceptione tamen pacti submouebitur.

8 Nunc super est, vt Iuliani cōtextum ad nostram exponamus sententiam.

Ibi. decem, quoad viuiam. ac ex consequenti annua ex stipulationis modo & vocum significatione, etiam si stipulator annua non adiecerit contra Accursium & cæteros. idque siue is pauper sit, vel nominatim pro alimentis stipuletur, siue etiam diues nec stipuletur pro alimentis contra Bartolū & cæteros. iure autem idem Bartolus à posterioribus notatur, etiam qui eius distinctionem probabant, quod minutatim per annos ea decem præstanda esse putabat, cum stipulator erat diues, nec erat stipulatus pro alimentis. quomodo enim per annos, cum incertū sit, quandiu sit victurus stipulator, vt aliud agens dixi supra versiculo postremo in fine?

Ibi confestim. primo scilicet

cet

Paria est
se quē
stipula-
ri quoad
viuar,
& quo
ad mori-
atur.

cet statim anno. sic enim & Theophilus in institutionib⁹, stipulatus sum ab aliquo in hunc modum, decem mihi aureos annuos, quoad viuam, dare promittis: talis stipulatio pura est, quoniam ex ea primo anno peti potest.

Ibi, sed hæres eius exceptione pacti summouendus est: his verbis satis indicat Iulianus stipulationem annuam esse ac perpetuam nec vlllo tempore ipso iure perimi. Sic enim idem Theophilus scribit: est autem ea & perpetua, nec tempore vlllo perimitur, nam stipulatio ad tempus constitui non potest. veluti si dicam, decem mihi aureos dare promittis vsque ad decem annos, hoc est, vt si intra decem annos eos à te petam, eos habeam, sin prætereat decennium, nec petam, vt perimatur actio.

Ibi nam stipulatorem id egisse, subaudi, dicendo, quoad viuam. quasi sub ea conditione videatur concepta stipulatio. ac proinde pactum factum sit, ne heres eius petat pro eo tempore, quod ab stipulatoris morte fuerit elapsum.

In glossa prima. ibi. mensura, vel annua, vult ergo Accursius, quem ceteri ferme sequuntur, stipulatorem annua ad-

didisse. at nos in cōtextu, & supra ostendimus in hac Iuliani stipulatione annua decem venire, etiam si non sint adiecta.

Postremum in hoc capite sit, verba illa, quoad viuam, ex Iuliani responsio nobis in memoriam reduxisse Scævolæ responsum ex l. fundi Trebatiani. ff. de usufru. lega. cuius sunt verba: fundi Trebatiani redditus vxori meæ, quoad viuet, dari volo. non utique vt in illa inquirerem, quippe cum ibi satis sit de annuis expressum, postquam redditus eius fundi vxori, quoad viuet, dari voluerit: sed vt apposita Angeli quæstione. in l. cum ij. §. si integra. ff. de transact. (quod Vlpiani responsum est) ostendā Angelum quidem, & qui ipsum sequitur, Iasonem recte quidem eam quæstionem decidisse, neutrum tamen recte dictum §. si integra, & quæ ibi dubitandi causa fuerit, quæ decidendi, percepisse. sunt autem eius. §. si integra, verba hæc.

Si integra quantitas alicui fuerit legata, vt ex eius usuris se alat, & mortis tempore pecunias restituat, non cessabit oratio, licet non in annos singulos videatur id relictum.

Quærit itaq; Angelus, si cui fructus usuræ alicuius pecuniæ,

OBSERVATIONVM

Vlpiani
respon-
sum ex
.l. cum
ij. §. si
inte-
gra. ff.
de tran-
facti. ex
plica-
tur.

hoc est, certæ cuiusdam quan-
titaris relinquuntur, penes v-
trum interim ea pecunia, ac
certa quantitas, cuius fructus
vsuræ ve sunt relictæ, esse de-
beat: penes eum ne, à quo eius
pecuniæ fructus vsuræ ve sunt
relictæ, an verò penes ipsum le-
gatarium? & responder ille qui
dem meo iudicio rectissime
motus dicta. l. fundi Trebatia-
ni, quæ in specie quæstionem
absoluit: nempe penes eum
eam pecuniam, ac quantitatem
esse debere, à quo eius pecu-
niæ ac quantitatis relictus est
fructus, seu vsuræ, non penes le-
gatarium. Sed dum & ipse &
Iaso respondent ad dictum. §.
si integra, ubi videtur probari
contrarium, scilicet penes le-
gatarium eam pecuniam esse
debere, planè ostendunt, nec
ipsum. §. si integra, nec quæ
in ea specie fuerit Vlpiani du-
bitandi causa, quæ sic respon-
dendi, percepisse. fateor enim
in eo. §. eam poni specie, quæ
ipsi tradunt, nimirum quanta-
tem Titio legatæ fuisse ex cu-
ius, dum viueret, se aleret vsu-
ris, & mortis tempore alteri re-
stitueret: sed, quod de restitu-
tione dicitur, nihil nec ad An-
geli facit quæstionem nec ad d. l.
fundi Trebatiani, licet ad spe-
ciem d. §. si integra, plurimum

faciat. atque, ut crassius aga-
mus, & obiter dubitandi causa
ad eum. §. ac decidendi simul,
& sic in ea specie respondendi,
intelligatur. sic habet, dubitan-
di causam hanc fuisse, quod
cum ipsi legatario Titio pecu-
nia fuisset legata, ut ex eius se-
aleret vsuris, non autem vsuræ
ipsæ, non videbatur ad eum ex-
tendi diui Marci oratio alimen-
tarij de alimentis transactio-
nem citra prætorem prohiben-
tis: imo videbatur libere eum
posse de alimentis transigere,
ut cui ipsa quantitas ac pecu-
nia, hoc est, res ipsa fuerit lega-
ta, ex cuius se aleret vsuris, non
vsuræ ipsæ. contrarium tamen
respondit Vlpianus ex eo, quod
legatarius post mortem suam
eam pecuniam alteri restituere
rogatus erat. Hoc enim, quod
eam pecuniam est alteri resti-
tuturus, nec penes eum est re-
mansura, facit, ut citra præto-
rem non liceat ei & circa ali-
menta transigere. quoniam &
si ei pecunia legata fuerit, non
ipsa alimenta, tamen quia ro-
gatus est eam alteri restituere,
nec est apud ipsum remansura,
perinde, quod ad Marci ora-
tionem pertinet, de ijs alimen-
tis iudicandum est, ac si alimen-
ta fuissent legata, non ipsa pecu-
nia, quæ non est apud eum
res

remansura.

Ex quibus duo proculdubio sequuntur. alterum est: si in eo §. cessasset restitutionis onus, hoc est, si cui simpliciter ita legata fuisset certā quantitas, ut ex eius se vsuris aleret, non addito restitutionis onere, cessare eam questionem, an de alimentis liceret legatario transigere, cum nec ei sint legata alimenta, sed pecunia, seu quantitas ipsa, ex cuius se alat vsuris, nec habeat, cum quo de alimentis transigat, nec eo casu offenditur Marci oratio. & sic est ibi casus dempto restitutionis onere, quod si cui legatur fundus aut certa quantitas (nec enim in hoc quicquam refert) ut ex eius fundi redditu, aut ex eius quantitatis vsuris se

alat, fundus ipse, aut ipsa quantitas censentur legata, nec quicquam mutare, quod adiectum sit, ut ex eius redditu vsurisve se alat. Qua etiam de re est etiam casus in. l. libertis libertabusque in principio. ff. de alimentis. & ciba. lega. quem & meminisse me tradidisse capite. 19. harum posteriorum numero. 4. versiculo, secundus casus est, in fine. & ad calcem eius capituli in epitome versiculo secundo. alterum est, speciem dictæ l. fundi Trebatiani, & speciem dicti. §. si integra, diuersas esse non aduersas. cum in. l. fundi, redditus fundi non ipse fundus fuerit legatus, in dicto autem. §. si integra, quantitas ipsa seu pecunia, hoc est, res ipsa fuerit legata, non alimenta.

OBSERVATIONVM

SVMMARIVM.

Stipulanti tot nummo svnius materiae si quis promittat alterius materiae tot nummos, quot efficiant summam in stipulationem deductam, etiam si non sint eiusdem generis, nihilominus obligari: eumque esse verum ac germanum intellectum Vipianici responsi ex l. quæ extrinsecus. §. i. ff. de verbo. obliga.

Accursij locus in glossa ad verbum denarios in eodem responso emendatur.

Pomponij responsum ex. l. si quis stipulatus sit, in principio. ff. de verbo. obligatio. longe aliter, atque doctores fecerint, explicatur.

Multis in locis nostros interpretes hallucinatos fuisse, dum, quæ verba iurisconsultorum sunt, sic

accipiunt, ac si testatorum fuerint aut contrahentium. ibidem.

Modestini responsum ex. l. inter stuprum. §. ultimo. ff. de verborum significatio. explicatur. ibique ostenditur Alciatum luculenter in eo explicando errasse, dum, quæ verba sunt Modestini, sic accipit, ac si essent testatoris.

Papiniani responsum ex. l. si ita stipulatus fuero hanc summam, explicatur.

Africani responsum ex. l. si servus legatus. §. qui quinque. ff. de lega. i. explicatur.

Iulij Pauli responsum ex. l. si ita stipulatus fuero si Titius. §. i. ff. de verbo. obliga. verbis illis, ple no iure explicatur.

Cap.

CAPVT. XXVI. QVO

Vlpiani respōsum ex.l. quæ extrinsecus. §. i. ff. de verborum obligat. & Pomponij ex.l. si quis stipulatus sit, in principio eodem titulo, & Modestini ex. l. inter stuprum: §. vlti. ff. de verborū significat. & Papiniani ex.l. si ita stipulatus fuero hanc summam. ff. de verbo. obligat. & Africani ex.l. si seruus legatus. §. qui quinque. ff. de lega. i. explicantur.

SIC me posterioribus his obseruationibus ad priores illas

pro capitum numero portione aliquantō fuisse prolixiorē. medebimur huic malo, quoad licebit, in his, quæ restant, capitibus, breuius cum lectore transigendo:

Et, quoniam circa Iuliani responsū titulo de verborum obligationibus capite sumus proximo immorati, hoc quoque capite aliqua circa eum titulum trademus quā bre-

uissime, quæ non recte tradita fuisse arbitramur.

Ac primum sit circa Vlpiani responsū ex.l. quæ extrinsecus. §. i. illo titulo de verbo. obligat. cuius sunt verba: sed & si in rei, quæ promittitur, aut personę appellatione varietur. non obesse placet. nam stipulanti denarios eiusdem quantitatis aureos spondendo obligabere:

Bartolus, cuius est sententia receptissima, intelligit hoc Vlpiani responsū, vbi deductum in stipulationē, & deductum in promissionem sunt eiusdem materiæ, hoc est, aut vtrunque aureum, aut vtrunque argenteum, &c. Quia ratione intelligit denarios in ea specie in stipulationem deductos aureos fuisse. nec si alterius fuissent materiæ, valituram sponsonem. nisi esset consuetudo vnā pro alia pecuniā soluendi.

Iaso licet dicat, si sic intelligamus, videri verba contextus restringi, cum vox denarios & argenteos possit & æreos comprehendere, nec sit ad aureos restringēda, tamē propter verba illa eiusdem quātitatis, quæ (quantum ipse ait) videntur significare eūdem nummum, sibi non cōstat, ac potius videtur receptæ assentire sententiæ.

OBSERVATIONVM

nisi quòd post Comensem sen-
tit, quando sunt eiusdem ma-
teriei, valere sponfionem, etiã
si non sint eiusdem nummi, vt
puta si stipulanti centum flore-
nos (quæ aurea est moneta)
tot aureos promittam, quot ef-
ficient centum florenos.

Vlpiani
respon-
sum ex.
l. quæ ex
trin-
cus. §. i.
ff. de ver-
bo. obli-
ga. ex-
plicatur

¹ Ego vero, vt cunque circa
hoc Vlpiani responsum inter-
pretes dixerint constât aîo,
non hoc inspiciendum esse, sit
ne nummus stipulationis & nû-
mus sponfionis, seu promissio-
nis eiusdem materiei: nec, sit
ne idem nummus, an diuer-
sus: sed id tantum, an nummus
sponfionis eiusdem sit quanti-
tatis cum nummo stipulatio-
nis. idque satis esse siue stipu-
lanti argenteos aurei sint pro-
missi vel alterius materiei, siue
contra. & hunc esse germanũ
huius responsi sensum, non
quem scriptores tradidere val-
de in hoc argumento aberran-
tes. propono enim, licet aliquã-
do (quanquam & id ipsum se-
rius) ex auro sit denarius sig-
natus, vt scribit Plinius libro.
33. capite. 3. denarios tamen
cum simpliciter legimus, ar-
genteos esse intelligendos,
quippe cum ex argento fuerit
denarius signatus, vt ex eodẽ
Plinio ibidẽ & cap. 9. constat.
vnde & Budæus libro de asse

secundo sic scribit, ex quo in-
telligimus denarium fuisse ar-
genteum & denis assibus val-
uisse. nũc ergo, cum Vlpianus
scribit, nã stipulãti denarios,
argenteos accipere debemus,
quorum singuli denis, vt dixi,
valebant assibus. vnde, cum di-
cat obligari promissorem eius-
dem quantitatũ aureos promit-
tendo, euidenter indicat pote-
statem tãtum pecuniæ spectã-
dam esse, vt sponfio valeat, nõ
aut eãdem materiam aut eius-
dem generis nummum.

² Iam Accursij glossa verbo
denarios duobus modis eaver-
ba exponit: ac priore quidem
idem mecum videtur sentire,
quasi negans referre, ærei fue-
rint nummi, aurei, an argẽtei.
quantum ego quidem ex eius
verbis assequor. posteriore au-
tem modo quasi à priore rece-
dens dicit aureos fuisse dena-
rios, qui in stipulationẽ dducti
sunt. est autẽ præterea ea glos-
sa corrupta, dum legimus, nam
potest esse, quòd erant denarij
tantum aurei. cum legẽdũ sit,
vel potest esse &c. ponitur e-
nim ibi secundus exponendi
modus, non autem redditur
prioris ratio, quod ipsius glos-
sæ lectio verũ esse convincet.

Ex dictis ergo apparet, quã-
perperã nostri interpretes &
sense-

Accur-
sij locus
ex eodẽ
respon-
so emẽ-
datur.

senferint, & hoc Vlpianicū responsum explicuerint. & vt ad nostrā ætatis monetā rē reducamus: si stipulāti mihi triginta, verbi gratia, marabetinorū millia (quorū meminit & Innocentius III. in decretali epistola, cum olim. de priuile.) quæ ærea est moneta, octoginta spondeat ducatos, quæ moneta aurea est, obligari, licet nec eiusdē materiæ, nec eiusdē sit generis, quæ promissa est pecunia cum ea, quam sum stipulatus. cum vi ac potestate eadē sit summa. quod ergo Vlpianus dicit denarios, intellige argenteos fuisse: & quod dicit eiusdē quantitatis, expone non eiusdē nummi, sed eiusdē potestatis, seu valoris.

Veniamus nunc ad Pomponiū, in l. si quis stipulat? sit in principi. ff. de verbo. obliga. vel ob hoc, vt eū culpa liberemus, quam ei Bartolus & alij immerenti assignant, & eadē opera eos non satis animū præterea aduertisse ostendemus. sic autē Pomponius, si quis stipulatus sit Stichum, aut Paphilū, vtrum ipse vellet: quem elegerit, petet, & is erit solus in obligatione. an autē mutare voluntatē possit, & ad alterius petitionē transire, quærentibus respiciendus erit sermo stipulationis:

vtrum ne talis sit, quem voluerō, an quem volam, nam si talis sit, quem voluerō: cum semel elegerit, mutare voluntatem nō poterit: si vero tractū habeat sermo illius, & sit talis, quē volā: donec iudiciū dicet, mutandi potestatem habebit.

Dicit ergo Bartolus &, qui Bartolum sequuntur, interpretes, videri Pomponium propositæ quæstioni non respondisse, propterea quod stipulatus sit per verbum vellet, quod est aut præteritum imperfectum modi subiunctiui, aut præsens optatiui, vt ipse dicit, quod in responsione non ponitur, sed verbum voluerō, quod est futurum perfectum indicatiui, & verbum volam, quod est eiusdem modi futurum imperfectum. &, vt Pomponium excuset, respondet, cum verbum vellet significet rem imperfectā, idem esse, quod in futuro indicatiui.

Atq; vt Bart. & cæteris cōcedamus, quod ait verbū vellent posse esse præses optatiui (nec enim id negari potest à re grammatica agēti) certe ridicula est ei⁹ & aliorū animaduersio, scilicet stipulationē in eo respōso per verbū, vtrū ipse vellet, fuisse conceptā. nec enim ita fuit cōcepta, sed per verbum, vtrū ipse

Verba; vtrum ipse vellet, in eo respōso Pomponij esse, nō stipulatoris. errant; scriptores aliunde existimantes. ac multis præterea locis hoc in genere peccari;

OBSERVATIONVM

ipse voluero, vel vtrum ipse vo-
lam, vt infra quoque apparet.
itaque verba illa, vtrum ipse
vellet, non sunt stipulatoris,
sed Pomponij ipsius ambi-
guatam ad verba, quem vo-
luero, quàm ad verba, quem
volam. vt sit sensus, siue quis
stipulatus sit, vtrum voluerit,
siue vtrum volet, quem elegerit,
petet, & is erit in obligatio-
ne. & in hoc conuenire has
duas stipulationes. discrepare
autem in hoc, quod sequitur
in versiculo an autē, circa vo-
luntatis scilicet mutationem.
ita verisimilimum fit, quod dixi,
ea verba, vtrum ipse vellet, nō
esse stipulatoris, sed ipsius Pō-
ponij factum referentis, hoc
est, dicentis stipulationem per
verba futuri, vtrum ipse volue-
ro, aut vtrum ipse volam, fuisse
concepam. Quinimo fa-
teor me non inuenire, quo pa-
cto quis per verba illa, vtrum
vellem, salua ratione recti ser-
monis potuerit stipulari. libēs
que ei coenam promiserō, qui
docuerit, certē sat scio scripto-
res nudae eorum verborum le-
ctione ductos, nec re, vt oport-
uit, perpenſa, id dixisse, quod
nec factum fuit, nec quomodo
fieri potuerit, quantum suspi-
cor, ipsi possunt docere.

Nec hoc tantum loco lapsi

sunt scriptores tanquam par-
tium ipsarum verba accipien-
tes, quæ ipsorum sunt iuricon-
sultorum: sed multis præterea
locis, quorum nonnulla in no-
stris reperies obseruationibus.
Quin & nunc locus alter suc-
currit ex l. inter stuprum. §. vl-
timo. ff. de verborū. significa-
quo in loco sic scribit Mode-
stinus.

4 Seruis legatis etiam ancil-
las deberi quidam putāt, quasi
commune nomen vtrunque
sexum contineat.

Accursius verbum illud, cō-
mune, ita exponit, significatio-
ne, non voce vel verborum fi-
gura, vt infra eodē. l. quisquis
mihi. quasi indicans testatorē
ita dixisse. lego seruos meos
Titio: & eo legato ancillas
quoque contineri, seruasque,
nedum masculos seruos. Alcia-
tus autem propterea commu-
ne nomen Modestinum dixisse
existimat, quod vox seruis
datiuo & ablatiuo numeri plu-
ralis casibus & à seruo possit
esse & à serua, ac proinde ex
sermonis proprietate eo lega-
to ancillas quoque contineri.
quia verba generaliter sint ac-
cipienda, quatenus ex vi ser-
monis inferre possumus, vt in
l. i. ff. de alex. vsu & aleato. idē
que

Mode-
stini re-
sponsum
ex l. in-
ter stu-
prum. §.
vlti. ff.
de ver-
bo. sig-
ni. expli-
catul.

Alciati,
vt in Al-
ciato, lu-
culent9
eror cir-
cad. l. in
ter stu-
prum. S.
vlti. de
verbo.
signifi.

que in voce filijs intelligendū
esse. adde tu & similibus, cuius
modi sunt natis, libertis, mu-
lis. Sed profecto (quod salua
Alciati venia viri præter iuris
scientiam & Græce & latine
egregie docti accipi volo) in-
signiter errauit, dum ea verba
seruis legatis apud Modestinū
testatoris esse existimauit, nō
iurisconsulti ipsius. Sunt enim
ipsius Modestini hoc sensu ac-
cipienda, si quis seruos legaue-
rit, ancillas quoque deberi qui-
dam putant. vnde rectius mul-
tò Accursius sensit in eorum
verborum significatione. nec
debit Alciatus ijs verbis, com-
mune nomen, in tam luculen-
tum trahi errorem. Quinimo
licet Accursius tacuerit (quod
& ipsum mirum est) Alciatum
debit eiusdem Modestini ad-
monere responsum ex. l. ser-
uis legatis. ff. de lega. 3. sic ad
verbum scribentis, seruis lega-
tis etiam ancillas deberi qui-
dam recte putant, quasi com-
mune nomen vtrumque sexum
cōtineat, quod nihil aliud est,
quā dicere, si serui legentur,
aut si quis seruos leget, quomo-
do & illud Martiani accipien-
dum est ex. l. legatis seruis. S.
pen. eodem titulo de legat. 3.
equi autem legatis & equæ
continentur. hoc est, si quis

equos leget, aut sicui equi le-
gentur, equæ quoque continē-
tur. vt nullo horum locorum
verba sint testatoris, sed ipso-
rum iurisconsultorum. nec ta-
men propterea nobis Accursij
placet expositio in dicta. l. ser-
uis legatis, volentis vocem ser-
uos proprie non compre-
hendere ancillas, & ideo vo-
cem quasi fuisse adiectam.
magno profecto errore. cum
ea vox quasi non indicet im-
proprie hoc esse. nec enim ea
vox ad ea verba, commune no-
mē, refertur, sed ad verbū cōti-
neat, nec similitudinis aut im-
pprietatis, vt ita dixerim, nota
est eo quidē in loco, sed quæ cau-
sam potius reddat. hoc sensu,
si serui legentur, aut si quis ser-
uos leget, ancillas deberi qui-
dam recte putant, quia com-
mune illud nomen seruorum
vtrumque sexum contineat, ac
proinde & ancillas.

5 Sed missum iam faciamus
Pomponium ad Papinianum
transeuntes, qui eodem titulo.
ff. de verbo. obliga. ita scribit.
l. si ita stipulatus fuero, hanc
summam. Si ita stipulatus fuero, hanc
summam centum aureorum
dare spondes? & si maxime ex

OBSERVATIONVM

audiatur ille sermo, si modo centum aureorum est, non facit cōditionem hæc adiectio. quoniam, si centum non sint, stipulatio nulla est. nec placuit instar habere conditionis sermonē, qui nō ad futurū, sed ad præsens tēpus refertur, & si cōtrahētes rei veritatē ignorent.

Verba illa, & si maxime exaudiatur ille sermo, si Castrensi credimus & Iasoni, hunc habent sensum: scilicet à partib⁹. quasi Papinianus dixerit, etiā si partes hoc intellexerint, hoc est, etiam si constet eas voluisse valere stipulationem, licet non esset ibi integra cētum aureorum summa, nullam tamen esse stipulationem. quorū expositio nec ad Papiniani placet verba, & alioqui per se ipsa meo quidem iudicio falsa est. si enim de partium voluntate constaret, quid est obsecro in hoc contextu, quod stipulationem impediatur non valere?

Accursius ductus opinor verbis illis, & si maxime, nihil aliud dicit, quàm illo quidem modo eum sermonem, hanc summam centum aureorum dare spondes? maxime exaudiri: sed & alio nihilominus posse, putà, quam puto centum aureorum esse. quæ & ipsa expositio nihilo magis placet, cum

& ipsa verbū illud exaudiatur, à parte partibusve indicet esse intelligendum.

Ipsē autem, vt cumq; ipsi dixerint, verbū illud, exaudiatur, sic expono, id est, subaudiatur, & tacite intelligatur. quomodo idē verbū sumitur in. l. quicquid. §. vlti. hoc eod. titu. vt sit sensus: licet in hac stipulatione, hanc summā centū aureorū dare spondes? intelligatur tacita cōditio, si modo cētū aureorū est (nec enim aliter possunt dari) nō tamē facit cōditionē hæc tacita cōditio, nēpe propter demonstratiōē factā per pronomen hanc. atque ex consequenti intelligo Papinianū loqui in re dubia. nā si de animo constaret contrahentium, hætenus certe valituram esse stipulationem.

Vt sit huius respōsi paraphrasis: si quis ita stipuletur, hanc summā cētū aureorū, oculata scilicet dēmōstratione, dare spondes? quāquā tacita inesse videatur cōditio, si ibi cētū sint aurei, ac ppter ea perinde esse, ac si dictū esset, si ibi sint, & quatenus ibi sint, & ex cōsequēti, quatenus ibi sunt valere stipulationē, etiā si nō sint integri cētū aurei, nihilomin⁹ tamē nullā esse stipulationē. nec obstare, qđ cōditione dictū est, nō enim posse

posse dici his verbis, hanc summam, &c. in ea demonstratione conditionem inesse, quæ non ad futurum tempus, sed ad præsens & præsentem demonstrationem refertur.

6 Porro, quod Africanus in l. si seruus legatus. §. qui quinque. ff. de lega. primo. ita scribit qui quinque. in arca habebat ita legauit, vel stipulati promisit. decem, quæ in arca habeo. & legatū & stipulatio valent: ita tamen, vt sola quinque vel ex stipulatione vel ex testamento debeantur, quod videtur esse contra Papiniani responsū, Accursius hic ita conciliat, vt in hoc Papiniani responsō actum sit, ne aliās valeret stipulatio ibi autem hoc non fuisse actum. & quāquam hanc conciliationem prober Franciscus Accursius in reddēda huius responsi specie, & sequantur etiam Bartolus & Paulus, quoniam tamen manifesta est diuinatio, hic actum esse, ne aliās valeret stipulatio, mihi omnino non placet. Iaso autem sic, nempe hic ea verba, hanc summā &c. propter oculatam demonstrationē ad substantiam referri, ideoque in totum vitari stipulationē, quod deficiat subiectum demonstratum. apud Africanum autem

non fuisse oculatam demonstrationem, sed simplicem relationem ad locum (nam ita apud eum legendum est nō rationem) & ideo hactenus valere & legatum & promissionē, quatenus est in arca, hoc est in quinque. cuius conciliatio uerior est, & vtrique responso accommodatior.

Addam in calce duo, quæ obliuione omīssa superius addita fuisse oportuit, dum de Pomponij responsō ex l. si quis stipulatus sit in principio, ageremus.

Prius est, stipulationi illi, vtrum ipse voluero, vtrum ipse volam, Hispanum quoque sermonem habere, quæ respondeant. nimirum illi, vtrum ipse voluero, hoc, qual de los dos yo quisiere. Illi autē, vtrū ipse volam, hoc, qual de los dos yo querre. illud enim, qual yo quisiere, futurum est perfectum modi indicatiui: illud autem, qual yo querre, eiusdem modi futurum imperfectum.

7 Posterius est ijs, quæ diximus, nimium sæpe nostros interpretes errasse, dum, quæ iurisconsultorum sunt verba, testatoribus tribuunt, aut contrahentibus, & Iulij Pauli responsū ex l. si ita stipulatus fuero si Titius. §. primo. ff. eodem titulo

Africanus
nō respō
sum ex
lege, si
sumus
legatus
§. qui
quin-
que. ff.
de lega.
primo
explica-
tur.

OBSERVATIONVM

tulo de verbo. obli. potuisse an numerari. dum dicit: non idē contingit ei, qui fundum pleno iure promiserit, & vsum fructum dederit, deinde amisso eo proprietatem sine vsum fructu tradiderit. verba enim illa pleno iure Iulius Paulus (quantū mihi certē videtur) à se posuit, nō vt promissoris verba. nempe, vt distingueret à casibus, qui præcesserunt. non autem, quod aut promissor dixerit pleno iure, aut quod sit differentia, promittat ne quis fundum simpliciter, an pleno iure, vt cūque ibi Iaso philosophetur.

SUMMARIVM.

- 1 **S** Erbidij Scauolæ responsum ex. l. inter stuprum. §. vltimo. ff. de verbo. signifi. explicatur.
- 2 Alciati circa dictum. §. vltimum expositio expenditur.
- 3 Alciati eiusdem annotationem circa. l. sylua. §. i. ff. de verbo. signifi. dum proponit aduertendum esse, an provocauerint, legēdum sit, occauerint, quantuncunque blandiatur προσωνομασία, seu agnominatio, nullo modo consistere.
- 4 Alciati eiusdem locum circa. l. illa verba. §. pueri. ff. de verbo. signifi. nihilo magis consistere, nisi codex vitiosus sit, ac in eum, quē author docet, modum emendetur.

- 5 Plauti locus ex eacomædia, cui Truculento nomē est, lectori proponitur considerandus.
- 6 Titulum de gradibus affinitatis (tamen si receptior lectio sic habeat) vitiose legi, cum nulli sint affinitatis gradus: & vero proprius esse, vt de gradibus cognationum legamus.
- 7 Vlpiani responsum ex. l. ex eo vino. ff. de triti. vino, & oleo legat. circa illa verba, ex superiore anno, observatur.
- 8 Callistrati responsum ex. l. cognitionem. §. minuitur, & §. consumitur. ff. de vari & exordi. cogni. non oscitanter nec indiligenter, quantum opinor, examinatur, ac re ita postulante emendatur, ne alioqui euidentissimē, & vt nullo vel Quintilianus ipse tueatur colore, dictus. §. consumitur pugnet cum §. minor. de capitis diminutione in institutionibus.

Accursianæ duæ conciliationes inter dictum. §. consumitur, & inter §. minor. de capitis diminutione in institutionibus coartiores esse docentur, quā vt cuiquam erudito possint placere. ibidem.

- 9 Authoris sententia circa dictum §. consumitur, quomodoque sit legendus, ne & falsum sit, quod ibi hodie legimus, aut pugnet cum §. minor. de capitis diminutione in institutionibus.

CAPVT. XXVII. Quo

Scæuolæ responsum ex .l.
 Scæuola. ff. de verb. signi.
 Vlpiani ex .l. ex eo vino. ff.
 de triti. vino, & oleo lega-
 to, & callistrati ex .l. cogni-
 tionum. ff. de vari. & extra
 ordi. cogni, declarantur.

Ollio-
 ra, si
 placet,
 hic tra-
 ctetur,
 in quo-
 rum me-
 moria

caput prius me reuocauit, dū
 ob .l. inter stuprum. §. ultimo.
 ff. de verbo. signi. in eum titu-
 lum casu incidi. ac primum cir-
 ca Scæuolæ responsum illo ti-
 tulo .l. Scæuola, cuius sunt ver-
 ba:

Semper acceptum est, vt li-
 bertorum appellatione etiam
 ij contineri intelligantur, qui
 eodem testamento vel poste-
 riore loco manumitterentur,
 nisi manifeste is, a quo petere-
 tur, contra defuncti voluntatē
 doceret peti.

1 Huius responsi speciem tra-
 dit Accursius hoc modo, vt as-

signatio libertorum vni filio-
 rum in prima parte testamen-
 ti à testatore facta etiam illos
 contineat liberos, quos po-
 stea eodem testamēto liberos
 fecit. quæ meo quidem iudi-
 cio verissima est species, quam
 & Alciatus ponit. mihi tamen
 etiam aliter poni posse huius
 responsi speciem videtur: ni-
 mirum in testatore, qui singu-
 lis libertis certum quidpiam le-
 gavit, vt etiam ij liberti ad id
 legatum admittantur, qui eo-
 dem testamento, vel postero-
 re loco manumittuntur, nisi hæ-
 res à quo petetur, cōtra defun-
 ctī voluntatē petidoceat. nec est
 aut absurdū, aut insolens, post
 quā contextus verba neutra
 respuunt casus positionem, vt
 vtrāq; admittant. esse autem
 plus dubitationis, vtrouunque
 modo speciem ponas, circa li-
 bertos posteriore parte testa-
 menti manumissos, quippe
 cum tempore, quo illa scripsit
 testator, manumissi nondum
 essent, nemo opinor dubitaue-
 rit. idque euidenter indicat
 dicto vel, quæ hic pro etiam ac-
 cipi debet, quo ipso etiam eō
 fortassis non est vsus Scæuola,
 ne tantulo interuallo bis ean-
 dem vocem repeteret.

2 Porro, quod Alciatus eam
 Accursij speciem de libertorū
 asigna-

Scæuo-
 la respō-
 sum ex
 .l. inter
 stuprū
 paragra-
 pho vl-
 timo ff.
 de ver-
 bo. sig-
 ni. ex-
 plica-
 tur.

OBSERVATIONVM

assignatione intelligit, & hoc responsum putat procedere etiam in libertis, qui codicillis post aliquod tempus factis manumissi sunt ea ratione, quod Scæuola non distinguit, qualis fuerit posterior scriptura, nisi aliud pro se afferat, nobis non placet, cum aperte Scæuola dicat eodem testamento. ut suspicer Alciatum dictionem illam, vel, pro simpliciter disiunctiua accepisse, ut sit sensus Scæuolæ, siue eodem testamento, siue alia scriptura posteriore manumitterentur. quod mihi non fit verisimile. Quin ipsa per se Alciati propositio an vera sit, iure substitueris: hoc est an assignatio libertorum testamento facta eos quoque comprehendat libertos, quos codicillis postea testator manumisit. vel iuxta meam casus positionem, an legatum testamento libertis relictum ad eos quoque libertos porrigatur, quos postea testator codicillis manumisit. Quinimo & ipsius Scæuolæ verba aliud videntur indicare, dum ait, eodem testamento etiam posteriore loco, quasi in codicillis aliud prorsus sit dicendum. ad quod etiam quodammodo facit lex, libertis, quæ est Modestini, in

principio, digestis de alimentis & ciba. legat. dum dicit, libertis libertabusque meis, quos viuus in testamento & codicillis manumisi, vel manumittā. quodammodo autem dixi, quod non nesciam ea verba non Modestini esse, sed testatoris.

3 Age in vnam, aut alteram eiusdem Alciati annotationem eodem titulo inquiramus. Iulius Paulus in. l. sylua. §. primo. Sic ait, stipula illecta est spicæ in messe nec dum lectæ, quas rustici, cum vacauerint, colligunt. Alciatus aduertendum putat, an non, cum vacauerint, legendum sit, sed, cum occauerint. quod ipsum dixisse credo blandiente prosonomasia & literarum vicinitate, quæ est inter vacauerint & occauerint. cuius animi aduersio tribus certè de causis non placet. Primum, quod contextus tam constanter habeat, cum vacauerint, ut ne ipse qui dem Alciatus varietatē vllam esse lectionis significet. deinde, quod ex ea, quam habemus, lectione sensus existat & rectissimus & appositimus, & qualem Paulus ipse voluit. nimirum hic, cum vacauerint, id est,

Alciati
admoni
tio cir
ca. l. syl
ua. §. 1.
ff. de ver
bo. sig
nifi. nul
lo modo
cōsistit.

ideſt, cum eis per opera ruſti-
ca licuerit. ne ti, dum meſſem
faciunt, legēdæ ſpicæ operam
dent, meſſi faciendæ morā in-
ſerant. nam hāc acceptionem
habere verbū hoc, etiam cum
non impersonaliter ponitur,
vel ex illo Ciceronis ad Atti-
cum notum eſſe oportet, ſcri-
bes aliquid, ſi vacabis. hoc eſt,
ſi fuerit tibi otium, nec fueris
occupatus. poſtremo, quod ea
emendatio nullo cōgruat mō-
do. nam aut occationem acci-
pit, quomodo eā Cornutus ac-
cipit, vt ſit occatio, quæ ruſti-
cificatione facta bobus dimiſ-
ſis grandes glebas occidunt,
ac ligonibus frāgunt. & ſerum
ſit ad ſpicilegium faciendum
tandiu expectare, quoad ſemē
tis fiat. quō iam tempore perie-
rit plane ſpica neceſſe eſt: aut
generalius pro eo, quod eſt,
quouis tempore grandiores
glebas comminuerē (quomo-
do ipſum credo accepſiſſe, quo
ſenſu extat de occatione Plī-
nij. caput. 20. libro. 18.) & cum
ea occatio & in proſcindēdo,
& in iterando, & tertiano fie-
ri poſſit, neſcias, quod eorum
tempus ſpectandum ſit. aut ve-
rius omnia illa tempora, ante
quā meſſis fiat, præterie-
rūt. Quare tua recepta lectio-
ne cur recedas, non video.

4 Nec multò magis eiusdem Alciati censura in Iulij Pauli responsum ex l. illa verba. s. pueri, eodem titulo placet. sic autem scribit Paulus. pueri appellatione etiam puella significatur. nam & feminas puerperas appellant recentes ex partu. Accursius in id verbum significatur, subaudit, quia genus masculinum concipit femininum, quam rationem probat Alciatus, dicens, quas iuriconsultus subiicit, non consistere, cum puerpera non à puero, sed à puera dicatur. veteres enim pueras dixisse authorem esse Tranquillum in Caligula capite octauo. nec verò negamus id Tranquillū eo in loco dixisse, his verbis. cū Agrippinabis in ea regione filias enixa sit, & qualiscunque partus sine ullo sexus discrimine puerperitum vocetur, quòd antiqui etiam puellas pueras, sicut pueros puellos dictitaret. sed puerperam (quod Alciatus ait) non à puero sed à puera dictam esse, id verò meo quidem iudicio nullo modo admitti potest. cum & ipse Paulus aiat puerperas appellari feminas ex partu recentes, hoc est, siue mares pepererūt, siue feminas, & hoc expressius dixerit Tranquillus, nec aliud omnia, omnium scri-

pro-

Alciati
locus
circa. .
illa ver
ba. §.
pueri
. ff. de
verbo.
signi.
expen
itur.

[illegible]

ptO=

OBSERVATIONVM

ptorum clamitent monumēta . quare aut a puero tantum puerpera dicta est, siue marem pepererit, siue feminā (quod iuriconsultus voluit) aut certe ab utroque, hoc est, a puero & puera (quoniam utrunque cōpositio admittit) non autem ita a puera, ut non a puero. nec video, quo pacto virum oculatissimum tāto errore liberem, nisi codex in illis verbis, cum puerpera non a puero sed a puera dicatur, mutilus est, & hoc voluit dicere, cū puerpera pro ea, quæ puellam peperit, non a puero, sed a puera dicatur.

Plauti-
nus ex
Trucu-
lento lo-
cus le-
ctori
propo-
nitur
expen-
dendus.

Ac proximæ censuræ argumentum (nā promissimus nos hoc capite mollius acturos) fecit, ut locū ex Plauti Truculento lectori proponerem cōsiderandū. is enim Plautus in ea comædia in persona Calli-
clis senis ita scribit, quantum quidem omnes habent codices,

hæc labore alieno
puerum peperit sine dolori-
bus . puer quidem beatus ma-
tres duas
habet, & auias duas, iam me-
tuo patres quot fuerē.

Quo in loco si quis vnquā
addubitauit, aut hæsit, dunta-

taxat, quod ipse sciam, libens
huius meæ animaduersionis
gratiam fecero. sin nemo vel
suspiciatus est, esse hic aliquid,
quod animaduersione indige-
ret, hoc tantum postulo, ne iu-
ris studiosis hoc ipso ad erudi-
torum sacra aditus interdica-
tur. rogo ergo dispicias, quæ cō-
ueniat, ut cui puero duas Plau-
tus dederit matres, duas dun-
taxat tribuat auias. cum enim
auia tam materna sit quàm pa-
terna, hoc est tam matris ma-
ter, quam patris, necesse omni-
no est, ut e singulis matribus
ei puero duas auias tribuerit,
maternam scilicet & paternā,
ac proinde non duæ auia huic
puero tribuendæ fuerunt, sed
quatuor. aduocarem ea de re
iuriconsulti Pauli, de quo pro-
xime egimus, respōsum ex . l.
iuriconsultus. §. secundo gra-
du. ff. de gradibus affinitatis,
nisi natura ipsa hoc doceret,
quin & ipsa orationis series po-
stulare videtur, ut increseat, au-
gescatq; numero, hoc modo:
matres duas, auias quatuor. ut
vel Plauto imputandum videat-
ur vel librario. quod autem se-
quitur, iam metuo patres quot
fuerē, Plautini sunt sales ex me-
dio sumpti. sic enim & hodie
dici solet. atque hæc propo-
fuisse sit satis. iudicium penes
lecto-

lectorem esto.

6
Titulū
de gradi
bus affi
nitatis
ff. vitio
se sic ci
tari.

Quod autem supra, dum ci
tauimus Pauli Iuriconsulti re
sponsum ex .l. Iuriconsultus,
de gradibus affinitatis citauimus,
receptum titulum secuti
sumus magis quam verum. cū
nō nesciamus nullo modo de
gradibus affinitatis legi posse
extante Modestini respōso ex
l. non facile, eodem titulo, sic
scribentis, gradus autem affini
tatis nulli sunt. sed cum alij co
dices (quod marginalis quoque
admonet annotatio) sic habe
ant, de gradibus & affinitatibus &
nominibus eorum, alij de gra
dibus affinitatis & consanguini
tatis, alij de gradibus cogna
tionum & nominibus eorum;
nostri librarij, quod erat dete
rius, sunt secuti. cum & ex ipso
statim principio legis primæ
& ex eodē titulo in institutio
nibus probabilius sit hunc esse
debere titulū, de gradibus cog
nitionum. sed hoc quoque in
medium relinquamus.

Obfer- 7
uatio
circa Vl
piani re
spōsum
ex .l. ex
eo vino.
ff. & tri.
vi. & o
leo lega
to.

Ab Alciati in dictam .l. syl
ua. §. i. animaduersione, quam
tamen dixi non posse consilte
re, animum & ipse sumpsi ob
seruat iunculā ex me vnā lecto
ri proponere, de qua & lector
melius & incorruptius pronun
ciabit. ea est circa Vlpiani re
sponsum ex .l. ex eo vino. ff. de

tritico, vino, & oleo legato, cu
ius sunt verba.

Ex eo vino, quod in illo fundo
nascetur, hæres meus ampho
ras decem quotannis in annos
singulos dato. quo anno natū
nō fuerit, ex superiore anno e
ius fundi eū numerū amphora
rū hæredē daturū Sabinus exi
stimat. quæ sententia si volun
tas non aduersetur, mihi quo
que placet.

Præmitto autem in huius
cemodi annuis legatis, si quid
in fructu vnus anni deficiat,
ex cæterorum id annorum fru
ctibus esse supplendum. vt in
l. legatum. §. i. ff. de annu. lega.
siue antecedentium, siue sequē
tium, vt ibi dicit Accursius. id
si sic est, quomodo Vlpianus di
xit ex superiore anno, cum po
tuerit & ille annus primus esse,
nec habere superiorem, hoc est
antecedētē? aut si superior fuit,
potuerit nō esse vberior? nisi di
cas aliquē apud Vlpianū annū
eūque vberiorē præcessisse.
quæ tamē videatur diuinitio.
cū præsertim Vlpianus non tā
ad thema aliquod sibi proposi
tum respondisse, quam docen
di gratia ita scripsisse videatur.
aut nisi dicas, ad illa verba, ex
superiore anno, subaudien
dū esse, vel ex posteriore. Quæ
& ipsa subauditio certe est.

X cu

OBSERVATIONVM

tu vide, an duorum alterum di-
ci & possit & debeat.

Alterum, vt superiorem an-
num accipiamus non eum, qui
anteceffit, sed qui fructibus
est superior. & hoc modotam
eos, qui antecefferunt, annos,
quàm eos, qui secuti sunt, ver-
ba illa comprehendent, ad hoc
& Maronianum illud, si supe-
rent factus, pariter armenta se-
quentur.

Alterum, vt non, ex superio-
re anno, legendum sit, sed ex
vberiore, facili, cumq; hoc ve-
risimili lapsu, si pponas (quod
est frequentissimum) alterum
verba præutem, exscribentem
alterum, nam & x litera pro-
pe modum sonat s: & b li-
tera à p litera non nisi bre-
ui admodum laxitate labiorū
differt, vt & tradidit Nebris-
sensis de literis Hebraicis capi-
te de b pro u consonante, vt
non fuerit difficile exscribenti
altero prælegente, pro ex vbe-
riore anno, scribere, ex supe-
riore anno, quanquam hæc cō-
iectura esto non improbabili-
lis, quæ lectoris arbitrio aut
stet aut cadat.

Maiores est opera, ne dicā
confidentia, quod circa Calli-
strati responsum ex .l. cogni-

tionum, ff. de varijs & extraor-
di. cogni. subijciā, & subijciā
tamen adscriptis eius, ex .s.
minuitur. & ex .s. consumi-
tur, verbis, quantum hodie cer-
te legimus. Sic autē legimus
in .s. minuitur.

Minuitur existimatio, quo-
ties manētē libertate circa sta-
tū dignitatis poena plectimur,
sicuti cū relegatur quis, vel cū
ordine mouetur, vel cum pro-
hibetur honoribus publicis fū-
gi, vel cum plabeus fustibus
cæditur, vel in opus publicum
datur, vel cum in eam causam
quis incidit, quæ ex edicto
perpetuo inter infames causas
annumeratur. Sic autem in .s.
consumitur.

Consumitur verò, quoties
magna capitis diminutio in-
teruenit. Id est cū libertas amic-
titur, veluti cum aqua & igni
interdicitur, quæ in persona
deportatorum interuenit: vel
cum plabeus in opus metalli
vel in metallum datur, nihil
enim refert, nec diuersa poena
est operis & metalli, nisi quod
refugæ operis non morti, sed
poenæ metalli subijciuntur.

Quam autem verba illa,
veluti cū aqua & igni interdi-
citur

Calli-
strati re-
spōsum
ex .l. co-
gnitio-
num. s.
minui

tur, &
.s. cōiu-
mitur.
ff. de va-
ri. & ex-
traor.
di. co-
gni. ex
mina-
tur:

.s. minui-
tur.

.s. cōsu-
mitur.

citur, pugnent cum. §. minor. de capi. diminu. in institutio- nibus, eius verba demonstrat, quæ sic habent.

Minor siue media capitis diminutio est, cum ciuitas qui dem amittitur, libertas verò re- tinetur, quod accidit ei, cui a- qua & igni interdictum fuerit, ve lei, qui in insulam deporta- tus est.

Ecce in dicto. §. consumi- tur apertissime dicitur. eum, cui aqua & igni interdicitur, eo ipso libertatem amittere: at in dicto. §. minor, ex diame- tro contrarium, scilicet eum, cui aqua & igni interdicitur, ciuitatem quidem amittere, li- bertatem autem retinere.

Accursius videns eos para- graphos tam secum pugnare duobus eos modis conciliat.

Vno modo tam hic quàm ibi, vt scilicet in dicto. §. con- sumitur, magna capitis dimi- nutio pro media, seu minore (quæ vna est & eadem) acci- piatur, ac proinde dictus. §. cõ- sumitur non pugnet cum di- cto. §. minor, imò idem vtro- bique dicatur, nec huic concili- ationi obesse verba illa, idest, cum libertas amittitur, quæ po-

nuntur in dicto. §. cõsumitur, verba enim illa non esse gene- raliter accipienda, sed ad testa- menti factionem restringen- da: vt scilicet, hætenus liber- tas amittatur, vt non liceat ei facere testamentum, non autẽ quòd attinet ad cætera. Quæ conciliatio quàm sit coacta, quis non videat: nam, & mag- nam capitis diminutionem ac- cipit pro media, seu minore: & verba illa generalia, id est cum libertas amittitur, ad te- stamenti, vt dixi, factionem re- stringit.

Altero modo (non enim Ac- cursio in ea conciliatione ani- mus acquiescebat) conciliat in dicto. §. consumiitur, vt sci- licet in eo. §. magna capitis di- minutio & maxima intelliga- tur, qua videlicet libertas amit- titur, & media item seu minor, qua libertas non amittitur: & dum in dicto. §. consumiitur, dicitur libertatem amitti pona- tur exemplum de magna: cum verò dicitur, veluti cum aqua & igni interdicitur, ponatur e- xēplum de media seu minore: quam & ipsam conciliationē quis probet sanus: vt scilicet maxima capitis diminutio po- natur etiā pro minore in re, in qua tātū inter vtrāq; referat: &

OBSERVATIONVM

Callistratū violetur contextus, qui si verus est, vtrunque exemplum ad magnam capitis diminutionem, non ad minorem seu mediam debet referri.

Si confessionem meam exquiris, fateor nunquam in animum meum me inducere potuisse, vt Iustinianus, qui ex hac. l. cognitionum, haud dubie tres paragraphos, qui habentur titulo de capitis diminutione in institutionibus, scilicet. §. maxima. §. minor siue media. §. minima, παραφραστῆς, hoc est, ad sensum magis, quam ad verba transtulerit, aut à se id adiecerit, quod Callistratus non dixisset, aut quod Callistratus dixisset, omiserit Iustinianus. cum dictis tribus paragraphis nihil aliud Iustinianus, quam Callistrati sensum reddiderit.

9 Quare, vt sententiam meam ingenue aperiam, non dubito, quin Callistratus dictis duobus paragraphis, scilicet. §. minuitur, & §. consumitur, duas illas priores capitis diminutiones, quas Iustinianus in. §. maxima, & in. §. minor, posuit, comprehenderit: nimirum. §. minuitur, minorem, seu mediam (quæ eadem est,

vt dixi) cuius multa Callistratus exempla subiecit, quibus singulis existimatio minuitur, nullo libertas amittitur: & paragrapho consumitur, magnam, seu maximam (quæ itidem eadem est) cum scilicet libertas amittitur. atque ita verba illa, quæ hodie habentur in dicto paragrapho consumitur, veluti cum aqua & igni interdicitur, quæ claudebant dictum. §. minuitur, & erant exemplum aliud minutz existimationis ab eo loco ad dictum. §. consumitur, hoc est à suo loco in alienum translata rem totam turbasse. vt omnino hos Callistrati paragraphos (adscribam enim iterum integros, vt Callistrato sua constet lectio) sic legere debeamus.

Minuitur existimatio, quoties manente libertate circa statum dignitatis poena plectimur, sicuti cum relegatur quis, vel cum ordine mouetur, vel cum prohibetur honoribus publicis fungi, vel cum plebeius fustibus cæditur, vel in opus publicum datur, vel cum in eam causam quis incidit, quæ ex edicto perpetuo inter infames causas annumeratur, veluti cum aqua & igni interdicitur.

Consumitur verò, quoties mag

Autho-
ris circa
§. minui-
tur. &
§. consu-
mitur.
l. cogni-
tionum
ff. de va-
ri. & ex

tra ordi-
cogni.
obfer-
uatio
nō con-
temne-
da.

magna capitis diminutio interuenit. idest, cum libertas amittitur, quæ in persona deportatorum euénit: vel cum plæbeius in opus metalli, vel in metallum datur. nihil enim refert, nec diuersa pœna est operis & metalli. nisi quod refugæ operis non morti, sed pœnæ metalli subiiciuntur.

Atque huius quidem nostræ obseruationis plurima sunt, quæ hic breuiter enumerabo, argumenta. primum enim, si ea uerba, ueluti cum aqua & igni interdicitur, quæ sunt in dicto. §. consumitur, ibi esse deberent, falsum prorsus esset, quod Callistratus scripsisset, scilicet eo casu libertatem amitti. deinde, si ita legatur, consumitur uerò, quoties magna capitis diminutio interuenit, idest, cum libertas amittitur, ueluti cum aqua & igni interdicitur, quæ in persona deportatorum euénit, uides, quam dure post illa uerba, ueluti cū aqua & igni interdicitur, sequatur illa, quæ in persona deportatorum euénit, quam autem apte, si illis uerbis demptis, ueluti cum aqua & igni interdicitur, statim post illa uerba, idest, cum libertas amittitur, sequatur, quæ in persona de-

portatorum euénit. Tertio, quod Iustinianus, aut Tribonianus potius, cui & Theophilus astipulatur, nihil aliud in dictis paragraphis, maxima, & minor, quam Callistrati sensum reddiderit. tum autem, quod utraque Accursij conciliatio tam sit ad dictum. §. cōsumitur, coacta, ut contextum ipsum planè violet, corrūpat, perdat. Præterea, quod nisi illa uerba, ueluti cum aqua & igni interdicitur, in suum restituas locum, hoc est, ut sint clausula ac finis dicti. §. minuitur, eorum uerborum, uel cum in eā causam quis incidit, quæ ex edicto perpetuo inter infames causas annumeratur, nullum Callistratus tradat exemplum: cum tamen de eo quod dixerat in principio dicti. §. minuitur, hoc est, cum circa statū dignitatis pœna plectimur, tā multa tradiderit exempla, quemadmodum & tradidit de eo, quod dixit in dicto. §. consumitur. Si autem ea uerba in eum, quē dixi, locum reponas, hoc est, ut sint finis dicti. §. minuitur, & eius, quod ibi dixit, hoc est, cum in eam causam incidit, quæ ex edicto perpetuo inter infames causas annumeratur, exemplū inuenies à Callistrato appositū. postremò, ut

OBSERVATIONVM

intelligas nō sine causa id exē
plum in calce dicti. §. minui-
tur, fuisse appositum, scire de-
bes aquæ & ignis interdictio-
nem inter infames causas an-
numerari, vt est argumentum
in. l. quid ergo. §. pēna grauior.
ff. de ijs, qui notan. infā.

Hæc nos propterea pluribus sumus persecuti, quod publica lectio ageretur, ut non fortassis omnibus arrisura (ve reor enim, ne non desint, quibus corrupta quoque crocum oleant) ita ijs, qui Callistrati responsum expenderint, qui cum Iustiniani paragraphis contulerint, qui propius hoc retractarint argumentum, non ingrata futura, duntaxat qui nec aliorum offendantur inuentis, & lectione ipsa usuque didicerint, quam sæpe huiusmodi ludos librarij faciāt, & exscriptores. quod multis præterea locis nostris his observationibus commonstrauimus.

SUMMARIVM.

- 1 **G**lossæ matariorum & ceteros in
terpretes in explicatio-
ne Papiniani responsi ex. l. se-
niores. in principio. ff. de se-
niores. quam varia & extranea dixe-
rint, ad eorum commentarios le-
ctor rejicitur.
- 2 Verus ac germanus eius responsi
sensus, totiusque eius responsi pa-
raphrasis ponitur.
- 3 Quid ex eo deducatur intellectu,
aut quæ potius. nam plura sunt,
quæ inde deducuntur.
- 4 Cōtextus ipsius ponitur exposi-
tio.
- 5 Ulpiani responsum ex. l. 2. ff. cō-
mu. prædi. ponitur.
- 6 Quatuor modis Accursium id
responsum interpretari, sed quo-
rum potuerit facere compen-
dium.
- 7 Quæ sit eius responsi vera spe-
cies.
- 8 Ponitur ipsius contextus exposi-
tio.
- 9 Castellū in hoc argumento quid
sit.

Capi.

CAPVT. XXVIII. Q VO

Papiniani responsum ex. l. seruitutes. in principio. ff. de seruitu. & Vlpiani ex. l. 2. ff. commu. prædi. tam urbanorum quam rusticorum declarantur.

Papiniani responsum ex l. 4. in principio, quæ in

capit, seruitutes. ff. de seruitu. sic habet.

Seruitutes ipso quidem in re neque ex tēpore, neque ad tempus, neque sub conditione, neque ad certam conditionem (verbi gratia, quandiu volam) constitui possunt, sed tamen, si hæc adijciantur, per pacti vel doli exceptionē occurreretur contra placitum seruitutem vendicanti. idque & Sabinum respōdisse Cassius scribit, & sibi placere.

1 Quam Papiniani verba hæc glossematarios, quam ceteros torserint interpretes, vtrorunque longiores docent commentarij, quos si nostris his obser-

uationibus repetendos haberem, promissæ in his, quæ restant, breuitatis videar oblitus. at quam extranea, quam varia scribunt in quæ sese non vertunt, dum Papiniano suum satagunt sensum asserere, cum tamen nihil profecerint? Quid illa de conditione extinctiua instantanea, deque ea cōditione, quæ tractum habet? quid illa de substantia, de vsu: quid multa præterea, quæ meo quidem iudicio omnia potuere illi, aut debuerē potius prætermittere?

2 Quare ijs omissis omnibus, lectore ad cōmentarios ipsos relegato, nos Papiniani sensū vt à Papiniano nō perinde obsecrum proponamus. qui hic est (sit enim hæc huius responsi paraphrasis) licet seruitutes mero ac stricto iure, neque ex tēpore, putā vt post quinquenniū incipiāt, neq; ad tēpus, putā vt quinquēnio finiātur, neq; sub cōditione, putā vt ita demū cēseātur constitutæ, si nauis ex Asia venerit, neque ad certā cōditionē quādiū volā, putā vt deberi desinant, me dicente nolle prædiū meū vltra seruire, cōstitui possint, imō vel sic constitutæ pro puris statim ac ppetuis sint habēdæ, si tamē

X 4 ad

Papiniani
nirē spō
sum ex.
l. serui-
tutes in
prin. ff.
de serui-
tu. ex-
plicatur

OBSERVATIONVM

ad eum modum constituantur, nec puræ, nec perpetuæ effectui ipso erunt. imò si is, cui sic sunt constitutæ, vel ante quinquennium vt in primo casu, vel post quinquennium vt in secundo, vel ante existentē conditionem vt in tertio, vel contra certam conditionem, vt in quarto, seruitutem velit vendicare hoc pretextu, quòd pro præsentibus ac puris etiā sic constitutæ seruitutes debeant haberi, is, qui sic seruitutes constituit, vel taciti pacti, vel doli exceptione eum repellat contra placitum agentem: hoc est, si vel ante quinquennium vt in primo casu, vel post quinquennium vt in secundo, vel ante existentem conditionem vt in tertio, vel contra conditionem vt in quarto, seruitutem vendicat. Videtur enim huiusmodi seruitutum constitutione inter partes ipsas conuenisse, ne aliter eas possent seruitutes vendicari, quàm iuxta id, quod expressim promissum est, & dolo eū facere, qui contra id, quod inter eas placuit, vendicat seruitutem.

Ex qua facti specie & Papiniani sensu, quem bona fide reddidimus, plura velut in consequentiam sequuntur.

Primum: seruitutum prædialium constitutionem non esse actum legitimum, cuiusmodi actus legitimi dicuntur in. l. actus legitimi. ff. d. reg. iur. quippe cum illi diei aut conditionis adiectione vitientur: seruitutum autem earum constitutio non modo diei, aut conditionis adiectione non vitietur, verum etiam ijs adiectis puræ maneat & perpetua iure ipso.

Secundum: eum, cui sic sunt seruitutes constitutæ, quemadmodum à Papiniano dicitur, iam nunc eas posse vendicare, non expectato tempore vt in primo casu, aut elapso eo vt in secundo, aut nondum existente conditione, vt in tertio, aut non expectato, quatenus is, qui constituit, velit eam seruitutis constitutionem durare, vt in quarto: cum pro puris ac perpetuis sint ex seruitutes habendæ iure ipso, quandiu is, qui sic seruitutes constituit, non excipiat de tacito pacto, aut de dolo malo.

Tertium: si is, qui sic seruitutes has constituit, aduersario eas vendicante, de tacito pacto, aut dolo malo excipiat, quòd dicat, sic conueniendo
taci

tacite actum videri, ne aliter ex seruitutes vendicentur, quā ijs, qui expressi sunt, modis: aut dolo eum facere, qui eas seruitutes aliter sibi velit vendicare, quā ad eum, qui expressus est, modum, valere re ipsa & effectu, quatenus fuerint iuxta placitum, ultra verò aut contra re ipsa & effectum non valere.

Atque hunc, quem dixi, arbitror verum ac germanum huius responsi sensum, qui & multa refecat superuacanea, & non necessaria circuncidit.

4 Super est nunc, ut paucissimis verbis Papiniani verba iuxta ea, quæ diximus, exponamus.

Ibi, constitui possunt, ac proinde etiam sic constitutæ pro puris ac perpetuis iam nunc habendæ sunt.

Ibi, per pacti, subaudi taciti. qualis sic conueniendo tacite actum sit, ne aliter ex seruitutes vendicentur. quā iuxta placitum.

Ibi, vel per doli exceptionem. subaudi, dolo enim facit, qui eas seruitutes aliter sibi vendicat, quā iuxta placitum, & eum, qui expressus est, modum.

5 Vidimus in eo Papiniani responso species, quibus seruitutes constitutæ imero quidē ac stricto iure valuerint iam nunc, & ut perpetuæ valuerint, tametsi constitutionis verba in contrarium vocarent, sed in quibus taciti pacti ac doli exceptio obstat contra placitum seruitutes vendicanti. Videamus nunc speciem tantum non contrariam: in qua scilicet seruitutis non valuerit constitutio, in eo tamen iure tuendus sit, qui hoc ius possedit. ea est ex Vlpiano in l. 2. quæ incipit, de aqua. ff. commu. præd. tam verba, quā rusti, cuius hæc sunt verba.

De aqua per rotam tollenda ex flumine publico, vel haurienda, vel si quis seruitutem castello imposuerit, quidam dubitauerunt, ne hæc seruitutes non essent. sed rescripto imperatoris Antonini ad Tullianum aut, (ut alij codices habent) ad Iulianum adiciuntur: licet seruitus iure non valuit, si tamen hac lege comparauit, seu alio legitimo modo sibi hoc ius acquisiuit, tuendum esse eum, qui hoc ius possedit.

6 Hoc Vlpiani responsum quatuor explicat modis Accursius, quorum primus non satis speciem Vlpianici responsi de

X § claret,

OBSERVATIONVM

declaret, tres vltimi, aut contra contextum sint, aut nihil planè valeant. ad Accursium ergo & ceteros scriptores (quod in Papiniani fecimus responso) lectore reiecto, nos huius responsi veram proponemus speciem, quæ hæc est.

- 7 Ipse diu per rotam ex eo flumine publico, vnde alioqui non liceret, aquam in prædium meum sustuli, vel aliàs in id prædium aquam hausi: vel ex castello itidem publico aquam in id prædium duxi, ac deriuauit. nunc cum id prædium Titio venderem, aut aliàs cederem, dixi me id ius aquæ in prædium meum per rotam tollendæ, aut aliàs hauriendæ vendere: vel dixi, me ei vendere, aut aliàs cedere seruitutem aquæ ex castello publico in id prædium ducendæ. Dubitatum fuit, an esset seruitus. ait Vlpianus dubitasse quosdam, ne hæc seruitutes nõ essent. sentientes haud dubie seruitutes non esse, quod & probat Vlpianus. subdens ex Antonini rescripto, licet seruitutes non valuerint, eum tamen, qui id ius aut comparauit, aut alio legitimo modo ac

quisiuit, tuendum esse, in ea possessione.

Ex qua specie & hoc deduces, nullam hic inter vendentem ac cedentem, & inter emptorem seu eum, cui cessio facta est, fuisse controuersiam. sed emptorem, seu eum, cui cessio facta est, aut a republica, aut ab aliquo priuato ea de re turbatum fuisse, quasi non licuerit venditori eam seruitutem constituere. & est id quidem verum eam non valere seruitutem ut in publico, seu flumine, seu castello constitutam, nihilominus tamen in eo iure, quod ipse, & comparauit, & possedit, tuendum esse.

- 8 Nunc contextus ipsius scholiola apponamus, quæ eam facient speciem euidentior.

Ibi, flumine publico, vnde aliàs non liceret id facere.

Ibi, castello, itidem publico, ut in flumine dixit.

Ibi, dubitauerunt ne. Accur-

Vlpiani
respon-
sum ex
l. 2. ff.
cõnu.
prædi.
explica-
tur

cursius exponit, idest, an, haud
utique male. Sed nescio quo-
modo verba hæc indicant, in
hoc magis eos inclinasse, ut
seruitutes non essent. quod &
verum est, & probat Vlpianus.

Ibi, tuendum esse: aduer-
sus quencunque, non aduersus
venditorem tantum, qui hic
nullum emptori negotium ex-
hibebat.

- 9 Castellum autem, cuius &
hic & alibi apud nostros iuris-
cōsultos fit mētio, ut in. l. si fun-
di. §. ultimo. ff. de acti. empti.
in. l. fistulas. in principio. ff.
de contrahen. emptio. in. l. fi-

stulam. ff. de serui. vrba. præ-
di. & in. l. i. §. pen. ff. de aqua
cotidia. & æsti. receptaculum
illud est, quod aquam publicā
fiscipit, unde in fistulas dima-
net. cuius crebra est Iulio Frō-
tino libris de aquæ ductibus
mentio. sic autem libro secun-
do scribit. impetrantur autem
& hæ aquæ, quæ caducæ vocan-
tur, idest, quæ aut ex castellis
effluunt, aut ex manationibus
fistularum. Hispani ea Castel-
la arcas, fistulas vero ca-
ños appellant.

* * *

Sum-

Sum-

Sum-

OBSERVATIONVM

SVMMARIVM.

1 **B**artoli summam circa legem penultimam. ff. de iure codi. longe esse corruptam: & quo pacto ea sit emendanda.

2 Verba illa, simili modo, ex dicta l. penultima non coherere: ac proinde authori suspecta esse.

3 Papiniani responsum ex. l. qui graui. ff. de iure codicillorum, ne quem verborum, vt sic dixerim, cortex decipiat, exponitur.

4 Accursij glossam in dicta l. penultima. ff. de iure codi. corruptam esse, & in quem sit modum reponenda.

5 Aburnium Valentem. & Valentem simpliciter, & Saluium etiam Valentem vnum eundemque esse.

6 Aburnij Valentis responsum ex l. cum alimenta. §. i. ff. de alimē. & ciba. lega. haud perfunctorie explicatur, eius tradita specie ac expositione, adulterinoque expuncto contextu.

7 Verba illa, scilicet, si non minus valerent vineæ, quàm almentorum æstimatio, Aburnij Valen-

tis non esse, sed aliunde huc importata, & quibus hoc argumentis deprehendatur.

8 Verba illa, magis hoc, quàm illud: potius hoc, quàm illud: interdum iuriconsultis non comparatiue sumi, vt proinde vtrumque membrum locum habeat: sed elektiue. vt prius tantum membrum verum sit, falsum sequens.

9 Vineam non semper esse in fructu, quod vulgò falsò existimatur. & quod sit id tempus, quo est sine fructu.

10 Florentini per quàm elegans ac argutum responsum ex. lex. legatum est delibatio. §. i. ff. de legat. i. scholijs additis illustratur.

11 Mira iuriconsultorum breuitas commendatur, qui paucissimis periodis ita nostros torserint interpretes, vt quanlibet multa chartarum mole, aut eorum sensum non attigerint, aut vix tandem attigerint.

CAPVT. XXIX. QVO

Martiani responsum ex. l. pen. ff. de iure codi. Papi-
niani item ex. l. qui graui.
eodem titu. & Aburnij Va-
lentis ex. l. cum alimenta.
§. i. ff. de ali. & ciba. lega.
& Florentini ex. l. legatum
est deliberatio. §. i. ff. de lega-
tis. i. explicantur.

Ribua-
mus, ni
silecto
rem of-
fendi-
mus,
hoc ca-
put nō

nullis iurisperitorum respō-
sis breuissima addita exposi-
tione. cogimur enim valetudi-
ne ipsa etiam breuiores esse,
quā in initio capitis vigesimi
sexti, in ijs, quæ supererāt, ca-
pitibus promiseramus.

Ac primum circa Martiani
responsum ex. l. penultima. ff.
de iure codi. agamus. contex-
tu, quod tamen facere non so-
lemus, omisso. circa quod res-
ponsum tria certe annotaui-
mus.

I Primum est, Bartoli summā
quæ sic habet, relicta ab eo,

quem quis solum sibi successu-
rum putat: si in parte succedit,
pro parte debentur, si in di-
midia nihil, nullo modo con-
sistere. nemineque eam pro-
bare posse, qui Martiani con-
textum perceperit. nam & cō-
tra Martiani ipsius responsum
est, nec plenè argumentum ex-
plicat. Sic ergo meo periculo,
aut in hunc certè sensum sum-
mam concipe. relicta ab eo,
quem quis solum sibi succes-
surum putabat, si is pro
parte successit, pro ea tantum
parte debentur, si sint diuidua:
si indiuidua, pro nulla. nisi in
libertatibus. quæ licet indiui-
dualia sint, etiam in solidum de-
bentur ab eo, & cogitur à cohe-
rede seruorū partē redimere.
vt in. l. qui graui, cum. l. sequē-
te & sequente, quæ sunt Papi-
niani. ff. eodem titulo de iure
codicillorum. hæc enim est eo-
rum responsum absoluta, ni-
si fallor, summa ac epitome.

Secundum est, Martianum
in principio ponere speciem,
quando testator non cogitauit
de nascituro: in versiculo autē,
sed & si codicillos, quando te-
stator nō cogitauit de iam na-
to, qui tamen erat defunctus:
siue ergo testator putauit solū
filium sibi successurum, quod
non

Bart. sū
main. l.
penult.
ff. de iu-
re codi.
longè ei
se corru-
ptam &
quomo-
do de-
beat re-
poni.

OBSERVATIONVM

non cogitaret de posthumo, siue quod non cogitaret de iā nato, quem credebat in superis esse desisse, locus est Martiani responso, & ei, quam apposuimus, summæ.

- 2 Tercium, quod dicitur in dicto versiculo sed & si codicillos, simili modo dici potest &c. non esse facile explicatu. Quomodo enim simili modo? cum (licet postea ab hac sententia recedat) eo casu filium perinde teneri dicat, ac si solus hæres patri extitisset, itaque Martiani sensus planus est, verba parum coherent, & ut sint suspecta præter hanc meam observationem non facit, quod & in margine quoque aliter legitur, nempe his verbis additis, Vlpianus notat, ipse certe nō video, quomodo ea consistat similitudo.

Iam Martiani responsi clausula, dum ita ait, quoniam illa non fuerit filio ablaturus, nisi solū putaret sibi successorē futurū, ad plurima potest vsui esse, quæ ex facto cotidie occurrūt.

Papinianus
in respō
sum ex.
l. qui
gravi.
ff. de iur.
re codi.
declara
tur.

3 Porro, quod Papinianus in d. l. qui gravi. ita scribit, placuit libertates à solo filio præstari posse, ne quæ eaverba decipiāt, nō hunc sensum habet, posse eū, si nolit libertates non præstare (repugnat enim eiusdem

Papiniani euidēs respōsum ex l. cū pater. §. cū existimaret. ff. de leg. 2. quod eū ad libertates cogit præstādas) sed hūc: posse eum libertates præstare inuito cohærede, exoluta cohæredi sua seruorum parte.

- 4 Ac, ut ad Martiani respōsum redeamus, animaduerto glossam primā corruptā esse. sic enim habet: hærede eo scilicet relicto, & dic eo relicto hærede, quæ &c. corrupte dubio procul, cū ipse cōtextus, quod ad filiū natū pertinet, apertis verbis habeat, hærede eo relicto, ut nulla, quod ad eū attinet, sit necessaria expositio. sic ergo lege: hærede eo relicto (nā hæc sunt Martiani verba) & eo scilicet hærede relicto, quæ &c. Voluit enim Accursius verba illa exponere, & quæ postea procreauit: & tūc apposite conuenit expositio, hoc modo, & eo scilicet relicto hærede, quem postea procreauit, quod nisi sic emendes, nō modo superflua est expositio, quippe cū verba tātū Martiani reddat, verū etiā falsa, quæ ex duobus hæredibus vnum duntaxat faciat.

Accur.
si glossa
corrupta
in. l.
pen. ff.
de iure
codi. c.
menda
tur.

Inseramus & hic Aburnij Valeris respōsum ex l. cū alimenta. §. 1. ff. de aliment. & ciba. lega. quo tantum loco & in. l. si minor. ff. d. mi. sic prenotatur,
cum

cum in cæteris eius responsis, quæ septem duntaxat esse opinor, Valens simpliciter prænotetur. utroque autem modo ab alijs refertur iurisconsultis. nã sub Aburnij Valentis appellatione citatur à Iulio Paulo in. l. quæsitum est. §. pen. ff. de legatis. 3. & à Pomponio in. l. 2. in extremo. ff. de origi. iu. & sub simplici Valentis appellatione ab eodem Iulio Paulo in. l. si hæres. ff. de fideicom. liberta. à Papiniano in. l. debitor. ff. de lega. 2. & ab Vlpiano in. l. idem. §. 1. ff. de accusa. ex quo Vlpiani loco apparet ei consulenti Pium rescripsisse. nam fuisse eum sub Antonino Pio in eius Cæsaris vita Iulius Capitolinus scribit his verbis: vsusq; est iuris peritis Vindio Vero, Saluio Valente, Volusio Maxiano, Vlpio Marcello, & Iaboleno. Apparet etiam, & Valentem, & Aburnium Valentem, & Saluium Valentem vnum eundemque fuisse.

Is ergo Valens in dicta. l. cū alimenta. §. 1. de alimen. & ciba. lega. quātum hodie omnes habent codices, ita scribit.

6 Qui fratris sui libertis alimenta debebat, is testamento vineas cum hac adiectione re-

liquerat, vt habeant, vnde se pascant. si pro alimentis vineas reliquisset, non aliter eis ex fideicommissi causa eas præstari debere, quàm si testamenti obligatione hæredem liberasset. aut, si id omissum fuisset, & postea ex testamento agerent, doli mali exceptione tutum hæredem futurum: scilicet si non minus valerent vineæ, quàm alimentorum æstimatio. illam autem adiectionem, vt habeant, vnde se pascant, magis ad causam prælegandi, quàm ad vsum fructum constituendum pertinere.

Cuius responsi species prima alioqui figura faciliior, quàm vt cuiusquam egeret expositione, multò plus habet meo quidem iudicio difficultatis, quàm vulgò existimeretur. vt, si quidem tota lectio, quemadmodum à nobis ex codicum constantia adscripta fuit, vera est, contrarium existat responsum, atque Valens ipse existimavit.

Est autem mihi eius responsi hæc species: testator putà Titius, qui libertis fratris putà Seij alimenta debebat, libertis ipsis certas qualdam vineas pro alimentis testamento reliquit, cum hac adiectione, vt ha-

Aburnij Valentis responsum ex. l. cū alimenta. §. 1. ff. de alimen. & ciba. lega. nō defunctorie explicatur.

OBSERVATIONVM

habeant, vnde se pascant. quò
vinearum legato agnito vinea-
rum illarum redditu ad alimen-
ta, quæ eis testatoris frater reli-
querat, non sufficiente dicebāt
liberti testatoris hæredem sup-
plere debere, nec defungi eū
vinearum præstatione. quan-
quam enim verum esset, vinea-
rum eis proprietatem fuisse
legatam, tamen ob eam adie-
ctionem, vt habeant, vnde se
pascant, voluisse testatorem
quasi vsumfructum earum vi-
nearum eis reliquisse ad alimen-
ta, quò non sufficiente testato-
ris Titij hæredem supplere de-
bere. Hæres autem negabat
quicquam amplius debere,
quàm vineas eas præstare, nec
curandum earum redditus suffi-
ceret ad alimenta, an non suffi-
ceret, postquàm legatum vi-
nearum agnouerant. cōsultus
Aburnius Valens respōdit pro
hærede contra liberos: nimi-
rum, si nondum eis vineæ præ-
stitæ fuissent, non aliter eis
præstandas, quàm si alimento-
rum onere testatoris hæredem
liberti liberaissent: sin casu iam
eas hæres ei præstitisset, & ni-
hilominus liberti aduersus te-
statoris hæredem agerent, vt
quantò minus ex redditu vinea-
rum rediret, quàm pro alimen-
tis, hoc eius hæres suppleret,

doli mali exceptione hæredē
tutum futurum, dolo enim ma-
lo facere, qui cum vinearum le-
gatum pro alimentis haberet,
amplius quicquam eo nomi-
ne peterent: nec obstare adie-
ctionem illam: vt habeant, vn-
de se pascant: qua alimentarij
innitebantur, quasi ijs verbis
testator vsumfructum vinea-
rum pro alimentis constitue-
re voluerit, & eo ad alimenta
non sufficiente hæredem sup-
plere: non enim id significari
verbis illis, vt habeant, vnde se
pascant: sed causam duntaxat
poni vinearum legandarum,
quæ ea est, vt onere alimento-
rum, quò eum frater oneraue-
rat, liberaretur. Merito ergo, si
ue liberti vineas petant, non
aliter eis testatoris hæres eas
præstare cogetur, quàm si eum
alimentorum onere liberent:
siue iam eas ab hærede acce-
perint, & ad id agant, quod ex
redditu vinearum deest ad ali-
menta, doli mali exceptione
repellentur, quippe qui pro ali-
mentis a fratre testatoris reli-
ctis vinearum legatum a testa-
tore factum agnouerint.

7 Hæc est huius responsi spe-
cies verissima, quam tamen
versiculus ille, scilicet si non
minus valerent vineæ, quàm
ali-

alimentorum æstimatio, sub-
uertere plane videtur. aut sub-
uertit potius, si quidem ea ver-
ba Aburnij essent. quæ tamen
ego vel iure iurando non du-
bitem confirmare, non magis
Valentis esse, quàm aut Aborigi-
num, qui tam multis sæculis Va-
lentem præcesserunt, aut nostra,
qui mille quadringentis quin-
quaginta plus minus annis post
Valentem ista cõmentamur.
Aio itaque versiculum illum,
scilicet si non minus valerent
vineæ, quàm alimentorum æsti-
matio, planè adiectitiũ esse ex
nescio quo expositore receptũ
ex margine in contextum. qui
expositor, quicumque is fuit,
Aburnij Valentis sensum tam
nullus deprehendit, vt in con-
trarium etiam verterit. eò for-
tasse deceptus, quòd non mul-
tò ante in l. Stichus: §. Titia.
hoc titulo in calce legerat, si
modo id, quod ex usufructure
ceptum esset, ei rei præstandæ
sufficeret. nam & cum. §. citat
hic Accursius in glossa nõ mi-
nus: qui tamen. §. nihil ad no-
strum Valẽtis paragraphum fa-
cit. ibi enim dicitur, legatum
tot annorum Pamphilæ & Sti-
cho à legatario usufructus re-
lictũ mortuo usufructuario ex-
pirare, nisi manifeste probetur
testatrix voluisse etiã fructuarij

hæredẽ alimẽta præstare: ac ne
hoc quidẽ satis esse, vt fructua-
rij hæres ea præstare teneatur,
sed id etiã exigi, vt tantũ usufr-
uctus legatarius perceperit,
quantum ei rei præstandæ suffi-
ciat. non enim ulterius potuit
testatrix aut legatarium usufr-
uctus aut eius hæredem dani-
nare. vt & dixi capite. 19. hæc
posteriorum in fine.

Ne quis verò me existimet
animi impetu magis quàm ratio-
ne ad hanc obseruationem des-
cendisse, multa sunt, quæ ad hoc
me impulerunt.

Primũ, ea ipsa verba, scilicet
si non minus valerent vineæ,
quæ satis arguunt expositoris
cuiuspiam esse non ipsius iu-
ris consulti. & est hic nobis su-
ctus non hic tantum factus, sed
multis præterea locis. quorum
aliquot nostræ suppeditabunt
obseruationes.

Deinde, quòd hic, nõ ea fuit
dubitandi causa, plaris scilicet
an minoris essent vineæ, quàm
alimenta, sed totam dubitatio-
nẽ inuexit adiectio illa, vt ha-
beãt, vnde se pascant, quasi ijs
verbis testator voluerit tantũ li-
bertis dari dberẽ, vnde se possẽt
pascere, atq; ex cõsequenti nõ
sufficiẽte vinearũ redditu, testatoris hæredem, quod
deesset ad alimenta, debere
toris hæredẽ, quod supplere.

OBSERVATIONVM

Tertio, quia eā dubitationis causam nec vllam aliam excludit iuriconsultus in calce, dū dicit, illam autem adiectionē &c.

Præterea, quia cum legatū vinearum, vt ex contextua pparet, liberti agnouerint, tanti videntur id legatum æstimare, quantum eis alimentorum nomine erat præstandum. vt in. l. imperator. ff. de lega. 2. nec vlla alia res dubitationem faciebat, quàm adiectio illa.

Tum autem, quod si ea verba, scilicet si non minus valent vineæ, quàm alimentorū æstimatio, Aburnij Valentis essent, nihil prope modum respondisse Valēs videretur, imò vero Valentis ipsius respōsum & supra & nominatim in calce manifeste ostendunt, illa verba in contextu nec esse posse, nec debere.

Denique, si ea verba tuearis, fatendum tibi est, Aburniū Valentem contrarium respondisse, atq; voluerit: hoc est, pro alimentarijs respondisse contra hæredem: cum re vera pro hærede respondeat contra alimentarios.

Iam ergo, vt ea, quæ diximus, velut ob oculos posita euidentiora sint, contextum ipsum exponamus.

Ibi vineas. ac proinde earum proprietatem.

Ibi, reliquerat. subaudi, quod vinearum legatum liberti ijdē que alimentarij agnouerunt.

Ibi, vt habeāt, vnde se pascāt. hoc solum mouebat liberos, vt dicerent, vinearum redditu non sufficiente ad alimēta, testatoris hæredem ea supplere debere: quasi non sufficere earum redditu non haberēt, vnde se pascerent.

Ibi. quām si testamenti, fratris scilicet testatoris. vt & Accursius exponit.

Ibi, aut si id omīssum fuisset, quia scilicet testatoris hæres eo non petito, vt testamenti liberaretur obligatione, vineas libertis tradiderat.

Ibi. & postea ex testamento, fratris scilicet testatoris.

Ibi doli mali exceptione, dolo enim malo faciebāt liberti, qui agnito vinearū legato pro dictis alimentis eis à testatore relicto, peterent alimenta suppleri, quatenus ex vinearum redditu non suppetere.

Ibi. scilicet si non minus valent vineæ, quā alimentorum æstimatio. ostēdimus hæc verba non Valentis esse, sed adiectitia. nec vlllo pacto coherere, imo vero Valentis ipsius respōso

so confutari.

Ibi. illam autem adiectionem. hic iuriconsultus libertorum respondet argumento, qui dicebant, quando quidem vinearum redditus ad alimenta non sufficeret, & testator ideo eis vineas legasset, vt haberet unde se pascere, quatenus non haberent, testatoris hæredem supplere debere. Respondet autem negando verbis illis, vt habeant, unde se pascant, id significari: sed causam tantum poni, quæ testatorem mouit ad eas vineas legandas, nimirum vt alimentorum se onere exolueret. Nam quod Viuius verba illa, ad causam prælegandi, ad proprietatem refert, credo, quod mox sequatur, quàm ad vsumfructum constituendum, futile planè est, non quod non fuerit legata vinearum proprietas (fuit enim, vt ante diximus) sed quod ijs verbis non id significetur, sed quod nos diximus.

Ibi, quàm ad vsumfructum constituendum. ecce, vbi mea ad hoc Valentis responsum clarius probatur species. est enim sensus non ea mente adiectionem illam factam fuisse, vt si vinearum vsumfructus alimentis non sufficeret, hæres suppleret (quod volebant liberti) sed dū

taxat ea verba testatorem adiecisse, vt significaret, quare eis vineas relinqueret, nepe vt se alimentorum onere, quibus eum frater onerauerat, exolueret, ac liberaret. vt dictum est. vnde & id sequitur, quod supra quoque à nobis dictum est, Valentem simpliciter pro hærede contra libertos respondisse, non pro libertis vlllo pacto contra hæredem. respondisset autem contra hæredem, & pro libertis, si verusculus ille, scilicet si non minus valeret vineæ, quàm alimentorum æstimatio, adulterinus non esset.

8 Illud etiam hic annoto, quod multis præterea iuriconsultorum locis offendes, verba hæc, magis hoc, quàm illud, potius hoc, quàm illud, & similia, quàm de exacta vocum significatione comparatiue sumi debere videantur, vt vtrūque scilicet membrum locum habeat: sæpe tamen ita sumi, vt nullo modo comparatiue, sed electiue omnino accipi debeant. hoc est ita, vt prius probetur, negetur sequens. nec aliud sit dicere magis ad causam prælegandi, quàm ad vsumfructum constituendum pertinere, quàm dicere, ad causam omnino prælegandi, non ad vsumfructum constituendum pertinere. Quæ observatio in loco,

Verba illa, magis hoc, quàm illud, & similia, sæpe non comparatiue sumi, sed electiue

OBSERVATIONVM

fac scio, tibi vlti erit futura: & est simile, quod dicit Papinianus in l. qui generaliter. ff. qui poti. in pigno. ibi, non tam potior, quam solus inuenietur.

Ac quoniam de vineis egimus, & vix iam, quā hęc scribimus, variare se ipsę coeperunt, vnum non omittā, quod est vti que in ore omnibus, ratio, quę euincat, nulli. aiunt enim vulgò vineam nunquam esse sine fructu. nam & hoc obdammum in vineis datum in quæstionē venit. Quod tamen planē falsum est. ex quo enim autumnno vindemia fit, dū vinea germinet, sine fructu est, vnde Plinius lib. 17. ca. 15. ita scribit: vitibus inferendis tempus dedere ab equinoctio autumnno ad germinationis initia. & capi. 22. agens de vinearum fossione ita ait. iterum ab idibus Aprilis antequam concipiat, hoc est in sextum idus Maias. non ergo ante conceptionem potest dici vinea infructue esse. nec tamen negauerim solū cælumque atque adeo annum interdum plurimū referre: & his de causis Plinianum illud tempus interdum præuerti, subsequi interdum. nec ab eo, quod ex Plinio diximus, alienum est, quod ante Plinium scripsit Columella libro quarto, ca-

pite nono, de vinearum agens putatione. vbi vero aprica loca sunt, mollesque hyemes, optima & maxime naturalis est autumnalis: quo tempore diuina quadam lege & æterna fructum cum fronde stirpes deponunt.

Haud me clam est, si quis in hunc Valentis, quem emendauimus, locum, in alia item eius generis non pauca, quibus idem facere nostris his observationibus nec sine argumentis tamen ducibus ausi sumus, paulò iniquior incidat lector, cui idem vero, quod mendoius sit, & quem veluti Balbinū delectet Polypus agnæ, impatienter eum esse laturū, & mendis innutritum, quicquid typis mandatum est, id nullo delectu adoraturum protinus, & tanquam sub alio natum cælo (quod nostrorum est prouerbiū, vbi quid dicatur, quid geratur, prorsus nescitur) populos esse in Gallia dicturū. at si mihi lector cōtingat, qui huiusce modi capiatur acroamatis, nec tã quid aut librarij inscitia aut typographi ignoratia chartis illeuerit, cōsideret, quā quid illini debuerit, laboris nostri gratiā nō ōnino esse periturā.

10 Nescio an Florentino, cuius multa extant responsa, quique,

Florētini per
quā argutum
responsum ex
l. legatum est
delibato. §. 1.
de lega. 1. expli
catur.

vt in Alexandro Seuero Lampridius scribit, Papiniani fuit discipulus, idemque iuris professor, quicquam nostris histribuerimus commentariolis. claudat ergo hoc caput eius responsum ex. l. legatum est de libatio. §. 1. ff. de lega. 1. cuius sunt verba.

Hæredi à semetipso legatū dari non potest, à cohærede potest. itaque si fundus legatus sit ei, qui ex parte dimidia hæres institutus est, & duobus extraneis: ad hæredem, cui legatus est, sexta pars fundi pertinet: quia à se ipso vindicare non potest: à cohærede verò semillario, duobus extraneis concurrentibus, non amplius tertia parte: extranei autem & ab ipso hærede, cui legatum est, semillem, & ab alio hærede trientem vindicabunt.

Vides, quā & eleganter & præcise noster sit philosophatus Florentinus. nos quoque, vt lectoris occupationi consulamus, cū ipso, sed paulò latius, quò res fiat dilucidior, philosophemur, scholijs scilicet additis.

Ibi. itaq; . & c. vtriusque rei, quam dixerat, exemplum ponit: hoc est, quomodo hæredi à se ipso legari nō possit: & quomodo à cohærede possit.

Ibi, fundus. Subaudi, qui hæ

reditatis exēplo, vt & res fiat magis conspicua, & competēs ineatur cōputatio, quando quidem tribus legatus est, in duodecim vncias interim est diuidendus.

Ibi, qui ex parte dimidia hæres institutus est. subaudi, dato etiam cohærede semillario.

Ibi. & duobus extraneis, quorum scilicet neuter erat hæres.

Ibi, ad hæredem, cui legatus est, sexta pars fundi pertinet: hoc est, trientis, qui ei legatus est, dimidium, quæ duæ sunt vnciæ, easque ob cohæredem scilicet, à quo ei legari potuit: cū enim tres proponantur ex æquo huius fundi legatarij, vnus alter scilicet cohæredem, & duo extranei, cōsequēs est, vt si hæres legatarius integrum fundi trientē habere nō potest, propterea quòd non potuit ei legari à semetipso, solā sextā partē, hoc est, semitrientē, seu duas vncias fundi, quæ respicit cohæredē, à quo legari ei potuit, ferat.

Ibi, duobus extraneis concurrentibus. hoc est, omnibus fundi legatarijs petētibus. nepe hærede ex dimidia parte instituto & duobus illis extraneis.

Ibi, nō amplius tertia parte. scilicet fundi, vdicabit. nec enim amplius eorum trium cuiquam legatum est, quā tertia

OBSERVATIONVM

fundi pars, cuius dimidium ei a se ipso legari non potuit. & ita a cohærede solam tertiam fundi partem, quæ cohæredem respicit, vendicabit, qui sextas est fundi.

Ibi, semissem, scilicet fundi subaudi trientem iure ipso legati, ut ab vno ex duobus hæredibus, reliquum sextantem, qui ei a se ipso legari non potuit, iure accrescendi, aut potius non decrescendi.

Ibi, & ab alio hærede trientem, dicit Accursius, id est quilibet extraneorum tertiam. verum id quidem per se est, non tamen ad expositionem contextus necessarium. cum hic trientem totius fundi accipere debeamus, sicut proxime semissem. & sic vterque extraneus, hoc est, ambo simul vendicant trientem, qui est in semisse cohæredis. ac proinde ex toto fundo legatarij illi extranei, singuli quincuncem fundi, hoc est, ambodextantem vendicabunt.

Ex prædictis deducitur huius fundi legatarios & re & verbis fuisse cōiunctos: ut quia sic dixit testator, Titio, qui mihi ex semisse hæres est, & Caio ac Sempronio fundū illo do lego.

Illud etiā (nec enim his repetendis opera peribit) in Flo-

rentini specie summā hanc esse: si quidem hæres ille fundi cum duobus illis extraneis collegatarius a cohærede suam legatam partem petat, solum sextam vendicare posse, cum in altero sextante, qui illi adiunctus trientem conficiebat, legatum non cōstitit, quia ei a se legari non potuit. Collegatarios autem illos extraneos ab eo hærede integrum fundi semisse, trientem scilicet iure ipso legati, sextantem reliquum iure accrescendi, aut potius non decrescendi, a cohærede vero eius trientem fundi vendicatuos. atque ita fieri, ut ex eo fundo sextam duntaxat partem hæres ille legatarius habeat, collegatarij vero reliquum, ex quo as cōficitur, dextantem, hoc est singuli eorum quincuncem.

II Subit hoc loco (quod & alibi non intempestivius dici potuit) iurisconsultorum nostrorum miram quandā in hoc genere ac pœne cæteris inimitabilem brevitatem cum elegantia coniunctam admirari. qui paucissimis periodis, ne vna interim dicam, aut altera, sepiissime hætenus nostros & glossematarios & interpretes torserunt, ut quanlibet multarū chartarum mole in plurimis eorum sensum prorsus assecuti non sint, in

in plurimis vix assequantur. cuiusvtriusque rei damnum bona me Hercule ex parte exhumaniorum literarum nasci aut inscitia, aut contemptu, cum permultis ostendimus locis, tum, ut ego tacuissem, res ipsa clamitat vocalius.

SUMMARIVM.

1 **V**lpiani responsum ex. l. si pendentes. §. ultimo. ff. de usufru. contra atque Azo, Accursius & omnes explicuerint, explicatur.

Servorum in venditione ut nonnulla domini exciperent, quæ ob servare emptores tenerentur, duplices fuisse causas: alteras favore ipsorum dominorum, & odio servorum: alteras ipsorum servorum gratia, quod melius à dominis tractarentur. ibidem.

Accursij locus ex. l. penult. ff. de acti. empti. circa illa iurisconsulti verba, quid si hoc exceptum fuerit explicatur ibidem.

Accursij eiusdem loci ex. l. arbores. §. i. ff. de usufru. alioqui emendatus facillime emendatur. ibidem.

2 Vlpiani eiusdem ac Pomponij responsa ex. l. vetus. §. ultimo. cum l. sequente explicatur.

3 Vusufructuarius gregis equitij, armenti, universitatis denique

ita demum debet de mortua aut inutili capita supplere, si ex adnatis capitibus hoc potest facere, & quatenus ex eis potest facere. nisi si quæ ei possit culpa imputari. tunc enim & de suo supplebit.

4 Vusufructuarius singulorum capitum, atque adeo nec maritus, cui vxor singula capita in dotem dedit, etiam iure regio non tenetur etiam ex adnatis de mortua, aut inutili capita supplere, ut cumq; Gregorius Lupi dixerit.

5 Gregem, equitium, armentum, universitatem denique, in hoc argumento non ita esse accipienda, ut necesse sit, gregem, equitium, armentum exprimere, sed satis esse pecoris equorum equarumque, bouum ac vaccarum ac similium relinquere usufructum, idemque utroque casu iuris esse.

6 Non in hoc solum argumento, sed in alijs itidem, ut in grege pignori obligato, ac legato, idem esse, ut ex æquentur nomina universitatis, & infinita.

7 L. 24. titulo. 13. parti. 5. explicatur, ne (quod prima figura videbatur) iuriciuii Romanorum contradicat.

8 Indigena qui proprie ac verè sit, quantumque aberrant à verò, qui oriundum esse putant, non indigenitum, seu ibigenitum.

OBSERVATIONVM

CAPVT. XXX. IDEM
que harum posteriorum obser-
uationum vltimum quo Vlpia-
ni responsum ex. l. si penden-
tes. §. vltimo. & eiusdem ex. l.
vetus. §. vltimo, & Pomponij
ex lege sequente & l. 21. titu. 11.
partita quarta, & l. 22. titulo.
31. partita tertia. & l. 24. titulo.
13. partita, 5. explicantur.

ANIMUS
iā
ad vlti-
mū ha-
rum po-
sterio-
rum ob-

seruationum caput, quo ea,
quam promissimus, clauditur
centuria. erit autem huius ca-
pitis non argumentum quod-
dam perpetuum, sed velut far-
rago potius quædam, quod &
nonnullis aliis a nobis factum
est locis. & ne aliter facere-
mus, spatijs sumus iniquiori-
bus exclusi.

I Ac primo quidem Vlpia-
ni occurrit responsum ex. l. si
pendentes. §. vltimo. ff. de vsu
fructu. cuius sunt verba.

Sed & si seruus sub pœna
emptus sit interdictis certis

quibusdam, an si vsusfructus
eius fuerit legatus, obseruare
hæc fructuarius debeat? & pu-
to debere eum obseruare: alio-
quin non boni viri arbitratu
vtitur fructur.

Accursius hic post Azonē
verba illa, interdictis certis qui-
busdam. subaudit, locis, quasi
in ea Vlpiani specie seruus em-
ptus sit à proprietario, qui eius
vsusfructum Titio legauit, ea
lege, ne certis quibusdam locis
is seruus moraretur: certa, si cō-
tra factum esset, emptori pœ-
na committenda. Quam spe-
ciē per se alioqui verā negō ei
respōso cōuenire. id dum eun-
co, propono duplices fuisse
dominis causas, ob quas ven-
dendis seruis leges adijcerēt,
quas emptores sub pœna, quæ
conuenisset, sequi deberent.

Alteras sua ipsorum domi-
norum gratia, nulla seruorum,
imò verò ipsorum odio seruo-
rum. vindictæ fere causa. cuius
fit mētio in. l. seruus. ff. d. seruus
exportandis. vt cū ita vēdeban-
tur, seu alienabātur, ne manu-
mitterētur. vt. C. si mācipiū ita
fuerit alienatū, vt manumitta-
tur, vel contra. & ff. de seruis
exportandis, vel si mancipium
ita venierit, vt manumittatur,
vel

vel contra. vel cum venibant exportandi, hoc est, ea lege, ne certo loco morari eis liceret, dum sibi ab ijs metuunt. vt. C. si seruus exportandus veneat. nā propter dominorum securitatem, ne periculum subirent, id fiebat. vt in. l. i. ff. de seruis exportandis.

Alteras seruorum ipsorum gratia, dum ipsis seruis consultum volunt, & hoc agunt, vt melius à nouis dominis tractentur. vt cum ita eos vendebant, seu alienabant, ne alterius, quā emptoris paterentur seruitutem. vt in. l. vltima. ff. de seruis exportandis. vel cum ita alienabantur, vt post certum quoddam tempus manumitterentur, vt in dicto titulo. C. si mancipiū ita fuerit alienatum, vt manumittatur. vel cum ea alienabantur lege, ne prostituerentur. vt in. l. si venditor. ff. de seruis exportandis. & C. si mancipiū ita venierit, ne prostituatur. Nā & sic Fabius Quintilianus scribit declamatione tertia, le no etiam seruis excipitur. fortasse hac lege captiuos vendes. quorum Quintiliani verborum hic est sensus: in venditione mancipiorum solere excipi, ne lenonibus venderentur. Nam ije ea solebant pro-

stituire. quanquam hoc hodie lege ipsa, etiam nulla à venditore exceptione facta, prohibitum est. vt in. l. i. §. quod autē. ff. de offi. p̄f. vrbi. his verbis, hoc quoque officium p̄fecto vrbi à diuo Seuero datum est, vt & mancipia tueatur, ne prostituantur. Quod latius cauit Iustinianus in authentico de lenonibus. vel ea lege, ne per catadromum cogantur descendere, vel in cloacā se demittere. vt in. l. pen. ff. de acti. empti. circa quam tamen legem animaduertendum est, verba illa, quid si hoc exceptum fuerit, non à venditore esse intelligenda, sed ab emptore, qui interim dum sibi à venditore seruus tradebatur, ita excepit. vt cunque Accursius ibi exponat scilicet à venditore ne imperet. nisi si id sensit, quod ego dixi. quod si sensit, dure animi sui sensum explicuit. vel ne artem ludicram exerceant. de qua in. l. i. ff. de ijs, qui notantur infa. vel ne eorum abutatur ministerio, putā librarium in rummittendo, qualum & calcem portare cogendo vt in. l. sed & si quid. §. i. ff. de vsufru. & §. ex eo, eadē lege. omnia enim hæc & alia eiusmodi possunt à venditore in mancipiorum venditionibus excipi. quoniam

L. pen.
ff. de a-
ct. emp.
explica-
tur.

OBSERVATIONVM

hoc ipso minoris homo veniſſe videtur, vt in cōſimili argumento dicit Papinianus in. l. ſi venditor. in fine. ff. de ſeruſ expor.

Nunc ergo in eo Vlpiani, de quo agimus, reſponſo verba, interdicitis certis quibusdam, nō de locis intelligenda ſunt, nec dominorum ipſorum gratia, tutela, aut ſecuritate fuiſſe appoſita, quōd Azo & Accuſius voluere, ſed ipſorum ſeruorū fauore, idque neutraliter, vt ſic dixerim, & latius: ac ſi dixiſſet Vlpianus, interdicitis certis quibusdam rebus. nec enim, vt dixi, in ea ſpecie, qui ſeruum vēdidit, ſibi proſpexit, ſed ſeruo, cuius gratia ab emptore, qui nunc eſt eius ſerui proprietarius, venditor cauē, excipiendo in ipſa venditione, ne quā in rem earum, quæ diximus, aut his ſimilium eius ſerui vteretur miniſterio, pœnam, quæ cōueniſſet, commiſſurus, ſi cōtra faceret. eſt itaque eorū verborum ſenſus: ſerui dominum, cum eum venderet, ipſius ſerui gratia emptori quædam interdixiſſe, hoc eſt, ita excepiſſe, ne quā in rem earū, quas venditor interdixit, eius vteretur miniſterio, pœna, ſi contra faceret, cōmittenda. hic emptore eius ſerui vſumfructū Titio lega-

uit, tenebitur Titius fructuari⁹ ea omnia obſeruare, quæ ipſe emptor proprietarius ex lege vēditionis obſeruare tenebatur.

Iā, quod Accuſius hic obijcit de. l. arbores. §. i. hoc titulo, vbi dicitur fructuarium eiſcere poſſe colonū proprietarij, proſectō nihil video, quid in contrarium faciat. cū fructuarius hoc nō poſſit facere, ſi ei a proprietario interdicator, vt ibi dicitur, vt potius concordēt hec, quā ſecum pugnent.

Admonerem obiter apud Accuſium ibi in gloſſa, exceptæ, mendose legi, dici pro eiſci, niſi & ex contextu ipſo & ex ijs, quæ in gloſſa ſequuntur, tā eſſet perſpicuum, vt monitore non egeat.

Illud tamen non prætermittam obiectionis diſſolutionē, quā vtroque ſcribit Accuſius, non modo nihil eſſe, ſed falſam etiam, cum dicit in dicta. l. ſi pendentes. §. vltimo. parum vel nihil detrahi de libero vtendi fruendi arbitrio. cum re vera, ſi ad ea animum aduertat, quæ diximus, plurimum interdum detrahatur.

2. Eſt eiſdem Vlpiani reſpoſum eodem titulo. ff. de vſufr. l. vetus. §. vltimo. in hæc verba.

Fætuſ

Fætus tamen pecorum Sabi-
nus & Calsius opinati sunt ad
fructuarium pertinere. planè si
gregis vel armenti sit vsusfru-
ctus legatus. debet ex natis
gregem supplere, idest, in locū
capitum de mortuorum (Pom-
ponius) vel inutilium alia sum-
mittere, vt post substituta fiāt
propria fructuarij, ne lucro res
cedat domino. & sicut substi-
tuta statim domini fiunt, ita
priora quoque ex natura fru-
ctus desinunt eius esse. nam
alioqui, quod nascitur, fructua-
rij est, & cum substituitur, desi-
nit eius esse.

Quæro ergò hic circa ea Pō-
ponij verba, vt post substituta
fiant propria fructuarij, quī cū
ijs cohæreant, quæ statim se-
quuntur, & sicut substituta sta-
tim domini fiunt? videntur e-
nim secum pugnare, cum inī-
tio videatur dici substituta ca-
pita fieri propria fructuarij,
mox autem sic substituta sta-
tim domini fieri.

Accursius hoc opinor, vi-
dens sic exponit, vt post substi-
tuta fiant illa, in quorum locū
alia substituta sunt, propria fru-
ctuarij. sentiens, quantum iti-
dem opinor, vocem illam post
non aduerbium esse, sed præ-

positionem, vt vox substitut^a
casus sit accusandi non nomi-
nandi: hoc modo, vt post sub-
stituta illa capita, illa alia, in
quorum sunt locum substituta,
fiant propria fructuarij. quod si
sensit Accursius me planè ha-
bet astipulatorem. nec, si qui-
dem Pōponij lectio vera est,
aliud potest dici. ac proinde il-
la verba, post substituta, hoc
significant, post substitutionē
factam. & quod sequitur, fiant
propria fructuarij, capita scili-
cet illa, in quorum locum alia
sunt substituta. quanquam sic
quoque exponendo vides idē
repeti versiculo sicut, dum ibi
dicitur, ita priora quoque &c.
vt necesse habeas intelligere
totum illum versiculum, & si-
cut, velut expositionem esse
eius, quod præcesserat.

Ac vt ad Vlpianū in dicta. l.
vetus in fine, & in. l. ergò, quæ
mox sequitur, redeamus, du-
plex hic incurrit quæstio.

Altera, an ubi relinquatur
vsusfructus gregis armenti vel
equitij, si qua sint capita de
mortua, aut inutilia, suppletio,
de qua hic agitur, ex capitibus
ex eo grege, armento, vel equi-
tio adnatis ita fieri debeat, vt
si non sint capita adnata, ex
qua

OBSERVATIONVM

quibus fieri possit suppletio, aut quatenus non sint, libere-
tur fructuarius non substituen-
do: an verò etiam si non sint ca-
pita adnata, aut quatenus non
sint, teneatur fructuarius aliun-
de nihilominus eā facere sup-
pletionem.

Altera, an quod de supple-
tione ac summisione dictum
est, in gregibus duntaxat locū
habeat, hoc est, in ijs corpori-
bus, quæ ex distantibus cōstat,
quorum fit mentio in. l. rerum
mista. ff. de vsuca. cuiusmo-
di grex est, armentum, & equi-
tium, an verò idem sit, etiam
vbi singularium capitum relin-
quitur vsusfructus:

3 Ac, vt ad priorem redeam
quæstionem, mirum profectò
est hætenus in dubium fuisse
vocatam, vt in diuersas itum sit
sententias, in tam perspicuo
contextu & in dicta. l. vetus,
dum dicit, debet ex natis seu
agnatis (nam vtrūque legitur)
gregem supplere, & in. l. plæ-
runque. §. si serui. ff. de iure
doti. ibi, & summissis alijs in
locum demortuorum capitum
ex adnatis, residuum in fructi-
bus maritus habeat, quia fru-
ctus dotis ad eum pertinent.
nec aliud, imo id ipsum, idque

geminatis verbis habetur in. l.
21. titulo. II. partita. 4. dum di-
cit, De aquellos hijos mismos,
que nascieron de ellos. Cui cō-
cinīt. l. 22. titu. 31. parti. 3.

Ex quo ipse verè, vt opinor,
deduco: licet singulorum capi-
tum fructuarius eam, si quidē
exigatur, teneatur cautionem
præstare, quam diximus harū
posterorum capite. 24. nimi-
rum, qualia tunc erunt (seclu-
sis dolo ac culpa) cum desinet
vsusfructus, restitutum: gre-
gis tamen equitij, seu armenti,
hoc est vniuersitatis fructua-
rium eam cautionem præstare
non debere: sed de eodem ca-
pitum numero reddendo, vt ar-
gumētum in. l. si vsusfructua-
rium venari. in fine. ff. de vsu-
fru. ac ne id quidem præcisè ac
absolutè, sed ita demum, si ex
adnatis defuncta & inuilia
capita possunt suppleri, aut qua-
tenus possunt suppleri. cū hoc
tamen, quòd si dolus culpave
fructuarij arguitur, vt quia ea
capita gregis, equitij, armenti,
hoc est, vniuersitatis suis vsi-
bus occidit, vendidit ve, cum
inuilia ac reijcula non essent,
nec in ea vniuersitate tempo-
re desinentis vsusfructus est,
vnde is numerus suppleatur, de
suo fructuarius ipse præstabit.

nam

nam hæc omnia existimo iuri
esse conuenientissima.

Posterior quæstio iure ciuili
Romanorum, quod (vt alibi
docuimus) vulgò perperam il-
liquidem, commune tamen
dictitant, in controuersiam ve-
nire non poterat, cum tam sit
apertè ab Vlpiano decisa & in
dicta. l. vetus. §. vltimo. & etiã
num clarius in dicta. l. quid
ergo. §. sed quod dicitur. cuius
sunt verba: sed quod dicitur
debere eum summittere, toties
verum est, quoties gregis, vel
armenti, vel equitij, idest vni-
uersitatis, vsusfructus legatus
est. cæterum si singulorum ca-
pitum, nihil supplebit. Sed, vt
iure nostro Hispanorum in du-
bium vocaretur, fecit lex regia
21. titulo. ii. partita quarta. cu-
ius sunt verba: Pero si acaecies-
se, que de los ganados, que die-
re la muger en dote a su mari-
do, mueran algunos, tenudo es
su marido de tornar otros tan-
tos en lugar de aquellos, que
murieron, de aquellos hijos
mismos que nacieron de ellos.
Cui adhuc generalius loquês
nimis in quouis vsufructua-
rio concinit lex. 22. titulo. 31.
partita tertia, sic dicens, E si
fueron ganados e se murieren
algunos, que de los hijos pon-

ga e críe otros en su lugar de
aquellos que assi murieren.

Gregorius itaque Lupi Hispa-
nus, qui in nostras septem par-
titas eruditissimos ac perinde
locupletes commentarios scri-
psit, quanquam non paulò plus
gratiæ habituros, si aut stylum
non contempsisset (si contem-
psit tamen) aut parcius de mul-
tis, quæ inciderant, quæstioni-
bus, ad alios nos auctores re-
iecisset, is ergo Gregorius in di-
cta. l. 21. ex verbis illis infinitis
de los ganados, & ex verbis
etiam infinitis dicta. l. plerun-
que. §. si serui. ff. de iure doti.
tentabundus magis, quàm fir-
mans vestigia putat etiam sin-
gularium scilicet capitum eo
casu maritum supplere capita
debere. ne mulier maneat in-
dotata. cuius sententiã ne pro-
bem, multa mouent.

Primum enim sentit id in
muliere speciale esse, ne mane-
at indotata, cum eadem illa ver-
ba generalia seu infinita, quæ
habentur in dicta. l. 21. titulo.
ii. partita quarta, à quibus ipse
ducit argumentum, habeantur
etiam in dicta. l. 22. titulo. 31.
partita tertia, quæ generaliter
loquitur in quouis vsufructua-
rio. vt idem dicendum sit in
omni vsufructuario, non autè
esse

OBSERVATIONVM

esse in muliere speciale.

Deinde, quòd verba illa dicta. l. 21. nihil aliud quàm Vlpiani verba ex dicta. l. plerumque. §. si serui. transcripserunt. dictus autem paragraphus, si serui, quatenus de pecoribus loquitur, de pecoribus, vt de vniuersitate, hoc est, vt de grege, equitio, armento, non vt de singulis capitibus & intelligitur, & est intelligendus.

Tertio, quòd hoc arguat ratio discriminis, quæ est inter vsumfructuariũ vniuersitatis, hoc est, gregis, equitij, & armenti, & inter vsumfructuariũ singulorum capitum, quæ facit, vt vsumfructuarius vniuersitatis ex adnatis gregem supplere debeat, singulorum capitum vsumfructuarius non debeat. Quæ authore Fulgoso in dicta. l. vetus. hæc est: quòd cum legatur vsumfructus singulorum capitum, tot sunt fructus, quot sunt capita, ex quibus nascuntur, & ideo morte vnus capitis finitur is vsumfructus, atque ex consequenti nõ debet vsumfructuarius summittere ex alijs capitibus, quæ sunt adnata. at cum legatur vsumfructus gregis, equitij, armenti, vniuersitatis denique, non dicuntur singulæ res legatæ, licet id legatũ partes habeat integrales. &

ideo si vna pars pereat, debet ex adnatis duntaxat eam vsumfructuarius reficere. ex quo & illud deduco, quod est verissimũ, vsumfructuariũ huiusmodi vniuersitatis, si tam breui finitus est vsumfructus, vt ex adnatis capitibus mortua, vel de functa capita suppleri non possint, nihil teneri supplere.

Postremo, cum Gregorius ipse, cum ceteri nostri regni scriptores, si quãdo lex aliqua ex illis partitarum libris occurrat, quæ à iure civili Romanorum dissidere videatur, id viris equisque (quod dicitur) agant, ita vt concilient, ne quæ in re sibi videantur aduersari: cum verba illa infinita, Los ganados, ambigua sint, & ad vniuersitatem & ad singula corpora, non erat, cur ipse ad singula corpora referret, non ad vniuersitatem, cum ad vniuersitatem ea referendo, lex illa aut leges potius illæ partitarum cum iure civili Romanorum aperte consentiant.

Denique, vt huic, de quo agimus, argumento (quod in condiendis cibis fieri assolet) velut excitandi palatĩ gratia acrius aliquid aspergamus, & quis in eo meus sit sensus, quæ sententia, eruditus lector non ignoret

ignoret, sciat me in ea esse opinione, vt, quod dicitur vsumfructuarium vniuersitatis, gregis putà, equitij, & armenti in locum demortuorum aut inutilium capitum debere ex adnatis alia summittere ac supplere, non amare sit intelligendum, putà cum testator expressim reliquit vsumfructum gregis equitij aut armenti (quomodo verba videntur sonare) sed idem esse, etiam gregis, equitij, armenti mentione non facta, sed solum infinite vsumfructu relicto, putà pecoris, equorum, equarumque, bouum seu vaccarum, ac similium. nā & eo casu vsumfructuarius si quidem mortua sint aliquot capita aut aliās sunt inutilia tenebitur ex adnatis supplere, non secus ac si gregis aut aliud vniuersitatis nomen fuisset expressum. ad quod præterea optime facit id Vlpiani responsum ex dicta. l. plerunque. §. si serui. Quæ ratione singula capita in nostra specie intelligēda sunt, cum huius aut illius hoc est certorum quorundam & designatorum capitum vsumfructus relinquitur, quo casu vsumfructuarius necesse non habet etiam ex adnatis demortua aut inutilia capita supplere.

6 Ac nec in hoc tantum argu-

mento vera esse existimo, quæ dixi, sed in alijs etiam. putà in argumento. l. grege. ff. de pig. & in. l. grege legato. & in. l. grege autem. ff. de lega. 2. cum similibus. nam & eas leges ita arbitror esse intelligendas, vt etiam si vniuersitatis non sit nomen expressum, sed infinite obligatum, aut legatum pecus ad eum, quem supra diximus, modum, idem sit, ac si vniuersitatis sit nomen expressum.

7 Ac, vt appareat, verissimum esse, quod supra dixi, & cæteros nostros scriptores & Gregorium ipsum, cum lex aliqua occurrit ex septem nostris partitis, quæ cum iure ciuili Romanorum videatur pugnare, omnem lapidem mouere solere, vt eam pugnam componāt, succurrit nunc. l. 24. titulo. 13. partita quinta, cuius sunt verba. E como quier que tales bienes como estos (loquitur autē de aduentitijs) deuen ser en poder de el padre, e puede esquilmar los fructos de ellos, cō todo esso non los deue enagenar en ninguna manera. E si por auentura los enagenasse, fñcarián por ende obligados e empeñados al fijo los bienes del padre despues de su muerte, fasta que recibiesse entrega de ellos

OBSERVATIONVM

ellos, de aquello, que el padre le ouiesse enagenado, o malmerido. E si por auentura en los bienes de el padre no se pudiesse entregar, porque fuesen tan pocos, que no compliesen o que los ouiesse el padre embargados, o mal parados en alguna manera, entonce puede demandar sus bienes, a quien quier que los fallen, e deuenlos cobrar.

Hac, vt vides, lege regia id planè videtur statui: filium, cuius bona aduentitia pater casibus, quibus hoc non potuit, alienauit, non aliter aduersus eorū possessores hypothecariā agere posse, quā si pater bona non reliquerit, ex quibus filio possit satisfieri, cum tamē iure ciuili Romanorum nempe. l. 1. C. de bonis maternis, quæ est Constantini. & l. vltima. §. ipsum autem filium. versiculo, non autem. C. de bon. quæ libe. quæ est Iustiniani, in distincte, hoc est, etiam si pater bona reliquerit, ex quibus filio possit consuli, permittatur à possessoribus vendicatio. quam legē & præceptor meus variarum resolutionum libro primo, capite octauo, eleganter explicat: & Gregorius Lupi, dum eam suis ornat, com-

mentarijs, quatuor declarat modis, hoc omnibus eis agēs, ne ab illo iure ciuili Romanorum discordet.

Nec vero alterius sum ipse sententiæ, imo eius ipsius: scilicet ea lege regia non corrigi ius Romanorū ciuile, sed aio legem eam velut consulentem filio ita cauisse, vt si quidem velit & possit ex bonis paternis sibi satisfaciāt, ne necesse habeat cum bonorum possessoribus, qui fortasse aut multi sunt, aut potentiores, lege agere. nō autē vetare, quominus statim, hoc est, etiam præteritis paternis bonis ad possessores possit venire. qui est, vt existimo, illius legis sensus, nec detorta conciliatio.

Eram hic hoc opusculum clausurus, nisi dum hoc ago, ne charta vacaret, in mentem mihi venisset eius quæstionis, quam non ita pridem iudices, eruditi quidem illi, sed hac in re nimio plus falsi, contra atque debuerint, suo calculo deciderūt. sunt & alibi & in hac Calaguritana & Calciatensi diœcesi plures ecclesiæ, in quibus ex instituto & velut municipalī lege nemo clericus potest esse (sic vocant) beneficia
rius

rius, nisi qui sit indigena, hoc est, quandiu sit clericus indigena, nullum alium ad id commodum esse admittendum. vacauit beneficiū (satis enim sit hoc vocabuli semel præcastigasse) ad quod duo clerici fuerunt præsentati, sic enim vulgò loquimur, cum soli tamen vni deberet conferri. alter ex eo quidem oppido oriundus, alter ibidem natus. dubitatum fuit, vtrum ea vox indigena comprehenderet inde oriundum, an duntaxat ibi ortum. Nam eius dubitationis dissolutio quæstionem eam dissoluebat. ne pluribus agam, pro oriundo pronunciauerūt, me frustra clamitante & locupletiorum scriptorum aduocāte testimonia, quibus luce clarius probatur, indigenam non oriundum esse, hoc est, cuius maiores inde fuerint, sed ibi ortum, aut (quod idem est, & tamen eos forte decepit) inde ortum, siue genitum. Plinius libro quinto, capite primo. indigenæ tamen tradunt. &c. idem Plinius libro. 36. capite tertio, de labyrintho Lemnio. architecti illum fecere Zmius, & Rholus, & Theodorus indigena. idem Plinius libro. 14. capite. 16. diui Augusti iudiciorum ac palatii peritissimū

e libertis censuram vini in epulas facientem dixisse hospiti de indigena vino, nouum quidem sibi gustum esse eum, atque non ex nobilibus, sed Casarem non aliud poturum. Nam & primo illo loco indigenæ ibi geniti, & qui nō aliū de eò venerunt, accipiendi sunt. & secundo loco Theodorus indigena, hoc est, in ea insula Leno genitus accipiendus est. & quod tertio loco de vino indigena dicitur, de vino ibi nato itidem intelligendum est, non de vino, quod ab illo vino originem duxerit. nec aliter accipit Aulus Gellius noctium Atticarum libro secundo, capite. 22. præter hos autem, quos dixi, sunt alij plurifariam ventī commentitij, suæ quisque regionis indigenæ. indigenas ventos dixit illius regionis proprios, & qui ibi proprie flant, & veluti gignuntur. non qui inde originem duxerint. Faciunt hoc etiam nūm euidentius duo Cornelij Taciti loca. Alter ex libro de moribus germanorum ita scribentis, ipsos germanos indigenas crediderim, minimeque aliarum gentium aduentibus & hospitij mistos. quia nec terra olim, sed classibus aduehebantur, qui mutare sedes quærebant,

Z &

OBSERVATIONVM

& immensus ultra, utque sic dixerim, aduersus Oceanus raris ab orbe nostro nauibus aditur. alter ex vita Iulij Agricole eiusdem Cornelij Taciti soceri. cæterum Britannia qui mortales initio coluerint, indigenæ an aduecti, ut inter barbaros parum compertum. quibus locis plus est, quam manifestum, indigenam eum dici, qui Græcis *αὐτόχθων*, hoc est, non aduenam, sed inde genitum. quam ad rem & Titi Liuij & aliorum illustrium scriptorum aduocarem testimonia, nisi vereretur ne mihi (quod in re facta transacta à nostris dici solet) obijceretur: occiso iā mauro grauiore iectu hastam infigi. & alioqui, quod agebamus, ne charta vacaret, hac additi uincula obtinuimus. Quamquam illud te nescire nolo, eorum iudicium sententiam non steterisse, eo ipso, pro quo lata fuerat, bonam fidem, ne inuita Minerva litigaret, agnoscere.

Habes candide ac erudite lector posteriores nostras observationes. quibus componendis id nos opinor cauisse diligenter, ne aut laxius aut etiam crassius filum telæ intercurreret, quod texturam deformaret, tramamque variaret à subtegmine. Nam hoc ei ca-

uendum erat, qui prouehabat opus, non exordiebatur. Ac ne id quidem (nam ita mihi salit supercilium) inficiaberis, occurrere non pauca tenuiora fortassis, quam ut nisi pressis arctius digitis palma non defluant, ac percolentur, festinanti certe lectori. ut non admodum demirer, si non omnia omnibus prima successerint lectione. iterata: dum sibi non fidit aliqua properantem non fefellisse: & cautior est & cunctantior, ac proinde oculatior non paulò. Quò sit, ut ea non raro deprehendat, quæ auiditate lectionis properantem prorsus fefellerant, occurrent etiam haud dubie & alia minutiora, ad quæ tamen quolibet illa minuta vel primi nominis restiterint scriptores. nō enim dicā, cū sustinere se ipsi nō possent, properatis (ut sit) offensione ipsa ac mox implicatis mutuo pedibus in faciem procubuisse. quāquā nec est Hesiodiū illud ignotū: ex multis minutis cumulū excitari. tu pro tua eruditione ac cādore de nostris quilibet eumque scriptis, ut incorruptius, quippe qui nullā peruerse iudicandi causam habeas, ita integrius multò iudicabis.

F I N I S.

N T I B I P R Æ S V L A M.

plissime observationes nostras posteriores, vt numero prioribus illis haud dubie pauciores, propositione vtique, si ab illis incipias, tato, quantum vides, superiore, ita & rebus ipsis & ipsarum rerum tractatione promodo voluminis, vt parcissime dicam, æquales, nec alterius notæ. Quibus perlectis magis vereor, ne quis alicunde existat, qui audaciam accuser nostram tam multa coarguentium, quam quæ his tradendis diligentiam requirat. hanc enim conscius mihi sum pro argumento eius, quod destinasse, operis adhibuisse me quam potuerim maximam. vt ne in grauissima quidem inualetudine & summa corporis maciæ, quæ καχεξία non minabantur magis, quam ob oculos ostentabant, manum de tabula sustulerim. de illa altera tergiversari non est meum, si modo vis ac potestas vocis diuidatur: nec ea accipiatur audacia, quæ ita temeritati finitima est ac coniuncta, vt vix latus culmus intersit, tantum abest vt oculatioribus terminis inuicem distinguantur. qualis fuerit paradoxum quidpiam aientis nec probantis tamen, se ipsa contenta. Sed ea, quæ si quid præter opinionem ingenua quadam libertate in medium produxerit, Herculanis euincat argumentis, nec liberum lectori relinquat esse refractario. Quæ acceptione eius nominis inuidiam adeo nullus deprecor, vt non alia magis re confitear observationum nostrarum constare farraginem. nunquam enim mihi potui imperare, alij quod recte tradidissent, id vt nulla ipse scriberem accessione. alioqui quam magni fuerit ingenij, quanti res prodigij, hac præsertim ætate, qua librorum vix potest iniri numerus, de aliorum lucubrationibus prægrandes cõtexitentem commentarios se ostendere vigilante nisi forte magnum est ex alieno sòlo plantis cum sua terra translatis proprios exornare hortos, aut de vicinorum viridarijs floribus herbulis virguleisque interuulsis, non dico topiario opere, sed simplici certè, ac illaborato suum instituere. Quanquam ne sic quoque tam aut rerum eram rudis, aut futuri incogitans ac impro-

uidus,

uidus, ut non jam tunc animo cernerem, quàm multorum sermo
 ne ei essent necessariò subeundi, qui (quod nos eramus facturi)
 pro receptissimis sententijs & tantum non inter leges ipsas rela-
 tis nouas nec ante ynquã auditas esset substituturus: qui permulta
 loca, etiam quorum erat lectio constantissima, nullo, qui corrup-
 tionem indicaret, malo odore, nulla suspitione, corrupta esse de-
 monstraturus: qui viam denique quodammodo aperturus facturuf
 que esset, qua is ingrederetur, cui animo insedisset scrupulosiore
 quadam ac diligentiore ratione fecundissima jurisconsultorum
 responsa & glossenatariorum in ipsa cõmentarios enarrare. non
 enim satis esse id muneris professio nonnulla (sic vocant) notabilia
 inde deducere, quæ varijs hinc inde scriptorum corrogatis testi-
 monijs exornata prurientes aures demulceant, si cætera, quæ po-
 tiora sæpe sunt, & ad interpretationem propius accedunt, tran-
 seantur, abunde opinor demonstrauimus, tam multis eius generis
 propositionibus ex ipso contextu falsis deprehensis. & in hac tamen
 rerum difficultate illud me leuat plurimum, quod scribit comicus:
 non fieri sine periculo facinus magnum. nã de memorabili quod
 sequitur, facile remitto. Spero autem, ut cunque hæc se habeant
 præstâtissime præsul, omnia nobis te patrono bene esse versura:
 ut ne eruditi quidem, quibus solis jus est cẽsendi, verecundia tui,
 nisi causa otiose cognita, de nostris in alterutram partem ausint
 pronunciare: nec eorum, qui in eo albo non sunt, recipiatur senten-
 tia, si quando, dum vetera semper respectant paradoxorum insue-
 ti (ut est infirmitatis velut gentilitium esse minacis, & plura sibi
 promittere, quàm queat prestare) aliquid in nostra studia moliri,
 & obseruationes nostras allatrare tentabunt. Quanquam, nisi quid
 ipse dissentis eruditissime præsul, condignius nos facturos esse
 existimamus, si huic hominum generi, quibus odiosum ferẽ est,
 quicquid aut non didicerunt ipsi, aut præ tarditate nõ assequuntur,
 utpote jam pridem legibus soluto & meliores literas
 & curiosiores inuestigationes relinqua-
 mus iratas: permitta eis, quod
 in desperatæ curationis
 morbis fieri videmus,
 quibuslibet vescẽ-
 di facultate.

EXCVDEBATVR

Hoc obseruationum opus in Officina temporaria Mathiæ Mares
Typographi in vrbe, cui à Diuo Dominico Calciatensi
nomen est, pridie Pentecostés. Anno
à Natali Domini,

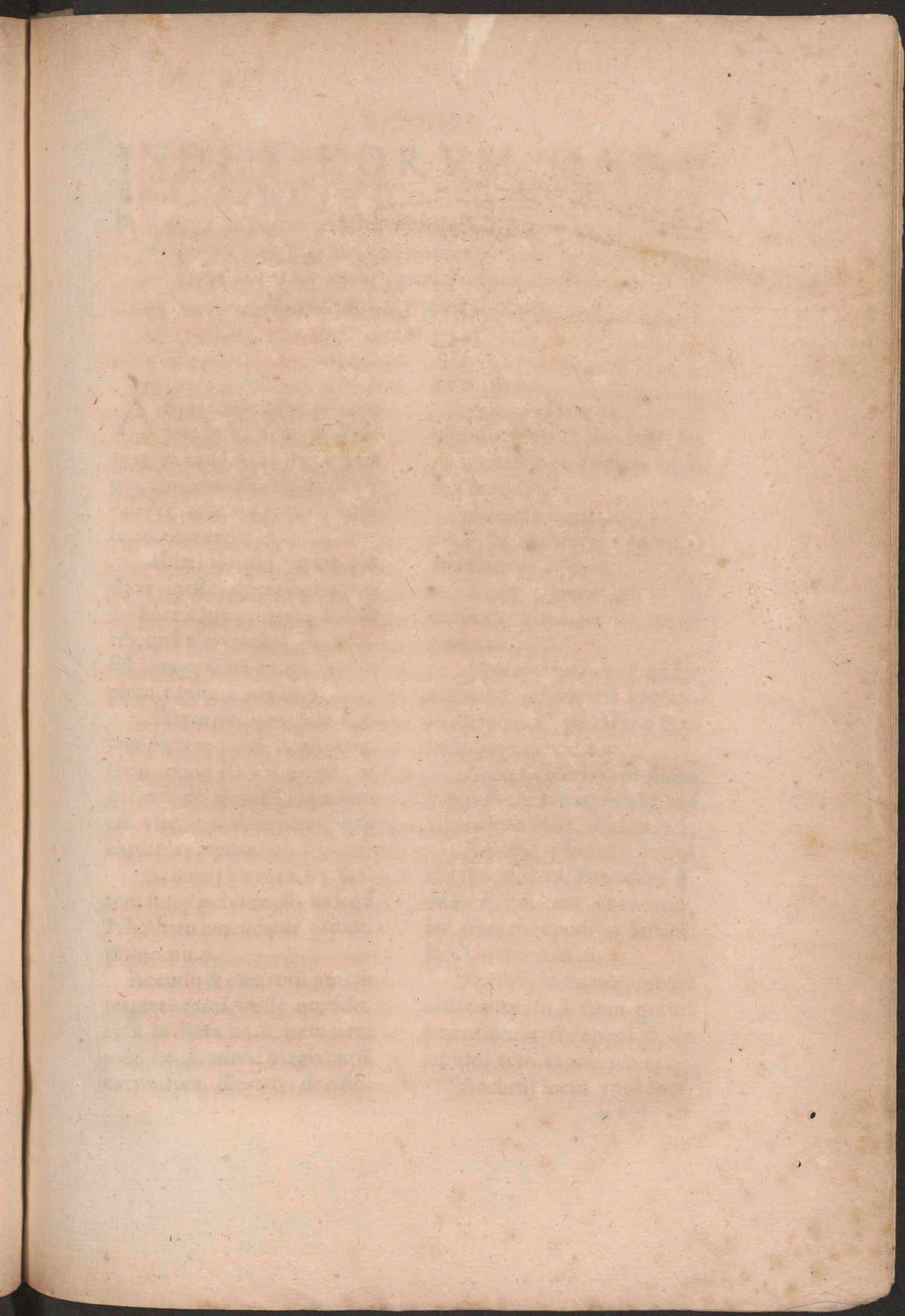
M. D. XC.

REVISED EDITION

Hoc obiter in opusculis Officiorum et Potestatis
Ipsorum in Civitate Duce et in
Comitatu et in Potestate
Natali Domini

M. D. X.

INDEX EORVM, QVAE

PRÆCIPVA IN HOC OPERE, IDEST,
in his triginta posteriorum observationum capitibus cōtinentur,
ab ipso autore digestus, quo non locus solum indicatur, sed
ipsius etiam argumenti, quod & in prioribus factum
est, plærunque ponitur epitome.

*

A

A Bjudicasse apud Pōponi
um in. l. 2. §. initiū. ff. de
orig. ju. haud recte legi. vt cun
que Budæus dixerit. verāque
esse lectionem abdixisse. capi
te. 16. numero. 3.

Ablatiuo casui natura quā
dam inesse amphibologiam
autore Quintiliano, & eius
rei, quæ aliās nostris juriscon
sultis non est infrequens, exem
plum. capite. 11. nume. 7.

Abutor verbum & in ma
lam partem sumi: & pro eo e
tiam, quod est absumere, ac
proprie de ijs rebus, quarum
est vltus in absorptione ipsa
capite. 24. nume. 2.

Accursij locus in. l. 3. §. i.
tem si rei publicæ. ff. ad legē
Falcidiam emendatur capite.
primo. nu. 6.

Accursij & cæterorū juris in
terpretū fatuā fuisse quæstio
nem in dicta. l. 3. §. item si rei
publicæ. & adhuc magis fatuā
cæterorum illorum decisio

nem. ibidem.

Accursij locus ex. l. vxori
vsumfructum. ff. de vusufru. le
ga. corruptus emendatur capi
te. 5. numero. 2.

Accursij locus alter in ea
dē. l. quomodo sit reponen
dus. ibidem nume. 3.

Accursij locus tertius in
eadem lege emendatur ibidē
numero. 4.

Accursij locus ex. l. ædiles
aiunt. §. quæsitum est. versicu
lo idem ait. ff. de ædili. edi. e
mendatur. capite. 6. n. 2.

Accursij glossam in dicto
§. quæsitum est, versiculo, idē
ait, truncam esse. ibidem. n. 3.

Accursij glossa ex. l. qui
clauum. §. item sciendum. ff.
de ædili. edi. aut emendatur,
aut in suum reponitur locum.
ibidem numero. 6.

Accursij locus imminutus
obseruatur. in. l. tutor qui re
pertorium. §. si deponi. ff. de
admini. tuto. capite. 7. n. 14.

Accursij locus vnus & al
ter

*

INDEX.

ter emendatur in dicto .s. si deponi in glossa neglectum. ibidem.

Accursij locus in .l. vir vxori .s. i. ff. ad senatus consultum Velleianum, emendatur in glossa, sit accepta. capite. 9. nu. 3.

Accursij locus alter in eadem glossa imminutus ostenditur, ibidem numero. 4.

Accursij eandem glossam Fulgositare auctiorem fuisse, ibidem versiculo, posterior est.

Accursij locus alter emendatur in eodem responso in glossa vltima. ibidem. num. 5.

Accursij verba inepte a librario repetita fuisse in eadem glossa vltima, ostenditur ibidem.

Accursij locus ex .l. si quis habens. ff. qui & a quibus manumissi liberi non fiant, negatione erasa emendatur capite ii. numero. 9.

Accursij locus alieno locatus loco ostenditur in .l. legauit. ff. de libe. lega. capit. 14. numero. 5.

Accursij locus ibi copulatiua circuncidendus ostenditur ibidem.

Accursij locus obscurus in glossa vltima eiusdem responsi explicatur ibidem numero 6.

Accursij aut librarij potius minutuli quidam errores in .l. prima. s. item si cum me. ff. si parshare. peta. ostenduntur capite. 15. numero. 4.

Accursij locus alter emendatur in eodem responso in dicto numero. 4. in fine.

Accursius an iure sit a Philippo Beroaldo notatus in commentarijs ad Apuleiū in Asinio aureo circa significationem vocis vindiciarum. capite. 16. numero. 14.

Accursij glossam in lege, qui non militabat. ff. de here. insti. vocē, ergo, nō suo habere loco collocatam, & vbi fuerit a librario locanda. capite. 16. numero. 8.

Accursij locus ex lege, si pupillus. s. si ego. ff. ad legem Falcidiam, in glossa eius emendatur. capite 18. numero. 6.

Accursij locus alter in eadem glossa duobus in locis emendatur ibidem numero .7.

Accursij locus corruptus in .l. si a seruo meo. ff. ad legem Falcidiam emendatur ibidem numero. 8.

Accursij locus in .l. Iulianus. ff. si quis omissa causa testamenti corruptus restituitur ibidem numero 12.

Accur

INDEX.

Accursij glossa non suo loco collocata in .l. qui ex bonis ff. de celsis. bono. ostenditur, capite. 19. numero 10.

Accursij locus in glossa ultima in. §. constituitur: de usufructu, in institutionibus emendatur capite vigesimo quarto, numero. 10.

Accursij locus ex. l. Stichus in principio. ff. de condi. indebi. emendandus annotatur, capite vigesimo tertio, numero. 8. versiculo, volo & ipse.

Accursij locus ex. l. quæ extrinsecus. §. primo. ff. de verbo. obliga. explicatur capite 26. nu. 2.

Accursij glossa corrupta ex. l. pen. ff. de iure codi. emendatur. capite. 20. nu. 4.

Adiudicationibus, non ab iudicationibus legendum esse in lege, qui non militabat. ff. de hære. insti. capite decimo sexto. numero. 2.

Africani responsum ex. l. cum quis. in principio. ff. de solu. & Pauli responsum ex. l. Stichum aut Pamphilum. §. ultimo eodem titulo, tametsi se-

cum inuicem pugnantia in pandectas coacta fuisse. nec hic fidem Iustinianum præstasse. capite. 3. numero. 5.

Africani responsum ex lege, vir uxori. §. primo. ff. ad senatus consultum Velleianum explicatur capite. 9.

Africani responsum ex lege, vir uxori. §. primo. ff. ad senatus consultum Velleianum explicatur, capite. 9.

Africani responsum ex lege, qui balneum. §. ultimo. ff. qui poti. in pigno. habe. explicatur capite. vigesimo tertio numero. 4. & 7.

Africani responsum ex dicta .l. qui balneum in principio declaratur. ibidem numero. 8. ante finem.

Africani responsum ex .l. si seruus legatus. §. qui quinque. ff. de lega. 1. explicatur. ca. 26. numero. 6.

Alciati, ut in Alciato, luentus error circa .l. inter stuprum. §. ultimo. ff. de verbo. signi. ibidem numero. 4.

Alciatum haud recte Scæuolæ responsum ex. l. Scæuola. ff. de verbo. signi. explicuisse capite. 27. numero. 2.

Alciati animaduersionem circa Pauli responsum ex. l. sylua. §. 1. ff. de verbo. signi. qua-

* si

INDEX

si occauerint, ibi legēdum sit,
non vacauerint, quantuncun-
que blandiatur *πρὸς αὐτοὺς αἰα*
seu agnominatio, nullo modo
consistere. ibidem. nume. 3.

Alciati eiusdem locus ex
illa verba. §. pueri. ff. de ver-
bo. signi. expenditur. ibidem.
numero. 4.

Alimenta alicui simplici-
ter relictā, quatenus ex rediti-
bus redigi possunt, & non ultra
intelligi relictā, nec ijs redi-
tibus non sufficientibus ad
corpora ipsa manum esse por-
rigendam: & ad hunc modum
leges ac iuris consultorum re-
sponsa, quæ pro modo faculta-
tum seu patrimonij iubent præ-
stari, esse intelligēdas, receptis-
simam esse sententiam, quam
posteriores dupliciter tempe-
rarint. cū scilicet vel debebā-
tur titulo oneroso, vel ei, qui
honorum futurus est dominus
capite decimo nono, nume. 1.

Alimentanusquam à lege-
certa constitutaque juberi mi-
nistrari, quæque eius rei sit cau-
sa. ibidem numero. 2.

Alimenta ubicunque lege
simpliciter debentur, pro mo-
do facultatum esse præstanda.

cum vero testamēto, prius in-
spiciendum esse, quæ alimen-
ta defunctus. solitus fuerit præ-
stare: mox, quid cæteris reli-
querit. Si neutrum appareat,
tunc, vt in relictis a lege, pro
modo facultatum. & quid in
contractibus. ibidem numero
tertio.

Alimentorum in hoc ar-
gumento non in utiliter (vt o-
pinor) sex casus singillatim
constituuntur. ibidem nume-
ro quarto, & rursus in calce.

Alimenta ubicunque lege
debentur, verba illa, ex rediti-
bus, ex accessionibus, & his si-
milis non hoc significare, vt
ijs ad alimenta non sufficien-
tibus nō porrigatur manus ad
ipsa corpora (porrigetur e-
nim) sed vel vt in ampliore pa-
trimonio, vel ordinem indi-
cando poni, vt scilicet non ali-
ter ad corpora veniatur, quā
reditibus ac accessionibus nō
sufficientibus. ibidem nume-
ro quinto.

Alimenta simpliciter seu
infinite relictā, reditibus ne te-
nus & non ultra, relictā censeā-
tur, an vero ijs non sufficien-
tibus & corpora ipsa venden-
da sint. authoris & verissima
& fu

INDEX

& falsissima ponitur sententia. ibidem numero sexto.

Alphenos iurisperitos duos fuisse: antiquiorem alterum, qui & Varius dictus est. & post sutrinam consul fuerit, cuius sunt, quæ hodie sub Alpheni nomine extant responsa. alterum posteriorem. Papi-
niani discipulum, cuius nulla fiat in pandectis mentio. capite. 12. numero quarto.

Amphibologiam facere punctum hic aut illic appositum, quam Quintilianus per collocationem appellat. capite undecimo numero quarto.

Amphibologie speciem etiam esse, ubi ex una dictione diuersi existunt intellectus. ac de eo esse genere laboleni responsum ex lege, qui concubina. §. qui quatuor. ff. de legat. tertio, ibidem numero quinto.

Amphibologie item speciem esse, cum aliis verbis integro existit intellectus, aliis diuiso. & ex eo esse genere Plautinum locum ex Captiui duo. ibidem numero. 6.

Amphilogia natura in es-

se casui oblativo, auctore Quintiliano. & eius rei, quæ nostris iurisperitis non est infrequens, exemplum, ibidem numero septimo.

Anatocismum nostris vsurarum vsuras dici. dum eam vocem velut reformidant. quæ Latine non inepte redusuri possis dicere. capite septimo. numero. 8.

Annui legati æstimationem in ratione legis Falcidie perperam ab Accursio & cæteris traditam fuisse, capite primo, numero primo.

Annui legati rei publicæ facti, hoc est, ut ego interpretor, perpetui, æstimationem in ea legis Falcidie ratione perperam ab Accursio, & cæteris fuisse traditam: dum volunt paria esse in ea computatione decem annua legari, & legari semel tringinta, capite primo, numero secundo.

Annuum legatum certe quantitatis perpetuum in computatione legis Falcidie nihil referre rei publicæ alijve corpori factum sit, an priuato. ibidem numero tertio.

Annum legatum temporis

* 3 certi

INDEX

certi & quantitatis certæ quomodo in ea legis Falcidiae ratione sit computandum. ibidem numero nono versiculo, primus casus est.

Annuum legatum certæ quantitatis temporis incerti non tamē perpetuum, quomodo sit in ea legis Falcidiae ratione æstimandum. ibidem versiculo, secundus casus est.

Annuum legatum incertum & quantitatis incertæ, perpetuum tamen, quomodo in ea legis Falcidiae computatione sit æstimandum. ibidem versiculo, tertius casus est.

Annuum legatum perpetuum quantitatis tamen certæ quomodo in ea legis Falcidiae ratione æstimandum sit. ibidem versiculo, quartus casus est.

Annuum legatum perpetuum quantitatis incertæ quomodo in ea legis Falcidiae ratione sit æstimandum: nec usquam eum casum a iurisperitis fuisse traditum. ibidem versiculo, quintus casus est.

Annuum legatum sub conditione in ratione legis Falcidiae ante conditionē existen-

tem non æstimari: cautionibus tamen ceterorum legatariorum prospici hæredi, si forte postea conditio extiterit. & quæ sit diuersitatis ratio inter legatum in diem & legatū sub conditione. ibidem versiculo, sextus casus est.

Area legata vel promissa & interim ædificata an & quādo debeat cum ædificio ipso: & quid in seruo legato vel promisso capite secundo.

Area quid sit ibidem numero septimo.

Auli Gellij locus ex tragedia Quinti Ennii & corruptus ostenditur, & emendatur, capite vigesimo. numero tertio.

Auli Gellij versus ex eisdem Quinti Ennii satyris declarantur. ibidem. numero quarto.

B

B Aldi locus ex l. 3. C. de proba. corruptus restituitur. capite duodecimo, numero sexto.

Battoli summam in l. prima. §. item si cum me. ff. si pars hæredi. peta. corruptam circumferri, & quomodo debeat

INDEX

beat reponi, tamen si & sic reposita per se vera non sit. capite decimo quinto. numero quinto.

Bartoli eiusdem summa corrupta ex lege, generali, paragrapho, lucius. digestis de usufructu. & usufructu. lega. emendatur. capite vigesimo secundo, in fine.

Bartoli eiusdem summam ex l. pen. ff. de iure codi. corruptam esse, & quomodo emendanda. capite vigesimo nono, numero primo.

Budæi error existimantis in computatione legis Falcidiae referre legatum certæ quantitatis perpetuū factum sit rei publicæ, an privato, traditur capite primo, numero 3.

Budæi alter, ut in tanto viro, insignis error circa interpretationem Iustiniani legis, eos. paragrapho primo. C. de usuris. ibidem numero decimo quarto.

Budæum haud recte apud Pomponium in lege secunda, paragrapho, initium. digestis de origi. iuris, emendasse vocem abdixisse, & pro ea substituisse, abdicasse. veramque esse lectionem abdixisse. capite decimo sexto. numero tertio.

C

Cæterum vocem in lege. i. paragrapho, si ego. digestis si pars hæreditatis petatur pro alioqui sumi. capite decimo quinto, numero ultimo.

Caij responsum ex lege, ex facto. §. Iulianus. ff. ad senatus consultum Trebellianum otiosius declaratur capite. 4.

Callistrati responsum ex lege, cognitionum. §. minuitur, & §. consumitur. ff. de varijs & extraordinarijs. cogni. declaratur, capite vigesimo septimo. numero. 8. & 9.

Castellum nostris quid sit, capite vigesimo octavo numero nono.

Celsi responsum ex l. si choros. e. area. ff. de lega. 3. explicatur capite. 2.

Celsi responsum ex l. celsus. §. quod alicuius. ff. de lega. 2. quo pacto concilietur cū Vlpiani responso ex l. si Titio & Mævio. §. Iulianus. eodem titulo, capite decimo septimo numero 6.

Celsum ac Iulianum multo fuisse Vlpiano ceterisque eius ætatis vetustiores. ibidem numero ultimo.

Cellos iurisperitos tres fuisse: patrem, filium, & alium
* 4 horum.

I N D E X.

horum fortassis nepotem & filium. & patris an filij sint, quæ hodie in pandectis sub celsi nomine extant responsa. ibidem.

Celsum adolescentem a Iulio Paulo in lege, si servus servum, paragrapho sequitur, digestis de verborum obligationibus non ab ætate sic appellatum, sed ut a Cello patre distingueretur. ibidem.

Celsi responsum ex lege, hætenus, digestis de usufructu declaratur, capite decimo nono ad calcem.

Contraria responsa & rejectæ sententiæ in pandectas fuisse coacta, aut obrepente somno aut memoria fallente, capite secundo numero quinto.

Contraria quæ sibi esse videntur in nostro jure, conciliari posse, nec semper tamen cuiusvis esse ingenij. quæ autem ita secum pugnant, ut alterum alteri sit prorsus contrarium velle conciliare insania sit, cum alterum duntaxat stare necesse sit, alterum perimi, ac corrumpi. capite decimo, numero tertio, versiculo illud sat scio.

Contraria in nostro jure

non per omnia contraria esse accipienda: sed. satis esse, si in eo aliqua videantur esse contraria, de quo agitur. sicut in loco a similibus dicimus, capite decimo octavo. numero quarto, versiculo, Plane ego.

Creditorum duorum, quibus quis successiue bona simpliciter seu infinite, quæ ve est habiturus, obligavit, in post quæ sitis præferaturne prior, an vterque concurrat, latissime toto capite vigesimo tertio disputatur: & reiecta crebriore sententia, quæ priorem præferbat, ea probatur, quæ ait vtrunque concursurum.

Creditorum duorum, quibus quis successiue bona simpliciter seu infinite, quæ ve est habiturus, obligavit, in bonis post quæ sitis non eorum quilibet pro dimidia, sed singuli pro quantitate sibi debita res illas post quæ sitas habet obligatas. ibidem numero sexto in fine.

Creditorum, quorum vni alienum quis prædium, mox alteri idem prædium obligavit, priorem præferri, numero septimo. ibidem.

Dige-

INDEX.

D

Digestorum concinnatores iurisperitorum verba alicubi pro titulis mutasse salua in reliquis iurisperitorum sententia. capite. 2. numero. 2.

Digestorum concinnatores iurisperitorum responsa contraria & reiecta sententiae in pandectas interdum coegisse, aut obrepente somno, aut memoria fallente. ibidem. numero. 5.

Digestorum concinnatores eodem errore Africani responsum ex. l. cum quis in principio. ff. de solu. & Iulij Pauli ex l. Stichum, aut Pamphilum eodem titulo. §. vsumfructum, inuicem secum pugnantia in pandectas cogisse. capite. 3. numero. 5.

Diuersas partes Iulio Paulo in. l. si pupillus. §. si ego. ff. ad legem Falcidiam non opponi aequalibus. sed alijs, hoc est, diuersis. nec proprie significare dispares. capite. 18. numero. 1.

Diuersas partes Vlpiano in. l. si plures. ff. de vulgari & pupillari. substi. improprie in aequalibus opponi. ibidem. numero. 3.

Diuisio vicem emptionis seu venditionis habeat, an permutationis, & numqua in hoc sit differentia, ibidem, numero ultimo.

Donationis commemoratio, de qua non aliter constat, testamento facta an non solu inducat legatum, sed legatum etiam cum exolutionis prerogatiua. capite decimo tertio. num. 4.

F

FIDEIUSSOREM, qui aliquem iudicio fisci promisit, eo non statim ad id tantum, quod interest, teneri. capite vigesimo primo, numero. 1. & 3.

Fideiussorem iudicio fisci non teneri se obligare ad certam quantitatem casu, quo hominem non stiterit, Ricardi esse sententiam. ibidem. numero. 2.

Fideiussorem iudicio fisci, hominem non statim in id tantum teneri, quod re vera actori reus debebat, ibidem, numero. tertio.

Florentini responsum ex. l. legatum est deliberatio. §. 1. ff. de lega. 1. explicatur.

Foetus vox nonnunquam pro animali, quod peperit, non.

INDEX

nonnūquam pro eo, quod p̄g-
nans sit, accipitur. capite. 11. nu-
me. 3.

Fructus pendentes tempo-
re cedentis vsusfructus pleno
ac libero iure vsusfructuariū
sibi ferre debere: hoc est, vt &
suos faciat, nec vsusfructu fini-
to eos restituere teneatur, ac
propterea nec de ijs restituen-
dis cauere. cap. 22. numero pri-
mo.

Fructus paulò post colligen-
dos seu percipiendos pro col-
lectis seu perceptis non habe-
ri contra Accursium & omnes
ibidem. nu. 4.

Fructus quantūuis matu-
ros & paulò post colligendos
nūquam pro perceptis aut col-
lectis haberi. ibidem, numero
quinto.

Fructus pendentes qui di-
cantur, & qui stantes, ibidem.
num. 11.

G

Gelasij Papæ locus ex capi-
te de Benedicto. 32. quæ-
stione prima, corruptus esse
ostenditur, & negatione addi-
ta emendandus, quam librarij
sustulerat inscitia. capite. 20.
num. 18.

Gregis, equitij, armenti, vni-
uersitatis deniq; vsusfructua-

rium ex adnatis & quatenus
adnata sint, non vitra teneri
demortua aut inuilia capita
supplere. nisi si qua ei præte-
rea culpa possit imputari, capi-
te ultimo, nume. 3. singulorum
autem capitum vsusfructua-
rium ne ex adnatis quidem e-
tiam iure nostro regio. ibidē.
num. 4.

Gregis, equitij, armenti
vbi incidit argumentum, non
exigi, vt expressim de grege,
equitio, & armento fiat men-
tio, sed satis esse si infinite.
in quouis argumento in re du-
bia. capite ultimo. numero. 5.
& 6.

H

Hypothecam tacitam ha-
ctenus operari, vt ex duo-
bus creditoribus successiuis in
bonis post quæsitis prior præ-
feratur, nec posterior cum eo
concurrat. contra atque sit, cū
duobus successiue bona sim-
pliciter, aut quæ quis est habi-
turus, obligauit, tunc enim v-
trunque in post quæsitis con-
cursurū. capite. 23. nume. 8. ver-
siculo, quid ergo.

Hypothecam tacitam cōpre-
hendere etiam bona futura. ibi-
dem. numero octauo, versicu-
lo, prior est.

Hypote-

INDEX.

Hypothecam tacitam in bonis futuris, hoc est, post vtriusque creditoris obligacionem quæ sitis præferri alterius posteriori obligationi, nec in his vtrunque concurrere, etiã si secundum tacitam quoque habeat hypothecam. ibidem, versiculo, posterius est.

Idy. obnupil. I. ibidem.

IABOLENI locus ex lege, qui concubinam. paragrapho. qui quatuor, digestis de legatis. tertio. explicatur. capite. ii. num. 5.

Iaboleni causam seu rationem, quæ traditur in .l. Plautius ff. de auro & argen. lega. non esse causam seu rationem, quæ eam quæstionem decidat. capite. 12. nu. 5.

Iaboleni responsum ex .l. hærest meus. §. i. ff. de lega. 3. declaratur. ibidem. num. 9.

Iaboleni responsum ex .l. legatum in principio. ff. de annu. lega. explicatur. capite. 25. num. 2.

Imagines principum duplici de causa gestari solitas fuisse à privatis: quod tamen ex ea gestatione multæ iniuriæ fiebant, fuisse prohibitum, capite octavo, nume. 3.

Imaginum vsum fructum consistere, etiam si nullum sit inde pecuniarium commodum ad vsum fructuarium rediturum ibidem. num. 4.

Impensas à testatore factas circa fructus rei, cuius vsum fructum alicui reliquit, an teneatur vsum fructuarius testatoris hæredi reddere, ac refundere. capite. 22. num. 8.

Indigena qui sit, capite ultimo. num. 8.

Iuliani responsum ex .l. tutor qui repertorium. §. pecuniarie, cum paragraphis sequentibus. ff. de adm. tuto. curiosius explicatur. numer. nono, cum multis sequentibus. capite. septimo.

Iuliani locum in dict. .l. qui repertorium. §. idem solent. adiectione habere debere non adiectione. ibidem. numero. decimo quinto.

Iuliani responsum ex .l. eum qui ita. §. qui ita. ff. de verbo. obliga. explicatur. capite. 25. numero. 1.

Iumentum, quod non transiungitur, hoc est, quod licet al. trinscus admittat compar ad iugum, non tamen vtrinque, sanum esse nihilominus. capite. 6. num. 1.

I N D E X.

Iumentum, quod ex acciden-
ti non potest ex altera parte iu-
go adiungi, dum modo ex al-
tera possit, sanum esse nihilo-
minus. ibidem. numero. secun-
do.

Iumentum, quod se non su-
stinet alteri adiungi ad iugum,
sanum non esse. ibidem. nu-
me. 4. nisi non iugo destina-
tum sit, sed ephippijs ac gesta-
tioni. ibidem. numero. 3. &
septimo.

Iumenta calcitrosa an pos-
sint rehberi. ibidem. nume-
ro. sexto.

Iumenta vino pota non cal-
citrare. ibidem. versiculo, ex
quibus.

Iurisconsultorum verba eos,
qui digesta concinnauerunt,
protitulis, vbi ea responsa po-
suerunt, alicubi mutasse, salua
in reliquis eorum sententia. ca-
pite. 2. num. 1. in fine.

Iurisconsultos numerum in-
terdum, interdum personas
mutasse, sed cum nihil refere-
bat. capite. 5. nu. 6.

Iurisconsultos aliquoties sen-
tentiam mutasse capite. 10. nu-
mero. 2.

Iurisconsultorum nullâ esse
culpam, si qua eorum respon-
sa in pandectis inueniuntur se-
cum pugnare, sed conccinato-

rum, qui non debuerunt ea in
pandectas cogere. ibidem. nu-
me. 3.

Iurisconsultos interdum à
fœmina exorsos in proponen-
da facti specie in masculum
desuisse, quoties nihil refere-
bat. nec tamen etiam, cum ni-
hil referebat, contra. capite. 12.
num. 7.

Iurisconsultos aliquando, vbi
nihil referebat, personam mu-
tasse. capite. 23. nume. 1. ad fi-
nem.

Iurisconsultorum verba sæpe
nostros interpretes sic accepit-
se, quasi testatorum sint aut cō-
trahentium, ideoque in eo ge-
nere multis in locis fuisse pec-
catum. capite. 26. num. 3.

Iustinianum, dum negat in
pandectis quicquam inueniri
contrarium, multo liberalius
promisisse, quam præstitisse.
cap. 10. nu. 1.

Iustinianum, cum nihil su-
peruacuum in pandectis inue-
tum iri promisit, non semper
fidem præstitisse. capite. 17. nu-
mero. 7.

Iustiniani paragraphus, cō-
stituitur, de usufructu in insti-
tutionibus expenditur. capite.
24. numero septimo, & nume-
ro. 10.

Lapi-

INDEX

L

Lapidum vetustiorum consistere posse vsumfructum, etiam si nihil inde pecuniarij commodi ad vsumfructuariū sit rediturum. sicut statuarum, imaginum, ac numismatum. ca. 8. n. 5.

Lapidicinæ renascentes vbi aut sint, aut fuerint. cap. 13. nu. ultimo.

Laurentij Vallensis circa Horatii locum ex arte poetica error, ob punctum non suo appositum loco. capi. 11. n. 3.

Legatarium in diem aut sub conditione etiam præstita cautione legatum interim inuito hærede non habiturum. capite 1. nume. 9. versiculo, secunda est, & versiculo quarta est.

Legatarium, cui vt creditori quid legatur, nec aliàs se probat creditorem, præferri ceteris legatarijs simplicibus. c. 13. nu. 4.

Legatum in diem aut sub conditione, cuius viuo testatore dies venerit, aut conditio extiterit, valere nihilominus,

esse tamen sine cōmodo, sententiam esse receptissimam. cap. 3. nu. 1.

Legatum in diem aut sub conditione, cuius viuo testatore venerit, aut conditio extiterit, non valere verissimum esse, ibidem, nu. 4.

Legatum decem alicui factum, quoad viuet, annum cēseri non fauore vltimæ voluntatis, sed ex legandi modo & vocum significatione. c. 25. nume. 2. 3.

Lex si donatio. C. de donat. quæ Carini est & Numeriani declaratur, cap. 13. nume. ultimo.

Lex regni. 35. titulo. 18. libro 3. recopila. examinatur. ca. 16. num. 9.

Lex, si vt proponis. C. de ædifi. priua. quæ est Philipporum imperatorum antiquata est, postquam superuenit lex eos. §. 1. C. de vsu. quæ est Iustini. capite. septimo. numero. 4.

Legem ego si tibi, quod mihi Titius debet, seu Titio, quod tu mihi debes, aut si legem tibi aut Titio, quod mihi debetur

tur

I N D E X.

debetur, & alia huiusmodi: vel contra legē Titio quod ei debeo, quam vim habeant hæc legata, plene explicatur capite 14. circa legē, legauī. ff. de libe. lega.

Lex. 21. titulo vndecimo, partita quarta. & .l. 22. titu. 31. partita tertia explicantur capite vltimo. numero. 4.

Lex. 24. titulo. 13. partita quinta explicatur capite vltimo numero. 7.

M

M Acri responsum ex. l. hæreditatum. ff. ad legem falcidiam, siue Vlpiani maui. declaratur capite. 1. numero. 9. versiculo, tertius casus est.

Metiani locus ex. l. in lege Falcidia mortis. in principio. ff. ad legem Falcidiam. obseruatur capite vigesimo secundo. numero. 6. versiculo, satos autem.

Marcelli responsum ex. l. cum Titio. ff. ad legem Falcidiam declaratur capite primo, numero. 9. versiculo, primus casus, & latius cum sua glossa, versiculo sextus casus est.

Martiani responsum ex. l. statux. ff. de vsufructu declaratur capite. 8. numero. 4. & ex

eadem. l. paragraphus primus itidem declaratur, ibidē. nu. 7.

Martiani responsum ex. l. si fundus. §. si duo. ff. de pign. declaratur, capi. vigesimo tertio. nume. 5. & 6.

Martiani responsum ex. l. pen. ff. de iure codi. explicatur capite. 29. n. 1. & sequentibus.

Modestini responsum ex lege, Titia cum testamēto. §. Caius. ff. de lega. 2. explicatur, capite, decimo tertio. numero. 3.

Modestini responsum ex lege, inter stuprum. §. vltimo ff. de verbo. signi. explicatur. capite. 26. numero. 4.

Mula, quæ se non sustinet ad iugū alteri adiungi, & mula calcitrosa an possit redhiberi, & reliqua eius argumēti, vi. de verbo, jumentum.

Mulierem pro alio intercedentem non iuari Velleiano, quando dimidia eius pars rei emptæ pluris est, quàm tota, quæ ad vtrunque peruēnit, pecunia. capite nono, numero 4. versiculo prior est.

Mulierem pro alio intercedentem, etiam cum est color quæsitus, nō iuari Velleiano si ob eam causam intercessit, ex qua, si creditor pecuniam

INDEX.

cuniam non dedisset, maius fuerat damnum factura. ibidem versiculo, posterior est.

N

Nebrissensem recte quidem monuisse corruptum esse apud Vlpianum locum ex lege secunda in fine. ff. de censibus, non tamen recte emendasse. imo eum ipsum Nebrissensem eo in loco explicando non simpliciter errasse, capite 20. numero. 1.

Numismatum vsumfructum legari posse alicui, etiam si nulum inde ad eum sit pecuniarium commodum redditurum. capite. 8. numero. 4.

Numismata vetera quæ dicuntur: & eorum proprie consistere vsumfructum. ibidem numero. 5.

Obliget si quis duobus successiue bona simpliciter, quæ ve est habiturus, in post quæ sitis an prior præferatur, an verò vterque concurrat, & reliqua huius argumenti. capi. vigesimo tertio, & dixi verbo hypotheca. vnde pete.

P

Papiniani responsum ex lege si areæ. ff. de lega. 3. explicatur capite. 2.

Papiniani responsum ex lege, verbis. ff. ad legem Falcidiam explicatur. capite. 4.

Papiniani responsum ex. l. uxori vsumfructum. ff. de vsumfruct. lega. explicatur. capite quinto.

Papiniani responsum ex lege, si fratres. §. idem respondit socius. ff. pro socio. neutiquam, ut opinor, crasse explicatur capite septimo, numero 3. & numero. 11.

Papiniani responsum ex lege, in fraudem. ff. qui & a quibus manumissi liberi non fiant, declaratur, capite. 11.

Papiniani responsum ex lege, diuortio. §. si vir in fundo. ff. solu. matri. expenditur, capite. 13. in fine.

Papiniani responsum ex lege, qui non militabat. ff. de hære. insti. explicatur capi. 16.

Papiniani responsum ex lege, Nescennius Apollinaris. §. seruo. ff. ad legem Falcidiam. explicatur. capite decimo octauo, numero. 9.

Papi-

I N D E X.

Papiniani responsum ex
.l. Iulianus .ff. si quis omitta
causa testamenti explicatur, i-
bidem.

Papiniani responsum ex
.l. diuortio. §. interdum. ff. so-
lu. matri. explicatur capite. 22.
nume. 6.

Papiniani responsum ex
.l. qui generaliter .ff. qui poti.
in pigno. habe. explicatur. ca-
pite. 23. nume. 3.

Papiniani responsum ex
.l. si ita stipulatus fuero hanc
summam. ff. de verbo. obli. ex-
plicatur capite 26. nu. 5.

Papiniani respōsum ex l. 4.
quæ incipit seruitutes, in prin-
cipio .ff. de serui. explicatur,
capite. 28.

Papiniani respōsum ex l.
qui graui. ff. de iure codi. expli-
catur capite. 29. nume. 3.

Pauli responsum ex l. 3. §.
item si rei publicæ. ff. ad legē
Falcidiam discutitur capite. 1.
nume. 2. 3. & 9. versiculo, quar-
tus casus est.

Pauli responsum ex .l. in.
lege Falcidia non habetur. ff.
ad legem Falcidiam declara-
tur capite .1. nu. 10. ibique du-
pliciter dispungi, & vtra sit ve-
rior disunctio.

Pauli responsum ex l. 1. §.
si in annos. ff. ad legem Faldi-
diam explicatur ibidem. nu.

10. versiculo, superest.

Pauli respōsum ex lege ci-
uitatibus. ff. de lega. 1. & simi-
lia quomodo sint intelligen-
da capite. 1. nume. 9.

Pauli responsum ex l. ser-
uum filij. §. si arex. ff. de le-
ga. 1. explicatur. capite. 2.

Pauli responsum ex l. sti-
chū aut Pamphilum. §. vsum-
fructum. ff. de soluti. pugnare
cum Africani tesponso ex l.
cum quis in principio. eodem
titulo. & tamen vtrunque in pā-
dectas concinnatorum culpa
fuisse coactum capite. 3. n. 5.

Pauli responsum ex l. de-
bitor in principio. ff. de lega.
2. explicatur capite. 3.

Pauli responsum ex l. si le-
gatum. ff. de ope. publi. expli-
catur. capite. 8.

Pauli responsum ex l. si v-
nus. in principio. ff. de pactis.
& ejusdem ex l. si duo. ff. de ar-
bi. explicantur capite. 10.

Pauli respōsū ex l. Plautius
ff. de auro & argen. lega. no-
uissime explicatur capite 12.
per totum, nominatim. n. 8.

Pauli respōsum ex l. lega-
ui. ff. delibera. lega. nouissime
etiam emendatur & explica-
tur capite. 14.

Pauli respōsum ex l. si ser-
uus seruum. §. sequitur. ff. de
verborum oblig. quatenus ibi
cita-

INDEX

citur Celsus adolescens. de-
claratur. capite. 17. nu. ultimo.

Pauli responsum ex. l. si pu-
pillus. §. si ego. ff. ad legē Falci-
diam explicatur. capite. 18.

Pauli responsum ex. l. impe-
rator in fine. ff. ad senatuscon-
sul. Trebel. declaratur. capi. 19.
numer. 6. versiculo, ac primo.

Pauli responsum ex. l. si sti-
pulator fuero si Titius. §. i. ver-
bis illis, pleno iure. ff. de verbo-
rum obli. explicatur capit. 26.
in ealce.

Pecuniæ seu quantitatis si
cui legetur usufructus vsuræ
ve, an ipsa pecunia seu quanti-
tas debeat esse penes eū, à quo
relinquitur, an penes ipsum le-
gatarium. capite. 25. nume. 9.

Pedentes fructus qui dican-
tur, & qui stantes. capit. 22. nu-
me. ii.

Philippi Beroaldi expositio
circa vocem vindiciarum Ac-
cursum reprehendentis an cō-
sistat. cap. 16. nu. 4.

Philipporum imperatorū
lex, si ut proponis. C. de adi.
pria. Iustiniani posteriore le-
ge eos. §. i. intelligitur antiqua
ta. capi. 7. nu. 3.

Plautinus locus ex truculē-
to, qui corruptus circumfertur,
emendatur. capite. 18. numero,
secundo.

Plautinus alter locus ex ea

dem comædi à lectori propo-
nitur expendendus. capi. 27. nu-
mero. 5.

Plinius quæ scribit lib. 36.
capite. 15. qui conueniant cum
ijs, quæ scribit Papinianus in. l.
diuortio. §. si vir in fundo. ff.
solut. matrimo. capite. 13. in
fine.

Plures rei debendi an inui-
cem videantur fideiubere tres
esse glossæ matariorum diuer-
sas sententias. & quæ ex sint.
capi. 9. nu. i.

Plures rei debendi quatuor
casibus etiam iuxta Ioannis
sententiam, qui simpliciter ne-
gabat, videri inuicem fidei-
bere. ibidem. nu. 2.

Plures reos ubi legimus
simpliciter, nec aliter constat,
in solidum tamen intelligi de-
bere. ibidem. nu. 1.

Pomponij responsum ex
l. si infantis. ff. de usufru. expli-
catur. capite. 8. num. 6.

Pomponij responsum ex
l. ob quæ vitia. §. idem Pom-
ponius. ff. de ædili. edi. decla-
ratur. capite sexto. nume. vlti-
mo.

Pomponij responsum ex
l. numismatum. ff. de usufruct.
declaratur. capite octauo, nu-
mero. 4.

Pomponij responsum ex. l.
2. §. initium. ff. de origi. iu. ab-

** di.

INDEX.

dicasse habere debeat, an ab-
dixisse, capite decimo sexto.
num. 3.

Pomponij responsum ex
l. si quis stipulatus sit, in princi-
pio. ff. de verborum obligatio-
ni. explicatur. capite. 26. nu-
mero tertio.

Pomponij responsum ex
l. vel inutilium. ff. de usufruct.
explicatur. capite ultimo, nu-
mero. 2.

Portio cohæredis, à quo si
deicommissum fuit relictum,
si eius deficiat repudiatione,
an ad hæredem cum onere trā-
seat, an vero sine onere, capite
17. per totum.

Probationes duplices esse:
necessarias alteras: alteras pro-
babiles seu consentaneas. ca-
pite. 12. num. 6.

Puerperam non à puera di-
ci (quod Alciatus voluit) sed
vel à puero tantum, vel à pue-
ro & puera. capite. 27. numero
quarto.

Pupillares vsuræ quæ sint,
vide verbo vsura.

Pupillus adolescens ve quas
vsuras debeat tutori aut curato-
ri præstare earum summarum,
quas ipsi de suo pro ipsis mino-
ribus impenderunt. capite. 7.
num. ultimo.

Punctare verbum pro eo,
quod est, punctum seu stigmē

apponere, Accursiano sæculo
dignum verbum. capite. 11. nu-
mero. 2.

Puncta in scriptis quàm
maxime esse necessaria, & quid
ob punctum de industria ma-
le collocatum acciderit cuidā
Roberto. ibidem.

QUÆ non prosunt sin-
gula, multa iuvare,
quomodo sit intelligendum;
versiculumque illum Ouidia-
num, & quæ non prosunt sin-
gula, multa iuvant, ex earum
esse propositionum numero,
quas brocardicas appellant.
nec magis in regulam posse
cogi, quàm ex arena possit ne-
cti funis: sed totam eam rem
arbitrio iudicis permitti, ut cū
que scriptores in id nitantur,
quod fieri nullo modo potest.
& ibi, interdum ne vniuersa
quidem ea, de quibus agitur,
prodesse: & item quæ non no-
cent singula, interdum ne vni-
uersa quidem ea, de quibus a-
gitur, nocere, totumque id effi-
cere vim argumentorum, ca-
pite. 12. num. 5.

Qualitas quid sit. Vlpiano
in. l. qui bonis. ff. de cessl. bo-
no.

INDEX.

no. magno scriptorum omnium errore declaratur capite decimo nono, numero decimo.

Quanti ea res erit, aut quanti res erit, quam habeant significationem, capite. 21. numero. 4.

Quintiliani locus ex pariete palmato. emendatur. capite, vigesimo, numero quinto.

Quintiliani locus ex cæco in limine emendatur. ibidem. num. 6.

Quintiliani locus ex milite Mariano emendatur, ibidem. num. 7.

Quintiliani locus ex mathematico emendatur ibidem numero. 8.

Quintiliani locus alter ex eadem declamatione emendatur. ibidem. num. 9.

Quintiliani locus ex ægro redempto emendatur. ibidem. nu. 10.

Quintiliani locus alter ex eadem declamatione emendatur. ibidem. numero vndecimo.

Quintiliani locus tertius ex eadem declamatione emendatur ibidem, numero vndecimo.

Quintiliani locus ex gladiatore dicitur in prioribus observationibus emendatus. ibidem, numer. 13.

Quintiliani locus ex sepulchro incantato emendatur. ibidem. numero decimo quarto.

Quintiliani locus ex apibus emendatur, ibidem. numero decimo quinto.

Quintiliani locus alter ex eadem declamatione emendatur ibidem. numero decimo sexto.

R

RATIONEM aliquis cuius haberi alicubi, apud nostros iurisperitos, etiam cum non tractatur de eius commodo, dici. capite decimo octavo. numero. 10.

Rationem seu causam, quæ eadem est cum dicto, infirmam ab oratoribus dici: & ea tamen usum fuisse Vlpianum in lege prima, paragrapho præterea. digestis de separa. capite vigesimo secundo, numero secundo.

Rebuffi emendationem circa legem ultimam. C. de tempo.

INDEX.

po. in integrum restitutionis.
& circa Clementinam vnicā,
de in integrum restitutione,
veram non esse. capite. 20. nu-
mero. 17.

Rem duobus pignori da-
tam successiue vtrique esse in
solidum obligatam: atque ideo
vtrunque in solidum posse a-
gere: vt tamen, si vterque con-
currat, prior potior sit, ac præ-
feratur. capite vigesimo tertio
numero quinto.

Re aliena duobus pigno-
ri data successiue, cuius domi-
nium debitor postea nancisca-
tur, non posse vtrunque agere
in solidum, sed priorem præfer-
ri. ibidem.

Res vsu consumi, tolli, aut
esse in abusu, nostris idem es-
se. capite vigesimo quarto, nu-
mero primo.

Residuas summas Iuliano
in lege, tutor quirepertorium.
paragrapho, idem solent, dige-
stis de admini. tuto. eas esse,
quas tutor vel curator ex ad-
ministratiōe reliquatus est,
exemplo residuæ pecuniæ pu-
blicæ: non quas Accursius pu-
tauit, capite septimo, numero
decimo.

S Alua ratione recti sermo
nis apud Paulum, in lege
Plautius. ff. de auro & argento
lega. (quod hactenus omnes
ignorauerunt) Quid sibi velit.
capite. 12. num. 7.

Scaphia quid sint Scauo-
læ in lege, qui vxori, paragra-
pho penultimo. ff. de auro &
argen. lega. ob Accursium plus
quàm ridicule exponentem.
capite. 13. numero. 1.

Scauolæ responsum ex di-
cta. l. qui vxori. ff. de auro & ar-
geto lega. explicatur dicto ca-
pite. 13.

Scauolæ responsum ex. l.
maritus. §. 1. ff. ad legem Falci-
diam explicatur, capite de ci-
mo nono, numero septimo, &
octauo.

Scauolæ responsum ex le-
ge vltima in principio. ff. qui
poti. in pig. habe. explicatur
capite. 23. nume. 8. vbi tandem
authoris ponitur sententia ver-
siculo, quid ergo.

Scauolam pro suo laco-
nismo alicubi creditum fuís-
se ex duabus ipsi propositis
quæstionibus alteram, tantum
absol

I N D E X.

absoluisse, sed falso, cum vtranque absoluerit. ibidem versiculo priorē modo, & versiculo, quod autem.

Scæuolæ responsum ex lege Titie. §. ultimo. ff. de annu. lega. explicatur, capite vigesimo quinto, num. 3.

Scæuolæ responsum ex .l. Scæuola. ff. de verbo. signi. explicatur, capite 27. numero. 1.

Selinuntem in .l. i. in fine. digest. de censi. non esse Romanorum coloniam, vt cunque ibi dicat Accursius. capite. 20. numero. 2.

Seruis vendundis dominos quædam excipere solere sua ipsorum dominorum gratia, quædam seruorum, quæ emptores obseruare deberent. capite ultimo, numero primo.

Statuas & imagines non conuerti capite octauo numero tertio.

Statuarum, etiam si nullū sit ex eis commodum pecuniarium redditurum, vsumfructum consistere. ibidem numero quarto.

Stipulatum decem sibi, quoad viuet, dari, annua decē videri stipulatum, etiam si de annuis nihil sit additum. idque ex stipulationis modo & vocū significatione, cōtra atq; omnes dixerint, capite yigesi-

mo quinto numero primo in declaratione legis, eū qui ita. paragraph. qni ita. digestis de verbo. obliga.

Stipulatum decem sibi, quoad viuet, dari, censeatur ne decem duntaxat præsentia, annua decem stipulatus, satis Iulianū ipsum declarare in dicta lege, eum qui ita. paragrapho, qui ita. vt cunque Bartolus & ceteri dicant. ibidem numero quarto.

Stipulatum decem sibi, quoad viuet, dari, annua decem, non semel tantum decem videri stipulatum in specie. l. eum qui ita. §. qui ita. ff. de verborum obligatio. contra Castrensem & laionem ibidem. numero quinto.

Stipulatio quoad viuam, & stipulatio quoad moriar in eo argumento exæquantur ibidem numero. 7.

Superior annus. qui sit Vlpiano in lege, ex eo vino. ff. de triti vino, & oleo lega. & an sic sit legendum, disputatur capite vigesimo septimo, numero septimo.

T

T Empus maritum lugendi Iurisconsultorum ætate decētantū mensiū fuisse: atque ita eos suis commentarijs scri-

** 3 prum

I N D E X

prū haud dubie reliquisse . sed quia, quo tēpore digesta sunt cōcinnata , duo iam mēses fuerāt additi, concinnatores digestorum sublato illo decem mēsium numero, qui iam nō erat obseruandus, legitimum tempus substituisse , quòd id tempus & tempus decem mensiū, & tempus duodecim mēsium comprehenderet, capite .7. numero secundo.

Terentij Clementis respōsum ex .l. si quis habens .ff. qui & a quibus manumissi liberi non fiant. explicatur capite .ii.

Titulum de gradibus affinitatis in digestis nō recte sic citari. capite vigesimo septimo, numero sexto.

Transjungi quid sit Vlpiano in lege aediles aiunt. §. quā situm est, digestis, de aedili edicti. capite sexto, numero primo.

Tribonianus Theophilus & Dorotheus velut in jus vocantur circa. §. constituitur, de usufruct. in institutionibus. capite. 24.

Triphonini responsum ex l. qui sine usuris. versiculo , sed quas usuras. ff. de nego. gestis explicatur, capite septimo nu-

mero .ii. versiculo tertius est. & numero 12.

Tutori seu curatori recens dato non esse longius tempus concedendum ad collocacionem pecuniarum pupillarium seu adolescentis , quā ei, qui jam diu fuit in administratione capite septimo, nume. decimo quarto.

Tutori seu curatori ad locandas pupillares adolescentium ve pecunias non semper idem tempus fuisse datum. sed pro temporum articulo varie, interdum menses duos , interdum sex. idemque hodie in simili casu obseruari. ibidem numero decimo quarto. & decimo septimo.

Tutorem, qui etiam palām pupillarem pecuniam in suos vsus vertit, ad legitimas vsuras, nedum ad pupillares teneri. ibidem numero. ii. nec vno tantum in loco.

Tutor & curator . quomodo debeant minorum suorum pecuniam locare, aut deponere, & ad quid & quatenus teneantur, nisi fecerint, absoluta (nisi fallor) distinctione , & quae temagno, vt spero, liberabit labore, explicatur. ibidem numero decimo sexto.

Valen.

I N D E X.

V

V Alentem iuriscōsultum,
& Aburnium Valentem,
& Salutum Valentem eundem
fuisse, capite vigesimo nono,
numero .5.

Valentis eiusdem respon-
sum ex. l. cum alimenta. §. i. ff.
de ali. & ciba. lega. vt noue, ita
non defunctorie explicatur, ca-
pite vigesimo nono, numero
sexto & septimo.

Vestigal an iure regio de-
beat, si dos in pecunia nume-
rata promissa postea de vtriuf-
que partis consensu in bonis
mobilibus, aut immobilibus
exoluatur. capite. decimo sex-
to, numero. 2.

Verba enūtiatiua quę sint:
quę item præceptiua seu di-
positiua. (quę rectius fortas-
sis dixeris aientia) capite ter-
tio numero. 2.

verba illa magis hoc, quā
illud. & similia, sæpe non com-
paratiue accipi, sed electiue. ca-
pite vigesimo nono, numero
octauo.

Verbis illis, vtrum ipse vo-
luero, & vtrum ipse volam, Hi-
spana illa respondere, qual de
las dos cosas yo quisiere, y qual
de las dos cosas yo querre. ca-

pite vigesimo sexto ad cal-
cem.

Vindicię quę sint capite
decimo sexto, numero quar-
to.

Vineam non semper esse
in fructu. capite vigesimo no-
no, numero. 9.

Vlpiani respōsum ex lege
hæreditatum, digestis ad legē
Falcidiam, aut Macri potius
declaratur capite nono versicu-
lo, tertius calus est.

Vlpiani responsum ex le-
ge, ædiles aiunt, paragrapho,
quæsitum est, digestis de ædi-
li. edi. declaratur. capite. 6.

Vlpiani responsum ex le-
ge, cum autem. paragrapho, ex-
cipitur, digestis de ædili. edi.
quomodo sit explicandum. ibi
dem numero vltimo, versicu-
lo, jam quod.

Vlpiani responsum ex. l.
cum quidam. §. vltimo. ff. de
vsuris. late explicatur. ibi quę
eius responsi vera lectio tradi-
tur, capite. 8.

Vlpiani responsum ex le-
ge, Quintus mutius. paragra-
cum autem, digestis de auro
& argen. lega. & ex lege Iulia-
nus, paragrapho, si tibi. dige-
stis, ad exhiben. declaratur. ca-
pite. octauo, numero. 5.

Vlpiani responsum ex di-
cta. l. Quintus Mutius. §. si au-

I N D E X.

tem aurum. cum suis glossis explicatur ibidem.

Vlpiani responsum ex dicta. l. Quintus Mutius. §. cui legatum est. ff. de auro & argento, lega. optime, quantum intelligo, explicatur capite. decimo tertio. numero. 5.

Vlpiani responsum ex. l. 1. §. item si cum me. & §. si ego. ff. si pars hæredi. petita. explicatur capite. 15. utrobique contra omnes.

Vlpiani responsum ex lege, si Titio & Mauro. §. Iulianus. ff. de legatis secundo, & Celsi responsum ex lege Celsus. §. quod alicuius eodem titulo componuntur, capite. 17. numero. 6.

Vlpiani responsum ex lege, ius alimentorum. ff. ubi pupillus. edu. debe. capite. 19. numero sexto, versiculo, nec item obstat, declaratur.

Vlpiani responsum ex lege, qui bonis. ff. de celsi. bono. non insubtiliter explicatur, capite decimo nono, numero nono.

Vlpiani responsum ex. l. 1. in fine. ff. de censibus. non simpliciter esse corruptum, & quomodo sit restituendum, capite vigesimo, numero primo.

Vlpiani responsum ex. l. 2.

eodem titulo explicatur ibi, num. ultimo.

Vlpiani responsum ex. l. 2. §. ultimo. ff. qui satisda. coga. explicatur, capi. 21.

Vlpiani responsum ex. l. si pendentes. ff. de usufructu explicatur, capite. 22.

Vlpianum in lege prima, paragrapho, præterea. ff. de separata. causam seu rationem asserere, quæ eadem sit cum dicto, hoc est, plane infirmam, capite vigesimo secundo, numero tertio.

Vlpiani responsum ex. l. si is à quo. ff. ut in possessionem legatorum declaratur, ibidem, numero. 4.

Vlpiani responsum ex lege Iulianus. §. si fructibus. ff. de actio. empti. declaratur, ibidem, num. 5.

Vlpiani responsum ex. l. idemque. §. 1. ff. qui poti. in pigno. habe. explicatur capite. 23. numero. 1. & 2.

Vlpiani responsum ex lege, quæ extrinsecus. §. 1. ff. de verbo. obliga. explicatur, capite. 26. numero. 1.

Vlpiani responsum ex lege ex eo vino. ff. de triti. vino, & oleo legato obseruatur, capite vigesimo septimo, numero septimo.

Vlpia

INDEX.

Vlpiani responsum ex. l. 2. ff. de commu. prædi. explicatur, capite. 28.

Vlpiani responsum ex. l. si arbores. §. ultimo. ff. de usufructu, explicatur, capite ultimo, numero. 1.

Vlpiani eiusdem responsum ex. l. vetus. §. ultimo. eodem titulo explicatur, ibidem, numero. 2.

Vsura centesima, unde cæterarum usurarum, quæ ab assis partibus nuncupantur, ratio & petitur, & est petenda, quæ sit capite primo, numero octauo.

Vsuras centesimas fuisse legitimas, tametsi id verissimum sit, nunquam vel totis prædictis reperiri, capite septimo, num. 1.

Vsuras legitimas in re obscuras eas dici, quas excedere fas non sit. hoc est, quantas maximas licet stipulari, à summis usuris sumpta appellatione. quanquam & alio sensu leuitiores non desinant esse legitimæ, ibidem, numero. 4.

Vsuras legitimas, maximas, & grauissimas cum dicimus, nihil differre. atque adeo nec centesimas, antequam à republica pellerentur. ibidem.

Vsuras leuiiores, cum simpliciter dicimus, trientes usuræ esse intelligendas. ibidem, numero quinto.

Vsuras leuiiores aetate iurisperitorum, quorum quidem hodie extent responsa, trientes fuisse, ibidem, num. 6.

Vsuras menstruas totum habuisse mensem solutioni earum faciendæ, debitores tamē in fine cuiuslibet mensis eas soluere solitos fuisse, ne sequente die de ijs soluendis possent appellari, ibidem, numero septimo.

Vsuras tam terrestres quàm nauticas Iustinianum circumcidisse edita lege eos. §. 1. C. de usu. & quo pacto, ibidem numero. 8.

Vsuras maritimas pro marinis non improprie, aut noue dixisse Iulium Paulum in lege foenerator. ff. de usuris. nam & ita classicos dixisse authores ibidem, numero octauo, versiculo, nauticas.

Vsuræ pupillares quæ sint, & dicantur, ibidem, numero decimo.

Vsuras centesimas terrestres semel à Iustiniano in exilium pulsas in cōtractibus & stipulationibus, nunquā amplius licuisse

I N D E X.

licuisse. ut cunque Accursius & ceteri omnes aliquot casus tradiderint, qui non obstante Iustiniani decisione licuerint. ibidem. numero. 11.

Vsufuctuarius an ferat fructus etiam maturos pendentes tempore cedentis vsufuctus, an verò debeant penestestatoris hæredem remanere. capite vigesimo secundo. num. 1.

Vsufuctuarius ut ferat fructus etiam maturos pendentes tempore vsufuctus cedentis, an liberè nulla reddita impensa ferat, an verò teneatur testatoris hæredi impensas ijs quærendis fructibus factas refundere, ibidem numero octauo.

Vsufuctuarius an ferat sibi fructus pendentes tempore desinentis vsufuctus. ibidem numero. 9.

Vsufuctuarius, an ut propriarius ferat fructus pendentes tempore desinentis vsufuctus, debeat à proprietario habere impensas gratia eorum quærendorum fructuum factas. ibidem numero decimo.

Vsufuctuarius rerum mobilium ac se mouentium vtrius temporis æstimatio-

nem cauere debeat se restitutum; eius ne, quo vsufuctus incipit, an vero eius, quo desinit. late traditur capite vigesimo quarto, ubi in calce particularim ponitur epitome. numero tertio. cum sequentibus.

Vsumfructum earum rerum, quæ vsu consumuntur, ac sunt in abusu, proprie non consistere, neque naturali neque ciuili ratione, sicut nec pecuniæ numeratæ: in vtrisque tamen quasi vsumfructum senatusconsulto fuisse constitutum. ibidem numero tertio.

Vsumfructuarium earum rerum, quæ sunt in abusu, cautionem de alijs eiusdem qualitatis restituendis, cum vsufuctus desierit, aut de ea quantitate exoluenda, quanti nunc sunt tempore incipientis vsufuctus, præstare teneri. ibidem numero. 4.

Vsumfructuarium earum rerum, quæ sunt in abusu, dicta cautione præstita, libere ijs rebus abuti posse: idemque in pecunia dicendum esse, ut ipsi vsufuctuario vel crescat, vel decrescat. ibidem.

Vfus

I N D E X.

Vsusfructuarius earum rerum, quæ usu minuuntur, cautionem de restituendis ijs, quales extabunt, cum desinet vsusfructus, præstabit, non autem quales nunc sunt, cum vsusfructus incipit. ibidem, nume. 6. & 8. reiecta eorum sententia, qui has res in ea cautione præstanda ab ijs rebus non distinguunt, quæ sunt in abusu. ibidem. numero. 6.

Vsumfructuarium gregis, equitij, armenti, vniuersitatis denique, ex adnatis, & quate-

nus adnata sint, nõ ultra teneri demortua aut inutilia capita supplere. nisi si qua præterea ei culpa possit imputari. capit. ultimo. num. 3.

Singulorum capitum vsumfructuarium ne ex adnatis quidem etiam iure regio teneri demortua aut inutilia capita supplere. ibidem, numero, quarto.

F I N I S.
Indicis.

Miguel de Ondarça Zauala.

unusquisque suam partem
debeturam aut inutilis capitis
supplet. nisi si per
si culpa potest imputari. capi-
te ultimo. num. 3.
Singulorum capitum v-
luntarium de exadua-
pudens etiam in reo io
si de notis aut inutilis capi-
ta supplet. ibidem. numero.
quarto.

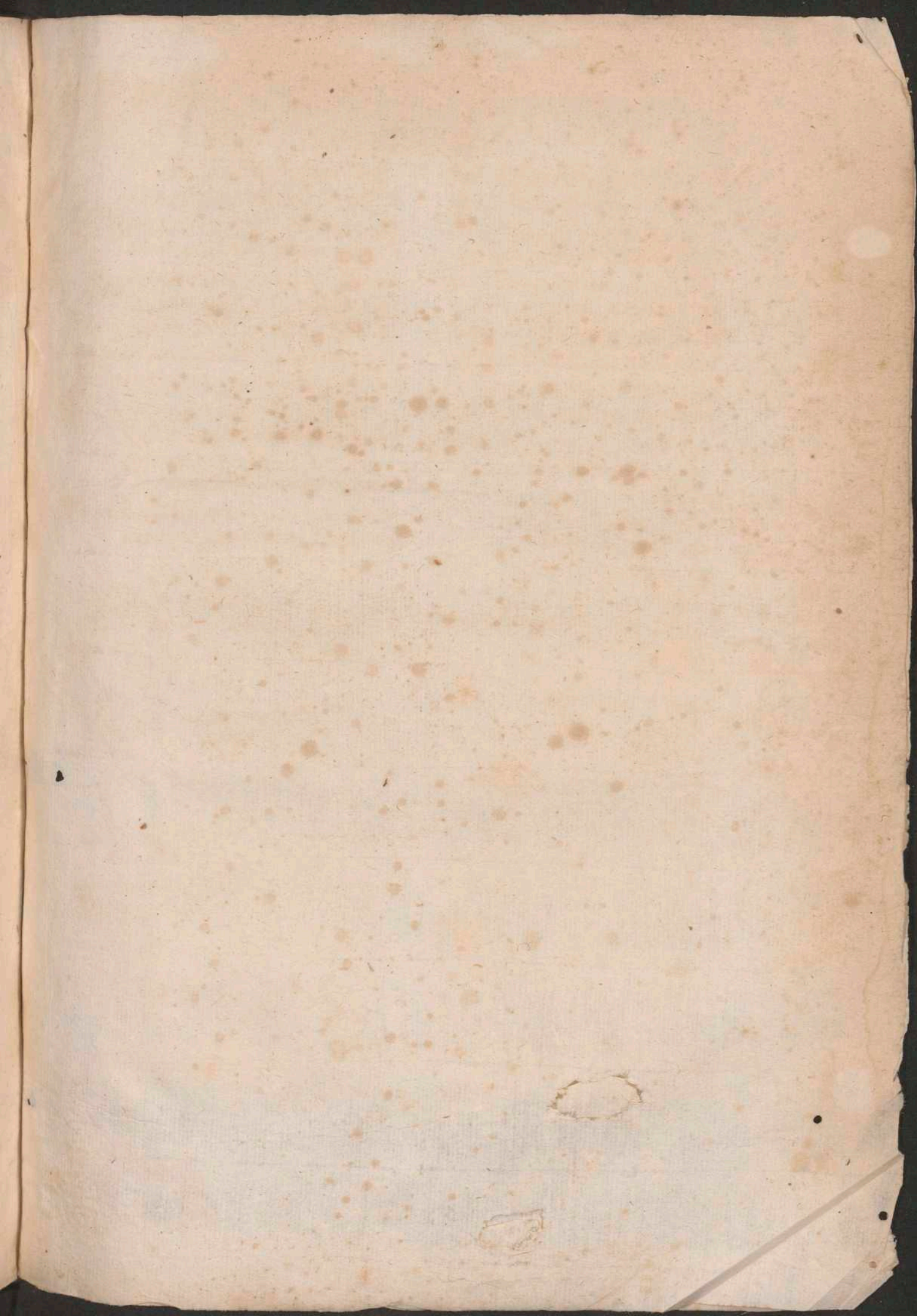
FINIS

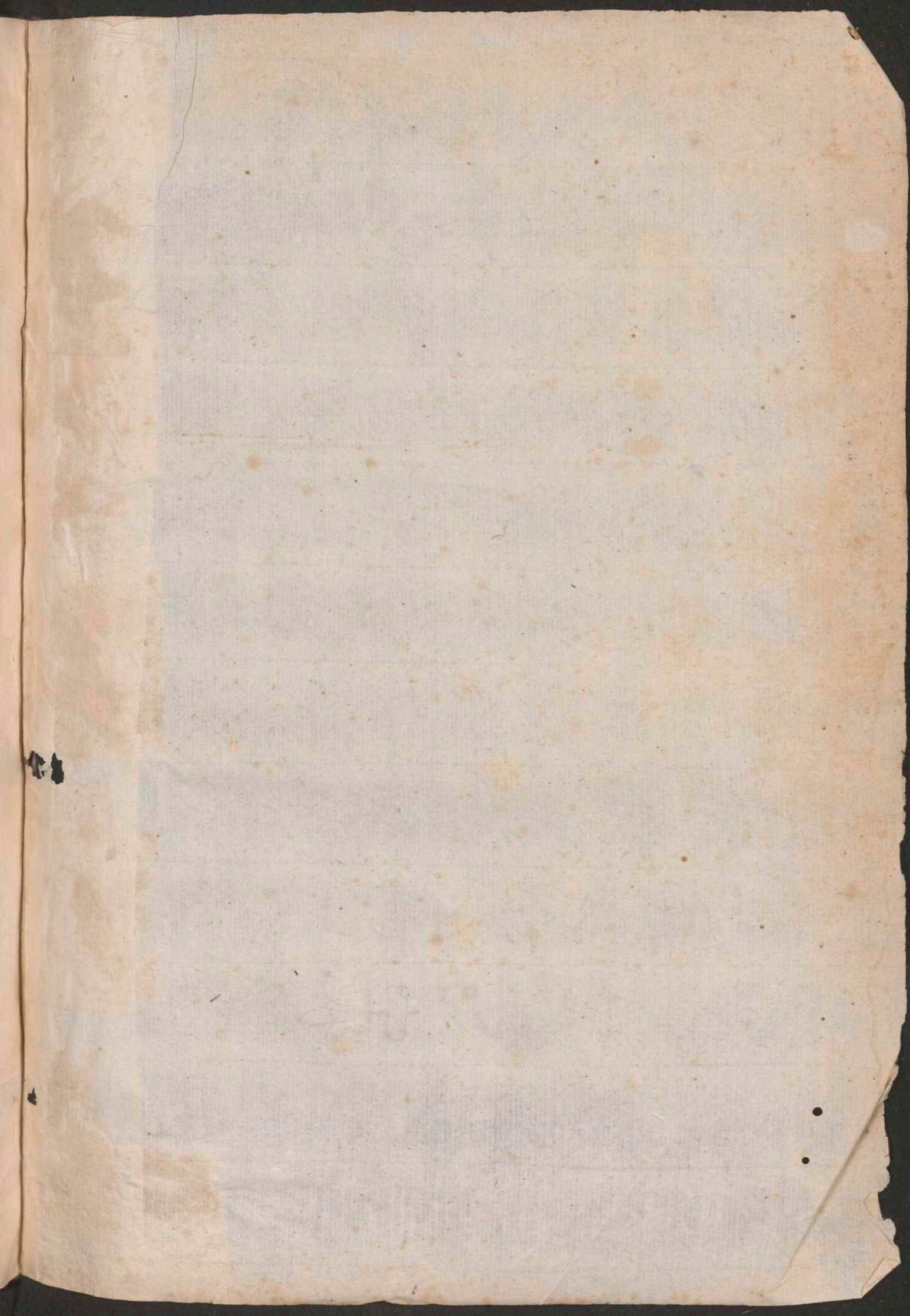
Indice

Illustrationis carmine-
rum que videntur; cario
nem de rebus iudicis i. quales
extant cum de hinc videntur
et usque illas non autem que
lesum sunt. cum videntur
incipit. ibidem. num. 6. & 8.
reiecit eorum leuatis. qui
has res in ea canone prestat
da ab istis non distinguunt
que sunt ad alia. ibidem. nu-
mero. 6.

Vultus carum gregis
equit. amant. vinctis
denique exaduat. & quate-

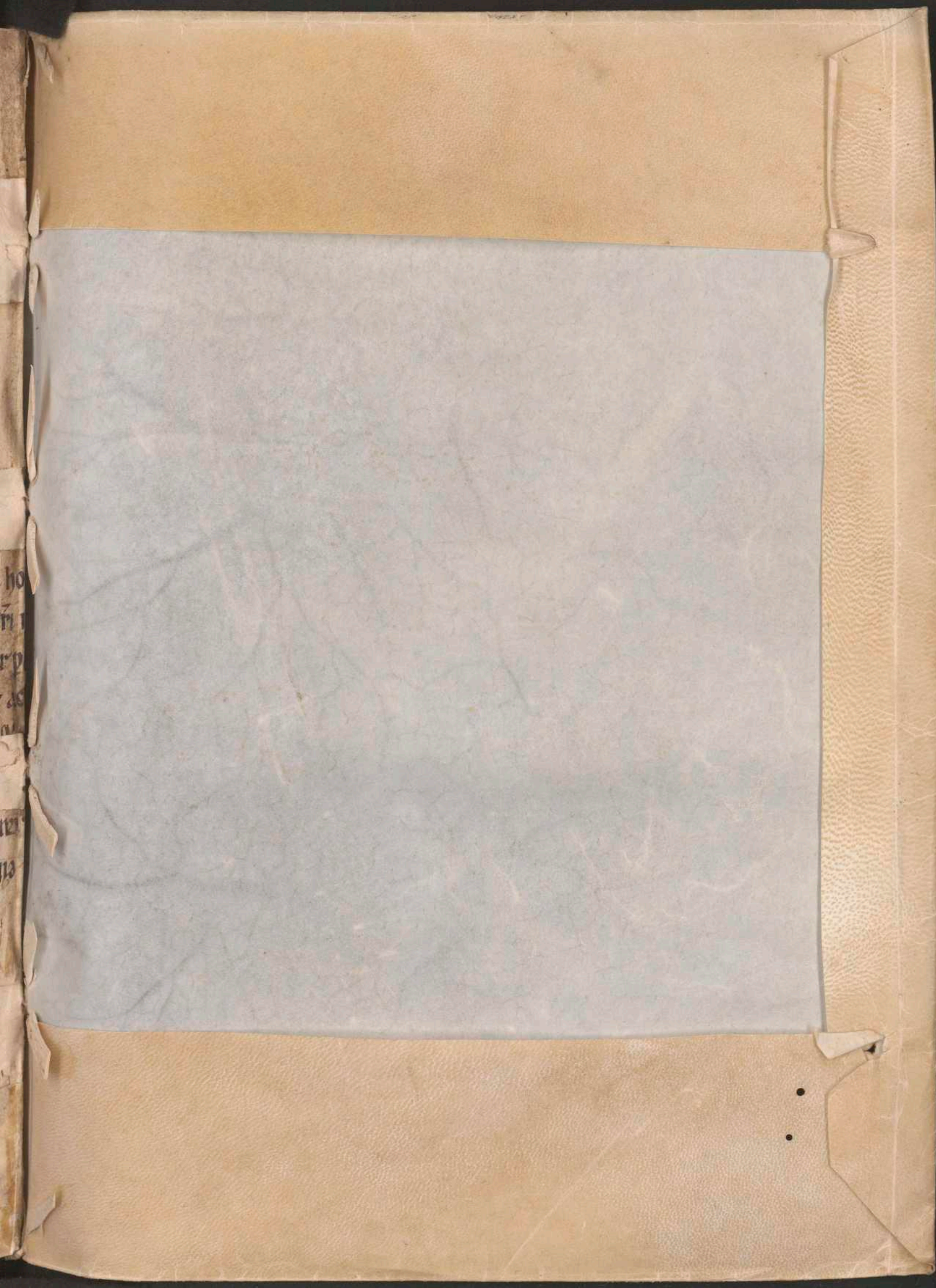
Miguel de Ondarza Xaala

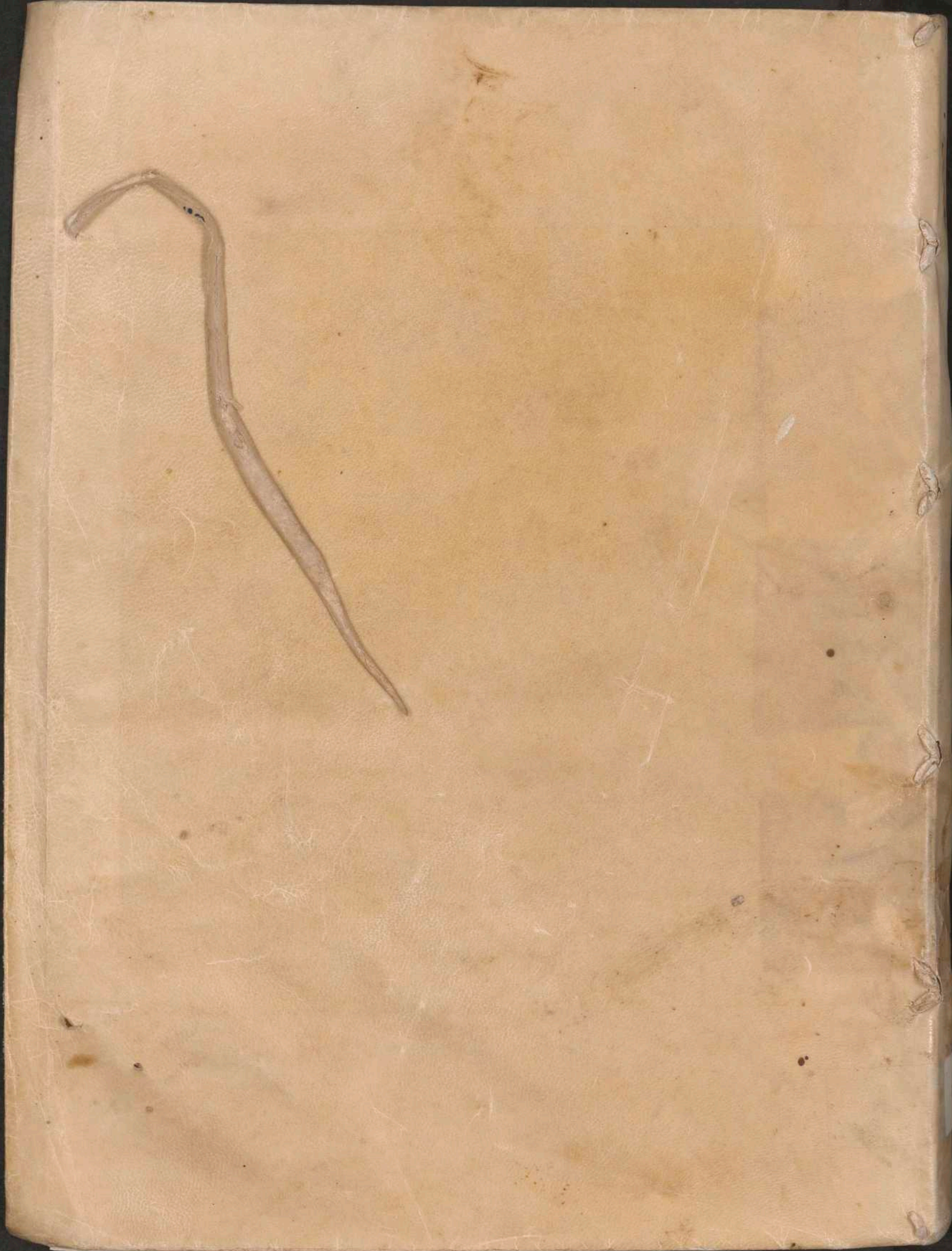

Om̃ ho
dñi n̄r
merar p
pccoz ac
ulam n̄r

ex un
uipia

Observationum. & Quæ-
ræ.